

مرکز تحقیقات اسلامی

اصفهان

گامی

عمران
علیه السلام

www.

www.

www.

www.

Ghaemiyeh

.com

.org

.net

.ir

علم مفاهیم شناسی در قرآن

جلد ۶۶

رسول ملکیان اصفهانی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

علم مفاهيم شناسي در قرآن سري جديد جلد 66

نويسنده:

رسول ملكيان اصفهاني

ناشر چاپي:

مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

ناشر دیجیتالی:

مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

فهرست

۵	فهرست
۵۳	علم مفاهیم شناسی در قرآن سری جدید جلد ۶۶
۵۳	مشخصات کتاب
۵۳	۱- عبادت
۵۳	۱- عبادت
۵۴	۲- آثار اجتماعی عبادت خدا
۵۵	۳- آثار اجتناب از عبادت طاغوت
۵۵	۴- آثار اخلاص در عبادت
۵۵	۵- آثار اعراض از عبادت فرعون
۵۶	۶- آثار التزام به عبادت
۵۷	۷- آثار تبری از عبادت غیرخدا
۵۷	۸- آثار ترک عبادت
۵۷	۹- آثار ترک عبادت خدا
۵۹	۱۰- آثار تکبر در عبادت خدا
۶۰	۱۱- آثار تلاش برای عبادت
۶۱	۱۲- آثار تنبلی در عبادت
۶۱	۱۳- آثار عبادت
۶۶	۱۴- آثار عبادت خدا
۷۲	۱۵- آثار عبادت شبانه
۷۳	۱۶- آثار عبادت طاغوت
۷۳	۱۷- آثار عبادت غیر خدا
۷۷	۱۸- آداب عبادت
۸۰	۱۹- آداب عبادت خدا
۸۱	۲۰- آسایش طلبی در عبادت

۸۱	۲۱- آگاهی در عبادت
۸۱	۲۲- اجتناب از عبادت غیر خدا
۸۱	۲۳- احکام عبادت خدا
۸۳	۲۴- اختیار در عبادت
۸۳	۲۵- اخلاص در عبادت
۹۲	۲۶- اخلاص در عبادت خدا
۹۳	۲۷- ارزش اخلاص در عبادت
۹۳	۲۸- ارزش تداوم عبادت
۹۴	۲۹- ارزش عبادت
۹۵	۳۰- ارزش عبادت خدا
۹۶	۳۱- ارکان عبادت
۹۷	۳۲- استغفار از عبادت غیر خدا
۹۷	۳۳- استقامت در عبادت
۹۹	۳۴- استمداد از عبادت
۹۹	۳۵- اعتدال در عبادت
۱۰۱	۳۶- اعراض از عبادت
۱۰۱	۳۷- اعراض از عبادت خدا
۱۰۳	۳۸- اعلام وقت عبادت
۱۰۳	۳۹- اقتصاد و عبادت
۱۰۳	۴۰- انگیزه عبادت
۱۰۵	۴۱- اهتمام ابراهیم(ع) به عبادت
۱۰۶	۴۲- اهمیت اخلاص در عبادت
۱۰۹	۴۳- اهمیت خضوع در عبادت
۱۰۹	۴۴- اهمیت صبر در عبادت
۱۰۹	۴۵- اهمیت عبادت
۱۱۳	۴۶- اهمیت عبادت جمعی

- ۴۷- اهمیت عبادت خالصانه ۱۱۳
- ۴۸- اهمیت عبادت خدا ۱۱۳
- ۴۹- ایجاد زمینه عبادت ۱۲۰
- ۵۰- بداهت عبادت خدا ۱۲۱
- ۵۱- بطلان عبادت غیر خدا ۱۲۱
- ۵۲- بهانه جویی معرضان از عبادت خدا ۱۲۱
- ۵۳- بهترین عبادت ۱۲۱
- ۵۴- بهترین وقت عبادت ۱۲۳
- ۵۵- بی تأثیری عبادت غیر خدا ۱۲۵
- ۵۶- بی تأثیری عبادت معبودان باطل ۱۲۵
- ۵۷- پاداش عبادت ۱۲۷
- ۵۸- پاداش عبادت پنهانی ۱۲۷
- ۵۹- پاداش عبادت خدا ۱۲۷
- ۶۰- پوچی عبادت غیر خدا ۱۲۷
- ۶۱- پوچی عبادت مشرکان ۱۲۹
- ۶۲- پوشش در عبادت ۱۲۹
- ۶۳- تاریخ عبادت ۱۲۹
- ۶۴- تبیین آداب عبادت ۱۲۹
- ۶۵- تبیین کیفیت عبادت ۱۳۰
- ۶۶- تحمید در عبادت خدا ۱۳۱
- ۶۷- تداوم عبادت ۱۳۱
- ۶۸- ترک عبادت غیر خدا ۱۳۱
- ۶۹- ترک عبادت معبودان باطل ۱۳۲
- ۷۰- تسبیح در عبادت خدا ۱۳۳
- ۷۱- تشویق به عبادت ۱۳۳
- ۷۲- تکذیب عبادت معبودان باطل ۱۳۳

- ۷۳- توصیه به عبادت ۱۳۵
- ۷۴- توفیق عبادت ۱۳۵
- ۷۵- جن و عبادت محمد(صلی الله علیه و آله) ۱۳۵
- ۷۶- حرمت عبادت غیر خدا ۱۳۶
- ۷۷- حضور قلب در عبادت ۱۳۷
- ۷۸- حقیقت عبادت ۱۳۷
- ۷۹- خدا و عبادت ۱۳۷
- ۸۰- خضوع در عبادت ۱۳۹
- ۸۱- خطر عبادت غیر خدا ۱۳۹
- ۸۲- خیر عبادت ۱۳۹
- ۸۳- دعوت به عبادت ۱۴۰
- ۸۴- دعوت به عبادت خالصانه ۱۴۲
- ۸۵- دعوت به عبادت خدا ۱۴۳
- ۸۶- دعوت به عبادت غیر خدا ۱۴۳
- ۸۷- دلایل عبادت خدا ۱۴۴
- ۸۸- دلایل وجوب عبادت خدا ۱۴۷
- ۸۹- رد عبادت معبودان باطل ۱۴۷
- ۹۰- رفاه طلبی در عبادت ۱۴۷
- ۹۱- روحیه عبادت در مؤمنان ۱۴۷
- ۹۲- ریا در عبادت ۱۴۹
- ۹۳- زمینه اخلاص در عبادت ۱۴۹
- ۹۴- زمینه ترک عبادت ۱۴۹
- ۹۵- زمینه ترک عبادت خدا ۱۴۹
- ۹۶- زمینه ترک عبادت غیر خدا ۱۵۱
- ۹۷- زمینه توفیق عبادت ۱۵۱
- ۹۸- زمینه عبادت ۱۵۱

- ۹۹- زمینه عبادت خدا ۱۵۷
- ۱۰۰- زمینه عبادت غیر خدا ۱۶۰
- ۱۰۱- زمینه عذاب معرضان از عبادت ۱۶۰
- ۱۰۲- زینت در عبادت ۱۶۱
- ۱۰۳- سجده در عبادت ۱۶۱
- ۱۰۴- سرزنش عبادت غیر خدا ۱۶۱
- ۱۰۵- شرایط عبادت ۱۶۳
- ۱۰۶- شرایط قبولی عبادت ۱۶۵
- ۱۰۷- شگفتی از عبادت صحابه ۱۶۶
- ۱۰۸- صبر بر عبادت ۱۶۷
- ۱۰۹- صبر در عبادت ۱۶۷
- ۱۱۰- ظلم عبادت غیر خدا ۱۶۷
- ۱۱۱- ظلم معرضان از عبادت خدا ۱۶۹
- ۱۱۲- عبادت آسایش طلبان ۱۶۹
- ۱۱۳- عبادت آسمان ها ۱۶۹
- ۱۱۴- عبادت آفرینش ۱۶۹
- ۱۱۵- عبادت ابراهیم(ع) ۱۷۱
- ۱۱۶- عبادت اسحاق(ع) ۱۷۱
- ۱۱۷- عبادت اسماعیل(ع) ۱۷۲
- ۱۱۸- عبادت اشراف فرعون ۱۷۳
- ۱۱۹- عبادت انبیا ۱۷۳
- ۱۲۰- عبادت با لغو ۱۷۳
- ۱۲۱- عبادت برای بهشت ۱۷۳
- ۱۲۲- عبادت برای منافع دنیوی ۱۷۵
- ۱۲۳- عبادت بی ارزش ۱۷۵
- ۱۲۴- عبادت بی ارزشی ۱۷۵

- ۱۲۵- عبادت بی ثمر ۱۷۵
- ۱۲۶- عبادت جمعی ۱۷۷
- ۱۲۷- عبادت خالصانه ۱۷۷
- ۱۲۸- عبادت خدا ۱۷۸
- ۱۲۹- عبادت در ادیان ۱۹۴
- ۱۳۰- عبادت در اول شب ۱۹۵
- ۱۳۱- عبادت در تاریخ ۱۹۵
- ۱۳۲- عبادت در شب ۱۹۶
- ۱۳۳- عبادت در شرق خانه ۱۹۷
- ۱۳۴- عبادت در شرق عبادتگاه ۱۹۸
- ۱۳۵- عبادت در صبح ۱۹۹
- ۱۳۶- عبادت در ظهر ۱۹۹
- ۱۳۷- عبادت در عصر ۱۹۹
- ۱۳۸- عبادت در قیامت ۲۰۱
- ۱۳۹- عبادت در کعبه ۲۰۱
- ۱۴۰- عبادت در مسجد ۲۰۳
- ۱۴۱- عبادت در معبد ۲۰۳
- ۱۴۲- عبادت رو به شرق ۲۰۴
- ۱۴۳- عبادت زمین ۲۰۵
- ۱۴۴- عبادت زن ۲۰۵
- ۱۴۵- عبادت شیطان ۲۰۵
- ۱۴۶- عبادت غیر خدا ۲۰۷
- ۱۴۷- عبادت فرعون ۲۱۳
- ۱۴۸- عبادت قوم عاد ۲۱۳
- ۱۴۹- عبادت کافران مکه ۲۱۳
- ۱۵۰- عبادت کامل ۲۱۵

- ۱۵۱- عبادت کنار قبور صالحان ۲۱۵
- ۱۵۲- عبادت متقین ۲۱۵
- ۱۵۳- عبادت محسنان ۲۱۵
- ۱۵۴- عبادت محمد(صلی الله علیه و آله) ۲۱۷
- ۱۵۵- عبادت مریم(س) ۲۱۷
- ۱۵۶- عبادت مشرکان ۲۱۹
- ۱۵۷- عبادت معبودان باطل ۲۱۹
- ۱۵۸- عبادت مقربان ۲۲۱
- ۱۵۹- عبادت ملائکه ۲۲۱
- ۱۶۰- عبادت ممنوع ۲۲۳
- ۱۶۱- عبادت موجودات ۲۲۳
- ۱۶۲- عبادت موسی(ع) ۲۲۳
- ۱۶۳- عبادت موسی(ع) در میقات ۲۲۵
- ۱۶۴- عبادت مؤمنان ۲۲۵
- ۱۶۵- عبادت ناپسند ۲۲۷
- ۱۶۶- عبادت نسل ابراهیم(ع) ۲۲۷
- ۱۶۷- عبادت و اقتصاد ۲۲۷
- ۱۶۸- عبادت و پاکیزگی ۲۲۹
- ۱۶۹- عبادت و طهارت ۲۲۹
- ۱۷۰- عبادت یعقوب(ع) ۲۲۹
- ۱۷۱- عدالت در عبادت ۲۲۹
- ۱۷۲- عصیان از عبادت ۲۳۰
- ۱۷۳- علم به عبادت بندگان ۲۳۱
- ۱۷۴- علم و عبادت ۲۳۱
- ۱۷۵- عوامل اخلاص در عبادت ۲۳۱
- ۱۷۶- عوامل ترک عبادت ۲۳۱

- ۱۷۷- عوامل تکامل عبادت - ۲۳۳
- ۱۷۸- عوامل صبر در عبادت - ۲۳۳
- ۱۷۹- عوامل عبادت - ۲۳۳
- ۱۸۰- عوامل عبادت خدا - ۲۳۵
- ۱۸۱- فرجام عبادت غیر خدا - ۲۳۷
- ۱۸۲- فضیلت عبادت - ۲۳۷
- ۱۸۳- فضیلت عبادت در مسجد قبا - ۲۳۷
- ۱۸۴- فضیلت عبادت کنار کعبه - ۲۳۷
- ۱۸۵- فلسفه عبادات - ۲۳۹
- ۱۸۶- فلسفه عبادت - ۲۳۹
- ۱۸۷- فلسفه عبادت خدا - ۲۴۱
- ۱۸۸- فلسفه عبادت معبودان باطل - ۲۴۱
- ۱۸۹- فلسفه نهی از عبادت شیطان - ۲۴۱
- ۱۹۰- قیام در عبادت - ۲۴۲
- ۱۹۱- کافران و عبادت محمد(صلی الله علیه و آله) - ۲۴۳
- ۱۹۲- کفر عبادت غیر خدا - ۲۴۳
- ۱۹۳- کیفر ترک عبادت - ۲۴۳
- ۱۹۴- کیفر تکبر در عبادت خدا - ۲۴۵
- ۱۹۵- کیفیت عبادت دنیاطلبان - ۲۴۵
- ۱۹۶- کیفیت عبادت قوم زکریا - ۲۴۵
- ۱۹۷- کیفیت عبادت محمد(صلی الله علیه و آله) - ۲۴۵
- ۱۹۸- گرایش به عبادت - ۲۴۷
- ۱۹۹- گمراهی عبادت غیر خدا - ۲۴۸
- ۲۰۰- گناه ترک عبادت خدا - ۲۴۹
- ۲۰۱- محافظت از عبادت - ۲۴۹
- ۲۰۲- مدت عبادت موسی(ع) - ۲۴۹

- ۲۴۹ ----- ۲۰۳- مراد از عبادت -----
- ۲۵۱ ----- ۲۰۴- مظاهر عبادت خدا -----
- ۲۵۱ ----- ۲۰۵- معروضان از عبادت خدا -----
- ۲۵۳ ----- ۲۰۶- مکان عبادت -----
- ۲۵۴ ----- ۲۰۷- مکان عبادت ابراهیم(ع) -----
- ۲۵۵ ----- ۲۰۸- ممانعت از عبادت -----
- ۲۵۵ ----- ۲۰۹- ممانعت از عبادت خدا در مسجد الحرام -----
- ۲۵۵ ----- ۲۱۰- ممنوعیت عبادت غیر خدا -----
- ۲۵۵ ----- ۲۱۱- منشأ عبادت -----
- ۲۵۷ ----- ۲۱۲- منشأ عبادت خدا -----
- ۲۵۷ ----- ۲۱۳- موارد عبادت -----
- ۲۵۸ ----- ۲۱۴- موانع بهانه جویی معروضان از عبادت خدا -----
- ۲۵۹ ----- ۲۱۵- موانع سستی در عبادت -----
- ۲۵۹ ----- ۲۱۶- موانع عبادت -----
- ۲۶۰ ----- ۲۱۷- موانع عبادت خدا -----
- ۲۶۱ ----- ۲۱۸- موجبات عبادت -----
- ۲۶۱ ----- ۲۱۹- مهمترین عبادت -----
- ۲۶۲ ----- ۲۲۰- نذر به عبادت -----
- ۲۶۳ ----- ۲۲۱- نشاط در عبادت -----
- ۲۶۳ ----- ۲۲۲- نشاط در عبادت خدا -----
- ۲۶۴ ----- ۲۲۳- نشانه های عبادت خدا -----
- ۲۶۵ ----- ۲۲۴- نظم در عبادت -----
- ۲۶۵ ----- ۲۲۵- نفی اکراه در عبادت -----
- ۲۶۵ ----- ۲۲۶- نقش معروضان از عبادت خدا -----
- ۲۶۵ ----- ۲۲۷- نقش مکان عبادت -----
- ۲۶۷ ----- ۲۲۸- نهی از عبادت شیطان -----

- ۲۶۷ ----- ۲۲۹- نهی از عبادت غیر خدا
- ۲۶۹ ----- ۲۳۰- نیاز به عبادت
- ۲۶۹ ----- ۲۳۱- نیاز به عبادت خدا
- ۲۶۹ ----- ۲۳۲- نیت در عبادت
- ۲۶۹ ----- ۲۳۳- وجوب عبادت
- ۲۷۱ ----- ۲۳۴- وضوح عبادت خدا
- ۲۷۱ ----- ۲۳۵- وقت عبادت
- ۲۷۳ ----- ۲۳۶- ویژگیهای عبادت انبیا
- ۲۷۳ ----- ۲۳۷- آثار عبادت محمد(صلی الله علیه و آله)
- ۲۷۳ ----- ۲۳۸- ارزشمندترین عبادات
- ۲۷۴ ----- ۲۳۹- استهزای عبادات شعیب(ع)
- ۲۷۵ ----- ۲۴۰- پوچی عبادات مشرکان
- ۲۷۵ ----- ۲۴۱- تداوم عبادات ابراهیم(ع)
- ۲۷۵ ----- ۲۴۲- عبادات آل داود(ع)
- ۲۷۷ ----- ۲۴۳- عبادات اصحاب کهف
- ۲۷۷ ----- ۲۴۴- عبادات انبیا
- ۲۷۷ ----- ۲۴۵- عبادات انسان ها
- ۲۷۸ ----- ۲۴۶- عبادات رهبران دینی
- ۲۷۹ ----- ۲۴۷- عبادات زکریا(ع)
- ۲۷۹ ----- ۲۴۸- عبادات قوم زکریا
- ۲۷۹ ----- ۲۴۹- عبادات مجاهدان
- ۲۷۹ ----- ۲۵۰- عبادات محمد(صلی الله علیه و آله)
- ۲۸۲ ----- ۲۵۱- عبادات مشرکان
- ۲۸۲ ----- ۲۵۲- عبادات مقربان
- ۲۸۲ ----- ۲۵۳- عبادات ملائکه
- ۲۸۴ ----- ۲۵۴- عبادات یحیی(ع)

- ۲۵۵ - {عبادتگاه} ----- ۲۵۵
- ۲۵۶ - آداب عبادتگاه ----- ۲۵۵
- ۲۵۷ - اهمیت تطهیر عبادتگاه ----- ۲۵۵
- ۲۵۸ - اهمیت عبادتگاه ----- ۲۸۷
- ۲۵۹ - تاریخ عبادتگاه ----- ۲۸۷
- ۲۶۰ - جهت عبادتگاه مریم(س) ----- ۲۸۷
- ۲۶۱ - خدمت در عبادتگاه ----- ۲۸۷
- ۲۶۲ - عبادت در شرق عبادتگاه ----- ۲۸۸
- ۲۶۳ - عبادتگاه ابراهیم(ع) ----- ۲۸۹
- ۲۶۴ - عبادتگاه بنی اسرائیل ----- ۲۸۹
- ۲۶۵ - عبادتگاه در ادیان آسمانی ----- ۲۸۹
- ۲۶۶ - عبادتگاه زکریا(ع) ----- ۲۸۹
- ۲۶۷ - عبادتگاه مردم دوران زکریا(ع) ----- ۲۹۱
- ۲۶۸ - عبادتگاه مریم(س) ----- ۲۹۱
- ۲۶۹ - عبادتگاه مسجد الحرام ----- ۲۹۱
- ۲۷۰ - قداست عبادتگاه ----- ۲۹۳
- ۲۷۱ - لغو در عبادتگاه ----- ۲۹۳
- ۲۷۲ - نام عبادتگاه زکریا(ع) ----- ۲۹۳
- ۲۷۳ - نقش عبادتگاه ----- ۲۹۳
- ۲- عبدالله ----- ۲۹۵
- ۱- عبدالله ----- ۲۹۵
- ۲- ادعای پیروزی عبدالله بن ابی ----- ۲۹۵
- ۳- اعراض از عبدالله بن ام مکتوم ----- ۲۹۵
- ۴- ترشروی با عبدالله بن ام مکتوم ----- ۲۹۶
- ۵- جهل معترض به عبدالله بن ام مکتوم ----- ۲۹۸
- ۶- خداترسی عبدالله بن ام مکتوم ----- ۲۹۸

- ۷- خواسته های عبدالله بن ام مکتوم ۲۹۸
- ۸- روش برخورد معترض به عبدالله بن ام مکتوم ۲۹۹
- ۹- سرزنش معترض به عبدالله بن ام مکتوم ۳۰۰
- ۱۰- سند معترض به عبدالله بن ام مکتوم ۳۰۰
- ۱۱- صفات عبدالله بن ام مکتوم ۳۰۰
- ۱۲- عبدالله بن ام مکتوم در مجلس محمد(صلی الله علیه و آله) ۳۰۲
- ۱۳- عجز معترض به عبدالله بن ام مکتوم ۳۰۲
- ۱۴- عجله عبدالله بن ام مکتوم ۳۰۲
- ۱۵- عوامل نگرانی عبدالله بن ام مکتوم ۳۰۲
- ۱۶- فضایل عبدالله بن ام مکتوم ۳۰۴
- ۱۷- قصه عبدالله بن ام مکتوم ۳۰۴
- ۱۸- کوری عبدالله بن ام مکتوم ۳۰۸
- ۱۹- معترض به عبدالله بن ام مکتوم ۳۰۹
- ۲۰- موعظه پذیری عبدالله بن ام مکتوم ۳۱۰
- ۲۱- موقعیت اجتماعی عبدالله بن ام مکتوم ۳۱۰
- ۲۲- ویژگیهای معترض به عبدالله بن ام مکتوم ۳۱۰
- ۲۳- {عبدالله بن ابی} ۳۱۲
- ۲۴- ادعای پیروزی عبدالله بن ابی ۳۱۲
- ۲۵- اعراض از عبدالله بن ام مکتوم ۳۱۲
- ۲۶- ترشروی با عبدالله بن ام مکتوم ۳۱۴
- ۲۷- چهل معترض به عبدالله بن ام مکتوم ۳۱۵
- ۲۸- خداترسی عبدالله بن ام مکتوم ۳۱۶
- ۲۹- خواسته های عبدالله بن ام مکتوم ۳۱۶
- ۳۰- روش برخورد معترض به عبدالله بن ام مکتوم ۳۱۶
- ۳۱- سرزنش معترض به عبدالله بن ام مکتوم ۳۱۸
- ۳۲- سند معترض به عبدالله بن ام مکتوم ۳۱۸

- ۳۳- صفات عبدالله بن ام مکتوم ۳۱۸
- ۳۴- عبدالله بن ام مکتوم در مجلس محمد(صلی الله علیه و آله) ۳۱۸
- ۳۵- عجز معترض به عبدالله بن ام مکتوم ۳۲۰
- ۳۶- عجله عبدالله بن ام مکتوم ۳۲۰
- ۳۷- عوامل نگرانی عبدالله بن ام مکتوم ۳۲۰
- ۳۸- فضایل عبدالله بن ام مکتوم ۳۲۰
- ۳۹- قصه عبدالله بن ام مکتوم ۳۲۲
- ۴۰- کوری عبدالله بن ام مکتوم ۳۲۶
- ۴۱- معترض به عبدالله بن ام مکتوم ۳۲۶
- ۴۲- موعظه پذیری عبدالله بن ام مکتوم ۳۲۸
- ۴۳- موقعیت اجتماعی عبدالله بن ام مکتوم ۳۲۸
- ۴۴- ویژگیهای معترض به عبدالله بن ام مکتوم ۳۲۸
- ۳- عبرت ۳۳۰
- ۱- عبرت ۳۳۰
- ۲- آثار عبرت ۳۳۰
- ۳- آثار عبرت از تاریخ ۳۳۲
- ۴- آثار عبرت پذیری ۳۳۲
- ۵- آثار عبرت ناپذیری ۳۳۳
- ۶- آثار عبرت ناپذیری انسان ۳۳۴
- ۷- آثار عبرت ناپذیری قوم ثمود ۳۳۴
- ۸- آثار عبرت ناپذیری قوم عاد ۳۳۴
- ۹- آثار عبرت ناپذیری کافران ۳۳۴
- ۱۰- آرامش اخروی عبرت پذیران ۳۳۶
- ۱۱- اقلیت عبرت پذیران ۳۳۶
- ۱۲- امنیت اخروی عبرت پذیران ۳۳۶
- ۱۳- اهمیت عبرت ۳۳۶

- ۳۳۸ ..... ۱۴- اهمیت عبرت از تاریخ
- ۳۳۸ ..... ۱۵- اهمیت عبرت از فرجام اقوام پیشین
- ۳۳۸ ..... ۱۶- اهمیت عبرت از قرآن
- ۳۴۰ ..... ۱۷- اهمیت هدایت عبرت پذیران
- ۳۴۰ ..... ۱۸- بی ثمری عبرت در قیامت
- ۳۴۰ ..... ۱۹- بی عقلی عبرت ناپذیران
- ۳۴۰ ..... ۲۰- بیان عوامل عبرت
- ۳۴۲ ..... ۲۱- پاکی عبرت پذیران
- ۳۴۲ ..... ۲۲- تشویق به عبرت
- ۳۴۳ ..... ۲۳- تشویق به عبرت پذیری
- ۳۴۴ ..... ۲۴- جاودانگی عذاب عبرت ناپذیران
- ۳۴۴ ..... ۲۵- دعوت به عبرت
- ۳۴۴ ..... ۲۶- رستگاری عبرت پذیران
- ۳۴۴ ..... ۲۷- زمینه عبرت
- ۳۴۸ ..... ۲۸- زمینه عبرت از قرآن
- ۳۵۰ ..... ۲۹- زمینه عبرت از مثالهای قرآن
- ۳۵۰ ..... ۳۰- زمینه عبرت پذیری
- ۳۵۱ ..... ۳۱- زمینه عبرت خوشگذرانان
- ۳۵۲ ..... ۳۲- زمینه عبرت دنیاطلبان
- ۳۵۲ ..... ۳۳- زمینه عبرت ناپذیری از تعالیم دین
- ۳۵۲ ..... ۳۴- سرزنش اجتناب از عبرت
- ۳۵۲ ..... ۳۵- سرزنش عبرت ناپذیران
- ۳۵۴ ..... ۳۶- سرزنش عبرت ناپذیری
- ۳۵۴ ..... ۳۷- سرزنش عبرت ناپذیری از تاریخ
- ۳۵۵ ..... ۳۸- سعادت عبرت پذیران
- ۳۵۶ ..... ۳۹- شرایط عبرت

- ۳۵۶ ..... ۴۰- شگفتی عبرت ناپذیری کافران
- ۳۵۷ ..... ۴۱- عبرت آموزی از قرآن
- ۳۵۸ ..... ۴۲- عبرت آموزی قرآن
- ۳۵۸ ..... ۴۳- عبرت آموزی قصه
- ۳۵۸ ..... ۴۴- عبرت آیندگان
- ۳۵۹ ..... ۴۵- عبرت از آثار باستانی
- ۳۶۳ ..... ۴۶- عبرت از آثار باستانی فرعونیان
- ۳۶۴ ..... ۴۷- عبرت از آثار باستانی قوم لوط
- ۳۶۴ ..... ۴۸- عبرت از آفرینش
- ۳۶۴ ..... ۴۹- عبرت از آیات خدا
- ۳۶۶ ..... ۵۰- عبرت از آیات قرآن
- ۳۶۶ ..... ۵۱- عبرت از اصحاب سبت
- ۳۷۱ ..... ۵۲- عبرت از امت های پیشین
- ۳۷۲ ..... ۵۳- عبرت از امت های هلاک شده
- ۳۷۲ ..... ۵۴- عبرت از انتقامهای خدا
- ۳۷۲ ..... ۵۵- عبرت از اندازهای خدا
- ۳۷۲ ..... ۵۶- عبرت از انقراض تمدن ها
- ۳۷۴ ..... ۵۷- عبرت از اهل عذاب
- ۳۷۴ ..... ۵۸- عبرت از اهل مدین
- ۳۷۶ ..... ۵۹- عبرت از بلایای طبیعی
- ۳۷۶ ..... ۶۰- عبرت از پیشینیان
- ۳۷۶ ..... ۶۱- عبرت از تاریخ
- ۴۱۶ ..... ۶۲- عبرت از تاریخ قوم ثمود
- ۴۱۶ ..... ۶۳- عبرت از تاریخ قوم عاد
- ۴۱۶ ..... ۶۴- عبرت از تاریخ قوم لوط
- ۴۱۸ ..... ۶۵- عبرت از تاریخ قوم نوح

- ۴۱۸ ..... ۶۶- عبرت از تحولات آفرینش
- ۴۱۸ ..... ۶۷- عبرت از تدبیر آسمان
- ۴۱۸ ..... ۶۸- عبرت از تدبیر زمین
- ۴۱۹ ..... ۶۹- عبرت از تذکرات قرآن
- ۴۲۰ ..... ۷۰- عبرت از تفاوت انسان ها
- ۴۲۰ ..... ۷۱- عبرت از تقدیر باران
- ۴۲۰ ..... ۷۲- عبرت از تنوع موجودات
- ۴۲۰ ..... ۷۳- عبرت از چهارپایان
- ۴۲۲ ..... ۷۴- عبرت از حرکت باد ها
- ۴۲۲ ..... ۷۵- عبرت از حرکت کشتی ها
- ۴۲۲ ..... ۷۶- عبرت از حکمت
- ۴۲۲ ..... ۷۷- عبرت از خروج شیر شتر
- ۴۲۴ ..... ۷۸- عبرت از خروج شیر گاو
- ۴۲۴ ..... ۷۹- عبرت از خروج شیر گوسفند
- ۴۲۴ ..... ۸۰- عبرت از خلقت آفرینش
- ۴۲۴ ..... ۸۱- عبرت از خلقت جانداران
- ۴۲۶ ..... ۸۲- عبرت از خلقت روز
- ۴۲۶ ..... ۸۳- عبرت از خلقت شب
- ۴۲۶ ..... ۸۴- عبرت از خوشه های خرما
- ۴۲۶ ..... ۸۵- عبرت از درخت انگور
- ۴۲۸ ..... ۸۶- عبرت از رویش گیاهان
- ۴۲۸ ..... ۸۷- عبرت از زمان احتضار
- ۴۲۸ ..... ۸۸- عبرت از زندگی ابراهیم(ع)
- ۴۲۸ ..... ۸۹- عبرت از زندگی موجودات
- ۴۳۰ ..... ۹۰- عبرت از زوجیت موجودات
- ۴۳۰ ..... ۹۱- عبرت از سرنوشت اقوام پیشین

- ۹۲- عبرت از سرنوشت امت ها ۴۳۰
- ۹۳- عبرت از سرنوشت پیشینیان ۴۳۰
- ۹۴- عبرت از سرنوشت ظالمان ۴۳۱
- ۹۵- عبرت از سرنوشت گناهکاران ۴۳۲
- ۹۶- عبرت از سرنوشت مکذبان انبیا ۴۳۲
- ۹۷- عبرت از سیره انبیا ۴۳۲
- ۹۸- عبرت از شتر ۴۳۳
- ۹۹- عبرت از صلح حدیبیه ۴۳۴
- ۱۰۰- عبرت از طبیعت ۴۳۴
- ۱۰۱- عبرت از طوفان نوح(ع) ۴۳۶
- ۱۰۲- عبرت از ظالمان ۴۳۶
- ۱۰۳- عبرت از عجز انسان ها ۴۳۶
- ۱۰۴- عبرت از عذاب ۴۳۷
- ۱۰۵- عبرت از عذاب استیصال ۴۳۸
- ۱۰۶- عبرت از عذاب اقوام پیشین ۴۳۸
- ۱۰۷- عبرت از عذابه‌های خدا ۴۳۸
- ۱۰۸- عبرت از فرجام اصحاب ایکه ۴۳۸
- ۱۰۹- عبرت از فرجام اقوام ۴۴۰
- ۱۱۰- عبرت از فرجام اقوام پیشین ۴۴۰
- ۱۱۱- عبرت از فرجام امت ها ۴۴۵
- ۱۱۲- عبرت از فرجام امت های پیشین ۴۴۶
- ۱۱۳- عبرت از فرجام بنی نضیر ۴۴۶
- ۱۱۴- عبرت از فرجام ثروت اندوزان ۴۴۶
- ۱۱۵- عبرت از فرجام دشمنان انبیا ۴۴۷
- ۱۱۶- عبرت از فرجام دشمنان خدا ۴۴۸
- ۱۱۷- عبرت از فرجام دشمنان دین ۴۴۸

- ۴۴۸ ..... ۱۱۸- عبرت از فرجام رهبران کفر
- ۴۴۸ ..... ۱۱۹- عبرت از فرجام شوم قارون
- ۴۵۰ ..... ۱۲۰- عبرت از فرجام شوم قوم عاد
- ۴۵۰ ..... ۱۲۱- عبرت از فرجام شوم کافران
- ۴۵۰ ..... ۱۲۲- عبرت از فرجام ظالمان
- ۴۵۲ ..... ۱۲۳- عبرت از فرجام عهدشکنان
- ۴۵۲ ..... ۱۲۴- عبرت از فرجام فرعون
- ۴۵۴ ..... ۱۲۵- عبرت از فرجام فرعونیان
- ۴۵۵ ..... ۱۲۶- عبرت از فرجام قدرتمندان
- ۴۵۶ ..... ۱۲۷- عبرت از فرجام قوم ثمود
- ۴۵۸ ..... ۱۲۸- عبرت از فرجام قوم عاد
- ۴۵۹ ..... ۱۲۹- عبرت از فرجام قوم لوط
- ۴۶۰ ..... ۱۳۰- عبرت از فرجام قوم نوح
- ۴۶۲ ..... ۱۳۱- عبرت از فرجام قوم یونس
- ۴۶۲ ..... ۱۳۲- عبرت از فرجام کافران
- ۴۶۲ ..... ۱۳۳- عبرت از فرجام کفران کنندگان
- ۴۶۴ ..... ۱۳۴- عبرت از فرجام گمراهان
- ۴۶۴ ..... ۱۳۵- عبرت از فرجام مخالفان انبیا
- ۴۶۴ ..... ۱۳۶- عبرت از فرجام مشرکان
- ۴۶۴ ..... ۱۳۷- عبرت از فرجام مفسدان
- ۴۶۶ ..... ۱۳۸- عبرت از فرجام مکذبان انبیا
- ۴۶۶ ..... ۱۳۹- عبرت از فرجام منافقان
- ۴۶۶ ..... ۱۴۰- عبرت از فرعونیان
- ۴۶۸ ..... ۱۴۱- عبرت از قانونمندی آفرینش
- ۴۶۸ ..... ۱۴۲- عبرت از قبر نیاکان
- ۴۶۸ ..... ۱۴۳- عبرت از قرآن

- ۴۷۲ ..... ۱۴۴- عبرت از قصص انبیا
- ۴۷۲ ..... ۱۴۵- عبرت از قصص قرآن
- ۴۷۴ ..... ۱۴۶- عبرت از قصه آدم(ع)
- ۴۷۵ ..... ۱۴۷- عبرت از قصه ابراهیم(ع)
- ۴۷۸ ..... ۱۴۸- عبرت از قصه ادریس(ع)
- ۴۷۸ ..... ۱۴۹- عبرت از قصه اسحاق(ع)
- ۴۷۸ ..... ۱۵۰- عبرت از قصه اسماعیل(ع)
- ۴۸۰ ..... ۱۵۱- عبرت از قصه اصحاب فیل
- ۴۸۰ ..... ۱۵۲- عبرت از قصه الیاس(ع)
- ۴۸۰ ..... ۱۵۳- عبرت از قصه الیسع(ع)
- ۴۸۰ ..... ۱۵۴- عبرت از قصه انبیا
- ۴۸۲ ..... ۱۵۵- عبرت از قصه اهل انطاکیه
- ۴۸۲ ..... ۱۵۶- عبرت از قصه اهل ایله
- ۴۸۲ ..... ۱۵۷- عبرت از قصه ایوب(ع)
- ۴۸۴ ..... ۱۵۸- عبرت از قصه حبیب نجار
- ۴۸۴ ..... ۱۵۹- عبرت از قصه حوا
- ۴۸۴ ..... ۱۶۰- عبرت از قصه داود(ع)
- ۴۸۶ ..... ۱۶۱- عبرت از قصه ذوالکفل(ع)
- ۴۸۶ ..... ۱۶۲- عبرت از قصه زکریا(ع)
- ۴۸۶ ..... ۱۶۳- عبرت از قصه سلیمان(ع)
- ۴۸۷ ..... ۱۶۴- عبرت از قصه شعیب(ع)
- ۴۸۸ ..... ۱۶۵- عبرت از قصه عیسی(ع)
- ۴۸۸ ..... ۱۶۶- عبرت از قصه فرعون
- ۴۹۰ ..... ۱۶۷- عبرت از قصه فرعونیان
- ۴۹۰ ..... ۱۶۸- عبرت از قصه قارون
- ۴۹۰ ..... ۱۶۹- عبرت از قصه قوم ثمود

- ۱۷۰- عبرت از قصه قوم عاد ۴۹۰
- ۱۷۱- عبرت از قصه قوم نوح ۴۹۲
- ۱۷۲- عبرت از قصه لوط(ع) ۴۹۲
- ۱۷۳- عبرت از قصه مریم(س) ۴۹۳
- ۱۷۴- عبرت از قصه موسی(ع) ۴۹۴
- ۱۷۵- عبرت از قصه نوح(ع) ۴۹۶
- ۱۷۶- عبرت از قصه هامان ۴۹۸
- ۱۷۷- عبرت از قصه هود(ع) ۴۹۸
- ۱۷۸- عبرت از قصه یعقوب(ع) ۴۹۸
- ۱۷۹- عبرت از قصه یوسف(ع) ۴۹۸
- ۱۸۰- عبرت از قصه یونس(ع) ۵۰۰
- ۱۸۱- عبرت از قضاوت داود(ع) ۵۰۰
- ۱۸۲- عبرت از قوم ابراهیم ۵۰۰
- ۱۸۳- عبرت از قوم تبع ۵۰۲
- ۱۸۴- عبرت از قوم ثمود ۵۰۲
- ۱۸۵- عبرت از قوم عاد ۵۰۲
- ۱۸۶- عبرت از قوم لوط ۵۰۴
- ۱۸۷- عبرت از قوم نوح ۵۰۴
- ۱۸۸- عبرت از قوم یونس ۵۰۶
- ۱۸۹- عبرت از کشتی نوح(ع) ۵۰۶
- ۱۹۰- عبرت از کیفر دنیوی حق ناپذیران ۵۰۷
- ۱۹۱- عبرت از کیفر زناکار ۵۰۸
- ۱۹۲- عبرت از کیفر ظالمان ۵۰۸
- ۱۹۳- عبرت از کیفر های دنیوی ۵۰۸
- ۱۹۴- عبرت از گاو ۵۰۸
- ۱۹۵- عبرت از گردش روز ۵۱۰

- ۱۹۶- عبرت از گردش شب - ۵۱۰
- ۱۹۷- عبرت از گمراهان ۵۱۰
- ۱۹۸- عبرت از گمراهی هواپرستان ۵۱۰
- ۱۹۹- عبرت از گوسفند ۵۱۲
- ۲۰۰- عبرت از مرگ ۵۱۲
- ۲۰۱- عبرت از مرگ ظالمان ۵۱۲
- ۲۰۲- عبرت از مفتریان به خدا ۵۱۲
- ۲۰۳- عبرت از مواعظ خدا ۵۱۴
- ۲۰۴- عبرت از موجودات ۵۱۴
- ۲۰۵- عبرت از موعظه ۵۱۴
- ۲۰۶- عبرت از مهمانان ابراهیم(ع) ۵۱۴
- ۲۰۷- عبرت از نخل ۵۱۶
- ۲۰۸- عبرت از نشانه های قیامت ۵۱۶
- ۲۰۹- عبرت از نیاکان ۵۱۶
- ۲۱۰- عبرت از واژگونی سرزمین قوم لوط ۵۱۶
- ۲۱۱- عبرت از ولادت عیسی(ع) ۵۱۷
- ۲۱۲- عبرت از هلاکت امتهای ۵۱۸
- ۲۱۳- عبرت از هلاکت فرعون ۵۱۸
- ۲۱۴- عبرت از هلاکت قارون ۵۱۸
- ۲۱۵- عبرت از هلاکت قوم عاد ۵۱۹
- ۲۱۶- عبرت از هلاکت قوم لوط ۵۲۰
- ۲۱۷- عبرت اولوا الالباب ۵۲۰
- ۲۱۸- عبرت اهل بصیرت ۵۲۰
- ۲۱۹- عبرت اهل کتاب ۵۲۱
- ۲۲۰- عبرت بزرگ ۵۲۲
- ۲۲۱- عبرت پذیران و قرآن ۵۲۲

- ۲۲۲- عبرت پذیری اولوا الالباب ۵۲۲
- ۲۲۳- عبرت پذیری بندگان خدا ۵۲۴
- ۲۲۴- عبرت پذیری حق طلبان ۵۲۵
- ۲۲۵- عبرت پذیری خداترسان ۵۲۶
- ۲۲۶- عبرت پذیری علما ۵۲۶
- ۲۲۷- عبرت پذیری محمد(صلی الله علیه و آله) ۵۲۷
- ۲۲۸- عبرت پذیری مؤمنان ۵۲۸
- ۲۲۹- عبرت دشمنان محمد(صلی الله علیه و آله) ۵۲۸
- ۲۳۰- عبرت دنیاطلبان ۵۲۸
- ۲۳۱- عبرت دنیاطلبان بنی اسرائیل ۵۳۰
- ۲۳۲- عبرت رهبران دینی ۵۳۰
- ۲۳۳- عبرت عاقلان ۵۳۰
- ۲۳۴- عبرت علما ۵۳۰
- ۲۳۵- عبرت گیری اقلیت ۵۳۱
- ۲۳۶- عبرت گیری عابدان ۵۳۲
- ۲۳۷- عبرت مبلغان ۵۳۲
- ۲۳۸- عبرت متفکران ۵۳۲
- ۲۳۹- عبرت متقین ۵۳۲
- ۲۴۰- عبرت محمد(صلی الله علیه و آله) ۵۳۴
- ۲۴۱- عبرت مردم مقارن بعثت ۵۳۵
- ۲۴۲- عبرت مرفهان ۵۳۵
- ۲۴۳- عبرت مکذبان معاد ۵۳۶
- ۲۴۴- عبرت موحدان ۵۳۶
- ۲۴۵- عبرت مؤمنان ۵۳۶
- ۲۴۶- عبرت ناپذیری از اقوام پیشین ۵۳۸
- ۲۴۷- عبرت ناپذیری از هلاکت امت ها ۵۳۸

- ۲۴۸- عبرت ناپذیری بنی اسرائیل ۵۳۸
- ۲۴۹- عبرت ناپذیری سرمستان ۵۴۰
- ۲۵۰- عبرت ناپذیری غافلان ۵۴۰
- ۲۵۱- عبرت ناپذیری فرعونیان ۵۴۰
- ۲۵۲- عبرت ناپذیری قارون ۵۴۱
- ۲۵۳- عبرت ناپذیری قوم ثمود ۵۴۲
- ۲۵۴- عبرت ناپذیری قوم عاد ۵۴۲
- ۲۵۵- عبرت ناپذیری قوم لوط ۵۴۳
- ۲۵۶- عبرت ناپذیری کافران ۵۴۴
- ۲۵۷- عبرت ناپذیری کافران صدراسلام ۵۴۶
- ۲۵۸- عبرت ناپذیری مشرکان ۵۴۸
- ۲۵۹- عبرت ناپذیری مشرکان صدراسلام ۵۴۸
- ۲۶۰- عبرت ناپذیری مکذبان محمد(صلی الله علیه و آله) ۵۵۰
- ۲۶۱- عبرت ناپذیری مکذبان معاد ۵۵۰
- ۲۶۲- عبرت ناپذیری منافقان ۵۵۰
- ۲۶۳- عوامل عبرت ۵۵۱
- ۲۶۴- عوامل عبرت از آیات خدا ۶۳۰
- ۲۶۵- عوامل عبرت اولوا الالباب ۶۳۰
- ۲۶۶- عوامل عبرت اهل بصیرت ۶۳۰
- ۲۶۷- عوامل عبرت بنی اسرائیل ۶۳۰
- ۲۶۸- عوامل عبرت فرعونیان ۶۳۲
- ۲۶۹- عوامل عبرت ناپذیری ۶۳۲
- ۲۷۰- عوامل عبرت ناپذیری مشرکان ۶۳۲
- ۲۷۱- کمی عبرت از قرآن ۶۳۲
- ۲۷۲- محمد(صلی الله علیه و آله) و عبرت ناپذیران ۶۳۴
- ۲۷۳- مراتب عبرت از قرآن ۶۳۴

- ۶۳۴ ----- ۲۷۴- منشأ عبرت از قرآن
- ۶۳۴ ----- ۲۷۵- موانع عبرت
- ۶۳۶ ----- ۲۷۶- موانع عبرت پذیری کافران
- ۶۳۸ ----- ۲۷۷- موجبات عبرت
- ۶۳۸ ----- ۲۷۸- نشانه عبرت از قرآن
- ۶۳۸ ----- ۲۷۹- نشانه های عبرت ناپذیری
- ۶۳۹ ----- ۲۸۰- نیاز به عبرت
- ۶۴۰ ----- ۲۸۱- آرامش اخروی عبرت پذیران
- ۶۴۰ ----- ۲۸۲- اقلیت عبرت پذیران
- ۶۴۰ ----- ۲۸۳- امنیت اخروی عبرت پذیران
- ۶۴۰ ----- ۲۸۴- اهمیت هدایت عبرت پذیران
- ۶۴۲ ----- ۲۸۵- پاکی عبرت پذیران
- ۶۴۲ ----- ۲۸۶- رستگاری عبرت پذیران
- ۶۴۲ ----- ۲۸۷- سعادت عبرت پذیران
- ۶۴۲ ----- ۲۸۸- عبرت پذیران و قرآن
- ۶۴۴ ----- ۲۸۹- آثار عبرت پذیری
- ۶۴۴ ----- ۲۹۰- تشویق به عبرت پذیری
- ۶۴۵ ----- ۲۹۱- زمینه عبرت پذیری
- ۶۴۶ ----- ۲۹۲- عبرت پذیری اولوا الالباب
- ۶۴۸ ----- ۲۹۳- عبرت پذیری بندگان خدا
- ۶۴۸ ----- ۲۹۴- عبرت پذیری حق طلبان
- ۶۴۹ ----- ۲۹۵- عبرت پذیری خداترسان
- ۶۵۰ ----- ۲۹۶- عبرت پذیری علما
- ۶۵۰ ----- ۲۹۷- عبرت پذیری محمد(صلی الله علیه و آله)
- ۶۵۰ ----- ۲۹۸- عبرت پذیری مؤمنان
- ۶۵۲ ----- ۲۹۹- موانع عبرت پذیری کافران

- ۳۰۰- بی عقلی عبرت ناپذیران ۶۵۲
- ۳۰۱- جاودانگی عذاب عبرت ناپذیران ۶۵۳
- ۳۰۲- سرزنش عبرت ناپذیران ۶۵۴
- ۳۰۳- محمد(صلی الله علیه و آله) و عبرت ناپذیران ۶۵۴
- ۳۰۴- آثار عبرت ناپذیری ۶۵۴
- ۳۰۵- آثار عبرت ناپذیری انسان ۶۵۵
- ۳۰۶- آثار عبرت ناپذیری قوم ثمود ۶۵۶
- ۳۰۷- آثار عبرت ناپذیری قوم عاد ۶۵۶
- ۳۰۸- آثار عبرت ناپذیری کافران ۶۵۶
- ۳۰۹- زمینه عبرت ناپذیری از تعالیم دین ۶۵۶
- ۳۱۰- سرزنش عبرت ناپذیری ۶۵۸
- ۳۱۱- سرزنش عبرت ناپذیری از تاریخ ۶۵۸
- ۳۱۲- شگفتی عبرت ناپذیری کافران ۶۶۰
- ۳۱۳- عبرت ناپذیری از اقوام پیشین ۶۶۰
- ۳۱۴- عبرت ناپذیری از هلاکت امت ها ۶۶۰
- ۳۱۵- عبرت ناپذیری بنی اسرائیل ۶۶۰
- ۳۱۶- عبرت ناپذیری سرمستان ۶۶۱
- ۳۱۷- عبرت ناپذیری غافلان ۶۶۲
- ۳۱۸- عبرت ناپذیری فرعونیان ۶۶۲
- ۳۱۹- عبرت ناپذیری قارون ۶۶۳
- ۳۲۰- عبرت ناپذیری قوم ثمود ۶۶۴
- ۳۲۱- عبرت ناپذیری قوم عاد ۶۶۴
- ۳۲۲- عبرت ناپذیری قوم لوط ۶۶۴
- ۳۲۳- عبرت ناپذیری کافران ۶۶۶
- ۳۲۴- عبرت ناپذیری کافران صدراسلام ۶۶۸
- ۳۲۵- عبرت ناپذیری مشرکان ۶۷۰

- ۳۲۶- عبرت ناپذیری مشرکان صدراسلام ----- ۶۷۰
- ۳۲۷- عبرت ناپذیری مکذبان محمد(صلی الله علیه و آله) ----- ۶۷۲
- ۳۲۸- عبرت ناپذیری مکذبان معاد ----- ۶۷۲
- ۳۲۹- عبرت ناپذیری منافقان ----- ۶۷۲
- ۳۳۰- عوامل عبرت ناپذیری ----- ۶۷۲
- ۳۳۱- عوامل عبرت ناپذیری مشرکان ----- ۶۷۴
- ۳۳۲- نشانه های عبرت ناپذیری ----- ۶۷۴
- ۴- عبودیت ----- ۶۷۵
- ۱- عبودیت ----- ۶۷۵
- ۲- آثار اخلاص در عبودیت ----- ۶۷۵
- ۳- آثار عبودیت ----- ۶۷۷
- ۴- آثار عبودیت ابراهیم(ع) ----- ۶۸۷
- ۵- آثار عبودیت انبیا ----- ۶۸۸
- ۶- آثار عبودیت خدا ----- ۶۸۹
- ۷- آثار عبودیت قریش ----- ۶۸۹
- ۸- آثار عبودیت محمد(صلی الله علیه و آله) ----- ۶۹۰
- ۹- آثار عبودیت ملائکه ----- ۶۹۱
- ۱۰- آثار عبودیت موسی(ع) ----- ۶۹۱
- ۱۱- آثار عبودیت نوح(ع) ----- ۶۹۳
- ۱۲- آثار عبودیت هارون(ع) ----- ۶۹۳
- ۱۳- اجتناب از عبودیت ----- ۶۹۳
- ۱۴- اختیار در عبودیت ----- ۶۹۴
- ۱۵- اخلاص در عبودیت ----- ۶۹۵
- ۱۶- ارزش عبودیت ----- ۶۹۵
- ۱۷- ارزش عبودیت محمد(صلی الله علیه و آله) ----- ۶۹۹
- ۱۸- ارزش مقام عبودیت ----- ۶۹۹

- ۱۹- استقامت در عبودیت ۷۰۱
- ۲۰- استهزای عبودیت عیسی(ع) ۷۰۱
- ۲۱- اظهار عبودیت ۷۰۲
- ۲۲- اقرار به عبودیت ۷۰۳
- ۲۳- اهمیت عبودیت ۷۰۳
- ۲۴- اهمیت عبودیت خدا ۷۰۷
- ۲۵- اهمیت عبودیت محمد(صلی الله علیه و آله) ۷۰۷
- ۲۶- اهمیت مقام عبودیت ۷۰۸
- ۲۷- بداهت عبودیت انسان ها ۷۰۹
- ۲۸- پاداش عبودیت نوح(ع) ۷۰۹
- ۲۹- تداوم عبودیت ابراهیم(ع) ۷۰۹
- ۳۰- تداوم عبودیت اسحاق(ع) ۷۱۱
- ۳۱- تداوم عبودیت نوح(ع) ۷۱۱
- ۳۲- تداوم عبودیت یعقوب(ع) ۷۱۱
- ۳۳- ترک عبودیت ۷۱۱
- ۳۴- ترک عبودیت خدا ۷۱۳
- ۳۵- تشویق به عبودیت ۷۱۳
- ۳۶- حقیقت عبودیت ۷۱۳
- ۳۷- خضوع در عبودیت ۷۱۳
- ۳۸- درخواست عبودیت ۷۱۵
- ۳۹- دعوت به عبودیت ۷۱۵
- ۴۰- دلایل عبودیت قریش ۷۱۵
- ۴۱- دلایل عبودیت موجودات ۷۱۵
- ۴۲- روش عبودیت ۷۱۶
- ۴۳- زمینه اقرار به عبودیت ۷۱۷
- ۴۴- زمینه عبودیت ۷۱۷

- ۴۵- زمینه عبودیت ایوب(ع) ۷۲۱
- ۴۶- زمینه عبودیت خدا ۷۲۱
- ۴۷- زمینه مقام عبودیت ۷۲۳
- ۴۸- سختی عبودیت ۷۲۳
- ۴۹- شرایط عبودیت مشرکان ۷۲۳
- ۵۰- عبودیت ابراهیم(ع) ۷۲۴
- ۵۱- عبودیت اسحاق(ع) ۷۲۵
- ۵۲- عبودیت الله ۷۲۵
- ۵۳- عبودیت الیاس(ع) ۷۲۵
- ۵۴- عبودیت امام حسن(ع) ۷۲۷
- ۵۵- عبودیت امام حسین(ع) ۷۲۷
- ۵۶- عبودیت امام علی(ع) ۷۲۷
- ۵۷- عبودیت انبیا ۷۲۷
- ۵۸- عبودیت انسان ۷۲۹
- ۵۹- عبودیت انسان ها ۷۳۳
- ۶۰- عبودیت ایوب(ع) ۷۳۳
- ۶۱- عبودیت برگزیدگان ۷۳۳
- ۶۲- عبودیت پیروان انبیا ۷۳۵
- ۶۳- عبودیت خانواده نوح(ع) ۷۳۵
- ۶۴- عبودیت خدا ۷۳۵
- ۶۵- عبودیت خضر(ع) ۷۳۷
- ۶۶- عبودیت داود(ع) ۷۳۷
- ۶۷- عبودیت در بی نیازی ۷۳۸
- ۶۸- عبودیت در جامعه اسلامی ۷۳۹
- ۶۹- عبودیت در فقر ۷۳۹
- ۷۰- عبودیت زکریا(ع) ۷۳۹

- ۷۱- عبودیت سلیمان(ع) ۷۳۹
- ۷۲- عبودیت صالحان ۷۴۱
- ۷۳- عبودیت صحابه ۷۴۱
- ۷۴- عبودیت عیسی(ع) ۷۴۱
- ۷۵- عبودیت غیر خدا ۷۴۳
- ۷۶- عبودیت فاطمه(س) ۷۴۵
- ۷۷- عبودیت قریش ۷۴۵
- ۷۸- عبودیت لوط(ع) ۷۴۵
- ۷۹- عبودیت متقین ۷۴۷
- ۸۰- عبودیت مجاهدان ۷۴۷
- ۸۱- عبودیت محمد(صلی الله علیه و آله) ۷۴۷
- ۸۲- عبودیت مسلمانان ۷۵۲
- ۸۳- عبودیت معبودان باطل ۷۵۳
- ۸۴- عبودیت مقربان ۷۵۳
- ۸۵- عبودیت ملائکه ۷۵۳
- ۸۶- عبودیت موجودات ۷۵۵
- ۸۷- عبودیت موجودات آسمان ها ۷۵۵
- ۸۸- عبودیت موسی(ع) ۷۵۶
- ۸۹- عبودیت مؤمنان ۷۵۷
- ۹۰- عبودیت مؤمنان صالح ۷۵۹
- ۹۱- عبودیت نوح(ع) ۷۵۹
- ۹۲- عبودیت هارون(ع) ۷۶۱
- ۹۳- عبودیت یعقوب(ع) ۷۶۱
- ۹۴- عوامل اظهار عبودیت ۷۶۱
- ۹۵- عوامل تقویت عبودیت محمد(صلی الله علیه و آله) ۷۶۲
- ۹۶- عوامل عبودیت ملائکه ۷۶۳

- ۹۷- مراتب عبودیت ۷۶۳
- ۹۸- مشکلات عبودیت ۷۶۳
- ۹۹- مقام عبودیت ۷۶۵
- ۱۰۰- منشأ عبودیت ۷۶۶
- ۱۰۱- موانع عبودیت ۷۶۷
- ۱۰۲- نشانه عبودیت ۷۶۷
- ۱۰۳- نشانه های عبودیت ۷۶۷
- ۱۰۴- نشانه های عبودیت ایوب(ع) ۷۷۳
- ۱۰۵- نشانه های عبودیت سلیمان(ع) ۷۷۴
- ۵- عتق ۷۷۵
- ۱- احکام عتق ۷۷۵
- ۲- ارزش عتق برده ۷۷۵
- ۳- اهمیت عتق ۷۷۵
- ۴- اهمیت عتق برده ۷۷۷
- ۵- برکت اخروی ولای عتق ۷۷۹
- ۶- پاداش عتق برده ۷۷۹
- ۷- توصیه به عتق برده ۷۸۱
- ۸- حق عتق برده ۷۸۱
- ۹- روش عتق برده ۷۸۱
- ۱۰- سرزنش اعراض از عتق برده ۷۸۱
- ۱۱- سعادت اخروی ولای عتق ۷۸۲
- ۱۲- شرایط عتق برده ۷۸۳
- ۱۳- عتق برده ۷۸۳
- ۱۴- عتق در ظهار ۷۸۷
- ۱۵- عتق زید بن حارثه ۷۸۷
- ۱۶- فرجام اخروی معرضان از عتق برده ۷۸۷

- ۱۷- فضایل اخروی ولای عتق ۷۸۷
- ۱۸- فضیلت عتق برده ۷۸۹
- ۱۹- مراد از عتق برده ۷۸۹
- ۲۰- معرضان از عتق برده در قیامت ۷۹۱
- ۶- عثمان بن سعد ۷۹۲
- ۱- عثمان بن سعد ۷۹۲
- ۲- عثمان بن عفان ۷۹۲
- ۳- عثمان بن عفان در مجلس محمد(صلی الله علیه و آله) ۷۹۲
- ۴- زهد عثمان بن مظعون ۷۹۴
- ۷- عجب ۷۹۵
- ۱- عجب ۷۹۵
- ۲- آثار عجب ۷۹۵
- ۳- آثار عجب کافران ۷۹۹
- ۴- اجتناب از عجب ۷۹۹
- ۵- خطر عجب ثروتمندان ۷۹۹
- ۶- خطر عجب مؤمنان ۸۰۱
- ۷- سرزنش عجب ۸۰۱
- ۸- عجب ابو جهل ۸۰۱
- ۹- عجب انسان ها ۸۰۲
- ۱۰- عجب اهل کتاب ۸۰۳
- ۱۱- عجب ثروتمندان ۸۰۳
- ۱۲- عجب ظالمان ۸۰۴
- ۱۳- عجب علما ۸۰۵
- ۱۴- عجب عمرو بن عبدود ۸۰۵
- ۱۵- عجب فرعون ۸۰۵
- ۱۶- عجب فرعونیان ۸۰۷

- ۱۷- عجب کافران ۸۰۷
- ۱۸- عجب کافران صدر اسلام ۸۰۷
- ۱۹- عجب مسلمانان صدر اسلام ۸۰۹
- ۲۰- عجب مشرکان ۸۰۹
- ۲۱- عجب مکذبان آخرت ۸۰۹
- ۲۲- عجب مکذبان محمد(صلی الله علیه و آله) ۸۰۹
- ۲۳- عجب منافقان ۸۱۰
- ۲۴- عجب یهود ۸۱۱
- ۲۵- عوامل عجب ۸۱۱
- ۲۶- کیفر عجب ۸۱۲
- ۲۷- موانع عجب ۸۱۳
- ۲۸- ناپسندی عجب ۸۱۳
- ۲۹- آثار عجب ۸۱۳
- ۳۰- اجتناب از عجب ۸۱۶
- ۳۱- اهمیت اجتناب از عجب ۸۱۷
- ۳۲- زمینه عجب ۸۱۷
- ۳۳- زیان عجب ۸۱۷
- ۳۴- سرزنش عجب ۸۱۷
- ۳۵- عجب اشرف ۸۱۸
- ۳۶- عجب بنی اسرائیل ۸۱۹
- ۳۷- عجب مسرفان ۸۱۹
- ۳۸- ناپسندی عجب ۸۱۹
- ۸- عجز ۸۲۱
- ۱- آثار ذکر عجز انسان ۸۲۱
- ۲- آثار ذکر عجز انسانها ۸۲۱
- ۳- آثار ذکر عجز جن ۸۲۱

- ۴- آثار ذکر عجز معبودان باطل ۸۲۳
- ۵- آثار عجز ۸۲۳
- ۶- آثار عجز اخروی مشرکان ۸۲۴
- ۷- آثار عجز از فهم قرآن ۸۲۵
- ۸- آثار عجز انسان ۸۲۵
- ۹- آثار عجز بت ها ۸۲۶
- ۱۰- آثار عجز سست ایمانان ۸۲۷
- ۱۱- آثار عجز فرعون ۸۲۷
- ۱۲- آثار عجز معبودان باطل ۸۲۸
- ۱۳- آثار عجز منافقان ۸۲۹
- ۱۴- آثار غفلت از عجز ۸۲۹
- ۱۵- ادعای عجز موسی(ع) ۸۲۹
- ۱۶- اظهار عجز مستکبران ۸۳۰
- ۱۷- اظهار عجز منافقان ۸۳۱
- ۱۸- افشای عجز معبودان باطل ۸۳۱
- ۱۹- اقرار به عجز ۸۳۱
- ۲۰- اقرار به عجز بتها ۸۳۳
- ۲۱- اهمیت ذکر عجز انسان ۸۳۳
- ۲۲- اهمیت ذکر عجز جن ۸۳۳
- ۲۳- پندار عجز خدا ۸۳۴
- ۲۴- تذکر عجز اخروی مشرکان ۸۳۵
- ۲۵- تذکر عجز اخروی مکذبان معاد ۸۳۵
- ۲۶- تذکر عجز بتها ۸۳۵
- ۲۷- جبرئیل و عجز ۸۳۶
- ۲۸- حتمیت عجز کافران ۸۳۷
- ۲۹- خدا و عجز ۸۳۷

- ۳۰- دلایل عجز انسان ها ۸۴۰
- ۳۱- دلایل عجز معبودان باطل ۸۴۱
- ۳۲- دلایل عجز موجودات ۸۴۱
- ۳۳- دلایل عجز موسی(ع) ۸۴۱
- ۳۴- ذکر عجز انسان ۸۴۲
- ۳۵- ذکر عجز موجودات ۸۴۳
- ۳۶- رد پندار عجز خدا ۸۴۳
- ۳۷- رد عجز خدا ۸۴۳
- ۳۸- رؤیت عجز امت ها ۸۴۵
- ۳۹- زمینه ظهور عجز غیر خدا ۸۴۵
- ۴۰- ساقی پادشاه مصر و عجز معبران ۸۴۵
- ۴۱- شگفتی عجز زکریا(ع) از تکلم ۸۴۵
- ۴۲- ظهور عجز انسان ۸۴۷
- ۴۳- عبرت از عجز انسان ها ۸۴۷
- ۴۴- عجز ابلیس ۸۴۷
- ۴۵- عجز اخروی امت ها ۸۴۹
- ۴۶- عجز اخروی انسان ۸۵۰
- ۴۷- عجز اخروی انسان ها ۸۵۲
- ۴۸- عجز اخروی جن ۸۵۳
- ۴۹- عجز اخروی ظالمان ۸۵۳
- ۵۰- عجز اخروی کافران ۸۵۵
- ۵۱- عجز اخروی مشرکان ۸۵۷
- ۵۲- عجز اخروی معبودان باطل ۸۵۸
- ۵۳- عجز اخروی مکذبان قیامت ۸۶۱
- ۵۴- عجز اخروی موجودات ۸۶۱
- ۵۵- عجز ادیان غیر آسمانی ۸۶۲

- ۵۶- عجز از اجابت دعای مشرکان ۸۶۳
- ۵۷- عجز از احیای مردگان ۸۶۳
- ۵۸- عجز از ادراک بهشت ۸۶۴
- ۵۹- عجز از ادراک عوامل شکست ۸۶۵
- ۶۰- عجز از ارائه کتاب هدایتگر ۸۶۵
- ۶۱- عجز از امداد ۸۶۵
- ۶۲- عجز از امداد اخروی ۸۶۵
- ۶۳- عجز از امداد در قیامت ۸۶۷
- ۶۴- عجز از بازگرداندن روزی ۸۶۷
- ۶۵- عجز از بازگشت به خانواده ۸۶۷
- ۶۶- عجز از پناه به کافران ۸۶۷
- ۶۷- عجز از تأمین خانواده ۸۶۷
- ۶۸- عجز از تأمین نیازها ۸۶۹
- ۶۹- عجز از تحقق آرزو ۸۶۹
- ۷۰- عجز از تدبیر آسمانها ۸۶۹
- ۷۱- عجز از تکذیب عمل ناپسند ۸۶۹
- ۷۲- عجز از تکذیب معاد ۸۷۱
- ۷۳- عجز از تکلم ۸۷۱
- ۷۴- عجز از تکلم در قیامت ۸۷۱
- ۷۵- عجز از توجیه آیات جهاد ۸۷۱
- ۷۶- عجز از توصیف خدا ۸۷۳
- ۷۷- عجز از توصیف قیامت ۸۷۴
- ۷۸- عجز از توصیه ۸۷۵
- ۷۹- عجز از جمع استخوانهای مردگان ۸۷۵
- ۸۰- عجز از جهاد ۸۷۵
- ۸۱- عجز از چاره اندیشی ۸۷۷

- ۸۲- عجز از حقایق آفرینش ۸۷۷
- ۸۳- عجز از حمایت مشرکان ۸۷۷
- ۸۴- عجز از خلقت موجودات ۸۷۷
- ۸۵- عجز از خوردن ۸۷۷
- ۸۶- عجز از درک اسلام ۸۷۹
- ۸۷- عجز از درک خدا ۸۷۹
- ۸۸- عجز از درک خیر ۸۷۹
- ۸۹- عجز از درک عزت خدا ۸۸۱
- ۹۰- عجز از درک عزت محمد(صلی الله علیه و آله) ۸۸۱
- ۹۱- عجز از درک عزت مؤمنان ۸۸۱
- ۹۲- عجز از درک مقدرات خدا ۸۸۱
- ۹۳- عجز از دفع خشکسالی ۸۸۱
- ۹۴- عجز از دفع عذاب ۸۸۳
- ۹۵- عجز از رؤیت بهشتیان ۸۸۴
- ۹۶- عجز از شفاعت ۸۸۵
- ۹۷- عجز از شفاعت اخروی ۸۸۵
- ۹۸- عجز از شکر نعمت ۸۸۶
- ۹۹- عجز از شناخت ذات خدا ۸۸۷
- ۱۰۰- عجز از صداقت ۸۸۷
- ۱۰۱- عجز از صعود به آسمان ها ۸۸۷
- ۱۰۲- عجز از فهم اسلام ۸۸۸
- ۱۰۳- عجز از فهم تسبیح موجودات ۸۸۹
- ۱۰۴- عجز از فهم دین ۸۸۹
- ۱۰۵- عجز از فهم قیامت ۸۹۰
- ۱۰۶- عجز از گمراهگری مهتدین ۸۹۱
- ۱۰۷- عجز از مبارزه با قرآن ۸۹۱

- ۱۰۸- عجز از معجزه - ۸۹۱
- ۱۰۹- عجز از نجات محمد(صلی الله علیه و آله) - ۸۹۳
- ۱۱۰- عجز از هدایت گمراهان - ۸۹۳
- ۱۱۱- عجز اشرف قوم نوح - ۸۹۳
- ۱۱۲- عجز اصحاب ایکه - ۸۹۳
- ۱۱۳- عجز اصحاب کهف - ۸۹۵
- ۱۱۴- عجز امت ها - ۸۹۵
- ۱۱۵- عجز انسان - ۸۹۵
- ۱۱۶- عجز انسان ها - ۹۱۵
- ۱۱۷- عجز اهل انطاکیه - ۹۲۹
- ۱۱۸- عجز باغدار متکبر - ۹۲۹
- ۱۱۹- عجز بت پرستی - ۹۳۰
- ۱۲۰- عجز بت ها - ۹۳۱
- ۱۲۱- عجز بتهای قوم ابراهیم - ۹۳۸
- ۱۲۲- عجز برادران یوسف - ۹۳۹
- ۱۲۳- عجز بنی اسرائیل - ۹۳۹
- ۱۲۴- عجز بیماردلان - ۹۴۰
- ۱۲۵- عجز پیروان شیطان - ۹۴۱
- ۱۲۶- عجز جادوگران - ۹۴۱
- ۱۲۷- عجز جادوگران فرعون - ۹۴۱
- ۱۲۸- عجز جاهلان - ۹۴۲
- ۱۲۹- عجز جن - ۹۴۳
- ۱۳۰- عجز جنبنندگان - ۹۴۴
- ۱۳۱- عجز جنیان مؤمن - ۹۴۵
- ۱۳۲- عجز جهنمیان - ۹۴۵
- ۱۳۳- عجز حق ستیزان - ۹۴۷

- ۱۳۴- عجز حق ناپذیران ۹۴۷
- ۱۳۵- عجز حکومت فرعون ۹۴۸
- ۱۳۶- عجز خبرگان امت ها ۹۴۹
- ۱۳۷- عجز در وفای به سوگند ۹۴۹
- ۱۳۸- عجز در وفای به عهد ۹۴۹
- ۱۳۹- عجز دشمنان خدا ۹۵۱
- ۱۴۰- عجز دشمنان دین ۹۵۱
- ۱۴۱- عجز دنیاطلبان ۹۵۱
- ۱۴۲- عجز رهبران شرک ۹۵۲
- ۱۴۳- عجز رهبران کفر ۹۵۲
- ۱۴۴- عجز رهبران مستکبر ۹۵۲
- ۱۴۵- عجز زکریا(ع) از تکلم ۹۵۴
- ۱۴۶- عجز زنان اشراف مصر ۹۵۵
- ۱۴۷- عجز سپاه فرعون ۹۵۵
- ۱۴۸- عجز سست ایمانان ۹۵۶
- ۱۴۹- عجز شرک ۹۵۷
- ۱۵۰- عجز شیعیان مشرکان ۹۵۷
- ۱۵۱- عجز شیاطین ۹۵۷
- ۱۵۲- عجز شیطان ۹۵۹
- ۱۵۳- عجز طغیانگران ۹۵۹
- ۱۵۴- عجز ظالمان ۹۶۱
- ۱۵۵- عجز غافلان ۹۶۱
- ۱۵۶- عجز غیر خدا ۹۶۱
- ۱۵۷- عجز فرعونیان ۹۶۵
- ۱۵۸- عجز قارون ۹۶۵
- ۱۵۹- عجز قوم ابراهیم ۹۶۷

- ۱۶۰- عجز قوم نمود ۹۶۷
- ۱۶۱- عجز قوم عاد ۹۶۹
- ۱۶۲- عجز قوم نوح ۹۶۹
- ۱۶۳- عجز کاشفان اصحاب کهف ۹۶۹
- ۱۶۴- عجز کافران ۹۷۱
- ۱۶۵- عجز کافران مکه ۹۸۴
- ۱۶۶- عجز گمراهان ۹۸۵
- ۱۶۷- عجز گوساله سامری ۹۸۵
- ۱۶۸- عجز لوط(ع) ۹۸۵
- ۱۶۹- عجز مأجوج ۹۸۶
- ۱۷۰- عجز مجرمان ۹۸۷
- ۱۷۱- عجز محمد(صلی الله علیه و آله) از شاعری ۹۸۷
- ۱۷۲- عجز مخالفان دین ۹۸۷
- ۱۷۳- عجز مخالفان نماز ۹۸۹
- ۱۷۴- عجز مردم شمال سرزمین ذوالقرنین ۹۸۹
- ۱۷۵- عجز مردم مغرب سرزمین ذوالقرنین ۹۸۹
- ۱۷۶- عجز مسیحیان ۹۸۹
- ۱۷۷- عجز مشرکان ۹۹۰
- ۱۷۸- عجز مشرکان صدراسلام ۹۹۷
- ۱۷۹- عجز مشرکان مکه ۹۹۸
- ۱۸۰- عجز معبران پادشاه مصر ۹۹۹
- ۱۸۱- عجز معبودان باطل ۹۹۹
- ۱۸۲- عجز معبودان باطل مشرکان ۱۰۱۹
- ۱۸۳- عجز معبودان قوم ابراهیم ۱۰۲۱
- ۱۸۴- عجز معبودان مشرکان ۱۰۲۱
- ۱۸۵- عجز معترض به عبدالله بن ام مکتوم ۱۰۲۳

- ۱۸۶- عجز معرضان از انبیا ۱۰۲۴
- ۱۸۷- عجز معرضان از خدا ۱۰۲۵
- ۱۸۸- عجز مکذبان انبیا ۱۰۲۵
- ۱۸۹- عجز مکذبان تورات ۱۰۲۵
- ۱۹۰- عجز مکذبان دین ۱۰۲۷
- ۱۹۱- عجز مکذبان قرآن ۱۰۲۷
- ۱۹۲- عجز مکذبان قیامت ۱۰۲۸
- ۱۹۳- عجز مکذبان معاد ۱۰۲۹
- ۱۹۴- عجز ملانکه ۱۰۳۱
- ۱۹۵- عجز منافقان ۱۰۳۱
- ۱۹۶- عجز موجودات ۱۰۳۵
- ۱۹۷- عجز موجودات هنگام عذاب ۱۰۴۹
- ۱۹۸- عجز موسی(ع) ۱۰۴۹
- ۱۹۹- عجز هامان ۱۰۵۱
- ۲۰۰- عجز هواپرستان ۱۰۵۱
- ۲۰۱- عجز یاجوج ۱۰۵۱
- ۲۰۲- عجز یوسف(ع) ۱۰۵۲
- ۲۰۳- عجز یهود ۱۰۵۳
- ۲۰۴- عوامل عجز اخروی انسان ۱۰۵۳
- ۲۰۵- عوامل عجز کافران ۱۰۵۴
- ۲۰۶- غفلت از عجز انسان ۱۰۵۵
- ۲۰۷- غفلت از عجز جن ۱۰۵۵
- ۲۰۸- فلسفه عجز از رؤیت بهشتیان ۱۰۵۵
- ۲۰۹- فلسفه عجز جهنمیان ۱۰۵۷
- ۲۱۰- فلسفه عجز طغیانگران ۱۰۵۷
- ۲۱۱- منشأ عجز موجودات ۱۰۵۷

- ۲۱۲- موسی(ع) و عجز دشمنان ۱۰۵۷
- ۲۱۳- نشانه های عجز انسان ۱۰۵۹
- ۲۱۴- نشانه های عجز کافران ۱۰۵۹
- ۹- عجله ۱۰۶۰
- ۱- آثار عجله ۱۰۶۰
- ۲- آثار عجله انسان ۱۰۶۲
- ۳- آثار عجله در وفای به وعده ۱۰۶۴
- ۴- آثار عجله موسی(ع) ۱۰۶۴
- ۵- اجتناب از عجله ۱۰۶۴
- ۶- ترک عجله در عمل ناپسند ۱۰۶۴
- ۷- ترک عجله در قضاوت ۱۰۶۵
- ۸- زمینه عجله کافران مکه ۱۰۶۶
- ۹- زیبایی عجله اخروی مؤمنان ۱۰۶۶
- ۱۰- سرزنش عجله ۱۰۶۶
- ۱۱- عجله اخروی ظالمان ۱۰۶۸
- ۱۲- عجله اخروی مشرکان ۱۰۶۸
- ۱۳- عجله اخروی مؤمنان ۱۰۶۸
- ۱۴- عجله انسان ۱۰۷۰
- ۱۵- عجله برادران یوسف ۱۰۷۱
- ۱۶- عجله برای نماز جمعه ۱۰۷۲
- ۱۷- عجله در انحراف ۱۰۷۲
- ۱۸- عجله در پاداش ۱۰۷۲
- ۱۹- عجله در پرسش ۱۰۷۳
- ۲۰- عجله در خروج از قبر ۱۰۷۴
- ۲۱- عجله در عمل ناپسند ۱۰۷۴
- ۲۲- عجله در غضب ۱۰۷۴

- ۲۳- عجله در نفرین ۱۰۷۴
- ۲۴- عجله در ورود به بهشت ۱۰۷۶
- ۲۵- عجله شقاوت‌مندان ۱۰۷۶
- ۲۶- عجله عبدالله بن ام مکتوم ۱۰۷۶
- ۲۷- عجله قوم ثمود ۱۰۷۸
- ۲۸- عجله کافران ۱۰۷۸
- ۲۹- عجله لوط(ع) ۱۰۷۸
- ۳۰- عجله محمد(صلی الله علیه و آله) ۱۰۷۹
- ۳۱- عجله مشرکان ۱۰۸۰
- ۳۲- عجله موسی(ع) ۱۰۸۰
- ۳۳- عجله مؤمنان ۱۰۸۲
- ۳۴- عجله ولید بن مغیره ۱۰۸۲
- ۳۵- عجله یونس(ع) ۱۰۸۲
- ۳۶- عوامل عجله ۱۰۸۴
- ۳۷- عوامل عجله کافران ۱۰۸۴
- ۳۸- عوامل عجله موسی(ع) ۱۰۸۴
- ۱۰- عدالت ۱۰۸۶
- ۱- عدالت ۱۰۸۶
- ۲- آثار ذکر عدالت خدا ۱۰۸۶
- ۳- آثار عدالت ۱۰۸۶
- ۴- آثار عدالت اقتصادی ۱۰۸۸
- ۵- آثار عدالت خدا ۱۰۹۰
- ۶- آثار عدالت گواهان ۱۰۹۱
- ۷- آثار غفلت از عدالت خدا ۱۰۹۲
- ۸- اجتناب از اجرای عدالت ۱۰۹۲
- ۹- اجرای عدالت ۱۰۹۲

- ۱۰- ارزش عدالت ۱۰۹۴
- ۱۱- ارزیابی با عدالت ۱۰۹۶
- ۱۲- اقرار به عدالت خدا ۱۰۹۶
- ۱۳- انحراف از عدالت ۱۰۹۶
- ۱۴- اهمیت اجرای عدالت ۱۰۹۶
- ۱۵- اهمیت عدالت ۱۰۹۸
- ۱۶- اهمیت عدالت اجتماعی ۱۱۱۱
- ۱۷- اهمیت عدالت اقتصادی ۱۱۱۴
- ۱۸- اهمیت عدالت اقتصادی ۱۱۱۶
- ۱۹- اهمیت عدالت در انتقام ۱۱۱۸
- ۲۰- اهمیت عدالت در قضاوت ۱۱۱۸
- ۲۱- برپایی عدالت ۱۱۱۹
- ۲۲- بی عدالتی اقتصادی ۱۱۲۱
- ۲۳- حاکمیت عدالت خدا ۱۱۲۲
- ۲۴- دعوت به عدالت ۱۱۲۲
- ۲۵- دعوت به عدالت اقتصادی ۱۱۲۴
- ۲۶- دلایل عدالت خدا ۱۱۲۴
- ۲۷- دین و عدالت ۱۱۲۴
- ۲۸- زمینه رعایت عدالت ۱۱۲۶
- ۲۹- زمینه عدالت ۱۱۲۶
- ۳۰- زمینه عدالت اجتماعی ۱۱۲۶
- ۳۱- زمینه عدالت خدا ۱۱۲۷
- ۳۲- زمینه عدالت در پاداش ۱۱۲۸
- ۳۳- زمینه عدالت در کیفر ۱۱۲۸
- ۳۴- شک در عدالت محمد(صلی الله علیه و آله) ۱۱۲۸
- ۳۵- عدالت اجتماعی ۱۱۲۹

- ۱۱۳۰ - عدالت اخروی خدا - ۳۶
- ۱۱۳۰ - عدالت اقتصادی - ۳۷
- ۱۱۳۲ - عدالت اقتصادی - ۳۸
- ۱۱۳۲ - عدالت با پیروان ادیان - ۳۹
- ۱۱۳۳ - عدالت با ظالمان - ۴۰
- ۱۱۳۴ - عدالت با کافران - ۴۱
- ۱۱۳۴ - عدالت با متجاوزان - ۴۲
- ۱۱۳۴ - عدالت بین همسران - ۴۳
- ۱۱۳۶ - عدالت پادشاه مصر - ۴۴
- ۱۱۳۶ - عدالت خدا - ۴۵
- ۱۱۵۲ - عدالت داود(ع) - ۴۶
- ۱۱۵۳ - عدالت در انتقام - ۴۷
- ۱۱۵۴ - عدالت در ارزیابی - ۴۸
- ۱۱۵۴ - عدالت در ازدواج - ۴۹
- ۱۱۵۵ - عدالت در اعطای حقوق - ۵۰
- ۱۱۵۶ - عدالت در انتقام - ۵۱
- ۱۱۵۶ - عدالت در اهل کتاب - ۵۲
- ۱۱۵۶ - عدالت در بحران اقتصادی - ۵۳
- ۱۱۵۷ - عدالت در پاداش - ۵۴
- ۱۱۶۲ - عدالت در پاداش اخروی - ۵۵
- ۱۱۶۲ - عدالت در پاداشهای خدا - ۵۶
- ۱۱۶۲ - عدالت در تجارت - ۵۷
- ۱۱۶۴ - عدالت در تشریح - ۵۸
- ۱۱۶۴ - عدالت در تکوین - ۵۹
- ۱۱۶۴ - عدالت در توزین - ۶۰
- ۱۱۶۶ - عدالت در جامعه - ۶۱

- ۱۱۶۶- ..... عدالت در جنگ - ۶۲
- ۱۱۶۶- ..... عدالت در حسابرسی - ۶۳
- ۱۱۶۸- ..... عدالت در حسابرسی اخروی - ۶۴
- ۱۱۶۹- ..... عدالت در حقوق زن - ۶۵
- ۱۱۷۰- ..... عدالت در حقوق مستضعفان - ۶۶
- ۱۱۷۰- ..... عدالت در حقوق یتیم - ۶۷
- ۱۱۷۰- ..... عدالت در خانواده - ۶۸
- ۱۱۷۰- ..... عدالت در روابط اجتماعی - ۶۹
- ۱۱۷۱- ..... عدالت در روابط بین الملل - ۷۰
- ۱۱۷۲- ..... عدالت در زندگی - ۷۱
- ۱۱۷۲- ..... عدالت در سخن - ۷۲
- ۱۱۷۲- ..... عدالت در عبادت - ۷۳
- ۱۱۷۳- ..... عدالت در عذاب - ۷۴
- ۱۱۷۴- ..... عدالت در قصاص - ۷۵
- ۱۱۷۵- ..... عدالت در قضاوت - ۷۶
- ۱۱۷۹- ..... عدالت در قضاوت اخروی - ۷۷
- ۱۱۸۰- ..... عدالت در قیامت - ۷۸
- ۱۱۸۲- ..... عدالت در کتابت - ۷۹
- ۱۱۸۳- ..... عدالت در کفالت - ۸۰
- ۱۱۸۴- ..... عدالت در کیفر - ۸۱
- ۱۱۹۲- ..... عدالت در گواهی - ۸۲
- ۱۱۹۶- ..... عدالت در مجازات - ۸۳
- ۱۱۹۶- ..... عدالت در مزد - ۸۴
- ۱۱۹۶- ..... عدالت در معامله - ۸۵
- ۱۱۹۹- ..... عدالت در مقابله به مثل - ۸۶
- ۱۲۰۰- ..... عدالت در نظام کیفری - ۸۷

- ۸۸- عدالت در نفقه ۱۲۰۰
- ۸۹- عدالت رهبری ۱۲۰۱
- ۹۰- عدالت سلیمان(ع) ۱۲۰۲
- ۹۱- عدالت عزیز مصر ۱۲۰۲
- ۹۲- عدالت غیر مسلمان ۱۲۰۲
- ۹۳- عدالت قاضی قصه یوسف(ع) ۱۲۰۴
- ۹۴- عدالت گواهان طلاق ۱۲۰۴
- ۹۵- عدالت محمد(صلی الله علیه و آله) ۱۲۰۴
- ۹۶- عدالت مؤمنان ۱۲۰۶
- ۹۷- عدالت یوسف(ع) ۱۲۰۶
- ۹۸- عمومیت عدالت خدا ۱۲۰۶
- ۹۹- عوامل عدالت ۱۲۰۸
- ۱۰۰- قضاوت عدالت پیشگان ۱۲۰۸
- ۱۰۱- کافران و عدالت ۱۲۰۸
- ۱۰۲- مبارزه برای عدالت ۱۲۰۸
- ۱۰۳- محدوده عدالت ۱۲۱۰
- ۱۰۴- مفهوم عدالت ۱۲۱۰
- ۱۰۵- ملاک عدالت ۱۲۱۰
- ۱۰۶- منافقان و عدالت محمد(صلی الله علیه و آله) ۱۲۱۰
- ۱۰۷- منشأ عدالت ۱۲۱۲
- ۱۰۸- منشأ عدالت اجتماعی ۱۲۱۲
- ۱۰۹- منشأ غفلت از عدالت خدا ۱۲۱۲
- ۱۱۰- موارد عدالت ۱۲۱۲
- ۱۱۱- موارد نقض عدالت ۱۲۱۳
- ۱۱۲- موانع عدالت ۱۲۱۴
- ۱۱۳- موانع عدالت اجتماعی ۱۲۱۴

- ۱۱۴- موجبات عدالت ۱۲۱۶
- ۱۱۵- ناپسندی شک در عدالت خدا ۱۲۱۶
- ۱۱۶- نشانه های عدالت خدا ۱۲۱۶
- ۱۱۷- نقش عدالت ۱۲۱۸
- ۱۱۸- نقش عدالت اقتصادی ۱۲۱۸
- ۱۱۹- {عدالت پیشگان} ۱۲۲۰
- ۱۲۰- قضاوت عدالت پیشگان ۱۲۲۰
- ۱۲۱- خدمات عدالتخواهان ۱۲۲۰
- ۱۲۲- عدالتخواهان در تاریخ ۱۲۲۱
- ۱۲۳- فضایل عدالتخواهان ۱۲۲۲
- ۱۲۴- قتل عدالتخواهان ۱۲۲۲
- ۱۲۵- کیفر قتل عدالتخواهان ۱۲۲۵
- ۱۲۶- محبوبیت عدالتخواهان ۱۲۲۶
- ۱۲۷- مقام عدالتخواهان ۱۲۲۶
- ۱۲۸- نجات عدالتخواهان ۱۲۲۶
- ۱۲۹- آثار عدالتخواهی ۱۲۲۷
- ۱۳۰- آثار عدالتخواهی شعیب(ع) ۱۲۲۸
- ۱۳۱- ارزش عدالتخواهی ۱۲۲۸
- ۱۳۲- اهمیت عدالتخواهی ۱۲۲۹
- ۱۳۳- تبلیغ عدالتخواهی ۱۲۳۰
- ۱۳۴- عدالتخواهی اسلام ۱۲۳۰
- ۱۳۵- عدالتخواهی انبیا ۱۲۳۰
- ۱۳۶- عدالتخواهی انسان ۱۲۳۰
- ۱۳۷- عدالتخواهی در شعر ۱۲۳۲
- ۱۳۸- عدالتخواهی محمد(صلی الله علیه و آله) ۱۲۳۲
- ۱۳۹- عدالتخواهی مسلمانان ۱۲۳۲

- ۱۴۰- عوامل عدالتخواهی ۱۲۳۲
- ۱۱- عده ۱۲۳۴
- ۱- احکام عده ۱۲۳۴
- ۲- اهمیت عده وفات ۱۲۴۰
- ۳- خواستگاری در عده ۱۲۴۰
- ۴- عده طلاق ۱۲۴۲
- ۵- عده وفات ۱۲۴۳
- ۶- فلسفه عده ۱۲۴۵
- ۷- فلسفه عده وفات ۱۲۴۶
- درباره مرکز ۱۲۴۷

مشخصات کتاب

نام کتاب: علم مفاهیم شناسی در قرآن سری جدید جلد 66

تحقیق و تالیف: رسول ملکیان اصفهانی - 1400 ش

ناشر دیجیتال: مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

ص: 1

1- عبادت

1- عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 2 - 3 - 2

2 - تنها خداوند باید عبادت شود .

اللّٰه لا اله الا هو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 51 - 4

4 - اعتقاد به ربوبیت خداوند ، مقتضی پرستش اوست .

انّ اللّٰه ربّی وربکم فاعبدوه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 200 - 25

25 - صبر بر انجام نماز های پنجگانه و صبر در جنگ مسلحانه با دشمنان و پاسداری در راه خداوند ، وظیفه مؤمنان

یا ایّها الذّین امنوا اصبروا و صابروا

پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) درباره « .. اصبروا و صابروا و رابطوا ... » فرمود: اصبروا علی الصلوات الخمس، و صابروا علی قتال

عدوكم بالسيف، وربطوا في سبيل الله لعلكم تفلحون.

الدر المنثور، ج 2، ص 418.

2- آثار اجتماعي عبادت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

17 - فتح - 48 - 29 - 20

20- صلابت در برابر كافران، مهرورزی با مؤمنان و استمرار بر عبادت، زمینه برخورداری جامعه اسلامی از فضل و رضای الهی

أشداء... رحماء... رگعاً سجداً يبتغون

ص: 1

می توان گفت: «بیتغون...» نتیجه و حاصل سه برنامه مؤمنان (1- اشداء، 2- رحماء، 3- رکعاً سجّداً) است.

3- آثار اجتناب از عبادت طاغوت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 17 - 5

5- کسانی که از عبادت طاغوت و اطاعت سردمداران ضلالت، پرهیز کرده و به خدا روی آورند و توبه کنند، شایسته بشارت الهی اند.

و الذين اجتنبوا الطغوت أن يعبدوها و أنابوا إلى الله لهم البشري

4- آثار اخلاص در عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 31 - 9

9- ایمان به خدای یگانه و پرستش خالصانه او، دستیابی به اوج هدایت، نور و روشنایی است.

حنفاء لله غير مشركين به... فتخطفه الطير

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 14 - 4

4- استجاب دعا و قبولی نیایش انسان به درگاه الهی، مشروط به عبادت به دور از شرک و خالصانه او است.

فادعوا الله مخلصين له الدين

برداشت یاد شده از توصیه خداوند به اخلاص در عبادت - پس از فراخواندن به دعا و نیایش - استفاده می شود.

5- آثار اعراض از عبادت فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 29 - 6

6- موسی (ع)، مورد تهدید فرعون به زندانی شدن، در صورت پذیرش الوهیت غیر او

قال لئن اتخذت إلهاً غيري لأجعلنك من المسجونين

6- آثار التزام به عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 28 - 12

ص: 2

12- پای بندی به دعا و عبادت ، شرط شایستگی افراد برای همنشینی و مصاحبت است .

و اصبر نفسك مع الذين يدعون ربهم بالغدوة والعشي

7- آثار تبری از عبادت غیر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 66 - 2

2- اختصاص دادن پرستش به خداوند و دوری از عبادت غیر او ، نشانه عقل و خردمندی است .

أفغير الله تأمروني أعبد أيها الجاهلون . . . بل الله فاعبد

«فا» در «فاعبد» جزا برای شرط مقدر است و تقدیر آن - به قرینه مقابله با «أيها الجاهلون» - می تواند چنین باشد: «إن كنت عاقلاً فاعبدالله».

8- آثار ترک عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 173 - 14

14 - مستکبران رویگردان از عبادت خدا ، محروم از شفاعت شافعان

و لا يجدون لهم من دون الله ولياً ولا نصيراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 59 - 14

14 - ترک پرستش خداوند و پندار شریک برای او ، موجب گرفتار شدن به عذاب روز قیامت خواهد شد .

يقوم . . . إني أخاف عليكم عذاب يوم عظيم

9- آثار ترک عبادت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 26 - 8

8- ترک پرستش خداوند و عبادت غیر او ، موجب گرفتارشدن به عذاب دردناک روز قیامت خواهد شد .

أَنْ لَا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمِ أَلِيمٍ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 45 - 14

14- روی گردانی از پرستش خداوند ، زمینه ساز محرومیت از رحمت واسعه او است .

يَأْتِ إِيَّيْ أَخَافُ أَنْ يَمْسَكَ عَذَابَ مِنَ الرَّحْمَنِ

ص: 3

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 25 - 1

1 - کفر به خدا و سرپیچی از عبادت او ، گناهی نابخشودنی و در پی دارنده عذاب دردناک دوزخ است .

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَيَصُدُّونَ عَن سَبِيلِ اللَّهِ

مراد از «الطيب من القول» - همان طور که در آیه پیش گفته شد - کلمه توحید و «صراط حمید» عبادت خدای یگانه است. بنابراین با توجه به ارتباط این آیه با آیه پیش، می توان گفت: «کفروا» در «إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا» به تقدیر «کفروا بالطيب من القول» است و مراد از «سبیل الله» در «یصدون عن سبیل الله»، عبادت و پرستش خدای یگانه می باشد. قابل ذکر است که «الذین» اسم «إِنَّ» و خبر آن محذوف است و تقدیر آن به قرینه ذیل آیه چنین می شود: «إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا... نذيقهم من عذاب أليم».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 61 - 4

4 - کسانی که از عبادت خدا سرباز زده و از صراط مستقیم منحرف شوند ، مورد سرزنش خدا قرار دارند .

أَلَمْ أَعْهَدْ إِلَيْكُمْ بَيْنِي ۖ أَدْم . . . وَأَنْ أَعْبُدُونِي هَذَا صِرْطٌ مُسْتَقِيمٌ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 63 - 5

5 - عبادت نکردن خدای یکتا و پیروی از شیطان ، موجب دوزخی شدن است .

أَلَمْ أَعْهَدْ إِلَيْكُمْ بَيْنِي ۖ أَدْم أَنْ لَا تَعْبُدُوا الشَّيْطَانَ . . . وَأَنْ أَعْبُدُونِي . . . وَلَقَدْ أَضَلَّ م

برداشت یاد شده از ارتباط میان این آیه و آیات پیشین به دست می آید؛ یعنی، آیه شریفه بیانگر نتیجه و پی آمد عمل نکردن به توصیه های الهی است.

10- آثار تکبر در عبادت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 60 - 5,6

5 - خودداری از عبادت خدا از سر تکبر و بزرگ منشی ، موجب دوزخی شدن است .

إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ

6- کسانی که از عبادت خداوند کبر میورزند ، با خواری و ذلت به دوزخ وارد خواهند شد .

إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ

«داخرین» (از ماده «دَحَرَ») مرادف «صغر و ذلّ» (کوچک و ذلیل شد) بوده و حال برای ضمیر «سیدخلون» است.

11- آثار تلاش برای عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 4

14 - سعی و تلاش آدمی در عبادت و نماز ، در پی دارنده پاداش حتمی در قیامت است .

فاعبدنی و اقم الصلوه .. لتجزی کل نفس بما سعی

12- آثار تنبلی در عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 143 - 10

10 - پذیرش دوستی و سرپرستی کفار ، خیانت در جنگ ، خدعه با خدا ، سستی در عبادت ، ریاکاری و کم به یاد خدا بودن ، موجب گمراهی و محرومیت دائمی از هدایت الهی است .

و من یضلل الله فلن تجد له سبیلا

از مصادیق مورد نظر برای (من یضلل)، کسانی هستند که در آیات قبل (از 138 تا 143) خصلتهای آنان بر شمرده شد.

13- آثار عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 21 - 11، 8

8 - پرستش خداوند ، زمینه ساز نیل به تقوای پیشگی است .

اعبدوا ربکم .. لعلکم تتقون

11 - پرستش خداوند ، آدمی را از گرفتار شدن در ورطه کفر و نفاق و پیامد های آن دو ، مصون می دارد .

اعبدوا ربکم .. لعلکم تتقون

از اهداف دعوت به پرستش خداوند - پس از بیان کفر و نفاق و عواقب شوم آنها - ارائه رهنمونی است به انسانها برای پاسداری خویش از گرایش به کفر و نفاق. بر این اساس «تقون» به معنای لغوی آن و متعلقش کفر و نفاق خواهد بود؛ یعنی: اعبدوا ربکم لعلکم تتقون الکفر و النفاق.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 36 - 5

5 - عبادت خالصانه خداوند و پرهیز از هر گونه شرک ، زمینه دور ماندن زندگی زناشویی از هر گونه ناسازگاری *

و ان خفتم شقاق بینهما . . . و اعدوا الله

به مقتضای ارتباط بین آیات می توان احتمال داد که آیه مورد بحث در حقیقت بیانگر راه حلی است برای جلوگیری از ناسازگاری بین زن و شوهر.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 77 - 9

9 - پیدایش روحیه عبادت و بندگی خدا در جامعه ایمانی ، از شرایط لازم برای جهاد و مبارزه

قیل لهم کفوا ایدیکم و اقیموا الصلوه و اتوا الزکوه

ص: 5

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 82 - 12

12 - نیل به حقیقت ، مولود امتزاج علم ، عبادت و اخلاق

ذلک بان منهم قسیسین و رهباناً و انهم لایستکبرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 206 - 8

8 - تقرب به خدا در گرو پرستش او و منزه دانستن وی از هر عیب و نقص و سجده خالصانه به درگاه اوست .

و لاتکن من الغفلین. إن الذین عند ربک ... و له یسجدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 98 - 7

7- ذکر خدا و عبادت پروردگار چون نماز ، زداینده نگرانی ها و اندوه ها و تقویت کننده روحیه پایداری و موجب آرامش خاطر است .

و لقد نعلم أنك یضیق صدرک .. فسبح بحمد ربک و کن من السجدین

نوع مفسران بر آنند که مقصود از سجده در این آیه، نماز است و مؤید آن روایتی است که می گوید: «پیامبر(صلی الله علیه و آله) هر گاه محزون و دل‌تنگ می شد، نماز می خواند» (مجمع البیان، ذیل آیه فوق).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 36 - 8

8- عبادت ، پذیرش عملی ربوبیت خداوند است .

و إنّ اللّٰه ربّی و ربکم فاعبدوه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 63 - 3

3- عبادت و تقوا ، موجب دستیابی به بهشت است .

تلک الجنّه . . من عبادنا من کان تقیّاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 84 - 7

7- عبادت ، موجب جلب رضایت الهی است .

عجلت إلیک ربّ لترضی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 77 - 1,2,3

1 - ارزش و منزلت انسان در پیشگاه خداوند ، منوط به دعا و عبادت کردن او است .

ص: 6

قل ما يعبؤا بكم ربّي لولا دعاؤكم

2- «دعاؤکم» اضافه مصدر به مفعولش باشد؛ که در این صورت «دعا» به معنای دعوت است؛ یعنی، «لولا دعاؤه إياکم إلی الإسلام؛ اگر نبود دعوت کردن خدا یا پیامبر شما را به سوی اسلام». گفتنی است برداشت فوق مبتنی بر دیدگاه نخست است.

2- دعا و عبادت، موجب توجه و عنایت خدا به انسان است.

قل ما يعبؤا بكم ربّي لولا دعاؤكم

3- انسان، من های دعا و عبادت، فاقد ارزش و منزلت در پیشگاه خداوند است.

قل ما يعبؤا بكم ربّي لولا دعاؤكم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 16 - 5

5- عبادت و تقوا، دارای خیری است که سودش به عبادت کننده و متقی، بازمی گردد.

اعبدوا الله و اتقوه ذلكم خير لكم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 2 - 4

4- نقش تعیین کننده عبادت و شب زنده داری، در تقویت روحیه و مقاومت در برابر مشکلات تبلیغی و رسالت دینی

قم الیل إلا قليلاً

به گفته مفسران، این آیات در مکه نازل شده است. فرمان خداوند به شب زنده داری در دوران مکی (زمانی که رسالت پیامبر(صلی الله علیه و آله) در سخت ترین شرایط قرار داشت) می تواند گویای حقیقت یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 26 - 11

11- عبادت و شب زنده داری، نیروبخش و مقاومت آفرین، در برابر مشکلات و سختی ها

فاصبر لحکم ربّک .. و من الیل فاسجد له و سبحه لیلاً طویلاً

14- آثار عبادت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 3 - 5

5- پرستش خدا، بیزاری از شرک، پذیرش رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و استغفار از گناهان، مقدمه هایی لازم برای حرکت به سوی خدا و تقرب به درگاه او

أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ . . . وَأَنْ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ

ظاهر این است که «توبوا إليه» عطف به همه جمله های سابق «أَلَّا تَعْبُدُوا . . .»، «إِنِّي لَكُمْ مِنْهُ ...» و «أَنْ اسْتَغْفِرُوا ...» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 7

8- نزول باران های فراوان ، در صورت پرهیز از شرک و گرایش به توحید و پرستش خدا ، از نوید های هود (ع) به قوم خویش

و يقوم استغفروا ربکم ثم توبوا إلیه یرسل السماء علیکم مدرارًا

فعل مضارع «یرسل» به اصطلاح در جواب فعل امر (استغفروا ربکم ثم توبوا إلیه) قرار گرفته و با «إن» شرطیه مقدر مجزوم شده است؛ یعنی: «إن تستغفروا و توبوا یرسل . . .»؛ اگر استغفار کنید و به سوی خدا حرکت کنید، او ابرهای پر باران را برای شما خواهد فرستاد».

13- هود (ع) مردم خویش را در صورت استغفار از گناهان ، گرایش به توحید و پرستش خدا ، به افزایش نیرو و توانشان بشارت داد .

و يقوم استغفروا ربکم ثم توبوا إلیه . . . یزدکم قوه إلی قوتکم

«یزدکم» عطف بر «یرسل» و جواب برای شرط مقدر می باشد؛ یعنی: «إن تستغفروا . . . یزدکم»؛ اگر استغفار کنید و ... خداوند نیروی شما را افزایش می دهد».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 61 - 19

19- استغفار از گناهان ، پرستش خدا و پرهیز از شرک ، مقدمه هایی لازم برای تقرب به درگاه خداوند

فاستغفروه ثم توبوا إلیه

برداشت فوق ، با توجه به حرف «ثم» - که بر تأخر مرحله توبه از مرحله استغفار دلالت دارد - استفاده شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 123 - 9

9- پرستش خداوند ، سوق دهنده آدمی به توکل و سپردن امور خویش به اوست .

فاعبده و توکل علیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 2 - 4

4- عبادت و بندگی به درگاه خدا وسیله جلب رحمت او است .

«عبده» مفعول است برای «رحمت». تقدیم آن بر نام زکریا و توصیف آن حضرت به عبودیت، اشاره به نقش آن در جلب رحمت های خداوند دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 81 - 4

4- عبادت و اطاعت خدای یگانه ، تنها راه عزّت و سعادت

وَاتَّخِذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ .. لَهُمْ عِزًّا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 8

18- عبادت و پرستش خدا، زمینه ساز پندپذیری و حق شنوی است .

ذکری للعبدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 77 - 2

2- پروردگار جهانیان، تنها دوست انسان و پرستش او تضمین گر رشد و رستگاری وی

فإنَّهم عدوُّ لی إلاَّ ربُّ العلمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 36 - 6

6- عبودیت خداوند، موجب بهره مندی از لطف و امداد الهی

ألیس الله بکاف عبده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 15 - 8

8- عبودیت خداوند، زمینه ساز شایستگی انسان برای دریافت وحی

یلقی الروح من أمره علی من یشاء من عباده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 38 - 7

7- درجات متفاوت فرشتگان، به مقدار عبادت آنان برای پروردگار است .

فالذین عند ربِّک یسبِّحون له باللیل و النهار

برداشت یاد شده بر این مبنا است که «عند ربِّک» اشاره به برخی از فرشتگان داشته باشد که از مقام قرب و حضور برخوردارند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - پرستش خدای یگانه ، مایه اتحاد و همبستگی در جوامع انسانی

وَلَا يُبَيِّنُ لَكُمْ بَعْضَ الَّذِي تَخْتَلَفُونَ فِيهِ . . . إِنَّ اللَّهَ هُوَ رَبِّي وَرَبَّكُمْ فَاعْبُدُوهُ

از آن جا که حضرت عیسی (ع) رسالت خود را «حل اختلافات» بیان داشت و در پی آن مسأله ربوبیت یگانه خداوند و عبادت او را مطرح کرد، مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - تسبیح و ستایش (عبادت) پروردگار ، زمینه استواری روح و دستیابی به صبر در برابر ناگواری ها *

فاصبر علی ما یقولون و سبح بحمد ربک

از ارتباط «سَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ» با «فاصبر...»، می توان تأثیر عبادت در تکامل روح و استواری اراده را نتیجه گرفت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 57 - 3

3 - عبادت خلق به درگاه خداوند ، سودمند به حال خود آنان

و ما خلقت ... إلا ليعبدون . و ما أريد منهم من رزق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 4 - 3

3 - عبادت خداوند ، رعایت تقوای الهی و اطاعت از پیامبران ، از موجبات آمرزش گناهان و نجات از عذاب الهی در دنیا

أن اعبدوا الله ... يغفر لكم من ذنوبكم و يؤخرکم إلى أجل مسمى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 7 - 4

4 - عبادت خداوند ، تقوای پیشگی و اطاعت از رسولان ، موجبات غفران و آمرزش الهی است .

قال يقوم ... أن اعبدوا الله ... و إني كلما دعوتهم لتغفر لهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بینه - 98 - 5 - 10

10 - عبادت خداوند ، عقاید توحیدی ، ادای نماز و پرداخت زکات ، سامان دهنده امور انسان ها است .

ليعبدوا الله مخلصين له الدين حنفاء و يقيموا الصلوه و يؤتوا الزكوه و ذلك دين الق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قريش - 106 - 3 - 5

5 - عبادت خداوند ، سپاس نعمت های او است .

لايلف ... فليعبدوا

حرف «فاء»، لزوم عبادت را بر وجود نعمت «ایلاف» تقریب کرده است و هر کاری که انسان خود را به جهت داشتن نعمتی، موظف به آن سازد، سپاس آن نعمت است.

15- آثار عبادت شبانه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 142 - 5

5- عبادت و مناجات چهل شبه ، عبادت و مناجاتی کامل و دارای اثری خاص است .

و اتممنها بعشر فتم میقت ربه اربعین ليله

به کارگیری واژه «اتمام» در جمله «اتمناها» و نیز استفاده از «تمّ» (به جای - مثلا - «صار») در جمله «فتم میقات

ص: 10

ربه»، بیانگر این است که عبادت سی شبه عبادتی کامل و تمام نبوده و با سپری شدن چهل شب، کامل و تمام شده است. تصریح به اینکه پس از اضافه شدن ده به سی مجموع آن چهل شد (فتم ... اربعین) می تواند اشاره به برداشت فوق باشد.

16- آثار عبادت طاغوت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 17 - 3,8

3- عبادت طاغوت و اطاعت از سردمداران گمراهی ، شرک است .

و الذین اجتنبوا الطغوت أن يعبدوها

برداشت یاد شده به خاطر این نکته است که آیه شریفه در توصیف مؤمنانی است که در برابر مشرکان قرار داشته و در عقیده مخالف آنان می باشند.

8- عبادت طاغوت و اطاعت از سران ضلالت ، مانع توبه و باریافتن به درگاه الهی است .

و الذین اجتنبوا الطغوت أن يعبدوها و أنابوا إلى الله

17- آثار عبادت غیر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 3 - 14

14- پرستش غیر خدا و شرک در عبادت ، عذاب روز قیامت را در پی دارد .

ألا تعبدوا إلا الله . . . و إن تولّوا فإني أخاف عليكم عذاب يوم كبير

«تولّوا» فعل مضارع و در اصل «تولّوا» بوده است. «تولّی» به معنای اعراض کردن است و متعلق آن از دستورات پیشین استفاده می شود. بنابراین «إن تولّوا...»؛ یعنی: اگر از توحید در عبادت و... اعراض کنید....

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 26 - 8

8- ترک پرستش خداوند و عبادت غیر او ، موجب گرفتارشدن به عذاب دردناک روز قیامت خواهد شد .

أن لا تعبدوا إلا الله إني أخاف عليكم عذاب يوم أليم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 112 - 16

16- طغیان و سرکشی در برابر خدا و گرایش به شرک و پرستش غیر خدا، عقوبت و کیفر الهی را در پی دارد.

و لاتطغوا إنه بما تعملون بصیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 113 - 4

4- شرک و پرستش غیر خدا، ظلم و در پی دارنده آتش دوزخ است.

ص: 11

و لا تتركوا إلى الذين ظلموا فتمسكم النار

از مصداقهای مورد نظر برای ظلم - به قرینه آیات پیشین - شرکورزی و پرستش غیر خداست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 73 - 6

6- پرستش عناصر بی تأثیر و ناتوان ، نشان کوتاه نظری و ناآگاهی مشرکان است .

و يعبدون من دون الله ما لا يملك لهم رزقاً . . . ولا يستطيعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 82 - 5، 1

1- پرستش غیر خدا ، هرگز مایه عزت نیست .

ليكونوا لهم عزاً . كلاً

«كلاً» ردع و انکار نسبت به این پندار مشرکان است که پرستش معبودها را مایه عزتمندی خویش می دانستند.

5- عبادت هر چیزی جز خداوند ، مایه ذلت و خواری در روز قیامت است .

من دون الله ءالهه ليكونوا لهم عزاً . . . و يكونون عليهم ضداً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 98 - 5

5- پرستش غیر خدا ، کفر و مستوجب جهنم است .

الذين كفروا . . . إنكم و ماتعبدون من دون الله حصب جهنم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 92 - 1

1 - سرزنش شدن مشرکان در قیامت ، به خاطر پرستش غیر خدا

و قيل لهم أين ما كنتم تعبدون

استفهام در «این ما کنتم...» متضمن معنای توییح و ملامت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 15 - 4

4 - آیین شرک و عبادت غیر خدا ، مایه خسارت و از کف دادن سرمایه عمر آدمی و محرومیت از بهره های بایسته از خانواده در عرصه قیامت

فاعبدوا ما شئتم من دونه قل إنّ الخسرین الذین خسروا أنفسهم وأهلیهم یوم القیمه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 64 - 4

4 - شرک و عبادت غیر خدا ، نشانه جهل و نادانی نسبت به حقیقت الوهیت است .

اللّه خلق کلّ شیء .. له مقالید السموت ... أفعیر اللّه تأمرونی أعبداً لئها ال

ص: 12

برداشت یاد شده مبتنی بر این احتمال است که «جاهلون» متعدی باشد و متعلق جهل، حقایقی باشد درباره خداوند که در آیات پیشین از آن یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 66 - 4,6

4 - عبادت غیر خدا، شرک است .

أفغير الله تأمروني أعبد .. لئن أشركت ... بل الله فاعبد

6 - شرک و عبادت غیر خدا، ناسپاسی پروردگار است .

بل الله فاعبد و کن من الشکرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 61 - 15

15 - عبادت غیر خدا و حاجت خواهی از غیر او، کفران نعمت های الهی است .

قال ربکم ادعونی أستجب لکم .. الله الذی جعل لکم الیل ... و لکن أكثر الناس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 5 - 1

1- عبادت گران غیر خدا و حاجت طلبان از درگاه غیر او، گمراه ترین و سرگشته ترین انسان ها

و من أضلّ ممّن يدعوا من دون الله من لا يستجيب له

18- آداب عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - حمد - 1 - 5 - 6,8

6 - نادیده انگاشتن خویش در محضر خدا، از آداب پرستش اوست .

إياک نعبد

به کارگیری «ما» به جای «من» گاهی برای اظهار عظمت است و گاهی برای پرهیز از انانیت و خودبینی. قرینه های کلامی تعیین کننده مراد است و در اینجا به مناسبت عبودیت، پرهیز از انانیت و خودبینی مقصود است. لذا «نعبد» به صورت متکلم مع الغیر آمده است.

8 - احساس حضور در پیشگاه خداوند از آداب عبادت است .

ایاک نعبد

از جمله نکته های التفات از غیبت به خطاب در سوره حمد، بیان ادب عبادت و دعاست؛ یعنی، شایسته است انسان به هنگام پرستش و دعا احساس کند که در پیشگاه خداوند حاضر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 142 - 12

ص: 13

12 - لزوم اخلاص در عبادت و ضرورت پرهیز از ریاکاری

و إذا قاموا إلى الصلوة قاموا كسالى يراءون الناس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 98 - 4

4- قرین و همراه کردن تسبیح پروردگار با حمد و ستایش او ، امری نیکو و پسندیده در ذکر و عبادت

فسبح بحمد ربك

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 110 - 14

14- لزوم رعایت اعتدال و پرهیز از افراط و تفریط ، در نحوه انجام عبادات و نیایشها

و لاتجهر . . . و لاتخافت بها و ابتغ بین ذلک سبیلاً

احتمال دارد که ذکر نماز و یا دعا به عنوان مظهر و مصداق اصلی عبادات و نیایشها آمده باشد و این دو و نیز با آواز خواندن و یا با سکوت خواندن خصوصیتی نداشته باشد. بنابراین، از آیه رعایت اعتدال در نحوه انجام عبادتها قابل استفاده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 16 - 6

6- در آیین مریم (س) ، شرق خانه و یا معبد ، مکانی مناسب تر برای عبادت بود . *

إذ انتبذت من أهلها مكاناً شرقياً

است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 17 - 6

6- پرهیز از بدن نمایی و اهتمام به مستور داشتن خویش به هنگام عبادت ، خصلتی ارزنده برای بانوان است .

فاتخذت من دونهم حجاباً فأرسلنا إليها روحنا

حضرت مریم(س) به مکانی می رود که از انظار دور باشد و هنگام عبادت با نامحرمان برخوردی نداشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 2 - 5

5 - شب هنگام ، زمان مناسب برای عبادت و راز و نیاز به درگاه الهی

قم الّیل إلاّ قليلاً

19- آداب عبادت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 26 - 10

ص: 14

10 - شب هنگام ، وقت مناسب برای عبادت ، تسبیح و ستایش خداوند

و من الیل فاسجد له و سبحه لیلاً طویلاً

20- آسایش طلبی در عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 11 - 3

3- عبادت خدا با انگیزه برخورداری از رفاه و آسایش دنیوی ، عبادتی بی ارزش و مردود است .

و من الناس من یعبد الله علی حرف فإن أصابه خیر اطمأنّ

«خیر» به هر چیزی که در آن برای انسان منفعت و سود باشد و نیز مایه صلاح و بهبود حال و وضع وی گردد گفته می شود. بنابراین کلمه «فتنه» که در آیه فوق در مقابل «خیر» قرار داده شده به معنای هر چیزی است که برای انسان زیان آور و یا مایه بدی حال و روز وی باشد.

21- آگاهی در عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 102 - 11

11 - عبادت خداوند باید آگاهانه و بر اساس معرفت و شناخت باشد.

ذلکم الله ربکم . . . فاعبدوه

22- اجتناب از عبادت غیر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 31 - 3

3 - ضرورت پرهیز از پرستش غیر خدا

غیر مشرکین به

23- احکام عبادت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- جواز عبادت خدا، برای دستیابی به منافع آن و دفع ضرر ترک عبادت

أفتعبدون من دون الله ما لا ينفعكم شيئاً ولا يضرکم

ابراهیم(ع) برای اثبات بطلان شرک، بی حاصل بودن عبادت غیر خدا را دلیل آورد. از بیان این حقیقت می توان استفاده کرد

ص: 15

که عبادت هر معبودی، باید ثمره ای برای آدمی در بر داشته باشد و انسان می تواند به انگیزه همین ثمره خدا را عبادت کند.

24- اختیار در عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - حمد - 1 - 5 - 15

15 - انسان در عین دارا بودن اختیار در عبادت خدا، بدون اعانت او بر انجام آن توانا نیست .

ایاک نعبد و ایاک نستعین

25- اخلاص در عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - حمد - 1 - 5 - 14

14 - انسان در پرستش خدا و خلوص در آن، نیازمند امداد الهی است .

ایاک نعبد و ایاک نستعین

متعلق «نستعین» همه وظایفی است که از سوره حمد می توان استفاده کرد و از آنها لزوم یکتا پرستی است که از «ایاک نعبد» به دست می آید؛ یعنی: نستعینک علی عبادتک و خلوصها.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 196 - 2

2 - آدای حج و عمره، باید برای خداوند باشد .

واتموا الحج والعمرة لله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 238 - 6,7

6 - لزوم بجا آوردن نماز برای خدا، همراه خضوع و توجه کامل به پروردگار

حافظوا علی الصلوات . . . وقوموا لله قانتین

«قنوت» به معنای خضوع در اطاعت و خضوع مستلزم توجه کامل می باشد و مراد از قیام در «قوموا لله»، یا خصوص نماز است و یا نماز مصداقی بارز برای آن.

7 - لزوم بجا آوردن نماز برای خداوند، از روی اطاعت و بندگی او

حافظوا علی الصلوات . . . و قوموا لله قانتین

«قنوت»، علاوه بر خضوع، بر اطاعت و بندگی نیز دلالت دارد؛ زیرا «قنوت» به معنای خضوع در اطاعت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 97 - 11

11 - حجّ باید تنها برای خدا باشد .

ص: 16

و لله على الناس حج البيت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 36 - 2

2 - عبادت خداوند باید خالصانه و دور از هر گونه شائبه شرک باشد .

و اعبدوا الله و لا تشركوا به شيئاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 142 - 12

12 - لزوم اخلاص در عبادت و ضرورت پرهیز از ریاکاری

و إذا قاموا إلى الصلوة قاموا كسالى يراءون الناس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 162 - 10

10 - باور به ربوبیت مطلق خداوند برانگیزنده انسان به اخلاص در عبادت و انجام همه امور برای او

إن صلاتی و نسکی . . . لله رب العلمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 163 - 2

2 - نبودن شریک برای خدا در ربوبیت، دلیل لزوم اخلاص در پرستش او

إن صلاتی و نسکی . . . لله رب العلمین. لا شریک له

توصیف «الله» به ربوبیتش بر هستی (رب العالمین) و نبودن شریک برای او (لا شریک له) تعلیل برای «إن صلاتی . . . لله» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 29 - 7

7 - ضرورت اخلاص در دعا و عبادت

و ادعوه مخلصين له الدين

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

10 - كهف - 18 - 110 - 19

19- اعتقاد به يگانگي خداوند ، (توحيد نظري) بايد با عبادت خالصانه او و ترك پرستش غير او (توحيد عملي) همراه باشد .

إلهكم إله واحد فمن كان ... ولا يشرك بعبادة ربّه أحدًا

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

11 - طه - 20 - 14 - 16

ص: 17

16 - نماز و عبادات دیگر ، باید خالصانه و فقط برای یاد خدا باشد .

فاعبدنی و اقم الصلوه لذكری

اختصاص یافتن «ذکر» در «لذکر» - به یاء متکلم، گویای نکته یاد شده است؛ یعنی «لذکر لالذکر غیر»

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 73 - 16

16- اخلاص در عبادت و استمرار آن ، از مراتب کمال عبودیت و بندگی برای خداوند

و کانوا لنا عبدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 26 - 7

7- اخلاص در عبادت و پرهیز از آلوده کردن آن از هر عمل غیر الهی ، توصیه خداوند به حضرت ابراهیم (ع)

أَنْ لَا تُشْرِكَ بِي شَيْئًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 38 - 7

7- انجام عبادت به قصد رسیدن به پاداش اخروی ، با قصد قربت و الهی بودن آن ، سازگار است .

يَسْبَحُ لَهُ فِيهَا .. رجال لاتلهيهم تجره ولايبيع عن ذكر الله وإقام الصلوه وإيتا

برداشت یاد شده، بر این اساس است که «لام» در «لیجزیهم» برای غایت باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 55 - 21، 24

21- عبادت خالصانه خدای یکتا ، زمینه ساز حاکمیت ، پیروزی و امنیت مؤمنان

وعد الله الذين ءامنوا .. يعبدوننى لايشركون بى شيئاً

24- عبادت خدای یگانه ، باید خالصانه و منزّه از هر گونه شرک باشد .

یعبدوننی لایشرکون بی شیئاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 40 - 3,4

3 - عبودیت خالص برای خدا ، موجب رهایی از عذاب الهی است .

إِنَّكُمْ لَذَانِقُوا الْعَذَابِ الْأَلِيمِ... إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمَخْلَصِينَ

4 - عبودیت خالص برای خدا ، موجب جلب فضل او و بهره مندی از پاداش برتر در برابر اعمال و رفتار خویش

و ما تجزون إلا ما كنتم تعملون . إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمَخْلَصِينَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 2 - 6,7,8,9

6 - توصیه خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مبنی بر عبادت و فرمان بری خالصانه آن حضرت

ص: 18

فاعبد الله مخلصاً له الدين

واژه «دین» در معانی جزا، عادت، ملت، اسلام، عبادت و طاعت، به کار می رود (قاموس المحيط); ولی در این جا - با توجه به این که مخاطبان آیات مورد بحث، مشرکان می باشند و نیز در این آیات واژه عبادت به کار رفته - ممکن است به معنای عبادت و طاعت استعمال شده باشد.

7 - نزول کتاب آسمانی (قرآن)، نعمتی است در خور شکر و شایسته عبادت خالصانه خدا و اطاعت محض از او.

إِنَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ فَاعْبُدِ اللَّهَ مُخْلِصًا لَهُ الدِّينَ

برداشت یاد شده از تفریع جمله «فاعبد الله مخلصاً له الدين»، بر جمله «إِنَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ» به دست می آید.

8 - اخلاص، شرط پذیرش عبادت و رکن اساسی آن است.

فاعبد الله مخلصاً له الدين

این که خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله) توصیه فرموده که عبادت را در حال اخلاص انجام دهد، می توان برداشت یاد شده را به دست آورد.

9 - لزوم عبادت خالصانه خداوند

فاعبد الله مخلصاً له الدين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 3 - 1, 2, 3

1 - تنها خداوند، شایسته عبادت خالصانه و اطاعت بی چون و چرا است.

أَلَا لِلَّهِ الدِّينُ الْخَالِصُ

«الدین» مبتدا و مسندالیه و «لله» خبر و مسند است. تقدیم مسند بر مسندالیه، مفید حصر و اختصاص است.

2 - اختصاص داشتن عبادت خالصانه و اطاعت محض به خداوند، مستلزم طرد اطاعت دیگران و ترک شرک و ریا در عبادت است.

فاعبد الله مخلصاً له الدين . أَلَا لِلَّهِ الدِّينُ الْخَالِصُ

برداشت بالا به خاطر این نکته است که جمله «أَلَا لِلَّهِ الدِّينُ الْخَالِصُ» در مقام تعلیل برای امر به عبادت خالصانه (فاعبد الله مخلصاً له ..) است؛ یعنی، به این دلیل باید خدا را خالصانه عبادت کرد که چون عبادت خالصانه اختصاص به او دارد.

لله الدين الخالص

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 11 - 4, 3, 2

2 - فرمان خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مبنی بر عبادت و فرمان بری خالصانه او

أمرت أن أعبد الله مخلصاً له الدين

واژه «دین» در چند معنا (جزا، عادت، ملت، اسلام، عبادت و طاعت) به کار می رود (قاموس المحيط)؛ ولی در این جا - با توجه به این که مخاطبان آیات مورد بحث مشرکان هستند و نیز در این آیه واژه عبادت به کار رفته است - ممکن است به معنای عبادت و طاعت استعمال شده باشد.

3 - اخلاص ، شرط پذیرش عبادت و رکن آن است .

أمرت أن أعبد الله مخلصاً له الدين

خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله) توصیه فرمود که عبادت را در حال اخلاص انجام دهد. از این مطلب می توان برداشت بالا را به دست

ص: 19

آورد.

4- لزوم عبادت خالصانه خدا

أُمرت أن أعبد الله مخلصاً له الدين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 14 - 3، 2

2- عبادت خالصانه خدا، تکلیفی الهی برعهده پیامبر (صلی الله علیه و آله)

قل الله أعبد مخلصاً له ديني

3- اخلاص، شرط پذیرش عبادت و رکن آن است.

قل الله أعبد مخلصاً له ديني

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 14 - 5، 3

3- خداوند، فراخوان انسان ها به عبادت خالصانه او

مخلصين له الدين

طبق گفته مفسران، واژه «دین» در این آیه، به معنای عبادت است. آمدن این واژه در معنای یاد شده از کاربردهای رایج در لغت عرب است.

5- نزول رزق انسان (باران) از سوی خداوند، مقتضی دعا و عبادت به دور از شرک و خالصانه او است.

وينزل لكم من السماء رزقاً .. فادعوا الله مخلصين له الدين

با توجه به تفریع جمله «فادعوا الله ..» بر جملات پیشین (ينزل لكم من السماء رزقاً) برداشت یاد شده به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 65 - 9

9- اخلاص، شرط پذیرش عبادت و رکن اساسی آن است.

از توصیه خداوند به این که عبادت او را با اخلاص انجام دهند، می توان برداشت یاد شده را به دست آورد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بینه - 98 - 5 - 6

6 - خداوند ، در تمام ادیان آسمانی انسان ها را به بندگی خالصانه و به دور از انحراف ، فرمان داده است .

و ما أمروا إلا ليعبدوا الله مخلصين له الدين حنفاء

«حنيف» (مفرد «حنفاء»)، به معنای کسی است که به سوی دین درست و راست، تغییر جهت داده است (مقایس اللغه).

26- اخلاص در عبادت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 20

13 - شعراء - 26 - 213 - 4

4 - لزوم داشتن اخلاص کامل در عبادت خدا

فلاتدع مع الله إلهًا آخر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 38 - 5

5 - اخلاص کامل فرشتگان ، در تسبیح و عبادت خداوند

فالذین عند ربك یسبحون له باللیل و النهار

از این که به جای «یسبحونه»، عبارت «یسبحون له» آمده و «لام» برای اختصاص می باشد، مطلب بالا قابل برداشت است.

27- ارزش اخلاص در عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 38 - 10

10 - اخلاص در تسبیح و عبادت ، امری شایسته و ارزشمند است .

فالذین عند ربك یسبحون له

از آمدن عبارت «یسبحون له» به جای «یسبحونه»، اخلاص فرشتگان فهمیده می شود و از این که خداوند اخلاص فرشتگان را به رخ انسان ها می کشد، مطلب بالا قابل برداشت است.

28- ارزش تداوم عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 19 - 10

10- استمرار و خستگی ناپذیری در عبادت خداوند ، امری پسندیده و ارزشمند

و من عنده لایستکبرون عن عبادته و لایستحسرون

برداشت یاد شده به خاطر این است که آیه شریفه، در مقام توصیف و تمجید مقربان الهی و تشویق بندگان به عبادت پروردگار است.

29- ارزش عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 125 - 25

25 - نقش مکان عبادت در ارزش آن

اتخذوا من مقام إبراهيم مصلى . . . طهرا بيتي للطائفين و العكفين و الركع السجود

ص: 21

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 127 - 7

7 - ارزش عبادت و اطاعت خدا، در گرو پذیرفته شدن آن از سوی خداوند است.

و إذ يرفع إبراهيم .. ربنا تقبل منا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 51 - 5

5 - عبادت، پذیرش عملی ربوبیت خداوند است.

ان الله ربّي وربكم فاعبدوه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 172 - 6

6 - عبادت و بندگی خداوند، مقامی والا و مورد ترغیب او

لن يستنكف المسيح ان يكون عبداً لله ولا الملكة المقربون

بیان این حقیقت که پیامبر عظیم الشان چون مسیح(ع) و فرشتگانی بلند مرتبه، همواره بندگی خدا را می کنند و از آن ابایی ندارند، می تواند به منظور ترغیب انسانها به بندگی خدا و اشاره به بلندی این مقام باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تحریم - 66 - 5 - 9

9 - اسلام، ایمان، فرمانبری، توبه، عبادت، روزه داری [و هجرت] از ارزش های والا و ملاک های برتری در دیدگاه وحی

خیراً منکنّ مسلمت ... سئحت

برداشت یاد شده، از آن جا است که اوصاف پسندیده یاد شده، اختصاص به زنان ندارد؛ زیرا چنین اوصافی و مشابه آنها، در قرآن برای مردان نیز یاد شده است (مانند سوره احزاب، آیه 35).

30- ارزش عبادت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 23 - 5

5- احسان به پدر و مادر ، دارای اهمیت و ارزشی بس مهم ، پس از پرستش خداوند

و قضی ربک ألا تعبدوا إلا إیّاه وبالولدین إحسنًا

از اینکه خداوند احسان به پدر و مادر را پس از دعوت به عبادت خالصانه خویش قرار داده است، نکته یاد شده استفاده می شود.

31- ارکان عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 22

4 - سجده و قیام ، دورکن عبادت

أمن هو قنت ءاناء الیل ساجدًا و قائمًا

اختصاص به ذکر یافتن سجده و قیام از میان دیگر اجزا و ارکان عبادت، برداشت بالا به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 6 - 4

4 - قیام و قرائت ، اساسی ترین ارکان عبادت و نماز

هی اشدّ و طـا و أقوم قیلاً

اختصاص به ذکر یافتن دو رکن قیام (أشدّ و طناً) و قرائت (أقوم قیلاً) از میان ارکان پنجگانه نماز، بیانگر مطلب یاد شده است.

32- استغفار از عبادت غیر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 3 - 2

2- ضرورت استغفار از گناهان (پرستش غیر خدا و . . .) از پیام های اساسی ، متقن و روشن قرآن است .

و أن استغفروا ربکم

«أن» در جمله فوق تفسیریه است و لذا «استغفروا ربکم» نیز همانند «لا تعبدوا..» تفسیر «کتاب أحکمت...» می باشد.

33- استقامت در عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 112 - 9, 2, 1

1- خداوند ، پیامبر (صلی الله علیه و آله) را به استقامت و پایداری بر توحید و پرستش خدا ، فرمان داد .

فاستقم كما أمرت

متعلق «استقم» ذکر نشده تا حکایت از عموم داشته باشد؛ ولی از آن جا که بحث آیات پیشین درباره توحید و پرستش خدا بود ، در

برداشت فوق از آنها نام برده شد.

2- مؤمنان همراه پیامبر (صلی الله علیه و آله) به استقامت و پایداری بر توحید و پرستش خدا موظف بودند.

فاستقم . . . و من تاب معک

«من تاب» عطف بر ضمیر مستتر در «فاستقم» است؛ یعنی: «ولیستقم من تاب معک».

9- توجه به داستان پیامبران و سرنوشت اقوام مؤمن و کافر ایشان، وادار کننده انسان به استقامت و پایداری بر توحید و پرستش خدا

فاستقم كما أمرت

برداشت فوق، بر این اساس است که جمله «فاستقم . . .» بر داستان اقوام گذشته - که در آیات پیشین از آن سخن رفته است - تفریع شده باشد.

ص: 23

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - کافرون - 109 - 3 - 5

5 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مصمم به پایداری بر عبادت خداوند

أعبد

فعل های «أعبد» در این آیه و «عبدتم» در آیه بعد، عدل یکدیگر قرار گرفته است. ماضی آوردن فعل، در مورد عبادت مشرکان و مضارع آوردن آن درباره عبادت پیامبر (صلی الله علیه و آله)، بیانگر استمرار عبادت آن حضرت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - کافرون - 109 - 5 - 5

5 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مصمم به پایداری بر عبادت خداوند

أعبد

برداشت یاد شده، از تقابل «أعبد» و «عبدتم» استفاده شده است.

34- استمداد از عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 98 - 2

2- توصیه خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله) به استمداد از یاد پروردگار و عبادت و نماز در مشکلات و ناراحتی های برخاسته از رسالت خویش و مخالفت های دشمنان

و لقد نعلم أنك يضيق صدرك بما يقولون . فسبح بحمد ربك و كن من السجدين

برداشت فوق از «فاء» در «فسبح» - که برای تفریع این جمله به آیه قبل است - استفاده گردیده است؛ بدین معنا که توصیه خداوند به تسبیح و تحمید... پس از اعلام آگاهی او از دلتنگی و اندوه پیامبر (صلی الله علیه و آله) بیانگر تأثیر این عبادات در رفع اندوه و نگرانی است.

35- اعتدال در عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 110 - 14

14- لزوم رعایت اعتدال و پرهیز از افراط و تقریب ، در نحوه انجام عبادات و نیایشها

و لاتجهر . . . و لاتخافت بها و ابتغ بین ذلک سبیلاً

احتمال دارد که ذکر نماز و یا دعا به عنوان مظهر و مصداق اصلی عبادات و نیایشها آمده باشد و این دو و نیز با آواز خواندن و یا با سکوت خواندن خصوصیتی نداشته باشد. بنابراین، از آیه رعایت اعتدال در نحوه انجام عبادتها قابل استفاده است.

ص: 24

36- اعراض از عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 115 - 9

9 - مسلمانان ، نباید به بهانه بازداشته شدن از ورود به مساجد ، ذکر و عبادت خدا را ترک کنند .

و من أظلم ممن منع مسجد الله .. لله المشرق والمغرب

برداشت فوق، مقتضای ارتباط آیه مورد بحث با آیه قبل است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 62 - 7

7 - روی گردانی از عبادت خداوند و گرویدن به شرک و بت پرستی ، در عین مشاهده آیات و نشانه های قدرت و یگانگی خداوند ، عملی شگفت آور و بدون توجیه

خلق كل شيء لا إله إلا هو فأتى توفكون

«آئی» (اسم استفهام) به معنای کجا و چگونه است و در این آیه برای تعجب می باشد و «إفک» (مصدر «توفکون») به معنای «صرف» (برگرداندن) است؛ یعنی، «فأنتی تصرفون». به قرینه مقام معنای این جمله چنین می شود: پس به کدامین سوی می روید و چگونه از حق و توحید ربوبی برگردانده می شوید؟

37- اعراض از عبادت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 3 - 11

11 - روی گردانی از عبادت خداوند و گرویدن به شرک و بت پرستی ، در عین مشاهده نشانه های قدرت و یگانگی خداوند ، عملی شگفت آور و بدون توجیه است .

يزيد في الخلق ما يشاء .. هل من خلق غير الله... لا إله إلا هو... فأنتى توفك

«آئی» اسم استفهام و به معنای کجا و چگونه است و در این آیه برای تعجب می باشد. «إفک» (مصدر «توفکون») به معنای «صرف» (برگرداندن) است؛ یعنی، «فأنتى تصرفون». گفتنی است که به قرینه مقام معنای این جمله چنین می شود: پس به کدامین سو برده می شوید و چگونه از حق و توحید ربوبی برگردانده می شوید؟

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 125 - 4

4- الیاس (ع)، قوم خود را به جهت رها کردن پرستش بهترین آفریننده (خدا) سرزنش کرد.

و تذرون أحسن الخلقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 60 - 2

2 - کفر به خداوند و روی گردانی از عبادت او، ظلمی بدفرجام

لیعبدون... فَإِنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا ذُنُوبًا... فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ يَوْمِهِمْ

ص: 25

برداشت بالا از آن جا است که در این آیه و آیه قبل، کفر و ظلم هم سنخ شناخته شده و در قبال «لیعبدون» مطرح گشته است.

38- اعلام وقت عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 11 - 3

3- زکریا (ع)، در مدت سکوت سه روزه، دخول وقت عبادت را در صبح و عصر، با اشاره به مردم اعلام می کرد.

فخرج علی قومه من المحراب فأوحى إليهم أن سبحوا بكرة وعشيًا

احتمال می رود جمله «فخرج...» در باره خروج زکریا(ع) در مدت سه روز باشد. در این صورت، «بکره و عشیاً» ظرف برای فعل های «خرج» و «أوحى» خواهد بود و مفاد آیه چنین می شود: چون زکریا(ع) وظیفه اعلام دخول وقت عبادت را برعهده داشت، در صبح و عصر آن سه روز که نمی توانست با مردم سخن بگوید، دستور «سبحوا» را با اشاره به آنان تفهیم می کرد.

39- اقتصاد و عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 277 - 7

7 - توجه اسلام به مسائل اقتصادی، در کنار مسائل عبادی

و اقاموا الصلوة و اتوا الزكوة

40- انگیزه عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 106 - 3

3 - جلب منفعت و دفع ضرر، از انگیزه های عبادت و پرستش است.

و لاتدع من دون الله ما لا ينفكك و لا يضرک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 42 - 8

8- تأمین نیازها و دفع بلیات، از انگیزه های مهم در پرستش معبودها است.

يَأْتِ لِمَ تَعْبُدُ مَا... لَا يَغْنَى عَنْكَ شَيْئًا

از جمله استدلال های ابراهیم(ع) علیه بت پرستی آزر این بوده که بت ها نمی توانند نیازی از تو برطرف سازند، پس چرا آنها را می پرستی؟! از این استدلال بر می آید که تأمین نیازها یکی از دلایل عمده پرستش ها است.

ص: 26

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 11 - 3,6

3 - عبادت خدا با انگیزه بر خورداری از رفاه و آسایش دنیوی ، عبادتی بی ارزش و مردود است .

و من الناس من یعبد الله علی حرف فإن أصابه خیر اطمأنّ

«خیر» به هر چیزی که در آن برای انسان منفعت و سود باشد و نیز مایه صلاح و بهبود حال و وضع وی گردد گفته می شود. بنابراین کلمه «فتنه» که در آیه فوق در مقابل «خیر» قرار داده شده به معنای هر چیزی است که برای انسان زیان آور و یا مایه بدی حال و روز وی باشد.

6 - برخوردار شدن از رفاه و آسایش دنیوی ، شرط و انگیزه برخی از انسان ها برای عبادت خداوند

و من الناس من یعبد الله علی حرف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 14 - 10

10 - پرستش خدا با انگیزه برخوردار شدن از موهبت ها و نعمت های بهشت ، امری جایز و بلا مانع است .

إنّ الله یدخل الذین ءامنوا و عملوا الصلحت جنّت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 30 - 3

3 - عبادت و انجام اعمال صالح به منظور دریافت اجر و پاداش از خداوند ، صحیح و مقبول درگاه الهی بوده و با الهی بودن آنها منافات ندارد .

یتلون کتب الله و أقاموا الصلوه و أنفقوا .. لیوفّیهم أجورهم

41- اهتمام ابراهیم (ع) به عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 41 - 2

2- حضرت ابراهیم (ع) از خداوند خواستار پیشگام بودنش در پیروی از آیین توحیدی و انجام فریضه های الهی شد .

واجبني وبنی . . . اجعلنی مقیم الصلوه و من ذریتی ... اغفرلی و لولدی و للمؤمن

از اینکه حضرت ابراهیم(ع) در دعاهایش، نخست خود را مد نظر داشت و بعد برای دیگران دعا کرد، شاید به این سبب بود که خواسته باشد در تکالیف الهی پیشگام باشد.

42- اهمیت اخلاص در عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 162 - 5

5 - اخلاص کامل (انجام همه امور تنها برای خدا)، آیین پیامبر(صلی الله علیه و آله) است.

دینا قیما . . . قل إن صلاتی و نسکی و محیای و مماتی لله رب العلمین

ص: 27

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 163 - 3

3 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) به یگانه پرستی، اخلاص در عبادت و ایمان به یکتایی خدا در ربوبیت مأمور بود.

إن صلاتی . . . لله رب العلمین. لا شریک له و بذلک أمرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 110 - 12

12 - تنها راه رسیدن به رضایت خداوند و پاداش های او، انجام دادن اعمال صالح و پرستش خالصانه او است.

فمن کان یرجوا لقاء ربّه فلیعمل عملاً صالحاً و لا یشرک بعباده ربّه أحداً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 14 - 8

8 - عبادت خالصانه، مهم ترین وظیفه در برابر خداوند، حتی برای پیامبران است.

إنّنی أنا الله لا إله إلاّ أنا فاعبدنی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 14 - 4

4 - لزوم عبادت خالصانه خدا

قل الله أعبد مخلصاً له دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 14 - 7

7 - لزوم یکتاپرستی و دوری از شرک در عبادت و نیایش، در عین ناخوشایندی کافران و مشرکان از این عمل

فادعوا الله مخلصین له الدین و لو کره الکفرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - لزوم عبادت خالصانه برای خداوند

مخلصین له الدین

«دین» در لغت به چند معنا می آید؛ یکی از آنها اطاعت است و مقصود از اطاعت - به قرینه آیه بعد (قل إني نهيت أن أعبد الذين تدعون من دون الله ..) - عبادت می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 51 - 2

2 - لزوم توحید و اخلاص در عبادت به هنگام روی آوردن به خداوند

فَقَرُّوا إِلَى اللَّهِ... وَلَا تَجْعَلُوا مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ

ص: 28

43- اهمیت خضوع در عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 219 - 4

4- سجده و خضوع در برابر خداوند ، مهم ترین رکن نماز و روح عبادت

و تقلّبک فی السجدين

از اختصاص به ذکر یافتن موضوع سجده، در میان مجموعه ارکان نماز و مصادیق عبادت، برداشت یاد شده به دست می آید.

44- اهمیت صبر در عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 65 - 9

9- عبادت و پایداری بر آن ، توصیه فرشتگان به پیامبر (صلی الله علیه و آله)

و ما نتنزل إلا بأمر ربّک . . فاعبده واصطبر لعبدته

آیه مورد بحث بر حسب ظاهر، در ادامه سخنان فرشتگان با پیامبر (صلی الله علیه و آله) در آیه پیش است.

45- اهمیت عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 21 - 1

1 - پرستش خداوند وظیفه ای ضروری ، بر دوش همه مردم

يأیها الناس اعبدوا ربکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 115 - 9

9- مسلمانان ، نباید به بهانه بازداشته شدن از ورود به مساجد ، ذکر و عبادت خدا را ترک کنند .

و من أظلم ممن منع مسجد الله . . لله المشرق و المغرب

برداشت فوق، مقتضای ارتباط آیه مورد بحث با آیه قبل است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 36 - 1

1 - لزوم پرستش خداوند و پرهیز از هر گونه شرک

و اعبدوا الله ولا تشرکوا به شیئاً

ص: 29

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 55 - 13

13 - ارتباط دائمی با خدا و تأمین نیاز مستمندان ، نشانه ایمان

الذین ءامنوا الذین یقیمون الصلوه و یؤتون الزکوه

بر این مبنا که اقامه نماز، به عنوان شیوه ای از ارتباط با خدا بیان شده باشد و پرداخت زکات، به عنوان مصداقی از رفع نیاز مستمندان مطرح باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 91 - 16

16 - پاسداری از روابط عاطفی اهل ایمان نسبت به یکدیگر و نیز حفظ روابط عبادی آنان با خدا ، ملاک و حکمتی برای جعل احکام دین

انما یرید الشیطن ان یوقع بینکم العدوه . . . و یصدکم عن ذکرالله و عن الصلوه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 35 - 6

6 - مکان های مقدس و مخصوص عبادت را نباید به سرگرمی ها و اموری لغو و بیهوده آلوده ساخت .

و ما کان صلاتهم عند البیت إلا مکاء و تصدیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 37 - 3

3- هدف حضرت ابراهیم (ع) از اسکان دادن برخی از فرزندان در جوار خانه خدا ، توفیق یافتن آنان برای عبادت و اقامه نماز بود .

ربّنا انی أسکنت من ذرّیتی . . . عند بیتک المحرّم ربّنا لیقیموا الصلوه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 31 - 7

7 - تقوایشگی و عبادت ، همسوی با فطرت انسان ها است .

فأقم وجهك للدين حنيفاً فطرت الله التي فطر الناس عليها .. واتقوه و أقيموا ال

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

20 - شرح - 6 - 7 - 94

6 - تلاش برای عبادت و دعا ، تکلیفی الهی برعهده بهره مندان از نعمت

الم نشرح ... و وضعنا... و رفعنا... فإذا فرغت فانصب

خطاب آیه شریفه گرچه متوجه پیامبر (صلی الله علیه و آله) است؛ ولی از تفریع «فإذا فرغت..» بر نعمت های بیان شده در آغاز سوره، می توان اصلی کلی انتزاع کرد و بر همگان تعمیم داد.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

ص: 30

5 - مصرف طعام ، باید به منظور از بین بردن گرسنگی و به دست آوردن توان عبادت باشد .

فلیعبدوا .. الذی أطعمهم من جوع

«من جوع»، بیانگر آن است که هدف از طعام، زوال گرسنگی است؛ نه آن که خوردن، همواره مطلوب باشد. «فلیعبدوا» بیانگر هدف بودن عبادت برای طعامی است که از خداوند به انسان می رسد.

46- اهمیت عبادت جمعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 219 - 2

2 - اهمیت عبادت خدا و اقامه نماز در میان جمع و با جماعت

و تقلّبک فی السجدین

تعبیر «فی الساجدین» مشعر به مطلب یاد شده است.

47- اهمیت عبادت خالصانه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 162 - 11، 4

4 - عبادت خالصانه و انجام همه امور برای خدا، از رهنمودهای خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله)

إنی هدینی ربی ... إن صلاتی و نسکی و محیای و مماتی لله

«محیا و ممات» می تواند کنایه از همه امور باشد.

11 - نماز و عبادت خالصانه از بارزترین ویژگیهای آیین پیامبر (صلی الله علیه و آله)

دینا قیما ... إن صلاتی و نسکی ... لله رب العلمین

48- اهمیت عبادت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ضرورت پرستش خداوند و باور به نبودن معبودی سزاوار پرستش جز او

قال يقوم اعبدوا اللّٰه ما لكم من إله غيره

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

8 - هود - 11 - 2 - 1

1- لزوم پرستش خدا و پرهیز از پرستش غیر او

ألاّ تعبدوا إلاّ الله

ص: 31

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 52 - 6

6- استغفار از گناهان، گرایش به توحید و پرستش خدا، مقدمه هایی لازم برای حرکت به سوی خداوند و تقرب به درگاه او

و یقوم استغفروا ربکم ثم توبوا إلیه

برداشت فوق، با توجه به کلمه «ثم» - که جمله «توبوا إلیه» را بر «استغفروا ربکم» عطف کرده - به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 123 - 5,6

5- لزوم پرستش خدا و توکل بر او

فاعبده و توکل علیه

6- پرستش خداوند و توکل بر او، از توصیه های الهی به پیامبر (صلی الله علیه و آله)

فاعبده و توکل علیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 40 - 14

14- لزوم عبادت خدا و ضرورت پرهیز از پرستش غیر او، فرمان خداوند به انسانهاست.

أمر ألا تعبدوا إلا إياه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 36 - 8

8- لزوم پرستش خدا و ضرورت پرهیز از شرک در عبادت

قل إنما أمرت أن أعبد الله و لا أشرك به

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 37 - 7

7- لزوم هجرت و تحمل دشواری های آن برای عبادت خدای یگانه و اقامه فریضه های الهی

رَبَّنَا إِنِّي أَسْكَنْتُ مِنْ ذُرِّيَّتِي بُوَادٍ غَيْرِ ذِي زَرْعٍ .. لِيُقِيمُوا الصَّلَاةَ

خداوند داستان حضرت ابراهیم(ع) را به عنوان داستانی قابل یادآوری ذکر کرد (وإذ قال إبراهيم ..)، و از سویی دیگر آن حضرت تمامی مشکلات سرزمین غیرآباد و بی کشت و زرع را برای حفظ دین خود و فرزندانش تحمل کرد. مجموع این نکات می تواند بیانگر برداشت فوق باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- حجر - 15 - 98 - 2,3,6

2- توصیه خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله) به استمداد از یاد پروردگار و عبادت و نماز در مشکلات و ناراحتی های برخاسته از رسالت خویش و مخالفت های دشمنان

و لقد نعلم أنك يضيق صدرك بما يقولون . فسبح بحمد ربك و كن من السجدين

ص: 32

برداشت فوق از «فاء» در «فَسَبِّحْ» - که برای تفریح این جمله به آیه قبل است - استفاده گردیده است؛ بدین معنا که توصیه خداوند به تسبیح و تحمید... پس از اعلام آگاهی او از دلتنگی و اندوه پیامبر (صلی الله علیه و آله) بیانگر تأثیر این عبادات در رفع اندوه و نگرانی است.

3- رهبران الهی و زمامداران جامعه اسلامی، نیازمند به استمداد از پروردگار با ذکر و نماز و عبادت، در برابر مشکلات رسالت خویش

و لقد نعلم أنك يضيق صدرك .. فسبح بحمد ربك و كن من السجدين

6- لزوم تسبیح و عبادت خداوند در برابر هرگونه سخن ناروا و شرک آمیز درباره او

و لقد نعلم .. بما يقولون . فسبح بحمد ربك

تفریح «فَسَبِّحْ» به آیه قبل می تواند به معنای این باشد که: حال که آنان سخنان ناروا درباره خدا می گویند و به تنقیص پروردگار می پردازند، تو به تسبیح و حمد و عبادت او پرداز.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 36 - 2

2- عبادت خدا و اجتناب از طاغوت، دورکن اساسی تعالیم انبیا

و لقد بعثنا فی کل امة رسولا ان اعبدوا الله و اجتنبوا الطغوت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 23 - 5

5- احسان به پدر و مادر، دارای اهمیت و ارزشی بس مهم، پس از پرستش خداوند

و قضی ربك ألا تعبدوا إلا إياه وبالوالدین إحساناً

از اینکه خداوند احسان به پدر و مادر را پس از دعوت به عبادت خالصانه خویش قرار داده است، نکته یاد شده استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 36 - 5

5- عبادت و پرستش خدای یکتا لازم است .

فاعبدوه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - 36 - 22 - 1

1 - عبادت آفریدگار در نظر مؤمن انطاکیه (حییب نجار) ، امری لازم است و هیچ دلیلی بر ترک آن وجود ندارد .

و ما لی لا أعبد الذی فطرنی

«ما» در «مالی» از نوع استفهام انکاری است و جمله «لأعبد» حال برای ضمیر در «لی» است و در حقیقت صدر آیه چنین است: «لا شیء یمنعنی من عباده الذی خلقنی»؛ یعنی، هیچ چیز نمی تواند مرا از عبادت آفریدگارم باز دارد».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - 39 - 66 - 1

ص: 33

1 - توصیه خداوند به همه پیامبران و رسول اکرم (صلی الله علیه و آله) ، مبنی بر اختصاص دادن پرستش به او

و لقد أوحى إليك وإلى الذين من قبلك .. بل الله فاعبد

تقديم مفعول (الله) بر فعل (فاعبد)، مفید اختصاص است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 65 - 6

6 - لزوم دعا و عبادت خدای یکتا

لا اله إلا هو فادعوه

مطابق نظر مفسران، «دعاء» در این آیه - به قرینه «مخلصین له الدین» - می تواند به معنای عبادت باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 56 - 4,9

4 - پرستش خداوند ، مهم ترین موضوع مورد تذکر پیامبر (صلی الله علیه و آله) به خلق

و ذکّر .. و ما خلقت الجنّ و الإنس إلا ليعبدون

با توجه به ارتباط این آیه با آیه قبل، از انحصار هدف خلقت در پرستش خداوند، مطلب بالا استفاده می شود.

9 - « عن أبي بصير قال : سألت أبا عبد الله (ع) عن قوله عزّ وجلّ : « و ما خلقت الجنّ و الإنس إلا ليعبدون » قال خلقهم ليأمرهم بالعبادة ;

ابی بصیر می گوید: از امام صادق (ع) درباره سخن خدای عزّوجلّ: «و ما خلقت الجنّ و الإنس إلا ليعبدون» سؤال نمودم، فرمود: خداوند آنان را آفرید تا آنها را به عبادت فرمان دهد».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قريش - 106 - 3 - 4,7

4 - فراهم آمدن زمینه مناسب از جانب خداوند ، برای کوچ های زمستانی و تابستانی قریش ، حجّتی کامل بر لزوم روی آوردن آنان به عبادت خداوند

لإيلف قريش . إيلفهم رحله الشتاء و الصيف . فليعبدوا

«لام» در «لایلاف» چه متعلق به سوره «فیل» باشد و چه به «فلیعبدوا» (در این آیه) برداشت یاد شده استفاده می شود.

7- «کعبه»، مظهر ربوبیت خداوند و نشانی گویا بر لزوم عبادت او است.

فلیعبدوا ربّ هذا البیت

49- ایجاد زمینه عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 126 - 9

9- تأمین امنیت و رفاه مردم و ایجاد زمینه های عبادت و بندگی، از وظایف امامان و پیشوایان دینی است.

إنی جاعلک للناس إماماً .. طهراً بیتی للطائفین ... رب اجعل هذا بلداً آمناً و ار

ص: 34

50- بدهت عبادت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 36 - 6

6- لزوم عبودیت در برابر پروردگار ، وظیفه ای بی نیاز از هرگونه استدلال

وإنَّ اللَّهَ رَبِّي وَرَبَّكُمْ فَاعْبُدوه

در کلام عیسی (ع) این موضوع که «هرکس ربّ باشد، سزاوار پرستش است»، اصلی پذیرفته شده تلقی شده است.

51- بطلان عبادت غیرخدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 30 - 8

8 - عبادت غیرخدا ، پوچ و بی اساس است .

ذلك بأنَّ اللَّهَ هو الحقُّ و أنَّ ما يدعون من دونه البطل

در صورتی که «ما» در «مایدعون» مصدری باشد دلالت می کند که حالت مصدری «یدعون»، اسم «أنّ» و خبر آن «الباطل» است. در

این صورت، آیه، دلالت می کند بر این که عبادت و دعوت غیرخدا، باطل است.

52- بهانه جویی معرضان از عبادت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قریش - 106 - 4 - 14

14 - تلاش برای ایجاد امنیت ، پیش از تبلیغ خداپرستی ، کاری الهی و از بین برنده بهانه مشرکان در ترک عبادت است .

فلیعبدوا... وءامنهم من خوف

53- بهترین عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 162 - 3

3- نماز بارزترین جلوه پرستش خدا

إن صلاتی ونسکی . . . لله رب العلمین

«نسک» به معنای عبادت است و شامل نماز نیز می شود. بنابراین تنها نام بردن از نماز در میان سایر عبادتها بیانگر اهمیت ویژه آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 35

12 - فرقان - 25 - 64 - 7،8

7 - نماز ، بهترین عبادت در سحرگاهان و ارزشمندترین عمل در شب زنده داری

و الذین یبیتون لربهم سجّداً و قیماً

برداشت فوق، از اختصاص به ذکر یافتن نماز از میان دیگر اعمال عبادی به دست می آید.

8 - نماز ، بهترین و ارزشمندترین عبادت ها و عمل های صالح

و الذین یبیتون لربهم سجّداً و قیماً

54- بهترین وقت عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 64 - 9

9 - سحرگاهان ، بهترین و مناسب ترین وقت برای نماز و عبادت

و الذین یبیتون لربهم سجّداً و قیماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 9 - 3

3 - شب هنگام ، فرصتی مناسب و شایسته برای عبادت پروردگار

أَمَّنْ هُوَ قَنَتْ ءَانَاءَ الْإِیْلِ

یاد شدن وقت شب برای عبادت، می تواند گویای حقیقت یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 6 - 1

1 - شب ، بهترین زمان برای برگزاری نماز و انجام دادن عبادت

قَمِ الْإِیْلِ . . . إِنْ نَاشَهُ الْإِیْلِ . . . و أقوم قیلاً

«ناشئه» مشتق از «نُشَأُ» (حادث شدن، پدید آمدن) و به معنای حادثه و پدیده است (مصباح المنیر). اضافه «ناشئه» به «اللیل»، می تواند

اضافه بیانیه و یا اضافه ظرفیه باشد. گفتنی است که آیه یاد شده تعلیل برای «قم اللیل...» می باشد؛ یعنی، شب را به پاخیز چون شب... .

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 7 - 1

1 - شب، فرصتی مناسب برای عبادت و راز و نیاز به درگاه الهی و روز، زمانی شایسته برای تلاش و رسیدگی به امور زندگی

إِنَّ لَكَ فِي النَّهَارِ سَبْحًا طَوِيلًا

«سبح» در معانی متعددی به کار می رود؛ از جمله سعی و تلاش برای معاش (قاموس المحيط). جمله «إِنَّ لَكَ فِي النَّهَارِ»، تعلیل دیگری برای «قم اللیل» است؛ یعنی، چون در روز به خاطر تلاش طولانی برای معاش، فرصت و فراغت برای مناجات و عبادت نیست، شب را برای این کار اختصاص بده.

ص: 36

55- بی تأثیری عبادت غیر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 74 - 2, 1

1 - اعتراف مشرکان حق ناپذیر و ستیزه جو، به بی فایده بودن کامل عبادت غیرخدا و حاجت خواهی از معبود های ادعایی خویش

این ما کنتم تشرکون . من دون الله قالوا ضلوا عتّا بل لم نکن ندعوا من قبل شیئاً

جمله «ضلوا عتّا» (از نظر ما ناپدید شدند و آنان را گم کردیم) کنایه از بطلان و پوچی آیین شرک و بی اثر بودن معبودهای ادعایی در عرصه قیامت است. گفتنی است جمله «بل لم نکن ندعوا...» می تواند به معنای بی اثر بودن حاجت خواهی از معبودها باشد؛ زیرا چیزی که بی فایده است مانند این است که وجود ندارد. هم چنین می تواند گویای انکار عبادت معبودها باشد که از سرِ ناچاری و اضطراب به آنها متوسل شده باشند. احتمال نخست مؤید برداشت یاد شده است.

2 - بی اثر بودن عبادت غیرخدا، برای سعادت انسان در آخرت

قالوا ضلوا عتّا

56- بی تأثیری عبادت معبودان باطل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 3 - 23

23 - تقرب آفرین بودن عبادت معبود ها (بت و ...) عقیده ای است دروغین .

و الذین اتّخذوا من دونه اولیاء ما نعبدهم إلاّ ليقربونا إلى الله زلفی . . . إنّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 43 - 2

2 - مؤمن آل فرعون قومش را از نقش نداشتن معبود های ادعایی در سعادت دنیوی و اخروی و نیز بی ثمر بودن عبادت آنها آگاه ساخت .

لاجرم أنّما تدعوننی إليه لیس له دعوه فی الدنيا ولا فی الآخره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 74 - 1

1 - اعتراف مشرکان حق ناپذیر و ستیزه جو ، به بی فایده بودن کامل عبادت غیرخدا و حاجت خواهی از معبود های ادعایی خویش

این ما کنتم تشرکون . من دون الله قالوا ضلوا عنا بل لم نکن ندعوا من قبل شیئاً

جمله «ضلوا عنا» (از نظر ما ناپدید شدند و آنان را گم کردیم) کنایه از بطلان و پوچی آیین شرک و بی اثر بودن معبودهای ادعایی در عرصه قیامت است. گفتنی است جمله «بل لم نکن ندعوا...» می تواند به معنای بی اثر بودن حاجت خواهی از معبودها باشد؛ زیرا چیزی که بی فایده است مانند این است که وجود ندارد. هم چنین می تواند گویای انکار عبادت معبودها باشد که از سرِ ناچاری و اضطراب به آنها متوسل شده باشند. احتمال نخست مؤید برداشت یاد شده است.

ص: 37

57- پاداش عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 30 - 3

3 - عبادت و انجام اعمال صالح به منظور دریافت اجر و پاداش از خداوند ، صحیح و مقبول درگاه الهی بوده و با الهی بودن آنها منافات ندارد .

یتلون كتب الله و أقاموا الصلوة و أنفقوا .. لیوفیهم أجورهم

58- پاداش عبادت پنهانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 17 - 3

3 - عبادات نهانی و در دل شب مؤمنان ، دارای پاداش عظیم و نهفته است .

تتجافی جنوبهم عن المضاجع یدعون ربهم .. فلا تعلم نفس ما أخفی لهم

59- پاداش عبادت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 123 - 12

12- خداوند ، پرستشگران و بندگان خویش را از پاداش ها بهره مند می سازد .

فاعبدہ .. و ما ربک بغفل عما تعملون

از هدفهای بیان آگاهی خدا به اعمال انسانها ، پس از فرمان به عبادت و پرستش (اعبدہ) ، تضمین پاداش است.

60- پوچی عبادت غیر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 48 - 8

8- لزوم هجرت از محیطی که نتوان در آن ، خدای یگانه را عبادت کرد .

وَأَعْتَزَلَكُمْ وَمَا تَدْعُونَ... وَأَدْعُوا رَبِّي

ص: 38

61- پوچی عبادت مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 41 - 9

9- معبود گزینی مشرکان ، سخت بی بنیاد و جاهلانه است .

مثل الذين اتَّخذوا من دون الله أولياء كمثل العنكبوت اتَّخذت بيتًا وإنَّ أوهن البی

62- پوشی در عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 17 - 6

6- پرهیز از بدن نمایی و اهتمام به مستور داشتن خویش به هنگام عبادت ، خصلمتی ارزنده برای بانوان است .

فاتَّخذت من دونهم حجابًا فأرسلنا إليها روحنا

حضرت مریم(س) به مکانی می رود که از انظار دور باشد و هنگام عبادت با نامحرمان برخوردی نداشته باشد.

63- تاریخ عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 65 - 8

8 - انسان از دیرباز برخوردار از روحیه پرستش بود .

يقوم اعبدوا الله ما لكم من إله غيره

64- تبیین آداب عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 128 - 7

7- تشریح و تبیین طریقه عبادت خدا و چگونگی آداب آن ، از درخواست های ابراهیم و اسماعیل (ع) از خداوند

و أرنا مناسکنا

مَنَسَّكَ (مفرد مناسک) به معنای طریقه عبادت است (لسان العرب). بنابراین «أرنا مناسکنا»؛ یعنی، خدایا! شیوه عبادت کردنت را به ما ارائه کن.

65- تبیین کیفیت عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 128 - 13، 9، 7

ص: 39

7- تشریح و تبیین طریقه عبادت خدا و چگونگی آداب آن ، از درخواست های ابراهیم و اسماعیل (ع) از خداوند

و اَرنا مناسکنا

مَنَسَّک (مفرد مناسک) به معنای طریقه عبادت است (لسان العرب). بنابراین «اَرنا مناسکنا»؛ یعنی، خدایا! شیوه عبادت کردنت را به ما ارائه کن.

9- تشریح احکام دین و بیان چگونگی پرستش ، از شؤون خداوند است .

ربنا .. اَرنا مناسکنا

13- توفیق برای تسلیم شدن در برابر خدا ، تبیین چگونه عبادت کردن او و پذیرش توبه ، پرتوهایی از رحمت الهی به بندگان است .

ربنا واجعلنا مسلمین .. و اَرنا مناسکنا و تب علینا انک أنت التواب الرحیم

66- تحمید در عبادت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- حجر - 15 - 98 - 4

4- قرین و همراه کردن تسبیح پروردگار با حمد و ستایش او ، امری نیکو و پسندیده در ذکر و عبادت

فسبِّح بحمد ربِّک

67- تداوم عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11- انبیاء - 21 - 73 - 16

16- اخلاص در عبادت و استمرار آن ، از مراتب کمال عبودیت و بندگی برای خداوند

و کانوا لنا عبدین

68- ترک عبادت غیر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8- هود - 11 - 26 - 1

1- لزوم پرستش خدا و پرهیز از عبادت غیر او

أَن تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ

69- ترک عبادت معبودان باطل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 40

2 - نپرستیدن معبودهای واهی هیچ زیان واقعی در پی ندارد.

أندعوا من دون الله ما لا ينفعنا ولا يضرنا

این برداشت بر این اساس است که جمله شرطیه «إن دعوناهم» پس از «لا ينفعنا»، و «إن تركنا دعوتهم» پس از «لا يضرنا» به قرینه صدر آیه منظور شده باشد.

70- تسبیح در عبادت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 98 - 4

4- قرین و همراه کردن تسبیح پروردگار با حمد و ستایش او، امری نیکو و پسندیده در ذکر و عبادت

فسبِّح بحمد ربِّك

71- تشویق به عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 113 - 8

8 - ترغیب به عبادت و تلاوت آیات الهی، (قرآن و . . .) در هنگام شب به همراه سجده

أمه قائمه يتلون آيات الله أناء الليل وهم يسجدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 172 - 6

6 - عبادت و بندگی خداوند، مقامی والا و مورد ترغیب او

لن يستكف المسيح ان يكون عبداً لله ولا الملكة المقربون

بیان این حقیقت که پیامبر عظیم الشان چون مسیح(ع) و فرشتگانی بلند مرتبه، همواره بندگی خدا را می کنند و از آن ابایی ندارند، می تواند به منظور ترغیب انسانها به بندگی خدا و اشاره به بلندی این مقام باشد.

72- تکذیب عبادت معبودان باطل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 74 - 3

3 - مشرکان حق ناپذیر و ستیزه جو، از سرِ ناچاری و اضطراب به انکار عبادت کردن معبود های ادعایی خویش می پردازند.

بل لم نكن ندعوا من قبل شيئا

ص: 41

73- توصیه به عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 133 - 9

9- موحدان باید در آستانه مرگ، بازماندگان خویش را به توحید و ملازمت بر عبادت خدا سفارش و وصیت کنند.

إذ حضر يعقوب الموت إذ قال لبنيه ما تعبدون من بعدي

74- توفیق عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - حمد - 1 - 5 - 14، 15، 22

14 - انسان در پرستش خدا و خلوص در آن، نیازمند امداد الهی است.

ایاک نعبد و ایاک نستعین

متعلق «نستعین» همه وظایفی است که از سوره حمد می توان استفاده کرد و از آنها لزوم یکتا پرستی است که از «ایاک نعبد» به دست می آید؛ یعنی: نستعینک علی عبادتک و خلوصها.

15 - انسان در عین دارا بودن اختیار در عبادت خدا، بدون اعانت او بر انجام آن توانا نیست.

ایاک نعبد و ایاک نستعین

22 - از امام رضا (ع) روایت شده: . . . «ایاک نعبد» رغبه و تقرب إلى الله تعالى ذكره و إخلاص له بالعمل دون غيره و «ایاک نستعین» «إستزاده من توفيقه و عبادته و إستدامه لما أنعم الله عليه و نصره . . .» ;

. . . «ایاک نعبد» ابراز رغبته و تقرب جستن عبد به سوی خدای تعالی و اظهار اخلاص در عمل برای اوست و نه غیر او و «ایاک نستعین» در خواست زیاده توفیق خدا و زیاده عبادت او و درخواست ادامه نعمتهای داده شده و یاری خداوند است . . .».

75- جن و عبادت محمد(صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 19 - 6

6 - ازدحام جن در اطراف پیامبر (صلی الله علیه و آله)، برای مشاهده عبادت و نماز آن حضرت

کادوا یکنونون علیه لبداً

برداشت یاد شده، مبتنی بر این نکته است که ضمائر «کادوا یکنونون» به جن بازگردد.

76- حرمت عبادت غیر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 18 - 5

5 - پرستش غیر خدا، حرام است .

ص: 42

و يعبدون من دون الله

آیه شریفه در مقام نکوهش مشرکان به خاطر پرستش غیر خداست و نکوهش خداوند، بیانگر حرمت آن می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 18 - 5

5 - سجده و عبادت برای غیر خدا ، شرک و حرام است .

و أنّ المسجد لله فلا تدعوا مع الله أحداً

77- حضور قلب در عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - حمد - 1 - 5 - 8

8 - احساس حضور در پیشگاه خداوند از آداب عبادت است .

ایاک نعبد

از جمله نکته های التفات از غیبت به خطاب در سوره حمد، بیان ادب عبادت و دعاست؛ یعنی، شایسته است انسان به هنگام پرستش و دعا احساس کند که در پیشگاه خداوند حاضر است.

78- حقیقت عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 40 - 3

3 - تنزیه و ستایش پروردگار ، روح نماز و عبادت است . *

و سبّح .. قبل طلوع الشمس و قبل الغروب . و من الیل فسبّحه

در صورتی که این آیه با آیه قبل، نظر به نمازهای پنجگانه داشته باشد؛ از به کار رفتن تعبیر تسبیح و تحمید به جای «صلاه»، می توان مطلب بالا را استفاده کرد.

79- خدا و عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- بی نیازی خداوند ، از عبادت ، ستایش و حاجت خواهی بندگان

إن تدعوهم لا يسمعوا دعاءكم . . . أنتم الفقراء إلى الله و الله هو الغنيّ

ص: 43

80- خضوع در عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 19 - 6,9

6- مقربان الهی (فرشتگان)، از عبادت خداوند تکبر نمیورزند.

و من عنده لایستکبرون

مقصود از «من عنده» - طبق نظر مفسران - فرشتگان است.

9- تأثیر دستیابی به مقام قرب الهی، در خستگی نیافتن از عبادت و پرستش خداوند و تکبر نورزیدن

و من عنده لایستکبرون عن عبادته و لایستحسرون

از این که خداوند فرمود «آنها که پیش ما هستند و مقرب اند، از عبادت خسته نمی شوند و تکبر نمیورزند»، به دست می آید که دستیابی به قرب الهی، در خستگی ناپذیری و تکبر نورزیدن تأثیر دارد.

81- خطر عبادت غیر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 65 - 1

1 - هشدار خداوند به یکایک پیامبران در باره گرایش پیدا کردن به شرک و پرستش غیر او

و لقد أوحی إلیک و إلی الذین من قبلک لئن أشرکت لیحبطن عملک

مفرد آمدن خطاب در «أشرکت» و «عملک» - با آن که همه پیامبران مخاطب وحی الهی بودند - می رساند که این وحی به یکایک پیامبران به طور جداگانه و مستقل، ابلاغ شده است.

82- خیر عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 16 - 5

5 - عبادت و تقوا، دارای خیری است که سودش به عبادت کننده و متقی، بازمی گردد.

اعبدوا الله و اتقوه ذلکم خیر لکم

83- دعوت به عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 51 - 7

7 - محور دعوت عیسی (ع)، بیان ربوبیت خدا و هدایت مردم به پرستش او

انّ الله ربّي وربكم فاعبدوه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 44

1 - هود با ابلاغ مأموریت خویش از جانب خداوند، مردمش را به توحید، عبادت خداوند و ترک پرستش معبودان دروغین فراخواند.

أَجْتَنَّا لِنُعْبِدَ اللَّهَ وَحْدَهُ وَ نَذِرُ مَا كَانَ يَعْبُدُ آبَاؤُنَا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 39 - 2

2- دعوت به توحید، خداپرستی، احسان به والدین، اجتناب از پرخاشگری بر آنان، دعا برای والدین و پرداخت حقوق خویشاوندان، تعالیمی حکیمانه و وحی الهی است.

ذَلِكُمْ مِمَّا أَوْحَى إِلَيْكَ رَبِّكَ مِنَ الْحِكْمَةِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 16 - 1

1 - ابراهیم (ع) فرستاده خداوند برای دعوت قوم اش به عبادت خدا و رعایت تقوا بود.

لَقَدْ أَرْسَلْنَا ... وَإِبْرَاهِيمَ إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 14 - 3

3 - خداوند، فراخوان انسان ها به عبادت خالصانه او

مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ

طبق گفته مفسران، واژه «دین» در این آیه، به معنای عبادت است. آمدن این واژه در معنای یاد شده از کاربردهای رایج در لغت عرب است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بینه - 98 - 5 - 2

2 - ادیان آسمانی، از تعالیم انحرافی میرا بوده و مردم را تنها به عبادت خداوند، اخلاص، اعتدال در دین، اقامه نماز و پرداخت زکات، فرمان داده اند.

و ما تفرّق الذين أوتوا الكتب . . . و ما أمرُوا إِلَّا ليعبدوا الله مخلصين له الد

حصر در «إِلَّا- ليعبدوا الله»، حصر اضافی و در مقایسه با تفرقه ای است که آیه قبل آن را گریبان گیر پیروان ادیان آسمانی دانسته بود. بنابراین مفاد آیه این است که خداوند، به تفرقه فرمان نداده است؛ بلکه خواسته او توحید، اعتدال، نماز و زکات است.

84- دعوت به عبادت خالصانه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بینة - 98 - 5 - 8

ص: 45

8 - استواری و سامان بخشی ، ویژه دینی است که بدون پیرایه باشد و مردم را به عبادت خالصانه و معتدل ، اقامه نماز و پرداخت زکات فرمان دهد .

و ما أمروا إلاّ.. و ذلك دين القيمه

85- دعوت به عبادت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 72 - 9،11

9- دعوت مسیح (ع) از بنی اسرائیل به پرستش خدای یگانه و توحید ربوبی

و قال المسيح بيني اسرئيل اعبدوا الله ربي وربكم

11 - دعوت مسیح (ع) به پرستش خدای یگانه ، دلیل و گواهی روشن بر خدا نبودن او

قالوا إنّ الله هو المسيح ابن مريم وقال المسيح بيني اسرئيل اعبدوا

جمله حالیه «و قال المسيح» استدلالی است بر رد پندار الوهیت برای مسیح(ع).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 3 - 1،2

1 - حضرت نوح (ع) ، مردم را به عبادت خدا ، تقوای الهی و اطاعت از خود ، فرا می خواند .

أن اعبدوا الله و اتقوه و أطيعون

2 - توحید و خداپرستی ، اولین و مهم ترین دعوت حضرت نوح (ع)

أن اعبدوا الله و اتقوه و أطيعون

برداشت یاد شده، از تقدم ذكری «اعبدوا الله» به دست می آید.

86- دعوت به عبادت غیر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 65 - 2

2 - هشدار خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله)، درباره تن دادن به درخواست مشرکان مبنی بر عبادت غیر او

قل أفعیر الله تأمرونی أعبد . . . لئن أشركت لیحبطنّ عملک

از ارتباط این آیه با آیه قبل - که در آن مشرکان از پیامبر (صلی الله علیه و آله) خواسته بودند که غیر خدا را عبادت کند - برداشت بالا به دست می آید.

87- دلایل عبادت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - حمد - 1 - 5 - 2

ص: 46

2- ربوبیت خدا بر هستی، رحمانیت و رحیمیت او و مالکیتش بر روز قیامت، دلیل شایستگی او برای پرستش

رب العلمین. الرحمن الرحیم. ملک یوم الدین. ایاک نعبد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 163 - 4

4- رحمانیت و رحیمیت خدا دلیل لزوم پرستش اوست .

وإلهکم إله وحده لا إله إلا هو الرحمن الرحیم

توصیف خداوند به «رحمان» و «رحیم» پس از اشاره به لزوم پرستش او، گویای دلیل این امر بایسته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 61 - 16

16- خداوند، به دلیل اعطای توان و استعداد به بشر برای آبادسازی زمین، شایسته و بایسته پرستش است .

اعبدوا الله .. استعمرکم فیها

جمله «استعمرکم فیها» نیز همانند «هوانشأکم» دلیل برای «اعبدوا الله» می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 25 - 7

7- تنها خدای آگاه به هر آشکار و نهان سزاوار پرستش است، نه مظاهر طبیعت (چون خورشید، ماه و ...) .

یسجدون للشمس .. ألا یسجدوا لله ... و یعلم ما تخفون و ما تعلنون

عبارت «و یعلم ما تخفون..» عطف بر «یخرج» و استدلال دیگری است بر این که تنها خدای یگانه سزاوار پرستش است، نه پدیده هایی چون خورشید، ماه و ... .

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 15 - 11

11 - غنا و بی نیازی مطلق و ستودنی خداوند، دلیل شایستگی او برای عبادت و حاجت خواهی از او

إن تدعوهم لا يسمعوا دعاءكم . . . و الله هو الغني الحميد

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که این آیه در ردیف آیاتی قرار گرفته که درباره عبادت و حاجت خواهی مشرکان از معبودهای ادعایی خود، بحث می کنند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 23 - 12

12 - توانایی خداوند رحمان ، دلیل شایستگی او برای پرستش

إن يردن الرحمن بضرّ لاتغن عنّي شفعتهم شيئاً ولا ينفذون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - کوثر - 108 - 2 - 4

4 - خداوند ، به دلیل مدبر و مالک بودن بر امور انسان ها ، سزاوار پرستش و نماز خالصانه بندگان به درگاه او است .

ص: 47

88- دلایل وجوب عبادت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قریش - 106 - 4 - 9

9- امنیت بخشیدن خداوند به قریش و از بین بردن ترس آنان، عبادت او را بر آنان الزامی ساخت.

فلیعبدوا... الذی... وءامنهم من خوف

89- رد عبادت معبودان باطل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 40 - 5

5- خداوند، هیچ رخصتی برای پرستش معبود های اهل شرک نداده است.

ما أنزل الله بها من سلطان

برداشت فوق، ناظر به این مطلب است که مراد از «سلطاناً»، حجت و دلیل نقلی باشد.

90- رفاه طلبی در عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 11 - 3

3- عبادت خدا با انگیزه برخورداری از رفاه و آسایش دنیوی، عبادتی بی ارزش و مردود است.

و من الناس من یعبد الله علی حرف فإن أصابه خیر اطمأنّ

«خیر» به هر چیزی که در آن برای انسان منفعت و سود باشد و نیز مایه صلاح و بهبود حال و وضع وی گردد گفته می شود. بنابراین کلمه

«فتنه» که در آیه فوق در مقابل «خیر» قرار داده شده به معنای هر چیزی است که برای انسان زیان آور و یا مایه بدی حال و روز وی باشد.

91- روحیه عبادت در مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 112 - 1

1 - مؤمنان راستین ، دارای روحیه توبه ، عبادت و ستایش خدا

التَّابُونَ الْعِبَادُونَ الْحَمْدُونَ

ص: 48

92- ریا در عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 142 - 11، 13

11 - ریاکاری در نماز و عبادت ، از صفات منافقان و نشانه نفاق

و إذا قاموا إلى الصلوة قاموا كسالى يراءون الناس

13 - ریا در نماز و عبادت ، خدعه با خداست .

إنّ المنفقين يخدعون الله... قاموا كسالى يراءون الناس و لا يذكرون الله

بنابر اینکه «اذا قاموا الى الصلوه...» بیانی برای (یخدعون الله) باشد.

93- زمینه اخلاص در عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 55 - 23

23 - محیطی آرام و بی اضطراب و جامعه ای امن و خالی از ترس و بیم ناکی ، زمینه ساز روی کرد مردم و توفیق یافتن آنان برای عبادت خالصانه خدای یکتا

و لیبذلّهم من بعد خوفهم أمناً یعبدوننی لایشركون بی شیئاً

94- زمینه ترک عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 62 - 9 - 10

10 - جهل و ناآگاهی ، مایه دلخوش شدن انسان به مظاهر زندگی دنیایی و بی توجهی به ذکر خدا و عبادت او و مصالح نهفته در آن

ذلکم خیر لکم إن کنتم تعلمون

95- زمینه ترک عبادت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- استبعاد و انکار معاد ، از زمینه های گریز از عبادت و اطاعت خدای یگانه

وإصطبر لعبدته .. و يقول الإنسن أءذا ما متّ لسوف أُخرج حياً

از جمله وجوهی که در بیان ارتباط این آیه با آیات پیشین می توان ارائه کرد، این است که: پس از فرمان به عبادت و صبر بر آن، گویا این آیه، سؤال مقدری را مطرح کرده و پاسخ گفته است. سؤال مقدر این است که: عبادت و اطاعت خداوند چه

ص: 49

نتیجه ای دارد؟ ما که پس از مرگ حیاتی نداریم تا حالات و اعمال ما در دنیا در آن تفاوتی ایجاد کند! این آیه و آیات بعد این سؤال را پاسخ داده و عبادت را ضروری شمرده است.

96- زمینه ترک عبادت غیر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 36 - 7

7- توجه به فراگیر بودن ربوبیت خداوند بر همه آدمیان، زمینه ساز ترک پرستش غیر او است.

وإنَّ اللهَ رَبِّي وَرَبَّكُمْ فَاعْبُدوه

جمله «إِنَّ اللَّهَ..» تعلیل برای فاعبدوه می باشد، یعنی اعبدوا اللهَ لِأَنَّهُ رَبِّي وَرَبَّكُمْ.

97- زمینه توفیق عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 37 - 11

11- مکان ها و موقعیت ها دارای نقش مؤثری در توفیق یافتن انسان بر عبادت و اقامه نماز است.

أَسْكَنْتَ مِنْ ذُرِّيَّتِي... عِنْدَ بَيْتِكَ الْمُحَرَّمِ رَبَّنَا لِيُقِيمُوا الصَّلَاةَ

اسکان فرزندان در جوار خانه خدا برای اقامه نماز می تواند بیانگر این حقیقت باشد که مکانهای مناسب، چون خانه خدا، در توفیق یافتن انسان برای عبادت مؤثر است.

98- زمینه عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - حمد - 1 - 5 - 10، 9

9- شایسته دانستن خدا برای عبادت و امید به رحمت های او، از انگیزه های پرستش خداست.

الحمد لله رب العلمين. الرحمن الرحيم... إياك نعبد

مطرح ساختن عبادت خدا پس از توصیف او به ربوبیت، رحمانیت، رحیمیت و مالکیت روز جزا، بیانگر انگیزه های پرستش است؛ یعنی، چون خدا رب است، شایسته پرستش است و چون مردم به رحمت او نیازمندند، باید عبادتش کنند و بدان جهت که از عذاب آخرت می

هراسند، باید او را پرستند.

10 - ترس از عذاب های اخروی و امید به پاداش های جهان آخرت ، از انگیزه های آدمی برای عبادت خدا

ملک یوم الدین. اءیاک نعبد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 22 - 13

13 - توجه و باور به خدادادی بودن نعمت ها ، بر انگیزنده انسان ها به پرستش خداوند است .

ص: 50

اعبدوا ربکم الذی . . . أنزل من السماء ماء فأخرج به من الثمرت

از اینکه خداوند برای ایجاد روحیه پرستش در بندگان، آنان را متوجه نعمتهای الهی می کند، برداشت فوق بدست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 36 - 3

3 - تحقق احکام و مقررات الهی در خانواده و پرهیز زن و شوهر از ناسازگاری ، زمینه ساز عبادت خداوند *

الرجال قوامون . . . و ان خفتم . . . و اعبدوا الله

امر به عبادت و پرستش خداوند پس از بیان احکام خانواده، اشاره به این دارد که عبادت خالصانه خداوند در پرتو تنظیم صحیح روابط خانوادگی امکان پذیر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 76 - 9

9 - دفع زیان و جلب منفعت ، انگیزه ای برای پرستش

اتعبدون من دون الله ما لا یملک لکم ضراً ولا نفعاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 59 - 15

15 - تهدید مشرکان به کیفرهای اخروی ، زمینه ساز گرایش آنان به پرستش خدای یگانه و پرهیز از شرک و دوگانه پرستی

ینی أخاف علیکم عذاب یوم عظیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 74 - 5

5 - توجه دادن مردم به نعمت های الهی و سرنوشت پیشینیان ، از روش های تبلیغی صالح (ع) برای گرایش دادن آنان به پرستش خدای یگانه

واذکروا إذ جعلکم خلفاء . . . فاذکروا ءالاء الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 120 - 3

3 - توجه و آگاهی به عظمت خداوند ، وادارکننده آدمی به پرستش او و اظهار عبودیت به درگاه وی

و ألقى السحرة سجدين

مجهول آوردن فعل «ألقى» حکایت از آن دارد که ساحران با دیدن معجزه موسی(ع) پی به عظمت خداوند برده و بی اختیار به درگاه او به سجده افتادند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 180 - 6

6 - باور به خداوندِ دارنده تمام کمالات و منزّه از هر نقص و عیب ، وادارکننده انسان به ستایش و پرستش اوست .

ولله الأسماء الحسنی فادعوه بها

ص: 51

حرف «فاء» در «فادعوه» سببیه است و دلالت می کند که لزوم پرستش و خواندن خدا به این سبب است که او همه کمالات را دارد و از هر عیب منزّه است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 112 - 4

4 - توبه ، هموارکننده راه عبادت و عبودیت انسان برای خدا *

التَّابُونَ الْعِبَادُونَ

تقدیم «التَّابُونَ» بر «العابدون» می تواند اشاره به مطلب فوق داشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 3 - 22

22 - توجه به خالقیت ، حاکمیت ، ربوبیت و مدبر بودن خدا ، زمینه پیدایش روح بندگی و پرستش

اللّٰهُ الَّذِي خَلَقَ ... ثُمَّ اسْتَوَى ... يَدْبِرُ الْأَمْرَ ... اللَّهُ رَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ

از حرف «فاء» در «فاعبدوه» که فاء تقریعیه است و دلالت می کند بر اینکه ما بعد فاء، برگرفته از ما قبل می باشد، برداشت فوق به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 132 - 15

15 - توجه به رازقیت خداوند و مکلف نبودن با تأمین خواروبار ، زمینه سازانجام وظیفه عبادت و نماز و پایداری بر آن

وَأْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلَاةِ .. لِأَنْسَلَكَ رِزْقًا نَحْنُ نَرْزُقُكَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 38 - 9

9 - تأثیر قرب به خداوند ، در علاقه و شیفتگی انسان به عبادت او

فَالَّذِينَ عِنْدَ رَبِّكَ يُسَبِّحُونَ لَهُ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ

«عند ربك» اشعار به قرب دارد. استمرار و تداوم عبادت به فرشتگان مقرب نسبت داده شده است. بنابر این می توان چنین استنباط کرد که درجات عبادت و پرستش - که نماد شیفتگی به خداوند است - به درجات تقرب انسان بستگی دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 5 - 7

7- نیاز های گسترده آدمی ، از عوامل و زمینه های گرایش او به پرستش معبود

و من أضلّ ممّن يدعوا من دون اللّٰه من لا يستجيب له إلى يوم القيمة و هم عن دعائهم

تکیه آیه شریفه بر دعا و نیازخواهی های انسان و این که جز خداوند، کسی قادر به اجابت نیازهای همیشگی و گسترده انسان نیست، می رساند که خداوند از این اهرم برای سوق دادن انسان ها به توحید استفاده کرده است؛ چه این که نیازمندی آنان زمینه ای است هموار برای روی آوری به مبدأ توانمند بی نیاز.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 52

2- گرایش به عبادت و سجده در برابر خداوند، نتیجه ضروری ایمان به وحی و قیامت

أزفت الأذفة .. أفمن هذا الحديث تعجبون ... فاسجدوا لله واعبدوا

«فای تفریح» در آیه شریفه می رساند که سجده و عبادت برای خداوند، در پی باور داشتن قیامت و مفاهیم وحی، امری ضروری و اجتناب ناپذیر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اعلی - 87 - 15 - 6

6- یاد نام و اوصاف خداوند، سوق دهنده انسان به عبادت و نماز است.

و ذکر اسم ربّه فصلی

99- زمینه عبادت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 123 - 14

14- باور و توجه آدمی به آگاهی خداوند از کردارها، زمینه ساز روی آوردن به پرستش او و سپردن امور خویش به اوست.

فاعبده و توکل علیه و ما ربک بغفل عما تعملون

از هدفهای یادآوری نظارت خدا بر اعمال انسانها، پس از توصیه به عبادت و توکل، ترغیب آنان به پرستش و توکل کردن بر اوست؛ یعنی، آن گاه که آدمی به آگاهی خدا و عدم غفلت او باور کرد، به توصیه های او روی می آورد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 30 - 12

12- باور و توجه به ربوبیت خدا و ادار کننده آدمی به پرستش او

هو ربی لا إله إلا هو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توجه به فراگیر بودن ربوبیتِ خداوند بر همه آدمیان ، زمینه ساز ترک پرستش غیر او است .

وَإِنَّ اللَّهَ رَبِّي وَرَبَّكُمْ فَاعْبُدُوهُ

جمله «إِنَّ اللَّهَ..» تعلیل برای فاعبدوه می باشد، یعنی اعبدوا الله لأنه ربي وربكم.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 14 - 7

7 - آشنا ساختن مردم با خداوند و وحدانیت او ، پایه و مقدمه دعوت آنان به عبادت خدا است .

إِنِّي أَنَا اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدْنِي

«فاء» در «فاعبدنی» تفریع بر جمله قبل است که به معرفی خداوند و وحدانیت او پرداخته بود.

ص: 53

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 22 - 3,5

3 - خالقیت خدا، مقتضی عبادت کردن مخلوقات است.

و ما لی لا أعبد الذی فطرنی

برداشت یاد شده از آن جا است که جمله «فطرنی» در مقام بیان تعلیل برای جمله پیشین است.

5 - معاد و بازگشت انسان ها به سوی خدا، مقتضی عبادت کردن او است.

و ما لی لا أعبد الذی .. . إلیه ترجعون

برداشت یاد شده مبتنی بر این است که جمله «إلیه ترجعون» بر جمله «فطرنی» عطف باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 27 - 5

5 - خداوند، به دلیل خالقیت و آفرینندگی اش، شایسته عبادت و پرستش است.

إنّنی براء ممّا تعبدون . إلاّ الذی فطرنی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 28 - 6

6 - توجه انسان به نیکی و رحمت گسترده خداوند، مایه گرایش به پرستش او و التجا به درگاهش

ندعوه إله هو البرّ الرحیم

از ارتباط «ندعوه» با «إله هو البرّ الرحیم» و بیان تعلیلی «إله هو...»، مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قریش - 106 - 4 - 12

12 - امنیت، فراهم آورنده زمینه مناسب برای عبادت خداوند است.

فلیعبدوا .. . وءامنهم من خوف

100- زمینه عبادت غیر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 67 - 2

2 - شرک و عبادت غیر خدا، اندیشه ای برخاسته از عدم شناخت درست خدا است.

و ما قدروا الله حق قدره

101- زمینه عذاب معرضان از عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 54

4- رهاکنندگان عبادت خدا، تقوای الهی و اطاعت از پیامبران، در معرض عذاب الهی و مرگ زودرس قرار دارند.

أَنْعَبِدُوا اللَّهَ... وَيُؤَخَّرَكُمْ إِلَى أَجَلٍ مُّسَمًّى

102- زینت در عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- اعراف - 7 - 31 - 10، 2

2- جمال و آراستگی ظاهر به هنگام نماز و عبادت، محبوب خداوند است.

خذوا زینتکم عند کل مسجد

برداشت فوق بر این اساس است که کلمه «مسجد» اسم زمان و یا اسم مکان، و نه خصوص مساجد رسمی، باشد. در این صورت مراد از سجده، پرستش خدا و خضوع در برابر اوست که نماز و پیشانی بر خاک ساییدن مصداق تام و جلوه کامل آن است.

10 - عن خثیمه قال: کان الحسن بن علی (ع) إذا قام إلى الصلوه لبس اجود ثیابه فقیل له: یابن رسول الله لم تلبس اجود ثیابک؟ قال: ان الله تعالی جمیل یحب الجمال فاتجمل لربی و هو یقول: «خذوا زینتکم عند کل مسجد»... .

از خثیمه نقل شده که امام مجتبی (ع) به هنگام نماز، بهترین لباس خود را می پوشید. پرسیدند چرا بهترین لباس را می پوشی؟ فرمود: خداوند زیباست و زیبایی را دوست دارد، من برای خدا خود را به زیبایی آراسته می کنم، زیرا او فرمود: «زینت خود را هنگام هر عبادتی بر گیرید...».

103- سجده در عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 9 - 4

4- سجده و قیام، دورکن عبادت

أَمَّنْ هُوَ قَنْتَ ءَانَءَ الْبَلِّ سَاجِدًا وَقَائِمًا

اختصاص به ذکر یافتن سجده و قیام از میان دیگر اجزا و ارکان عبادت، برداشت بالا به دست می آید.

104- سرزنش عبادت غیر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 61 - 7

7 - روی آوردن به پرستش غیر خدا با وجود دلایل روشن بر یگانگی او در تدبیر ، امری شگفت و شایان توبیخ

أَمَّنْ جَعَلَ الْأَرْضَ قَرَارًا .. أَعْلَهُ مَعَ اللَّهِ

استفهام در «أعله..» در بردارنده توبیخ و سرزنش است.

ص: 55

105- شرایط عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 36 - 2

2 - عبادت خداوند باید خالصانه و دور از هر گونه شائبه شرک باشد .

و اعبدوا الله و لا تشركوا به شيئاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 102 - 11

11 - عبادت خداوند باید آگاهانه و بر اساس معرفت و شناخت باشد.

ذلکم الله ربکم . . . فاعبدوه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 55 - 24

24 - عبادت خدای یگانه ، باید خالصانه و منزّه از هر گونه شرک باشد .

یعبدوننی لایشركون بی شيئاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 2 - 8

8 - اخلاص ، شرط پذیرش عبادت و رکن اساسی آن است .

فاعبد الله مخلصاً له الدين

این که خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله) توصیه فرموده که عبادت را در حال اخلاص انجام دهد، می توان برداشت یاد شده را به دست آورد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 11 - 3

3 - اخلاص ، شرط پذیرش عبادت و رکن آن است .

أُمرت أن أعبد الله مخلصاً له الدين

خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله) توصیه فرمود که عبادت را در حال اخلاص انجام دهد. از این مطلب می توان برداشت بالا را به دست آورد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 14 - 3

3 - اخلاص ، شرط پذیرش عبادت و رکن آن است .

قل الله أعبد مخلصاً له دینی

ص: 56

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 65 - 7,9

7 - دعا و عبادت ، تنها شایسته خداوند یکتا و دارنده حیات حقیقی است .

هو الحی لا إله إلا هو فادعوه

«فا» در «فادعوه» عاطفه بوده و برای ربط میان سبب و مسبب است؛ یعنی، به سبب آن که خدا دارنده حیات حقیقی و یکتا است، پس او را باید عبادت کرد و از او حاجت خواست.

9 - اخلاص ، شرط پذیرش عبادت و رکن اساسی آن است .

فادعوه مخلصین له الدین

از توصیه خداوند به این که عبادت او را با اخلاص انجام دهند، می توان برداشت یاد شده را به دست آورد.

106- شرایط قبولی عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 127 - 7

7 - ارزش عبادت و اطاعت خدا ، در گرو پذیرفته شدن آن از سوی خداوند است .

و إذ یرفع إبرهیم . . . ربنا تقبل منا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 14 - 4,6

4 - استجاب دعا و قبولی نیایش انسان به درگاه الهی ، مشروط به عبادت به دور از شرک و خالصانه او است .

فادعوا الله مخلصین له الدین

برداشت یاد شده از توصیه خداوند به اخلاص در عبادت - پس از فراخواندن به دعا و نیایش - استفاده می شود.

6 - اخلاص ، شرط پذیرش عبادت و رکن اساسی آن است .

فادعوا الله مخلصین له الدین

107- شگفتی از عبادت صحابه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 19 - 5،7

5- عبادت و نماز پیامبر (صلی الله علیه و آله) و یاران آن حضرت ، امری شگفت آور و جذاب برای کافران و مشرکان

کادوا یکنونون علیه لبداً

7- عبادت و نماز پیامبر (صلی الله علیه و آله) و یاران آن حضرت ، امری شگفت آور و جذاب برای جن

کادوا یکنونون علیه لبداً

شگفتی از عبادت محمد (صلی الله علیه و آله)

ص: 57

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 19 - 5،7

5- عبادت و نماز پیامبر (صلی الله علیه و آله) و یاران آن حضرت ، امری شگفت آور و جذاب برای کافران و مشرکان

کادوا یکنونون علیه لبدًا

7- عبادت و نماز پیامبر (صلی الله علیه و آله) و یاران آن حضرت ، امری شگفت آور و جذاب برای جن

کادوا یکنونون علیه لبدًا

108- صبر بر عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- آل عمران - 3 - 200 - 25

25- صبر بر انجام نماز های پنجگانه و صبر در جنگ مسلحانه با دشمنان و پاسداری در راه خداوند ، وظیفه مؤمنان

یا ایها الذین امنوا اصبروا و صابروا

پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) درباره « .. اصبروا و صابروا و رابطوا ... » فرمود: اصبروا علی الصلوات الخمس، و صابروا علی قتال عدوکم بالسیف، و ربطوا فی سبیل الله لعلکم تفلحون.

الدّر المنثور، ج 2، ص 418.

109- صبر در عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 65 - 5

5- پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، وظیفه دار پرستش خداوند و صبر و تحمل در راه عبادت او

فاعبده واصطبر لعبده

110- ظلم عبادت غیر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 37 - 13

13- پرستش غیر خدا، انکار رسالت پیامبران و مخالفت با پیام های آنان ظلم است .

و لاتخطبني في الذين ظلموا

مقصود از «الذين ظلموا» همان مشرکان و منکران رسالت نوح هستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 113 - 4

ص: 58

4- شرک و پرستش غیر خدا، ظلم و درپی دارنده آتش دوزخ است .

و لا تتركوا إلى الذين ظلموا فتمسكم النار

از مصداقهای مورد نظر برای ظلم - به قرینه آیات پیشین - شرکورزی و پرستش غیر خداست.

111- ظلم معرضان از عبادت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 59 - 2

2 - کافران و اعراض کنندگان از عبادت خداوند ، ستمکار و ظالم اند .

و ما خلقت . . . إلا ليعبدون ... فَإِنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا ذُنُوبًا

با توجه به ارتباط این آیه با آیات پیش - که در زمینه هدف آفرینش و عبودیت بندگان به درگاه خداوند بود - مطلب بالا استقاده می شود.

112- عبادت آسایش طلبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 11 - 6

6- برخوردار شدن از رفاه و آسایش دنیوی ، شرط و انگیزه برخی از انسان ها برای عبادت خداوند

و من الناس من يعبد الله على حرف

113- عبادت آسمان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 44 - 3

3- آسمان ها و زمین و تمامی موجودات در آنها ، همواره در حال عبادت خداوندند .

تَسْبِحُ لَهُ السَّمَوَاتُ السَّبْعُ وَالْأَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ

اصل در لغت تسبیح «المَرَّ السَّرِيعَ فِي عِبَادَةِ اللَّهِ» است (مفردات راغب).

114- عبادت آفرینش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 116 - 13، 14، 10

10 - آنچه در آسمان ها و زمین است (هستی) مطیع خدا و پرستنده اوست .

کل له قنتون

ص: 59

«قنوت» به معنای اطاعت و نیز عبادت است.

13 - عبادت و اطاعت هستی برای خدا، دلیل منزّه بودن او از داشتن فرزند است .

وقالوا اتخذ الله ولداً سبحانه بل .. كل له قنتون

14 - رابطه خداوند با هستی، رابطه « مالک و مملوک » و « عابد و معبود » است نه رابطه پدر و فرزندی .

وقالوا اتخذ الله ولداً سبحانه بل له ما فى السموت والأرض كل له قنتون

115- عبادت ابراهیم (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 134 - 1

1 - ابراهیم، اسماعیل، اسحاق، یعقوب و فرزندان آنان، امتی پرستشگر خدا و تسلیم در برابر او

تلک أمه قد خلت

مشارالیه «تلک» پیامبران یاد شده در آیه قبل و فرزندانشان است. به کارگیری «تلک» برای اشاره به مذکر به لحاظ خبر (أمه) می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 141 - 1

1 - ابراهیم، اسماعیل، اسحاق و یعقوب (ع)، امتی پرستشگر خدا و تسلیم در برابر او

تلک أمه قد خلت

مشار الیه «تلک» پیامبران یاد شده در آیه قبل است. به کارگیری «تلک» برای اشاره به مذکر و لحاظ خبر (أمه) می باشد.

116- عبادت اسحاق (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 141 - 1

1 - ابراهیم، اسماعیل، اسحاق و یعقوب (ع)، امتی پرستشگر خدا و تسلیم در برابر او

تلک أمه قد خلت

مشار الیه «تلک» پیامبران یاد شده در آیه قبل است. به کارگیری «تلک» برای اشاره به مذکر و لحاظ خبر (أمه) می باشد.

117- عبادت اسماعیل (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 141 - 1

1 - ابراهیم ، اسماعیل ، اسحاق و یعقوب (ع) ، امتی پرستشگر خدا و تسلیم در برابر او

تلک أمه قد خلت

ص: 60

مشار الیه «تلک» پیامبران یاد شده در آیه قبل است. به کارگیری «تلک» برای اشاره به مذکر و لحاظ خبر (أمه) می باشد.

118- عبادت اشراف فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 47 - 6

6 - فرعون و اشراف دربار او ، مورد پرستش بردگان تحت سلطه آنان

و قومهما لنا عبدون

برداشت یاد شده، بر این اساس است که «عباده» (مصدر «عابدون»)، در جمله فوق، به معنای پرستیدن باشد.

119- عبادت انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 142 - 6

6 - خلوت و انزوای انبیا برای مناجات با خدا و عبادت او

و وعدنا موسی ثلاثین ليله

120- عبادت با لغو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 35 - 5

5 - آمیختن عبادت و نیایش به اموری لغو و بیهوده ، امری ناروا و بس نکوهیده

و ما كان صلاتهم عند البيت إلا مكاء و تصديه

121- عبادت برای بهشت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 14 - 10

10 - پرستش خدا با انگیزه برخوردار شدن از موهبت ها و نعمت های بهشت ، امری جایز و بلامانع است .

إِنَّ اللَّهَ يَدْخُلُ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ

ص: 61

122- عبادت برای منافع دنیوی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 66 - 6

6- جواز عبادت خدا، برای دستیابی به منافع آن و دفع ضرر ترک عبادت

أفتعبدون من دون الله ما لا ينفعكم شيئاً ولا يضرکم

ابراهیم(ع) برای اثبات بطلان شرک، بی حاصل بودن عبادت غیر خدا را دلیل آورد. از بیان این حقیقت می توان استفاده کرد که عبادت هر معبودی، باید ثمره ای برای آدمی در بر داشته باشد و انسان می تواند به انگیزه همین ثمره خدا را عبادت کند.

123- عبادت بی ارزش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 26 - 8

8- عبادت های آلوده به شرک ، فاقد ارزش در پیشگاه خداوند

أن لا تشرك بی شيئاً

124- عبادت بی ارزشی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 11 - 3

3- عبادت خدا با انگیزه برخورداری از رفاه و آسایش دنیوی ، عبادتی بی ارزش و مردود است .

و من الناس من يعبد الله على حرف فإن أصابه خير اطمأنّ

«خیر» به هر چیزی که در آن برای انسان منفعت و سود باشد و نیز مایه صلاح و بهبود حال و وضع وی گردد گفته می شود. بنابراین کلمه «فتنه» که در آیه فوق در مقابل «خیر» قرار داده شده به معنای هر چیزی است که برای انسان زیان آور و یا مایه بدی حال و روز وی باشد.

125- عبادت بی ثمر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 71 - 1

1 - پرستش معبودهای واهی، سود واقعی برای آدمیان ندارند.

قل أندعوا من دون الله ما لا ينفعنا

ص: 62

126- عبادت جمعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 43 -

13،14،15،17،20،21

13 - مطلوبیت شرکت زنان در عبادت دستجمعی (نماز جماعت)

و ارکعی مع الزاکعین

14 - عبادت دستجمعی و نماز جماعت در ادیان گذشته

و ارکعی مع الزاکعین

15 - ارزش عبادت جمعی و تأثیر آن در رشد و تعالی انسان

و ارکعی مع الزاکعین

به نظر می رسد فرمان الهی به مریم مبنی بر عبادت جمعی (نماز جماعت)، در راستای رشد وی باشد؛ به قرینه «و انبتها نباتاً حسناً» در آیه سی و هفتم.

17 - امر خداوند به هماهنگی و وحدت بندگان در پرتو عبادت جمعی *

و ارکعی مع الزاکعین

امر به عبادت جمعی، دال بر مطلوبیت وحدت و هماهنگی بین بندگان است.

20 - جواز حضور زن در نماز جماعت همراه مردان

و ارکعی مع الزاکعین

در آیه فوق، به حضرت مریم امر نشده است که رکوع کن با زنان رکوع کننده؛ بلکه فرموده: رکوع کن با رکوع کنندگان. (اعم از زن و مرد).

21 - تشریح اجتماع مردان و زنان برای عبادت، در ادیان گذشته

و ارکعی مع الزاکعین

127- عبادت خالصانه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 79 - 3

3 - پدیدآورنده آسمانها و زمین شایسته ربوبیت و عبادت خالصانه است، نه پدیده های جهان.

لا أحب الأفلين... إني وجهت وجهي للذي فطر السموت والأرض

128- عبادت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - حمد - 1 - 5 - 10، 9، 1

1 - تنها خداوند شایسته و بایسته پرستش است .

إياك نعبد

تقديم مفعول (إياك) بر فعل (نعبد) دلالت بر حصر دارد.

9 - شایسته دانستن خدا برای عبادت و امید به رحمت های او ، از انگیزه های پرستش خداست .

ص: 63

الحمد لله رب العلمين. الرحمن الرحيم ... إياك نعبد

مطرح ساختن عبادت خدا پس از توصیف او به ربوبیت، رحمانیت، رحیمیت و مالکیت روز جزا، بیانگر انگیزه های پرستش است؛ یعنی، چون خدا رب است، شایسته پرستش است و چون مردم به رحمت او نیازمندند، باید عبادتش کنند و بدان جهت که از عذاب آخرت می هراسند، باید او را پرستند.

10 - ترس از عذاب های اخروی و امید به پاداش های جهان آخرت، از انگیزه های آدمی برای عبادت خدا

ملک یوم الدین. اءیاک نعبد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 21 - 1

1 - پرستش خداوند وظیفه ای ضروری، بر دوش همه مردم

یأیها الناس اعبدوا ربکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 115 - 6

6 - در هر کجای زمین، می توان روی به خدا آورد و به عبادت و یاد او پرداخت.

فأینما تولوا فثم وجه الله

«اینما» از اسمای شرط و جواب آن محذوف است و جمله «فثم وجه الله» جانشین آن می باشد. جمله با تقدیر آن چنین است: «اینما تولوا فلا جناح علیکم لان هناک وجه الله». (اقتباس از المیزان)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 116 - 14، 10

10 - آنچه در آسمان ها و زمین است (هستی) مطیع خدا و پرستنده اوست.

کل له قنتون

«قنوت» به معنای اطاعت و نیز عبادت است.

14 - رابطه خداوند با هستی، رابطه « مالک و مملوک » و « عابد و معبود » است نه رابطه پدر و فرزند.

وقالوا اتخذ الله ولداً سبحانه بل له ما فى السموت والأرض كل له قنتون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 133 - 16

16 - اعتقاد به یکتایی خدا و پرستش او، مهمترین اصل در ادیان الهی و زیر بنای دیگر اصول و احکام دین

ما تعبدون من بعدى قالوا نعبد .. إلهاً وحداً

روشن است که یعقوب(ع) از میان تمامی اصول و احکام دین، تنها پرستش خداوند را نجات بخش نمی دانست. بنابراین تنها از پرستش خدا یاد کردن (ماتعبدون) می تواند حاکی از آن باشد که: اولاً، توحید عبادی از مهمترین اصلهاست و ثانیاً، انسان با پرستش خدا، به دیگر اصول و احکام دین گرایش پیدا کرده بدانها ملتزم خواهد شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 138 - 3

ص: 64

3 - اهل ایمان ، پرستش کنندگان خداوند هستند .

و نحن له عبدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 152 - 11

11 - « و روی ان رسول الله (صلی الله علیه و آله) خرج علی اصحابه فقال : . . . قال سبحانه : فاذکرونی اذکرکم ; یعنی ، اذکرونی بالطاعه و العباده اذکرکم بالنعم و الاحسان و الرحمه و الرضوان ;

از رسول خدا (صلی الله علیه و آله) درباره سخن خداوند که فرموده «فاذکرونی اذکرکم» روایت شده که یعنی، مرا با اطاعت و عبادت خود یاد کنید تا شما را با نعمتها و احسان و رحمت و رضوان خود یاد نمایم».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 51 - 6,7,8,9

6 - پروردگار ، سزاوار پرستش است .

انّ الله ربّي وربکم فاعبدوه

جمله «ان الله ربی . . .»، (ربوبیت همه جانبه خدا) دلیل لزوم پرستش گرفته شده و این استدلال، مبتنی بر یک اصل کلی است که عبارت است از: هر کس ربّ باشد، شایسته پرستش است.

7 - محور دعوت عیسی (ع) ، بیان ربوبیت خدا و هدایت مردم به پرستش او

انّ الله ربّي وربکم فاعبدوه

8 - صراط مستقیم ، عبادت و پرستش خداوند است .

انّ الله ربّي وربکم فاعبدوه هذا صراط مستقیم

9 - پرستش و عبادت خدا ، راهی است مستقیم به سوی او (کمال مطلق)

فاعبدوه هذا صراط مستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 117 - 3,4

3 - خداوند تنها موجود قاهر، تأثیرناپذیر و سزاوار پرستش

ان يدعون من دونه الا انثاً

4 - هیچ موجودی - جز خداوند - صلاحیت برای خدایی و پرستش ندارد .

ان يدعون من دونه الا انثاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 125 - 12

12 - بهترین دین، از آن کسی است که تسلیم خدا باشد و بر پایه توجه به حضور خداوند او را پرستش کند .

و من احسن دیناً ممن اسلم وجهه لله و هو محسن

رسول خدا(صلی الله علیه و آله) در پاسخ سؤال از معنای «احسان» فرمود: ان تعبد الله تعالی کانک تره فان لم تکن تره فانه یراک.

مجمع البیان، ج 3، ص 178؛ نورالثقلین، ج 1، ص 553، ح 579.

ص: 65

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 153 - 15

15 - کفر و گوساله پرستی یهود ، علی رغم مشاهده بینات و دلایل آشکار بر توحید و ضرورت خداپرستی

ثم اتخذوا العجل من بعد ما جاءتهم البینت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 3 - 3

3 - خداوند تنها معبود حقیقی و شایسته پرستش در جهان هستی

وهو الله فی السموت و فی الأرض

اگر «فی السماوات»، متعلق به «الله» باشد. کمله «الله»، به تأویل مشتق رفته و می تواند مشتق از «إله» به معنی معبود باشد. «حصر» نیز از معرفه بودن مبتدا و خبر استفاده شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 79 - 3

3 - پدیدآورنده آسمانها و زمین شایسته ربوبیت و عبادت خالصانه است، نه پدیده های جهان.

لا أحب الأفلین . . . إنی و جهت و جهی للذی فطر السموت و الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 60 - 3

3 - ایمان به یگانگی خداوند و لزوم پرستش او و باور به معاد ، پندارهایی باطل و واهی در دیدگاه اشراف قوم نوح

قال الملاً من قومه إنا لنریک فی ضلل مبین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 140 - 7

7 - لزوم سپاسگزاری در برابر نعمت های خدا با پرستش او

أغير الله أبغیکم إلهاً و هو فضلکم علی العلمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 197 - 8

8 - تنها خداوند دارای ملاک پرستش و شایسته عبادت است .

و الذین تدعون من دونه لایستطیعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 206 - 3,6

3 - یاد کردن خدا در دل و جان و لب گشودن به ذکر وی ، عبادت و پرستش اوست .

و اذکر ربک . . . إن الذین عند ربک لایستکبرون عن عبادته

ص: 66

فرمان به ذکر خدا (اذکر ربک) و سپس بیان این حقیقت که مقربان درگاه خدا از پرستش او رویگردان نیستند، بیانگر این است که ذکر خدا مصداق بارزی از پرستش خداوند و عبادت اوست.

6 - پرستش خدا ، به زبان آوردن اسما و صفاتی که حاکی از تنزیه او باشد و نیز سجده کردن به آستان او ، از مصادیق ذکر و یاد خداوند است .

و اذکر ربک .. إن الذین عند ربک ... و له یسجدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 31 - 5

5 - همه انسان ها ، مأمور به پرستش و اطاعت بی چون و چرای خدای یگانه و پرهیز از شریک گرفتن غیر ، برای اویند .

و ما أمروا إلا لیعبدوا إلهها وحداً لا إله إلا هو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 3 - 18

18 - پرستش خدا ، مقتضای پذیرش ربوبیت او بر انسان و جهان است .

ذلکم الله ربکم فاعبدوه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 50 - 14

14 - خداوند ، تنها حقیقتی که شایسته و بایسته پرستش است .

اعبدوا الله ما لکم من إله غیره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 90 - 4

4 - ایمان به یکتایی خدا ، پرستش او و آمرزش گناهان (شرکوری ، فساد و بی عدالتی در مبادلات) مقدمه هایی لازم برای حرکت به سوی خدا و تقرب به درگاه اوست .

واستغفروا ربکم ثم توبوا إلیه

برداشت فوق، با توجه به حرف «ثم» - که جمله «توبوا إلیه» را بر «استغفروا ربکم» عطف کرده است - استفاده می شود. گفتنی است متعلق استغفار به قرینه آیات پیشین، گناه شرکورزی و بی عدالتی در مبادلات اقتصادی و نیز فسادگری و مخالفت با پیامبران الهی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 99 - 2،4

2- عبادت پروردگار، وظیفه بندگان در تمام عمر

و اعبد ربک حتی یأتیک الیقین

4- توصیه خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله) به عبادت پروردگار تا نیل به مرتبه یقین

و اعبد ربک حتی یأتیک الیقین

برداشت فوق بر این اساس که واژه «یقین» در همان معنای لغوی و اصطلاحی خود به کار رفته باشد.

ص: 67

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 44 - 3

3- آسمان ها و زمین و تمامی موجودات در آنها ، همواره در حال عبادت خداوندند .

تَسْبِحُ لَهُ السَّمَوَاتُ السَّبْعُ وَالْأَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ

اصل در لغت تسبیح «المَرَّ السَّرِيعُ فِي عِبَادَةِ اللَّهِ» است (مفردات راغب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 11 - 14

14- باور به وجود خداوند ، پرستش و تسبیح او ، دارای گذشته ای دیرین در تاریخ بشر است .

قَوْمَهُ... أَنْ سَبَّحُوا بُكْرَةً وَعَشِيًّا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 92 - 5

5- ربوبیت خدا نسبت به آدمیان ، مستلزم پرستش او است .

أَنَا رَبِّكُمْ فَاعْبُدُونِ

برداشت یاد شده از تفریع «اعبدون» به «أَنَا رَبِّكُمْ» استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 11 - 3

3 - عبادت خدا با انگیزه برخوردار از رفاه و آسایش دنیوی ، عبادتی بی ارزش و مردود است .

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَعْبُدُ اللَّهَ عَلَىٰ حَرْفٍ فَإِنْ أَصَابَهُ خَيْرٌ اطْمَأَنَّ

«خیر» به هر چیزی که در آن برای انسان منفعت و سود باشد و نیز مایه صلاح و بهبود حال و وضع وی گردد گفته می شود. بنابراین کلمه

«فتنه» که در آیه فوق در مقابل «خیر» قرار داده شده به معنای هر چیزی است که برای انسان زیان آور و یا مایه بدی حال و روز وی باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 34 - 9

9- مراسم قربانی ، عبادت خدا و سپاس گزاری در برابر نعمت های او است .

جعلنا منسگا .. علی ما رزقهم من بهیمه الأنعم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 55 - 24

24 - عبادت خدای یگانه ، باید خالصانه و منزّه از هر گونه شرک باشد .

یعدوننی لایشركون بی شیئا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 68

13 - قصص - 28 - 70 - 2

2 - معبودی جز ذات پاک خداوند نیست .

لا إله إلا هو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 71 - 7

7 - خدا ، تنها معبود شایسته پرستش

من إله غير الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 72 - 6

6 - خدا ، تنها معبود شایسته پرستش

من إله غير الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 88 - 5

5 - خدا ، تنها معبود شایسته پرستش است .

لا إله إلا هو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 56 - 4

4 - توصیه خداوند ، به مسلمانان مکه برای هجرت از مکه جهت انجام شایسته عبادت خدا

يعبادى .. إن أرضى وسعه فأى-ى فاعبدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - يس - 36 - 61 - 2, 1

1 - عبادت خداوند ، توصیه او به فرزندان آدم

ألم أعهد إليكم بيني و آدم . . . و أن اعبدوني

2 - عبادت خداوند و پرهیز از اطاعت شیطان ، صراط مستقیم الهی

أن لاتعبدوا الشیطن . . . و أن اعبدوني هذا صراط مستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 64 - 2

2 - عبادت ، تنها شایسته خالق هستی و مدبر و صاحب اختیار جهان است .

قل أفعیر الله تأمرونی أعبد

«فا» در «أفعیر الله» یا برای تفریع این آیه به آیات پیش است - که از خالقیت و تدبیر خدا سخن گفته است - و یا رابطه برای جواب شرط مقدر است که تقدیر آن چنین می باشد: «إن كان الله خالق كل شیء فكیف تأمرونی أن أعبد غیر الله».

ص: 69

در هر صورت پیام آیه شریفه این است که با وجود خالق بودن خداوند، عبادت غیر او شایسته نیست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 66 - 3

3 - تنها خداوند شایسته پرستش است .

أفغير الله تأمرؤى أعبد .. بل الله فاعبد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 60 - 8,9

8 - دعا، نوعی عبادت است .

ادعونی أستجب لكم إنّ الذین یستکبرون عن عبادتی

برداشت یاد شده از آنجا است که خداوند مردم را به دعا فراخوانده ولی به جای آنکه ترک کنندگان دعا را به دوزخ تهدید کند، ترک کنندگان عبادت را تهدید فرمود.

9 - « فی الصحیفه السجّادیّه : و قلت : « ادعونی أستجب لكم إنّ الذین یستکبرون عن عبادتی سیدخلون جهنّم داخرین » فسمّیت دعاءک عباده و ترکه استکباراً و توعدت علی ترکه دخول جهنّم داخرین ... » ;

در صحیفه سجّادیه آمده است: [خدایا] تو فرمودی مرا بخوانید تا شما اجابت کنم [و فرمودی] کسانی که از روی کبر از عبادت من روی برمی گردانند، به زودی با ذلت وارد دوزخ خواهند شد. پس خواندن خودت را عبادت نامیدی و ترک آن را استکبار خواندی و بر ترک آن وعده دخول ذلیلانه به جهنم را دادی.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 38 - 1

1 - استکبار و سرپیچی از عبادت خدا، بی تأثیر در ساحت کبریایی او

فإن استکبروا فالذین عند ربک یسبحون له

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 41 - 6

6- صبر بر ناگواری ها ، عبادت در برابر پروردگار و ایمان به قیامت ، تکلیف تمامی مؤمنان

فاصبر . . . و سبِّح ... و استمع یوم یناد المناد

هر چند واژه های «اصبر»، «سبِّح» و «استمع» ظاهراً خطاب به پیامبر (صلی الله علیه و آله) است؛ ولی در حقیقت تکلیفی است برای همگان و پیامبر (صلی الله علیه و آله) از آن جهت که الگوی امت است، به تنهایی مخاطب قرار گرفته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 18 - 4، 3، 1

1 - مسجد ها و معبد ها ، باید تنها به عبادت خداوند اختصاص داشته باشد .

وَأَنَّ الْمَسْجِدَ لِلَّهِ

«مساجد» (جمع «مسجد») به معنای محل هایی است که برای سجده و عبادت خدا، بنا شده است.

3 - هیچ کس جز خداوند ، نباید در مساجد و معابد مورد پرستش قرار گیرد .

ص: 70

فلا تدعوا مع الله أحداً

تفریع جمله «فلا تدعوا..» بر «أَنَّ المساجد لله»، می رساند که نهی از دعا و عبادت غیر خدا، مربوط به مساجد است.

4- عبادت و سجده، اختصاص به خدا دارد و تنها او شایسته آن است.

و أَنَّ المسجد لله فلا تدعوا مع الله أحداً

اختصاص یافتن محل های سجده و عبادت به خداوند، بیانگر آن است که خود سجده و عبادت، به او اختصاص دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قریش - 106 - 3 - 1,3

1 - قریش، باید خود را به عبادت خداوند و بندگی نکردن غیر او، ملزم می ساختند.

فليعبدوا ربَّ هذا البيت

3- مالکیت خداوند بر کعبه و سیطره ربوبیت و تدبیر او بر آن، برهان الزام قریش به عبادت او است.

فليعبدوا ربَّ هذا البيت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قریش - 106 - 4 - 2,16

2- قریش، به دلیل تأمین تغذیه شان از سوی خداوند، ملزم به پرستش او بودند.

فليعبدوا .. الذی أطعمهم من جوع

16 - برخورداری از غذا و امنیت، نعمتی است که سپاس آن، تنها عبادت خداوند است.

فليعبدوا ربَّ هذا البيت . الذی أطعمهم من جوع وءامنهم من خوف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اخلاص - 112 - 1 - 8

8 - خداوند، تنها معبود شایسته عبادت است.

الله أحد

برخی از اهل لغت اصل کلمه «الله» را «إله» می دانند. فعل «أَلَّهَ»؛ یعنی، عبادت کرد، در این صورت «إله»، به معنای معبود خواهد بود (مفردات راغب). کلمه «الله» با آن که علم است، می تواند ناظر به معنای لغوی «إله» نیز باشد. در این صورت مراد از «وحدت معبود»، این است که سایر معبودها، دروغین و پنداری اند و شایسته عبادت نیستند.

129- عبادت در ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 43 - 19، 14

14 - عبادت دستجمعی و نماز جماعت در ادیان گذشته

و ارکعی مع الزّاکعین

19 - وجود عبادت کنندگان خدا و نمازگزارانی غیر از حضرت مریم ، در عصر آن حضرت

و ارکعی مع الزّاکعین

ص: 71

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 33 - 14

14 - خداوند در هیچ آیینی به پرستش معبودی جز خود، فرمان نداده است.

و أن تشرکوا بالله ما لم ينزل به سلطانا

130- عبادت در اول شب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 6 - 7

7 - بخش نخست شب، زمان مناسب برای عبادت و نماز

إن ناشئه آلل هی أشدّ وطأ

یکی از معانی «ناشئه اللیل»، ساعات اول شب است (قاموس المحيط).

131- عبادت در تاریخ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 59 - 7

7 - انسان ها از دیرباز برخوردار از روحیه گرایش به معبود و پرستش آن

يقوم اعبدوا اللّٰه ما لكم من إله غيره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 73 - 8

8 - انسان ها از دیرباز برخوردار از روحیه پرستش بودند .

قال يقوم اعبدوا اللّٰه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 85 - 8

8 - انسان از گذشته های دور تاریخ برخوردار از روحیه پرستش بود .

قال يقوم اعبدوا الله ما لكم من إله غيره

132- عبادت در شب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 18 - 5

ص: 72

5 - ظهر و عشا، لحظه هایی مناسب و ممتاز برای عبادت خداوند است .

فسبحن الله... و له الحمد... و عشياً و حين تظهرون

در صورتی که مراد از «حين تظهرون» همان لحظه های خاص عصرگاه و نیم روز باشد، این برداشت قابل استفاده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 9 - 3

3 - شب هنگام، فرصتی مناسب و شایسته برای عبادت پروردگار

أمن هو قنت ءاناء الیل

یاد شدن وقت شب برای عبادت، می تواند گویای حقیقت یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 7 - 1

1 - شب، فرصتی مناسب برای عبادت و راز و نیاز به درگاه الهی و روز، زمانی شایسته برای تلاش و رسیدگی به امور زندگی

إنّ لك فی النهار سبحاً طویلاً

«سبح» در معانی متعددی به کار می رود؛ از جمله سعی و تلاش برای معاش (قاموس المحيط). جمله «إنّ لك فی النهار»، تعلیل دیگری برای «قم اللیل» است؛ یعنی، چون در روز به خاطر تلاش طولانی برای معاش، فرصت و فراغت برای مناجات و عبادت نیست، شب را برای این کار اختصاص بده.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 26 - 10

10 - شب هنگام، وقت مناسب برای عبادت، تسبیح و ستایش خداوند

و من الیل فاسجد له و سبّحه لیلاً طویلاً

133- عبادت در شرق خانه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 16 - 6

6- در آیین مریم (س)، شرقِ خانه و یا معبد، مکانی مناسب تر برای عبادت بود. *

إذ انتبذت من أهلها مكاناً شرقياً

است.

134- عبادت در شرق عبادنگاه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 16 - 6

6- در آیین مریم (س)، شرقِ خانه و یا معبد، مکانی مناسب تر برای عبادت بود. *

ص: 73

إذ انتبذت من أهلها مكاناً شرقياً

است.

135- عبادت در صبح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 11 - 3

3- زکریا (ع)، در مدت سکوت سه روزه، دخول وقت عبادت را در صبح و عصر، با اشاره به مردم اعلام می کرد.

فخرج علی قومه من المحراب فأوحى إليهم أن سبحوا بكرة وعشيّاً

احتمال می رود جمله «فخرج...» در باره خروج زکریا(ع) در مدت سه روز باشد. در این صورت، «بکره و عشیّاً» ظرف برای فعل های «خرج» و «أوحى» خواهد بود و مفاد آیه چنین می شود: چون زکریا(ع) وظیفه اعلام دخول وقت عبادت را برعهده داشت، در صبح و عصر آن سه روز که نمی توانست با مردم سخن بگوید، دستور «سبحوا» را با اشاره به آنان تفهیم می کرد.

136- عبادت در ظهر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 18 - 5

5 - ظهر و عشا، لحظه هایی مناسب و ممتاز برای عبادت خداوند است.

فسبحن الله... و له الحمد... وعشيّاً و حين تظھرون

در صورتی که مراد از «حين تظھرون» همان لحظه های خاص عصرگاه و نیم روز باشد، این برداشت قابل استفاده است.

137- عبادت در عصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 11 - 3

3- زکریا (ع)، در مدت سکوت سه روزه، دخول وقت عبادت را در صبح و عصر، با اشاره به مردم اعلام می کرد.

فخرج علی قومه من المحراب فأوحى إليهم أن سبحوا بكرة وعشيّاً

احتمال می رود جمله «فخرج...» در باره خروج زکریا(ع) در مدت سه روز باشد. در این صورت، «بکره و عشیّاً» ظرف برای فعل های

«خرج» و «أوحى» خواهد بود و مفاد آیه چنین می شود: چون زکریا(ع) وظیفه اعلام دخول وقت عبادت را برعهده داشت، در صبح و عصر آن سه روز که نمی توانست با مردم سخن بگوید، دستور «سَبَّحُوا» را با اشاره به آنان تفهیم می کرد.

ص: 74

138- عبادت در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 42 - 4

4 - ممکن نبودن عبادت و جبران کوتاهی ها و تقصیر ها ، در جهان آخرت

و یدعون إلی السجود فلا یستطیعون

یادآوری شدت هولناکی عرصه قیامت و ناتوانی کافران برای سجده و خضوع در برابر پروردگار، می تواند اشاره به این حقیقت باشد که هیچ کس نمی تواند کوتاهی های گذشته خود را، در آخرت جبران کند.

139- عبادت در کعبه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 125 - 18، 14، 20

14 - مهیا کردن و آماده ساختن خانه خدا برای طواف ، عبادت ، رکوع و سجود ، فرمان خدا به ابراهیم و اسماعیل (ع)

أن طهرا بیتی للطائفین و العکفین و الرکع السجود

در برداشت فوق «تطهیر» - چنانچه بعضی از مفسران گفته اند - کنایه از مهیا ساختن و اختصاص دادن، گرفته شده است.

18 - خانه خدا جایگاه طواف ، اعتکاف ، عبادت ، رکوع و سجود (نماز) است .

أن طهرا بیتی للطائفین و العکفین و الرکع السجود

عکوف مصدر (عاکفین) به معنای ماندن و اقامت کردن در مکانی است و مراد از آن در آیه شریفه - به قرینه طواف، رکوع و سجود - یا مطلق عبادت و پرستش خداست و یا مقصود از آن، اعتکاف - که عبادتی خاص با شرایطی ویژه از قبیل روزه گرفتن و .. است - می باشد.

20 - طواف کنندگان ، عبادت کنندگان و نمازگزاران در خانه خدا ، دارای مقامی ارجمند در پیشگاه خداوند

أن طهرا بیتی للطائفین و العکفین و الرکع السجود

از اینکه پیامبرانی بزرگ، همچون ابراهیم و اسماعیل(ع) مأمور به تطهیر خانه خدا برای طواف کنندگان و .. بودند، ارجمندی طواف کنندگان و ... در پیشگاه خدا به دست می آید.

2- کعبه ، محل عبادت حضرت ابراهیم (ع)

و إذ بؤأنا لإبرهیم مکان البیت

«تبوئه» (مصدر «بؤأنا») به معنای «مبائنه و مرجع قراردادان است؛ یعنی، «به خاطر بسپار آن زمانی را که ما محل کعبه را برای ابراهیم(ع) محل مراجعه قراردادیم». مراجعه مکرر حضرت ابراهیم (ع) به محل کعبه یا به منظور عبادت خدا بوده است و یا برای ساختن بنای آن، برداشت فوق بر پایه احتمال اول است.

3- محل کعبه ، محلی تعیین شده از جانب خدا برای عبادت

و إذ بؤأنا لإبرهیم مکان البیت

140- عبادت در مسجد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 29 - 5

5 - اهمیت عبادت و نماز در مسجد*

و أقيموا وجوهكم عند كل مسجد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 18 - 6, 3, 1

1 - مسجد ها و معبد ها ، باید تنها به عبادت خداوند اختصاص داشته باشد .

وَأَنَّ الْمَسَاجِدَ لِلَّهِ

«مساجد» (جمع «مسجد») به معنای محل هایی است که برای سجده و عبادت خدا، بنا شده است.

3 - هیچ کس جز خداوند ، نباید در مساجد و معابد مورد پرستش قرار گیرد .

فَلَا تَدْعُوا مَعَ اللَّهِ أَحَدًا

تفريع جمله «فلا تدعوا..» بر «أَنَّ الْمَسَاجِدَ لِلَّهِ»، می رساند که نهی از دعا و عبادت غیر خدا، مربوط به مساجد است.

6 - «عن يونس بن يعقوب قال : سمعت الصادق جعفر بن محمد (ع) يقول : . . . ملعون ملعون من لم يوقر المسجد ، تدرى يا يونس لم عظم الله حق المساجد و أنزل هذه الآية : « وَأَنَّ الْمَسَاجِدَ لِلَّهِ فَلَا تَدْعُوا مَعَ اللَّهِ أَحَدًا » ؟ كانت اليهود و النصارى إذا دخلوا كنائسهم أشركوا بالله تعالى ، فأمر الله سبحانه نبيه أن يوحد الله في ها و يعبده ؛

از يونس بن يعقوب روایت شده که گوید: از امام صادق(ع) شنیدم که فرمود: . . . ملعون است، ملعون است، آن کس که به مساجد احترام نگذارد؛ ای یونس! می دانی چرا خداوند حق مساجد را بزرگ دانسته و آیه «وَأَنَّ الْمَسَاجِدَ لِلَّهِ فَلَا تَدْعُوا مَعَ اللَّهِ أَحَدًا» را نازل فرموده است؟ زیرا یهود و نصارا وقتی به معابد خود می رفتند، به خدای تعالی شرک میورزیدند. پس خداوند سبحان به پیامبر اسلام(صلی الله علیه و آله) دستور داد که خدا را در مساجد به وحدانیت بخوانند و عبادت کنند».

141- عبادت در معبد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 18 - 3

3 - هیچ کس جز خداوند ، نباید در مساجد و معابد مورد پرستش قرار گیرد .

فلاتدعوا مع الله أحداً

تقریب جمله «فلاتدعوا..» بر «أَنَّ المساجد لله»، می رساند که نهی از دعا و عبادت غیر خدا، مربوط به مساجد است.

142- عبادت رو به شرق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 16 - 7

7- مریم (س) ، برای عبادت خویش ، مکانی رو به شرق را برگزیده بود . *

إذ انتبذت من أهلها مكاناً شرقياً

ص: 76

«شرقی»؛ یعنی، به طرف مشرق (لسان العرب).

143- عبادت زمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 44 - 3

3- آسمان ها و زمین و تمامی موجودات در آنها، همواره در حال عبادت خداوندند .

تَسْبِحُ لَهُ السَّمَوَاتُ السَّبْعُ وَالْأَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ

اصل در لغت تسبیح «المرّ السریع فی عباده الله» است (مفردات راغب).

144- عبادت زن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تحریم - 66 - 5 - 6

6 - تسلیم در برابر خداوند، ایمان به او، فرمانبری از او، توبه، عبادت و روزه داری، از اوصاف زنان شایسته در نگاه وحی

أزواجًا خیرًا منكنّ مسلمات مؤمنت قنتت تثبت عبت سئحت

«قنوت» (مصدر «قانتات») به معنای اطاعت همراه با خضوع است (مفردات راغب). «سیاحت» (ماده «سائحات») به معنای سیر در زمین به منظور عبادت است. اهل لغت و مفسران گفته اند: از آن جا که روزه داران، تمام روز را بدون غذا سپری می کنند، به آنان «سائح» می گویند (برگرفته از لسان العرب).

145- عبادت شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 118 - 3

3 - تأکید شیطان بر واداشتن مردم به بندگی خویش

قال لاتخذن من عبادک نصیباً مفروضاً

بنابر اینکه «عبادک» ناظر به عبودیت تشریحی باشد، مراد شیطان از «لاتخذن...» این است که: برخی از بندگانی که تو را اطاعت می کنند، به اطاعت خویش وادار خواهم ساخت.

2- بت پرستی ، در حقیقت شیطان پرستی است .

يَأْت لِمَ تَعْبُد مَا لَا يَسْمَعُ وَلَا يُبْصِرُ . . . يَأْت لَاتَعْبُد الشَّيْطَانَ

آنچه مسلم و مصرح است، آن است که آزر بت بوده است؛ نه شیطان پرست، ولی حضرت ابراهیم، بت پرستی را به منزله شیطان پرستی دانسته و با تعبیر «لاتعبد» از آن یاد کرده است؛ بنابراین در دیدگاه ابراهیم(ع)، بت پرستی در حقیقت

خضوع و انقیاد در برابر شیطان و نوعی پرستش او است.

4- اطاعت از شیطان، در حقیقت پرستش او است.

لَمْ تَعْبُدْ مَا لَا يَسْمَعُ .. لَا تَعْبُدِ الشَّيْطَانَ

عبادت کردن بت ها و عبادت کردن شیطان دو مقوله است، ولی ابراهیم(ع) یکی را به منزله دیگری دانسته است. وجه این تنزیل ممکن است تلاش شیطان در برانگیختن آدمی به شرک باشد که قرآن اطاعت از او را، عبادت خوانده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 60 - 3

3 - اطاعت از شیطان، به منزله عبادت او است.

أَلَمْ أَعْهَدْ إِلَيْكُمْ يٰبَنِي آدَمَ أَنْ لَا تَعْبُدُوا الشَّيْطَانَ

146- عبادت غیر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 51 - 16

16 - پرستش غیر خداوند، ظلم است.

ثُمَّ اتَّخَذْتُمُ الْعِجْلَ مِنْ بَعْدِهِ وَأَنْتُمْ ظَالِمُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 54 - 3,4

3 - آدمی، با شرک ورزی و پرستش غیر خدا به خود ستم می کند.

إِنكُمْ ظَلَمْتُمْ أَنْفُسَكُمْ بِاتِّخَاذِكُمُ الْعِجْلَ

4 - شرک ورزی و پرستش غیر خدا، ضرر و زیانی را متوجه خداوند نخواهد کرد.

إِنكُمْ ظَلَمْتُمْ أَنْفُسَكُمْ بِاتِّخَاذِكُمُ الْعِجْلَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - گروهی از مسیحیان ، آلوده به عبادت و پرستش غیر خدا

اتعبدون من دون الله ما لا يملك

با توجه به آیات گذشته، معلوم می شود که مخاطبان جمله «اتعبدون» مسیحیان می باشند.

2 - مسیحیان ، مورد نکوهش خداوند به خاطر پرستش غیر خدا

قل اتعبدون من دون الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 138 - 16

16 - پرستش آنچه آدمی خود مالک آن است ، نشانه بی خردی اوست .

ص: 78

يعكفون على أصنام لهم . . . قال إنكم قوم تجهلون

از نکاتی که موسی، بنی اسرائیل را به سبب آن جاهل شمرد، همان است که از «أصنام لهم» به دست می آید؛ یعنی این جاهلان است که شما می بینید بت پرستان چیزی را عبادت می کنند که خود مالک آن هستند و در عین حال تقاضا می کنید معبودی مانند معبود آنان داشته باشید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 105 - 7

7 - پرستش غیر خداوند، شرک است .

فلا أعبد الذين تعبدون من دون الله . . . ولا تكونن من المشركين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 106 - 6,7

6 - پرستش و نیایش غیر خداوند، شرک است .

ولا تدع من دون الله . . . فإن فعلت فإنك إذاً من الظالمين

7 - کسانی که غیر خداوند را نیایش و عبادت کنند، ظالم هستند .

ولا تدع من دون الله . . . فإنك إذاً من الظالمين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 10 - 25

25- تقلید از نیاکان در عبادت غیر خدا، عمل باطلی است که انبیا به مبارزه با آن برخاستند .

تریدون أن تصدّونا عمّا كان يعبد آباؤنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 73 - 5

5- پرستش غیر خدا، ایمان به باطل و کفران نعمت های الهی است .

أفبالبطل يؤمنون و بنعمت الله هم يكفرون . و يعبدون من دون الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 25 - 18

18 - « عن أبي عبد الله (ع) في قول الله عز وجل « و من یرد فیہ بالحاد بظلم » فقال : من عبد فیہ غیر الله عز وجل أو تولی فیہ غیر أولیاء الله فهو ملحد بظلم . . . » ;

از امام صادق(ع) درباره سخن خداوند عزوجل «و من یرد فیہ بالحاد بظلم» روایت شده است که فرمود: کسی که در مکه، غیر از خدای عزوجل را پرستش کند، یا ولایت غیر اولیای خدا را بپذیرد، «الحاد به ظلم» کرده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 29 - 5

5 - فرعون ، مورد پرستش مردم سرزمین خویش

ص: 79

لئن اتَّخَذتِ إِلَهًا غَيْرِي

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 88 - 11

11 - پرستش غیر خدا ، برخلاف فرمان الهی است .

و لاتدع مع الله إلهاً آخر.. له الحكم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 41 - 2

2 - ملائکه ، پرستیده شدن غیر خداوند را شایسته نمی دانند .

قالوا سبحنك

اعلام منزّه بودن خداوند از سوی فرشتگان، در جواب این سؤال که «آیا شما مورد پرستش مشرکان بوده اید» می تواند ناظر به حقیقت یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 64 - 1

1 - درخواست تهدیدآمیز و آمرانه مشرکان از پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) به عبادت معبودهایی جز الله

قل أغير الله تأمروني أعبد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 65 - 3

3 - شرک و عبادت غیر خدا ، از سوی هرکس که باشد - حتی پیامبران - در پیشگاه خداوند ، گناهی نابخشودنی است .

ولقد أوحى إليك وإلى الذين من قبلك لئن أشركت ليحبطن عملك

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 66 - 5

5 - عبادت غیر خدا، گناه و حرام است .

قل إني نهيت أن أعبد الذين تدعون من دون الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بينه - 98 - 5 - 3

3 - امت های پیشین ، با وجود برهان روشن الهی ، گرفتار عبادت غیر خدا شده ، خود را به آن موظف می پنداشتند .

و ما أمرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ

تعبیر «و ما أمرُوا ..»، تعریض به تفرقه گران است که نباید امر خدا را بهانه قرار دهند؛ زیرا او به شرک فرمان نداده است.

ص: 80

147- عبادت فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 47 - 6

6 - فرعون و اشراف دربار او، مورد پرستش بردگان تحت سلطه آنان

و قومهما لنا عبدون

برداشت یاد شده، بر این اساس است که «عباده» (مصدر «عابدون»)، در جمله فوق، به معنای پرستیدن باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 29 - 5

5 - فرعون، مورد پرستش مردم سرزمین خویش

لئن اتَّخَذتِ إِلَهًا غَيْرِي

148- عبادت قوم عاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 70 - 6

6 - قوم عاد در عین اعتقاد به معبودانی دروغین و ضرورت پرستش آنها، معتقد به خداوند و پرستشگر او بودند.

أَجْتِنَّا لِنَعْبُدَ اللَّهَ وَحْدَهُ وَنَذِرَ مَا كَانَ يَعْبُدُ آبَاؤُنَا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 71 - 8

8 - قوم هود پرستشگر اسمهایی بی هویت و معبودانی ساخته و پرداخته اوهام خود و نیاکانشان

اتَّجِدَلُونَنِي فِي أَسْمَاءِ سَمِيئَتِمُوهَا أَنْتُمْ وَءَابَاؤُكُمْ

149- عبادت کافران مکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - سوت کشیدن و کف زدن در اطراف کعبه به عنوان عبادت و نیایش از سوی کافران مکه ، دلیل عدم شایستگی آنان برای ولایت بر مسجدالحرام

إن أولياؤه إلا المتقون . . . مكاء و تصديه

جمله «ما كان صلاتهم . . . » می تواند بیان مصداقی برای بی تقوایی متولیان کفرپیشه مسجدالحرام باشد و در نتیجه دلیلی برای عدم شایستگی آنان برای ولایت بر مسجدالحرام.

3 - کافران مکه به سبب انجام اموری لغو و بیهوده در پیرامون کعبه به عنوان عبادت و نیایش ، مستحق عذاب الهی بودند .

و ما لهم ألا ليعذبهم الله . . . و ما كان صلاتهم عند البيت إلا مكاء و تصديه

برداشت فوق مبتنی بر این است که جمله «ما كان صلاته--م . . . » عطف بر «و هم یصدون . . . » باشد.

150- عبادت کامل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 142 - 5

5- عبادت و مناجات چهل شبهه ، عبادت و مناجاتی کامل و دارای اثری خاص است .

و اتممنها بعشر فتم میقت ربه اربعین ليله

به کارگیری واژه «اتمام» در جمله «اتمناها» و نیز استفاده از «تَمَّ» (به جای - مثلاً - «صار») در جمله «فتم میقات ربه»، بیانگر این است که عبادت سی شبهه عبادتی کامل و تمام نبوده و با سپری شدن چهل شب، کامل و تمام شده است. تصریح به اینکه پس از اضافه شدن ده به سی مجموع آن چهل شد (فتم ... اربعین) می تواند اشاره به برداشت فوق باشد.

151- عبادت کنار قبور صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 21 - 38

38- ساختن مسجد بر اقامت گاه صالحان و مزار آنان ، جایز بوده و عبادت در کنار قبر آنان شایسته است .

لنتخذنّ علیهم مسجداً

هرگاه قرآن، از جوامع و ادیان پیشین، سخن و عملی را با لحنی نقل کند که نشانه تمجید و عنایت خاص خداوند باشد، معلوم می شود که قرآن، آن گفته و کردار را صحیح و پسندیده تلقی کرده است.

152- عبادت متقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 19 - 2

2- اهل تقوا و احسان ، همراه با تهجد و عبادت ، دارای خدمات اجتماعی و انفاق مالی اند .

كانوا قليلاً من الّیل ما یهجعون . . . و فی أموالهم حقّ للسّائل و المحروم

153- عبادت محسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- محسنان بهستی، در بیشتر شب های خویش، اهل تهجد و عبادت اند.

كانوا قليلاً من الّيل ما يهجعون

برداشت یاد شده بدان احتمال است که عبارت «قلیلاً من اللیل» به معنای شب های اندکی از ایام سال باشد؛ نه به معنای

ص: 82

اندکی از هر شب.

5- محسنان تقوایبشه ، در بیشتر ساعات شب مشغول عبادت اند .

كانوا قليلاً من اليل ما يهجعون

برداشت یاد شده بنابراین است که مراد از «قلیلاً من الیل» مربوط به ساعات هر شب باشد؛ یعنی، اندکی از ساعات هر شب را می خوابند و بیشتر آن را به عبادت و شب زنده داری می پردازند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 19 - 2

2- اهل تقوا و احسان ، همراه با تهجد و عبادت ، دارای خدمات اجتماعی و انفاق مالی اند .

كانوا قليلاً من اليل ما يهجعون . . . وفي أموالهم حق للسائل والمحروم

154- عبادت محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- انعام - 6 - 162 - 1

1- نماز خواندن پیامبر (صلی الله علیه و آله)، عبادت کردنش و انجام امور زندگانی و مرگش تنها برای خدا بود.

إن صلاتی و نسکی و محیای و مماتی لله

«محیا» و «مما» مصدر میمی و به معنای زنده ماندن و مردن است. چون زنده ماندن و مردن در اختیار انسان نیست تا آن را برای خدا قرار دهد، می توان گفت مقصود از آن چگونه زندگی کردن و چگونه مردن است و یا مراد انجام امور مربوط به زندگی و مرگ است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 20 - 2

2- پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، تنها خدا را می خواند و به عبادت او می پرداخت .

إِذَا أَدْعَا رَبِّي

155- عبادت مریم (س)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - پایبندی مادر مریم (س) به نذر خویش در گماردن وی برای عبادت خداوند

ربّ ائی نذرت . . . وائی سمّیتها مریم

از اینکه نام فرزند خویش را مریم (به معنی عابده) گذاشت، برداشت فوق به دست می آید.

ص: 83

156- عبادت مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 71 - 9

9- مشرکان ، پرستشگر معبودانی اعتباری و متکی به خدایانی پوچ و واهی

اتجدلوننی فی أسماء سمیتموها أنتم وءاباؤکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 11 - 8

8 - مشرکان ، به دلیل عبادت معبودانی عاجز از هرگونه آفرینندگی ، در گمراهی آشکارند .

ماذا خلق الذین من دونه بل الظلمون فی ضلل مبین

157- عبادت معبودان باطل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 71 - 9

9- مشرکان ، پرستشگر معبودانی اعتباری و متکی به خدایانی پوچ و واهی

اتجدلوننی فی أسماء سمیتموها أنتم وءاباؤکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 195 - 5

5- پرستش چیزی ناتوانتر از پرستنده آن ، نابخری و مایه شگفتی است .

ألهم أرجل یمشون بها .. أم لهم اذان یسمعون بها

استفهام در جمله «ألهم ..» به انگیزه تعجب ایراد شده و منشأ تعجب به مناسبت مورد، نابخردی پرستشگران بتهاست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 73 - 6

6- پرستش عناصر بی تأثیر و ناتوان ، نشان کوتاه نظری و ناآگاهی مشرکان است .

و یعبدون من دون الله ما لایملک لهم رزقاً .. و لایستطیعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 45 - 6

6 - مشرکان نسبت به یاد کردن خدا به همراه یاد دیگر معبود ها و نیز عبادت مشترک خدا و معبود ها ، حساس نبوده و مخالفت نمیورزیدند .

و إذا ذکر الله وحده اشمازت .. و إذا ذکر الذین من دونه إذا هم یستبشرون

از آیه شریفه به روشنی استفاده می شود که مشرکان نسبت به یاد کردن خدا به تنهایی حساس بوده و از یاد شدن معبودهای خود بدون یاد شدن خدا خوشحال می شدند؛ ولی در این آیه از واکنش و حساسیت مشرکان در صورتی که نام خدا و

ص: 84

معبودها با هم و مشترکاً یاد شوند، سخنی به میان نیامده است. بنابراین یاد نشدن آن، می تواند حاکی از مطلب بالا باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 71 - 1

1 - پرستش معبودهای واهی، سود واقعی برای آدمیان ندارند.

قل أندعوا من دون الله ما لا ینفعنا

158- عبادت مقربان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 206 - 1،7

1 - مقربان درگاه خدا هیچگاه در برابر او خود را بزرگ نمی شمردند و از پرستش او روگردان نمی شوند .

إن الذین عند ربک لایستکبرون عن عبادته

«استکبار» به معنای خودبزرگ بینی است و چون به حرف «عن» متعدی شده، معنای اعراض و رویگردانی در آن اشراب شده است. یعنی «لایعرضون عن عبادته مستکبرین».

7 - لزوم اقتدا به مقربان الهی و الگو قرار دادن آنان در عبادت خالصانه خدا و تنزیه او از هر عیب و نقص

اذکر ربک .. إن الذین عند ربک لایستکبرون عن عبادته

159- عبادت ملائکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 206 - 9

9 - فرشتگان همواره با تواضع در برابر خدا وی را عبادت می کنند و او را منزّه می دانند و تنها بر درگاه او سجده می برند .

إن الذین عند ربک .. و له یسجدون

بسیاری از مفسران برآنند که مراد از «الذین عند ربک» فرشتگان هستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- پرستش مخلوقات خدا (فرشتگان) و فرزند او انگاشتن آنان، اقدامی ناسپاسانه و کفرآمیز

و جعلوا له .. إِنَّ الْإِنْسَانَ لَكَفُورٌ مِّبِين

با توجه به فضای آیات، می توان استفاده کرد که مشرکان مکه فرشتگان را فرزند خدا می دانستند و آنان را مورد پرستش قرار می دادند. خداوند، پس از یاد کردن نعمت های خویش، این پندار را نمونه بارز ناسپاسی می شمارد.

ص: 85

160- عبادت ممنوع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 56 - 3

3 - پرستش هیچ چیزی، جز خداوند یگانه، روا و مجاز نیست.

قل إني نهيت أن أعبد الذين تدعون من دون الله

161- عبادت موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 116 - 10

10 - آنچه در آسمان ها و زمین است (هستی) مطیع خدا و پرستنده اوست .

كل له قنتون

«قنوت» به معنای اطاعت و نیز عبادت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 44 - 3

3- آسمان ها و زمین و تمامی موجودات در آنها ، همواره در حال عبادت خداوندند .

تَسْبِحُ لَهُ السَّمَوَاتُ السَّبْعُ وَالْأَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ

اصل در لغت تسبیح «المَرَّ السَّرِيعُ فِي عِبَادَةِ اللَّهِ» است (مفردات راغب).

162- عبادت موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 51 - 1

1 - خداوند ، پس از نجات بنی اسرائیل از سیطره فرعونیان ، موسی (ع) را برای عبادت و مناجاتی خاص فرا خواند .

و إذ وعدنا موسى أربعين ليلة

به کارگیری کلمه «لیله» (شب) - با وجود اینکه معمولاً در بیان شبانه روز و مانند آن، از کلمه «یوم» (روز) استفاده می شود - اشاره به این معنا دارد که: وعده خدا با موسی (ع) برای عبادت و مناجات بوده است. از آن جا که موسی (ع) در میان بنی اسرائیل نیز اعمال عبادی داشته، معلوم می شود آن دعوت برای عبادت و مناجاتی خاص بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 142 - 14، 1

1 - خداوند، موسی (ع) را پس از عبور بنی اسرائیل از دریا، برای عبادت و مناجاتی خاص فراخواند.

و وعدنا موسی ثلاثین ليله

به کارگیری کلمه «لیله» (شب)، با وجود اینکه معمولاً در بیان شبانه روز و مانند آن از کلمه «یوم» استفاده می شود، اشاره به این دارد که مواعده خدا با موسی برای عبادت بوده است. و چون موسی در میان قومش نیز عبادت و مناجات داشته، معلوم

ص: 86

می شود که این، عبادت و مناجاتی خاص بوده است.

14 - خداوند از موسی (ع) خواست تا مناجات و عبادت ویژه او در مکانی به دور از بنی اسرائیل باشد.

و وعدنا موسی . . . اخلفنی فی قومی

از اینکه موسی برای آمدن به میقات، هارون را به جانشینی خویش معرفی کرد، معلوم می شود وی در مدت میقات در میان بنی اسرائیل نبوده و از آنان فاصله داشته است.

163- عبادت موسی (ع) در میقات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 142 - 3,7

2 - مدت مناجات و عبادت ویژه موسی (ع) در مرحله نخست سی شب تعیین گردید .

و وعدنا موسی ثلثین ليله

3 - موسی (ع) علاوه بر گذراندن سی شب برای عبادت و مناجات، موظف به ادامه آن تا ده شب دیگر شد .

و أتممنها بعشر فتم میقت ربه أربعین ليله

«میقات» به معنای زمانی است که برای انجام کاری تعیین گردد. «میقات ربه» یعنی زمانی را که خدا برای انجام عبادت و مناجات موسی تعیین کرد.

7 - بروز بدا برای خدا در مقدار زمان تعیین شده جهت عبادت و مناجات موسی (ع)

و أتممنها بعشر

164- عبادت مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 138 - 3

3 - اهل ایمان، پرستش کنندگان خداوند هستند .

و نحن له عبدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- عبادت شبانه با سجده و قیام، دغدغه خاطر داشتن از روز قیامت و امید به رحمت الهی، از اوصاف و نشانه های مؤمنان راستین

أَمَّنْ هُوَ قَنْتِ اءَانَاءِ اَلَّیْلِ سَاجِدًا وَقَائِمًا یَحْذَرُ اَلْاٰخِرَةَ وَیَرْجُوا رَحْمَةَ رَبِّهٖ

آیه شریفه به قرینه مقابله با آیه قبل - که درباره انسان های کافر بود - درصدد بیان اوصاف و نشانه های مؤمنان راستین است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 38 - 16

ص: 87

16 - اقدامات خردمندانه و حرکت های خیرخواهانه اجتماعی اهل ایمان ، مکمل عبادت های فردی آنان است .

و أقاموا الصلوة و أمرهم شوری بینهم و ممّا رزقنهم ینفقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 29 - 20

20- صلابت در برابر کافران ، مهرورزی با مؤمنان و استمرار بر عبادت ، زمینه برخورداری جامعه اسلامی از فضل و رضای الهی

أشداء .. رحماء ... رکعاً سجّداً یتتغون

می توان گفت: «یتتغون...» نتیجه و حاصل سه برنامه مؤمنان (1- أشداء، 2- رحماء، 3- رکعاً سجّداً) است.

165- عبادت ناپسند

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 35 - 5

5 - آمیختن عبادت و نیایش به اموری لغو و بیهوده ، امری ناروا و بس نکوهیده

و ما کان صلاتهم عند البیت إلا مکاء و تصدیه

166- عبادت نسل ابراهیم (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 134 - 1

1 - ابراهیم ، اسماعیل ، اسحاق ، یعقوب و فرزندان آنان ، امتی پرستشگر خدا و تسلیم در برابر او

تلك أمه قد خلت

مشارالیه «تلك» پیامبران یاد شده در آیه قبل و فرزندان ایشان است. به کارگیری «تلك» برای اشاره به مذکر به لحاظ خبر (أمه) می باشد.

167- عبادت و اقتصاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 77 - 5

5 - پیوستگی مسائل عبادی و اقتصادی در اسلام

اقیموا الصلوه و اتوا الزکوه

ص: 88

168- عبادت و پاکیزگی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 125 - 24

24 - ارتباط تنگاتنگ عبادت با طهارت و نظافت

أن طهرا بیتی للطائفین والعکفین والركع السجود

169- عبادت و طهارت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 125 - 24

24 - ارتباط تنگاتنگ عبادت با طهارت و نظافت

أن طهرا بیتی للطائفین والعکفین والركع السجود

170- عبادت یعقوب (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 141 - 1

1 - ابراهیم ، اسماعیل ، اسحاق و یعقوب (ع) ، امتی پرستشگر خدا و تسلیم در برابر او

تلک أمه قد خلت

مشار الیه «تلک» پیامبران یاد شده در آیه قبل است. به کارگیری «تلک» برای اشاره به مذکر و لحاظ خبر (أمه) می باشد.

171- عدالت در عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 29 - 9

9 - انقطاع کامل از غیر خدا و پایبندی خالصانه به دین، از مصادیق قسط در عبادت و پرستش

قل أمر ربی بالقسط وأقیموا وجوهکم عند کل مسجد و ادعوه مخلصین له الدین

172- عصیان از عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 173 - 8,9

8 - امتناع از عبادت خداوند به دلیل گردن فرازی و خودبرتربینی ، موجب عذاب دردناک در قیامت

و اما الذین استکفوا و استکبروا فیهذبهم عذاباً ألیماً

ص: 89

9- بی پناهی مستکبران رویگردان از بندگی خدا در برابر کیفر الهی در قیامت
اما الذین استنکفوا و استکبروا فیعذبهم عذاباً ألیماً و لایجدون لهم من دون الله و

173- علم به عبادت بندگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 65 - 8

8- خداوند ، به عبادت و اطاعت بندگان آگاه است و هرگز آن را فراموش نمی کند .

و ما کان ربک نسیاً . . . واصطبر لعبدته

174- علم و عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 82 - 12

12 - نیل به حقیقت ، مولود امتزاج علم ، عبادت و اخلاق

ذلک بان منهم قسیسین و رهباناً و انهم لایستکبرون

175- عوامل اخلاص در عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 110 - 20

20- توجه به ربوبیت خداوند ، برانگیزاننده انسان به عبادت خالصانه او و پرهیز از شرکوری است .

و لایشرك بعباده ربّه أحداً

176- عوامل ترک عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 114 - 2

2- ترک پرستش و یاد خدا ، انگیزه کفرپیشگان در بازداری مسلمانان از ورود به مساجد و تلاش برای تخریب آنها

و من أظلم ممن منع مسجد الله أن يذكر فيها اسمه و سعی فی خرابها

«آن یذکر» به تقدیر «لا»ی نافیه، مفعولٌ له برای «منع» است؛ یعنی، از ورود به مساجد جلوگیری می کردند تا نام خدا در آنها برده نشود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 90

4- غفلت از یاد خدا و رویگردانی از پرستش او، برخاسته از خودبزرگ بینی است.

و لا تکن من الغفلین. إن الذین عند ربک لایستکبرون عن عبادته

نهی از غفلت و سپس بیان این معنا که مقربان درگاه خدا در برابر او تکبری نمیورزند، بیانگر این است که غفلت کردن از یاد خدا در حقیقت تکبر کردن در برابر اوست و یا ریشه در تکبر و خودبزرگ بینی دارد.

177- عوامل تکامل عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 39 - 8

8 - کمال عبادت، تحقق پذیر در پرتو تنزیه حق از هر کاستی و ستایش او به جهت صفات کمال *

و سبِّح بحمد ربِّک

در صورتی که باء در «بحمد» برای مصاحبت باشد، استفاده می شود که کمال عبادت، متوقف بر دو پایه است: تنزیه حق از کاستی ها و ستایش او بر صفات وجودی و کمالی.

178- عوامل صبر در عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 65 - 10

10- توجه به نبود فراموشی در خداوند و ربوبیت او بر سراسر هستی، برانگیزنده آدمی به عبادت و اطاعت او و پایداری بر آن

و ما کان ربِّک نسیاً. ربِّ السموت... فاعبده واصطبر لعبده

تفریع لزوم عبادت بر معارف ذکر شده در جملات پیشین، گویای برداشت یاد شده است.

179- عوامل عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - حمد - 1 - 5 - 3

3 - باور به ربوبیت خدا، رحمت آفرینی و مالکیتش بر روز جزا، وادار کننده آدمی به پرستش او

رب العلمین. الرحمن الرحیم. ملک یوم الدین. ایاک نعبد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 102 - 14

14 - توجه به نظارت الهی بر هستی عامل گرایش انسان به عبودیت برای خدا و پرهیز از شرک و نافرمانی

فاعبدوه و هو علی کل شیء وکیل

ص: 91

180- عوامل عبادت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 61 - 21

21- باور به انحصار خالقیت به خداوند ، وادار کننده انسان به پرستش او و پرهیز از شرک و دوری از گناه و استغفار از گناهان گذشته است

هو أنشأكم من الأرض .. فاستغفروه

برداشت فوق، از حرف «فاء» که جمله «استغفروه ..» را بر «هو أنشأكم ...» تفریع کرده است به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 123 - 7،8

7- باور به انحصار مالکیت خداوند بر غیب هستی ، وادار کننده آدمی به پرستش خدا و توکل بر او

و لله غیب السموت و الأرض .. فاعبدوه و توکل علیه

جمله «اعبدوه و توکل علیه» بر دو جمله «لله غیب السماوات و الأرض» و «إليه يرجع الأمر كله» تفریع شده است. برداشت فوق ، ناظر به ارتباط آن با جمله نخست است.

8- باور به بازگشت همه امور به خدا و منشأ بودن او برای همه کارها ، آدمی را به عبادت وی و توکل کردن بر او ، وامی دارد .

و إليه يرجع الأمر كله فاعبدوه و توکل علیه

در برداشت فوق جمله «اعبدوه و توکل علیه» در ارتباط با «إليه يرجع ..» معنا شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 98 - 5

5- حمایت خداوند از بندگان ، شایسته تسبیح ، سپاسگزاری و عبادت اوست .

و لقد نعلم أنك يضيق صدرك .. فسبح بحمد ربك

«فا» در «فسبح» تفریع بر آیه قبل است (آیه قبل درصدد دلداری به پیامبر(صلی الله علیه و آله) در برابر سخنان آزار دهنده مشرکان بود). تفریع این آیه بر آن می تواند به منظور نکته یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 99 - 8

8- ربوبیت خداوند ، شایسته عبادت به درگاه او

و اعبد ربّك حتى یأتیک الیقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 65 - 10

10- توجه به نبود فراموشی در خداوند و ربوبیت او بر سراسر هستی ، برانگیزنده آدمی به عبادت و اطاعت او و پایداری بر آن

و ما كان ربك نسيًا . ربّ السموت ... فاعبده واصطبر لعبدته

تقریب لزوم عبادت بر معارف ذکر شده در جملات پیشین، گویای برداشت یاد شده است.

ص: 92

181- فرجام عبادت غیر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 2 - 3

3- پرستش غیر خدا، فرجام شوم و نامیمونی را در پی خواهد داشت.

أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ إِنِّي لَكُمْ مَنذِيرٌ

جمله «أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ» حاوی دو معناست: 1. نهی از پرستش غیر خدا؛ 2. لزوم پرستش خداوند. «انذار» که به معنای ترساندن از فرجامی شوم است، در ارتباط با معنای نخست و بشارت که به معنای مژدگانی به عاقبتی خوش است، در ارتباط با معنای دوم ایراد شده است. لام در «لکم» لام تقویت و متعلق به «نذیر و بشیر» است.

182- فضیلت عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 3 - 7

7- اقامه نماز و انفاق در راه خدا دارای ویژگی و امتیاز در میان سایر عبادات و تکالیف الهی

يَقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ

بدیهی است ایمان علاوه بر اقامه نماز و انفاق دارای نمودهای عملی دیگر نیز هست؛ بنابراین ذکر این دو برای رساندن اهمیت ویژه آنهاست.

183- فضیلت عبادت در مسجد قبا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 108 - 6

6 - مسجد قبا، بنیان نهاده شده بر اساس تقوا و مکانی شایسته برای عبادت

لِمَسْجِدِ أُسِّسَ عَلَى التَّقْوَى... أَحَقُّ أَنْ تَقُومَ فِيهِ

با توجه به شأن نزول و به قرینه مسجد ضرار، منظور از «لِمَسْجِدِ أُسِّسَ عَلَى التَّقْوَى» مسجد قبا می باشد.

184- فضیلت عبادت کنار کعبه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 37 - 9

9- عبادت و نماز در کنار خانه خدا ، برخوردار از فضیلت و ارزش بیشتری در مقایسه با سایر سرزمینها

رَبَّنَا إِنِّي أَسْكَنْتُ مِنْ ذُرِّيَّتِي . . . عِنْدَ بَيْتِكَ الْمُحَرَّمِ رَبَّنَا لِيُقِيمُوا الصَّلَاةَ

ص: 93

برداشت فوق مبتنی بر این احتمال است که اقامه نماز در غیر مکه برای فرزندان حضرت ابراهیم(ع) ممکن بود؛ ولی حضرت ابراهیم(ع) برای فضیلت عبادت در جوار خانه خدا آن مکان را برای فرزندانش برگزید.

185- فلسفه عبادات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 14 - 17

17 - یاد خدا و توجه به او، فلسفه مشترک تمامی عبادت ها است .

فاعبدنی و أقم الصلوه لذكری

«لذكری» ممکن است همان گونه که دلیل برای «أقم الصلوه» است، بیانگر علت «فاعبدنی» نیز باشد.

186- فلسفه عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 21 - 13

13 - از امام رضا (ع) روایت شده که : « فان قال [قائل] فلم تعبدتم ؟ قيل لئلا يكونوا ناسين لذكره و لاتاركين لأدبه و لالاهين عن أمره و نهيه ؛

اگر کسی بگوید: چرا خدا مردم را موظف به عبادت کرده است؟ گفته می شود: برای اینکه یاد او را فراموش نکنند و ادب را ترک ننمایند و به امر و نهی او بی اعتنا نباشند».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 177 - 3

3 - داشتن قبله ای خاص و روکردن به آن ، هدف اصلی دین و عبادت نیست .

ليس البر أن تولوا وجوهكم قبل المشرق والمغرب ولكن البر من آمن

بدیهی است که روی آوردن به قبله (در عبادتها) خود از فرمانهای الهی است. بنابراین نفی نیکی از آن با توجه به فرازهای بعد (و لكن البر ...) اشاره به این دارد که: دستور روی آوردن به قبله یک دستور فرعی است و آنچه هدف و اساس دین است، ایمان و ... می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- نیل به مرتبه والای یقین ، هدف و فلسفه عبادت است .

واعبد ربّك حتى يأتیک اليقين

«حتی» برای انتهای غایت و به معنای «إلی» است و در این آیه «یقین» غایت و هدف برای «عبادت» (واعبد . . .) قرار گرفته است.

ص: 94

187- فلسفه عبادت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 36 - 10

10- راه یابی به صراط مستقیم ، هدف اصلی از عبادت خداوند است .

فاعبدوه هذا صراط مستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 3 - 14

14 - تقرب به خداوند ، فلسفه عبادت و اطاعت او است .

أولياء ما نعبدهم إلا ليقربونا إلى الله زلفى

برداشت یاد شده با توجه به این نکته تردیدناپذیر است که محکوم شدن کافران، به خاطر تقرب آنان به خدا از راه عبادت غیر او (همچون بت ها) است؛ نه به دلیل اصل تقرب. بنابراین اصل تقرب به خدا در عبادت کردن نه تنها مورد انتقاد نیست؛ بلکه تأیید نیز می شود.

188- فلسفه عبادت معبودان باطل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 3 - 6

6- تقرب به خداوند ، هدف مشرکان از عبادت معبودهایشان

ما نعبدهم إلا ليقربونا إلى الله زلفى

189- فلسفه نهی از عبادت شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 60 - 9

9- دشمنی و بدخواهی شیطان برای انسان ، فلسفه توصیه خداوند به اطاعت نکردن از شیطان

أن لاتعبدوا الشیطن إنّه لکم عدو مبین

190- قیام در عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 9 - 4

4 - سجده و قیام، دورکن عبادت

أَمَّنْ هُوَ قِنْتُ ءَانَاءِ الْبَلِّ سَاجِدًا وَقَائِمًا

اختصاص به ذکر یافتن سجده و قیام از میان دیگر اجزا و ارکان عبادت، برداشت بالا به دست می آید.

ص: 95

191- کافران و عبادت محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 19 - 4

4- ازدحام کافران و مشرکان در اطراف پیامبر (صلی الله علیه و آله)، برای مشاهده عبادت و نماز آن حضرت

کادوا یکنونون علیه لبدأ

مفسران و اهل لغت، «لَبَد» را به ازدحام معنا کرده و درباره مرجع ضمیر فاعلی «کادوا» و «یکنونون» دو نظر ارائه داده اند. برخی آن را مشرکان و کافران مکه و برخی دیگر آن را مؤمنان جن دانسته اند که برای استماع قرآن کریم در اطراف پیامبر (صلی الله علیه و آله) ازدحام می کردند. برداشت یاد شده، مبتنی بر نظر نخست است.

192- کفر عبادت غیر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 55 - 7

7- پرستش غیر خدا، کفر است و مشرکان کافراند .

و یعبدون من دون الله . . . و کان الکافر علی ربّه ظهیراً

برداشت فوق، از به کار بردن واژه «کافر» بر عبادت کنندگان غیر خدا - که همان مشرکان اند - استفاده شده است.

193- کیفر ترک عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 59 - 18

18 - نوح، نگران مبتلا شدن قومش به کیفر دنیوی (طوفان) بر اثر شرکورزی و ترک پرستش خداوند

إنی أخاف علیکم عذاب یوم عظیم

بر اساس این احتمال که مراد از «یوم عظیم» زمان طوفان نوح باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 65 - 13

13 - هود بر حذر دارنده قوم خویش از گرفتار شدن به عذاب های الهی به سبب پرستش نکردن خدای یکتا و پرهیز نکردن از گرایش های شرک آلود

أفلا تتقون

«انتقاء» مصدر «تقون» به معنای گرفتن حفاظ برای دوری از مکروه و مانع شدن از رسیدن مکروه است. در اینجا به مناسبت مورد و تأیید آیات بعد (همانند آیه 70)، مراد از مکروه، عذابهای الهی است، یعنی: أفلا تتقون عذاب الله.

ص: 96

194- کیفیت تکبر در عبادت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 60 - 4

4- آنان که از سر کبر و خودخواهی به عبادت خدا نمی پردازند ، محکوم به دوزخ اند .

إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ

195- کیفیت عبادت دنیاطلبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 42 - 12

12- توجه دنیاگرایان به خدا ، برای منافع و مطامع مادی آنان است . *

وَأُحِيطُ بِشْمَرِهِ... وَ هِيَ خَاوِيَةٌ عَلَى عُرُوشِهَا وَيَقُولُ يَلَيْتَنِي لِمِ أُشْرِكُ بِرَبِّي أَحَدًا

احتمال دارد که تأسف مرد مغرور سرمایه از دست داده، بر شرک خویش، نه از آن رو باشد که به قبح ذاتی شرک پی برده، بلکه از آن رو باشد که چرا شرک ورزیده تا منافع اش تهدید و سرمایه اش نابود شد.

196- کیفیت عبادت قوم زکریا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 11 - 10

10- قوم زکریا برای عبادت ، به دستورالعمل های ارائه شده از سوی او عمل می کردند .

فَأَوْحَى إِلَيْهِمْ أَنْ سَبِّحُوا

197- کیفیت عبادت محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 19 - 1

1 - برپا ایستادن پیامبر (صلی الله علیه و آله) در آغاز بعثت ، برای عبادت و اقامه نماز به صورت علنی و آشکارا

وَأَنَّهُ لَمَّا قَامَ عَبْدُ اللَّهِ يَدْعُوهُ

مقصود از «عبدالله»، پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) است و مراد از دعا در جمله «یدعوه» نماز و عبادت ویژه مسلمانان می باشد.

ص: 97

198- گرایش به عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 59 - 7

7 - انسان ها از دیرباز برخوردار از روحیه گرایش به معبود و پرستش آن

يقوم اعبدوا الله ما لكم من إله غيره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 65 - 8

8 - انسان از دیرباز برخوردار از روحیه پرستش بود .

يقوم اعبدوا الله ما لكم من إله غيره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 73 - 8

8 - انسان ها از دیرباز برخوردار از روحیه پرستش بودند .

قال يقوم اعبدوا الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 50 - 9

9- انسان از دیرباز ، برخوردار از روحیه پرستش و گرایش به معبود

اعبدوا الله ما لكم من إله غيره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 61 - 9

9- انسان ، از دیرباز برخوردار از روحیه پرستش و گرایش به معبود

ما لكم من إله غيره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 84 - 10

10- انسان، از دیرباز برخوردار از روحیه پرستش معبود و گرایش به آن بود.

اعبدوا الله ما لكم من إله غيره

199- گمراهی عبادت غیر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 17 - 5

5 - پرستیدن غیر خدا، گمراهی است.

ص: 98

ءأنتم أضللتم عبادى هؤلاء أم هم ضلّوا السبيل

200- گناه ترک عبادت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 25 - 1

1 - کفر به خدا و سرپیچی از عبادت او، گناهی نابخشودنی و در پی دارنده عذاب دردناک دوزخ است.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَيَصَدُّونَ عَنِ سَبِيلِ اللَّهِ

مراد از «الطيب من القول» - همان طور که در آیه پیش گفته شد - کلمه توحید و «صراط حمید» عبادت خدای یگانه است. بنابراین با توجه به ارتباط این آیه با آیه پیش، می توان گفت: «کفروا» در «إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا» به تقدیر «کفروا بالطيب من القول» است و مراد از «سبیل الله» در «یصدون عن سبیل الله»، عبادت و پرستش خدای یگانه می باشد. قابل ذکر است که «الذین» اسم «إِنَّ» و خبر آن محذوف است و تقدیر آن به قرینه ذیل آیه چنین می شود: «إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا... نذيقهم من عذاب أليم».

201- محافظت از عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 91 - 16

16 - پاسداری از روابط عاطفی اهل ایمان نسبت به یکدیگر و نیز حفظ روابط عبادی آنان با خدا، ملاک و حکمتی برای جعل احکام دین

انما يريد الشيطان ان يوقع بينكم العداوة... و يصدكم عن ذكرالله و عن الصلوه

202- مدت عبادت موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 51 - 3

3 - مدت زمان عبادت و مناجات ویژه موسی (ع)، چهل شب تعیین شد.

و إذ وعدنا موسى أربعين ليلة

203- مراد از عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10- « عن أبي عبد الله (ع) في قوله: «... كلاً سيكفرون بعبادتهم و يكونون عليهم ضداً» يوم القيامة... ثم قال: ليست

ص: 99

العباده هي السجود ولا الركوع وإنما هي طاعه الرجال من أطاع مخلوقاً في معصيه الخالق فقد عبده ;

از امام صادق(ع) در باره سخن خدا «... کلاً سیکفرون بعبادتهم و یکنونون علیهم ضدّاً» روایت شده که فرمود: [این ضدیت] روز قیامت است... سپس امام فرمود: عبادت [در این جا] سجود و رکوع نیست؛ بلکه [مراد] اطاعت از مردم است؛ هر کس مخلوقی را در معصیت خالق اطاعت کند، او را عبادت کرده است».

مشرکان و عبادت محمد(صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 19 - 4

4 - ازدحام کافران و مشرکان در اطراف پیامبر (صلی الله علیه و آله)، برای مشاهده عبادت و نماز آن حضرت

کادوا یکنونون علیه لبدّاً

مفسران و اهل لغت، «لبد» را به ازدحام معنا کرده و درباره مرجع ضمیر فاعلی «کادوا» و «یکنونون» دو نظر ارائه داده اند. برخی آن را مشرکان و کافران مکه و برخی دیگر آن را مؤمنان جن دانسته اند که برای استماع قرآن کریم در اطراف پیامبر(صلی الله علیه و آله) ازدحام می کردند. برداشت یاد شده، مبتنی بر نظر نخست است.

204- مظاهر عبادت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 162 - 3

3 - نماز بارزترین جلوه پرستش خدا

إن صلاتی و نسکی ... لله رب العلمین

«نسک» به معنای عبادت است و شامل نماز نیز می شود. بنابراین تنها نام بردن از نماز در میان سایر عبادتها بیانگر اهمیت ویژه آن است.

205- معرضان از عبادت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 56 - 8

8 - کافران و روی گردانان از عبادت خداوند، دور ماندگان از هدف آفرینش و عنایت حق *

و ما خلقت... إلّا ليعبدون

از این که هدف الهی از آفرینش انسان، پرستشگری حق دانسته شده، استفاده می شود که کافران از هدف عالی خلقت - که مورد نظر حق بوده - دور مانده اند.

ص: 100

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 114 - 10، 7

7 - مساجد ، جایگاه عبادت خدا و یاد کردن نام اوست .

مسجد الله أن يذكر فيها اسمه

سجده، بارزترین نمود پرستش است و تعبیر از پایگاههای دینی اهل ایمان به مسجد (جایگاه سجده) بیانگر این است که: آن پایگاهها محل عبادت و پرستش می باشد.

10 - غفلت از یاد خدا در جایگاه عبادت (مسجد و . . .) امری نکوهیده و نارواست .

و من أظلم ممن منع مسجد الله أن يذكر فيها اسمه

عبارت «آن یذکر فیها اسمہ» بیانگر این است که: دلیل ناروا بودن و ستمکار شمردن بازدارندگان مردم از حضور در مساجد، یاد نشدن نام خداست. بنابراین جمله «من أظلم...» شامل کسانی که در جایگاههای عبادت از یاد خدا غافلند نیز، می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 115 - 6

6 - در هر کجای زمین ، می توان روی به خدا آورد و به عبادت و یاد او پرداخت .

فأینما تولوا فثم وجه الله

«اینما» از اسمای شرط و جواب آن محذوف است و جمله «فثم وجه الله» جانشین آن می باشد. جمله با تقدیر آن چنین است: «اینما تولوا فلا جناح علیکم لان هناک وجه الله». (اقتباس از المیزان)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 158 - 1

1 - کوه صفا و مروه ، دو علامتی که خداوند آنها را نشانه جایگاه عبادت قرار داده است .

إن الصفا و المروه من شعائر الله

بنابراین توصیف «صفا و مروه» به «شعائر الله» می رساند که: خداوند آن دو مکان را علامتی قرار داده تا بندگانش در آن جا، او را عبادت

207- مکان عبادت ابراهیم (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 26 - 2

2- کعبه ، محل عبادت حضرت ابراهیم (ع)

و إذ بَوَّأْنَا لِإِبْرَاهِيمَ مَكَانَ الْبَيْتِ

«تَبَوَّءَهُ» (مصدر «بَوَّأْنَا») به معنای «مَبَاءَهُ و مرجع قرار دادن است؛ یعنی، «به خاطر بسپار آن زمانی را که ما محل کعبه را برای ابراهیم (ع) محل مراجعه قرار دادیم». مراجعه مکرر حضرت ابراهیم (ع) به محل کعبه یا به منظور عبادت خدا بوده است و یا برای ساختن بنای آن، برداشت فوق بر پایه احتمال اول است.

ص: 101

208- ممانعت از عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 56 - 3

3 - مسلمانان مکه ، مورد اذیت و آزار مشرکان بودند و از عبادت خدا منع می شدند .

یعبادی الذین ءامنوا إنّ ارضی وسعه

مراد از «عبادی» مؤمنان مکه اند. و «إِنَّ اَرْضی واسعه» کنایه از فرمان به هجرت است. چنین فرمانی، حاکی است که آنان در مکه، مورد آزار قرار می گرفتند و نمی توانستند خداوند را، به درستی، بندگی کنند.

209- ممانعت از عبادت خدا در مسجد الحرام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 25 - 3

3 - ممانعت کفرپیشگان صدر اسلام از برگزار شدن مراسم عبادت خدا و زیارت مسجد الحرام توسط مسلمانان

إِنَّ الذین کفروا و یصدّون عن سبیل اللّٰه و المسجد الحرام

«صد» (مصدر «یصدون») به معنای منع و بازداشتن است. مفعول «یصدون» محذوف و به تقدیر «یصدون الذین آمنوا» می باشد.

210- ممنوعیت عبادت غیر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 3 - 4

4 - اطاعت از غیر خدا و عبادت غیر او ، شرک و ممنوع است .

ألا لله الدین الخالص

211- منشأ عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 21 - 5

5- ربوبیت خداوند بر انسان ها ، دلیل شایستگی او برای پرستش است .

اعبدوا ربکم

انتخاب «رب» به جای «الله» در «اعبدوا ربکم» به علت لزوم پرستش اشاره دارد؛ یعنی، چون خداوند رب است، شایسته پرستش است و باید عبادت شود.

ص: 102

212- منشأ عبادت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 5 - 17

17 - تسبیح و عبادت ، برخاسته از میزان درک نسبت به عظمت الهی

و هو العلیّ العظیم . . . و الملئکه یسبحون بحمد ربهم

از این که فرشتگان بر اساس درکشان از عظمت الهی، به تسبیح مداوم حق می پردازند، مطلب بالا قابل برداشت است.

213- موارد عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 36 - 4

4 - عمل به قوانین الهی در مورد خانواده و روابط زن و شوهر ، عبادت خداوند است . *

الرجال قوامون . . . فان اطعنكم فلا تبغوا . . . و ان خفتم . . . و اعبدوا الله

به مقتضای ارتباط بین آیه مورد بحث و آیات گذشته، می توان گفت از مصادیق عبادت، عمل کردن به قوانینی است که در آیات گذشته مطرح شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 206 - 3

3 - یاد کردن خدا در دل و جان و لب گشودن به ذکر وی ، عبادت و پرستش اوست .

و اذکر ربک . . . ان الذین عند ربک لایستکبرون عن عبادته

فرمان به ذکر خدا (اذکر ربک) و سپس بیان این حقیقت که مقربان درگاه خدا از پرستش او رویگردان نیستند، بیانگر این است که ذکر خدا مصداق بارزی از پرستش خداوند و عبادت اوست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 31 - 7

7 - اطاعت بی چون و چرا از هر انسان ، به منزله پرستش اوست .

اتخذوا أحبارهم ورهبانهم أرباباً .. و ما أمروا إلا ليعبدوا إلهها وحداً

از اینکه خداوند می فرماید: یهود و نصارا پیشوایان دینی خود را ارباب گرفته و می پرستیدند در حالی که آنان رسماً چنین پرستشی نداشتند و بلکه فقط از آنها اطاعت بی چون و چرا می کردند، برداشت فوق استفاده می شود.

214- موانع بهانه جویی معرضان از عبادت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قریش - 106 - 4 - 7

ص: 103

7 - تأمین غذای مردم، قبل از الزام آنان به بندگی خداوند، کاری است الهی و از میان برنده بهانه مخالفان در ترک عبادت

فلیعبدوا .. الذی أطعمهم من جوع

215- موانع سستی در عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 19 - 9

9- تأثیر دستیابی به مقام قرب الهی، در خستگی نیافتن از عبادت و پرستش خداوند و تکبر نورزیدن

و من عنده لایستکبرون عن عبادته و لایستحسرون

از این که خداوند فرمود «آنها که پیش ما هستند و مقرب اند، از عبادت خسته نمی شوند و تکبر نمیورزند»، به دست می آید که دستیابی به قرب الهی، در خستگی ناپذیری و تکبر نورزیدن تأثیر دارد.

216- موانع عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 36 - 21

21 - تکبر و فخر فروشی، مانعی در راه عبادت و بندگی خدا و احسان به دیگران

و اعبدوا الله .. و بالوالدین احساناً ... ان الله لا یحب من کان مختالاً فخور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 132 - 18

18 - اندیشه تأمین معاش، نباید مانع انجام عبادت و تبلیغ گردد.

و أمر بأهلک بالصلوه واصطبر علیها .. نحن نرزقک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 7 - 4

4 - اشتغالات روزانه، مانع عبادت کامل و پیراسته از کاستی ها

إِنَّ نَاشِئَةَ اللَّيْلِ هِيَ أَشَدُّ وَطْأًا... إِنَّ لَكَ فِي النَّهَارِ سَبْحًا طَوِيلًا

217- موانع عبادت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 77 - 3

3 - هر عامل بازدارنده از پرستش خدا، دشمن واقعی انسان است .

فإنَّهم عدوٌّ لى إلا ربَّ العلمین

ص: 104

218- موجبات عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اعلی - 87 - 15 - 3

3 - توجّه به جلوه های ربوبیت خداوند ، وادار سازنده انسان به عبادت و ذکر خدا و جاری ساختن نام او بر زبان است .

و ذکر اسم ربّه

219- مهمترین عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 54 - 6

6 - اهمیت نماز در میان سایر عبادت ها و نقش آن در پذیرش سایر اعمال

و ما منعهم أن تقبل منهم نفقتهم إلا . . . لا یأتون الصلوه إلا و هم کسالی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 77 - 2

2 - نماز ، با اهمیت ترین عبادت و والاترین جلوه پرستش خداوند

یأیها الذین ءامنوا ارکعوا و اسجدوا و اعبدوا ربکم

با توجه به این که نماز از مصداق های عبادت است و جمله «اعبدوا ربکم» شامل آن نیز می شود، ذکر جداگانه آن پیش از «اعبدوا ربکم»،

بیانگر اهمیت خاص این عبادت و ارزش والاتر آن در نزد خداوند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 38 - 6

6 - نماز ، دارای ویژگی و اهمیت در میان سایر عبادات

و أقاموا الصلوه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- قرائت قرآن با تأتی و شمرده شمرده، از مهم ترین و مناسب ترین اعمال عبادی شبانه و مراسم شب زنده داری

قم الیل . . . ورتل القرءان ترتیلاً

220- نذر به عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 105

17 - پایبندی مادر مریم (س) به نذر خویش در گماردن وی برای عبادت خداوند

ربّ ائی نذرت .. و ائی سمّیتها مریم

از اینکه نام فرزند خویش را مریم (به معنی عابده) گذاشت، برداشت فوق به دست می آید.

221- نشاط در عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 143 - 12

12 - نشاط در عبادت، اخلاص، ذکر فراوان خدا و استواری در ایمان، پرتویی از هدایت الهی است.

و إذا قاموا إلى الصلوة .. و من یضلل الله فلن تجد له سبیلا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 19 - 8،9

8- مقربان درگاه خداوند از عبادت او هیچ گاه ملول و خسته نمی شوند.

من عنده لا یتکبرون عن عبادته و لا یتحسرون

«استحسار» (مصدر «یتحسرون») به معنای تعب و ملالت است.

9- تأثیر دستیابی به مقام قرب الهی، در خستگی نیافتن از عبادت و پرستش خداوند و تکبر نورزیدن

و من عنده لا یتکبرون عن عبادته و لا یتحسرون

از این که خداوند فرمود «آنها که پیش ما هستند و مقرب اند، از عبادت خسته نمی شوند و تکبر نمیورزند»، به دست می آید که دستیابی به

قرب الهی، در خستگی ناپذیری و تکبر نورزیدن تأثیر دارد.

222- نشاط در عبادت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 38 - 11

11 - نشاط در عبادت و خسته نشدن از تسبیح پروردگار ، امری ستوده نزد خداوند

یسّحون له . . . و هم لا یسّمون

223- نشانه های عبادت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 112 - 12

12 - ستایش خداوند و حرکت در مسیر او و رکوع و سجود و امر به معروف و نهی از منکر ، از جلوه های بارز عبادت پروردگار *

ص: 106

التَّابُونَ الْعَبْدُونَ .. و الناهون عن المنكر

برداشت فوق بدان احتمال است که «الحامدون السائحون ..» از باب ذکر خاص بعد از عام (العابدون) و بیانگر اهمیت و ویژگی این صفات باشد.

224- نظم در عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 102 - 13

13 - رعایت نظم و انضباط دقیق، اصلی لازم در جنگ، حتی به هنگام عبادت

فلتقم طائفه منهم معك و ليأخذوا اسلحتهم .. و لتأت طائفه اخرى

225- نفی اکراه در عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 133 - 19

19 - پیامبران، حتی فرزندانشان را به پذیرش خدای یکتا و پرستش او اجبار نمی کردند.

إذ قال لبنيه ما تعبدون من بعد قالوا نعبد

دعوت و توصیه به یکتا پرستی با پرسش (ما تعبدون ..؟) به نبود اجبار در پذیرش دین و پرستش خداوند اشاره دارد.

226- نقش معرضان از عبادت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - کافرون - 5 - 109 - 6

6 - روی گردانی مردم از عبادت خداوند، نباید تزلزلی در خداپرستان ایجاد کند.

و لا أنتم عبودن ما أعبد

جمله همخوان با «و لا أنتم عبودن» این بود که گفته شود: «ما أنا عابد»؛ تغییر آن تعبیر به فعل مضارع «أعبد»، برای تصریح به وضعیت آینده و نفی تزلزل در عبادت است.

227- نقش مکان عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 125 - 25

25 - نقش مکان عبادت در ارزش آن

اتخذوا من مقام إبراهيم مصلى... طهرا بيتي للطائفين و العكفين و الركع السجود

ص: 107

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 16 - 6

6- در آیین مریم (س)، شرقِ خانه و یا معبد، مکانی مناسب تر برای عبادت بود.*

إذ انتبذت من أهلها مكاناً شرقياً

است.

228- نهی از عبادت شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 44 - 1

1- حضرت ابراهیم (ع)، آزر را از پرستش شیطان برحذر داشت.

يَأْتِ لَا تَعْبُدِ الشَّيْطَانَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 60 - 10، 1

1 - اطاعت نکردن از شیطان و تسلیم نشدن در برابر او، توصیه خداوند به فرزندان آدم

ألم أعهد إليكم بيني و آدم أن لا تعبدوا الشيطان

بیشتر مفسران برآنند که مقصود از «عهد» در آیه شریفه، «توصیه» است؛ زیرا در این معنا - به ویژه آن گاه که با «إلی» متعدی شود - بسیار به کار رفته است. مقصود از «عبادت شیطان» نیز، اطاعت و حرف شنوی از شیطان است؛ نه پرستش او. تعبیر به عبادت می تواند به این دلیل باشد که او در برابر فرمان به عبادت خدا (و آن اعبدونی)، به عبادت خدایان دیگر فرمان می دهد.

10 - ضرورت اطاعت نکردن از دشمن، امری است بدیهی و روشن.

أَنْ لَا تَعْبُدُوا الشَّيْطَانَ . إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ

برداشت یاد شده از تعلیل «إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ» استفاده می شود؛ زیرا تعلیل در چنین مواردی، حاکی از تعمیم حکم است.

229- نهی از عبادت غیر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- پیامبر (صلی الله علیه و آله)، مأمور اعلام مخالفت خود با عبادت غیر خدا و منحصر کردن مشرکان از فکر تأثیرگذاری در عقاید آن حضرت

إِنِّي نَهَيْتُ أَنْ أَعْبُدَ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ لَمَّا جَاءَنِي الْبَيِّنَاتُ

پیامبر (صلی الله علیه و آله)، به در دست داشتن دلایل و براهین روشن در مخالفت خود با عبادت غیر خدا تصریح فرمود. این مطلب می تواند به منظور مایوس ساختن مشرکان باشد؛ زیرا کسی که در عقیده خود دارای دلایل روشن باشد، تأثیرپذیری او از دیگر عقاید ناممکن خواهد بود.

ص: 108

230- نیاز به عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 31 - 10

10- انسان به هر مرحله از قرب و منزلت الهی برسد ، نیازمند به عبادت (نماز و . . .) و خدمت به خلق (انفاق) است .

قل لعبادی الذین ءامنوا یقیموا الصلوه و ینفقوا ممّا رزقنهم

اضافه «عباد» به «یاء» متکلم، تشریفیه و بیانگر قرب و منزلت بندگان به پیشگاه خداوند است. بنابراین فرمان خداوند به آنان برای اقامه نماز و انفاق، نشانگر آن است که بنده، هر چند به مقام قرب الهی رسیده باشد، نیازمند به انجام دو فریضه نماز و انفاق است.

231- نیاز به عبادت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 15 - 3

3 - نیاز بشر به عبادت خدا و حاجت خواهی از درگاه او

و الذین تدعون من دونه . . . و لو سمعوا ما استجابوا لکم ... أنتم الفقراء إلى الله

با توجه به آیه قبل - که درباره عبادت و حاجت خواهی مشرکان بود - می توان استفاده کرد که از مصادیق مورد نظر برای فقر و غنا در این آیه، مسأله نیاز بشر به عبادت و بی نیازی خداوند از این عبادت است.

232- نیت در عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 38 - 7

7 - انجام عبادت به قصد رسیدن به پاداش اخروی ، با قصد قربت و الهی بودن آن ، سازگار است .

یسبّح له فیها . . . رجال لاتلهیهم تجره و لایبع عن ذکر الله و اقام الصلوه و ایتا

برداشت یاد شده، بر این اساس است که «لام» در «لیجزیهم» برای غایت باشد.

233- وجوب عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - وجوب پرستش خدا و پرهیز از پرستش غیر او

لا تعبدون إلا الله

ص: 109

جمله «لاتعبدون إلا الله» (پرستش نمی کنید جز خدا را) نهی است به صورت نفی و به عبارت دیگر خبر است در مقام انشا؛ یعنی، پرستش نکنید.

234- وضوح عبادت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 51 - 10

10- یکتایی خداوند، منزه بودنش از داشتن شریک و ضرورت پرستش او، حقایقی قابل درک و فهم برای همگان

يقوم اعبدوا الله ما لكم من إله غيره . . . أفلاتعقلون

مفعول «تعقلون» حقایقی است که در این آیه و آیه قبل، از زبان حضرت هود(ع) نقل شد؛ همانند ضرورت پرستش خدا، منزه بودنش از شریک و . . . یعنی: أفلاتعقلون انه ما لكم من إله غيره و إن عبادته واجب عليكم و . . .

235- وقت عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 17 - 5

5- زمان ها، تفاوت معنوی داشته و برخی از آنها، برای عبادت خداوند مناسب ترند .

فسبحن الله حين تمشون و حين تصبحون

زمان ها، از حیث این که مقدار حرکت ماده اند، تفاوتی با هم ندارند، اما از این که برخی ایام برای تسبیح خداوند مناسب معرفی شده اند، استفاده می شود که زمان ها، تفاوت معنوی دارند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 18 - 6, 5

5- ظهر و عشا، لحظه هایی مناسب و ممتاز برای عبادت خداوند است .

فسبحن الله . . . و له الحمد . . . و عشياً و حين تطهرون

در صورتی که مراد از «حين تطهرون» همان لحظه های خاص عصرگاه و نیم روز باشد، این برداشت قابل استفاده است.

6- زمان ها، تفاوت معنوی داشته و برخی از آنها برای عبادت خداوند مناسب ترند .

فسبحن الله... وعشيًا وحين تظهرون

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 17 - 6

6 - شب هنگام ، وقت مناسب و شایسته برای عبادت و راز و نیاز به درگاه الهی

كانوا قليلاً من الليل ما يهجعون

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

19 - مزمل - 73 - 6 - 7

ص: 110

7- بخش نخست شب، زمان مناسب برای عبادت و نماز

إِنَّ نَاشِئَةَ اللَّيْلِ هِيَ أَشَدُّ وَطْأًا

یکی از معانی «ناشئه اللیل»، ساعات اول شب است (قاموس المحيط).

236- ویژگیهای عبادت انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 28 - 9

9- تواضع و فروتنی پیامبران و دوری آنان از خودپسندی و عجب، در قبال عبادت و تلاش مستمر خویش در راه خدا و اصلاح جامعه

إِنِّي دَعَوْتُ قَوْمِي لَيْلًا وَنَهْرًا... رَبِّ اغْفِرْ لِي

عبادات

237- آثار عبادات محمد(صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 1 - 7

7- نقش عبادت و عبودیت پیامبر (صلی الله علیه و آله)، در نایل شدن آن حضرت به مقام رسالت و نزول قرآن برایشان

أنزل علي عبده الكتب

وصف و یاد کردن از پیامبر(صلی الله علیه و آله) به عنوان «بندی خداوند» در بیان نازل کردن قرآن بر او، می تواند این معنا را برساند که: «بنده خدا» بودن و او را بندگی و عبادت کردن، از زمینه های مهم برای تحمّل رسالت و دریافت وحی است.

238- ارزشمندترین عبادات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 166 - 3

3- تسبیح و تنزیه خداوند، دارای جایگاهی والا در میان مجموعه عبادت ها و اعمال

وإِنَّا لَنَحْنُ الْمُسَبِّحُونَ

توصیف فرشتگان و یا بندگان خالص خدا به «تسیح گویان» (در آیه ای که که در مقام تمجید از آنان است) می تواند گویای برداشت بالا باشد.

239- استهزای عبادات شعیب (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 111

3- مردم مدین، نمازها و عبادت‌های شعیب (ع) را مورد تمسخر و استهزای خویش قرار می‌دادند.

أصلوتک تأمرک أن تترك ما یعبداً أباًؤنا

استفهام در جمله «أصلوتک...» به داعی استهزا و تمسخر ایراد شده است.

240- پوچی عبادات مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 82 - 2

2- معبودهای مشرکان در قیامت، بطلان و بیهودگی عبادت‌های مشرکان را برملا کرده و از آن برائت خواهند جست.

سیکفرون بعبادتهم و یکنونون علیهم ضدًا

در مورد ضمیرهای موجود در آیه، احتمالاتی ذکر شده است؛ از جمله آن که ضمیر «یکفرون» و «یکنونون» به «الاهه» بازمی‌گردد و ضمیر «بعبادتهم» و «علیهم» به مشرکان برداشت یاد شده مبتنی بر این وجه است. گفتنی است که «کفر» در معانی مختلفی از جمله انکار و برائت استعمال شده است (لسان العرب). در این آیه نیز به قرینه «و یکنونون علیهم ضدًا» به معنای برائت جستن و سلب مسؤولیت است.

241- تداوم عبادات ابراهیم (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 120 - 4

4- عبادت‌های مستمر و خالصانه و دوری از افراط و تفریط و کج روی، از ویژگی‌های مهم حضرت ابراهیم (ع)

إن ابرهیم... قانتاً لله حنیفًا

برداشت فوق مبتنی بر دو نکته است: 1- «قنوت» به معنای استمرار اطاعت خاضعانه است. 2- «الحنف» به معنای میل از گمراهی به سوی هدایت و درستی است (مفردات راغب) و در آن معنای دوری از افراط و تفریط و گرایش به حد وسط و اعتدال نهفته است.

242- عبادات آل داود (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 13 - 18

18 - « عن أبي عبدالله (ع) في قوله تعالى « اعملوا آل داود شكراً » قال : كانوا ثمانين رجلاً و سبعين إمرأه ما أغبَّ المحراب رجل واحد منهم يصلی فيه ;

از امام صادق(ع) درباره قول خدای تعالی «اعملوا آل داود شكراً» روایت شده که فرمود: هشتاد مرد و هفتاد زن بودند که هرگز مردی از آنان مواظبت بر نماز را در محل عبادت ترک نکرد [و بدین گونه شکر خود را انجام می دادند]».

ص: 112

243- عبادات اصحاب كهف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 21 - 34

34- متصدیان جایگاه اصحاب كهف ، آنان را اهل عبادت خداوند و جایگاه شان را مکانی مقدّس می دانستند .

قال الذین غلبوا علی أمرهم لنتخذنّ علیهم مسجدًا

تصمیم بر ساختن مسجد، نشانه آن است که سازندگان آن، اهداف اصحاب كهف را با مسجد، هماهنگ دانسته و آن ها را اهل سجود و عبادت شناخته بودند. شایسته دیدن آرامگاه آنان برای بنای مسجد، گویای اعتقاد به تقدّس آن جا است.

244- عبادات انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 79 - 6

6- ضرورت عبادت و ارتباط بیشتر با خدا برای انبیا و رهبران الهی

و من الّیل فتهجّد به نافله لک

245- عبادات انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 25 - 3

3- نیات ، انگیزه ها و افکار آدمی در عبادت خداوند و احسان به پدر و مادر ، تحت نظارت کامل خداوند است .

وقضى ربّك ألاّ تعبدوا إلاّ إياه وبالوالدین إحسانًا .. و اخفض لهما جناح الذلّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 38 - 2

2- بی نیازی مطلق خداوند ، از عبادت انسان ها

فإن استكبروا فالذین عند ربّك یسبحون له

246- عبادات رهبران دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 79 - 6

6- ضرورت عبادت و ارتباط بیشتر با خدا برای انبیا و رهبران الهی

و من الیل فتهجد به نافله لک

ص: 113

247- عبادات زکریا (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 10 - 6

6- زکریا (ع)، در روزهای ناتوانی از سخن گفتن با مردم، به عبادت و ذکر خداوند، قدرت داشت.

أَلَّا تَكَلِّمَ النَّاسَ ثَلَاثَ لَيَالٍ سَوِيًّا

واژه «الناس» نشان می دهد که عجز زکریا، تنها از سخن گفتن با مردم بوده است و نه به طور مطلق.

248- عبادات قوم زکریا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 11 - 13، 11

11- قوم زکریا، برای دریافت دستورالعمل های عبادی او، بیرون عبادتگاه در انتظار وی می ماندند.

فَخَرَجَ عَلَى قَوْمِهِ... أَن سَبَّحُوا

«خرج علیه» و «دخل علیه»، هنگامی گفته می شود که شخص به هنگام خروج یا ورود، با دیگری مواجه شده باشد. فرمان تسبیح گفتن - که از زکریا (ع) صادر شده است - نشان می دهد که اجتماع قوم او بیرون عبادتگاه، به منظور شنیدن فرمان وی بوده است.

13- قوم زکریا، مردمی خداپرست و اهل تسبیح و عبادت بودند.

فَخَرَجَ عَلَى قَوْمِهِ... أَن سَبَّحُوا

249- عبادات مجاهدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 112 - 2

2 - توبه، عبادت، حمد، تلاش در راه بندگی، رکوع، سجود، امر به معروف و نهی از منکر و حفظ حدود الهی، از صفات مجاهدان راه خدا

إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ... التَّابُونَ... وَالْحَفِظُونَ لِحُدُودِ اللَّهِ

250- عبادات محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 99 - 1

1- دستور خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله) به عبادت پروردگار تا پایان عمر

ص: 114

و اعبد ربك حتى يأتیک اليقين

برداشت فوق مبتنی بر این است که مقصود از «یقین»، مرگ باشد؛ چنان که در آیه 47 از سوره «مدثر» از مرگ به «یقین» تعبیر شده است. گفتنی است تعبیر «آمدن» (یأتی) به جای «تحصیل یقین» می تواند مؤید همین مطلب باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 65 - 5

5- پیامبر (صلی الله علیه و آله)، وظیفه دار پرستش خداوند و صبر و تحمل در راه عبادت او

فاعبده واصطبر لعبده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 40 - 1

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) موظف به عبادت و تسبیح پروردگار در بخشی از شب

و من الیل فسبحه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - کافرون - 109 - 3 - 5

5 - پیامبر (صلی الله علیه و آله)، مصمم به پایداری بر عبادت خداوند

أعبد

فعل های «أعبد» در این آیه و «عبدتم» در آیه بعد، عدل یکدیگر قرار گرفته است. ماضی آوردن فعل، در مورد عبادت مشرکان و مضارع آوردن آن درباره عبادت پیامبر (صلی الله علیه و آله)، بیانگر استمرار عبادت آن حضرت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - کافرون - 109 - 5 - 5

5 - پیامبر (صلی الله علیه و آله)، مصمم به پایداری بر عبادت خداوند

أعبد

برداشت یاد شده، از تقابل «أعبد» و «عبدتم» استفاده شده است.

251- عبادات مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 2 - 34

34 - انجام عمره و زیارت خانه خدا، امری مرسوم در نزد مشرکان عصر بعثت

و لاء آمین البیت الحرام... و لایجرمنکم شئان قوم ان صدوکم

در شأن نزول آیه آمده است که مشرکان برای عمره و زیارت خانه خدا راهی مکه بودند و مسلمانان خواهان هجوم به آنان شدند، در آن هنگام این آیه نازل شد. (مجمع البیان) جمله «و لایجرمنکم» این معنا را تأیید می کند.

ص: 115

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 45 - 6

6 - مشرکان نسبت به یاد کردن خدا به همراه یاد دیگر معبود ها و نیز عبادت مشترک خدا و معبود ها ، حساس نبوده و مخالفت نمیورزیدند .

و إذا ذكر الله وحده اشمأزت .. و إذا ذكر الذين من دونه إذا هم يستبشرون

از آیه شریفه به روشنی استفاده می شود که مشرکان نسبت به یاد کردن خدا به تنهایی حساس بوده و از یاد شدن معبودهای خود بدون یاد شدن خدا خوشحال می شدند؛ ولی در این آیه از واکنش و حساسیت مشرکان در صورتی که نام خدا و معبودها با هم و مشترکاً یاد شوند، سخنی به میان نیامده است. بنابراین یاد نشدن آن، می تواند حاکی از مطلب بالا باشد.

252- عبادات مقربان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 19 - 6,8

6- مقربان الهی (فرشتگان) ، از عبادت خداوند تکبر نمیورزند .

و من عنده لا یتکبرون

مقصود از «من عنده» - طبق نظر مفسران - فرشتگان است.

8- مقربان درگاه خداوند از عبادت او هیچ گاه ملول و خسته نمی شوند .

من عنده لا یتکبرون عن عبادته و لا یتحسرون

«استحسار» (مصدر «یتحسرون») به معنای تعب و ملالت است.

253- عبادات ملائکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 19 - 6

6- مقربان الهی (فرشتگان) ، از عبادت خداوند تکبر نمیورزند .

و من عنده لا یتکبرون

مقصود از «من عنده» - طبق نظر مفسران - فرشتگان است.

254- عبادات یحیی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 12 - 15

15- « عن النبي (صلى الله عليه وآله) في قوله « و آتيناہ الحکم صبياً » قال : أعطى الفهم و العباده و هو ابن سبع سنين ;

1 . الدرالمشور، ج 5، ص 484.

ص: 116

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 14 - 17

17 - یاد خدا و توجه به او ، فلسفه مشترک تمامی عبادت ها است .

فاعبدنی و أقم الصلوه لذكری

«لذکری» ممکن است همان گونه که دلیل برای «أقم الصلوه» است، بیانگر علت «فاعبدنی» نیز باشد.

عبادتگاه

255- {عبادتگاه}

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 125 - 18

18 - خانه خدا جایگاه طواف ، اعتکاف ، عبادت ، رکوع و سجود (نماز) است .

أَنْ طَهَّرَا بَيْتِي لِلطَّائِفِينَ وَالْعَاكِفِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ

عكوف مصدر (عاکفین) به معنای ماندن و اقامت کردن در مکانی است و مراد از آن در آیه شریفه - به قرینه طواف، رکوع و سجود - یا مطلق عبادت و پرستش خداست و یا مقصود از آن، اعتکاف - که عبادتی خاص با شرایطی ویژه از قبیل روزه گرفتن و .. است - می باشد.

256- آداب عبادتگاه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 35 - 6

6 - مکان های مقدس و مخصوص عبادت را نباید به سرگرمی ها و اموری لغو و بیهوده آلوده ساخت .

و ما كان صلاتهم عند البيت إلا مكاء و تصديه

257- اهمیت تطهیر عبادتگاه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - ضرورت پاک نگاه داشتن مکان عبادت *

أن طهرا بيتي للطائفين و العاكفين و الركع السجود

قیدهای «الطائفین»، «العاکفین» و ... می تواند بیانگر این معنا باشد که: فلسفه تطهیر کعبه، جایگاه عبادت بودن آن است و لذا می توان ضرورت پاک نگاه داشتن همه مکانهای عبادت را، احتمالی موجه دانست.

ص: 117

258- اهمیت عبادتگاه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 11 - 5

5- برگزیدن مکانی خاص برای عبادت ، امری پسندیده و سابقه دار در ادیان گذشته

فخرج علی قومه من المحراب

259- تاریخ عبادتگاه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 11 - 5

5- برگزیدن مکانی خاص برای عبادت ، امری پسندیده و سابقه دار در ادیان گذشته

فخرج علی قومه من المحراب

260- جهت عبادتگاه مریم (س)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 16 - 7

7- مریم (س) ، برای عبادت خویش ، مکانی رو به شرق را برگزیده بود . *

إذ انتبذت من أهلها مكاناً شرقياً

«شرقی»؛ یعنی، به طرف مشرق (لسان العرب).

261- خدمت در عبادتگاه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 125 - 16

16 - خدمت کردن در مکان های عبادی و مهیا ساختن آنها برای پرستش خدا ، عملی نیکو و شایسته است .

و عهدنا إلى إبراهيم وإسماعيل أن طهرا بيتي للطائفين و العكفين و الركع السجود

262- عبادت در شرق عبادنگاه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 16 - 6

ص: 118

6- در آیین مریم (س)، شرقِ خانه و یا معبد، مکانی مناسب تر برای عبادت بود. *

إذ انتبذت من أهلها مكاناً شرقياً

است.

263- عبادتگاه ابراهیم (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 97 - 4

4 - کعبه، عبادتگاه حضرت ابراهیم (ع) *

فیه آیات بینات مقام ابرهیم

بنابراینکه مراد از «مقام ابراهیم»، مقام عبادت آن حضرت باشد؛ چنانچه علامه طباطبائی احتمال داده اند.

264- عبادتگاه بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 91 - 3

3- بنی اسرائیل، محل استقرار گوساله سامری را عبادت گاه خود قرار داده و ساعات فراوانی را به عبادت آن اختصاص دادند.

لن نبرح علیه عکفین

ملازمت و مداومت، از لغت «عاکفین» به دست می آید.

265- عبادتگاه در ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 11 - 5

5- برگزیدن مکانی خاص برای عبادت، امری پسندیده و سابقه دار در ادیان گذشته

فخرج علی قومه من المحراب

266- عبادتگاه زکریا (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 11 - 11، 1

1- زکریا (ع)، در زمان فرارسیدن نشانه وعده داده شده برای پیدایش فرزندش یحیی، در عبادت گاه بود.

فخرج علی قومه من المحراب

ص: 119

محراب های بنی اسرائیل همان مسجدهای آنها بود که برای نماز در آن اجتماع می کردند (کتاب «العین»). فاء در «فخرج» فصیحه است؛ یعنی از جملاتی محذوف حکایت می کند. به قرینه آیه قیل، آن محذوف، سخن نگفتن زکریا به مدت سه روز است که چه به اعجاز و چه با اراده خود و به فرمان خداوند در آن سه روز سخن نگفت. تعبیر «فخرج...؛ آنگاه از عبادتگاه خود بیرون آمد»، حاکی از این است که در آن سه روز در عبادتگاه بود.

11- قوم زکریا، برای دریافت دستورالعمل های عبادی او، بیرون عبادتگاه در انتظار وی می ماندند.

فخرج علی قومه... أن سبّحوا

«خرج علیه» و «دخل علیه»، هنگامی گفته می شود که شخص به هنگام خروج یا ورود، با دیگری مواجه شده باشد. فرمان تسبیح گفتن - که از زکریا (ع) صادر شده است - نشان می دهد که اجتماع قوم او بیرون عبادتگاه، به منظور شنیدن فرمان وی بوده است.

267- عبادتگاه مردم دوران زکریا (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 11 - 4

4- مردم در عصر زکریا، مکانی مشخص را برای عبادت اختصاص می دادند.

فخرج علی قومه من المحراب

268- عبادتگاه مریم (س)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 37 - 16

16 - هر گاه زکریا به عبادتگاه مریم وارد می شد، رزقی را نزد او مشاهده می کرد.

کلما دخل علیها زکریا المحراب و جد عندها رزقاً

269- عبادتگاه مسجد الحرام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 34 - 7

7 - مسجد الحرام، عبادتگاهی پر ارج و با عظمت در پیشگاه خداوند

و ما لهم ألا يعذبهم الله وهم يصدون عن المسجد الحرام

استحقاق عذاب برای بازداری از ورود به مسجد الحرام، حکایت از عظمت آن در پیشگاه خدا دارد.

ص: 120

270- قداست عبادتگاه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 21 - 42

42- برخی مکان ها ، دارای شرافت و قداست و شایسته اختصاص یافتن آن به مکان عبادت است .

لنتخذنّ علیهم مسجداً

271- لغو در عبادتگاه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 35 - 6

6 - مکان های مقدس و مخصوص عبادت را نباید به سرگرمی ها و اموری لغو و بیهوده آلوده ساخت .

و ما كان صلاتهم عند البيت إلا مكاء و تصديه

272- نام عبادتگاه زکریا (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 11 - 6

6 - نام معبد هم کیشان حضرت زکریا ، « محراب » بود . *

فخرج علی قومه من المحراب

273- نقش عبادتگاه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 11 - 7

7- جایگاه عبادت و راز و نیاز با خدا ، میدان نبرد با شیطان و دیگر موانع راه خدا *

المحراب

در وجه نام گذاری «محراب» گفته شده است که نمازگزار در آن جا، با شیطان محاربه می کند. هم چنین با پیدا کردن حضور قلب با نفس

خود می جنگد (مصباح).

ص: 121

2- عبدالله

1- عبدالله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 19 - 8

8 - « عن الكلبي عن أبي عبدالله (ع) قال : قال لي : كم لمحمد إسم في القرآن ؟ قال : قلت : إسمان أو ثلاث . فقال : يا كلبى له عشرة أسماء . . . » (و لَمَّا قام عبدالله كادوا يكونون عليه لِبْدَاءً . . .) ;

كلبي گوید: امام صادق(ع) به من فرمود: برای محمد(صلی الله علیه و آله) چند نام در قرآن هست؟ گفتم دو یا سه نام. فرمود: ای کلبی! برای رسول خدا(صلی الله علیه و آله) در قرآن ده نام است، ... [یکی از آن نام ها عبدالله است. خداوند می فرماید:] «و لَمَّا قام عبدالله كادوا يكونون عليه لِبْدَاءً...».

2- ادعای پیروزی عبدالله بن ابی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - منافقون - 63 - 8 - 5

5 - سردمدار منافقین (عبدالله بن ابی) ، خود را عزیز و پیروزمند و پیامبر (صلی الله علیه و آله) را ذلیل و شکست خورده می پنداشت .

ليخرجنَّ الأعزَّ منها الأذلَّ

3- اعراض از عبدالله بن ام مكتوم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 1 - 4

4 - « روى عن الصادق (ع) أنّها [أى «عبس و تولّى . . . »] نزلت فى رجل من بنى اميّه كان عند النبى (صلى الله عليه و آله) فجائه ابن أمّ مكتوم فلَمَّا رآه تقدّر منه و جمع نفسه و عبس و أعرض بوجهه عنه فحكى الله سبحانه ذلك و أنكره عليه ;

از امام صادق(ع) روایت شده که آیه «عبس و تولّى» درباره مردی از بنی امیه نازل شده است. آن مرد نزد پیامبر(صلی الله علیه و آله) بود که ابن امّ مکتوم هم به حضور ایشان رسید. آن مرد وقتی ابن امّ مکتوم را دید، از او بدش آمد و خود را جمع کرد و چهره در هم کشید و روی از او برتافت. پس خداوند سبحان داستان وی را حکایت کرده، آن را بر وی ناپسند دانسته است.».

2 - عبدالله بن أمّ مکتوم، نابینای مسلمانی که گرفتار ترش رویی و اعراض یکی از حاضران مجلس پیامبر (صلی الله علیه و آله) شد.

أن جاءه الأعمی

برخی از مفسران، نام شخصی را که «أعمی» بود و آیه شریفه درباره حضور او نازل شده، «عمرو» و اکثریت «عبدالله» نوشته اند؛ ولی همگان بر این اتفاق دارند که او فرزند نابینای «ام مکتوم» بود. در شأن نزول آیه شریفه آمده است که وی در حال ورود به مجلسی که پیامبر (صلی الله علیه و آله)، در آن حضور داشت، مورد اسائه ادب فردی از بنی امیه - که گفته می شود عثمان بن عفان بوده است - قرار گرفت.

1 - فرد خشمگین از حضور ابن ام مکتوم در مجلس پیامبر (صلی الله علیه و آله)، از او اعراض کرده، خود را به گفتگو با دیگری سرگرم ساخت.

فأنت عنه تلّهی

«تلّهی» در اصل «تلّهی» بوده و حذف «تاء» از باب تفعّل در این موارد شایع است. این کلمه از ریشه «لهو» است و راغب در مفردات «لهو» را به معنای چیزی دانسته است که انسان را از آنچه باید مقصد او قرار گیرد و برای او اهمیت دارد، باز دارد.

4- ترش رویی با عبدالله بن ام مکتوم

4 - «روی عن الصادق (ع) أنّها [أی «عبس و تولّی . . .»] نزلت فی رجل من بنی امیّه کان عند النبی (صلی الله علیه و آله) فجاءه ابن أمّ مکتوم فلما رآه تقدّر منه و جمع نفسه و عبس و أعرض بوجهه عنه فحکى الله سبحانه ذلک و أنکره علیه ;

از امام صادق (ع) روایت شده که آیه «عبس و تولّی» درباره مردی از بنی امیه نازل شده است. آن مرد نزد پیامبر (صلی الله علیه و آله) بود که ابن امّ مکتوم هم به حضور ایشان رسید. آن مرد وقتی ابن امّ مکتوم را دید، از او بدش آمد و خود را جمع کرد و چهره در هم کشید و روی از او برتافت. پس خداوند سبحان داستان وی را حکایت کرده، آن را بر وی ناپسند دانسته است.»

2 - عبدالله بن أمّ مکتوم، نابینای مسلمانی که گرفتار ترش رویی و اعراض یکی از حاضران مجلس پیامبر (صلی الله علیه و آله) شد.

أن جاءه الأعمی

برخی از مفسران، نام شخصی را که «أعمی» بود و آیه شریفه درباره حضور او نازل شده، «عمرو» و اکثریت «عبدالله» نوشته اند؛ ولی همگان بر این اتفاق دارند که او فرزند نابینای «ام مکتوم» بود. در شأن نزول آیه شریفه آمده است که وی در حال ورود به مجلسی که پیامبر (صلی الله علیه و آله)، در آن حضور داشت، مورد اسائه ادب فردی از بنی امیه - که گفته می شود عثمان بن عفان بوده است - قرار گرفت.

ص: 123

5- جهل معترض به عبدالله بن ام مکتوم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 3 - 5

5 - اعتراض کننده به حضور ابن ام مکتوم در مجلس پیامبر (صلی الله علیه و آله)، فردی ناآشنا به صفات نفسانی او و ناتوان از شناخت صالحان

أن جاءه الأعمى . و ما يدريك لعله يزكى

6- خداترسی عبدالله بن ام مکتوم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 9 - 1, 2

1 - ابن ام مکتوم مسلمانی خداترس بود و خطر محرومیت از تزکیه او را نگران ساخته بود .

و هو یخشی

حذف بعضی از قیده‌های کلام، گاهی به منظور تعمیم است تا مخاطب احتمالات گوناگونی را مد نظر داشته باشد. متعلق «خشیت» در این آیه گویا به همین منظور ذکر نشده است تا احتمالاتی از قبیل ترس از خدا، نگرانی از سلب توفیق تزکیه، ترس از فرجام خویش و نظایر آن را در ذهن شنونده ترسیم کند.

2 - خداترسی و حالت خشیت، برانگیزاننده ابن ام مکتوم برای حضور در مجلس پیامبر (صلی الله علیه و آله) بود .

و أمّا من جاءك یسعی . و هو یخشی

7- خواسته های عبدالله بن ام مکتوم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 12 - 3

3 - ابن ام مکتوم، خواهان فراگیری معارف قرآن بود .

فمن شاء ذكره

آیه شریفه تلویحاً حاضران مجلس پیامبر (صلی الله علیه و آله) را به دو دسته تقسیم می کند و - به قرینه آیات پیشین - عبارت «من شاء» به

ابن ام مکتوم نظر دارد.

8- روش برخورد معترض به عبدالله بن ام مکتوم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 10 - 1

ص: 124

1 - فرد خشمگین از حضور ابن ام مکتوم در مجلس پیامبر (صلی الله علیه و آله)، از او اعراض کرده، خود را به گفتوگو با دیگری سرگرم ساخت.

فأنت عنه تلّهی

«تلّهی» در اصل «تلّهی» بوده و حذف «تاء» از باب تفعّل در این موارد شایع است. این کلمه از ریشه «لهو» است و راغب در مفردات «لهو» را به معنای چیزی دانسته است که انسان را از آنچه باید مقصد او قرار گیرد و برای او اهمیت دارد، باز دارد.

9- سرزنش معترض به عبدالله بن ام مکتوم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 10 - 2

2 - خداوند، با گوشزد کردن برخورد ناشایست فردی که از ابن ام مکتوم اعراض کرده بود، او را سرزنش کرد.

فأنت عنه تلّهی

10- سند معترض به عبدالله بن ام مکتوم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 4 - 9

9 - رفتار مسلمانی که از حضور ابن ام مکتوم در مجلس پیامبر (صلی الله علیه و آله) ناخشنود بود - به دلیل ناآگاهی او از روحيات نیک و بد وی - رفتاری ناروا و توجیه ناپذیر بود.

عبس... و ما یدریک لعلّه یرّگی... أو یدّگر

11- صفات عبدالله بن ام مکتوم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 9 - 1

1 - ابن ام مکتوم مسلمانی خداترس بود و خطر محرومیت از تزکیه او را نگران ساخته بود.

و هو یخشی

حذف بعضی از قیدهای کلام، گاهی به منظور تعمیم است تا مخاطب احتمالات گوناگونی را مد نظر داشته باشد. متعلق «خشیت» در

این آیه گویا به همین منظور ذکر نشده است تا احتمالاتی از قبیل ترس از خدا، نگرانی از سلب توفیق ترکیه، ترس از فرجام خویش و نظایر آن را در ذهن شنونده ترسیم کند.

ص: 125

12- عبدالله بن ام مکتوم در مجلس محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 8 - 2

2 - ابن ام مکتوم، پس از ورود به مجلس پیامبر (صلی الله علیه و آله)، در کنار مسلمانی قرار گرفت که در حال ارشاد و سخن گفتن با دیگری بود.

أَمَا مِنْ اسْتغْنَى . فَأَنْتَ لَهُ تَصَدَّى ... وَأَمَا مِنْ جَاءَكَ يَسْعَى

تعبیر «جاءك» بیانگر آن است که ابن ام مکتوم در مجلس پیامبر (صلی الله علیه و آله)، نزد همان شخصی جا گرفته بود که با اخم و قهر، ناخرسندی خود را ابراز داشت.

13- عجز معترض به عبدالله بن ام مکتوم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 3 - 5

5 - اعتراض کننده به حضور ابن ام مکتوم در مجلس پیامبر (صلی الله علیه و آله)، فردی ناآشنا به صفات نفسانی او و ناتوان از شناخت صالحان

أَنْ جَاءَهُ الْأَعْمَى . وَ مَإِذْ رِيكَ لَعَلَّه يَزْكَى

14- عجله عبدالله بن ام مکتوم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 8 - 1

1 - ابن ام مکتوم، با آن که از دیدن عاجز بود، برای رساندن خویش به مجلس وعظ و ارشاد پیامبر (صلی الله علیه و آله)، راه را با شتاب می پیمود.

مِنْ جَاءَكَ يَسْعَى

15- عوامل نگرانی عبدالله بن ام مکتوم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - ابن ام مکتوم مسلمانی خداترس بود و خطر محرومیت از تزکیه او را نگران ساخته بود .

و هو یخشی

حذف بعضی از قیدهای کلام، گاهی به منظور تعمیم است تا مخاطب احتمالات گوناگونی را مد نظر داشته باشد. متعلق «خشیت» در این آیه گویا به همین منظور ذکر نشده است تا احتمالاتی از قبیل ترس از خدا، نگرانی از سلب توفیق تزکیه، ترس از فرجام خویش و نظایر آن را در ذهن شنونده ترسیم کند.

ص: 126

16- فضایل عبدالله بن ام مکتوم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 3 - 5

5 - اعتراض کننده به حضور ابن ام مکتوم در مجلس پیامبر (صلی الله علیه و آله)، فردی ناآشنا به صفات نفسانی او و ناتوان از شناخت صالحان

أن جاءه الأعمى . و ما يدريك لعلّه يزّكي

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 4 - 10

10 - ابن ام مکتوم، در تلاش برای تزکیه نفس یا پندآموزی و دارای مقامی ارجمند در پیشگاه خداوند

لعلّه يزّكي . أو يدّكر

هر چند خداوند با کلمه «لعلّ» تنها احتمال وجود یکی از دو فضیلت را برای ابن ام مکتوم مطرح ساخته است؛ ولی انتقاد او از برخورد ناهنجار با وی و اختصاص آیاتی در قرآن به این موضوع، نشانگر مقام نیک وی نزد خداوند و دور نبودن او از آن فضائل است.

17- قصه عبدالله بن ام مکتوم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 1 - 4، 1

1 - چهره درهم کشیدن یکی از مسلمانان صدراسلام و روی گردانی اعتراض آمیز او، از مسلمانی که با ظاهری ناخوشایند نزد او حاضر شده بود.

عبس و تولّی

فاعل «عبس» در آیه شریفه ذکر نشده است؛ ولی به قرینه نکوهش شدیدی که از او در آیات بعد آمده است؛ وی فردی بود که خداوند از اخلاق او رضایت کامل نداشت.

4 - « روی عن الصادق (ع) أنّها [أى «عبس و تولّی . . .»] نزلت فی رجل من بنی امیّه کان عند النبی (صلی الله علیه و آله) فجائه ابن أمّ مکتوم فلما رآه تقدّر منه و جمع نفسه و عبس و أعرض بوجهه عنه فحکى الله سبحانه ذلک و أنکره علیه ;

از امام صادق (ع) روایت شده که آیه «عبس و تولّی» درباره مردی از بنی امیه نازل شده است. آن مرد نزد پیامبر (صلی الله علیه و آله) بود

که ابن امّ مکتوم هم به حضور ایشان رسید. آن مرد وقتی ابن امّ مکتوم را دید، از او بدش آمد و خود را جمع کرد و چهره در هم کشید و روی از او برتافت. پس خداوند سبحان داستان وی را حکایت کرده، آن را بر وی ناپسند دانسته است».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 2 - 1,2,3

1 - مسلمانی نابینا، پس از ورود خود به مجلس وعظ و ارشاد پیامبر (صلی الله علیه و آله)، با ترش رویی و روی گردانی یکی از حاضران مواجه شد.

عبس و تولی . أن جاءه الأعمی

ص: 127

2 - عبدالله بن أمّ مکتوم ، نابینای مسلمانی که گرفتار ترش رویی و اعراض یکی از حاضران مجلس پیامبر (صلی الله علیه و آله) شد .

أن جاءه الأعمی

برخی از مفسران، نام شخصی را که «أعمی» بود و آیه شریفه درباره حضور او نازل شده، «عمرو» و اکثریت «عبدالله» نوشته اند؛ ولی همگان بر این اتفاق دارند که او فرزند نابینای «ام مکتوم» بود. در شأن نزول آیه شریفه آمده است که وی در حال ورود به مجلسی که پیامبر (صلی الله علیه و آله)، در آن حضور داشت، مورد اسائه ادب فردی از بنی امیه - که گفته می شود عثمان بن عفان بوده است - قرار گرفت.

3 - خداوند ، اعتراض کننده به ابن ام مکتوم را ، به دلیل برخورد سرد و حاکی از خشم او ، با گفتاری قهرآمیز سرزنش کرد .

عبس و تولّی . أن جاءه الأعمی

فعل غایب «عبس» و «تولّی»، حاکی از لایق نبودن شخص برای خطاب مستقیم است. در جملات بعدی، گرچه ضمیر خطاب به طور مکرر به کار رفته است؛ ولی در این موارد - که فعلی به صورت غایب در آغاز سخن قرار می گیرد - متکلم گاه در ادامه کلام خود، فرد مورد نظر را شنونده گفتار خود فرض می کند، بدون این که با او گفتگوی مستقیم داشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 3 - 5

5 - اعتراض کننده به حضور ابن ام مکتوم در مجلس پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، فردی ناآشنا به صفات نفسانی او و ناتوان از شناخت صالحان

أن جاءه الأعمی . و ما یدریک لعلّه یزّکی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 4 - 9

9 - رفتار مسلمانی که از حضور ابن ام مکتوم در مجلس پیامبر (صلی الله علیه و آله) ناخشنود بود - به دلیل ناآگاهی او از روحيات نیک و بد وی - رفتاری ناروا و توجیه ناپذیر بود .

عبس . . . و ما یدریک لعلّه یزّکی ... أو یددّر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 5 - 1

1 - برخی از حاضران مجلس پیامبر (صلی الله علیه و آله) در ماجرای ابن ام مکتوم، خود را از پند و اندرز های الهی بی نیاز می دیدند و از فرجام خود نگرانی نداشتند .

أَمَّا مِنْ اسْتِغْنَى

به قرینه «جاءک» و «یخشی» - در آیات بعد - مراد از جمله «استغنی»، احساس بی نیازی نسبت به حضور در مجلس وعظ و ارشاد و نیز بی خطر دیدن عاقبت خویش است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 6 - 5

5 - عثمان بن عفان، از حاضران مجلس پیامبر (صلی الله علیه و آله) در ماجرای ابن ام مکتوم و ارشاد کننده کافران مکه در عصر بعثت *

أَمَّا مِنْ اسْتِغْنَى . فَأَنْتَ لَهُ تَصَدَّى

در شأن نزول آیه شریفه از تفسیر قمی نقل شده که فرد مورد نظر از ضمیر خطاب در «أنت له تصدَّى»، عثمان بوده است. او

ص: 128

در صدد مسلمان ساختن حاضران مجلس - که از چهره های برجسته قریش بودند - برآمده بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 8 - 2

2 - ابن ام مکتوم، پس از ورود به مجلس پیامبر (صلی الله علیه و آله)، در کنار مسلمانی قرار گرفت که در حال ارشاد و سخن گفتن با دیگری بود.

أما من استغنى . فأنت له تصدى ... و أما من جاءك يسعى

تعبیر «جاءك» بیانگر آن است که ابن ام مکتوم در مجلس پیامبر (صلی الله علیه و آله)، نزد همان شخصی جا گرفته بود که با اخم و قهر، ناخرسندی خود را ابراز داشت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 10 - 1

1 - فرد خشمگین از حضور ابن ام مکتوم در مجلس پیامبر (صلی الله علیه و آله)، از او اعراض کرده، خود را به گفتوگو با دیگری سرگرم ساخت.

فأنت عنه تلّهی

«تلّهی» در اصل «تلّهی» بوده و حذف «تاء» از باب تفعّل در این موارد شایع است. این کلمه از ریشه «لهو» است و راغب در مفردات «لهو» را به معنای چیزی دانسته است که انسان را از آنچه باید مقصد او قرار گیرد و برای او اهمیت دارد، باز دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 12 - 4

4 - اشراف حاضر در مجلس پیامبر (صلی الله علیه و آله) در ماجرای ابن ام مکتوم، بر اثر بی رغبتی خود، از آموختن و به خاطر سپردن معارف قرآن محروم بودند.

فمن شاء ذكره

18- کوری عبدالله بن ام مکتوم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 8 - 1

1 - ابن ام مکتوم، با آن که از دیدن عاجز بود، برای رساندن خویش به مجلس وعظ و ارشاد پیامبر (صلی الله علیه و آله)، راه را با شتاب می پیمود.

من جاءک یسعی

19- معترض به عبدالله بن ام مکتوم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 129

2 - فرد خشمگین از حضور ابن ام مکتوم در مجلس پیامبر (صلی الله علیه و آله)، تمام توجه خود را معطوف کسی ساخته بود که خود را از فراگیری آموزه های آن مجلس بی نیاز می دانست .

أما من استغنى . فأنت له تصدّى

20- موعظه پذیرى عبدالله بن ام مکتوم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 4 - 10

10 - ابن ام مکتوم، در تلاش برای تزکیه نفس یا پندآموزی و دارای مقامی ارجمند در پیشگاه خداوند

لعلّه یزّکّی . أو یدّکر

هر چند خداوند با کلمه «لعلّ» تنها احتمال وجود یکی از دو فضیلت را برای ابن ام مکتوم مطرح ساخته است؛ ولی انتقاد او از برخورد ناهنجار با وی و اختصاص آیاتی در قرآن به این موضوع، نشانگر مقام نیک وی نزد خداوند و دور نبودن او از آن فضائل است.

21- موقعیت اجتماعی عبدالله بن ام مکتوم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 9 - 7

7 - ابن ام مکتوم، از طیف ثروتمندان نبود . *

أما من استغنى . . . و هو یخشی

در این آیات بین اوصاف دو فرد تقابل شیوایی به نام احتیابک پدید آمده است. این گونه سخن گفتن، نوعی بلاغت است که با ذکر وصف ثروتمندی در یک طرف (استغنی) اشاره به نبود ثروت در طرف مقابل شود و با ذکر وصف خشیت در طرف دیگر، به نبود آن وصف در فرد نخست اشاره گردد.

22- ویژگیهای معترض به عبدالله بن ام مکتوم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 7 - 3

3 - اعتراض کننده به حضور ابن ام مکتوم در مجلس پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، شایستگی لازم را برای ارشاد و هدایت دیگران نداشت

*

و ما علیک ألا یرگی

سرزنش فردی که در مجلس پیامبر (صلی الله علیه و آله) به ارشاد کافران پرداخته بود و حضور ابن ام مکتوم را در آن مجلس مانع کار خود می دید، از دو جهت بوده است؛ 1- ترش رویی برای حضور مسلمانی که ممکن است برای تزکیه شدن یا شنیدن تذکرات پیامبر (صلی الله علیه و آله)، خود را به مجلس آن حضرت رسانده بود؛ 2- پرداختن به کاری که در شأن او نبوده و شایستگی آن را نداشته

ص: 130

است.

عبدالله بن ابی

23- {عبدالله بن ابی}

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 167 - 24

24 - برخورد نفاق آلود عبدالله بن ابی و یاران او و سرباز زدن آنان از حضور در پیکار احد

و ليعلم الذين نافقوا وقيل لهم تعالوا قاتلوا . . لو نعلم قتالاً

در شأن نزول آیه آمده که عبدالله بن ابی و یاران او، که حدود سیصد نفر بودند، از حضور در پیکار احد سرباز زد. (مجمع البيان، ذیل آیه.)

24- ادعای پیروزی عبدالله بن ابی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - منافقون - 63 - 8 - 5

5 - سردمدار منافقین (عبدالله بن ابی)، خود را عزیز و پیروزمند و پیامبر (صلی الله علیه و آله) را ذلیل و شکست خورده می پنداشت .

ليخرجنّ الأعرزّ منها الأذلّ

عبدالله بن ام مکتوم

25- اعراض از عبدالله بن ام مکتوم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 1 - 4

4 - « روی عن الصادق (ع) أنّها [أي « عبس و تولّى . . . »] نزلت في رجل من بني اميّه كان عند النبي (صلى الله عليه و آله) فجاءه ابن أمّ مکتوم فلما رآه تقدّر منه و جمع نفسه و عبس و أعرض بوجهه عنه فحكى الله سبحانه ذلك و أنكره عليه ;

از امام صادق (ع) روایت شده که آیه «عبس و تولّى» درباره مردی از بنی امیه نازل شده است. آن مرد نزد پیامبر (صلی الله علیه و آله) بود که ابن امّ مکتوم هم به حضور ایشان رسید. آن مرد وقتی ابن امّ مکتوم را دید، از او بدش آمد و خود را جمع کرد و چهره در هم کشید و روی از او برتافت. پس خداوند سبحان داستان وی را حکایت کرده، آن را بر وی ناپسند دانسته است.»

2 - عبدالله بن أمّ مکتوم ، نابینای مسلمانی که گرفتار ترش رویی و اعراض یکی از حاضران مجلس پیامبر (صلی الله علیه و آله) شد .

أن جاءه الأعمی

برخی از مفسران، نام شخصی را که «أعمی» بود و آیه شریفه درباره حضور او نازل شده، «عمرو» و اکثریت «عبدالله»

ص: 131

نوشته اند؛ ولی همگان بر این اتفاق دارند که او فرزند نابینای «ام مکتوم» بود. در شأن نزول آیه شریفه آمده است که وی در حال ورود به مجلسی که پیامبر (صلی الله علیه و آله)، در آن حضور داشت، مورد اسائه ادب فردی از بنی امیه - که گفته می شود عثمان بن عفان بوده است - قرار گرفت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 10 - 1

1 - فرد خشمگین از حضور ابن ام مکتوم در مجلس پیامبر (صلی الله علیه و آله)، از او اعراض کرده، خود را به گفتگو با دیگری سرگرم ساخت.

فأنت عنه تلّهی

«تلّهی» در اصل «تلّهی» بوده و حذف «تاء» از باب تفعّل در این موارد شایع است. این کلمه از ریشه «لهو» است و راغب در مفردات «لهو» را به معنای چیزی دانسته است که انسان را از آنچه باید مقصد او قرار گیرد و برای او اهمیت دارد، باز دارد.

26- ترشروی با عبدالله بن ام مکتوم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 1 - 4

4 - «روی عن الصادق (ع) أنّها [أى «عبس و تولّى . . .»] نزلت فى رجل من بنى امیّه كان عند النبى (صلی الله علیه و آله) فجاءه ابن أمّ مکتوم فلما رآه تقدّر منه و جمع نفسه و عبس و أعرض بوجهه عنه فحكى الله سبحانه ذلک و أنکره علیه ;

از امام صادق (ع) روایت شده که آیه «عبس و تولّى» درباره مردی از بنی امیه نازل شده است. آن مرد نزد پیامبر (صلی الله علیه و آله) بود که ابن امّ مکتوم هم به حضور ایشان رسید. آن مرد وقتی ابن امّ مکتوم را دید، از او بدش آمد و خود را جمع کرد و چهره در هم کشید و روی از او برتافت. پس خداوند سبحان داستان وی را حکایت کرده، آن را بر وی ناپسند دانسته است.»

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 2 - 2

2 - عبدالله بن امّ مکتوم، نابینای مسلمانی که گرفتار ترش رویی و اعراض یکی از حاضران مجلس پیامبر (صلی الله علیه و آله) شد.

أن جاءه الأعمى

برخی از مفسران، نام شخصی را که «أعمى» بود و آیه شریفه درباره حضور او نازل شده، «عمرو» و اکثریت «عبدالله» نوشته اند؛ ولی همگان بر این اتفاق دارند که او فرزند نابینای «ام مکتوم» بود. در شأن نزول آیه شریفه آمده است که وی در حال ورود به مجلسی که

پیامبر(صلی الله علیه و آله)، در آن حضور داشت، مورد اسائه ادب فردی از بنی امیه - که گفته می شود عثمان بن عفان بوده است - قرار گرفت.

27- جهل معترض به عبدالله بن ام مکتوم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 3 - 5

ص: 132

5 - اعتراض کننده به حضور ابن ام مکتوم در مجلس پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، فردی ناآشنا به صفات نفسانی او و ناتوان از شناخت صالحان

أن جاءه الأعمى . و ما یدریک لعلہ یزگی

28- خداترسی عبدالله بن ام مکتوم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 9 - 1,2

1 - ابن ام مکتوم مسلمانی خداترس بود و خطر محرومیت از تزکیه او را نگران ساخته بود .

و هو یخشی

حذف بعضی از قیدهای کلام، گاهی به منظور تعمیم است تا مخاطب احتمالات گوناگونی را مد نظر داشته باشد. متعلق «خشیت» در این آیه گویا به همین منظور ذکر نشده است تا احتمالاتی از قبیل ترس از خدا، نگرانی از سلب توفیق تزکیه، ترس از فرجام خویش و نظایر آن را در ذهن شنونده ترسیم کند.

2 - خداترسی و حالت خشیت ، برانگیزاننده ابن ام مکتوم برای حضور در مجلس پیامبر (صلی الله علیه و آله) بود .

و أمّا من جاءک یسعی . و هو یخشی

29- خواسته های عبدالله بن ام مکتوم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 12 - 3

3 - ابن ام مکتوم ، خواهان فراگیری معارف قرآن بود .

فمن شاء ذکره

آیه شریفه تلویحاً حاضران مجلس پیامبر (صلی الله علیه و آله) را به دو دسته تقسیم می کند و - به قرینه آیات پیشین - عبارت «من شاء» به ابن ام مکتوم نظر دارد.

30- روش برخورد معترض به عبدالله بن ام مکتوم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - فرد خشمگین از حضور ابن ام مکتوم در مجلس پیامبر (صلی الله علیه و آله)، از او اعراض کرده، خود را به گفتوگو با دیگری سرگرم ساخت.

فأنت عنه تلّهی

«تلّهی» در اصل «تتلّهی» بوده و حذف «تاء» از باب تفعّل در این موارد شایع است. این کلمه از ریشه «لهو» است و راغب در مفردات «لهو» را به معنای چیزی دانسته است که انسان را از آنچه باید مقصد او قرار گیرد و برای او اهمیت دارد، باز دارد.

ص: 133

31- سرزنش معترض به عبدالله بن ام مکتوم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 10 - 2

2 - خداوند ، با گوشزد کردن برخورد ناشایست فردی که از ابن ام مکتوم اعراض کرده بود ، او را سرزنش کرد .

فأنت عنه تلّهی

32- سند معترض به عبدالله بن ام مکتوم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 4 - 9

9 - رفتار مسلمانی که از حضور ابن ام مکتوم در مجلس پیامبر (صلی الله علیه و آله) ناخشنود بود - به دلیل ناآگاهی او از روحيات نیک و بد وی - رفتاری ناروا و توجیه ناپذیر بود .

عبس . . . و ما یدریک لعلّه یزگی . . . أو یدگر

33- صفات عبدالله بن ام مکتوم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 9 - 1

1 - ابن ام مکتوم مسلمانی خداترس بود و خطر محرومیت از تزکیه او را نگران ساخته بود .

و هو یخشی

حذف بعضی از قیدهای کلام، گاهی به منظور تعمیم است تا مخاطب احتمالات گوناگونی را مد نظر داشته باشد. متعلق «خشیت» در این آیه گویا به همین منظور ذکر نشده است تا احتمالاتی از قبیل ترس از خدا، نگرانی از سلب توفیق تزکیه، ترس از فرجام خویش و نظایر آن را در ذهن شنونده ترسیم کند.

34- عبدالله بن ام مکتوم در مجلس محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 8 - 2

2 - ابن ام مکتوم، پس از ورود به مجلس پیامبر (صلی الله علیه و آله)، در کنار مسلمانی قرار گرفت که در حال ارشاد و سخن گفتن با دیگری بود.

أَمَا مِنْ اسْتغْنَى . فَأَنْتَ لَهُ تَصَدَّى ... وَأَمَا مِنْ جَاءَكَ يَسْعَى

تعبیر «جاءك» بیانگر آن است که ابن ام مکتوم در مجلس پیامبر (صلی الله علیه و آله)، نزد همان شخصی جا گرفته بود که با اخم و قهقرو،

ص: 134

ناخرسندی خود را ابراز داشت.

35- عجز معترض به عبدالله بن ام مکتوم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 3 - 5

5 - اعتراض کننده به حضور ابن ام مکتوم در مجلس پیامبر (صلی الله علیه و آله)، فردی ناآشنا به صفات نفسانی او و ناتوان از شناخت صالحان

أن جاءه الأعمى . و ما يدريك لعله يزكى

36- عجله عبدالله بن ام مکتوم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 8 - 1

1 - ابن ام مکتوم، با آن که از دیدن عاجز بود، برای رساندن خویش به مجلس وعظ و ارشاد پیامبر (صلی الله علیه و آله)، راه را با شتاب می پیمود.

من جاءك يسعی

37- عوامل نگرانی عبدالله بن ام مکتوم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 9 - 1

1 - ابن ام مکتوم مسلمانی خداترس بود و خطر محرومیت از تزکیه او را نگران ساخته بود.

و هو یخشی

حذف بعضی از قیدهای کلام، گاهی به منظور تعمیم است تا مخاطب احتمالات گوناگونی را مد نظر داشته باشد. متعلق «خشیت» در این آیه گویا به همین منظور ذکر نشده است تا احتمالاتی از قبیل ترس از خدا، نگرانی از سلب توفیق تزکیه، ترس از فرجام خویش و نظایر آن را در ذهن شنونده ترسیم کند.

38- فضایل عبدالله بن ام مکتوم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 3 - 5

5 - اعتراض کننده به حضور این ام مکتوم در مجلس پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، فردی ناآشنا به صفات نفسانی او و ناتوان از شناخت صالحان

ص: 135

أَنْ جَاءَهُ الْأَعْمَى . وَ مَا يُدْرِكُ لَعْلَهُ يَرْكَبِي

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 4 - 10

10 - ابن ام مکتوم ، در تلاش برای تزکیه نفس یا پندآموزی و دارای مقامی ارجمند در پیشگاه خداوند

لَعْلَهُ يَرْكَبِي . أَوْ يَدَّكِرْ

هر چند خداوند با کلمه «لعلّ» تنها احتمال وجود یکی از دو فضیلت را برای ابن ام مکتوم مطرح ساخته است؛ ولی انتقاد او از برخورد ناهنجار با وی و اختصاص آیاتی در قرآن به این موضوع، نشانگر مقام نیک وی نزد خداوند و دور نبودن او از آن فضائل است.

39- قصه عبدالله بن ام مکتوم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 1 - 4، 1

1 - چهره درهم کشیدن یکی از مسلمانان صدراسلام و روی گردانی اعتراض آمیز او، از مسلمانی که با ظاهری ناخوشایند نزد او حاضر شده بود .

عبس و تولّی

فاعل «عبس» در آیه شریفه ذکر نشده است؛ ولی به قرینه نکوهش شدیدی که از او در آیات بعد آمده است؛ وی فردی بود که خداوند از اخلاق او رضایت کامل نداشت.

4 - « روی عن الصادق (ع) أنّها [أى «عبس و تولّی . . .»] نزلت فی رجل من بنی امیّه کان عند النبی (صلی الله علیه و آله) فجاءه ابن أمّ مکتوم فلما رآه تقدّر منه و جمع نفسه و عبس و أعرض بوجهه عنه فحکى الله سبحانه ذلک و أنکره علیه ؛

از امام صادق (ع) روایت شده که آیه «عبس و تولّی» درباره مردی از بنی امیه نازل شده است. آن مرد نزد پیامبر (صلی الله علیه و آله) بود که ابن امّ مکتوم هم به حضور ایشان رسید. آن مرد وقتی ابن امّ مکتوم را دید، از او بدش آمد و خود را جمع کرد و چهره در هم کشید و روی از او برتافت. پس خداوند سبحانه داستان وی را حکایت کرده، آن را بر وی ناپسند دانسته است.»

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 2 - 3، 2، 1

1 - مسلمانی نابینا، پس از ورود خود به مجلس وعظ و ارشاد پیامبر (صلی الله علیه و آله)، با ترش رویی و روی گردانی یکی از حاضران

مواجه شد .

عبس و تولی . أن جاءه الأعمی

2- عبدالله بن أمّ مکتوم ، نابینای مسلمانی که گرفتار ترش رویی و اعراض یکی از حاضران مجلس پیامبر (صلی الله علیه و آله) شد .

أن جاءه الأعمی

برخی از مفسران، نام شخصی را که «أعمی» بود و آیه شریفه درباره حضور او نازل شده، «عمرو» و اکثریت «عبدالله» نوشته اند؛ ولی همگان بر این اتفاق دارند که او فرزند نابینای «ام مکتوم» بود. در شأن نزول آیه شریفه آمده است که وی در حال ورود به مجلسی که پیامبر (صلی الله علیه و آله)، در آن حضور داشت، مورد اسائه ادب فردی از بنی امیه - که گفته می شود عثمان بن عفان بوده است - قرار گرفت.

ص: 136

3 - خداوند ، اعتراض کننده به ابن ام مکتوم را ، به دلیل برخورد سرد و حاکی از خشم او ، با گفتاری قهرآمیز سرزنش کرد .

عبس و تولی . أن جاءه الأعمی

فعل غایب «عبس» و «تولی»، حاکی از لایق نبودن شخص برای خطاب مستقیم است. در جملات بعدی، گرچه ضمیر خطاب به طور مکرر به کار رفته است؛ ولی در این موارد - که فعلی به صورت غایب در آغاز سخن قرار می گیرد - متکلم گاه در ادامه کلام خود، فرد مورد نظر را شنونده گفتار خود فرض می کند، بدون این که با او گفتگوی مستقیم داشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 3 - 5

5 - اعتراض کننده به حضور ابن ام مکتوم در مجلس پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، فردی ناآشنا به صفات نفسانی او و ناتوان از شناخت صالحان

أن جاءه الأعمی . و ما یدریک لعلّه یزگی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 4 - 9

9 - رفتار مسلمانی که از حضور ابن ام مکتوم در مجلس پیامبر (صلی الله علیه و آله) ناخشنود بود - به دلیل ناآگاهی او از روحيات نیک و بد وی - رفتاری ناروا و توجیه ناپذیر بود .

عبس . . . و ما یدریک لعلّه یزگی ... أو یدگر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 5 - 1

1 - برخی از حاضران مجلس پیامبر (صلی الله علیه و آله) در ماجرای ابن ام مکتوم ، خود را از پند و اندرز های الهی بی نیاز می دیدند و از فرجام خود نگرانی نداشتند .

أما من استغنی

به قرینه «جاءک» و «یخشی» - در آیات بعد - مراد از جمله «استغنی»، احساس بی نیازی نسبت به حضور در مجلس وعظ و ارشاد و نیز بی خطر دیدن عاقبت خویش است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - عثمان بن عفان ، از حاضران مجلس پیامبر (صلی الله علیه و آله) در ماجرای ابن ام مکتوم و ارشاد کننده کافران مکه در عصر بعثت *

أما من استغنى . فأنت له تصدّی

در شأن نزول آیه شریفه از تفسیر قمی نقل شده که فرد مورد نظر از ضمیر خطاب در «أنت له تصدّی»، عثمان بوده است. او در صدد مسلمان ساختن حاضران مجلس - که از چهره های برجسته قریش بودند - برآمده بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - ابن ام مکتوم ، پس از ورود به مجلس پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، در کنار مسلمانی قرار گرفت که در حال ارشاد و سخن گفتن با دیگری بود .

ص: 137

أَمَا مِنْ اسْتِغْنَى . فَأَنْتَ لَهُ تَصَدَّى ... وَ أَمَا مِنْ جَاءَكَ يَسْعَى

تعبیر «جاءك» بیانگر آن است که ابن ام مکتوم در مجلس پیامبر (صلی الله علیه و آله)، نزد همان شخصی جا گرفته بود که با اخم و قهر، ناخرسندی خود را ابراز داشت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 10 - 1

1 - فرد خشمگین از حضور ابن ام مکتوم در مجلس پیامبر (صلی الله علیه و آله)، از او اعراض کرده، خود را به گفتوگو با دیگری سرگرم ساخت.

فَأَنْتَ عَنْهُ تَلَهَّى

«تلهی» در اصل «تلهی» بوده و حذف «تاء» از باب تفعّل در این موارد شایع است. این کلمه از ریشه «لهو» است و راغب در مفردات «لهو» را به معنای چیزی دانسته است که انسان را از آنچه باید مقصد او قرار گیرد و برای او اهمیت دارد، باز دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 12 - 4

4 - اشراف حاضر در مجلس پیامبر (صلی الله علیه و آله) در ماجرای ابن ام مکتوم، بر اثر بی رغبتی خود، از آموختن و به خاطر سپردن معارف قرآن محروم بودند.

فَمَنْ شَاءَ ذَكَرْهُ

40- کوری عبدالله بن ام مکتوم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 8 - 1

1 - ابن ام مکتوم، با آن که از دیدن عاجز بود، برای رساندن خویش به مجلس وعظ و ارشاد پیامبر (صلی الله علیه و آله)، راه را با شتاب می پیمود.

مِنْ جَاءَكَ يَسْعَى

41- معترض به عبدالله بن ام مکتوم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - فرد خشمگین از حضور ابن ام مکتوم در مجلس پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، تمام توجه خود را معطوف کسی ساخته بود که خود را از فراگیری آموزه های آن مجلس بی نیاز می دانست .

أَمَا مِنْ اسْتَغْنَى . فَأَنْتَ لَهُ تَصَدَّى

ص: 138

42- موعظه پذیري عبدالله بن ام مکتوم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 4 - 10

10 - ابن ام مکتوم، در تلاش برای تزکیه نفس یا پندآموزی و دارای مقامی ارجمند در پیشگاه خداوند

لعلّه یزگی . او یذّکر

هر چند خداوند با کلمه «لعلّ» تنها احتمال وجود یکی از دو فضیلت را برای ابن ام مکتوم مطرح ساخته است؛ ولی انتقاد او از برخورد ناهنجار با وی و اختصاص آیاتی در قرآن به این موضوع، نشانگر مقام نیک وی نزد خداوند و دور نبودن او از آن فضائل است.

43- موقعیت اجتماعی عبدالله بن ام مکتوم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 9 - 7

7 - ابن ام مکتوم، از طیف ثروتمندان نبود . *

أما من استغنی . . . و هو یخشی

در این آیات بین اوصاف دو فرد تقابل شیوایی به نام احتیاب پدید آمده است. این گونه سخن گفتن، نوعی بلاغت است که با ذکر وصف ثروتمندی در یک طرف (استغنی) اشاره به نبود ثروت در طرف مقابل شود و با ذکر وصف خشیت در طرف دیگر، به نبود آن وصف در فرد نخست اشاره گردد.

44- ویژگیهای معترض به عبدالله بن ام مکتوم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 7 - 3

3 - اعتراض کننده به حضور ابن ام مکتوم در مجلس پیامبر (صلی الله علیه و آله)، شایستگی لازم را برای ارشاد و هدایت دیگران نداشت . *

و ما علیک ألا یزگی

سرزنش فردی که در مجلس پیامبر (صلی الله علیه و آله) به ارشاد کافران پرداخته بود و حضور ابن ام مکتوم را در آن مجلس مانع کار خود می دید، از دو جهت بوده است؛ 1- ترش رویی برای حضور مسلمانی که ممکن است برای تزکیه شدن یا شنیدن تذکرات پیامبر (صلی الله

علیه و آله)، خود را به مجلس آن حضرت رسانده بود؛ 2- پرداختن به کاری که در شأن او نبوده و شایستگی آن را نداشته است.

ص: 139

3- عبرت

1- عبرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 138 - 4,6,7,10

4 - قرآن ، قابل فهم برای همه مردم در هر عصر و دوره ای

هذا بيان للناس

6 - جهانگردی و تأمل در سرنوشت شوم گذشتگان ، زمینه ای برای پرهیز از تکذیب دین خداوند

فسيروا في الارض فانظروا كيف كان عاقبه المكذبين. هذا بيان للناس

اگر «هذا» اشاره به مطالب آیه قبل باشد، متعلق کلمه «بيان» چنین خواهد بود: هذا بيان للناس لئلا يرتكبوا الّذى ارتكبوه. یعنی مشاهده سرنوشت تکذیب کنندگان، روشنگر مردم است به اینکه مانند گذشتگان، آیات الهی را تکذیب نکنند.

7 - جهانگردی و تأمل در سرنوشت شوم گذشتگان ، از عوامل هدایت یافتن و پند پذیرفتن تقوایپیشگان

فسيروا في الارض فانظروا .. هذا بيان للناس و هدى و موعظه للمؤمنين

10 - توجه به فلسفه تاریخ ، جهت دهنده حرکت های انسانی - اجتماعی

فانظروا كيف كان عاقبه المكذبين. هذا بيان للناس و هدى

2- آثار عبرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 21 - 18,19

18 - داشتن روح پندپذیری و حق جویی ، شرط بهره جستن و تأثیر پذیرفتن از سخنان به حق قرآن

ألم تر أنّ الله أنزل من السماء ماء .. إنّ في ذلك لذكرى لأولى الألب

19 - پندپذیری ، نشانه عقل و خرد است .

إنّ في ذلك لذكرى لأولى الألب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 54 - 4

4 - بیداری و پند آموزی ، نشانه عقل سلیم و خرد ناب است .

و ذکرى لأولى الألب

ص: 140

3- آثار عبرت از تاریخ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 11 - 5

5 - نقش ارزنده مطالعه در تاریخ امتهای و آثار پیشینیان و عبرت گرفتن از آن در تربیت و هدایت انسان

قل سیروا فی الأرض ثم انظروا کیف کان عقبه المکذبین

بنابراین که مراد از سیر در زمین، مطالعه و سیر در تاریخ امتهای باشد.

4- آثار عبرت پذیری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 9 - 39 - 18، 19

18 - داشتن روح پندپذیری و حق جویی، شرط بهره جستن و تأثیر پذیرفتن از سخنان به حق قرآن

إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولُو الْأَلْبَابِ

19 - پندپذیری، نشانه عقل سلیم و خردناب است.

إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولُو الْأَلْبَابِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 9 - 28 - 39

9 - بیداری و روح پندپذیری، زمینه ساز تقوایبشگی است.

لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ... لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ

برداشت یاد شده از تقدم ذکرى تذکر بر تقوایبشگی به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عصر - 3 - 103 - 10

10 - امر به معروف، پنددهی و پندپذیری، از خصلت های برجسته انسان های کامیاب

لفی خسرو . إلا الذین ... تواصوا بالحق و تواصوا بالصبر

«تواصوا»، از باب تفاعل و بیانگر آن است که مؤمنان، در کنار توصیه به دیگران، از توصیه های آنان نیز بهره می برند.

5- آثار عبرت ناپذیری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 51 - 7

7- غفلت از پیام های عبرت آموز پیامبران و تاریخ ، دور نمایه گرایش به کفر

ص: 141

از این که خداوند، کفرپیشگان را به هشیاری و بیداری فراخواهنده است؛ استفاده می شود که مشکل اصلی کافران در غفلت ایشان است.

6- آثار عبرت ناپذیری انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 69 - 8

8- امکان ابتلای انسان به عذاب و هلاکت دنیوی، پس از عبرت نیاموختن از هشدارهای خداوند

فلَمَّا نَجَّكُمْ إِلَى الْبَرِّ أَعْرَضْتُمْ .. أم أمتم أن يعيدكم فيه ... فيغرقكم بما كفرتم

7- آثار عبرت ناپذیری قوم ثمود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 30 - 3

3- قوم ثمود، گرفتار عذاب الهی، در پی درس نگرفتن از اذارهای مکرر پیامبر خویش

كذبت ثمود بالتذر .. فكيف كان عذابي و نذر

عطف «نذر» بر «عذابی»، ممکن است بیانگر این معنا باشد که عذاب الهی در حق ثمودیان، بدون اذارهای مکرر و اتمام حجت نبوده است.

8- آثار عبرت ناپذیری قوم عاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 18 - 4

4- قوم عاد، گرفتار عذاب الهی، در پی درس نگرفتن از اذارهای مکرر پیامبر خویش

كذبت عاد فكيف كان عذابي و نذر

9- آثار عبرت ناپذیری کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1- توبیخ کافران از سوی خداوند، به خاطر عبرت نگرفتن از سرنوشت شوم کافران گذشته تاریخ

أفلم یسیروا فی الأرض فینظروا کیف کان عقبه الذین من قبلهم

ص: 142

10- آرامش اخروی عبرت پذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 40 - 5

5- درس آموزان از آیات الهی ، برخوردار از امنیت و آرامش در صحنه قیامت

إِنَّ الَّذِينَ يَلْحَدُونَ... خَيْرَ أُمَّ مِنْ يَأْتِي أُمَّنًا يَوْمَ الْقِيَمَةِ

11- اقلیت عبرت پذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 58 - 6

6- هوشیاری و پندآموزی مردم ستیزه جو و کافر ، از مواظظ و آیات الهی ، بسیار اندک است .

إِنَّ الَّذِينَ يَجْدُلُونَ فِي آيَاتِ اللَّهِ... وَمَا يَسْتَوِي الْأَعْمَى وَالْبَصِيرَ... قَلِيلًا مَا تَت

12- امنیت اخروی عبرت پذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 40 - 5

5- درس آموزان از آیات الهی ، برخوردار از امنیت و آرامش در صحنه قیامت

إِنَّ الَّذِينَ يَلْحَدُونَ... خَيْرَ أُمَّ مِنْ يَأْتِي أُمَّنًا يَوْمَ الْقِيَمَةِ

13- اهمیت عبرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 26 - 8

8- لزوم عبرت گیری از فرجام شوم توطئه گران علیه دین الهی

قَدْ مَكَرَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَأَتَى اللَّهُ بُنْيَمَهُمْ... وَأَتَاهُمُ الْعَذَابُ

اینکه خداوند پس از بیان رفتار مخالفان قرآن به ذکر داستان کسانی می پردازد که علیه تعالیم آسمانی انبیا توطئه و مکر کردند و به خاطر آن

گرفتار عذاب الهی شدند، هشدار است به سایر انسانها که از آن قضیه عبرت بگیرند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 21 - 1

1- خداوند، فراخوان آدمیان برای تأمل و درس آموزی از تفاوت رتبه دنیوی انسانها

انظر كيف فضلنا بعضهم على بعض

ص: 143

14- اهمیت عبرت از تاریخ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 11 - 9

9- لزوم نگرش عبرت آموز و توجه به سرانجام شوم تکذیب پیامبران و رسالت داران الهی

ثم انظروا كيف كان عقبه المكذبين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 70 - 4

4- لزوم بهره گیری از سرگذشت و تاریخ امت ها ، در راهنمایی و هدایت انسانها

ألم يأتيهم نبال الذين من قبلهم قوم نوح . . . و المؤمنت

از اینکه خداوند، برای هدایت انسانها، به بیان سرنوشت امتهای پرداخته است، مطلب فوق به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - يوسف - 12 - 64 - 8

8- ضرورت عبرت گیری از حوادث گذشته برای مصون ماندن از گرفتاری در حوادثی نظیر آن

هل ءامنكم عليه إلا كما أمنتكم على أخيه من قبل

15- اهمیت عبرت از فرجام اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 21 - 4

4- کاوش نکردن در سرگذشت امت های گذشته و عبرت نگرفتن از آن ، مورد سرزنش خداوند

أولم يسيروا في الأرض فينظروا كيف كان عقبه الذين كانوا من قبلهم

استفهام در «أولم يسيروا . . .» برای توبيخ می باشد.

16- اهمیت عبرت از قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اعلی - 87 - 10 - 2

2- لزوم خداترسی و تأثیرپذیری از پند های قرآن و هراس از فرجام ناهماهنگی با تعالیم آن

سنقرئک .. فذکر .. سیدکر من ینحشی

ص: 144

17- اهمیت هدایت عبرت پذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - غاشیه - 88 - 23 - 2

2 - رهبران الهی ، باید همواره به ارشاد پندپذیران ادامه دهند و هیچگاه آنان را ، از پند ها و اندرز های خود محروم نسازند .

فَذَكِّرْ... إِلَّا مِنْ تَوَلَّى وَ كَفَر

استثنا در «إِلَّا مِنْ تَوَلَّى...»، ناظر به تکرار تذکر است. بنابراین فرمان «ذَكِّرْ»، درباره کسانی که اعراض و کفر ندارند، همچنان باقی است.

18- بی ثمری عبرت در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 23 - 12

12 - در قیامت ، هیچ زمینه ای برای تأثیر پند و موعظه وجود ندارد و شناخت حقیقت بی ثمر است .

وَأْتَى لَهُ الذِّكْرَى

«آئی»؛ یعنی، «کیف» و «من این» (چگونه و از کجا)، (العین). بنابراین استفهام انکاری در آیه شریفه متوجّه زمینه ها و عوامل است؛ یعنی، «چه عامل تأثیرگذاری وجود دارد که تذکر را برای انسان مؤثر سازد؟»

19- بی عقلی عبرت ناپذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 128 - 12

12 - کسانی که از سرنوشت اقوام پیشین عبرت نمی گیرند ، از خرد بی بهره اند .

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَأَيُّتٍ لِّأُولَى النَّهْيِ

20- بیان عوامل عبرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 89 - 11

11- مبلغان دین باید از بازگویی تاریخ و فرجام گذشتگان ، سود جسته و با بیان علل سرنوشت آنان ، مردمان را به آیین پیامبران گرایش دهند .

و يقوم لایجرمنکم شقاقی أن یصیبکم مثل ما أصاب قوم نوح

ص: 145

21- باکی عبرت پذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اعلی - 87 - 14 - 2

2 - مردمان تذکرپذیر و اهل خشیت ، انسان هایی پاک ، ورستگارند .

سیدگر من یخشی . . . قد أفلح من تزگی

مصدق مورد نظر از «من تزکی» - به قرینه آیات پیشین - همان مصادیق «من یخشی» است.

22- تشویق به عبرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 86 - 16

16 - ترغیب مردم به عبرت گرفتن از فرجام شوم فسادگران تاریخ ، از وظایف مبلغان دین

قال . . . و أنظروا کیف کان عقبه المفسدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 44 - 10

10- آگاه شدن از تاریخ امت ها و تمدن ها و درس آموختن از آن ، امری پسندیده و مورد ترغیب خداوند

أفلا یرون أنا نأتی الأرض ننتقصها من أطرافها

ماده «رؤیت» هرگاه به دو مفعول متعدی شود، به معنای «علم» خواهد بود (لسان العرب) و در این آیه به همین معنا به کار رفته است؛ زیرا جمله «أنا نأتی. . .» به تأویل مصدر رفته و جانشین دو مفعول شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 30 - 3

3 - تشویق و ترغیب شدن فرعونیان از سوی مؤمن آل فرعون ، به عبرت گیری و درس آموزی از سرگذشت هلاکت بار اقوام و احزاب کافر پیشین

وقال الذی ءامن یقوم إتی أخاف علیکم مثل یوم الأحزاب

23- تشویق به عبرت پذیری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 73 - 4

4- پندپذیری و حرف شنوی ، از اوصاف پسندیده و مورد تشویق خداوند

و الذین إذا ذكروا بآیت ربهم لم یخزوا علیها صمًا و عمیَانًا

ص: 146

24- جاودانگی عذاب عبرت ناپذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اعلی - 87 - 12 - 1

1 - کسانی که از تذکرات قرآن ، فاصله گرفته ، آن را نپذیرند ، به بزرگ ترین و سوزان ترین آتش ها ، گرفتار شده و در آن باقی خواهند ماند

و یتجنّبها الأشقی . الذی یصلی النار الکبری

زجاج گفته است: «صلی»؛ یعنی، ملازم و همراه شد (لسان العرب) و «صلی النار»؛ یعنی، حرارت آتش را به سختی چشید. (قاموس).
«کبری»؛ یعنی، بزرگ تر و بزرگی آتش به گستردگی و افروخته تر بودن آن است.

25- دعوت به عبرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 15 - 4

4- دعوت خداوند از خلق ، برای پندگیری از آیات او و رخداد طوفان نوح

و لقد ترکنها ءایه فهل من مدکر

تعبیر «فهل من مدکر» برای انگیزش است.

26- رستگاری عبرت پذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اعلی - 87 - 14 - 2

2- مردمان تذکرپذیر و اهل خشیت ، انسان هایی پاک ، و رستگارند .

سیذکر من یخشی . . . قد أفلح من تزکی

مصدق مورد نظر از «من تزکی» - به قرینه آیات پیشین - همان مصادیق «من یخشی» است.

27- زمینه عبرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- تنها گفتار راست و درست - که از دروغ پیراسته باشد - می تواند آموزنده بوده و مایه عبرت گردد .

لقد كان في قصصهم عبره .. ما كان حديثاً يفتری

جمله «ما كان ..» به منزله تعلیل برای «لقد كان...» است ؛ یعنی ، چون قرآن راست و درست است ، از داستانش می توان عبرت گرفت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 147

13- نقش مؤثر مثل ها و نمونه های عینی تاریخی در هدایت و درس آموزی انسان

و تبیین لکم کیف فعلنا بهم و ضربنا لکم الأمثال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 4 - 3

3- توجه به مبدأ نزول قرآن زمینه تذکرپذیری و پندگرفتن از آن است .

تذکره لمن یخشی . تنزیلاً ممّن خلق الأرض والسموت العلی

گاهی برای بیان علت، از حال استفاده می شود.

«تنزیلاً» که حال برای قرآن است بیانگر علت «تذکره بودن» آن است؛ یعنی، قرآن به دلیل صدور از ناحیه خداوند، برای تذکر دادن کاملاً شایسته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 84 - 18

18- عبادت و پرستش خدا، زمینه ساز پندپذیری و حق شنوی است .

ذکری للعبدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 17 - 3

3- ایمان و باور های دینی، زمینه ساز پذیرش پند ها و موعظه ها

یعظکم الله أن تعودوا لمثله أبداً إن كنتم مؤمنین

جواب محذوف جمله شرطیه «إن كنتم مؤمنین؛ اگر مؤمن هستید» می تواند جمله «فاتعظوا..» باشد. بر این اساس پیام آیه چنین خواهد شد: «اگر حقیقتاً ایمان دارید پس باید موعظه ها و پندهای الهی را پذیرا باشید».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- تقوایبشگی ، زمینه عبرت گیری از سرگذشت های پیشینیان

و مثلاً من الذین خلوا من قبلکم و موعظه للمتّقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- بصیرت و روشن دلی ، زمینه ساز پذیرش سخن حق و عبرت آموزی است .

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَعِبْرَةً لِّأُولِي الْأَبْصَارِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - سیر در زمین و توجه به سرنوشت تمدن های پیشین ، مایه عبرت آدمی است .

أَوَّلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ كَانُوا أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 58 - 4

4- نزول قرآن به زبان عربی روشن ، زمینه ای برای بیداری خلق و پندآموزی آنان

فإنّما یسرّنه بلسانک لعلمهم یتذکرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 37 - 50 - 3

3 - دریافت پیام های نهفته در متن تاریخ ، نیازمند قلبی آگاه یا گوشه شنوا و حق پذیر

إنّ فی ذلک لذکری لمن کان له قلب أو ألقى السمع وهو شهید

عبارت «لمن کان له قلب أو ألقى...» می رساند که برای فهم صحیح تاریخ، یکی از دو شرط لازم است: یا خردمندی و تیزهوشی در درک و تحلیل و یا حق شنوی از اهل خرد و اندیشه.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 73 - 2

2 - وجود مایه های تذکر و درس آموزی ، در آفرینش درخت آتش زنه

نحن جعلنّها تذکره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 2 - 59 - 25

25 - «عن الصادق (ع) قال : قال رسول الله (صلی الله علیه و آله) . . . ولا یصح الإعتبار إلاّ لأهل الصفاء والبصیره ، قال الله تعالی : « فاعتبروا یا أولی الأبصار . . . » .

از امام صادق(ع) روایت شده که رسول خدا(صلی الله علیه و آله) فرمود: . . . عبرت پذیری صحیح و مؤثر حاصل نمی شود؛ مگر برای کسانی که اهل صفا و بصیرت باشند. خدای تعالی فرموده است: فاعتبروا یا أولی الأبصار...».

28- زمینه عبرت از قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ایمان، زمینه بهرهوری و پندپذیری از قرآن

و ذکری للمؤمنین

«ذکری» اسم مصدر برای تذکیر است و از معانی تذکیر، موعظه کردن و انداز دادن است. (قاموس المحيط).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 29 - 11

11 - تدبر و اندیشه کردن در قرآن، زمینه بیداری و پندگیری از آن کتاب الهی است.

ص: 149

کتب ... لیدبّروا ... و لیتدگر

با توجه به تقدم ذکر تدبر در قرآن بر بیداری و پندپذیری از آن، برداشت یاد شده استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 56 - 9

9 - اهلیت خداوند به تقوای پیشگی و آمرزش گناهان، مقتضی پذیرش بیدارباش ها و پند های او در قرآن

فمن شاء ذکره .. هو أهل التقوی و أهل المغفره

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که جمله «هو أهل التقوی..»، در مقام تعلیل برای «فمن شاء ذکره» است.

29- زمینه عبرت از مثالهای قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 29 - 18

18 - تنها در سایه علم و آگاهی، می توان به عمق مثل های قرآن پی برد و از آن درس آموخت .

ضرب الله مثلاً رجلاً .. بل اکثرهم لایعلمون

30- زمینه عبرت پذیری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - غاشیه - 88 - 21 - 2

2 - تأمل در نشانه های قدرت خداوندی در پهنه هستی، زمینه ساز پذیرش پند و اندرز های دینی است .

أفلا ینظرون إلی .. فذکر

حرف «فاء»، فرمان به تذکر را بر آیات پیشین - که از نشانه های قدرت خداوند سخن گفته بود - تفریع کرده است؛ یعنی، «حال که چنین است به تذکر اقدام کن».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 28 - 10

10 - بیداری ، پندپذیری و دستیابی به تقوایشگی ، برای تمامی انسان ها - از همه طیف های فکری و اجتماعی - میسر و ممکن است .

لقد ضربنا للناس فی هذا القرآن من کلّ مثل لعلّهم یتذکّرون .. لعلّهم یتّقون

31- زمینه عبرت خوشگذرانان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 27 - 5

ص: 150

5- امکانات دنیوی به جای مانده از مستکبران فرعونى ، درس عبرت برای دنیاخواهان عشرت طلب

کم ترکوا من جنّـت . . . و نعمه كانوا فيها فكهين

تعبير «کم ترکوا..» در مقام درس آموزی و تأمل برانگیزی آدمیان در سونوشت فرعونیان است.

32- زمینه عبرت دنیاطلبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 27 - 5

5- امکانات دنیوی به جای مانده از مستکبران فرعونى ، درس عبرت برای دنیاخواهان عشرت طلب

کم ترکوا من جنّـت . . . و نعمه كانوا فيها فكهين

تعبير «کم ترکوا..» در مقام درس آموزی و تأمل برانگیزی آدمیان در سونوشت فرعونیان است.

33- زمینه عبرت ناپذیری از تعالیم دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - غاشیه - 88 - 23 - 3

3- حق گریزی و کفر ، از میان برنده زمینه های تأثیرپذیری از تعالیم دین و پند های آن است .

فذکر . . . إلاّ من تولّى و کفر

استثنای اعراض کنندگان کافر از مجموعه کسانی که پیامبر(صلی الله علیه و آله) به تذکر دادن آنان مکلف شده است، نشانگر بی اثر بودن تذکرات آن حضرت، در آنان است.

34- سرزنش اجتناب از عبرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 9 - 2

2- کاوش نکردن در سرگذشت امت های گذشته و عبرت نگرفتن از آنها ، مورد توبیخ خداوند است .

أولم یسیروا فی الأرض فینظروا کیف کان عقبه الذین من قبلهم

35- سرزنش عبرت ناپذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 45 - 1

1- سرزنش خداوند از ستمگرانی که از کیفر ستم پیشگان پیش از خود و مثل های الهی ، پند نگرفتند و درس نیاموختند .

و سکتتم فی مسکن الذین ظلموا أنفسهم و تبین لکم کیف فعلنا بهم و ضربنا لکم الأمثا

ص: 151

36- سرزنش عبرت ناپذیری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 100 - 4

4 - پندناپذیری مردم از عاقبت شوم گذشتگان ، امری نابخردانه و شگفت آور

أو لم یهد للذین یرثون .. أن لو نشاء أصبنهم

همزه استفهام در «او لم یهد» برای تعجب است. یعنی عقل اقتضای پندپذیری دارد و از انسان مدعی عقل شگفت آور است که پند نگیرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 128 - 4

4 - درس نگرفتن از تاریخ و هلاکت امت های پیشین ، امری سزاوار توبیخ و سرزنش

أفلم یهد لهم کم أهلکنا قبلهم

استفهام یاد شده در «أفلم..» برای انکار توبیخی است. فاعل «لم یهد» «اهلاک» است که از «کم أهلکنا» فهمیده می شود و به دلیل متعدی شدن «لم یهد» به حرف لام، معنای تبیین نیز در آن تضمین شده و مفاد جمله این است که آیا نابود ساختن بسیاری از امت های گذشته، برای مشرکان روشن نساخت که نباید مانند آنان عمل کنند؟!

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 82 - 4

4 - کاوش نکردن در سرگذشت امت های گذشته و عبرت نگرفتن از آنها ، مورد سرزنش خداوند است .

أفلم یسیروا فی الأرض فینظروا کیف کان عقبه الذین من قبلهم

استفهام در «أفلم یسیروا» برای توبیخ می باشد.

37- سرزنش عبرت ناپذیری از تاریخ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 21 - 4

4 - کاوش نکردن در سرگذشت امت های گذشته و عبرت نگرفتن از آن ، مورد سرزنش خداوند

أولم يسيروا في الأرض فينظروا كيف كان عقبه الذين كانوا من قبلهم

استفهام در «أولم يسيروا...» برای توییخ می باشد.

38- سعادت عبرت پذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 152

5 - خدا ترسان و پند پذیران ، سعادت منداند .

سیدگر من یخشی . و یتجنّبها الأشقی

این آیه با آیه قبل، دارای «احتباك» (از وجوه بلاغت) است؛ یکی از «خشیت» سخن گفته و دیگری از «شقاوت» و بیان نقطه مقابل هر یک را به قرینه بودن دیگری موکول کرده است؛ بدین معنا که اهل خشیت، نقطه مقابل «شقاوت»؛ یعنی، سعادت را دارند و اهل «شقاوت» گرفتار نقطه مقابل «خشیت»؛ یعنی، گستاخی هستند.

39- شرایط عبرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 37 - 4

4 - توجه عمیق و حضور قلب در شنود درس های تاریخ ، شرط بهره‌وری از پیام های آن

إنّ فی ذلک لذکرى لمن کان له قلب أو ألقى السمع و هو شهید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 12 - 2

2 - داشتن گوشى شنوا و دلی حق پذیر ، از شرایط و زمینه های درس آموزی و پندگیری

لنجعلها لکم تذکره و تعیها أذن وعیه

«وعی» (مصدر «تعیها») و «واعیه» به معنای نگه داری شیء و فهم و پذیرش آن است (لسان العرب). گفتنی است اسناد «وعی» به «أذن»، اسناد مجازی و مقصود از آن دل و جان حق پذیر است.

40- شگفتی عبرت ناپذیری کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 6 - 6

6- اطلاع کافران از عاقبت شوم کفر پیشگان گذشته و عبرت نگرفتن از آنان ، مایه تعجب و شگفتی و نشانه بی خردی آنان است .

و یستعجلونک بالسیئه قبل الحسنه و قد خلت من قبلهم المثلث

آیه شریفه در مقام تعجب و بیان سخافت رأی و خرد کفرپیشگان است و جمله حالیه (وقد خلت ..) به منزله دلیل برای اثبات آن می باشد. از این رو باید آنان از گرفتار شدن امتهای کفرپیشه گذشته به عقوبتهای الهی مطلع باشند.

41- عبرت آموزی از قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 55 - 3

ص: 153

3- قرآن، مقتضی پندآموزی و بیدارگری و اراده انسان، شرط تأثیرگذاری آن کتاب است.

إنّه تذکره . فمن شاء ذکره

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که خداوند قرآن را مایه پندگیری و بیدارگری معرفی کرده و سپس اراده انسان ها نسبت به پذیرش آن را مطرح ساخته است. این نکته می رساند که اراده و تصمیم انسان ها، در تأثیرگذاری قرآن مؤثر است و چنانچه انسان ها آن را نپذیرند، این خاصیت قرآن در حد اقتضا باقی می ماند و نمی تواند خود به خود تأثیر داشته باشد.

42- عبرت آموزی قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 54 - 3

3- قرآن، در بیدارگری و پندآموزی، بهترین و جامع ترین کتاب است.

إنّه تذکره

تکبیر «تذکره» برای تعظیم است. بر این اساس می توان گفت: عظیم بودن تذکار قرآن، بیانگر عظمت و برتری این کتاب، از نظر پندآموزی و بیدارگری، نسبت به دیگر کتاب ها و نیز جامعیت آن در این عرصه است.

43- عبرت آموزی قصه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 111 - 4

4- عبرت آموز بودن داستان، از شرایط حسن آن داستان است.

نحن نقص عليك أحسن القصص . . لقد كان في قصصهم عبره

خداوند در مقدمه داستان یوسف(ع) بیان داشت که آن داستان نیکوترین داستان است و در پایان هدف از آن را عبرت و پند دانست. بنابراین حسن یک داستان از نظر قرآن به این است که مایه عبرت باشد.

44- عبرت آیندگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 6 - 4

4- فرجام هلاکت بار امت های پیشین ، درس عبرت برای آیندگان

الم تر كيف فعل ربك بعد

45- عبرت از آثار باستانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 154

6- حفظ آثار گذشتگان و تمدن امت های پیشین و شناخت آنها (باستان شناسی) ، به منظور درس آموزی و خدانشناسی ، امری شایسته و بایسته

و أمطرنا عليهم حجاره من سجّیل . إن فی ذلک لآیت ... لآیه ... فاننقمنا منهم وإنه

خداوند پس از هلاک کردن «قوم لوط» و «ایکه» آثار شهرهای تخریب شده آنان را بر سر راهی دایر حفظ کرده و این آثار را آیت و عبرت مؤمنان دانسته است. از این استفاده می شود که حفظ آثار گذشتگان و تمدن پیشینیان برای درس آموزی و عبرت گیری، امری بجا و بایسته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 128 - 8,9,10

8 - آثار باستانی به جای مانده از اقوام نابود شده ، دارای زمینه های فراوان برای عبرت گیری و درس آموزی

أفلم یهد لهم کم أهلكنا .. . إن فی ذلک لآیت

9 - لزوم تحقیق و مطالعه در آثار عبرت آموز به جای مانده از امت های گذشته و ریشه یابی عوامل هلاکت آنان

کم أهلكنا .. . إن فی ذلک لآیت

مقتضای آیت بودن تاریخ گذشتگان و آثار آنان، قابلیت آن برای رهنمون شدن انسان به هدایت ها و درس های مهم و ارزنده است.

10 - تنها ، خردمندان از مطالعه در آثار باستانی به جای مانده از گذشتگان ، بهره برده و عبرت می گیرند .

کم أهلكنا قبلهم .. . إن فی ذلک لآیت لأولی النهی

آیه و نشانه بودن آیات، اختصاصی به وجود عبرت گیرنده ندارد؛ بلکه صفتی است ثابت. بنابراین اختصاص یافتن آن به «أولی النهی» ناظر به موفقیت خردمندان در بهره بردن از آیات است؛ یعنی، گرچه آیات و نشانه ها موجودات است، ولی بی خردان از آن بهره ای نمی برند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 45 - 3,5

3 - آثار به جامانده از جوامع هلاک شده پیشین ، بستری مناسب برای درس آموزی و عبرت گیری

فکأین من قریه أهلكنها و هی ظالمه

5 - توصیه شدن مشرکان صدراسلام مبنی بر این که با مطالعه در سرنوشت اقوام و ستمگران هلاک شده گذشته و مشاهده آثار به جا مانده از شهرها و بلاد خراب شده آنان، درس عبرت بگیرند و از مخالفت و مبارزه با پیامبر (صلی الله علیه و آله) دست بردارند.

فکائین من قریه . . . و قصر مشید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 46 - 1

1 - توییح و سرزنش کفرپیشگان و تکذیب کنندگان صدراسلام، به خاطر عبرت نگرفتن از سرنوشت اقوام هلاک شده پیشین و پند نیاموختن از آثار به جا مانده از شهرها و سرزمین های متروک و ویران شده آنها

فکائین من قریه أهلکنها . . . أفلم یسیروا فی الأرض

استفهام در جمله «أفلم یسیروا فی الأرض» استفهام توییحی است و «سیر» (مصدر «یسرون») به معنای سیاحت و گردش می باشد. «ال» در «الأرض» عهد حضوری و «أرض» به معنای سرزمین است و ضمیر فاعل در «یسرون» به

ص: 155

مشركان حق ستيز و تكذيب گر صدر اسلام باز مي گردد.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

12 - فرقان - 25 - 40 - 6, 5

5 - مشركان ، علي رجم مشاهده بقايای شهر ويران شده قوم لوط ، از آن عبرت نگرفتند .

و لقد أتوا على القرية التي أمطرت مطر السوء أفلم يَكُونُوا يَرُونَهَا

برداشت ياد شده، با توجه به اين نکته است كه استفهام در «أفلم يَكُونُوا» انكاري و براي توبيخ است؛ يعنى، آنان آثار به جا مانده از قوم هلاك شده لوط راديدند؛ ولي از آن عبرت نگرفتند.

6 - آثار به جا مانده از شهر ها و تمدن هاى نابود شده از عذاب الهى ، درس عبرتى براي همه نسل ها

و لقد أتوا على القرية التي أمطرت مطر السوء أفلم يَكُونُوا يَرُونَهَا

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

13 - نمل - 27 - 69 - 2

2 - تاريخ و آثار بر جاى مانده از پيشينيان ، دربردارنده درس ها و عبرت ها

قل سيروا فى الأرض فانظروا كيف كان عقبة المجرمين

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

14 - عنكبوت - 29 - 38 - 6

6 - استفاده از حوادث و تحولات تاريخى و آثار به جامانده از آن تحولات ، به منظور عبرت آموزى ، از روش هاى هدايتى قرآن است .

فَكَذَّبُوهُ فَأَخَذْتَهُمِ الرَّجْفَةَ فَأَصْبَحُوا فِي دَارِهِمْ جثمين . و عَادًا و ثَمُودًا و قد تبين لكم

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

15 - فاطر - 35 - 44 - 6

6 - آثار بر جا مانده از تمدن ها و دستاورد هاى اقوام و ملت هاى نيرومند پيشين ، قابل بازديد و مطالعه و درس آموز براي مردم عصر

بعثت

أولم يسيروا في الأرض فينظروا... و كانوا أشدّ منهم قوّه

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

15 - صفات - 37 - 138 - 7

7- تاريخ و آثار باقى مانده از اقوام و ملل پيشين ، درس آموز و بسترى براى شناخت حقايق

ثمّ دمرنا الآخرين . و انكم لتمرون عليهم ... أفلاتعقلون

46- عبرت از آثار باستانی فرعونيان

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

ص: 156

5- امکانات دنیوی به جای مانده از مستکبران فرعونی ، درس عبرت برای دنیاخواهان عشرت طلب

کم ترکوا من جنّ - ت . . . و نعمه کانوا فیها فکھین

تعبیر «کم ترکوا. .» در مقام درس آموزی و تأمل برانگیزی آدمیان در سونوشت فرعونیان است.

47- عبرت از آثار باستانی قوم لوط

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 37 - 1

1 - برجا ماندن نشانه ای از قوم هلاک شده لوط ، به اراده الهی ، برای عبرت دیگران

و ترکنا فیها آیه للذین یخافون

48- عبرت از آفرینش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 50 - 3

3- هدف از بیان پدیده های طبیعی و تحولات موجود در طبیعت در قرآن ، پندگیری و درس آموزی است .

و لقد صرفنه بینهم لیدّکروا

در آیه شریفه، هدف از نزول باران و تحولات مربوط به آن، پندگیری و درس آموزی شناسانده شده است. این می رساند که اصولاً ذکر پدیده ها و تحولات مربوط به طبیعت در قرآن، به همین منظور است؛ نه این که بیان این نکته های طبیعی، خود هدف باشد.

49- عبرت از آیات خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 73 - 2

2- پندپذیری و درس آموزی از آیات الهی ، از اوصاف بندگان خالص خدا

و الذین إذا ذکروا بأیت ربهم لم یخروا علیها صمّاً و عمیاناً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 13 - 10

10 - درس آموزی و هوشیاری ، فلسفه ارائه آیات الهی از سوی خداوند

هو الذی یریکم ءایته . . . و ما یتذکر إلاّ من ینیب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 157

7- نشانه های عبرت آموز الهی بر پهنه زمین ، بی تأثیر در مردمان غافل و سرمست *

ءایه للذین یخافون العذاب الالیم

اختصاص یافتن «آیه» به «للذین یخافون..»، بیانگر این حقیقت است که اگر مایه های ابتدایی معرفت، در درون فرد وجود نداشته باشد و او در غفلت و سرخوشی فرو رفته باشد، از آیات الهی ره به مقصد و مقصود نخواهد برد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 15 - 4

4- دعوت خداوند از خلق ، برای پندگیری از آیات او و رخداد طوفان نوح

و لقد ترکنها ءایه فهل من مدکر

تعبیر «فهل من مدکر» برای انگیزش است.

50- عبرت از آیات قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 73 - 5

5- آیات قرآن ، مایه پند و درس آموزی است .

و الذین إذا ذکروا بآیت ربهم

51- عبرت از اصحاب سبت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 66 - 3,5,1

1 - عقوبت اصحاب سبت ، عبرتی برای معاصران آنان و درسی بر آیندگان ایشان

فجعلنها نکالا لما بین یدیها و ما خلفها

مراد از ضمیر در «فجعلناها» عقوبت اصحاب سبت است که از جمله «فقلنا لهم کونوا قرده» به دست می آید. ضمیر در «یدیها» و «خلفها» به «الذین اعتدوا» ارجاع می شود و مؤنث آوردن آن به اعتبار «امت و طایفه» بودن آنان است. مقصود از «ما بین یدیها» (آنچه

پیش روی آنان بود) مردم معاصر اصحاب سبت است و منظور از «ما خلفها» (آنچه پس از آنان بود) آیندگان ایشان است.

3- کیفر اصحاب سبت ، موعظه و پندی برای اهل تقواست .

فجعلنها .. موعظه للمتقين

5- توجه به سرنوشت شوم اصحاب سبت ، زمینه ساز خودداری از گناه و نافرمانی خداوند است .

فجعلنها نکالا لما بین یدیها و ما خلفها

«نکال» به معنای عبرت و نیز به معنای عقوبت و کیفر بازدارنده است.

ص: 158

عبرت از اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 61 - 11

11 - موسی (ع) ، با یادآوری ناکامی اهل افترا در امت های پیشین ، آن را درس عبرتی برای فرعونیان خواند .

و قد خاب من افتری

جمله «قد خاب..» خبر از حال گذشتگان است و به منظور عبرت گیری حاضران در صحنه مبارزه موسی و فرعون، بیان شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 128 - 9

9 - لزوم تحقیق و مطالعه در آثار عبرت آموز به جای مانده از امت های گذشته و ریشه یابی عوامل هلاکت آنان

کم أهلکنا .. إن فی ذلک لأیت

مقتضای آیت بودن تاریخ گذشتگان و آثار آنان، قابلیت آن برای رهنمون شدن انسان به هدایت ها و درس های مهم و ارزنده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 44 - 10

10- آگاه شدن از تاریخ امت ها و تمدن ها و درس آموختن از آن ، امری پسندیده و مورد ترغیب خداوند

أفلا یرون أنا نأتی الأرض ننقصها من أطرافها

ماده «رؤیت» هرگاه به دو مفعول متعدی شود، به معنای «علم» خواهد بود (لسان العرب) و در این آیه به همین معنا به کار رفته است؛ زیرا

جمله «أنا نأتی..» به تأویل مصدر رفته و جانشین دو مفعول شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 44 - 6,9

6 - توصیه شدن مشرکان صدر اسلام به این که به خود بیایند و دست از کفر و تکذیب بردارند و خود را چونان جوامع پیشین ، گرفتار خشم و عذاب خدا نسازند .

وإن يكذبوك فقد كذبت... فأمليت للكافرين ثم أخذتهم

بیان سرگذشت اقوام تکذیب گر پیشین برای مردم شرک پیشه صدراسلام - که با پیامبر (صلی الله علیه و آله) مبارزه می کردند - در واقع نصیحتی بود به آنان مبنی بر این که از سرگذشت پیشینیان عبرت بگیرند و دست از مخالفت بردارند.

9- لزوم عبرت گرفتن از سرنوشت جوامع کفر پیشه تاریخ

ثم أخذتهم فكيف كان نكير

جمله «فكيف كان نكير» به تقدیر «فانظروا كيف كان نكير» است؛ یعنی، به سرگذشت آنان بنگرید و در عاقبت کارهایشان مطالعه کنید که عذاب خشم الهی چه بر سرشان آورد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 52 - 5

5- علم و دانش ، زمینه ساز درک آیات و نشانه های خدا و موجب پندآموزی از درس های نهفته در سرگذشت اقوام هلاک

ص: 159

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ يَعْلَمُونَ

قید «لقوم يعلمون» نشانگر آن است که جهل و نادانی، مانع از شناخت درس ها و آیات الهی است و تنها با داشتن درک و پیش فرض های معرفتی، می توان از آیات الهی پند گرفت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 42 - 4

4 - سیر و سفر در زمین ، به منظور عبرت آموزی از سرگذشت پیشینیان ، کاری بایسته و لازم است .

قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 26 - 1

1 - هلاکت ملت های کفرپیشه ، در گذشته درس عبرتی برای آیندگان است .

أَوَّلَمْ يَهْدِ لَهُمْ كَمْ أَهْلَكْنَا مِنْ قَبْلِهِمْ مِنَ الْقُرُونِ

«قرون» جمع «قرن» و به معنای قوم و ملتی است که در یک زمان، زندگی می کرده اند (مفردات راغب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 25 - 9

9 - تاریخ امت های پیشین ، درس آموز برای انسان ها

فَانظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكذِّبِينَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 37 - 1

1 - سرنوشت قوم «تبع» و اقوام قبل از آن ، پیامدار عبرت و هشدار برای مشرکان مکه

أَهْمُ خَيْرٍ أَمْ قَوْمِ تُبَعِّعَ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 12 - 3

3 - نقل داستان و سرگذشت پیشینیان در قرآن ، در چارچوب درس آموزی و پنددهی است .

لنجعلها لكم تذکره و تعیها اذن وعیه

52- عبرت از امت های پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 3 - 4

4 - نابودی امت ها و ملت های کفرپیشه تاریخ ، درس عبرتی برای همه کفرپیشگان است .

ص: 160

کم اهلکنا من قبلهم من قرن

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که آیه شریفه با یادآوری نابودی کافران گذشته، درصدد تهدید کفرپیشگان و اخطار به آنان است.

53- عبرت از امت های هلاک شده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 59 - 10

10- تاریخ و سرنوشت هلاکت بار جوامع ظالم، درس و عبرت برای آیندگان است .

و تلك القرى اهلکنهم لما ظلموا و جعلنا لمهلکهم موعداً

54- عبرت از انتقامهای خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 56 - 6

6 - انتقام و عذاب الهی، براساس ملاک و در راستای عبرت آموزی بشر

انتقمنا منهم .. فجعلنهم سلفاً و مثلاً للأخیرین

55- عبرت از انذارهای خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 4 - 15

15 - لازم است که انسان، از هشدارهای خداوند، پند بگیرد .

ما لکم من دونه من ولیّ .. أفلاتتذکرون

56- عبرت از انقراض تمدن ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 44 - 13، 11

11- مرگ و میر آدمیان و انقراض جوامع و تمدن ها، مایه عبرت انسان ها است .

أفلايرون أتا نأتي الأرض نثقصها من أطرافها

13- عبرت نكرفتن كافران از مشاهده مرگ و مير آدميان و انقراض جوامع و تمدن ها

أفلايرون أتا نأتي الأرض نثقصها من أطرافها

ص: 161

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 8 - 8

8 - توجه به هلاکت و انقراض تمدن های با شکوه گذشته ، مایه عبرت قدرتمندان

فأهلکنا أشدّ منهم بطشاً

یادآوری نابودی جوامع پیشین به مردم مکه، می تواند در راستای تنبه و عبرت آموزی آنان باشد.

57- عبرت از اهل عذاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 45 - 4

4- لزوم پندآموزی از سرنوشت امت های مبتلا شده به عذاب الهی

أو لم تکنوا... و سکنتم فی مسکن الذین ظلموا أنفسهم و تبین لکم کیف فعلنا بهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 128 - 4

4 - درس نگرفتن از تاریخ و هلاکت امت های پیشین ، امری سزاوار توبیخ و سرزنش

أفلم یهد لهم کم أهلکنا قبلهم

استفهام یاد شده در «أفلم...» برای انکار توییخی است. فاعل «لم یهد» «اهلاک» است که از «کم أهلکنا» فهمیده می شود و به دلیل متعدی شدن «لم یهد» به حرف لام، معنای تبیین نیز در آن تضمین شده و مفاد جمله این است که آیا نابود ساختن بسیاری از امت های گذشته، برای مشرکان روشن نساخت که نباید مانند آنان عمل کنند؟!

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 31 - 4

4 - سرنوشت کافران هلاک شده گذشته ، مایه عبرت و پندآموزی است .

ألم یروا کم أهلکنا قبلهم من القرون أنهم إلیهم لایرجعون

58- عبرت از اهل مدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 70 - 3

3- تاریخ و سرگذشت اقوام هلاک شده ، چون قوم نوح ، عاد ، ثمود ، قوم ابراهیم ، اصحاب مدین و قوم لوط ، مایه عبرت آدمیان

ألم یأتهم نبأ الذین من قبلهم قوم نوح . . . و المؤمنت

ص: 162

59- عبرت از بلاای طبیعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 41 - 9

9- بهره برداری از حوادث ناگوار طبیعی ، برای تنبّه انسان ها ، امری شایسته است .

ظهر الفساد ... لیذیقهم ... لعلهم یرجعون

60- عبرت از پیشینیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 153 - 13

13 - ضرورت پندآموزی و عبرت گیری ، از سرنوشت گذشتگان

یسئلک أهل الکتب .. فأخذتهم الصعقه بظلمهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 102 - 8

8 - لزوم عبرت گیری از سرگذشت پیشینیان

قد سألتها قوم .. ثم اصبحوا بها کفرین

61- عبرت از تاریخ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 30 - 26

26 - داستان خلقت و خلافت آدم (ع) و محاوره خدا و فرشتگان درباره او ، داستانی آموزنده و شایان دقت

و إذ قال ربک للملئکه .. إنی أعلم ما لاتعلمون

کلمه «إذ» مفعول برای فعل مقدر «اذکر» می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - داستان سجده فرشتگان بر آدم (ع) و امتناع ابلیس از آن کار ، داستانی آموزنده و شایسته و بایسته همیشه به خاطر داشتن

و إذ قلنا للملئکه . . . و کان من الکفرین

«اذ» مفعول برای «اذکر» (فراگیر و همواره به خاطر داشته باش) است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - خاطره نجات بنی اسرائیل و هلاکت خاندان فرعون با شکافته شدن دریا ، خاطره ای عبرت آموز و شایسته و بایسته به

ص: 163

و إذ فرقنا بكم البحر . . . و أنتم تنظرون

«إذ فرقنا» عطف بر «نعمتی» در آیه 47 است. بنابراین «إذ فرقنا» نیز مفعول برای «أذکروا» می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 51 - 13

13 - داستان غیبت موسی (ع) از میان قوم خویش و گرایش آن قوم به گوساله پرستی ، داستانی عبرت آموز و شایسته یاد آوردن

و إذ وعدنا موسی أربعین ليله ثم اتخذتم العجل من بعده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 54 - 21

21 - داستان توبه مرتدان بنی اسرائیل و اجرای فرمان خدا مبنی بر کشتن یکدیگر ، داستانی آموزنده و درخور به خاطر داشتن

و إذ قال موسی . . . فتاب علیکم

«إذ قال . . .» عطف بر «نعمتی» در آیه 47 است؛ یعنی: «أذکروا إذ قال . . .».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 66 - 1,6,7,8

1 - عقوبت اصحاب سبت ، عبرتی برای معاصران آنان و درسی بر آیندگان ایشان

فجعلنها نکلا لما بین یدیها و ما خلفها

مراد از ضمیر در «فجعلناها» عقوبت اصحاب سبت است که از جمله «فقلنا لهم کونوا قرده» به دست می آید. ضمیر در «یدیها» و «خلفها» به «الذین اعتدوا» ارجاع می شود و مؤنث آوردن آن به اعتبار «امت و طایفه» بودن آنان است. مقصود از «ما بین یدیها» (آنچه پیش روی آنان بود) مردم معاصر اصحاب سبت است و منظور از «ما خلفها» (آنچه پس از آنان بود) آیندگان ایشان است.

6 - عبرت آموز گشتن حوادث و رخدادها به دست خدا و در اختیار اوست .

فجعلنها نکلا

نسبت دادن «جعل» به خداوند در جمله «فجعلناها ..» (ما آن عقوبت را عبرت قرار دادیم) می رساند که: همه کارها، حتی اینکه واقعه و رخدادی چهره عبرت پیدا کند، به دست خدا و در اختیار اوست.

7- پندپذیری از سرگذشت امت ها ، نشانه برخوردار بودن از روحیه تقواست .

فجعلناها .. و موعظه للمتقين

8- تاریخ و سرگذشت امت ها ، منبعی برای موعظه و عبرت گیری و درس آموزی

فجعلناها نکالا لما بین یدیها و ما خلفها و موعظه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- بقره - 2 - 211 - 2,3

2- سرنوشت بنی اسرائیل ، باید مایه عبرتی برای مسلمانان باشد .

ص: 164

یا ایها الذین امنوا ادخلوا فی السلم کافه . . . سَلُّ بَنی اسرائیل

به نظر می رسد پندگیری از سرنوشت بنی اسرائیل، هدف از امر الهی نسبت به تحقیق درباره آنهاست.

3- لزوم تحقیق در سرگذشت امت های پیشین و پندآموزی از تاریخ آنان

سَلُّ بَنی اسرائیل کم اتیناهم . . . فانَّ اللّٰهَ شدید العقاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 243 - 3

3 - شناخت حوادث تاریخی و عبرت گرفتن از آنها، وظیفه مؤمنان

الم تر الی الذّین

رؤیت در آیه شریفه به معنای دیدن با چشم نیست؛ چون آن واقعه، گذشته است و قابل دیدن برای مخاطب نیست. بنابراین «الم تر ...» تحریک است برای شناخت و درک سرگذشته پیشینیان تا درس و عبرتی باشد برای اندیشه کنندگان.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 246 - 3

3 - مسمانان موظف به دقت کامل در تاریخ بنی اسرائیل و پندگیری از آن هستند .

الم تر الی الملائ من بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 252 - 8

8 - پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله)، رسالت دارِ ابلاغِ تاریخ عبرت آموز گذشتگان

تلک ایات اللّٰه . . . و انک لمن المرسلین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 286 - 14

14 - توجه مؤمنان به تاریخ گذشتگان و درس آموزی از آن

رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَا أَصْرًا كَمَا حَمَلْتَهُ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِنَا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 11 - 9

9 - سرنوشت فرعونیان ، عبرتی برای کافران در سراسر تاریخ

انّ الذین کفروا .. کذاب ال فرعون ... فاخذهم الله

ذکر فرعونیان به عنوان مثال می رساند که آنان، عبرت آیندگانند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 13 - 18,19,20,21,22

18 - امداد های الهی در بدر و پیروزی مسلمانان ، عبرتی بزرگ برای صاحبان بصیرت

قد کان ... انّ فی ذلک لعبره لاولی الابصار

ص: 165

از نکره آوردن «عبره»، بزرگی آن استفاده می شود. یعنی: عبره عظیمه.

19 - کسانی که از ماجرای جنگ بدر عبرت نگیرند، فاقد بینش و بصیرتند.

قد کان .. انّ فی ذلک لعبره لاولی الابصار

20 - روشنی نشانه های عبرت، در جنگ بدر

قد کان .. انّ فی ذلک لعبره لاولی الابصار

روشنی نشانه های عبرت، از کلمه «ابصار» استفاده شده است؛ یعنی آنچه در جنگ بدر از علائم حقیقت مؤمنین گذشت؛ در حد مشاهده بوده است.

21 - عبرت گیری و پندآموزی، هدفی برای نقل و تحلیل تاریخ در قرآن

قد کان لکم .. انّ فی ذلک لعبره لاولی الابصار

22 - بصیرت (بینش صحیح)، شرط پندگیری از حوادث تاریخ

قد کان لکم ایه .. انّ فی ذلک لعبره لاولی الابصار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 55 - 3

3 - خاطره نجات حضرت عیسی (ع) از دست کافران، سرگذشتی شایسته تذکر برای پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان

اذ قال الله یا عیسی ائی متوفیک

بنابراینکه «اذ»، مفعول به برای «اذکر» یا «اذکروا» که در تقدیر است، باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 103 - 12

12 - نقش سازنده یادآوری گذشته ها و عبرت از آن، در تربیت انسانها

واذکروا نعمت الله علیکم اذ کنتم اعداء فالف بین قلوبکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 105 - 9

9- لزوم عبرت گرفتن و پند پذیرفتن از سرگذشت پیشینیان برای ایجاد وحدت و پرهیز از تفرقه و اختلاف

و لا تكونوا كالذين تفرقوا و اختلفوا من بعد ما جاءهم البينات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- آل عمران - 3 - 122 - 3

3- لزوم یادآوری و تحلیل حوادث تاریخی (نبرد احد) و عبرت از آن

اذ همّت طائفتان منکم ان تفشلا

بنابر اینکه کلمه «اذ»، مفعول فعلی مقدر، همانند «اذکر» (به یاد آور) باشد؛ و یادآوری حوادث تاریخی، معمولاً برای عبرت گرفتن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- آل عمران - 3 - 137 - 12

ص: 166

12 - تاریخ پیشینیان و فرجام آنان ، عبرتی برای آیندگان

قد خلت من قبلکم .. فانظروا کیف کان عاقبه المکذبین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 138 - 5,6,7,10

5 - توجه به سنت های الهی در جوامع بشری و سرنوشت شوم تکذیب کنندگان ، هدایتگر تقوایندگان و پندی برای آنان

قد خلت من قبلکم سنن .. هدی و موعظه للمتین

6 - جهانگردی و تأمل در سرنوشت شوم گذشتگان ، زمینه ای برای پرهیز از تکذیب دین خداوند

فسیروا فی الارض فانظروا کیف کان عاقبه المکذبین. هذا بیان للناس

اگر «هذا» اشاره به مطالب آیه قبل باشد، متعلق کلمه «بیان» چنین خواهد بود: هذا بیان للناس لئلا یرتکبوا الذی ارتکبوه. یعنی مشاهده سرنوشت تکذیب کنندگان، روشنگر مردم است به اینکه مانند گذشتگان، آیات الهی را تکذیب نکنند.

7 - جهانگردی و تأمل در سرنوشت شوم گذشتگان ، از عوامل هدایت یافتن و پند پذیرفتن تقوایندگان

فسیروا فی الارض فانظروا .. هذا بیان للناس و هدی و موعظه للمتین

10 - توجه به فلسفه تاریخ ، جهت دهنده حرکت های انسانی - اجتماعی

فانظروا کیف کان عاقبه المکذبین. هذا بیان للناس و هدی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 183 - 15

15 - تاریخ هر امت ، منبعی برای شناخت روحیه و خصلت های آنان و تعیین خط مشی آینده شان

قد جاءکم .. فلم قتلتموهم

خداوند با خصلتها و سوابق تاریخی یهود، علیه یهودیان زمان پیامبر (صلی الله علیه و آله) استدلال می کند و مشی آینده آنان را گوشزد می نماید. این استدلال، بر اساس این است که تاریخ و سابقه هر امت نشان دهنده آینده آن و نیز منبعی برای شناخت روحیات حاکم بر آن باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- اطلاع و آگاهی از مشکلات آینده، آسان کننده تحمل آن

و لتسمعنَّ من الذين اوتوا الكتب من قبلکم و من الذين اشركوا اذى كثيراً

هدف از آگاه کردن مسلمانان به آزار و اذیت مخالفان پیش از وقوع آن، برای آماده سازی آنان است تا با برخورد ناگهانی تاب و تحمل خویش را از دست ندهند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 51 - 7

7 - دعوت قرآن به تحقیق در احوال پیروان ادیان گذشته، برای درس آموزی و عبرت از آنان

الم تر الى الذين اوتوا نصيباً من الكتب يؤمنون بالجبث و الطاغوت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 167

13 - ضرورت پندآموزی و عبرت گیری ، از سرنوشت گذشتگان

یسئلک أهل الکتب . . فأخذتهم الصعقه بظلمهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 20 - 1

1 - سرگذشت موسی (ع) با قوم خویش ، شایسته یادآوری و پندگیری

و اذ قال موسی لقومه یقوم

«اذ» در «اذ قال . . .»، مفعول برای فعلی مقدر مانند «اذکر» یا «اذکروا» می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 27 - 1,5

1 - داستان قربانی پسران حضرت آدم (ع) (هاییل و قابیل) ، داستانی پرفایده ، عبرت آموز و شایان ذکر

و اتل علیهم نبأ ابنی ءادم بالحق

آگاه نبودن قابیل از کیفیت دفن جسد هاییل، بیانگر این است که آنها از اولین انسانها بوده اند. بنابراین مراد از «آدم»، آدم ابوالبشر(ع) است و بنا به گفته مفسران، مقصود از فرزندان او، هاییل و قابیل هستند. گفتنی است که «نبأ» به خبری گفته می شود که دارای فایده بسیار باشد.

5 - قرآن ، فراخوان مردم به درس آموزی و عبرتگیری از رخداد های تاریخی

و اتل علیهم نبأ ابنی ءادم بالحق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 6 - 5,2,1

1 - تویخ کافران به آیات الهی به جهت تدبر نکردن در تاریخ و درس نگرفتن از سرنوشت هلاکتبار امتهای گذشته

الم یروا کم أهلکنا من قبلهم من قرن

2 - تاریخ گذشتگان، درس عبرت برای آیندگان

ألم يروا كم أهلكننا من قبلهم

5- ارائه نمونه های تاریخی عبرت آموز، روشی در هدایت و تربیت

ألم يروا كم أهلكننا من قبلهم من قرن مكنهم فى الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- انعام - 6 - 11 - 3،6،2

2- برانگیختن مردم به بررسی و مطالعه تاریخ امتهای پیشین و پندگیری از آن، وظیفه مبلغان دین

قل سيروا فى الأرض ثم انظروا

فعل امر «قل» خطاب به پیامبر(صلی الله علیه و آله) است که آن حضرت را موظف به ترغیب مردم به بررسی و مطالعه در تاریخ کرده است. این وظیفه، از نظر ملاک، اختصاصی به پیامبر(صلی الله علیه و آله) ندارد، بلکه وظیفه ای همگانی، مخصوصاً برای مبلغان دین، است.

3- پهنه زمین دارای آثاری عبرت آموز از ملتهای پیشین

قل سيروا فى الأرض ثم انظروا كيف كان عقبه المكذبين

ص: 168

6 - سرنوشت گذشتگان، درس عبرت برای آیندگان

قل سیروا فی الأرض ثم انظروا کیف کان عقبه المکذبین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 34 - 8،9

8 - تاریخ پیامبران گذشته و بیان پایداریهای آنان، درس آموز و سازنده است.

و لقد کذبت رسل من قبلک فصبروا .. حتی أتهم نصرنا

9 - تاریخ منبعی باارزش برای شناخت حوادث و عبرت گرفتن

و لقد کذبت رسل من قبلک فصبروا .. حتی أتهم نصرنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 27 - 4

4 - سرگذشت آدم و حوا و فریب خوردنشان از شیطان، درس عبرتی برای همه انسانها

لا یفتننکم الشیطن کما أخرج أبویکم من الجنة

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 74 - 4

4 - صالح (ع) از قوم خویش خواست تا سرنوشت شوم قوم عاد را همواره به یاد داشته باشند .

و اذکروا إذ جعلکم خلفاء من بعد عاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 80 - 2

2 - سرگذشت لوط پیامبر در مبارزه علیه فحشا و فرجام شوم قوم زشتکار او ، سرگذشتی پندآموز و شایسته یادآوری

و لوطاً إذ قال

چنانچه «لوطاً» مفعول برای فعل مقدر «اذکر» باشد، کلمه «إذ» بدل اشمال برای لوطاً است و اگر لوطاً مفعول برای «أرسلنا» گرفته شود،

«إذ» مفعول برای فعل مقدر «اذکر» خواهد بود، که بر این مبنا تقدیر جمله چنین است: أرسلنا لوطاً اذکراً إذ قال . . . بنا بر هر دو احتمال، لزوم یادآوری داستان لوط و قومش به دست می آید. گفتنی است هدف از یادآوری سرگذشت پیشینیان، عبرت آموزی و پندگیری است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 84 - 3

3 - سرنوشت شوم قوم تبهکار لوط ، سرنوشتی عبرت آموز و شایان بررسی دقیق

فانظر کیف کان عقبه المجرمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 86 - 12، 13، 15، 16

12 - شعیب ، مردم خویش را به مطالعه و بررسی فرجام شوم فسادگران تاریخ فراخواند .

ص: 169

و أنظروا كيف كان عقبه المفسدين

13 - شعيب ، كافرين قوم خویش را به گرفتار آمدن به فرجامی همانند سرنوشت فسادگران پیشین تهدید کرد .

و أنظروا كيف كان عقبه المفسدين

15 - لزوم بررسی و تحلیل فرجام شوم و عبرت آموز فسادگران تاریخ

و أنظروا كيف كان عقبه المفسدين

16 - ترغیب مردم به عبرت گرفتن از فرجام شوم فسادگران تاریخ ، از وظایف مبلغان دین

قال . . . و أنظروا كيف كان عقبه المفسدين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 92 - 6

6 - بیان فرجام شوم کفرپیشگان و تکذیب کنندگان رسولان الهی ، روشی برای مبلغان دین برای شناساندن زیانکاران واقعی

الذین کذبوا شعيباً كانوا هم لئسرين

خداوند با بیان فرجام شوم کفرپیشگان، زیانکاران واقعی را به مردم معرفی کرد. بنابراین از راههای معرفی کردن زیانکاران واقعی بیان فرجام شوم آنان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 97 - 4,5

4 - هلاکت امت های بی تقوا و تکذیب کننده پیامبران ، عبرتی برای امت های بعدی است .

و لكن کذبوا فأخذنهم . . . أفأمن أهل القرى أن يأتيهم بأسنا

5 - توجه جوامع بشری به فرجام شوم تکذیب کنندگان انبیا ، زمینه ساز نگرانی ایشان در ابتلا به عذاب الهی و مایه گرایش آنان به ایمان و تقواست .

و لو أن أهل القرى . . . أفأمن أهل القرى أن يأتيهم بأسنا

جمله «أفأمن . . .» عطف بر جمله «فأخذنهم بما كانوا يكسبون» است. یعنی آیا اقوام و ملت‌های کفرپیشه پس از آگاهی به سرنوشت شوم تکذیب کنندگان انبیا، باز هم عذاب الهی را انکار می کنند و خویشان را از گرفتار آمدن به آن مصون می پندارند؟

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 100 - 3

3 - فرجام شوم کفرپیشگان گنهکار تاریخ ، زمینه ای مناسب برای پندگیری و عبرت آموزی است .

أولم يهد للذین یرثون .. أن لو نشاء أصبئهم بذنوبهم

از مصادیق مورد نظر برای «ذنوب»، به قرینه آیات قبل و آیه بعد، کفر و انکار آیات الهی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 101 - 2

2 - خداوند ، تسلی دهنده پیامبر (صلی الله علیه و آله) با بیان سرگذشت شوم کفرپیشگان تکذیب کننده انبیا (ع)

نقص علیک

مخاطب قرار دادن پیامبر (صلی الله علیه و آله) «علیک» در بیان سرگذشت امتهای تکذیب کننده گذشته می تواند اشاره به برداشت فوق

ص: 170

داشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 141 - 3

3 - نجات از سیطره فرعونیان و عذاب های ایشان ، خاطره ای برای بنی اسرائیل و شایسته همواره به یاد داشتن

و إذ أنجینکم من آل فرعون یسومونکم سوء العذاب

«إذ» مفعولٌ به برای فعل مقدر «اذکروا» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 161 - 19

19 - داستان ورود بنی اسرائیل به بیت المقدس ، داستانی عبرت آموز و شایسته به یاد داشتن

و إذ قیل لهم اسکنوا .. سنزید المحسنین

کلمه «إذ» متعلق به فعلی مانند «اذکروا» (به یاد داشته باشید)، است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 164 - 11

11 - داستان مناظره دو گروه پرهیزکننده از صید ماهی در میان یهودیان (موعظه گران و تارکان نهی از منکر) داستانی آموزنده و شایان به

یاد داشتن . *

إذ قالت أمه منهم لم تعظون .. قالوا معذرة إلی ربکم

برداشت فوق مبتنی بر این است که «إذ قالت ..» متعلق به فعل محذوف «اذکر» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 167 - 10

10 - تقدیر الهی بر ذلت یهودیان متمرّد ، امری عبرت آموز و شایان به یاد داشتن

و إذ تأذن ربک لیبعثن

برداشت فوق با توجه به فعل مقدر «أذكر» استفاده شده است ; یعنی: «أذكر إذ تأذن ربك . . .»

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 175 - 3

3 - داستان بلعم باعورا ، داستانی پرفایده و هشداردهنده به دینداران و عالمان دینی

و اتل عليهم نبأ الذي آتينه آيتنا

«نبأ» به خبری گفته می شود که دارای فایده ای بزرگ باشد. (مفردات راغب). گویا هدف از نقل آن هشدار به دینداران و عالمان دینی است. یعنی کسانی که از آیات الهی بهره مند هستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 176 - 18، 16

16 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) از جانب خداوند مأمور شد تا داستان بلعم باعورا را برای تکذیب کنندگان آیات الهی گزارش کند .

ص: 171

«قصص» (مصدر «أقصص») به معنای بیان کردن و بازگو کردن است. «قصص» به معنای خبر و داستان است و «ال» در آن عهد ذکری و اشاره به داستان بلعم باعورا است.

18 - توجه به داستان بلعم باعورا برانگیزاننده آدمی به تفکر در سرنوشت شوم تکذیب کنندگان و ایجادکننده زمینه های هدایت در وی است .

فأقصص القصص لعلمهم يتفكرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 7 - 11

11 - لزوم یادآوری حقایق آموزنده تاریخ

إذ يعدكم الله إحدى الطائفتين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 18 - 2

2 - ضرورت توجه اهل ایمان به فرجام شوم کافران ستیزه گر و نقش اصلی خدا در پیروزی های مؤمنان

ذلكم

حرف «کم» در «ذلكم» خطاب به اهل ایمان است. یعنی ای اهل ایمان سرنوشت مشرکان ستیزه جو همان است که بیان شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 30 - 5

5 - شکست کافران مکه در توطئه علیه پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، عبرتی برای همه خائنان به خدا و رسول

لاتخونوا الله و الرسول . . . و يمكرون و يمكر الله

یادآوری شکست توطئه های کافران مکه پس از اشاره به خیانت برخی از مسلمانان برای تفهیم این حقیقت است که خائنان به خدا و رسول، هر چند اظهار اسلام کنند، همان گونه که کافران موفق نشدند، آنان نیز موفق نمی شوند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - خداوند ، کافران حق ستیز را به عبرت گرفتن از سرنوشت شوم همسانان گذشته خویش فرامی خواند .

وإن يعودوا فقد مضت سنت الأولین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - وقوع جنگ بدر و پیروزی مسلمانان در آن ، علی رغم موقعیت ضعیف آنان ، حادثه ای شایسته و بایسته به خاطر سپردن و همواره به یاد داشتن

إذ أنتم بالعدوه الدنيا . . . ولو تواعدتم لاختلقتم فی المیعد

برداشت فوق بر این اساس است که «إذ» مفعول برای فعل مقدر، یعنی «اذکروا» باشد. مفسران برآنند که از اهداف شرح

موقعیت جنگ بدر یادآوری ضعف مسلمانان و برتری کافران است که علی رغم آن با پیروزی مسلمانان پایان یافت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 43 - 15

15 - رؤیای پیامبر (صلی الله علیه و آله) در آستانه جنگ بدر و نتایج درخشان آن ، حادثه ای شایسته و بایسته به خاطر سپردن و همواره به یاد داشتن

إذ یریکهم اللّٰه فی منامک قلیلا و لو أریکهم کثیرا لفشلتم و لتنتزعتن

برداشت فوق بر این اساس است که «إذ» مفعول برای فعل مقدر «اذکروا» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 44 - 8

8 - کم نمایاندن هر یک از دو سپاه در جنگ بدر در نظر یکدیگر ، امری شایسته و بایسته به یاد داشتن

إذ یریکموهم إذالتقیمتیم فی أعینکم قلیلا و یقللکم فی أعینهم

برداشت فوق مبتنی بر این است که «إذ» مفعول برای فعل مقدر «اذکروا» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 49 - 13

13 - پیروزی مجاهدان بدر علی رغم ناتوانی آنان حادثه ای عبرت آموز و شایسته بیاد داشتن

و إذ یقول المنفقون . . . و من یتوکل علی اللّٰه فإن اللّٰه عزیز حکیم

برداشت فوق بر این اساس است که «إذ» مفعول برای «اذکروا» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 57 - 6

6 - عبرت گرفتن از سرنوشت پیمان شکنان جنگ آفرین علیه پیامبر (صلی الله علیه و آله) و جامعه اسلامی ، از اهداف فرمان خداوند بر شدت مجازات آنان

«تذکر» (مصدر يذكرون) به معنای دریافتن و همواره به خاطر داشتن است. جمله «لعلهم يذكرون» تعلیل برای «فشردهم» است. یعنی هدف از شدت مجازات این است که کفرپیشگان، توان مسلمین را دریابند و همواره به خاطر بسپارند تا در آینده علیه جامعه اسلامی توطئه نکنند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 69 - 13

13 - بی تأثیر ماندن دسیسه های منافقان و کافران طول تاریخ ، در از بین بردن ارزش های الهی ، عبرتی است برای دنبال کنندگان راه آنان *

كالذین من قبلکم . . . أولئک حبطت أعمالهم فی الدنيا و الآخره

با توجه به اینکه منظور از اعمال در «أعمالهم» می تواند روشهای خائنانه آنان در قبال ادیان الهی باشد، برداشت فوق به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 70 - 1,3,5

1 - نکوهش خداوند از منافقان ، به جهت عبرت نگرفتن از سرنوشت شوم کافران گذشته تاریخ

وعدالله المنفقين .. ألم يأتهم نبأ الذين من قبلهم

3 - تاریخ و سرگذشت اقوام هلاک شده ، چون قوم نوح ، عاد ، ثمود ، قوم ابراهیم ، اصحاب مدین و قوم لوط ، مایه عبرت آدمیان

ألم يأتهم نبأ الذين من قبلهم قوم نوح .. و المؤمنت

5 - هلاکت امت های کفرپیشه گذشته تاریخ ، از حوادث مهم و اخبار سازنده و پرفایده است .

ألم يأتهم نبأ الذين من قبلهم قوم نوح .. و المؤمنت

«نبأ» به معنای خبر مهم و بسیار سودمند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 89 - 10,11

10 - لزوم دقت در سرنوشت پیشینیان و دریافت علل هلاکت آنان ، به منظور درس آموزی و عبرت گیری

مثل ما أصاب قوم نوح .. و ما قوم لوط منكم ببعید

11 - مبلغان دین باید از بازگویی تاریخ و فرجام گذشتگان ، سود جسته و با بیان علل سرنوشت آنان ، مردمان را به آیین پیامبران گرایش دهند .

و يقوم لایجر منكم شقاقی أن یصیبکم مثل ما أصاب قوم نوح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 120 - 12,13

12 - تاریخ و حوادث آن ، منبعی برای درس آموزی ، پندگیری و شناخت حقایق

و جاءک فی هذه الحق و موعظه و ذکری للمؤمنین

13 - بیانگر حق و پندآموز بودن و یادآور شدن حقایق و معارف الهی ، معیار ارزشمندی داستان ها و سرگذشت پیشینیان

جاءك في هذه الحق و موعظه و ذكرى للمؤمنين

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

8 - يوسف - 12 - 109 - 12

12- لزوم مطالعه تاريخ پيشينيان و عبرت آموزى از فرجام آنان

أفلم يسيروا فى الأرض فينظروا كيف كان عقبه الذين من قبلهم

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

8 - يوسف - 12 - 111 - 1,2

1- داستان پیامبران و امت های ایشان حاوی پند و مایه عبرت است .

لقد كان فى قصصهم عبره

«قصص» به معنای داستان است. ضمیر در «قصصهم» به «رسل» و نیز امتهای ایشان - که از «من نشاء» و «القوم

ص: 174

المجرمین» در آیه قبل استفاده می شود - برمی گردد.

2- تنها خردمندان از سرگذشت های پندآموز پیامبران بهره می گیرند و عبرت می آموزند .

لقد كان في قصصهم عبرة لأولي الألب

روشن است که داستان پیامبران برای همگان می تواند عبرت باشد. بنابراین اختصاص دادن آن به خردمندان ، برای رساندن این حقیقت است که ایشان از داستان پیامبران درس می گیرند و دیگران محرومند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 6 - 7

7- لزوم مطالعه تاریخ پیشینیان برای پندگیری و عبرت آموزی

وقد خلت من قبلهم المثلت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 45 - 13

13- نقش مؤثر مثل ها و نمونه های عینی تاریخی در هدایت و درس آموزی انسان

و تبين لكم كيف فعلنا بهم وضربنا لكم الأمثال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 75 - 3,5

3- شناخت صحیح خداوند (توحید) و پندآموزی و درس گیری ، هدف و فلسفه نقل داستان ها و حوادث تاریخی در قرآن است .

و تبئهم عن ضيف إبراهيم . . . و أمطرنا عليهم حجارة من سجيل . إن في ذلك لآيت للمتو

جمله «إن في ذلك . . .» و نیز جمله «إن في ذلك لآيه للمؤمنين» در آیه 77 به منزله نتیجه گیری از نقل داستان ابراهیم(ع) و قوم لوط است و این نتیجه گیری می تواند بیانگر هدف و فلسفه بیان داستانها باشد.

5- شناخت صحیح حوادث عبرت انگیز تاریخ و پندپذیری و درس آموزی از آنها ، در گرو ژرف نگری و برخورد هوشمندانه است .

و تبئهم عن ضيف إبراهيم . . . و أمطرنا عليهم حجارة من سجيل . إن في ذلك لآيت للمت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 76 - 3

3- مطالعه در آثار گذشتگان و تمدن امّت های پیشین و شناخت آنها (باستان شناسی) ، به منظور درس آموزی و خداشناسی ، امری شایسته و بایسته

فأخذتهم الصيحة . . . فجعلنا عليها سافلها ... إن في ذلك لآيت ... وإنما لبسبيل م

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 77 - 2,5

2- ایمان و روح حق پذیری ، زمینه ساز شناخت صحیح آیات الهی و حوادث تاریخی و بهره گیری از آنهاست .

إن في ذلك لآيه للمؤمنين

ص: 175

5- شناخت خداوند (توحید) و پندآموزی و درس گیری ، هدف و فلسفه نقل داستان ها و حوادث تاریخی در قرآن است .

و تَبَّهْمَ عَنْ ضَيْفِ إِبْرَاهِيمَ . . . إِنْ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّلْمُتَوَسِّمِينَ . . . إِنْ فِي ذَلِكَ لَآيَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 36 - 13، 14

13- مطالعه تاریخ ، وسیله عبرت و درس آموزی است .

فسيروا في الأرض فانظروا كيف كان عقبة المكذبين

14- پهنه زمین ، دارای آثاری عبرت آموز از ملت های پیشین

فسيروا في الأرض فانظروا كيف كان عقبة المكذبين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 59 - 10

10- تاریخ و سرنوشت هلاکت بار جوامع ظالم ، درس و عبرت برای آیندگان است .

و تلك القرى أهلكنهم لما ظلموا وجعلنا لمهلكهم موعداً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مريم - 19 - 74 - 13

13- تاریخ جوامع و امت ها ، منبعی برای شناخت و عبرت است .

و كم أهلكننا قبلهم من قرن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مريم - 19 - 98 - 6

6- بررسی تاریخ و پیدایش و زوال تمدن ها ، منبعی برای شناخت و عبرت آموزی و درک حقایق قرآن

فإنما يسرناه . . . لتنذر به . . . و كم أهلكننا قبلهم من قرن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- درس نگرفتن از تاریخ و هلاکت امت های پیشین ، امری سزاوار توبیخ و سرزنش

أفلم یهد لهم کم أهلكنا قبلهم

استفهام یاد شده در «أفلم..» برای انکار توبیخی است. فاعل «لم یهد» «اهلاک» است که از «کم أهلكنا» فهمیده می شود و به دلیل متعدی شدن «لم یهد» به حرف لام، معنای تبیین نیز در آن تضمین شده و مفاد جمله این است که آیا نابود ساختن بسیاری از امت های گذشته، برای مشرکان روشن نساخت که نباید مانند آنان عمل کنند؟!

8- آثار باستانی به جای مانده از اقوام نابود شده ، دارای زمینه های فراوان برای عبرت گیری و درس آموزی

أفلم یهد لهم کم أهلكنا .. إنّ فی ذلک لآیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 44 - 9

ص: 176

9 - لزوم عبرت گرفتن از سرنوشت جوامع کفر پیشه تاریخ

ثم أخذتهم فكيف كان نكير

جمله «فكيف كان نكير» به تقدیر «فانظروا كيف كان نكير» است؛ یعنی، به سرگذشت آنان بنگرید و در عاقبت کارهایشان مطالعه کنید که عذاب خشم الهی چه بر سرشان آورد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 45 - 5

5 - توصیه شدن مشرکان صدر اسلام مبنی بر این که با مطالعه در سرنوشت اقوام و ستمگران هلاک شده گذشته و مشاهده آثار به جا مانده از شهرها و بلاد خراب شده آنان، درس عبرت بگیرند و از مخالفت و مبارزه با پیامبر (صلی الله علیه و آله) دست بردارند.

فكأين من قرية . . . وقصر مشيد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 46 - 1، 2، 3

1 - توییح و سرزنش کفرپیشگان و تکذیب کنندگان صدر اسلام، به خاطر عبرت نگرفتن از سرنوشت اقوام هلاک شده پیشین و پند نیاموختن از آثار به جا مانده از شهرها و سرزمینهای متروک و ویران شده آنها

فكأين من قرية أهلكنها . . . أفلم يسيروا في الأرض

استفهام در جمله «أفلم يسيروا في الأرض» استفهام توییحی است و «سیر» (مصدر «یسیرون») به معنای سیاحت و گردش می باشد. «ال» در «الأرض» عهد حضوری و «أرض» به معنای سرزمین است و ضمیر فاعل در «یسیرون» به مشرکان حق ستیز و تکذیب گر صدر اسلام باز می گردد.

2 - سیاحت در زمین برای مشاهده شهرهای ویران شده و مطالعه در سرنوشت و فرجام شوم ستمگران تاریخ، توصیه خداوند به گردنکشان و حق ستیزان

أفلم يسيروا في الأرض فتكون لهم قلوب يعقلون بها

3 - مطالعه در سرگذشت جوامع بی دادگر و کفرپیشه تاریخ و مشاهده شهرها و سرزمینهای ویران شده آنها (شهرهایی که با عذاب قهر الهی زیرورو شدند) بستری مناسب برای عبرت گرفتن و زمینه ای کارساز برای بیداری دلها

أفلم يسيروا في الأرض فتكون . . . ولكن تعمى القلوب التي في الصدور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 30 - 3, 5, 1

1 - سرگذشت نوح (ع) و قوم او، آینه عبرتی است برای دیگران.

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ

«الآيات» جمع «آیه» است و مراد از آن، نشانه های عبرت آموز است.

2 - وجود درس های بسیار، برای عبرت آموزی در سرگذشت نوح (ع) و قومش

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ

برداشت یاد شده از جمع آمدن «آیات»، استفاده می شود.

3 - لزوم درس آموزی از سرگذشت قوم نوح

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ

مؤکد شدن عبارت «فی ذلک لآیات» با «إِنَّ»، ترغیبی از سوی خدا به مطالعه سرگذشت قوم نوح، برای درس آموزی است.

ص: 177

5- تاریخ ، منبعی برای درس آموزی و عبرت گیری

إِنَّ فِي ذَلِكَ لآيَاتٍ وَإِن كُنَّا لَمُبْتَلِينَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 37 - 4,5

4- خداوند ، غرق کردن قوم نوح را در آب ، از نشانه های قدرت مندی خویش و درس عبرتی برای همه مردم قرار داد .

أَغْرَقْنَهُمْ وَجَعَلْنَاهُمْ لِلنَّاسِ آيَةً

مقصود از «آیه» در این جا، ممکن است معنای لغوی آن (علامت و نشانه) و یا به معنای موعظه و عبرت باشد.

5- گرفتاری تکذیب کنندگان پیامبران الهی و آیات او به قهر و هلاکت خداوند ، از نشانه های قدرت خدا و درس عبرتی برای همه مردمان

الذین كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا فدمرناهم تدميراً . و قوم نوح ... أغرقتهم وجعلناهم للناس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 39 - 1

1- خداوند ، پیش از هلاکت تکذیب کنندگان موسی (ع) و اقوام نوح ، عاد ، ثمود و اصحاب رسّ برای اتمام حجت و عبرت آموزی آنان ، مثل های روشنگرانه ای زده بود .

فقلنا اذهبا إلى القوم الذین كذبوا بآياتنا . . . و قوم نوح ... و عادًا و ثمودا و

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 67 - 3

3- تاریخ ، منبعی برای درس آموختن و عبرت گرفتن

إِنَّ فِي ذَلِكَ لآيَةً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 121 - 3

3- تاریخ ، منبعی برای درس آموختن و عبرت گرفتن

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 139 - 7

7- تاریخ ، منبعی برای درس آموختن و عبرت گرفتن

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 158 - 5

5- تاریخ ، منبعی برای درس آموختن و عبرت گرفتن

فَأَخَذَهُمُ الْعَذَابَ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً

ص: 178

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 174 - 3

3 - تاریخ ، منبعی برای درس آموختن و عبرت گرفتن

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةٍ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 190 - 3

3 - تاریخ ، منبعی برای درس آموختن و عبرت گرفتن

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةٍ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 69 - 2

2 - تاریخ و آثار بر جای مانده از پیشینیان ، دربردارنده درس ها و عبرت ها

قل سيروا في الأرض فانظروا كيف كان عقبة المجرمين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 14 - 9

9 - استفاده از تاریخ ، برای تنبه و هشدار ، روشی قرآنی است .

و لقد أرسلنا نوحًا إلى قومه .. فأخذهم الطوفان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 38 - 6

6 - استفاده از حوادث و تحولات تاریخی و آثار به جامانده از آن تحولات ، به منظور عبرت آموزی ، از روش های هدایتی قرآن است .

فكذبوه فأخذتهم الرجفة فأصبحوا في دارهم جثمين . وعادًا و ثمودًا وقد تبين لكم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- سیر و سفر در زمین ، به منظور عبرت آموزی از سرگذشت پیشینیان ، کاری بایسته و لازم است .

قل سیروا فی الأرض فانظروا کیف کان عقبه الذین من قبل

9- پهنه زمین ، دارای آثاری عبرت آموز از آثار گذشتگان است .

سیروا فی الأرض فانظروا کیف کان عقبه الذین من قبل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 26 - 13،9

9- تاریخ گذشتگان ، آینه عبرت آیندگان است .

ص: 179

أولم يهد لهم كم أهلكتنا .. إن في ذلك لآيت

13 - تاريخ عبرت آموز گذشتگان ، تأثیری در کفرپیشگان ندارد .

أولم يهد لهم .. أفلا يسمعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 19 - 14

14 - حوادث تاریخی ، درس آموز و آیه خداوند است .

إن في ذلك لآيت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 44 - 3

3 - سیر در سرزمین ها و مطالعه در سرگذشت پیشینیان ، مایه عبرت و درس آموز است .

أولم يسيروا في الأرض فينظروا كيف كان عقبه الذين من قبلهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 138 - 4,5

4 - لزوم خردورزی در تاریخ گذشتگان و درس آموزی از آن

ثم دمرنا الآخرين .. أفلا تعقلون

سرزنش بر تعقل نکردن در تاریخ پیشینیان، گویای برداشت بالا است.

5 - تعقل و خردورزی در تاریخ پیشینیان ، موجب عبرت و درس آموزی است .

ثم دمرنا الآخرين .. أفلا تعقلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 45 - 2

2 - سرگذشت ابراهیم ، اسحاق و یعقوب (علیهم السلام) ، درس آموز و سازنده برای پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان

و اذکر عبدنا ابرهیم و إسحق و یعقوب

توصیه خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله)، مبنی بر یادآوری سرگذشت حضرت ابراهیم (ع) و .. می تواند به منظور درس آموزی و سازندگی باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 48 - 2

2- سرگذشت اسماعیل ، الیسع و ذالکفل (علیهم السلام) ، درس آموز و سازنده برای پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان

و اذکر اسمعیل و الیسع و ذالکفل

توصیه خدا به پیامبر (صلی الله علیه و آله) مبنی بر یادآوری سرگذشت اسماعیل (ع) و .. می تواند به منظور درس آموزی و سازندگی باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 50 - 7

ص: 180

7 - سرگذشت هلاکت بار قشر مرفه و ناسپاس جوامع پیشین ، مایه عبرت و درس آموزی است .

قد قالها الذین من قبلهم فما أغنی عنهم ما كانوا یکسبون

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که آیه شریفه، در مقام موعظه و درس آموزی می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 21 - 2

2 - تاریخ گذشتگان ، حاوی درس های عبرت برای آیندگان

أولم یسیروا فی الأرض فینظروا کیف کان عقبه الذین کانوا من قبلهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 31 - 9

9 - تشویق و ترغیب شدن مردم عصر فرعون از سوی مؤمن آل فرعون ، به عبرت گیری و درس آموزی از سرگذشت هلاکت بار قوم نوح ،

عاد ، ثمود و اقوام پس از آنان

مثل دأب قوم نوح . . . و الذین من بعدهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 82 - 4، 2

2 - تاریخ گذشتگان ، حاوی درس های عبرت آموز برای آیندگان

أفلم یسیروا فی الأرض فینظروا کیف کان عقبه الذین من قبلهم

4 - کاوش نکردن در سرگذشت امت های گذشته و عبرت نگرفتن از آنها ، مورد سرزنش خداوند است .

أفلم یسیروا فی الأرض فینظروا کیف کان عقبه الذین من قبلهم

استفهام در «أفلم یسیروا» برای توییح می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 13 - 11، 7

7- تاریخ پیشینیان ، در بر دارنده درس عبرت برای آیندگان

فإن أعرضوا فقل أندر تكم صعقه مثل صعقه عاد و ثمود

11- توجه دادن مردم به سرنوشت شوم کفرپیشگان گذشته و بیان تاریخ عبرت آموز آنان ، از وظایف مبلغان الهی است .

فإن أعرضوا فقل أندر تكم صعقه مثل صعقه عاد و ثمود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 25 - 9

9- تاریخ امت های پیشین ، درس آموز برای انسان ها

فانظر كيف كان عقبه المكذبين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 10 - 2

ص: 181

2- لزوم سیر در زمین و بررسی تاریخ ملت ها ، برای عبرت آموزی

أفلم یسیروا فی الأرض فینظروا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 13 - 10

10- تاریخ ، پیامدار درس های عبرت برای جوامع کفرپیشه

و کأین من قریه .. أهلکنهم فلاناصر لهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 37 - 1,3,4

1 - تاریخ ، دارای درس های عبرت آموز برای بشر

إنّ فی ذلک لذکری

3 - دریافت پیام های نهفته در متن تاریخ ، نیازمند قلبی آگاه یا گوش شنوا و حق پذیر

إنّ فی ذلک لذکری لمن کان له قلب أو ألقى السمع و هو شهید

عبارت «لَمَنْ كَانَ لَهُ قَلْبٌ أَوْ أَلْقَى السَّمْعَ...» می رساند که برای فهم صحیح تاریخ، یکی از دو شرط لازم است: یا خردمندی و تیزهوشی در درک و تحلیل و یا حق شنوی از اهل خرد و اندیشه.

4 - توجه عمیق و حضور قلب در شنود درس های تاریخ ، شرط بهره‌وری از پیام های آن

إنّ فی ذلک لذکری لمن کان له قلب أو ألقى السمع و هو شهید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 54 - 4,5

4 - بیان سرگذشت عبرت انگیز اقوام نابودشده تاریخ ، در صحف موسی و ابراهیم (ع)

أم لم ینبأ بما فی صحف موسی . و إبرهیم ... و أنّه أهلک ... فغشّیها ما غشّی

برداشت یاد شده بنابراین نکته است که آیات شریفه، در ادامه بیان مطالبی باشد که خداوند از صحف موسی و ابراهیم(ع) نقل کرده است.

5- بشر در همه ادوار تاریخی، نیازمند تذکر و عبرت آموزی از سرگذشت پیشینیان

وَأَنَّهُ أَهْلَكَ عَادًا الْأُولَى

برداشت یاد شده در صورتی است که این آیات در صحف موسی و ابراهیم(ع) آمده باشد؛ چنان که برخی از مفسران گفته اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 2 - 23، 24

23 - اهل بینش و بصیرت، قادر به بهره مندی از درس ها و پند های الهی در تاریخ

فَاعْتَبِرُوا يَا أُولِيَ الْأَبْصَارِ

24 - تاریخ، بستر پند ها و عبرت ها برای انسان

هُوَ الَّذِي أَخْرَجَ الَّذِينَ كَفَرُوا... فَاعْتَبِرُوا يَا أُولِيَ الْأَبْصَارِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 182

4- ضرورت مطالعه تاریخ گذشتگان و عبرت گرفتن از آن

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَعِبْرَةً لِمَن يَخْشَى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بروج - 85 - 17 - 1

1 - اخبار پیشینیان ، دارای نکاتی آموزنده و عبرت آور ، حتی برای رسول خدا (صلی الله علیه و آله)

هل أتیک حدیث الجنود

62- عبرت از تاریخ قوم ثمود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 9 - 3

3- خبر سرگذشت قوم نوح ، عاد و ثمود ، خبری بس مهم و درس آموز

ألم یأتکم نبؤا الذین من قبلکم قوم نوح و عاد و ثمود و الذین من بعدهم

«نبأ» در لغت به خبری که قابل اعتنا، مهم و مفید باشد گفته می شود. از اینکه از میان اقوام گذشته، پس از ذکر عام (الذین من قبلکم)، اقوام یاد شده را اختصاص به ذکر داده و از آنها با کلمه «نبأ» تعبیر کرده است، نکته یاد شده به دست می آید.

63- عبرت از تاریخ قوم عاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 9 - 3

3- خبر سرگذشت قوم نوح ، عاد و ثمود ، خبری بس مهم و درس آموز

ألم یأتکم نبؤا الذین من قبلکم قوم نوح و عاد و ثمود و الذین من بعدهم

«نبأ» در لغت به خبری که قابل اعتنا، مهم و مفید باشد گفته می شود. از اینکه از میان اقوام گذشته، پس از ذکر عام (الذین من قبلکم)، اقوام یاد شده را اختصاص به ذکر داده و از آنها با کلمه «نبأ» تعبیر کرده است، نکته یاد شده به دست می آید.

64- عبرت از تاریخ قوم لوط

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 77 - 4

4- فراز های یاد شده از ماجرای قوم لوط در قرآن ، همگی پند دهنده و آموزنده درس های خداشناسی است .

و تَبَّهٔهُمْ عَنْ ضَيْفِ إِبْرَاهِيمَ . . . إِنْ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّلْمُتَوَسِّمِينَ . . . إِنْ فِي ذَلِكَ لَآيَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ

ص: 183

65- عبرت از تاریخ قوم نوح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 9 - 3

3- خبر سرگذشت قوم نوح ، عاد و ثمود ، خبری بس مهم و درس آموز

ألم یأتکم نبؤا الذین من قبلکم قوم نوح و عاد و ثمود و الذین من بعدهم

«نبأ» در لغت به خبری که قابل اعتنا، مهم و مفید باشد گفته می شود. از اینکه از میان اقوام گذشته، پس از ذکر عام (الذین من قبلکم)، اقوام یاد شده را اختصاص به ذکر داده و از آنها با کلمه «نبأ» تعبیر کرده است، نکته یاد شده به دست می آید.

66- عبرت از تحولات آفرینش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 44 - 5

5 - تشویق خداوند به بصیرت ، روشن دلی و عبرت آموزی ، از تحولات طبیعت

یقلّب اللّٰه الّیّٰل و النّهار إنّ فی ذلک لعبره لأوّلیّ الأَبْصَر

67- عبرت از تدبیر آسمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 23 - 3

3 - آسمان و زمین ، تحت ربوبیت الهی و تدبیر یگانه آن ، شایان تأمل و درس آموزی

فَوَرَبِّ السَّمٰوٰتِ وَ الْأَرْضِ

اهمیت ربوبیت الهی نسبت به آسمان و زمین، از آن جهت می باشد که مورد قسم قرار گرفته است.

68- عبرت از تدبیر زمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 23 - 3

3- آسمان و زمین ، تحت ربوبیت الهی و تدبیر یگانه آن ، شایان تأمل و درس آموزی

فَوَرَّبَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ

اهمیت ربوبیت الهی نسبت به آسمان و زمین، از آن جهت می باشد که مورد قسم قرار گرفته است.

69- عبرت از تذکرات قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 184

4- پذیرش تذکرات قرآن و خشیت و هراس در برابر خداوند ، مایه رهایی از آتش دوزخ

سیدّگر من یخشی . و یتجنّبها الأشقی . الذی یصلی النار الکبری

70- عبرت از تفاوت انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 21 - 1

1- خداوند ، فراخوان آدمیان برای تأمل و درس آموزی از تفاوت رتبه دنیوی انسانها

انظر کیف فضّلنا بعضهم علی بعض

71- عبرت از تقدیر باران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 50 - 2

2- نزول باران در سرزمین های گوناگون و به اندازه های مختلف ، مایه پندگیری و درس آموزی

و لقد صرفّنه بینهم لیذکروا

72- عبرت از تنوع موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جاثیه - 45 - 4 - 5

5- پراکندگی ، کثرت و تنوع موجودات زنده در زمین ، شایان تأمل و درس آموزی

و ما یبثّ من دابّه

تعبیر «یبثّ من دابّه» کثرت، تنوع و پراکندگی را می رساند و تصریح به آن، اهمیت موضوع را افاده می کند.

73- عبرت از چهارپایان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - وجود و کارایی دام‌ها (شتر، گاو و گوسفند) برای انسان، آکنده از درس‌ها و عبرت‌هایی از تقدیر و تدبیر الهی است .

وإنّ لكم فی الأنعم لعبره

«أنعام»؛ یعنی، گله‌های شتر، گاو و گوسفند. «عبره» و «إعتبار» نیز به معنای پندگرفتن و اندرز یافتن است.

ص: 185

74- عبرت از حرکت باد ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جا ئیه - 45 - 5 - 9

9- تغییر و تحول در حرکت باد ها ، امری الهی و در راستای درس آموزی بشر

و تصریف الريح

با توجه به واژه «تصریف» - که به معنای تغییر و دگرگونی از حالتی به حالتی دیگر است - برداشت بالا به دست می آید.

75- عبرت از حرکت کشتی ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 31 - 1

1 - حرکت کشتی ها بر پهنه دریا ، در پرتو مواهب الهی ، شایسته تأمل و درس آموزی است .

الم تر أن الفلک تجرى فی البحر بنعمت اللّٰه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 25 - 3

3- خداوند ، خواهان توجه انسان به شگفتی حرکت کشتی های عظیم بر دریا و درس آموزی از آن

وله الجوار المنشآت فی البحر کالأعلم . فبأی ءالاء ربکما تکذبان

76- عبرت از حکمت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 269 - 5

5- تنها صاحبان خرد ، پندپذیر از حکمت های خداوند هستند .

و ما یدکرّ الاّ اولوا الالباب

77- عبرت از خروج شیر شتر

4- در خارج کردن شیر خالص از میان خون و فضولات غذایی شتر، گاو و گوسفند، درس عبرتی است برای انسانها

وإن لكم في الأنعم لعبرة نسقيكم مما في بطونه من بين فرث و دم لبنًا خالصًا سائغ

78- عبرت از خروج شیر گاو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 66 - 4

4- در خارج کردن شیر خالص از میان خون و فضولات غذایی شتر، گاو و گوسفند، درس عبرتی است برای انسانها

وإن لكم في الأنعم لعبرة نسقيكم مما في بطونه من بين فرث ودم لبنًا خالصًا سائغ

79- عبرت از خروج شیر گوسفند

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 66 - 4

4- در خارج کردن شیر خالص از میان خون و فضولات غذایی شتر، گاو و گوسفند، درس عبرتی است برای انسانها

وإن لكم في الأنعم لعبرة نسقيكم مما في بطونه من بين فرث ودم لبنًا خالصًا سائغ

80- عبرت از خلقت آفرینش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 36 - 4

4- لجاجت و عناد، مانع درس آموزی کافران از آفرینش هستی

أم خلقوا السموت والأرض بل لا یوقنون

عبارت «بل لا یوقنون» بیانگر این نکته است که موضع گیری ناباورانه کافران درباره قرآن و پیامبر (صلی الله علیه و آله) برخاسته از یقین علمی آنان نیست؛ بلکه صرفاً از روی ستیزه جویی و لجبازی می باشد.

81- عبرت از خلقت جانداران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 45 - 8

8- طبیعت (پیدایش انواع گوناگون جانداران از جسمی مایع و...)، بستر مناسب برای عبرت آموزی و پندگیری

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَعِبْرَةً لِّأُولِي الْأَبْصَارِ . وَاللَّهُ خَلَقَ كُلَّ دَابَّةٍ مِنْ مَاءٍ

جمله «وَاللَّهُ خَلَقَ...» عطف بر جمله «يَقَلِّبُ اللَّهُ اللَّيْلَ...» است. این عطف می تواند به این مناسبت باشد که همان گونه که گردش و جابه جایی شب و روز مایه عبرت صاحبان بصیرت است آفرینش انواع جانداران نیز می تواند چنین تأثیری داشته باشد.

ص: 187

82- عبرت از خلقت روز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 62 - 5

5- درس آموز بودن آفرینش شب و روز و نظم حاکم بر آن ، به تصمیم و اراده انسان برای درس آموختن بستگی دارد .

و هو الذی جعل الّیل والنهار خلفه لمن أراد أن یدّگر

آمدن فعل «أراد» در جمله «لمن أراد أن یدّگر» - که در این جمله به منزله قید است - می رساند که اراده و تصمیم انسان نقش اساسی در درس آموزی و عبرت گیری او دارد.

83- عبرت از خلقت شب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 62 - 5

5- درس آموز بودن آفرینش شب و روز و نظم حاکم بر آن ، به تصمیم و اراده انسان برای درس آموختن بستگی دارد .

و هو الذی جعل الّیل والنهار خلفه لمن أراد أن یدّگر

آمدن فعل «أراد» در جمله «لمن أراد أن یدّگر» - که در این جمله به منزله قید است - می رساند که اراده و تصمیم انسان نقش اساسی در درس آموزی و عبرت گیری او دارد.

84- عبرت از خوشه های خرما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 10 - 6

6- چیش دانه های خرما در خوشه های انبوه نخل ، شایان تأمل و پندآموزی

لها طلع نضید

85- عبرت از درخت انگور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 67 - 2

2- درختان خرما و انگور و استحصال نوشیدنی از آنها، مایه پند و عبرت است .

و من ثمرت النخيل و الأعب تتخذون منه سكرًا

برداشت فوق، با توجه به معطوف بودن جمله «و من ثمرات..» بر جمله «و إن لكم فی الأنعام لعیره» است.

ص: 188

86- عبرت از رویش گیاهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 7 - 1

1 - رویش گیاهان مختلف از زمین ، شایان تأمل و درس آموزی

أولم يروا إلى الأرض كم أنبتنا فيها

87- عبرت از زمان احتضار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 84 - 2

2 - صحنه احتضار و جان کندن انسان ها ، صحنه ای هشداردهنده و درس آموز

و أنتم حينئذ تنظرون

88- عبرت از زندگی ابراهیم (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 35 - 1

1- زندگی حضرت ابراهیم (ع) و کیفیت و نوع دعایش ، درس آموز و شایسته یادآوری است .

و إذ قال إبراهيم ربّ اجعل هذا البلد آمناً

«و إذ قال» متعلق به «اذکر» و یا «اذکروا» در تقدیر است. روشن است که تذکر به یادآوری داستان حضرت ابراهیم (ع) نشانگر اهمیت و درس آموزی آن است.

89- عبرت از زندگی موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 39 - 5

5 - کسانی که نتوانند از جنبندگان و شکل زندگی آنها به توانمندی خداوند پی ببرند، مانند کر و لالهایی فرورفته در تاریکی هستند.

و ما من دابه فى الأرض . . . إلى ربهم يحشرون. و الذين كذبوا بآئتنا صم و بكم فى الظ

مقتضای ارتباط بین آیه مورد بحث با آیه قبل می تواند این مضمون باشد که همین آیات موجود در طبیعت برای هدایت کافی است و کسانی که نتوانند از همین آیات توانمندی خداوند را (إن الله قادر على ان ينزل) دریابند، کر و لالهایی ظلمت زده هستند.

ص: 189

90- عبرت از زوجیت موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 49 - 3

3 - حاکمیت قانون زوجیت بر موجودات جهان ، به تدبیر الهی و شایان تأمل و درس آموزی

و من کلّ شیء خلقنا زوجین لعلکم تذكرون

91- عبرت از سرنوشت اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 92 - 10، 8

8 - سرگذشت اقوام پیشین ، از آیات و نشانه های خداوند و مایه های عبرت مردم

لتكون لمن خلفك آية و إن كثيراً من الناس عن آيتنا لغفلون

10 - خداوند ، مردم را به تحقیق در سرگذشت عبرت انگیز اقوام و ملل پیشین ترغیب می کند .

لتكون لمن خلفك آية و إن كثيراً من الناس عن آيتنا لغفلون

92- عبرت از سرنوشت امت ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 111 - 1

1- داستان پیامبران و امت های ایشان حاوی پند و مایه عبرت است .

لقد كان في قصصهم عبره

«قصص» به معنای داستان است. ضمیر در «قصصهم» به «رسل» و نیز امتهای ایشان - که از «من نشاء» و «القوم المجرمین» در آیه قبل

استفاده می شود - برمی گردد.

93- عبرت از سرنوشت پیشینیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - مطالعه سرنوشت پیشینیان ، تأثیری بسزا در پندگیری انسان دارد .

إذ جعلكم خلفاء من بعد عاد

94- عبرت از سرنوشت ظالمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 190

23 - سرنوشت شوم ستمگران در قیامت ، هشدار برای متجاوزان به حقوق مردم است .

ألا إنَّ الظالمين في عذاب مقیم

کلمه «ألا» - که برای هشدار است - رساننده مطلب بالا می باشد.

95- عبرت از سرنوشت گناهکاران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 69 - 1

1 - عبرت گرفتن از سرنوشت مجرمان گذشته تاریخ ، هشدار خداوند به منکران معاد

وقال الذين كفروا.. إن هذا إلا أسطير الأولين . قل سيروا في الأرض فانظروا ك

96- عبرت از سرنوشت مکذبان انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 25 - 6

6 - سرنوشت شوم و هلاکت بار تکذیب کنندگان پیامبران در گذشته ، عبرت آموز برای دیگران

كذب الذين من قبلهم فأتيهم العذاب من حيث لا يشعرون

97- عبرت از سیره انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 74 - 10

10 - برخوردها و احتجاجات پیامبران، شایان تأمل و منبعی برای اتخاذ شیوه و درس آموزی است.

و إذ قال إبراهيم لأبيه أزر

«اذ» ظرف زمان و متعلق به فعل «اذکر» است؛ یعنی: «اذکر إذ قال». فرمان به یادآوری و بیان شیوه به جهت آن است که مخاطب از این جریان درسهای لازم را بگیرد.

98- عبرت از شتر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 66 - 1

1- در شتر، گاو و گوسفند درس عبرتی برای انسانهاست.

وإن لكم في الأنعم لعبرة نسقيكم

ص: 191

«أنعام» نامی است برای شتر، گاو و گوسفند.

99- عبرت از صلح حدیبیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 20 - 18

18 - رخداد جریان حدیبیه و ثمرات آن ، الگویی برای مؤمنان در جهت پیشبرد اهداف اسلام *

و لتكون آية للمؤمنين و يهديكم صراطًا مستقيمًا

مراد از «صراط مستقیم» شیوه درست حرکت جهادی و تبلیغی دین است؛ یعنی، مسلمانان می توانند از جریان حدیبیه نتیجه بگیرند که چگونه استواری بر حمایت از رهبری و تدبیر صحیح در پذیرش صلح در شرایط نابرابری قوا، می تواند زمینه را برای پیروزی های آینده هموار سازد.

100- عبرت از طبیعت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 44 - 4

4 - طبیعت (گردش و جابه جایی شب و روز و تحولات ناشی از آن و . . .) بستر مناسب برای عبرت آموزی و پندگیری

يَقْلَبُ اللَّهُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَعِبْرَةً لِّأُولِي الْأَبْصَارِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 45 - 8

8 - طبیعت (پیدایش انواع گوناگون جانداران از جسمی مایع و . . .) ، بستر مناسب برای عبرت آموزی و پندگیری

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَعِبْرَةً لِّأُولِي الْأَبْصَارِ . وَاللَّهُ خَلَقَ كُلَّ دَابَّةٍ مِنْ مَاءٍ

جمله «و الله خلق ..» عطف بر جمله «يَقْلَبُ اللَّهُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ...» است. این عطف می تواند به این مناسبت باشد که همان گونه که گردش و جابه جایی شب و روز مایه عبرت صاحبان بصیرت است آفرینش انواع جانداران نیز می تواند چنین تأثیری داشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 1 - 3

و الذریت ذرّواً

قسم، معمولاً به شیء ارزشمند تعلق می گیرد و از آن جا که همه اشیا در برابر ذات حق یکسان اند، این ارجمندی در مقایسه با نیازها و زندگی آدمی خواهد بود. گفتنی است که سوگند، انسان را به تأمل درباره متعلقات قسم فرا می خواند.

ص: 192

101- عبرت از طوفان نوح(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 15 - 3,4

3 - طوفان نوح و ثبت آن در تاریخ ، تدبیری الهی برای معرفت و عبرت آدمیان

و لقد تركنها آيه فهل من مدكر

در صورتی ضمیر «ترکناها»، مربوط به قصه نوح و طوفان باشد - چنان که برخی برآند - به دست می آید که مقصود از آن، ثبت آن قصه در تاریخ می باشد که به وسیله وحی صورت گرفته است.

4 - دعوت خداوند از خلق ، برای پندگیری از آیات او و رخداد طوفان نوح

و لقد تركنها آيه فهل من مدكر

تعبیر «فهل من مدكر» برای انگیزش است.

102- عبرت از ظالمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 45 - 9

9- آثار به جا مانده از ستمگران گذشته ، عبرت انگیز و درس آموز است .

و سکتتم فی مسکن الذین ظلموا أنفسهم . . . و ضربنا لکم الأمثال

در برداشت فوق «مساکن» در جمله «و سکتتم فی مساکن الذین ظلموا أنفسهم . . .» کنایه از آثار به جا مانده گرفته شده است.

103- عبرت از عجز انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 37 - 7

7- توجه به استحکام مظاهر طبیعت و ضعف خویش در برابر آنها ، مایه عبرت و پندگیری است .

لن تخرق الأرض ولن تبلغ الجبال طولاً

ذکر «إنك لن تحرق الأرض و...» در واقع توجه دادن به استحکام مظاهر طبیعت و متقابلاً ضعف انسان است که می تواند برای آدمی، عبرت آموز باشد.

104- عبرت از عذاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 166 - 3

3 - خداوند یهودیان ایله را پس از عبرت نگرفتن از عذاب نازل شده بر آنان و اصرارشان بر صید ماهی ، به بوزینه تبدیل کرد .

وَأَخَذْنَا الَّذِينَ ظَلَمُوا بِعَذَابٍ بَئِيسٍ .. فلما عتوا عن ما نهوا عنه

ص: 193

واق--ع شدن جمله «فلما عتوا» پس از «أخذنا الذين ظلموا . . .»، بیانگر این است که متجاوزان پس از مبتلا شدن به عذاب دنیوی همچنان به صید ماهی در شبانه ادامه می دادند.

105- عبرت از عذاب استیصال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 103 - 3

3- آدمی حتی با احتمال وجود سرای آخرت، از عذاب های استیصال عبرت می گیرد و دلالت آنها را بر وجود سرای آخرت می پذیرد.

إن فی ذلک لآیه لمن خاف عذاب الأخره

برداشت فوق، از کلمه «خاف» - که در آیه فوق متضمن معنای احتمال دادن است - استفاده می شود.

106- عبرت از عذاب اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 18 - 5

5 - عذاب شدن اقوام و ملت های پیشین، درس عبرت برای همگان و آیتی از نشانه های قدرت خداوند

ءأمنتم من فی السماء . . . و لقد کذب الذین من قبلهم فکیف کان نکیر

جمله استفهامیه «فکیف کان نکیر»، برای برانگیختن مردم به تفکر و تأمل و عبرت آموزی از تاریخ است.

107- عبرت از عذابهای خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 56 - 6

6 - انتقام و عذاب الهی، براساس ملاک و در راستای عبرت آموزی بشر

انتقمنا منهم . . . فجعلنهم سلفاً و مثلاً للأخرین

108- عبرت از فرجام اصحاب ایکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - سرگذشت شعيب (ع) و مردم ايکه ، شايان انديشه و دربردارنده درس عبرتي بزرگ براي ديگران

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً

كلمه «ذلک» به ماجرای میان شعيب(ع) و مردم ايکه اشاره دارد. «آيه» در اين جا معادل «عبره» و نکره آمدن آن برای

ص: 194

تفخیم است. بنابراین «إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً»؛ یعنی، به راستی در این ماجرا، درس عبرتی بزرگ وجود دارد.

109- عبرت از فرجام اقوام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 70 - 4

4- لزوم بهره گیری از سرگذشت و تاریخ امت ها ، در راهنمایی و هدایت انسانها

ألم يأتهم نبأ الذين من قبلهم قوم نوح . . . و المؤمنت

از اینکه خداوند، برای هدایت انسانها، به بیان سرنوشت امتها پرداخته است، مطلب فوق به دست می آید.

110- عبرت از فرجام اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 73 - 9

9- ضرورت تأمل در فرجام پیشینیان و عبرت گیری از آن

فانظر كيف كان عقبه المنذرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 89 - 11

11- مبلغان دین باید از بازگویی تاریخ و فرجام گذشتگان ، سود جسته و با بیان علل سرنوشت آنان ، مردمان را به آیین پیامبران گرایش دهند .

و يقوم لایجرمنکم شقاقی أن یصیبکم مثل ما أصاب قوم نوح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 109 - 12

12- لزوم مطالعه تاریخ پیشینیان و عبرت آموزی از فرجام آنان

أفلم یسیروا فی الأرض فینظروا كيف كان عقبه الذين من قبلهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 45 - 5

5 - توصیه شدن مشرکان صدر اسلام مبنی بر این که با مطالعه در سرنوشت اقوام و ستمگران هلاک شده گذشته و مشاهده آثار به جا مانده از شهرها و بلاد خراب شده آنان، درس عبرت بگیرند و از مخالفت و مبارزه با پیامبر (صلی الله علیه و آله) دست بردارند.

فکأین من قریه . . . وقصر مشید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 46 - 1

ص: 195

1 - توییح و سرزنش کفرپیشگان و تکذیب کنندگان صدراسلام ، به خاطر عبرت نگرفتن از سرنوشت اقوام هلاک شده پیشین و پند نیاموختن از آثار به جا مانده از شهرها و سرزمینهای متروک و ویران شده آنها

فكأئن من قرية أهلكنها .. أفلم يسيروا في الأرض

استفهام در جمله «أفلم يسيروا في الأرض» استفهام توییحی است و «سیر» (مصدر «یسیرون») به معنای سیاحت و گردش می باشد. «ال» در «الأرض» عهد حضوری و «أرض» به معنای سرزمین است و ضمیر فاعل در «یسیرون» به مشرکان حق ستیز و تکذیب گر صدراسلام باز می گردد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 40 - 8,9

8 - ناباوری و ناامیدی مشرکان به حیات اخروی ، عامل عبرت نگرفتن آنان از سرگذشت شوم اقوام پیشین چون قوم لوط

أفلم يكونوا يرونها بل كانوا لا يرجون نشورًا

برداشت فوق، با توجه به این نکته است که «بل» برای اضطراب انتقالی است؛ یعنی، این طور نیست که آنان به خاطر ندیدن آثار به جا مانده از قوم هلاک شده قوم لوط، از آن عبرت نگرفته اند بلکه چون آنان اعتقاد و امیدی به روز رستاخیز ندارند از چنین حادثه ای عبرت نیاموخته اند.

9 - توجه و اعتقاد به حیات اخروی ، برانگیزاننده آدمی به عبرت گرفتن از سرگذشت هلاکت بار اقوام پیشین و تصحیح رفتار خویش

أفلم يكونوا يرونها بل كانوا لا يرجون نشورًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 58 - 8

8 - توصیه خداوند به مشرکان مکه بر عبرت گرفتن از سرنوشت جوامع هلاک شده پیشین

وقالوا إن تتبع الهدى .. و كم أهلکنا من قرية بطرت معيشتها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 43 - 6

6 - لزوم توجه تمام عیار به دین حق ، با عبرت گیری از فرجام بدکرداران گذشته

فانظروا كيف كان عقبه الذين من قبل .. فأقم وجهك للدين

برداشت بالا، بنابراین احتمال است که «فاء» در «فأقم» تفریع بر آیه پیش باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 44 - 3

3 - سیر در سرزمین ها و مطالعه در سرگذشت پیشینیان ، مایه عبرت و درس آموز است .

أولم یسیروا فی الأرض فینظروا کیف کان عقبه الذین من قبلهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 31 - 4، 2

2 - کافران و مشرکان صدر اسلام ، به دلیل عبرت نگرفتن از سرنوشت هلاکت بار کافران پیش از خود ، مورد سرزنش خدا قرار

ص: 196

گرفتند .

ألم يروا كم أهلكنا قبلهم من القرون

4- سرنوشت کافران هلاک شده گذشته ، مایه عبرت و پندآموزی است .

ألم يروا كم أهلكنا قبلهم من القرون أنهم إلیهم لایرجعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 50 - 7

7- سرگذشت هلاکت بار قشر مرفه و ناسپاس جوامع پیشین ، مایه عبرت و درس آموزی است .

قد قالها الذین من قبلهم فما أغنی عنهم ما كانوا یکسبون

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که آیه شریفه، در مقام موعظه و درس آموزی می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 30 - 3،4

3- تشویق و ترغیب شدن فرعونیان از سوی مؤمن آل فرعون ، به عبرت گیری و درس آموزی از سرگذشت هلاکت بار اقوام و احزاب کافر پیشین

وقال الذی ءامن یقوم إتی أخاف علیکم مثل یوم الأحزاب

4- سرگذشت اقوام و احزاب کافر پیشین ، درس آموز و مایه عبرت

وقال الذی ءامن یقوم إتی أخاف علیکم مثل یوم الأحزاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 31 - 8،9

8- سرگذشت قوم نوح ، عاد ، ثمود و اقوام پس از آنان ، حاوی درس های عبرت انگیز برای همه ملت ها

مثل دأب قوم نوح . . . و الذین من بعدهم

9- تشویق و ترغیب شدن مردم عصر فرعون از سوی مؤمن آل فرعون ، به عبرت گیری و درس آموزی از سرگذشت هلاکت بار قوم نوح ،

عاد ، ثمود و اقوام پس از آنان

مثل دأب قوم نوح . . . و الذین من بعدهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 5 - 8

8 - سرنوشت شوم اقوام کافر پیشین ، درس آموز و عبرت انگیز است .

ألم یأتکم نبؤا الذین کفروا من قبل . . . لهم عذاب أليم

111- عبرت از فرجام امت ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 45 - 4

ص: 197

4- لزوم پندآموزی از سرنوشت امت های مبتلا شده به عذاب الهی

أو لم تكونوا... و سکنتم فی مسکن الذین ظلموا أنفسهم و تبین لکم کیف فعلنا بهم

112- عبرت از فرجام امت های پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 6 - 4

4- فرجام هلاکت بار امت های پیشین ، درس عبرت برای آیندگان

ألم تر کیف فعل ربک بعد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 34 - 9

9- تقوای پیشگی ، زمینه عبرت گیری از سرگذشت های پیشینیان

و مثلاً من الذین خلوا من قبلکم و موعظه للمتقین

113- عبرت از فرجام بنی نضیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 2 - 21، 22

21- فرجام تلخ یهود بنی نضیر ، مایه عبرت و درس آموزی برای اهل بینش

هو الذی أخرج... یخربون بیوتهم... فاعتبروا یا أولی الأبصر

22- غلبه اراده خدا بر استحکامات بنی نضیر ، درسی برای صاحبان فهم و بصیرت

مانعتهم حصونهم... فأتیهم الله من حیث لم یحتسبوا... فاعتبروا یا أولی الأبصر

114- عبرت از فرجام ثروت اندوزان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 78 - 11

11 - سرانجام شوم زورمداران و زراندوزان تاریخ ، درس عبرتی است برای دیگران .

أولم يعلم أنّ الله قد أهلك من قبله من القرون من هو أشدّ منه قوّه و أكثر جمعاً

115- عبرت از فرجام دشمنان انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 198

6- فرجام ذلت بار دشمنان خدا و پیامبران در طول تاریخ ، درس عبرتی برای مخالفان اسلام

إِنَّ الَّذِينَ يَحَادُّونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ .. كَمَا كَبَتَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ

116- عبرت از فرجام دشمنان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- فرجام ذلت بار دشمنان خدا و پیامبران در طول تاریخ ، درس عبرتی برای مخالفان اسلام

إِنَّ الَّذِينَ يَحَادُّونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ .. كَمَا كَبَتَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ

117- عبرت از فرجام دشمنان دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8- لزوم عبرت گیری از فرجام شوم توطئه گران علیه دین الهی

قَدْ مَكَرَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَأَتَى اللَّهُ بُنْيَمَهُمْ .. وَأَتَاهُمُ الْعَذَابُ

اینکه خداوند پس از بیان رفتار مخالفان قرآن به ذکر داستان کسانی می پردازد که علیه تعالیم آسمانی انبیا توطئه و مکر کردند و به خاطر آن گرفتار عذاب الهی شدند، هشدار است به سایر انسانها که از آن قضیه عبرت بگیرند.

118- عبرت از فرجام رهبران کفر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- سرنوشت شوم رهبران و سردمداران کفر و ناسپاسی ، درخور تأمل و شایسته پند و درس آموزی

أَلَمْ تَرِ إِلَى الَّذِينَ .. أَحْلَوْا قَوْمَهُمْ دَارَ الْبَوَارِ

119- عبرت از فرجام شوم قارون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 81 - 3

3- فرجام شوم قارون ، درس عبرتی است برای همه ثروتمندان مغرور و طغیانگر .

إنَّ قَارُونَ . . . فَبَغَىٰ عَلَيْهِمْ . . . فَخَسَفْنَا بِهِ وَبِدَارِهِ الْأَرْضَ

ص: 199

120- عبرت از فرجام شوم قوم عاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 25 - 10

10- سرنوشت شوم حق ستیزی قوم عاد ، درسی برای مجرمان همیشه تاریخ

كذلك نجزي القوم المجرمين

تعبیر «كذلك» و به رخ کشیدن سنت، در حقیقت اشاره به مطلب بالا دارد.

121- عبرت از فرجام شوم کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 10 - 1

1- توبیخ کافران از سوی خداوند ، به خاطر عبرت نگرفتن از سرنوشت شوم کافران گذشته تاریخ

أفلم يسيروا في الأرض فينظروا كيف كان عقبه الذين من قبلهم

122- عبرت از فرجام ظالمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- یونس - 10 - 39 - 13

13 - مطالعه در سرگذشت بیدادگران تاریخ و فرجام شوم آنان ، امری ضروری و مایه عبرت است .

فانظر كيف كان عقبه الظلمين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 83 - 9

9- خداوند ، انسان ها را به مطالعه آثار گذشتگان و عبرت گیری از فرجام شوم ستم کاران ، فرا خوانده است .

و ما هي من الظلمين ببعيد

بر اساس اینکه مراد از ضمیر «هی» آبادیهای قوم لوط باشد ، هدف از جمله «ما هي . . .» ترغیب انسانها به گذر کردن بر دیار قوم لوط و

دیدن آثار عذاب الهی است؛ تا بدین وسیله عبرت گیرند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 45 - 3

3- سرگذشت ستمگران هلاک شده و کیفر دیده پیشین ، عبرت انگیز و درس آموز است .

و سکتتم فی مسکن الذین ظلموا أنفسهم و تبین لکم کیف فعلنا بهم و ضربنا لکم الأمثا

ص: 200

123- عبرت از فرجام عهدشکنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 57 - 6

6 - عبرت گرفتن از سرنوشت پیمان شکنان جنگ آفرین علیه پیامبر (صلی الله علیه و آله) و جامعه اسلامی ، از اهداف فرمان خداوند بر شدت مجازات آنان

فشردهم من خلفهم لعلهم یذکرون

«تذکر» (مصدر یذکرون) به معنای دریافتن و همواره به خاطر داشتن است. جمله «لعلهم یذکرون» تعلیل برای «فشردهم» است. یعنی هدف از شدت مجازات این است که کفرپیشگان، توان مسلمین را دریابند و همواره به خاطر بسپارند تا در آینده علیه جامعه اسلامی توطئه نکنند.

124- عبرت از فرجام فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 92 - 13، 12، 6، 5، 3

3 - خداوند ، جسد فرعون را برای اینکه آیت و مایه عبرت جانشین و جانشینانش باشد ، از متلاشی شدن در دریا رهایی بخشید .

فالیوم ننجیک ببدنک لتکون لمن خلفک ءایه

برداشت فوق بر این اساس است که مقصود از «من خلفک» افرادی باشند که جانشین او و حاکم سرزمین مصر می شدند.

5 - خداوند ، جسد فرعون را برای اینکه سرگذشتش آیت و مایه عبرت آیندگان باشد ، از متلاشی شدن در دریا نجات داد .

فالیوم ننجیک ببدنک لتکون لمن خلفک ءایه

برداشت فوق مبتنی بر این است که مراد از «من خلفک» تمام انسانهایی باشند که پس از او به دنیا می آیند.

6 - خداوند ، جسد فرعون را آیت و مایه عبرت مردم مصر قرار داد .

ننجیک ببدنک لتکون لمن خلفک ءایه

برداشت فوق بر این اساس است که مقصود از «لن خلفک» مردمی باشند که در مصر تحت حکومت فرعون می زیستند.

12 - از امام رضا (ع) روایت شده است : « . . . و قد کان فرعون من قرنه إلی قدمه فی الحدید قد لبسه علی بدنه فلما أغرق ألقاه الله

تعالی علی نجوه من الأرض ببدنه لیکون لمن بعده علامه فیرونه مع تثقله بالحديد علی مرتفع من الأرض و سبیل التقیل أن یرسب و لا یرتفع فکان ذلک آیه و علامه . . . ;

. . . فرعون سر تا پا غرق در لباس آهنین بود. پس هنگامی که در آب غرق شد، خدا بدن او را بر بلندی ساحل افکند تا برای انسانهای بعد از او نشانه [عبرت] باشد و او را با همه سنگینی آهنی که بر بدن داشته بر بلندی زمین ببینند با اینکه جسم سنگین باید زیر آب رود نه اینکه بر بلندی قرار گیرد پس این دلیل و نشانه [قدرت خدا] بود . . . «.

13 - از امام باقر (ع) روایت شده است : « . . . و أما فرعون فنبذه الله وحده فألقاه بالساحل لينظروا إليه و ليعرفوه . . . و لئلا يشك أحد في هلاكه و انهم كانوا اتخذوه رباً فأراهم الله إياه جيفه ملقاه بالساحل لیکون لمن خلفه عبره و عظه . . . ;

. . . اما فرعون را خداوند تنها [از جمع غرق شدگان] به ساحل افکند تا او را ببینند و بشناسند . . . و هیچ کس در هلاکت او شک نکند و در حالی که گروهی او را پروردگار خود قرار داده بودند، خدا او را به صورت مرداری گندیده افکند بر ساحل نشان داد تا برای انسانهای بعد از او پند و عبرت باشد . . . «.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 26 - 1

1 - فرجام فرعون ، درس عبرتی بزرگ برای کسانی که نگران عاقبت دنیا و آخرت خویش اند .

إنّ فی ذلک لعبره لمن یخشی

متعلق «یخشی»، به قرینه «الأخره و الأولى» در آیه قبل، می تواند فرجام انسان در دنیا و آخرت باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بروج - 85 - 18 - 5

5 - فرجام فرعون و قوم ثمود ، داستانی آشنا برای اهل مکه و مایه عبرت برای همه مردمان

هل أتیک . . فرعون و ثمود

سوره «بروج» از سوره های مکی است و نام بردن امت هایی مخصوص برای عبرت گرفتن مکیان از فرجام آنها، بیانگر آگاهی آنان از تاریخ
اجمالی آن امت ها است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 10 - 3

3 - فرجام فرعون ، درس عبرت برای همگان

و فرعون ذی الأوتاد

125- عبرت از فرجام فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 40 - 8

8 - سرگذشت فرعونیان ، درس عبرتی برای همه بیدادگران است .

فانظر کیف کان عقبه الظلمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- مکيان ستيزه گر ، به سرنوشت عبرت آموز فرعونيان هشدار داده شدند .

بل هم في شكّ يلعبون ... كذلک

126- عبرت از فرجام قدرتمندان

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

13 - قصص - 28 - 78 - 11

11 - سرانجام شوم زورمداران و زراندوزان تاريخ ، درس عبرتي است براي ديگران .

أولم يعلم أنّ الله قد أهلك من قبله من القرون من هو أشدّ منه قوّه و أكثر جمعاً

ص: 202

127- عبرت از فرجام قوم ثمود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 158 - 3

3 - هلاکت ثمودیان با عذاب استیصال ، آیتی بزرگ و عبرت آموز برای دیگران

فأخذهم العذاب إنَّ فی ذلک لآیه

واژه «آیه» در این جا مرادف «عبره» است و نکره آمدن برای تفخیم می باشد؛ یعنی، «إنَّ فی ذلک لعبره عظیمه».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 51 - 2

2 - مطالعه و تأمل در سرنوشت شوم ثمودیان ، دربردارنده درس و عبرت برای انسان ها

فانظر کیف کان عقبه مکرهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 52 - 4

4 - خانه های ویران و خالی از سکنه ثمودیان ، دربردارنده درس عبرتی بزرگ برای اهل فهم و دانش

فتلک بیوتهم خاویه .. إنَّ فی ذلک لآیه لقوم یعلمون

واژه «آیه» در آیه یاد شده معادل «عبره» و تنکیر آن بیانگر بزرگی است؛ یعنی، «إنَّ فی ذلک لعبره عظیمه لقوم یعلمون».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 31 - 8,9

8 - سرگذشت قوم نوح ، عاد ، ثمود و اقوام پس از آنان ، حاوی درس های عبرت انگیز برای همه ملت ها

مثل دأب قوم نوح .. و الذین من بعدهم

9 - تشویق و ترغیب شدن مردم عصر فرعون از سوی مؤمن آل فرعون ، به عبرت گیری و درس آموزی از سرگذشت هلاکت بار قوم نوح ،

عاد ، ثمود و اقوام پس از آنان

مثل دأب قوم نوح . . . و الذين من بعدهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 43 - 1

1 - سرگذشت قوم ثمود و سرنوشت شوم آنان ، عبرت آموز برای آدمیان

و فی ثمود

«فی ثمود» عطف بر «ترکنا فیها آیه» است؛ یعنی، «و فی ثمود آیه. . .».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بروج - 85 - 18 - 5

ص: 203

5- فرجام فرعون و قوم ثمود ، داستانی آشنا برای اهل مکه و مایه عبرت برای همه مردمان

هل أتيك . . . فرعون و ثمود

سوره «بروج» از سوره های مکی است و نام بردن امت هایی مخصوص برای عبرت گرفتن مگیان از فرجام آنها، بیانگر آگاهی آنان از تاریخ اجمالی آن امت ها است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 9 - 3

3- فرجام قوم ثمود ، درس عبرت برای همگان

الم تر . . . و ثمود

128- عبرت از فرجام قوم عاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 31 - 8,9

8- سرگذشت قوم نوح ، عاد ، ثمود و اقوام پس از آنان ، حاوی درس های عبرت انگیز برای همه ملت ها

مثل داب قوم نوح . . . و الذین من بعدهم

9- تشویق و ترغیب شدن مردم عصر فرعون از سوی مؤمن آل فرعون ، به عبرت گیری و درس آموزی از سرگذشت هلاکت بار قوم نوح ، عاد ، ثمود و اقوام پس از آنان

مثل داب قوم نوح . . . و الذین من بعدهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 41 - 1

1- سرگذشت کفر آلود قوم عاد و سرنوشت شوم آنان ، عبرت آموز برای آدمیان

و فی عاد إذ أرسلنا علیهم

سیاق آیات شریفه در بیان سرنوشت عبرت آموز ملت های حق ستیز و نمایانگر نشانه های قدرت و قهر الهی است. بنابراین عبارت «و فی عاد» مانند «و فی موسی» عطف بر جمله «ترکنا فیها آیه» و به تقدیر «و فی عاد آیه» می باشد.

129- عبرت از فرجام قوم لوط

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 40 - 8

8 - ناباوری و ناامیدی مشرکان به حیات اخروی، عامل عبرت نگرفتن آنان از سرگذشت شوم اقوام پیشین چون قوم لوط

أفلم یکنوا یرونها بل کانوا لایرجون نشورًا

برداشت فوق، با توجه به این نکته است که «بل» برای اضراب انتقالی است؛ یعنی، این طور نیست که آنان به خاطر ندیدن آثار به جا مانده از قوم هلاک شده قوم لوط، از آن عبرت نگرفته اند بلکه چون آنان اعتقاد و امیدی به روز رستاخیز ندارند از چنین حادثه ای عبرت نیاموخته اند.

ص: 204

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 174 - 1

1 - نجات لوط (ع) و خاندانش - به جز همسر وی - و هلاکت قوم زشت کردارش ، آیتی بزرگ و عبرت آموز برای دیگران

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً

«ذلک» به جریان نجات لوط(ع) و کسان وی و نیز هلاکت قوم فساد پیشه اش اشاره دارد. «آیه» در این جا معادل «عبره» است و نکره آمدن آن برای بیان عظمت واقعه و درسی می باشد که در آن نهفته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 37 - 6

6 - سرگذشت قوم لوط ، عبرتی برای بیمناکان از عذاب دردناک کفر و گناه

و ترکنا فیها آیه للذین یخافون العذاب الألیم

130- عبرت از فرجام قوم نوح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 31 - 8,9

8 - سرگذشت قوم نوح ، عاد ، ثمود و اقوام پس از آنان ، حاوی درس های عبرت انگیز برای همه ملت ها

مثل دأب قوم نوح . . . و الذین من بعدهم

9 - تشویق و ترغیب شدن مردم عصر فرعون از سوی مؤمن آل فرعون ، به عبرت گیری و درس آموزی از سرگذشت هلاکت بار قوم نوح ، عاد ، ثمود و اقوام پس از آنان

مثل دأب قوم نوح . . . و الذین من بعدهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 46 - 2

2 - عبرت نیاموختن قوم لوط ، عاد ، ثمود و فرعونیان از سرنوشت شوم قوم نوح

خداوند سرگذشت قوم نوح را پس از قوم لوط و .. ذکر کرده است؛ با این که سرگذشت این قوم از نظر زمانی قبل از آنها واقع شده است. این نکته می تواند بیانگر معنای بالا باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 9 - 1

1 - قوم نوح ، نمونه ای عبرت انگیز از اقوام تکذیب کننده وحی و رسالت در طول تاریخ

من الأنباء ما فيه مزدجر .. کذب قبلهم قوم نوح

با توجه به ارتباط این آیه با آیه «من أنباء ما فيه مزدجر»، استفاده می شود که بیان کفر قوم نوح، از جمله اخبار هشداردهنده قرآن است.

ص: 205

131- عبرت از فرجام قوم یونس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 98 - 14

14 - سرگذشت قوم یونس ، درسی بزرگ برای جوامع بشری است .

فلولا كانت قرية ءامنت فنفعتها إيمانها إلا قوم يونس

با توجه به اینکه از سرگذشت قوم یونس در این سوره تنها همین جمله آن هم به صورت بخشی از یک آیه آمده و بدین جهت قابل مقایسه با سرگذشت قوم موسی و نوح نیست ولی در عین حال بر این سوره به جای نام نوح یا موسی نام یونس نهاده شده، می توان برداشت فوق را استفاده کرد.

132- عبرت از فرجام کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 69 - 2

2 - فرجام سوء منافقان و کفرپیشگان گذشته تاریخ - علی رغم برخورداری آنان از قدرت ، مال و فرزند فزونتر - هشدار می است به منافقان هر عصر .

وعد الله المنافقين .. كالذين من قبلكم كانوا أشد منكم قوه و أكثر أموالا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 26 - 5

5 - لزوم عبرت گرفتن از سرنوشت جوامع کفرپیشه تاریخ

ثم أخذت الذين كفروا فكيف كان نكير

جمله «فكيف كان نكير» به تقدیر «فانظروا كيف كان نكير» است؛ یعنی، در سرگذشت آنان بنگرید و در عاقبت کارشان مطالعه کنید که عذاب خشم الهی چه بر سرشان آورد.

133- عبرت از فرجام کفران کنندگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- سرنوشت شوم ناسپاسان و قدرناشناسان نعمت های الهی ، شایسته تأمل و تفکر و درخور پند و درس آموزی

ألم تر إلى الذين بدلوا نعمت الله كفرًا و أحلّوا قومهم دار البوار

4- سرنوشت شوم رهبران و سردمداران کفر و ناسپاسی ، درخور تأمل و شایسته پند و درس آموزی

ألم تر إلى الذين .. أحلّوا قومهم دار البوار

ص: 206

134- عبرت از فرجام گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 103 - 2

2 - مطالعه در فرجام شوم گمراهان شرک پیشه در جهان آخرت ، در بردارنده درسی بزرگ برای مردمان

یوم لاینفع مال و لابنون . . . إنّ فی ذلک لآیه

برداشت یاد شده بر این اساس است که «ذلک» اشاره به مضمون آیات پیشین نیز داشته باشد. گفتنی است که آیات قبل در زمینه فرجام شوم گمراهان و مشرکان بود.

135- عبرت از فرجام مخالفان انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 25 - 10

10 - مخالفان و تکذیب کنندگان انبیای الهی ، در زندگی دنیایی نیز دارای فرجامی بد و عبرت آموزانند .

فانتقمنا منهم فانظر کیف کان عقبه المکذبین

136- عبرت از فرجام مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 103 - 2

2 - مطالعه در فرجام شوم گمراهان شرک پیشه در جهان آخرت ، در بردارنده درسی بزرگ برای مردمان

یوم لاینفع مال و لابنون . . . إنّ فی ذلک لآیه

برداشت یاد شده بر این اساس است که «ذلک» اشاره به مضمون آیات پیشین نیز داشته باشد. گفتنی است که آیات قبل در زمینه فرجام شوم گمراهان و مشرکان بود.

137- عبرت از فرجام مفسدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 86 - 12،13،15،16

12 - شعيب ، مردم خویش را به مطالعه و بررسی فرجام شوم فسادگران تاریخ فراخواند .

و أنظروا كيف كان عقبه المفسدين

13 - شعيب ، کافران قوم خویش را به گرفتار آمدن به فرجامی همانند سرنوشت فسادگران پیشین تهدید کرد .

و أنظروا كيف كان عقبه المفسدين

15 - لزوم بررسی و تحلیل فرجام شوم و عبرت آموز فسادگران تاریخ

ص: 207

و أنظروا كيف كان عقبه المفسدين

16 - ترغيب مردم به عبرت گرفتن از فرجام شوم فسادگران تاریخ ، از وظایف مبلغان دین

قال . . . و أنظروا كيف كان عقبه المفسدين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 14 - 6

6 - اضمحلال شکوه و شوکت مفسدان جاه طلب تاریخ ، شایان عبرت و درس آموزی

كيف كان عقبه المفسدين

138- عبرت از فرجام مکذبان انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 25 - 7،10

7 - سرنوشت شوم و ناگوار تکذیب کنندگان پیامبران ، مایه عبرت برای همگان

فانتقمنا منهم فانظر كيف كان عقبه المكذبين

10 - مخالفان و تکذیب کنندگان انبیای الهی ، در زندگی دنیایی نیز دارای فرجامی بد و عبرت آموزاند .

فانتقمنا منهم فانظر كيف كان عقبه المكذبين

139- عبرت از فرجام منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 69 - 2

2 - فرجام سوء منافقان و کفرپیشگان گذشته تاریخ - علی رغم برخورداری آنان از قدرت ، مال و فرزند فزونتر - هشدارى است به منافقان هر عصر .

وعد الله المنافقين . . . كالذين من قبلكم كانوا أشد منكم قوة وأكثر أموالا

140- عبرت از فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 56 - 1

1 - سرنوشت فرعونیان در تاریخ ، مایه عبرت برای آیندگان

فجعلنهم سلفاً و مثلاً للأخرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 17 - 2

ص: 208

2- قوم فرعون ، از جمله امت های آزموده شده از سوی خداوند و دارای سرنوشتی عبرت آموز

و لقد فتنا قبلهم قوم فرعون

«فتنه» (مصدر «فتنا») در اصل به معنای گذاختن در آتش است و مقصود از آن در آیه بالا، آزمودن می باشد.

141- عبرت از قانونمندی آفرینش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 8 - 2

2- حاکمیت توازن بر کل ساختار جهان ، درس آموز آدیان در پابندی به موازین و معیار های الهی

و وضع المیزان . ألا تطغوا فی المیزان

از ارتباط این آیه با «وضع المیزان» و نیز با آیات پیشین استفاده می شود که خداوند همه چیز را به حساب و بر اساس موازین آفرید، تا آدمی نیز از آن درس گیرد و پایبند موازین باشد.

142- عبرت از قبر نیاکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکاثر - 102 - 1 - 8

8 - « قال علیّ (ع) بعد تلاوه «ألهیکم التکاثر حتی زرتم المقابر» یا له مراماً ما أبعدَه و زوراً ما أغفلَه و خطراً ما افضعه . . . أفبمصارع أباهم یفخرون أم بعدید الهلکی یتکاثرون . . . و لأن یكونوا عبراً أحق من أن یكونوا مفتخراً؛

علی (ع) بعد از تلاوت آیه «ألهیکم التکاثر حتی زرتم المقابر»، فرمود: شگفتا چه هدف بسیار دوری! و چه زیارت کنندگان غافل و چه خرامیدن بسیار زشتی! آیا به محل زمین خوردن پدران خویش می نازند و یا به تعداد هلاک شدگان [اقوام خود] مباحثات می کنند؟ . . . به راستی اینها مایه عبرت قرار گیرند، سزاوارتر است تا مایه مباحثات و افتخار باشند».

143- عبرت از قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 13 - 21

21- عبرت گیری و پندآموزی ، هدفی برای نقل و تحلیل تاریخ در قرآن

قد كان لكم . . ان في ذلك لعبره لاولى الابصار

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

5 - اعراف - 7 - 3 - 11

11 - پندپذیری انسانها از قرآن، بسیار اندک و ناچیز است.

قلیلا ما تذکرون

«قلیلا» صفت برای مفعول مطلق محذوف است. یعنی «تذکرا قلیلا». و کلمه «ما» زائده و تأکید برای قلت تذکر است.

ص: 209

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 6 - 9

9- توجه به نزول قرآن از سوی خالق ، مدیر و مالک تمام هستی ، مایه تقویت روحیه پندپذیری انسان از قرآن است .

تذکره . . . مَمَّنْ خَلَقَ الْأَرْضَ ... استوی . له ما فی السموت ... و ما تحت الثری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 10 - 5

5- قرآن ، درس آموز و مایه تذکر و پند برای انسان

کتاباً فیه ذکرکم

برداشت یاد شده مبتنی براین است که «ذکر» به معنای «تذکره» و «تذکر» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 50 - 5

5 - پندگیری و درس آموزی ، فلسفه نزول قرآن بر مردم با دلایل گوناگون و اسلوب مختلف

و لقد صرّفنه بینهم لیذکروا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 51 - 11

11 - مؤمنان ، از رحمت و پندآموز بودن قرآن ، بهره می برند .

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَرَحْمَةً وَ ذِكْرٍ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 29 - 10

10 - قرآن ، برای بیداری و پندگیری صاحبان خرد ناب است .

کتاب أنزلنه . . . لیتذکر أولوا الألباب

«لَبَّ» به معنای عقل خالص و خرد ناب است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 28 - 4

4 - قرآن ، بهترین ، گویاترین و شفاف ترین سخن برای پنددهی و درس آموزی

اللّٰهُ نَزَّلَ أَحْسَنَ الْحَدِيثِ .. لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ . قراءاً عربياً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 48 - 4، 1

1 - قرآن ، کتابی است بیداربخش و پندآموز .

وَإِنَّهُ لَتَذَكْرَةٌ لِّلْمُتَّقِينَ

ص: 210

4- بیداربخشی و پندآموزی، فلسفه نزول قرآن و قلمرو موضوعات آن

وإنه لتذکره للمتمتین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 49 - 4

4- قرآن، کتابی است بیدارگر و پندآموز.

عن التذکره معرضین

به گفته مفسران، مقصود از «تذکره» در این آیه، قرآن کریم است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 11 - 2

2- آیات قرآن، راهنما و مایه غفلت زدایی و زمینه پندگیری و عبرت

کلاً إنّها تذکره

مراد از ضمیر در «إنّها»، آیات قرآن است که با توجه به بیان اوصاف آنها در آیات بعد، تصریح به مرجع ضمیر لزومی نداشته است. «تذکره» اعم از «دلالت» (راهنمایی) و «اماره» (نشانه) است و به هر چیزی که با آن تذکر حاصل شود، اطلاق می گردد (مفردات راغب). «تذکیر» (مرادف تذکره) به معنای موعظه کردن و «ذکری» (اسم مصدر آن) به معنای عبرت است (قاموس); بنابراین مراد از «تذکره» بودن قرآن، راهنمایی، موعظه کردن و مایه عبرت بودن آن است.

144- عبرت از قصص انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 21 - 2

2- لزوم یادکرد سرگذشت پیامبران، برای درس آموزی و پندگیری

و اذکر أّخاعاد

از آخر آیه شریفه (إّتی أّخاف علیکم..)، استفاده می شود که یادکرد در جهت پندگیری است.

145- عبرت از قصص قرآن

14 - از امام صادق (ع) درباره سخن خداوند که می فرماید: «الذین ءاتینهم الکتب یتلونه حق تلاوته» روایت شده که فرمود: «یرتلون آیاته و یتفقهون به و یعملون باحکامه و یرجون وعده و یخافون وعیده و یعتبرون بقصصه و یأتمرون بأوامره و ینتهون بنواهیة . . .»؛

آنان قرآن را با ترتیل می خوانند و تلاش می کنند تا آیات آن را بفهمند و به احکام آن عمل می کنند و امیدوار به وعده ها و از وعید آن ترسان می باشند، و از قصه های آن پند و عبرت می گیرند و به اوامر آن تن می دهند و از نواهی آن دوری می گزینند . . .».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 15 - 5

5- بالا بردن معرفت و عبرت آموختن بشر، فلسفه و قلمرو داستان سرایی های قرآن

كذبت قبلهم قوم نوح... ولقد تركنها آيه فهل من مدكر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 26 - 3

3 - پندآموزی، از اهداف نقل داستان گذشتگان در قرآن

إن في ذلك لعبره لمن يخشى

146- عبرت از قصه آدم (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 27 - 4

4- سرگذشت آدم و حوا و فریب خوردنشان از شیطان، درس عبرتی برای همه انسانها

لا يفتننكم الشيطان كما أخرج أبويكم من الجنة

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 50 - 1

1- سرگذشت سجده ملائکه در برابر آدم و تمرد ابلیس، عبرت آموز و شایان توجه است.

و إذ قلنا للملائكة اسجدوا لآدم

«إذ» ظرف برای فعل مقدر مانند «أذكر» است؛ یعنی: «یاد کن زمانی را که...». فرمان خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله) و یا آحاد مردم در مورد یاد کردن داستان سجده برای آدم، گویای سازنده بودن این یادآوری و عبرت آموزی آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 116 - 1

1 - داستان سجده فرشتگان بر آدم و امتناع ابلیس ، سرگذشتی درخور توجه و درس آموزی

و إذ قلنا للملائكة اسجدوا

«إذ» مفعول فعل محذوف است و به قرینه آیات مشابه، آن فعل «اذکر» (فراگیر و به خاطر داشته باش) می باشد.

147- عبرت از قصه ابراهیم (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 41 - 3

3- زندگی ابراهیم (ع) و خصوصیات او ، سازنده و درس آموز است .

ص: 212

واذکر فی الکتب ابرہیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 69 - 2

2- سرگذشت ابراهیم ، ماجرای مهم و شایان درس آموزی

و اتل علیهم نبأ ابرہیم

«نبأ» به ماجرای گفته می شود که دارای فایده ای بزرگ باشد (مفردات راغب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 103 - 1

1 - سرگذشت ابراهیم و قوم او ، نشانه الهی و درس عبرتی بزرگ برای همه انسان ها

و اتل علیهم نبأ ابرہیم . . . إن فی ذلک لآیة

به کارگیری اسم اشاره بعید (ذلک) و نکره آوردن «آیه»، بیانگر آن است که ماجرای میان ابراهیم(ع) و قومش، از رخدادهای بسیار مهم تاریخ و در بردارنده آموزه های گرانسنگی برای انسان ها است. گفتنی است که واژه «آیه» در این جا معادل «عبره» می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 45 - 2

2- سرگذشت ابراهیم ، اسحاق و یعقوب (علیهم السلام) ، درس آموز و سازنده برای پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان

و اذکر عبدنا ابرہیم و إسحق و یعقوب

توصیه خداوند به پیامبر(صلی الله علیه و آله)، مبنی بر یادآوری سرگذشت حضرت ابراهیم(ع) و .. می تواند به منظور درس آموزی و سازندگی باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 26 - 2

2- داستان مبارزه حضرت ابراهیم (ع) با شرک و بت پرستی ، داستانی زنده و درس آموز برای همیشه تاریخ

وإذ قال إبراهيم

کلمه «إذ» در محل نصب و مفعول به برای فعل محذوف است؛ یعنی، «واذکر إذ قال..».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 24 - 1

1 - سرگذشت ابراهیم (ع) و میهمانان گرامی او، شایان شنیدن و درس آموزی

هل أتیک حدیث ضیف إبرهیم المکرمین

ص: 213

148- عبرت از قصه ادریس (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 56 - 2

2- زندگی ادریس (ع) و خصوصیات او، سازنده و درس آموز است.

واذکر فی الکتب ادریس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 85 - 2

2- سرگذشت اسماعیل، ادریس و ذوالکفل (ع) و صبر و شکیبایی آنان، درس آموز و شایسته یاد و یادآوری است.

وإسمعیل .. کلّ من الصبرین

برداشت یاد شده مبتنی بر این است که نصب «اسماعیل» به وسیله عامل مقدری چون «أذکر» یا «أذکروا» باشد.

149- عبرت از قصه اسحاق (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 45 - 2

2- سرگذشت ابراهیم، اسحاق و یعقوب (علیهم السلام)، درس آموز و سازنده برای پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان

و اذکر عبدنا ابرهیم و إسحق و یعقوب

توصیه خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله)، مبنی بر یادآوری سرگذشت حضرت ابراهیم (ع) و .. می تواند به منظور درس آموزی و سازندگی باشد.

150- عبرت از قصه اسماعیل (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 85 - 2

2- سرگذشت اسماعیل، ادریس و ذوالکفل (ع) و صبر و شکیبایی آنان، درس آموز و شایسته یاد و یادآوری است.

وإسماعيل .. كلّ من الصبرين

برداشت یاد شده مبتنی براین است که نصب «اسماعیل» به وسیله عامل مقدری چون «أذکر» یا «أذکروا» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 48 - 2

2- سرگذشت اسماعیل ، الیسع و ذالکفل (علیهم السلام) ، درس آموز و سازنده برای پیامبراسلام (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان

و اذکر إسماعیل و الیسع و ذالکفل

توصیه خدا به پیامبر(صلی الله علیه و آله) مبنی بر یادآوری سرگذشت اسماعیل(ع) و .. می تواند به منظور درس آموزی و سازندگی باشد.

ص: 214

151- عبرت از قصه اصحاب فیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فیل - 105 - 1 - 7

7 - داستان اصحاب فیل و کیفر دیدن آنان ، حادثه ای عبرت آموز و شایسته تدبیر

الم تر کیف

152- عبرت از قصه الیاس (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 123 - 2

2 - سرگذشت الیاس پیامبر ، درس آموز و تسلی بخش برای پیامبراسلام و مؤمنان

وإنّ الیاس لمن المرسلین

برداشت یاد شده به خاطر این نکته است که یادآوری سرگذشت الیاس (ع) و قوم او برای پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان - که در شرایط سخت مکه قرار داشتند و با مخالفت های مشرکان روبه رو بودند - در واقع به منظور درس آموزی و دلداری آنان بوده است.

153- عبرت از قصه الیسع (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 48 - 2

2 - سرگذشت اسماعیل ، الیسع و ذالکفل (علیهم السلام) ، درس آموز و سازنده برای پیامبراسلام (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان

و اذکر اسمعیل و الیسع و ذالکفل

توصیه خدا به پیامبر (صلی الله علیه و آله) مبنی بر یادآوری سرگذشت اسماعیل (ع) و... می تواند به منظور درس آموزی و سازندگی باشد.

154- عبرت از قصه انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 111 - 2، 1

1- داستان پیامبران و امت های ایشان حاوی پند و مایه عبرت است .

لقد كان في قصصهم عبره

«قصص» به معنای داستان است. ضمیر در «قصصهم» به «رسل» و نیز امتهای ایشان - که از «من نشاء» و «القوم المجرمین» در آیه قبل استفاده می شود - برمی گردد.

2- تنها خردمندان از سرگذشت های پندآموز پیامبران بهره می گیرند و عبرت می آموزند .

لقد كان في قصصهم عبره لأولى الألب

روشن است که داستان پیامبران برای همگان می تواند عبرت باشد. بنابراین اختصاص دادن آن به خردمندان ، برای رساندن این حقیقت است که ایشان از داستان پیامبران درس می گیرند و دیگران محرومند.

ص: 215

155- عبرت از قصه اهل انطاکیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 13 - 4

4- داستان مردم « انطاکیه » ، داستانی مثال زدنی ، درس آموز و عبرت انگیز

و اضرب لهم مثلاً أصحاب القریه

156- عبرت از قصه اهل ایله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 163 - 5

5- توجه دادن یهودیان به فرجام شوم مخالفت با فرمان های الهی ، هدف از پرسش پیامبر (صلی الله علیه و آله) از یهودیان درباره مردم ایله

و سنلهم عن القریه التی کانت حاضره البحر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 164 - 11

11 - داستان مناظره دو گروه پرهیزکننده از صید ماهی در میان یهودیان (موعظه گران و تارکان نهی از منکر) داستانی آموزنده و شایان به یاد داشتن . *

إذ قالت أمه منهم لم تعظون . . . قالوا معذره إلی ربکم

برداشت فوق مبتنی بر این است که «إذ قالت . . .» متعلق به فعل محذوف «اذکر» باشد.

157- عبرت از قصه ایوب (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 83 - 1

1- سرگذشت ایوب (ع) و نیایش او با خدا ، درس آموز و سزاوار یاد و یادآوری است .

و ایوب إذ نادى ربه

برداشت یاد شده مبتنی بر این است که نصب «ایوب» به وسیله عامل مقدری، چون «أذكر» یا «أذكروا» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 41 - 2

2- سرگذشت ایوب (ع) درس آموز و سازنده برای پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان

و اذکر عبدنا ایوب

ص: 216

توصیه خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله)، مبنی بر یاد کردن سرگذشت ایوب (ع) می تواند به منظور درس آموزی و سازندگی باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 43 - 11

11 - بازگشت و دو چندان شدن خانواده ایوب (ع) ، مایه تذکر و بیداری صاحبان خرد ناب

و وهبنا له أهله .. رحمه منا و ذكرى لأولى الألب

«لُب» به معنای عقل خالص و خرد ناب است (مفردات راغب).

158- عبرت از قصه حبیب نجار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 20 - 15

15 - داستان مؤمن انطاکیه (حبیب نجار) ، داستانی مثل زدنی و درس آموز

واضرب لهم مثلاً أصحاب القرية .. و جاء من أقصا المدینه رجل

برداشت یاد شده از آن جا است که آیات مربوط به حبیب نجار، به دنبال آیات مربوط به داستان مردم انطاکیه آمده و جزء آن می باشد.

159- عبرت از قصه حوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 27 - 4

4 - سرگذشت آدم و حوا و فریب خوردنشان از شیطان، درس عبرتی برای همه انسانها

لا یفتنکم الشیطن کما أخرج أبویکم من الجنه

160- عبرت از قصه داود (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 21 - 2

2 - ماجرای گروه شکایت کننده و متخاصم در نزد داوود (ع) ، درس آموز برای پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله)

و هل أتیک نبؤا الخصم

از تشویق شدن پیامبر (صلی الله علیه و آله) به مطالعه در این ماجرا، برداشت یاد شده استفاده می شود.

ص: 217

161- عبرت از قصه ذوالکفل(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 85 - 2

2- سرگذشت اسماعیل ، ادریس و ذوالکفل (ع) و صبر و شکیبایی آنان ، درس آموز و شایسته یاد و یادآوری است .

وإسمعیل .. کلّ من الصبرین

برداشت یاد شده مبتنی بر این است که نصب «اسماعیل» به وسیله عامل مقدری چون «أذکر» یا «أذکروا» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 48 - 2

2- سرگذشت اسماعیل ، الیسع و ذالکفل (علیهم السلام) ، درس آموز و سازنده برای پیامبراسلام (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان

و اذکر إسمعیل و الیسع و ذالکفل

توصیه خدا به پیامبر (صلی الله علیه و آله) مبنی بر یادآوری سرگذشت اسماعیل(ع) و .. می تواند به منظور درس آموزی و سازندگی باشد.

162- عبرت از قصه زکریا(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 89 - 1

1- داستان زکریا و فرزند خواهی او ، درس آموز و شایسته یاد و یادآوری است .

وزکریّا إذ نادى

برداشت یاد شده مبتنی بر این است که نصب «زکریّا» به عامل مقدری چون «أذکر» یا «أذکروا» باشد.

163- عبرت از قصه سلیمان(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 31 - 3

3- ماجرای سان دیدن سلیمان (ع) از اسب های خود، ماجرای آموزنده و مهم

إذ عرض عليه بالعشيّ الصفت الجياد

از توصیه خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله) مبنی بر یادآوری داستان سان دیدن سلیمان (ع) از اسبان خود، برداشت یاد شده به دست می آید.

164- عبرت از قصه شعیب (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 190 - 1

1- سرگذشت شعیب (ع) و مردم ایکه، شایان اندیشه و دربردارنده درس عبرتی بزرگ برای دیگران

ص: 218

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً

کلمه «ذلک» به ماجرای میان شعیب(ع) و مردم ایکه اشاره دارد. «آیه» در این جا معادل «عبره» و نکره آمدن آن برای تفخیم است. بنابراین «إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً»؛ یعنی، به راستی در این ماجرا، درس عبرتی بزرگ وجود دارد.

165- عبرت از قصه عیسی(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 57 - 6

6 - یادکرد داستان عیسی (ع) در قرآن، اقدامی هدایتگرانه و مثلی درس آموز

و لَمَّا ضَرَبَ ابْنُ مَرْيَمَ مَثَلًا

با توجه به کاربرد واژه «مَثَلٌ» - که داستان عیسی(ع) را به عنوان نمونه و سمبل ذکر کرده است - برداشت بالا به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 6 - 3

3 - داستان رسالت عیسی (ع) و بر خورد بنی اسرائیل با آن حضرت، دربردارنده درس های سازنده و عبرت آموز

و إِذْ قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ .. فَلَمَّا جَاءَهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ قَالُوا هَذَا سِحْرٌ مُّبِينٌ

166- عبرت از قصه فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 3 - 7

7 - داستان موسی و فرعون، دربردارنده درس عبرت برای انسان های مؤمن و حق پذیر

تَتْلُوا عَلَيْكَ مِنْ نَدْوِ مُوسَى وَفِرْعَوْنَ بِالْحَقِّ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 24 - 11

11 - داستان فرعون، هامان و قارون، عبرت آموز و نمونه ای از سرگذشت انسان های بدفرجام و نابودشده

أولم يسيروا في الأرض فينظروا كيف كان عقبه الذين كانوا من قبلهم .. فأخذهم ال

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

20 - نازعات - 79 - 26 - 5

5 - شكست نهایی فرعون در مبارزه با موسی (ع) ، درس عبرتی برای مخالفان پیامبر (صلی الله علیه و آله) و منکران معاد

إنّ فی ذلك لعبره لمن ینحشی

تقل داستان موسی(ع) و فرعون - پس از بیان شبهات منکران معاد و نیز خطاب به پیامبر(صلی الله علیه و آله) با جمله «هل أتاک. ..» - بیانگر این است که مراد از توصیف داستان مزبور به عبرت، تهدید منکران معاد و مخالفان پیامبر(صلی الله علیه و آله) است که چه بسا آنان

ص: 219

نیز در نهایت، همچون فرعون به عذاب الهی گرفتار شوند.

167- عبرت از قصه فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 67 - 1

1 - سرگذشت موسی و فرعونیان ، آیتی بزرگ ، شایان تفکر و عبرت آموز

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً

«ذلک» اشاره به ماجرای میان موسی(ع) و فرعون دارد. «آیه» نیز در این جا معادل «عبره» و نکره آمدن آن برای تفخیم است. بنابراین جمله «إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً»؛ یعنی، به راستی در این ماجرا عبرتی بزرگ وجود دارد.

168- عبرت از قصه قارون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 24 - 11

11 - داستان فرعون ، هامان و قارون ، عبرت آموز و نمونه ای از سرگذشت انسان های بدفرجام و نابودشده

أَوَّلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ كَانُوا مِنْ قَبْلِهِمْ... فَأَخَذَهُمُ اللَّهُ

169- عبرت از قصه قوم ثمود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 8 - 3

3 - ترغیب خداوند ، به مطالعه سرگذشت تکذیب گرانی همچون قوم عاد و ثمود و درس آموزی از آن

فَهَلْ تَرَىٰ لَهُمْ مِنْ بَاقِيَةٍ

مطلب یاد شده، از تعبیر «فهل ترى» استفاده می شود.

170- عبرت از قصه قوم عاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- ترغیب خداوند ، به مطالعه سرگذشت تکذیب گرانی همچون قوم عاد و ثمود و درس آموزی از آن

فهل تری لهم من باقیه

مطلب یاد شده، از تعبیر «فهل تری» استفاده می شود.

ص: 220

171- عبرت از قصه قوم نوح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 12 - 1

1 - غرق شدن قوم نوح و نجات مؤمنان ، ماجرای درس آموز و پنددهنده

لنجعلها لكم تذكرة

172- عبرت از قصه لوط(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 174 - 1

1 - نجات لوط (ع) و خاندانش - به جز همسر وی - و هلاکت قوم زشت کردارش ، آیتی بزرگ و عبرت آموز برای دیگران

إنّ فی ذلك لآیه

«ذلک» به جریان نجات لوط(ع) و کسان وی و نیز هلاکت قوم فساد پیشه اش اشاره دارد. «آیه» در این جا معادل «عبره» است و نکره آمدن آن برای بیان عظمت واقعه و درسی می باشد که در آن نهفته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 28 - 3

3 - سرگذشت لوط (ع) ، در مبارزه بر ضد فحشا ، پندآموز و شایسته یاد و یادآوری است .

و لوطاً إذ قال

«لوطاً» احتمال دارد که عطف به آیه چهارده باشد و احتمال دارد که مفعول فعل مقدر «اذکر» باشد. بنابر احتمال دوم، نکته بالا قابل استفاده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 133 - 2

2 - سرگذشت لوط پیامبر ، درس آموز و تسلی بخش پیامبر اسلام و مؤمنان

وإنّ لوطاً لمن المرسلین

یادآوری سرگذشت لوط(ع) برای پیامبراسلام و مؤمنان در شرایط دشوار مکه، بیانگر مطلب یادشده است.

173- عبرت از قصه مریم (س)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 91 - 1

1- داستان حضرت مریم و پاک دامنی و فرزنددار شدن او، درس آموز و شایسته یاد و یادآوری است .

والتی أحصنت فرجها فنفخنا فیها

ص: 221

برداشت یاد شده مبتنی بر این است که «التي» منصوب به عامل مقدری چون «أذکر» یا «أذکروا» باشد.

174- عبرت از قصه موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 51 - 2

2- تاریخ زندگی موسی (ع) و خصوصیات او، درس آموز و سازنده است.

واذکر فی الکتب موسی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 9 - 2

2- تاریخ زندگی موسی (ع) و حوادث آن، درس آموز و شایان توجه و تأمل برای رهبران و مبلغان دین است.

و هل اتیک حدیث موسی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 10 - 1

1 - سرگذشت مبارزه موسی (ع) با فرعونیان، شایان توجه و درس آموزی

و إذ نادی ربک موسی

واژه «إذ» در محل نصب و مفعول برای فعل محذوف است؛ یعنی، «واذکر إذ نادى..» فرمان الهی مبنی بر به خاطر آوردن سرگذشت موسی بیانگر حقیقت یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 67 - 1

1 - سرگذشت موسی و فرعونیان، آیتی بزرگ، شایان تفکر و عبرت آموز

إنّ فی ذلک لآیه

«ذلک» اشاره به ماجرای میان موسی (ع) و فرعون دارد. «آیه» نیز در این جا معادل «عبره» و نکره آمدن آن برای تفخیم است. بنابراین جمله

«إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً»؛ یعنی، به راستی در این ماجرا عبرتی بزرگ وجود دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 3 - 7

7 - داستان موسی و فرعون ، دربردارنده درس عبرت برای انسان های مؤمن و حق پذیر

نتلوا علیک من نیا موسی و فرعون بالحقّ لقوم یؤمنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 38 - 1

1 - سرگذشت موسی (ع) و رسالت او در هدایت فرعون ، آیتی الهی و درس آموز

ص: 222

و فی موسی إذ أرسلنه إلی فرعون

عبارت «و فی موسی» عطف بر جمله «ترکنا فیها آیه» است؛ یعنی، «و فی قصه موسی آیه».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 5 - 1

1 - داستان گفتگوی موسی (ع) با قوم خویش و آزار های آنان نسبت به آن حضرت ، در بردارنده درس های سازنده و عبرت آموز

و إذ قال موسی لقومه یقوم لم تؤذونی

فرمان الهی به یاد کرد گفتگوی موسی (ع) با قومش و... نشانه مشتمل بودن آن بر درس های سازنده برای امت اسلام است. ضمناً باید توجه داشت که کلمه «إذ» در «إذ قال»، مفعول برای فعل محذوف (أذکر) است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 15 - 2، 1

1 - سرگذشت موسی (ع) ، قابل دقت و مایه عبرت حتی برای پیامبر (صلی الله علیه و آله)

هل أتیك حدیث موسی

«حدیث»؛ یعنی، خبر. (لسان العرب)

2 - خداوند ، برانگیزاننده همگان به آگاهی از داستان موسی (ع) و عبرت گیری از آن

هل أتیك حدیث موسی

استفهام در «هل أتاك..» برای ترغیب به شنیدن پاسخ است. نقل داستان موسی (ع) در قرآن، نشانه آن است که گرچه ضمیر «هل أتاك» در خطاب به پیامبر (صلی الله علیه و آله) به کار رفته است؛ ولی مراد گزارش سرگذشت موسی (ع) به تمام مردم است.

175- عبرت از قصه نوح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 76 - 2

2- داستان حضرت نوح ، داستانی درس آموز و شایسته یاد و یادآوری است .

برداشت یاد شده مبتنی براین است که «نوحاً» مفعول برای فعل مقدر (هم چون «اذکر» یا «اذکروا») باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 121 - 1

1 - نجات نوح (ع) و پیروانش و هلاکت کفرپیشگان قوم وی ، آیتی بزرگ و عبرت آموز برای دیگران

إنّ فی ذلک لآیه و ما کان اکثرهم مؤمنین

«ذلک» به جریان نجات نوح(ع) و پیروان وی و نیز هلاکت قوم کفرپیشه وی اشاره دارد. «آیه» در این جا مرادف «عبره» می باشد و نکره آمدن آن بیانگر عظمت آن است.

ص: 223

176- عبرت از قصه هامان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 24 - 11

11 - داستان فرعون ، هامان و قارون ، عبرت آموز و نمونه ای از سرگذشت انسان های بدفرجام و نابودشده

أولم يسيرا في الأرض فينظروا كيف كان عقبه الذين كانوا من قبلهم .. فأخذهم ال

177- عبرت از قصه هود(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 139 - 5

5 - سرگذشت هود (ع) و قوم عاد ، آیتی بزرگ و عبرت آموز برای دیگران

فكذبوه فأهلكنهم إن في ذلك لآيه

واژه «ذلك» اشاره دارد به: نصیحت های هود(ع) و هشدارهای وی به عادیان، تأثیر ناپذیری آنان، تکذیب رسالت او و سرانجام هلاکت آنان به اراده خداوند. گفتنی است که کلمه «آیه» در اصل، به معنای نشانه است و در این جا معنایی معادل «عبره» دارد و نکره آمدن آن برای تفخیم و بیانگر وجود مایه های بزرگ عبرت در داستان هود و عادیان است.

178- عبرت از قصه یعقوب(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 45 - 2

2 - سرگذشت ابراهیم ، اسحاق و یعقوب (علیهم السلام) ، درس آموز و سازنده برای پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان

و اذکر عبدنا ابرهیم و إسحق و یعقوب

توصیه خداوند به پیامبر(صلی الله علیه و آله)، مبنی بر یادآوری سرگذشت حضرت ابراهیم(ع) و .. می تواند به منظور درس آموزی و سازندگی باشد.

179- عبرت از قصه یوسف(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- سرگذشت یوسف (ع) و برادرانش سرگذشتی آموزنده و مایه عبرت است .

لقد كان في قصصهم عبره

می توان گفت ضمیر در «قصصهم» به یوسف(ع) و برادران او و تمام کسانی که در داستان یوسف(ع) نظیر زلیخا نقش داشته اند باز می گردد. بر این اساس دلالت جمله «لقد كان...» بر برداشت فوق صریح تر و روشن تر است.

ص: 224

180- عبرت از قصه یونس (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 87 - 1

1- ماجرای ذالنون (یونس ع) ، درس آموز و شایسته یاد و یادآوری است .

و ذالنون إذ ذهب

برداشت یاد شده مبتنی بر این است که نصب «ذالنون» به وسیله عامل مقدری چون «أذکر» یا «أذکروا» باشد. گفتنی است که «النون» به معنای ماهی است و «ذالنون» لقب برای یونس (ع) است؛ به این مناسبت که او مدتی در شکم ماهی قرار داشت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 139 - 2

2- سرگذشت یونس پیامبر ، درس آموز و تسلی بخش پیامبراسلام و ایمان آورندگان به آن حضرت

وإنّ یونس لمن المرسلین

برداشت بالا به خاطر این نکته است که یادآوری سرگذشت یونس (ع) و قومش، برای پیامبر و مؤمنان - که در شرایط سخت مکه قرار داشتند و با مخالفت های مشرکان روبه رو بودند - در واقع به منظور درس آموزی و دلداری به آنان است.

181- عبرت از قضاوت داود (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 21 - 2

2- ماجرای گروه شکایت کننده و متخاصم در نزد داوود (ع) ، درس آموز برای پیامبراسلام (صلی الله علیه و آله)

و هل أتیک نبؤا الخصم

از تشویق شدن پیامبر (صلی الله علیه و آله) به مطالعه در این ماجرا، برداشت یاد شده استفاده می شود.

182- عبرت از قوم ابراهیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 70 - 3

3- تاریخ و سرگذشت اقوام هلاک شده ، چون قوم نوح ، عاد ، ثمود ، قوم ابراهیم ، اصحاب مدین و قوم لوط ، مایه عبرت آدمیان

ألم یأتهم نبأ الذین من قبلهم قوم نوح . . . و المؤمنت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 225

1 - سرگذشت ابراهیم و قوم او ، نشانه الهی و درس عبرتی بزرگ برای همه انسان ها

و اتل علیهم نبأ ابرهیم . . . إن فی ذلک لآیه

به کارگیری اسم اشاره بعید (ذلک) و نکره آوردن «آیه»، بیانگر آن است که ماجرای میان ابراهیم(ع) و قومش، از رخدادهای بسیار مهم تاریخ و در بردارنده آموزه های گرانسنگی برای انسان ها است. گفتنی است که واژه «آیه» در این جا معادل «عبره» می باشد.

183- عبرت از قوم تبع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 37 - 1

1- سرنوشت قوم «تبع» و اقوام قبل از آن ، پیامدار عبرت و هشدار برای مشرکان مکه

أهم خیر أم قوم تبع والذین من قبلهم

184- عبرت از قوم ثمود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 70 - 3

3- تاریخ و سرگذشت اقوام هلاک شده ، چون قوم نوح ، عاد ، ثمود ، قوم ابراهیم ، اصحاب مدین و قوم لوط ، مایه عبرت آدمیان

ألم یأتهم نبأ الذین من قبلهم قوم نوح . . . والمؤتفتک

185- عبرت از قوم عاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 70 - 3

3- تاریخ و سرگذشت اقوام هلاک شده ، چون قوم نوح ، عاد ، ثمود ، قوم ابراهیم ، اصحاب مدین و قوم لوط ، مایه عبرت آدمیان

ألم یأتهم نبأ الذین من قبلهم قوم نوح . . . والمؤتفتک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- عبرت گرفتن از قوم عاد و دل خوش نبودن به نیروی جسمی در برابر تهدید های الهی ، نشان خردورزی است .

لذی حجر . . . الّتی لم یخلق مثلها فی البلد

ص: 226

186- عبرت از قوم لوط

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 70 - 3

3- تاریخ و سرگذشت اقوام هلاک شده ، چون قوم نوح ، عاد ، ثمود ، قوم ابراهیم ، اصحاب مدین و قوم لوط ، مایه عبرت آدمیان

ألم یأتهم نبأ الذین من قبلهم قوم نوح . . . و المؤمنتک

187- عبرت از قوم نوح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 70 - 3

3- تاریخ و سرگذشت اقوام هلاک شده ، چون قوم نوح ، عاد ، ثمود ، قوم ابراهیم ، اصحاب مدین و قوم لوط ، مایه عبرت آدمیان

ألم یأتهم نبأ الذین من قبلهم قوم نوح . . . و المؤمنتک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 71 - 1

1- پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) از سوی خداوند دستور یافت تا سرگذشت نوح (ع) و قومش را ، به عنوان هشدار برای مشرکان مکه ، بازگو کند .

و اتل علیهم نبأ نوح إذ قال لقومه

«نبأ» خبری است که برای شنونده دارای فائده عظیم باشد. (مفردات راغب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 73 - 8

8- خداوند ، با بیان عاقبت نیک یاران حضرت نوح (ع) و فرجام شوم تکذیب کنندگانش ، پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان را دلداری داده و مشرکان را به عذاب استیصال تهدید نمود .

و اتل علیهم نبأ نوح . . فانظر کیف کان عقبه المنذرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - سرگذشت نوح (ع) و قوم او، آینه عبرتی است برای دیگران .

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ

«الآيات» جمع «آیه» است و مراد از آن، نشانه های عبرت آموز است.

2 - وجود درس های بسیار ، برای عبرت آموزی در سرگذشت نوح (ع) و قومش

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ

ص: 227

برداشت یاد شده از جمع آمدن «آیات»، استفاده می شود.

3- لزوم درس آموزی از سرگذشت قوم نوح

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ

مؤکد شدن عبارت «فی ذلک لآیات» با «إِنَّ»، ترغیبی از سوی خدا به مطالعه سرگذشت قوم نوح، برای درس آموزی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 15 - 6

6- واقعه طوفان و هلاکت قوم نوح و نجات آن حضرت و مؤمنان به وی، از آن حادثه، درس عبرتی بزرگ برای انسان ها است.

فَأَخَذَهُمُ الطُّوفَانُ .. فَأَنْجَيْنَاهُ وَأَصْحَابَ السَّفِينَةِ وَجَعَلْنَاهَا آيَةً لِلْعَالَمِينَ

مرجع ضمیر «ها» می تواند «سفینه» و یا «واقعه طوفان» باشد. برداشت بالا بنابر احتمال دوم است. گفتنی است، «آیه» به معنای «عبرت» است و نکره آمدن اش، دلالت بر تفخیم می کند.

188- عبرت از قوم یونس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 148 - 5

5- ایمانِ ثمربخش قوم یونس و فرجام نیک آنان، مایه عبرت و موجب دلداری به پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان

ف- آمَنُوا فَمْتَغْنَهُمْ إِلَىٰ حِينٍ

برداشت یاد شده از آن جا است که آیه شریفه درصدد دلداری به پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنانی است که در شرایط سخت و طاقت فرسای مکه قرار داشتند. در واقع این آیه، آنان را (همچون یونس(ع)) به ادامه رسالت الهی فرا می خواند.

189- عبرت از کشتی نوح(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 15 - 1

1- برجای ماندن کشتی نوح - برای چندی - در زمین، به عنوان نشانه الهی و به منظور عبرت آموزی خلق

و لقد تركناها آية فهل من مدكر

واژه «آیه» در معانی «علامت»، «معجزه» و «عبرت» به کار می رود. گفتنی است برداشت یاد شده بر این احتمال است که ضمیر «ترکناها» به «ذات ألواح» بازگردد.

190- عبرت از کیفر دنیوی حق ناپذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 5 - 12

ص: 228

12 - عقوبت دنیایی مردم حق ناپذیر و ستیزه جو از اقوام گذشته (چون قوم نوحو . . .) مجازاتی سخت ، شگفت آور و درس آموز

فأخذتهم فكيف كان عقاب

برداشت یادشده از استفهام تعجیبی «کیف» استفاده می شود.

191- عبرت از کیفر زناکار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 2 - 15

15- پیشگیری از ارتکاب فحشا و عبرت آموزی ، فلسفه تشریح کیفر زنا و اجرای آن در ملاء عام

الزانية والزانی فاجلدوا. .. و ليشهد عذابهما طائفة من المؤمنین

برداشت یاد شده، به خاطر این است که مشاهده کیفر زنا، بی تردید باعث عبرت گیری و موجب پیشگیری از ارتکاب به آن خواهد شد.

192- عبرت از کیفر ظالمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 45 - 1

1- سرزنش خداوند از ستمگرانی که از کیفر ستم پیشگان پیش از خود و مثل های الهی ، پند نگرفتند و درس نیاموختند .

و سکتتم فی مسکن الذین ظلموا أنفسهم و تبین لکم کیف فعلنا بهم و ضربنا لکم الأمثا

193- عبرت از کیفر های دنیوی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 42 - 10

10- کیفر های دنیوی ، بیدارباشی برای غافلان است .

و أحيط بثمره . . . يقول یلیتینی لم أشرك برّبی أحدًا

194- عبرت از گاو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1- در شتر، گاو و گوسفند درس عبرتی برای انسانهاست .

وإن لكم فی الأنعم لعبره نسقیکم

ص: 229

«أنعام» نامی است برای شتر، گاو و گوسفند.

195- عبرت از گردش روز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 44 - 2،4

2- گردش و جابه جایی شب و روز و تحولات ناشی از آن ، درس عبرتی است برای صاحبان بصیرت و روشن دلی .

يَقْلَبُ اللَّهُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَعِبْرَةً لِّأُولِي الْأَبْصَارِ

4- طبیعت (گردش و جابه جایی شب و روز و تحولات ناشی از آن و . . .) بستر مناسب برای عبرت آموزی و پندگیری

يَقْلَبُ اللَّهُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَعِبْرَةً لِّأُولِي الْأَبْصَارِ

196- عبرت از گردش شب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 44 - 2،4

2- گردش و جابه جایی شب و روز و تحولات ناشی از آن ، درس عبرتی است برای صاحبان بصیرت و روشن دلی .

يَقْلَبُ اللَّهُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَعِبْرَةً لِّأُولِي الْأَبْصَارِ

4- طبیعت (گردش و جابه جایی شب و روز و تحولات ناشی از آن و . . .) بستر مناسب برای عبرت آموزی و پندگیری

يَقْلَبُ اللَّهُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَعِبْرَةً لِّأُولِي الْأَبْصَارِ

197- عبرت از گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 62 - 6

6- لزوم تعقل و خردورزی در وسوسه های گمراه کننده شیطان و درس آموزی از سرنوشت شوم قربانیان فریب وی

و لَقَدْ أَضَلَّ مِنْكُمْ جِبَالًا كَثِيرًا أَفَلَمْ تَكُونُوا تَعْقِلُونَ

198- عبرت از گمراهی هواپرستان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 23 - 18

18 - لزوم عبرت آموزی مردمان از گمراهی هواپرستان

أفرءیت من اتّخذ إلهه هویه .. أفلاتذکرون

«أفلاتذکرون» می تواند به مجموع آیه نظر داشته باشد.

ص: 230

199- عبرت از گوسفند

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 66 - 1

1- در شتر، گاو و گوسفند درس عبرتی برای انسانهاست.

وإن لكم في الأنعم لعبرة نسقيكم

«أنعام» نامی است برای شتر، گاو و گوسفند.

200- عبرت از مرگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 44 - 13، 11

11- مرگ و میر آدمیان و انقراض جوامع و تمدن ها، مایه عبرت انسان ها است.

أفلا يرون أنا نأتى الأرض ننقصها من أطرافها

13- عبرت نگرستن کافران از مشاهده مرگ و میر آدمیان و انقراض جوامع و تمدن ها

أفلا يرون أنا نأتى الأرض ننقصها من أطرافها

201- عبرت از مرگ ظالمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 93 - 13

13 - صحنه جان کندن ظالمان بزرگ، عبرت آموز و تماشایی است.

و لو ترى إذ الظلمون في غمرت الموت

202- عبرت از مفتريان به خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 61 - 11

11 - موسی (ع)، با یادآوری ناکامی اهل افترا در امت های پیشین، آن را درس عبرتی برای فرعونیان خواند.

وقد خاب من افتری

جمله «قد خاب..» خیر از حال گذشتگان است و به منظور عبرت گیری حاضران در صحنه مبارزه موسی و فرعون، بیان شده است.

ص: 231

203- عبرت از مواعظ خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 114 - 13

13- تنها موعظه پذیران، از توصیه ها و مواعظ الهی پند خواهند گرفت .

ذلک ذکری للذکرین

زمخشری در کشف «ذکری» را به موعظه و «ذاکرین» را به پندپذیران معنا کرده است.

204- عبرت از موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 17 - 6

6- به خاطر آوردن پدیده ها و مخلوقات خداوند، عامل تنبه و پندگیری و بازشناسی خالقیت خداوند از مدعیان دروغین آفرینشگری است .

أفمن یخلق کمن لا یخلق أفلا تذکرون

از اینکه خداوند پس از بیان مخلوقات فراوان - در قالب استفهام توبیخی - امر به تذکر و یادآوری می کند، معلوم می شود که توجه به مخلوقات عامل تذکر است.

205- عبرت از موعظه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 12 - 4

4 - تأثیر بی بدیل و منحصر به فرد موعظه و پندآموزی، از راه شنیدن و گفتگوی شفاهی و حضوری

لنجعلها لکم تذکره و تعیها أذن وعیه

مطلب یاد شده از توأم آمدن مسأله پندآموزی (تذکره) و موضوع گوش شنوا (أذن واعیه)، به دست می آید.

206- عبرت از مهمانان ابراهیم(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - سرگذشت ابراهیم (ع) و میهمانان گرامی او، شایان شنیدن و درس آموزی

هل أتیک حدیث ضیف ابرهیم المکرمین

ص: 232

207- عبرت از نخل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 67 - 2

2- درختان خرما و انگور و استحصال نوشیدنی از آنها، مایه پند و عبرت است.

و من ثمرت النخيل والأعناب تتخذون منه سكرًا

برداشت فوق، با توجه به معطوف بودن جمله «و من ثمرات..» بر جمله «وإن لكم في الأنعام لعبرة» است.

208- عبرت از نشانه های قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 18 - 10

10- لزوم متذکر گشتن از نشانه های قیامت، قبل از فرارسیدن آن و پایان یافتن مهلت

فهل ينظرون إلا الساعة . . . فقد جاء أشراطها فأنى لهم إذا جاءتهم ذكريهم

از این که خداوند، تذکر را به هنگام برپایی قیامت بی فایده دانسته است، مطلب بالا استفاده می شود.

209- عبرت از نیاکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکوثر - 102 - 2 - 6

210- عبرت از واژگونی سرزمین قوم لوط

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 9 - 5

5- واژگونی شهر های قوم لوط، مهم ترین فراز تاریخ عبرت آموز قوم لوط است.

و جاء فرعون و من قبله و المؤمنتكت بالخاطئه

تعبیر «مؤتفكات» درباره قوم لوط، به جای نام بردن از آنان همچون نام فرعون، مطلب یاد شده به دست می آید.

211- عبرت از ولادت عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 59 - 11

11 - چگونگی تولد و زندگی عیسی (ع) ، پیامدار آموزه هایی چند برای بنی اسرائیل

و جعلنه مثلاً لبنی اسرائیل

ص: 233

برداشت یاد شده بدین احتمال است که مراد از «مثل» قرار گرفتن عیسی(ع)، نحوه خلقت و آفرینش آن حضرت باشد.

212- عبرت از هلاکت امتهما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 98 - 6

6- بررسی تاریخ و پیدایش زوال تمدن ها ، منبعی برای شناخت و عبرت آموزی و درک حقایق قرآن

فإنما یسئرونه .. لتنذر به ... و کم أهلكنا قبلهم من قرن

213- عبرت از هلاکت فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 26 - 2

2 - تنها خدا ترسان از هلاکت و مجازات فرعون پند می گیرند و خود را از گرفتاری به فرجامی نظیر آن بر حذر می دارند .

إن فی ذلک لعبره لمن یشی

مراد از خشیت در «یخشی»، می تواند خشیت از خداوند باشد، جمله «و أهدیک إلی ربک فتخشی» (در آیات پیشین) مؤید این احتمال است. اختصاص یافتن «عبرت» به «من یخشی» - با آن که هلاکت فرعون برای همگان درس عبرت است - بیانگر این نکته است که تنها، خدا ترسان از این عبرت بهره می گیرند.

214- عبرت از هلاکت قارون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 82 - 6

6 - فرورفتن شبانه قارون با خانه اش در کام زمین ، رخدادی سخت تکان دهنده ، بیدارگر و درس آموز برای کسانی که روز پیش آرزوی ثروتی چونان ثروت وی را داشتند .

و أصبح الذین تمنّوا مکانه بالأمس یقولون ویکانّ اللّهُ یسط الرزق لمن یشاء من عباد

کلمه «مکانه»، منصوب به نزع خافض و صفت برای اسم محذوف «مکاناً» است؛ یعنی، «الذین تمنّوا مکاناً مثل مکانه؛ آنان که دیروز منزلتی هم چون منزلت قارون را آرزو کرده بودند...».

215- عبرت از هلاکت قوم عاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 139 - 5

5- سرگذشت هود (ع) و قوم عاد، آیتی بزرگ و عبرت آموز برای دیگران

ص: 234

فَكَذَّبُوهُ فَأَهْلَكْنَاهُمْ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً

واژه «ذلک» اشاره دارد به: نصیحت های هود(ع) و هشدارهای وی به عادیان، تأثیر ناپذیری آنان، تکذیب رسالت او و سرانجام هلاکت آنان به اراده خداوند. گفتنی است که کلمه «آیه» در اصل، به معنای نشانه است و در این جا معنایی معادل «عبره» دارد و نکره آمدن آن برای تفخیم و بیانگر وجود مایه های بزرگ عبرت در داستان هود و عادیان است.

216- عبرت از هلاکت قوم لوط

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 138 - 3

3- سرگذشت قوم لوط ، مایه عبرت و درس آموز برای همگان

ثم دمرنا الآخرين . وإتكم لتمرّون عليهم ... أفلاتتعقلون

217- عبرت اولوا الالباب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 21 - 16

16 - مطالعه و نگاه عمیق به طبیعت (جریان نزول باران ، چشمه سارها و پیدایش کشت ها) ، مایه بیداری و پندگیری صاحبان عقل و خرد است .

ألم تر أنّ الله أنزل من السماء ماء .. إنّ في ذلك لذكرى لأولى الألباب

«ذکری» اسم برای «تذکیر» و «تنبیه» (بیداری و پندگیری) است و «ألباب» (مفرد «ألباب») به معنای عقل و خرد می باشد.

218- عبرت اهل بصیرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 2 - 22,23

22 - غلبه اراده خدا بر استحکامات بنی نصیر ، درسی برای صاحبان فهم و بصیرت

مانعتهم حصونهم .. فأتیهم الله من حيث لم يحتسبوا ... فاعتبروا یا أولى الأبصر

23 - اهل بینش و بصیرت ، قادر به بهره مندی از درس ها و پند های الهی در تاریخ

فاعتبروا يا أولى الأبصر

219- عبرت اهل كتاب

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

ص: 235

26 - سرانجام شوم حسادت و برادرکشی قاییل ، درسی برای اهل کتاب

و اتل عليهم نبأ ابني ءادم .. فاصبح من الندمين

با توجه به اینکه ضمیر در «عليهم» به اهل کتاب باز می گردد، هدف اصلی از بر شمردن پیامدهای قتل هابیل، پند گرفتن آنان خواهد بود.

220- عبرت بزرگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 26 - 1

1 - فرجام فرعون ، درس عبرتی بزرگ برای کسانی که نگران عاقبت دنیا و آخرت خویش اند .

إنّ فی ذلک لعبره لمن یخشی

متعلق «یخشی»، به قرینه «الأخره و الأولى» در آیه قبل، می تواند فرجام انسان در دنیا و آخرت باشد.

221- عبرت پذیران و قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اعلی - 87 - 10 - 7

7 - تعالیم قرآن ، برای انسان های پندپذیر سودمند است .

إن نفعت الذکری . سیّدکّر من یخشی

مراد از جمله «سیّدکّر ..» - به قرینه «إن نفعت الذکری» (در آیه قبل) - «سیّدکّر و ینتفع» است؛ یعنی، پذیرش پند قرآن، ملازم با سود بردن از آن است.

222- عبرت پذیری اولوا الالباب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 111 - 2

2- تنها خردمندان از سرگذشت های پندآموز پیامبران بهره می گیرند و عبرت می آموزند .

لقد كان في قصصهم عبرة لأولي الألباب

روشن است که داستان پیامبران برای همگان می تواند عبرت باشد. بنابراین اختصاص دادن آن به خردمندان ، برای رساندن این حقیقت است که ایشان از داستان پیامبران درس می گیرند و دیگران محرومند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهیم - 14 - 52 - 10

10- قرآن برای بیداری و پندپذیری صاحبان خرد ناب نازل گردید .

ص: 236

هذا بلغ للناس . . . وليتذکر أولوا الألب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 29 - 10

10 - قرآن ، برای بیداری و پندگیری صاحبان خرد ناب است .

کتب أنزلنه . . . ليتذکر أولوا الألب

«لَبَّ» به معنای عقل خالص و خرد ناب است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 9 - 17

17 - تنها صاحبان عقل سلیم و خردناب ، پندپذیر و حق جو هستند .

إِثْمًا يَتَذَكَّرُ أُولُوا الألب

«لَبَّ» (مفرد «ألب») به معنای عقل خالص و خردناب است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 21 - 17

17 - تنها صاحبان عقل و خرد ، گروه حق جو و پندپذیراند .

ألم تر أنّ الله أنزل من السماء ماء . . . إنّ في ذلك لذكرى لأولى الألب

223- عبرت پذیری بندگان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 63 - 4

4 - بندگان خالص خدای رحمان ، مردمی پندپذیر و سپاس گزار در برابر نعمت های الهی

لمن أراد أن يذکر أو أراد شكورًا . و عباد الرحمن الذين يمشون على الأرض هونًا

برداشت فوق بر این اساس است که آیه شریفه مرتبط با آیه قبل و درصدد بیان اوصاف کسانی باشد که در جمله «لمن أراد أن يذکر أو أراد

شکوراً» از آنان یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 73 - 2

2- پندپذیری و درس آموزی از آیات الهی ، از اوصاف بندگان خالص خدا

و الذین إذا ذكروا بأیت ربهم لم یخزوا علیها صمًا و عمیًا

224- عبرت پذیری حق طلبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 237

7 - داستان موسی و فرعون ، دربردارنده درس عبرت برای انسان های مؤمن و حق پذیر

نتلوا علیک من نیا موسی و فرعون بالحقّ لقوم یؤمنون

225- عبرت پذیری خداترسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 26 - 2

2 - تنها خداترسان از هلاکت و مجازات فرعون پند می گیرند و خود را از گرفتاری به فرجامی نظیر آن برحذر می دارند .

إنّ فی ذلک لعبره لمن یخشی

مراد از خشیت در «یخشی»، می تواند خشیت از خداوند باشد، جمله «و اهدیک إلی ربّک فتخشی» (در آیات پیشین) مؤید این احتمال است. اختصاص یافتن «عبرت» به «من یخشی» - با آن که هلاکت فرعون برای همگان درس عبرت است - بیانگر این نکته است که تنها، خداترسان از این عبرت بهره می گیرند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اعلی - 87 - 10 - 6

6 - عاقبت اندیشان و اهل خشیت ، تأثیرپذیر از تذکرات و پند های قرآن

فذرّ .. سیّدکّر من یخشی

226- عبرت پذیری علما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 9 - 20

20 - پندپذیر و حقیقت جو بودن عالمان ، دلیل برتری آنان بر جاهلان است .

هل یتوی الذین یعلمون و الذین لایعلمون إنّما یتذکر أولوا الألب

جمله «إنّما یتذکر أولوا الألب»، در مقام تعلیل برای جمله پیشین (هل یتوی الذین یعلمون ..) است؛ یعنی، عالمان با نادانان برابر نیستند؛ زیرا صاحبان خردناب - که همان عالمان اند - پندپذیر و حقیقت جو هستند.

227- عبرت پذیری محمد(صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 41 - 2

2- سرگذشت ایوب (ع) درس آموز و سازنده برای پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان

و اذکر عبدنا ایوب

توصیه خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله)، مبنی بر یاد کردن سرگذشت ایوب (ع) می تواند به منظور درس آموزی و سازندگی باشد.

ص: 238

228- عبرت پذیری مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 3 - 7

7 - داستان موسی و فرعون ، دربردارنده درس عبرت برای انسان های مؤمن و حق پذیر

نتلوا علیک من نیا موسی و فرعون بالحقّ لقوم یؤمنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 41 - 2

2 - سرگذشت ایوب (ع) درس آموز و سازنده برای پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان

و اذکر عبدنا ایوب

توصیه خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله)، مبنی بر یاد کردن سرگذشت ایوب (ع) می تواند به منظور درس آموزی و سازندگی باشد.

229- عبرت دشمنان محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 26 - 5

5 - شکست نهایی فرعون در مبارزه با موسی (ع) ، درس عبرتی برای مخالفان پیامبر (صلی الله علیه و آله) و منکران معاد

إنّ فی ذلک لعبره لمن یشی

نقل داستان موسی (ع) و فرعون - پس از بیان شبهات منکران معاد و نیز خطاب به پیامبر (صلی الله علیه و آله) با جمله «هل أتاک...» - بیانگر این است که مراد از توصیف داستان مزبور به عبرت، تهدید منکران معاد و مخالفان پیامبر (صلی الله علیه و آله) است که چه بسا آنان نیز در نهایت، همچون فرعون به عذاب الهی گرفتار شوند.

230- عبرت دنیا طلبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 45 - 8

8- توجه به سرعت زوال زندگی دنیا ، مایه هشدار و عبرت رفاه مندان و دنیا طلبان است .

واضرب لهم مثل الحيوه الدنيا كماء أنزلنه . . . تذر وه الريح

با توجه به ارتباط آیه با آیات قبل که در زمینه نشان دادن اندیشه های رفاه مندان مغرور و فرجام آنان بود، نکته بالا فهمیده می شود.

ص: 239

231- عبرت دنیاطلبان بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 82 - 6

6- فرورفتن شبانه قارون با خانه اش در کام زمین ، رخدادی سخت تکان دهنده ، بیدارگر و درس آموز برای کسانی که روز پیش آرزوی ثروتی چونان ثروت وی را داشتند .

و أصبح الذين تمنوا مكانه بالأمس يقولون ويكأن الله يبسط الرزق لمن يشاء من عباد

کلمه «مکانه»، منصوب به نزع خافض و صفت برای اسم محذوف «مکاناً» است؛ یعنی، «الذین تمنوا مکاناً مثل مکانه؛ آنان که دیروز منزلتی هم چون منزلت قارون را آرزو کرده بودند...».

232- عبرت رهبران دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 9 - 2

2- تاریخ زندگی موسی (ع) و حوادث آن ، درس آموز و شایان توجه و تأمل برای رهبران و مبلغان دین است .

و هل اتیک حدیث موسی

233- عبرت عاقلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 269 - 5

5- تنها صاحبان خرد ، پندپذیر از حکمت های خداوند هستند .

و ما یذکر الا اولوا الالباب

234- عبرت علما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 52 - 4

4- خانه های ویران و خالی از سکنه ثمودیان ، دربردارنده درس عبرتی بزرگ برای اهل فهم و دانش

فتلك بيوتهم خاويه . . . إنّ في ذلك لآيه لقوم يعلمون

واژه «آیه» در آیه یاد شده معادل «عبره» و تنکیر آن بیانگر بزرگی است؛ یعنی، «إنّ في ذلك لعبره عظیمه لقوم يعلمون».

235- عبرت گیری اقلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 240

11 - پندپذیری انسانها از قرآن، بسیار اندک و ناچیز است.

قلیلا ما تذکرون

«قلیلا» صفت برای مفعول مطلق محذوف است. یعنی «تذکرا قلیلا». و کلمه «ما» زائده و تأکید برای قلت تذکر است.

236- عبرت گیری عابدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 84 - 17

17- پرستشگران خدا، از تذکرات و بیدارباش های او بهره منداند .

ذکری للعبدین

237- عبرت مبلغان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 9 - 2

2- تاریخ زندگی موسی (ع) و حوادث آن ، درس آموز و شایان توجه و تأمل برای رهبران و مبلغان دین است .

و هل اتیک حدیث موسی

238- عبرت متفکران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جاثیه - 45 - 13 - 7

7 - مسخر بودن طبیعت در جهت منافع انسان ، در بردارنده درس های توحیدی برای اهل تفکر

اللّٰه الذی سخّر لکم البحر . . . و سخّر لکم ما فی السموت و ... إنّ فی ذلک لآیت ل

239- عبرت متقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 66 - 3

3 - کیفر اصحاب سبت ، موعظه و پندی برای اهل تقواست .

فجعلنها .. موعظه للمتقين

ص: 241

240- عبرت محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 45 - 2

2 - سرگذشت ابراهیم ، اسحاق و یعقوب (علیهم السلام) ، درس آموز و سازنده برای پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان

و اذکر عبدنا ابرهیم و إسحق و یعقوب

توصیه خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله)، مبنی بر یادآوری سرگذشت حضرت ابراهیم (ع) و .. می تواند به منظور درس آموزی و سازندگی باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 48 - 2

2 - سرگذشت اسماعیل ، الیسع و ذالکفل (علیهم السلام) ، درس آموز و سازنده برای پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان

و اذکر اسمعیل و الیسع و ذالکفل

توصیه خدا به پیامبر (صلی الله علیه و آله) مبنی بر یادآوری سرگذشت اسماعیل (ع) و .. می تواند به منظور درس آموزی و سازندگی باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 15 - 1

1 - سرگذشت موسی (ع) ، قابل دقت و مایه عبرت حتی برای پیامبر (صلی الله علیه و آله)

هل أتیک حدیث موسی

«حدیث»؛ یعنی، خبر. (لسان العرب)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بروج - 85 - 17 - 1

1 - اخبار پیشینیان ، دارای نکاتی آموزنده و عبرت آور ، حتی برای رسول خدا (صلی الله علیه و آله)

241- عبرت مردم مقارن بعثت

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

15 - فاطر - 35 - 44 - 6

6 - آثار بر جا مانده از تمدن ها و دستاورد های اقوام و ملت های نیرومند پیشین ، قابل بازدید و مطالعه و درس آموز برای مردم عصر بعثت

أولم یسیروا فی الأرض فینظروا . . . و كانوا أشدّ منهم قوّه

242- عبرت مرفهان

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

ص: 242

8- توجه به سرعت زوال زندگی دنیا، مایه هشدار و عبرت رفاه مندان و دنیاطلبان است.

واضرب لهم مثل الحيوة الدنيا كماء أنزلنه .. تذروه الرياح

با توجه به ارتباط آیه با آیات قبل که در زمینه نشان دادن اندیشه های رفاه مندان مغرور و فرجام آنان بود، نکته بالا فهمیده می شود.

243- عبرت مکذبان معاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 26 - 5

5 - شکست نهایی فرعون در مبارزه با موسی (ع)، درس عبرتی برای مخالفان پیامبر (صلی الله علیه و آله) و منکران معاد

إنّ فی ذلک لعبره لمن یخشی

نقل داستان موسی (ع) و فرعون - پس از بیان شبهات منکران معاد و نیز خطاب به پیامبر (صلی الله علیه و آله) با جمله «هل أتاک...» - بیانگر این است که مراد از توصیف داستان مزبور به عبرت، تهدید منکران معاد و مخالفان پیامبر (صلی الله علیه و آله) است که چه بسا آنان نیز در نهایت، همچون فرعون به عذاب الهی گرفتار شوند.

244- عبرت موحدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 9 - 4

4- پیدایش بوستان ها و کشتزار ها در پی نزول باران، درسی برای خداجویان

ونزلنا من السماء ماء مبرگًا فأنبثنا به حنّ و حبّ الحصيد

245- عبرت مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 45 - 2

2 - سرگذشت ابراهیم، اسحاق و یعقوب (علیهم السلام)، درس آموز و سازنده برای پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان

و اذکر عبدنا ابرهیم و اسحق و یعقوب

توصیه خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله)، مبنی بر یادآوری سرگذشت حضرت ابراهیم (ع) و .. می تواند به منظور درس آموزی و سازندگی باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 48 - 2

2 - سرگذشت اسماعیل ، الیسع و ذالکفل (علیهم السلام) ، درس آموز و سازنده برای پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان

ص: 243

و اذکر اسمعیل و الیسع و ذالکفل

توصیه خدا به پیامبر (صلی الله علیه و آله) مبنی بر یادآوری سرگذشت اسماعیل (ع) و... می تواند به منظور درس آموزی و سازندگی باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 20 - 18

18 - رخداد جریان حدیبیه و ثمرات آن ، الگویی برای مؤمنان در جهت پیشبرد اهداف اسلام *

و لتکون ءایه للمؤمنین و یهدیکم صراطاً مستقیماً

مراد از «صراط مستقیم» شیوه درست حرکت جهادی و تبلیغی دین است؛ یعنی، مسلمانان می توانند از جریان حدیبیه نتیجه بگیرند که چگونه استواری بر حمایت از رهبری و تدبیر صحیح در پذیرش صلح در شرایط نابرابری قوا، می تواند زمینه را برای پیروزی های آینده هموار سازد.

246- عبرت ناپذیری از اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 128 - 12

12 - کسانی که از سرنوشت اقوام پیشین عبرت نمی گیرند ، از خرد بی بهره اند .

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّأُولِي النُّهَى

247- عبرت ناپذیری از هلاکت امت ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بروج - 85 - 19 - 4

4 - اصرار کافران بر تکذیب تهدید های الهی ، مانع عبرت گیری آنان از فرجام هلاکت بار پیشینیان

هَلْ أَتَىكَ... بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي تَكْذِيبِ

248- عبرت ناپذیری بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- موسی (ع) قوم خود را به دلیل عبرت نگرفتن از سرگذشت پیشینیان ، سرزنش کرد .

ألم یأتکم نبؤا الذین من قبلکم قوم نوح و عاد و ثمود

ص: 244

249- عبرت ناپذیری سرمستان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 37 - 7

7 - نشانه های عبرت آموز الهی بر پهنه زمین ، بی تأثیر در مردمان غافل و سرمست *

ءایه للذین یخافون العذاب الالیم

اختصاص یافتن «آیه» به «للذین یخافون..»، بیانگر این حقیقت است که اگر مایه های ابتدایی معرفت، در درون فرد وجود نداشته باشد و او در غفلت و سرخوشی فرو رفته باشد، از آیات الهی ره به مقصد و مقصود نخواهد برد.

250- عبرت ناپذیری غافلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 37 - 7

7 - نشانه های عبرت آموز الهی بر پهنه زمین ، بی تأثیر در مردمان غافل و سرمست *

ءایه للذین یخافون العذاب الالیم

اختصاص یافتن «آیه» به «للذین یخافون..»، بیانگر این حقیقت است که اگر مایه های ابتدایی معرفت، در درون فرد وجود نداشته باشد و او در غفلت و سرخوشی فرو رفته باشد، از آیات الهی ره به مقصد و مقصود نخواهد برد.

251- عبرت ناپذیری فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 131 - 4

4 - هشدار های الهی با نزول بلا ها و مصیبت ها بر فرعونیان بی تأثیر در هدایت و تذکریابی آنان

و لقد أخذنا .. قالوا لنا هذه وإن تصبهم سیئه یطیروا بموسی و من معه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 46 - 2

2 - عبرت نیاموختن قوم لوط ، عاد ، ثمود و فرعونیان از سرنوشت شوم قوم نوح

وقوم نوح من قبل

خداوند سرگذشت قوم نوح را پس از قوم لوط و .. ذکر کرده است؛ با این که سرگذشت این قوم از نظر زمانی قبل از آنها واقع شده است. این نکته می تواند بیانگر معنای بالا باشد.

252- عبرت ناپذیری قارون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 78 - 13

ص: 245

13 - نکوهش قارون از سوی خدا ، به خاطر درس نگرفتن از فرجام شوم زراندوزان پیش از خود

أولم يعلم أنّ الله قد أهلك من قبله من القرون من هو أشدّ منه قوّه و أكثر جمعاً

253- عبرت ناپذیری قوم نمود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 46 - 2

2- عبرت نیاموختن قوم لوط ، عاد ، ثمود و فرعونیان از سرنوشت شوم قوم نوح

و قوم نوح من قبل

خداوند سرگذشت قوم نوح را پس از قوم لوط و .. ذکر کرده است؛ با این که سرگذشت این قوم از نظر زمانی قبل از آنها واقع شده است. این نکته می تواند بیانگر معنای بالا باشد.

254- عبرت ناپذیری قوم عاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 46 - 2

2- عبرت نیاموختن قوم لوط ، عاد ، ثمود و فرعونیان از سرنوشت شوم قوم نوح

و قوم نوح من قبل

خداوند سرگذشت قوم نوح را پس از قوم لوط و .. ذکر کرده است؛ با این که سرگذشت این قوم از نظر زمانی قبل از آنها واقع شده است. این نکته می تواند بیانگر معنای بالا باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 18 - 2

2- عبرت نگرفتن قوم عاد ، از سرگذشت هلاکت بار قوم نوح (ع)

كذّبت قبلهم قوم نوح .. فهل من مدّكر . كذّبت عاد

با توجه به این که مؤخر آمدن ذکر قوم عاد، دلیل تقدم تاریخی قوم نوح بر آنان می باشد؛ تکذیب انبیا از سوی آنان، نشان می دهد که آن قوم از سرگذشت قوم نوح عبرت نگرفته بودند.

255- عبرت ناپذیری قوم لوط

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 46 - 2

2- عبرت نیاموختن قوم لوط ، عاد ، ثمود و فرعونیان از سرنوشت شوم قوم نوح

و قوم نوح من قبل

خداوند سرگذشت قوم نوح را پس از قوم لوط و .. ذکر کرده است؛ با این که سرگذشت این قوم از نظر زمانی قبل از آنها واقع

ص: 246

شده است. این نکته می تواند بیانگر معنای بالا باشد.

256- عبرت ناپذیری کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 6 - 4، 1

1 - تویخ کافران به آیات الهی به جهت تدبر نکردن در تاریخ و درس نگرفتن از سرنوشت هلاکتبار امتهای گذشته

الم یروا کم أهلكنا من قبلهم من قرن

4 - کافران به تحلیل صحیح تاریخ پرداخته و از آن پند نمی گیرند.

الم یروا کم أهلكنا

استفهام تویخی «الم یروا» بیانگر این است که تاریخ گذشتگان قابلیت پندآموزی و عبرت گرفتن دارد، ولی کافران در پی آن نیستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 126 - 8

8 - درس نگرفتن از آزمون ها و ابتلائات الهی ، از ویژگی های منافقان و کافران

ماتوا وهم كفرون. أو لا یرون أنهم یفتنون فی كل عام ... ثم لا یتوبون ولا هم یدك

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 31 - 18

18- «عن أبي جعفر (ع) فی قوله: «و لا یزال الذین كفروا تصیبهم بما صنعوا قارعه» و هی النقمه «أوتحلّ قریباً من دارهم» فتحلّ بقوم غیرهم فیرون ذلک و یسمعون به و الذین حلّت بهم عصاه كفار مثلهم و لا یتعظ بعضهم ببعض و لن یزالوا کذلک « حتی یأتی وعد الله « الذی وعد المؤمنین من النصر و یخزی الله الکافرین ;

از امام باقر(ع) درباره سخن خداوند: «و لا یزال . . .» روایت شده است که: آن [قارعه] عقوبت است و [درباره] «أوتحلّ قریباً من دارهم» [یعنی] عقوبت بر قومی دیگر فرود می آید و آنان می بینند و می شنوند و آنهایی که عقوبت بر آنان وارد شده، مانند ایشان گناهکار و کافرند و [لیکن] برخی از برخی دیگر پند نمی گیرند و همواره چنین هستند تا وعده خدا فرارسد و، حتی یأتی وعد الله، همان وعده ای که به مؤمنان داده است که آنان را پیروز کند و خداوند کافران را خوار می سازد».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13- عبرت نگرفتن کافران از مشاهده مرگ و میر آدمیان و انقراض جوامع و تمدن ها

أفلا یرون أنّا نأتی الأرض ننقصها من أطرافها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 26 - 13، 7، 3

3 - کافران ، از فرجام امت های پیشین (هلاکت شان) ، عبرت نگرفتند .

ص: 247

أولم يهد لهم كم أهلكنا من قبلهم من القرون

همزه در «أولم يهد...» انکاری است. بنابراین، معنا چنین می شود: «آنان، از هلاکت امت های پیشین هدایت نگرفتند».

7 - کافران ، از سوی خدا به خاطر عبرت نگرفتن از هلاکت کافران پیشین ، توبیخ شدند .

أولم يهد لهم كم أهلكنا من قبلهم من القرون .. أفلا يسمعون

همزه «أفلا يسمعون» تقریری و همراه با توبیخ است.

13 - تاریخ عبرت آموز گذشتگان ، تأثیری در کفرپیشگان ندارد .

أولم يهد لهم .. أفلا يسمعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 58 - 6

6 - هوشیاری و پندآموزی مردم ستیزه جو و کافر ، از مواعظ و آیات الهی ، بسیار اندک است .

إن الذين يجدلون في آيات الله .. و ما يستوي الأعمى والبصير ... قليلاً ما تت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بروج - 85 - 19 - 4, 2

2 - کفرپیشگان ، بر تکذیب وعده ها و تهدید های الهی ، اصرار ورزیده و از فرجام پیشینیان عبرت نمی گیرند .

بل الذين كفروا في تكذيب

حرف «فی»، ظرفیه و بیانگر غوطهور بودن کافران در تکذیب است. متعلق تکذیب به قرینه «بل هو قرآن مجید» - در آیات بعد - قرآن است که وعده ها و تهدیدهایی که در آیات قبل آمده بود، بخشی از آن است.

4 - اصرار کافران بر تکذیب تهدید های الهی ، مانع عبرت گیری آنان از فرجام هلاکت بار پیشینیان

هل أتیک .. بل الذين كفروا في تكذيب

257 - عبرت ناپذیری کافران صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - توییخ و سرزنش کفرپیشگان و تکذیب کنندگان صدراسلام، به خاطر عبرت نگرفتن از سرنوشت اقوام هلاک شده پیشین و پند نیاموختن از آثار به جا مانده از شهرها و سرزمینهای متروک و ویران شده آنها

فكأين من قرية أهلكنها .. أفلم يسيروا في الأرض

استفهام در جمله «أفلم يسيروا في الأرض» استفهام توییخی است و «سیر» (مصدر «یسیون») به معنای سیاحت و گردش می باشد. «ال» در «الأرض» عهد حضوری و «أرض» به معنای سرزمین است و ضمیر فاعل در «یسیون» به مشرکان حق ستیز و تکذیب گر صدراسلام باز می گردد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 31 - 2

2 - کافران و مشرکان صدراسلام، به دلیل عبرت نگرفتن از سرنوشت هلاکت بار کافران پیش از خود، مورد سرزنش خدا قرار

ص: 248

گرفتند .

ألم يروا كم أهلكننا قبلهم من القرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 45 - 2

2 - کافران صدراسلام ، مردمی لجوج و پندناپذیر بودند .

و إذا قيل لهم اتقوا ما بين أيديكم و ما خلفكم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 49 - 1

1 - کافران مخالف پیامبر (صلی الله علیه و آله) در صدراسلام ، مردمی پندناپذیر و لجوج بودند .

فما لهم عن التذکره معرضین

258- عبرت ناپذیری مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 40 - 5

5 - مشرکان ، علی رغم مشاهده بقایای شهر ویران شده قوم لوط ، از آن عبرت نگرفتند .

و لقد أتوا علی القریه التي أمطرت مطر السوء أفلم یکنونوا یرونها

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که استفهام در «أفلم یکنونوا» انکاری و برای توبیخ است؛ یعنی، آنان آثار به جا مانده از قوم هلاک شده لوط را دیدند؛ ولی از آن عبرت نگرفتند.

259- عبرت ناپذیری مشرکان صدراسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 46 - 6

6 - مشرکان تکذیب گر و حق ستیز عصر بعثت ، مردمی پندناپذیر و کوردل

وإن يكذبوك .. أفلم يسيروا في الأرض ... القلوب التي في الصدور

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

15 - يس - 36 - 31 - 2

2- كافرين و مشركان صدر اسلام ، به دليل عبرت نگرفتن از سرنوشت هلاکت بار کافران پيش از خود ، مورد سرزنش خدا قرار گرفتند .

ألم يروا كم أهلکنا قبلهم من القرون

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

ص: 249

2 - مشرکان صدر اسلام ، مردمی غافل و پندناپذیر بودند .

أفلاتذکرون

260- عبرت ناپذیری مکذبان محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 49 - 3

3 - پندناپذیری کافران مخالف پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، امری شگفت آور است .

فما لهم عن التذکره معرضین

برداشت یاد شده، بر این اساس است که اسم استفهام «ما» برای افاده تعجب باشد.

261- عبرت ناپذیری مکذبان معاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 26 - 9

9 - منکران معاد و فرعون صفتان عصر بعثت ، محروم از خشیت الهی و بی تفاوت در برابر عبرت های تاریخ

يقولون أءنا .. هل أتیک ... إن فی ذلک لعبره لمن یخشی

تصریح به «من یخشی» برای اشاره به نبود خشیت در وجود منکران معاد است.

262- عبرت ناپذیری منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 126 - 5,8

5 - منافقان صدر اسلام ، علی رغم امتحانات مکرر الهی ، متنبه نگشته و توبه نمی کردند .

أولا یرون أنهم یفتنون .. ثم لا یتوبون و لا هم یدکرون

8 - درس نگرستن از آزمون ها و ابتلائات الهی ، از ویژگی های منافقان و کافران

ماتوا و هم كفرون. أو لا يرون أنهم يفتنون في كل عام... ثم لا يتوبون ولا هم يدرك

263- عوامل عبرت

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

1 - بقره - 2 - 30 - 26

26 - داستان خلقت و خلافت آدم (ع) و محاوره خدا و فرشتگان درباره او، داستانی آموزنده و شایان دقت

ص: 250

و إذ قال ربك للملكه .. إني أعلم ما لاتعلمون

کلمه «إذ» مفعول برای فعل مقدر «اذکر» می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 34 - 16

16 - داستان سجده فرشتگان بر آدم (ع) و امتناع ابلیس از آن کار ، داستانی آموزنده و شایسته و بایسته همیشه به خاطر داشتن

و إذ قلنا للملكه .. و كان من الكفرین

«اذ» مفعول برای «اذکر» (فراگیر و همواره به خاطر داشته باش) است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 50 - 13

13 - خاطره نجات بنی اسرائیل و هلاکت خاندان فرعون با شکافته شدن دریا ، خاطره ای عبرت آموز و شایسته و بایسته به یاد داشتن

و إذ فرقنا بكم البحر .. و أنتم تنظرون

«إذ فرقنا» عطف بر «نعمتی» در آیه 47 است. بنابراین «إذ فرقنا» نیز مفعول برای «أذكروا» می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 54 - 21

21 - داستان توبه مرتدان بنی اسرائیل و اجرای فرمان خدا مبنی بر کشتن یکدیگر ، داستانی آموزنده و درخور به خاطر داشتن

و إذ قال موسى .. فتاب عليكم

«إذ قال ..» عطف بر «نعمتی» در آیه 47 است؛ یعنی: «اذکروا إذ قال ...».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 66 - 3،8،1

1 - عقوبت اصحاب سبت ، عبرتی برای معاصران آنان و درسی بر آیندگان ایشان

فجعلنها نکلا لما بین یدیها و ما خلفها

مراد از ضمیر در «فجعلناها» عقوبت اصحاب سبت است که از جمله «فقلنا لهم کونوا قرده» به دست می آید. ضمیر در «یدیها» و «خلفها» به «الذین اعتدوا» ارجاع می شود و مؤنث آوردن آن به اعتبار «امت و طایفه» بودن آنان است. مقصود از «ما بین یدیها» (آنچه پیش روی آنان بود) مردم معاصر اصحاب سبت است و منظور از «ما خلفها» (آنچه پس از آنان بود) آیندگان ایشان است.

3- کیفر اصحاب سبت ، موعظه و پندی برای اهل تقواست .

فجعلنها . . . موعظه للمتقین

8- تاریخ و سرگذشت امت ها ، منبعی برای موعظه و عبرت گیری و درس آموزی

فجعلنها نکالا لما بین یدیها و ما خلفها و موعظه

ص: 251

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 121 - 14

14 - از امام صادق (ع) درباره سخن خداوند که می فرماید: «الذین ءاتینهم الکتب یتلونه حق تلاوته» روایت شده که فرمود: «یرتلون آیاته و یتفقهون به و یعملون باحکامه و یرجون وعده و یخافون وعیده و یعتبرون بقصصه و یأتمرون بأوامره و ینتهون بنواهیة . . .»؛

آنان قرآن را با ترتیل می خوانند و تلاش می کنند تا آیات آن را بفهمند و به احکام آن عمل می کنند و امیدوار به وعده ها و از وعید آن ترسان می باشند، و از قصه های آن پند و عبرت می گیرند و به اوامر آن تن می دهند و از نواهی آن دوری می گزینند . . .».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 211 - 2,3

2 - سرنوشت بنی اسرائیل ، باید مایه عبرتی برای مسلمانان باشد .

یا ایها الذین امنوا ادخلوا فی السلم کافه . . . سلّ بنی اسرائیل

به نظر می رسد پندگیری از سرنوشت بنی اسرائیل، هدف از امر الهی نسبت به تحقیق درباره آنهاست.

3 - لزوم تحقیق در سرگذشت امت های پیشین و پندآموزی از تاریخ آنان

سلّ بنی اسرائیل کم اتیناهم . . . فانّ الله شدید العقاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 137 - 11,12

11 - زمین و آثار گذشتگان ، منبعی برای شناخت و عبرت آموزی

فسیروا فی الارض فانظروا کیف کان عاقبه المکذّبین

12 - تاریخ پیشینیان و فرجام آنان ، عبرتی برای آیندگان

قد خلت من قبلکم . . . فانظروا کیف کان عاقبه المکذّبین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 138 - 1,5,7,8

1- قرآن، روشنگر مردم و هدایت کننده تقوایبندگان و پندی برای ایشان

هذا بیان للناس و هدی و موعظه للمتقين

بنابر اینکه «هذا» اشاره به قرآن باشد؛ یعنی این قرآن روشنگر و... .

5- توجه به سنت های الهی در جوامع بشری و سرنوشت شوم تکذیب کنندگان، هدایتگر تقوایبندگان و پندی برای آنان

قد خلت من قبلکم سنن... هدی و موعظه للمتقين

7- جهانگردی و تأمل در سرنوشت شوم گذشتگان، از عوامل هدایت یافتن و پند پذیرفتن تقوایبندگان

فسیروا فی الارض فانظروا... هذا بیان للناس و هدی و موعظه للمتقين

8- تقوایبگی، موجب هدایت یافتن و پندپذیری از روشنگری های قرآن

هذا بیان للناس و هدی و موعظه للمتقين

از اینکه خداوند، قرآن را وسیله روشنگری تمامی مردم دانسته است (هذا بیان للناس)، ولی درباره خصوص تقوایبندگان، آن را هدایت کننده و موعظه گر دانسته، معلوم می شود که تنها تقوایبندگان هستند که از روشنگریهای قرآن سود برده و هدایت

ص: 252

می شوند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 47 - 19

19 - سرگذشت اصحاب سبت (مسخ شدن به میمون) عبرت و اندرزی برای کافران به قرآن از اهل کتاب

او نلعنهم كما لعنا اصحاب السبب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 51 - 7

7 - دعوت قرآن به تحقیق در احوال پیروان ادیان گذشته ، برای درس آموزی و عبرت از آنان

الم تر الى الذين اتوا نصيباً من الكتب يؤمنون بالجبت والطاغوت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 31 - 26

26 - سرانجام شوم حسادت و برادرکشی قابیل ، درسی برای اهل کتاب

واتل عليهم نبأ ابني ادم . . فاصبح من الندمين

با توجه به اینکه ضمیر در «علیهم» به اهل کتاب باز می گردد، هدف اصلی از بر شمردن پیامدهای قتل هابیل، پند گرفتن آنان خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 6 - 4، 5، 1

1 - تویخ کافران به آیات الهی به جهت تدبر نکردن در تاریخ و درس نگرفتن از سرنوشت هلاکتبار امتهای گذشته

الم یروا کم أهلكنا من قبلهم من قرن

2 - تاریخ گذشتگان، درس عبرت برای آیندگان

الم یروا کم أهلكنا من قبلهم

4 - کافران به تحلیل صحیح تاریخ نپرداخته و از آن پند نمی گیرند.

ألم يروا كم أهلكنا

استفهام توبيخی «ألم يروا» بیانگر این است که تاریخ گذشتگان قابلیت پندآموزی و عبرت گرفتن دارد، ولی کافران در پی آن نیستند.

5- ارائه نمونه های تاریخی عبرت آموز، روشی در هدایت و تربیت

ألم يروا كم أهلكنا من قبلهم من قرن مكنهم فى الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- انعام - 6 - 11 - 11 - 9، 6، 5، 3، 2

2- برانگیختن مردم به بررسی و مطالعه تاریخ امتهای پیشین و پندگیری از آن، وظیفه مبلغان دین

قل سيروا فى الأرض ثم انظروا

فعل امر «قل» خطاب به پیامبر (صلی الله علیه و آله) است که آن حضرت را موظف به ترغیب مردم به بررسی و مطالعه در تاریخ کرده است.

ص: 253

این وظیفه، از نظر ملاک، اختصاصی به پیامبر (صلی الله علیه و آله) ندارد، بلکه وظیفه ای همگانی، مخصوصاً برای مبلغان دین، است.

3 - پهنه زمین دارای آثاری عبرت آموز از ملت‌های پیشین

قل سیروا فی الأرض ثم انظروا کیف کان عقبه المکذبین

5 - نقش ارزنده مطالعه در تاریخ امته‌ها و آثار پیشینیان و عبرت گرفتن از آن در تربیت و هدایت انسان

قل سیروا فی الأرض ثم انظروا کیف کان عقبه المکذبین

بنابراین که مراد از سیر در زمین، مطالعه و سیر در تاریخ امته‌ها باشد.

6 - سرنوشت گذشتگان، درس عبرت برای آیندگان

قل سیروا فی الأرض ثم انظروا کیف کان عقبه المکذبین

9 - لزوم نگرش عبرت آموز و توجه به سرانجام شوم تکذیب پیامبران و رسالت داران الهی

ثم انظروا کیف کان عقبه المکذبین

11 - تحلیل و بررسی تاریخ گذشتگان و اندیشیدن در آن، سازنده و دارای نقش تربیتی است.

انظروا کیف کان عقبه المکذبین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 34 - 8,9

8 - تاریخ پیامبران گذشته و بیان پایداری‌های آنان، درس آموز و سازنده است.

و لقد کذبت رسل من قبلک فصبروا .. حتی أتهم نصرنا

9 - تاریخ منبعی باارزش برای شناخت حوادث و عبرت گرفتن

و لقد کذبت رسل من قبلک فصبروا .. حتی أتهم نصرنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 93 - 13

13 - صحنه جان‌کندن ظالمان بزرگ، عبرت آموز و تماشایی است.

و لو ترى إذ الظلمون في غمرات الموت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 2 - 9

9 - ایمان، زمینه بهرهوری و پندپذیری از قرآن

و ذکری للمؤمنین

«ذکری» اسم مصدر برای تذکیر است و از معانی تذکیر، موعظه کردن و انذار دادن است. (قاموس المحيط).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 3 - 11

11 - پندپذیری انسانها از قرآن، بسیار اندک و ناچیز است.

قلیلا ما تذکرون

«قلیلا» صفت برای مفعول مطلق محذوف است. یعنی «تذکرا قلیلا». و کلمه «ما» زائده و تأکید برای قلت تذکر است.

ص: 254

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 27 - 4

4 - سرگذشت آدم و حوا و فریب خوردنشان از شیطان، درس عبرتی برای همه انسانها

لا یفتنکم الشیطن کما أخرج أبویکم من الجنه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 19 - 3

3 - پیروزی مؤمنان در جنگ بدر حجتی بر حقانیت اهل ایمان و هشدار و عبرتی برای کافران

إن تستفتحوا فقد جاءکم الفتح

مراد از «الفتح» پیروزی اهل ایمان در جنگ بدر است. و جمله «فقد جاءکم الفتح» پاسخ همان تمنای مشرکان است که خواهان پیروزی حامیان دین حق بودند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 69 - 13، 2

2 - فرجام سوء منافقان و کفرپیشگان گذشته تاریخ - علی رغم برخورداری آنان از قدرت، مال و فرزند فزونتر - هشدار است به منافقان هر عصر.

وعد اللّٰه المنفقین . . . کالذین من قبلکم کانوا أشد منکم قوه و أكثر أمولا

13 - بی تأثیر ماندن دسیسه های منافقان و کافران طول تاریخ، در از بین بردن ارزش های الهی، عبرتی است برای دنبال کنندگان راه آنان *

کالذین من قبلکم . . . أولئک حبطت أعمالهم فی الدنیا و الآخره

با توجه به اینکه منظور از اعمال در «اعمالهم» می تواند روشهای خائنانه آنان در قبال ادیان الهی باشد، برداشت فوق به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 70 - 4، 3

3 - تاریخ و سرگذشت اقوام هلاک شده، چون قوم نوح، عاد، ثمود، قوم ابراهیم، اصحاب مدین و قوم لوط، مایه عبرت آدمیان

ألم يأتيهم نبأ الذين من قبلهم قوم نوح . . . و المؤتفكت

4- لزوم بهره گیری از سرگذشت و تاریخ امت ها ، در راهنمایی و هدایت انسانها

ألم يأتيهم نبأ الذين من قبلهم قوم نوح . . . و المؤتفكت

از اینکه خداوند، برای هدایت انسانها، به بیان سرنوشت امتها پرداخته است، مطلب فوق به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 126 - 8

8 - درس نگرفتن از آزمون ها و ابتلائات الهی ، از ویژگی های منافقان و کافران

ماتوا و هم كفرون. أو لا يرون أنهم يفتنون في كل عام... ثم لا يتوبون ولا هم يذك

ص: 255

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 39 - 13

13 - مطالعه در سرگذشت بیدادگران تاریخ و فرجام شوم آنان ، امری ضروری و مایه عبرت است .

فانظر کیف کان عقبه الظلمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 71 - 1

1 - پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) از سوی خداوند دستور یافت تا سرگذشت نوح (ع) و قومش را ، به عنوان هشدار برای مشرکان مکه ، بازگو کند .

واتل علیهم نبأ نوح إذ قال لقومه

«نبأ» خبری است که برای شنونده دارای فائده عظیم باشد. (مفردات راغب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 73 - 8,9

8 - خداوند ، با بیان عاقبت نیک یاران حضرت نوح (ع) و فرجام شوم تکذیب کنندگانش ، پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان را دلداری داده و مشرکان را به عذاب استیصال تهدید نمود .

واتل علیهم نبأ نوح .. فانظر کیف کان عقبه المنذرین

9 - ضرورت تأمل در فرجام پیشینیان و عبرت گیری از آن

فانظر کیف کان عقبه المنذرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 92 - 3,5,6,8,10,12,13

3 - خداوند ، جسد فرعون را برای اینکه آیت و مایه عبرت جانشین و جانشینانش باشد ، از متلاشی شدن در دریا رهایی بخشید .

فالیوم ننجیک ببدنک لتکون لمن خلفک آیه

برداشت فوق بر این اساس است که مقصود از «من خلفک» افرادی باشند که جانشین او و حاکم سرزمین مصر می شدند.

5- خداوند ، جسد فرعون را برای اینکه سرگذشتش آیت و مایه عبرت آیندگان باشد ، از متلاشی شدن در دریا نجات داد .

فالیوم ننجیک بیدنک لتکون لمن خلفک ءایه

برداشت فوق مبتنی بر این است که مراد از «من خلفک» تمام انسانهایی باشند که پس از او به دنیا می آیند.

6- خداوند ، جسد فرعون را آیت و مایه عبرت مردم مصر قرار داد .

ننجیک بیدنک لتکون لمن خلفک ءایه

برداشت فوق بر این اساس است که مقصود از «لن خلفک» مردمی باشند که در مصر تحت حکومت فرعون می زیستند.

8- سرگذشت اقوام پیشین ، از آیات و نشانه های خداوند و مایه های عبرت مردم

لتکون لمن خلفک ءایه و إن كثيراً من الناس عن ءایتنا لغفلون

10- خداوند ، مردم را به تحقیق در سرگذشت عبرت انگیز اقوام و ملل پیشین ترغیب می کند .

لتکون لمن خلفک ءایه و إن كثيراً من الناس عن ءایتنا لغفلون

12- از امام رضا (ع) روایت شده است : « . . . و قد کان فرعون من قرنه إلی قدمه فی الحدید قد لبسه علی بدنه فلما أغرق

ص: 256

ألقاه الله تعالى على نجوه من الأرض ببدنه ليكون لمن بعده علامه فيرونه مع تثقله بالحديد على مرتفع من الأرض و سبيل الثقيل أن يرسب و لا يرتفع فكان ذلك آيه و علامه . . . ;

... فرعون سر تا پا غرق در لباس آهنین بود. پس هنگامی که در آب غرق شد، خدا بدن او را بر بلندی ساحل افکند تا برای انسانهای بعد از او نشانه [عبرت] باشد و او را با همه سنگینی آهنی که بر بدن داشته بر بلندی زمین ببینند با اینکه جسم سنگین باید زیر آب رود نه اینکه بر بلندی قرار گیرد پس این دلیل و نشانه [قدرت خدا] بود ...».

13 - از امام باقر (ع) روایت شده است: «... و أما فرعون فنبذه الله وحده فألقاه بالساحل لينظروا إليه و ليعرفوه... و لئلا يشك أحد في هلاكه و انهم كانوا اتخذوه رباً فأراهم الله إياه جيفه ملقاه بالساحل ليكون لمن خلفه عبره و عظه...» ;

... اما فرعون را خداوند تنها [از جمع غرق شدگان] به ساحل افکند تا او را ببینند و بشناسند... و هیچ کس در هلاکت او شک نکند و در حالی که گروهی او را پروردگار خود قرار داده بودند، خدا او را به صورت مرداری گندیده افکنده بر ساحل نشان داد تا برای انسانهای بعد از او پند و عبرت باشد ...».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 98 - 14

14 - سرگذشت قوم یونس ، درسی بزرگ برای جوامع بشری است .

فلولا كانت قرية ءامنت فنفعتها إيمانها إلا قوم يونس

با توجه به اینکه از سرگذشت قوم یونس در این سوره تنها همین جمله آن هم به صورت بخشی از یک آیه آمده و بدین جهت قابل مقایسه با سرگذشت قوم موسی و نوح نیست ولی در عین حال بر این سوره به جای نام نوح یا موسی نام یونس نهاده شده، می توان برداشت فوق را استفاده کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 83 - 9

9- خداوند ، انسان ها را به مطالعه آثار گذشتگان و عبرت گیری از فرجام شوم ستم کاران ، فرا خوانده است .

و ما هي من الظلمين ببعيد

بر اساس اینکه مراد از ضمیر «هی» آبادیهای قوم لوط باشد ، هدف از جمله «ما هي . . .» ترغیب انسانها به گذر کردن بر دیار قوم لوط و دیدن آثار عذاب الهی است؛ تا بدین وسیله عبرت گیرند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10- لزوم دقت در سرنوشت پیشینیان و دریافت علل هلاکت آنان ، به منظور درس آموزی و عبرت گیری

مثل ما أصاب قوم نوح . . . و ما قوم لوط منکم بیعید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- آدمی حتی با احتمال وجود سرای آخرت ، از عذاب های استیصال عبرت می گیرد و دلالت آنها را بر وجود سرای آخرت می پذیرد .

إن فی ذلک لآیه لمن خاف عذاب الآخره

برداشت فوق ، از کلمه «خاف» - که در آیه فوق متضمن معنای احتمال دادن است - استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 120 - 12، 13

12- تاریخ و حوادث آن ، منبعی برای درس آموزی ، پندگیری و شناخت حقایق

و جاءك في هذه الحق و موعظه و ذكرى للمؤمنين

13- بیانگر حق و پندآموز بودن و یادآور شدن حقایق و معارف الهی ، معیار ارزشمندی داستان ها و سرگذشت پیشینیان

جاءك في هذه الحق و موعظه و ذكرى للمؤمنين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 64 - 8

8- ضرورت عبرت گیری از حوادث گذشته برای مصون ماندن از گرفتاری در حوادثی نظیر آن

هل ءامنکم علیه إلا کما أمنتکم علی أخیه من قبل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 109 - 12

12- لزوم مطالعه تاریخ پیشینیان و عبرت آموزی از فرجام آنان

أفلم یسیروا فی الأرض فینظروا کیف کان عقبه الذین من قبلهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 111 - 1، 2، 3

1- داستان پیامبران و امت های ایشان حاوی پند و مایه عبرت است .

لقد کان فی قصصهم عبره

«قصص» به معنای داستان است. ضمیر در «قصصهم» به «رسل» و نیز امتهای ایشان - که از «من نشاء» و «القوم المجرمین» در آیه قبل

استفاده می شود - برمی گردد.

2- تنها خردمندان از سرگذشت های پندآموز پیامبران بهره می گیرند و عبرت می آموزند .

لقد كان في قصصهم عبرة لأولي الألباب

روشن است که داستان پیامبران برای همگان می تواند عبرت باشد. بنابراین اختصاص دادن آن به خردمندان ، برای رساندن این حقیقت است که ایشان از داستان پیامبران درس می گیرند و دیگران محرومند.

3- سرگذشت یوسف (ع) و برادرانش سرگذشتی آموزنده و مایه عبرت است .

لقد كان في قصصهم عبرة

می توان گفت ضمیر در «قصصهم» به یوسف(ع) و برادران او و تمام کسانی که در داستان یوسف(ع) نظیر زلیخا نقش داشته اند باز می گردد. بر این اساس دلالت جمله «لقد كان...» بر برداشت فوق صریح تر و روشن تر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 6 - 7

7- لزوم مطالعه تاریخ پیشینیان برای پندگیری و عبرت آموزی

وقد خلت من قبلهم المثلث

ص: 258

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 9 - 3

3- خبر سرگذشت قوم نوح ، عاد و ثمود ، خبری بس مهم و درس آموز

ألم يأتكم نبؤا الذين من قبلكم قوم نوح و عاد و ثمود و الذين من بعدهم

«نبأ» در لغت به خبری که قابل اعتنا، مهم و مفید باشد گفته می شود. از اینکه از میان اقوام گذشته، پس از ذکر عام (الذين من قبلکم)، اقوام یاد شده را اختصاص به ذکر داده و از آنها با کلمه «نبأ» تعبیر کرده است، نکته یاد شده به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 28 - 2,4

2- سرنوشت شوم ناسپاسان و قدرناشناسان نعمت های الهی ، شایسته تأمل و تفکر و درخور پند و درس آموزی

ألم تر إلى الذين بدلوا نعمت الله كفرًا و أحلّوا قومهم دار البوار

4- سرنوشت شوم رهبران و سردمداران کفر و ناسپاسی ، درخور تأمل و شایسته پند و درس آموزی

ألم تر إلى الذين .. أحلّوا قومهم دار البوار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 35 - 1

1- زندگی حضرت ابراهیم (ع) و کیفیت و نوع دعایش ، درس آموز و شایسته یادآوری است .

و إذ قال إبرهیم ربّ اجعل هذا البلد ءامنًا

«و إذ قال» متعلق به «اذکر» و یا «اذکروا» در تقدیر است. روشن است که تذکر به یادآوری داستان حضرت ابراهیم(ع) نشانگر اهمیت و درس آموزی آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 45 - 3,4,9

3- سرگذشت ستمگران هلاک شده و کیفر دیده پیشین ، عبرت انگیز و درس آموز است .

و سکنتم فی مسکن الذین ظلموا أنفسهم و تبین لکم کیف فعلنا بهم و ضربنا لکم الأمثال

4- لزوم پندآموزی از سرنوشت امت های مبتلا شده به عذاب الهی

اولم تکونوا .. و سکنتم فی مسکن الذین ظلموا أنفسهم و تبین لکم کیف فعلنا بهم

9- آثار به جا مانده از ستمگران گذشته ، عبرت انگیز و درس آموز است .

و سکنتم فی مسکن الذین ظلموا أنفسهم .. و ضربنا لکم الأمثال

در برداشت فوق «مساکن» در جمله «و سکنتم فی مساکن الذین ظلموا أنفسهم ..» کنایه از آثار به جا مانده گرفته شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 75 - 3,5

3- شناخت صحیح خداوند (توحید) و پندآموزی و درس گیری ، هدف و فلسفه نقل داستان ها و حوادث تاریخی در قرآن است .

ص: 259

و تَبَّهْمَ عَنْ ضَيْفِ إِبْرَاهِيمَ . . . وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ حِجَارَةً مِنْ سَجَّيلٍ . إِنْ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِلْمُتَوَكِّلِينَ

جمله «إِنْ فِي ذَلِكَ . . .» و نیز جمله «إِنْ فِي ذَلِكَ لَآيَةٌ لِلْمُؤْمِنِينَ» در آیه 77 به منزله نتیجه گیری از نقل داستان ابراهیم(ع) و قوم لوط است و این نتیجه گیری می تواند بیانگر هدف و فلسفه بیان داستانها باشد.

5- شناخت صحیح حوادث عبرت انگیز تاریخ و پندپذیری و درس آموزی از آنها ، در گرو ژرف نگری و برخورد هوشمندانه است .

و تَبَّهْمَ عَنْ ضَيْفِ إِبْرَاهِيمَ . . . وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ حِجَارَةً مِنْ سَجَّيلٍ . إِنْ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِلْمُتَوَكِّلِينَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 76 - 3

3- مطالعه در آثار گذشتگان و تمدن امت های پیشین و شناخت آنها (باستان شناسی) ، به منظور درس آموزی و خداشناسی ، امری شایسته و بایسته

فَأَخَذْتَهُمُ الصَّيْحَةَ . . . فَجَعَلْنَا عَلَيْهِمْ سَافِلَهَا . . . إِنْ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ . . . وَإِنَّهَا لِبُسْبُلٍ م

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 77 - 4,5

4- فراز های یاد شده از ماجرای قوم لوط در قرآن ، همگی پند دهنده و آموزنده درس های خداشناسی است .

و تَبَّهْمَ عَنْ ضَيْفِ إِبْرَاهِيمَ . . . إِنْ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِلْمُتَوَسِّمِينَ . . . إِنْ فِي ذَلِكَ لَآيَةٌ لِلْمُؤْمِنِينَ

5- شناخت خداوند (توحید) و پندآموزی و درس گیری ، هدف و فلسفه نقل داستان ها و حوادث تاریخی در قرآن است .

و تَبَّهْمَ عَنْ ضَيْفِ إِبْرَاهِيمَ . . . إِنْ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِلْمُتَوَسِّمِينَ . . . إِنْ فِي ذَلِكَ لَآيَةٌ لِلْمُؤْمِنِينَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 79 - 6

6- حفظ آثار گذشتگان و تمدن امت های پیشین و شناخت آنها (باستان شناسی) ، به منظور درس آموزی و خداشناسی ، امری شایسته و بایسته

وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ حِجَارَةً مِنْ سَجَّيلٍ . إِنْ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ . . . لَآيَةٌ . . . فَانْتَقَمْنَا مِنْهُمْ وَإِنَّهُ

خداوند پس از هلاک کردن «قوم لوط» و «ایکه» آثار شهرهای تخریب شده آنان را بر سر راهی دایر حفظ کرده و این آثار را آیت و عبرت

مؤمنان دانسته است. از این استفاده می شود که حفظ آثار گذشتگان و تمدن پیشینیان برای درس آموزی و عبرت گیری، امری بجا و بایسته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 17 - 6

6- به خاطر آوردن پدیده ها و مخلوقات خداوند ، عامل تنبه و پندگیری و بازشناسی خالقیت خداوند از مدعیان دروغین آفرینشگری است

أفمن یخلق کمن لا یخلق أفلا تذکرون

از اینکه خداوند پس از بیان مخلوقات فراوان - در قالب استفهام توبیخی - امر به تذکر و یادآوری می کند، معلوم می شود که توجه به مخلوقات عامل تذکر است.

ص: 260

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 26 - 8

8- لزوم عبرت گیری از فرجام شوم توطئه گران علیه دین الهی

قد مکر الذین من قبلهم فأتی الله بنینهم . . . و أتهم العذاب

اینکه خداوند پس از بیان رفتار مخالفان قرآن به ذکر داستان کسانی می پردازد که علیه تعالیم آسمانی انبیا توطئه و مکر کردند و به خاطر آن گرفتار عذاب الهی شدند، هشدار است به سایر انسانها که از آن قضیه عبرت بگیرند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 36 - 14، 13

13- مطالعه تاریخ ، وسیله عبرت و درس آموزی است .

فسیروا فی الأرض فانظروا کیف کان عقبه المکذبین

14- پهنه زمین ، دارای آثاری عبرت آموز از ملت های پیشین

فسیروا فی الأرض فانظروا کیف کان عقبه المکذبین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 66 - 4، 1

1- در شتر ، گاو و گوسفند درس عبرتی برای انسانهاست .

وإن لکم فی الأنعم لعبره نسقیکم

«أنعام» نامی است برای شتر، گاو و گوسفند.

4- در خارج کردن شیر خالص از میان خون و فضولات غذایی شتر ، گاو و گوسفند ، درس عبرتی است برای انسانها

وإن لکم فی الأنعم لعبره نسقیکم ممّا فی بطونه من بین فرث و دم لبنًا خالصًا سائغ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 67 - 2

2- درختان خرما و انگور و استحصال نوشیدنی از آنها، مایه پند و عبرت است .

و من ثمرت النخيل و الأعب تتخذون منه سكرًا

برداشت فوق، با توجه به معطوف بودن جمله «و من ثمرات...» بر جمله «و إن لكم فی الأنعام لعیره» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 21 - 1

1- خداوند، فراخوان آدمیان برای تأمل و درس آموزی از تفاوت رتبه دنیوی انسانها

انظر كيف فضّلنا بعضهم على بعض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 37 - 7

7- توجه به استحکام مظاهر طبیعت و ضعف خویش در برابر آنها، مایه عبرت و پندگیری است .

لن تخرق الأرض ولن تبلغ الجبال طولاً

ص: 261

ذکر «إِنَّكَ لَن تَخْرُقَ الْأَرْضَ و...» در واقع توجه دادن به استحکام مظاهر طبیعت و متقابلاً ضعف انسان است که می تواند برای آدمی، عبرت آموز باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 41 - 3

3- آیه های قرآن ، عامل بیداری ، تنبه و پندگیری انسانهاست .

و لقد صرفنا فی هذا القراءان لیدکرُوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 42 - 10

10- کیفر های دنیوی ، بیدارباشی برای غافلان است .

و أُحِيطَ بِثَمَرِهِ ... یقول یلیتینی لم أُشْرکَ برّی أحدًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 45 - 8

8- توجه به سرعت زوال زندگی دنیا ، مایه هشدار و عبرت رفاه مندان و دنیاطلبان است .

واضرب لهم مثل الحیوه الدنیا کما أنزلنه .. تذروه الریح

با توجه به ارتباط آیه با آیات قبل که در زمینه نشان دادن اندیشه های رفاه مندان مغرور و فرجام آنان بود، نکته بالا فهمیده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 59 - 10

10- تاریخ و سرنوشت هلاکت بار جوامع ظالم ، درس و عبرت برای آیندگان است .

و تلك القرى أهلکنهم لَمَّا ظلموا و جعلنا لمهلکهم موعداً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 41 - 3

3- زندگی ابراهیم (ع) و خصوصیات او، سازنده و درس آموز است .

واذکر فی الکتب ابرهیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 51 - 2

2- تاریخ زندگی موسی (ع) و خصوصیات او، درس آموز و سازنده است .

واذکر فی الکتب موسی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 54 - 2

ص: 262

2- تاریخ زندگی اسماعیل صادق الوعد ، و خصوصیات او ، درس آموز و سازنده است .

واذکر فی الکتب إسمعیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 56 - 2

2- زندگی ادريس (ع) و خصوصیات او ، سازنده و درس آموز است .

واذکر فی الکتب إدريس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 74 - 13

13- تاریخ جوامع و امت ها ، منبعی برای شناخت و عبرت است .

و کم أهلكنا قبلهم من قرن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 98 - 6

6- بررسی تاریخ و پیدایش و زوال تمدن ها ، منبعی برای شناخت و عبرت آموزی و درک حقایق قرآن

فإنّما یسرّنه . . لتنذر به ... و کم أهلكنا قبلهم من قرن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 6 - 9

9 - توجه به نزول قرآن از سوی خالق ، مدیر و مالک تمام هستی ، مایه تقویت روحیه پندپذیری انسان از قرآن است .

تذکره ... ممّن خلق الأرض ... استوی . له ما فی السموت ... و ما تحت الثری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 9 - 2

2- تاریخ زندگی موسی (ع) و حوادث آن ، درس آموز و شایان توجه و تأمل برای رهبران و مبلغان دین است .

و هل اتیک حدیث موسی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 116 - 1

1 - داستان سجده فرشتگان بر آدم و امتناع ابلیس ، سرگذشتی درخور توجه و درس آموزی

و إذ قلنا للملئکه اسجدوا

«إذ» مفعول فعل محذوف است و به قرینه آیات مشابه، آن فعل «اذکر» (فراگیر و به خاطر داشته باش) می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 128 - 8،10

8 - آثار باستانی به جای مانده از اقوام نابود شده ، دارای زمینه های فراوان برای عبرت گیری و درس آموزی

ص: 263

أفلم يهد لهم كم أهلكنا .. إن في ذلك لآيت

10 - تنها ، خردمندان از مطالعه در آثار باستانی به جای مانده از گذشتگان ، بهره برده و عبرت می گیرند .

كم أهلكنا قبلهم .. إن في ذلك لآيت لأولى النهي

آیه و نشانه بودن آیات، اختصاصی به وجود عبرت گیرنده ندارد؛ بلکه صفتی است ثابت. بنابراین اختصاص یافتن آن به «أولى النهي» ناظر به موفقیت خردمندان در بهره بردن از آیات است؛ یعنی، گرچه آیات و نشانه ها موجودات است، ولی بی خردان از آن بهره ای نمی برند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبياء - 21 - 10 - 5

5- قرآن ، درس آموز و مایه تذکر و پند برای انسان

کتباً فيه ذکرکم

برداشت یاد شده مبتنی بر این است که «ذکر» به معنای «تذکره» و «تذکر» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبياء - 21 - 44 - 11

11- مرگ و میر آدمیان و انقراض جوامع و تمدن ها ، مایه عبرت انسان ها است .

أفلا يرون أنا نأتى الأرض ننقصها من أطرافها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبياء - 21 - 76 - 2

2- داستان حضرت نوح ، داستانی درس آموز و شایسته یاد و یادآوری است .

و نوحاً إذ نادى

برداشت یاد شده مبتنی بر این است که «نوحاً» مفعول برای فعل مقدر (هم چون «اذکر») یا «اذکروا») باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبياء - 21 - 83 - 1

1- سرگذشت ایوب (ع) و نیایش او با خدا، درس آموز و سزاوار یاد و یادآوری است.

وَأَيُّوبَ إِذْ نَادَى رَبَّهُ

برداشت یاد شده مبتنی بر این است که نصب «ایوب» به وسیله عامل مقدری، چون «أذكر» یا «أذكروا» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 85 - 2

2- سرگذشت اسماعیل، ادریس و ذوالکفل (ع) و صبر و شکیبایی آنان، درس آموز و شایسته یاد و یادآوری است.

وإسمعیل .. کلّ من الصبرین

برداشت یاد شده مبتنی بر این است که نصب «اسماعیل» به وسیله عامل مقدری چون «أذكر» یا «أذكروا» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 264

1- ماجرای ذالنون (یونس ع) ، درس آموز و شایسته یاد و یادآوری است .

و ذالنون إذ ذهب

برداشت یاد شده مبتنی بر این است که نصب «ذا النون» به وسیله عامل مقدری چون «أذکر» یا «أذکروا» باشد. گفتنی است که «النون» به معنای ماهی است و «ذالنون» لقب برای یونس(ع) است؛ به این مناسبت که او مدتی در شکم ماهی قرار داشت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1- داستان زکریا و فرزند خواهی او ، درس آموز و شایسته یاد و یادآوری است .

و زکریّا إذ نادى

برداشت یاد شده مبتنی بر این است که نصب «زکریّا» به عامل مقدری چون «أذکر» یا «أذکروا» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1- داستان حضرت مریم و پاک دامنی و فرزنددار شدن او ، درس آموز و شایسته یاد و یادآوری است .

و التى أحصنت فرجها فنفخنا فيها

برداشت یاد شده مبتنی بر این است که «التى» منصوب به عامل مقدری چون «أذکر» یا «أذکروا» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- قیامت و در هم پیچیده شدن آسمان در آستانه آن ، از حوادث درس آموز و شایسته یاد و یادآوری

یوم نظوى السماء كطی السجلّ للکتب

برداشت یاد شده مبتنی بر این است که نصب «یوم» به عامل مقدری چون «أذکر» یا «أذکروا» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- لزوم عبرت گرفتن از سرنوشت جوامع کفر پیشه تاریخ

ثم أخذتهم فكيف كان نكير

جمله «فكيف كان نكير» به تقدیر «فانظروا كيف كان نكير» است؛ یعنی، به سرگذشت آنان بنگرید و در عاقبت کارهایشان مطالعه کنید که عذاب خشم الهی چه بر سرشان آورد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- آثار به جامانده از جوامع هلاک شده پیشین، بستری مناسب برای درس آموزی و عبرت گیری

فكأين من قرية أهلكنها و هي ظالمة

5- توصیه شدن مشركان صدر اسلام مبنی بر این که با مطالعه در سرنوشت اقوام و ستمگران هلاک شده گذشته و مشاهده

آثار به جا مانده از شهرها و بلاد خراب شده آنان، درس عبرت بگیرند و از مخالفت و مبارزه با پیامبر (صلی الله علیه و آله) دست بردارند

فكأين من قريه . . . وقصر مشيد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 46 - 2,3

2 - سیاحت در زمین برای مشاهده شهرهای ویران شده و مطالعه در سرنوشت و فرجام شوم ستمگران تاریخ، توصیه خداوند به گردنکشان و حق ستیزان

أفلم یسیروا فی الأرض فتکون لهم قلوب یعقلون بها

3 - مطالعه در سرگذشت جوامع بی دادگر و کفرپیشه تاریخ و مشاهده شهرها و سرزمینهای ویران شده آنها (شهرهایی که با عذاب قهر الهی زیور و شدند) بستری مناسب برای عبرت گرفتن و زمینه ای کارساز برای بیداری دلها

أفلم یسیروا فی الأرض فتکون . . . ولکن تعمی القلوب التی فی الصدور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 21 - 1

1 - وجود و کارایی دامها (شتر، گاو و گوسفند) برای انسان، آکنده از درسها و عبرتهایی از تقدیر و تدبیر الهی است.

وإن لکم فی الأنعم لعبره

«أنعم»؛ یعنی، گلههای شتر، گاو و گوسفند. «عبره» و «اعتبار» نیز به معنای پندگرفتن و اندرز یافتن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 30 - 3,5,2,1

1 - سرگذشت نوح (ع) و قوم او، آینه عبرتی است برای دیگران.

إن فی ذلک لأیت

«الآیات» جمع «آیه» است و مراد از آن، نشانههای عبرت آموز است.

2 - وجود درسهای بسیار، برای عبرت آموزی در سرگذشت نوح (ع) و قومش

إِنَّ فِي ذَلِكَ لآيَاتٍ

برداشت یاد شده از جمع آمدن «آیات»، استفاده می شود.

3- لزوم درس آموزی از سرگذشت قوم نوح

إِنَّ فِي ذَلِكَ لآيَاتٍ

مؤکد شدن عبارت «فی ذلک لآیات» با «إِنَّ»، ترغیبی از سوی خدا به مطالعه سرگذشت قوم نوح، برای درس آموزی است.

5- تاریخ، منبعی برای درس آموزی و عبرت گیری

إِنَّ فِي ذَلِكَ لآيَاتٍ وَإِنْ كُنَّا لَمُبْتَلِينَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 80 - 10

10 - جریان مستمر حیات و مرگ و گردش نظام طبیعت، شایان تفکر و درس آموزی

و هو الذی یحیی و یمیت . . . أفلا تعقلون

ص: 266

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 2 - 15

15- پیشگیری از ارتکاب فحشا و عبرت آموزی ، فلسفه تشریح کیفر زنا و اجرای آن در ملا عام

الزانیه و الزانی فاجلدوا. .. و ليشهد عذابهما طائفه من المؤمنین

برداشت یاد شده، به خاطر این است که مشاهده کیفر زنا، بی تردید باعث عبرت گیری و موجب پیشگیری از ارتکاب به آن خواهد شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 44 - 4,5

4 - طبیعت (گردش و جابه جایی شب و روز و تحولات ناشی از آن و . . .) بستر مناسب برای عبرت آموزی و پندگیری

يَقْلَبُ اللَّهُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَعِبْرَةً لَأُولِي الْأَبْصَارِ

5 - تشویق خداوند به بصیرت ، روشن دلی و عبرت آموزی ، از تحولات طبیعت

يَقْلَبُ اللَّهُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَعِبْرَةً لَأُولِي الْأَبْصَارِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 45 - 8

8 - طبیعت (پیدایش انواع گوناگون جانداران از جسمی مایع و . . .) ، بستر مناسب برای عبرت آموزی و پندگیری

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَعِبْرَةً لَأُولِي الْأَبْصَارِ . وَاللَّهُ خَلَقَ كُلَّ دَابَّةٍ مِنْ مَاءٍ

جمله «و الله خلق ..» عطف بر جمله «يَقْلَبُ اللَّهُ اللَّيْلَ اللَّيْلَ...» است. این عطف می تواند به این مناسبت باشد که همان گونه که گردش و جابه جایی شب و روز مایه عبرت صاحبان بصیرت است آفرینش انواع جانداران نیز می تواند چنین تأثیری داشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 37 - 4,5

4 - خداوند ، غرق کردن قوم نوح را در آب ، از نشانه های قدرت مندی خویش و درس عبرتی برای همه مردم قرار داد .

أَغْرَقْنَاهُمْ وَجَعَلْنَاهُمْ لِلنَّاسِ آيَةً

مقصود از «آیه» در این جا، ممکن است معنای لغوی آن (علامت و نشانه) و یا به معنای موعظه و عبرت باشد.

5 - گرفتاری تکذیب کنندگان پیامبران الهی و آیات او به قهر و هلاکت خداوند ، از نشانه های قدرت خدا و درس عبرتی برای همه مردمان

الذین کذبوا بآیتنا فدمرناهم تدمیرًا . و قوم نوح ... أغرقناهم و جعلناهم للناس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 39 - 1

1 - خداوند ، پیش از هلاکت تکذیب کنندگان موسی (ع) و اقوام نوح ، عاد ، ثمود و اصحاب رسّ برای اتمام حجت و عبرت آموزی آنان ، مثل های روشنگرانه ای زده بود .

فقلنا اذهبا إلى القوم الذین کذبوا بآیتنا . . . و قوم نوح ... و عادًا و ثمودا و

ص: 267

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 40 - 6,9

6 - آثار به جای مانده از شهرها و تمدنهای نابود شده از عذاب الهی، درس عبرتی برای همه نسلها

و لقد اتوا على القرية التي أمطرت مطر السوء أفلم يكونوا يرونها

9 - توجه و اعتقاد به حیات اخروی، برانگیزاننده آدمی به عبرت گرفتن از سرگذشت هلاکت بار اقوام پیشین و تصحیح رفتار خویش

أفلم يكونوا يرونها بل كانوا لا يرجون نشورًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 50 - 2,3,5

2 - نزول باران در سرزمینهای گوناگون و به اندازه های مختلف، مایه پندگیری و درس آموزی

و لقد صرفنه بينهم ليدّكروا

3 - هدف از بیان پدیده های طبیعی و تحولات موجود در طبیعت در قرآن، پندگیری و درس آموزی است.

و لقد صرفنه بينهم ليدّكروا

در آیه شریفه، هدف از نزول باران و تحولات مربوط به آن، پندگیری و درس آموزی شناسانده شده است. این می رساند که اصولاً ذکر پدیده ها و تحولات مربوط به طبیعت در قرآن، به همین منظور است؛ نه این که بیان این نکته های طبیعی، خود هدف باشد.

5 - پندگیری و درس آموزی، فلسفه نزول قرآن بر مردم با دلایل گوناگون و اسلوب مختلف

و لقد صرفنه بينهم ليدّكروا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 73 - 2,5

2 - پندپذیری و درس آموزی از آیات الهی، از اوصاف بندگان خالص خدا

والذين إذا ذكروا بآيت ربهم لم يخروا عليها صمًا وعميانًا

5 - آیات قرآن، مایه پند و درس آموزی است.

و الذین إذا ذکروا بآیت ربّهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 7 - 1

1 - رویش گیاهان مختلف از زمین ، شایان تأمل و درس آموزی

أولم یروا إلى الأرض کم أنبتنا فیها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 10 - 1

1 - سرگذشت مبارزه موسی (ع) با فرعونیان ، شایان توجه و درس آموزی

و إذ نادى ربّک موسی

واژه «إذ» در محل نصب و مفعول برای فعل محذوف است؛ یعنی، «واذکر إذ نادى..» فرمان الهی مبنی بر به خاطر آوردن

ص: 268

سرگذشت موسی بیانگر حقیقت یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 67 - 3، 1

1 - سرگذشت موسی و فرعونیان ، آیتی بزرگ ، شایان تفکر و عبرت آموز

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً

«ذلک» اشاره به ماجرای میان موسی (ع) و فرعون دارد. «آیه» نیز در این جا معادل «عبره» و نکره آمدن آن برای تفخیم است. بنابراین جمله «إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً»؛ یعنی، به راستی در این ماجرا عبرتی بزرگ وجود دارد.

3 - تاریخ ، منبعی برای درس آموختن و عبرت گرفتن

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 69 - 2

2 - سرگذشت ابراهیم ، ماجرای مهم و شایان درس آموزی

و اتل علیهم نبأ ابرهیم

«نبأ» به ماجرای گفته می شود که دارای فایده ای بزرگ باشد (مفردات راغب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 103 - 2، 1

1 - سرگذشت ابراهیم و قوم او ، نشانه الهی و درس عبرتی بزرگ برای همه انسان ها

و اتل علیهم نبأ ابرهیم . . . إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً

به کارگیری اسم اشاره بعید (ذلک) و نکره آوردن «آیه»، بیانگر آن است که ماجرای میان ابراهیم (ع) و قومش، از رخدادهای بسیار مهم تاریخ و در بردارنده آموزه های گرانسنگی برای انسان ها است. گفتنی است که واژه «آیه» در این جا معادل «عبره» می باشد.

2 - مطالعه در فرجام شوم گمراهان شرک پیشه در جهان آخرت ، در بردارنده درسی بزرگ برای مردمان

یوم لاینفع مال و لابنون . . . إن فی ذلک لآیه

برداشت یاد شده بر این اساس است که «ذلک» اشاره به مضمون آیات پیشین نیز داشته باشد. گفتنی است که آیات قبل در زمینه فرجام شوم گمراهان و مشرکان بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 121 - 3، 1

1 - نجات نوح (ع) و پیروانش و هلاکت کفرپیشگان قوم وی ، آیتی بزرگ و عبرت آموز برای دیگران

إن فی ذلک لآیه و ما کان اکثرهم مؤمنین

«ذلک» به جریان نجات نوح(ع) و پیروان وی و نیز هلاکت قوم کفرپیشه وی اشاره دارد. «آیه» در این جا مرادف «عبره» می باشد و نکره آمدن آن بیانگر عظمت آن است.

3 - تاریخ ، منبعی برای درس آموختن و عبرت گرفتن

إن فی ذلک لآیه

ص: 269

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 139 - 5,7

5- سرگذشت هود (ع) و قوم عاد، آیتی بزرگ و عبرت آموز برای دیگران

فَكَذَّبُوهُ فَأَهْلَكْنَاهُمْ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً

واژه «ذلک» اشاره دارد به: نصیحت های هود(ع) و هشدارهای وی به عادیان، تأثیر ناپذیری آنان، تکذیب رسالت او و سرانجام هلاکت آنان به اراده خداوند. گفتنی است که کلمه «آیه» در اصل، به معنای نشانه است و در این جا معنایی معادل «عبره» دارد و نکره آمدن آن برای تفخیم و بیانگر وجود مایه های بزرگ عبرت در داستان هود و عادیان است.

7- تاریخ، منبعی برای درس آموختن و عبرت گرفتن

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 158 - 3,5

3- هلاکت ثمودیان با عذاب استیصال، آیتی بزرگ و عبرت آموز برای دیگران

فَأَخَذَهُمُ الْعَذَابَ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً

واژه «آیه» در این جا مرادف «عبره» است و نکره آمدن برای تفخیم می باشد؛ یعنی، «إِنَّ فِي ذَلِكَ لَعِبْرَةٌ عَظِيمَةٌ».

5- تاریخ، منبعی برای درس آموختن و عبرت گرفتن

فَأَخَذَهُمُ الْعَذَابَ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 174 - 1,3

1- نجات لوط (ع) و خاندانش - به جز همسر وی - و هلاکت قوم زشت کردارش، آیتی بزرگ و عبرت آموز برای دیگران

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً

«ذلک» به جریان نجات لوط(ع) و کسان وی و نیز هلاکت قوم فساد پیشه اش اشاره دارد. «آیه» در این جا معادل «عبره» است و نکره آمدن آن برای بیان عظمت واقعه و درسی می باشد که در آن نهفته است.

3- تاریخ ، منبعی برای درس آموختن و عبرت گرفتن

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةٍ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 190 - 1,3

1 - سرگذشت شعيب (ع) و مردم ايکه ، شايان اندیشه و دربردارنده درس عبرتی بزرگ برای ديگران

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةٍ

کلمه «ذلک» به ماجرای میان شعيب(ع) و مردم ايکه اشاره دارد. «آیه» در این جا معادل «عبره» و نکره آمدن آن برای تفخيم است. بنابراین «إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةٍ»؛ یعنی، به راستی در این ماجرا، درس عبرتی بزرگ وجود دارد.

3- تاریخ ، منبعی برای درس آموختن و عبرت گرفتن

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةٍ

ص: 270

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 14 - 6

6 - اضمحلال شکوه و شوکتِ مفسدان جاه طلب تاریخ ، شایان عبرت و درس آموزی

کیف کان عقبه المفسدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 51 - 2

2 - مطالعه و تأمل در سرنوشت شوم ثمودیان ، دربردارنده درس و عبرت برای انسان ها

فانظر کیف کان عقبه مکرهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 52 - 4,5

4 - خانه های ویران و خالی از سکنه ثمودیان ، دربردارنده درس عبرتی بزرگ برای اهل فهم و دانش

فتلك بیوتهم خاویه .. إن فی ذلک لآیه لقوم یعلمون

واژه «آیه» در آیه یاد شده معادل «عبره» و تنکیر آن بیانگر بزرگی است؛ یعنی، «إن فی ذلک لعبره عظیمه لقوم یعلمون».

5 - علم و دانش ، زمینه ساز درک آیات و نشانه های خدا و موجب پندآموزی از درس های نهفته در سرگذشت اقوام هلاک شده پیشین

إن فی ذلک لآیه لقوم یعلمون

قید «لقوم یعلمون» نشانگر آن است که جهل و نادانی، مانع از شناخت درس ها و آیات الهی است و تنها با داشتن درک و پیش فرض های معرفتی، می توان از آیات الهی پند گرفت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 59 - 9

9 - ناتوانی معبود های باطل از حمایت مشرکان در قبال عذاب الهی ، درسی بزرگ برای سایر شرک پیشگان

ءالله خیر اّما یشرکون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 69 - 2, 1

1 - عبرت گرفتن از سرنوشت مجرمان گذشته تاریخ ، هشدار خداوند به منکران معاد

وقال الذين كفروا.. إن هذا إلا أسطير الأولين . قل سيروا في الأرض فانظروا ك

2 - تاریخ و آثار بر جای مانده از پیشینیان ، دربردارنده درس ها و عبرت ها

قل سيروا في الأرض فانظروا كيف كان عقبه المجرمين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 3 - 7

7 - داستان موسی و فرعون ، دربردارنده درس عبرت برای انسان های مؤمن و حق پذیر

نتلوا عليكم من نبي موسى و فرعون بالحق لقوم يؤمنون

ص: 271

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 40 - 8

8 - سرگذشت فرعونیان ، درس عبرتی برای همه بیدادگران است .

فانظر كيف كان عقبه الظلمين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 58 - 8

8 - توصیه خداوند به مشرکان مکه بر عبرت گرفتن از سرنوشت جوامع هلاک شده پیشین

وقالوا إن نتبع الهدى . . . وكم أهلکنا من قرية بطرت معيشتها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 78 - 11

11 - سرانجام شوم زورمداران و زراندوزان تاریخ ، درس عبرتی است برای دیگران .

أولم يعلم أن الله قد أهلك من قبله من القرون من هو أشد منه قوة وأكثر جمعاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 81 - 3

3 - فرجام شوم قارون ، درس عبرتی است برای همه ثروتمندان مغرور و طغیانگر .

إن قارون . . . فبغى عليهم . . . فحسفنا به و بداره الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 82 - 6

6 - فرورفتن شبانه قارون با خانه اش در کام زمین ، رخدادی سخت تکان دهنده ، بیدارگر و درس آموز برای کسانی که روز پیش آرزوی ثروتی چونان ثروت وی را داشتند .

وأصبح الذين تمتموا مكانه بالأمس يقولون ويكأن الله يبسط الرزق لمن يشاء من عباد

کلمه «مکانه»، منصوب به نزع خافض و صفت برای اسم محذوف «مکاناً» است؛ یعنی، «الذین تمنّوا مکاناً مثل مکانه؛ آنان که دیروز منزلتی هم چون منزلت قارون را آرزو کرده بودند...».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 15 - 6

6 - واقعه طوفان و هلاکت قوم نوح و نجات آن حضرت و مؤمنان به وی، از آن حادثه، درس عبرتی بزرگ برای انسان ها است.

فأخذهم الطوفان .. فأنجيناه وأصحاب السفينه وجعلناها آية للعلمين

مرجع ضمیر «ها» می تواند «سفینه» و یا «واقعه طوفان» باشد. برداشت بالا، بنابر احتمال دوم است. گفتنی است، «آیه» به معنای «عبرت» است و نکره آمدن اش، دلالت بر تفخیم می کند.

ص: 272

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 9 - 12

12 - کاوش های باستان شناسانه به منظور عبرت آموزی ، مورد ترغیب و تشویق خداوند است .

أولم یسیروا فی الأرض فینظروا کیف کان عقبه الذین کانوا أشدّ منهم قوّه و آثاروا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 26 - 1,9

1 - هلاکت ملت های کفرپیشه ، در گذشته درس عبرتی برای آیندگان است .

أولم یهد لهم کم أهلکنا من قبلهم من القرون

«قرون» جمع «قرن» و به معنای قوم و ملتی است که در یک زمان، زندگی می کرده اند (مفردات راغب).

9 - تاریخ گذشتگان ، آینه عبرت آیندگان است .

أولم یهد لهم کم أهلکنا .. إنّ فی ذلک لآیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 19 - 14

14 - حوادث تاریخی ، درس آموز و آیه خداوند است .

إنّ فی ذلک لآیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 26 - 5

5 - لزوم عبرت گرفتن از سرنوشت جوامع کفرپیشه تاریخ

ثمّ أخذت الذین کفروا فکیف کان نکیر

جمله «فکیف کان نکیر» به تقدیر «فانظروا کیف کان نکیر» است؛ یعنی، در سرگذشت آنان بنگرید و در عاقبت کارشان مطالعه کنید که عذاب خشم الهی چه بر سرشان آورد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 44 - 3,6

3 - سیر در سرزمین ها و مطالعه در سرگذشت پیشینیان ، مایه عبرت و درس آموز است .

أولم یسیروا فی الأرض فینظروا کیف کان عقبه الذین من قبلهم

6 - آثار بر جا مانده از تمدن ها و دستاورد های اقوام و ملت های نیرومند پیشین ، قابل بازدید و مطالعه و درس آموز برای مردم عصر بعثت

أولم یسیروا فی الأرض فینظروا .. و کانوا أشدّ منهم قوه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 13 - 2

2 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مأمور مثل زدن و نمونه آوردن از مردم گذشته ، برای پندگیری و درس آموزی مردم

و اضرب لهم مثلاً أصحاب القریه

ص: 273

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - 36 - 20 - 15

15 - داستان مؤمن انطاکیه (حبیب نجار) ، داستانی مثل زدنی و درس آموز

واضرب لهم مثلاً أصحاب القریه . . . و جاء من أقصا المدینه رجل

برداشت یاد شده از آن جا است که آیات مربوط به حبیب نجار، به دنبال آیات مربوط به داستان مردم انطاکیه آمده و جزء آن می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - 36 - 31 - 2،4

2 - کافران و مشرکان صدر اسلام ، به دلیل عبرت نگرفتن از سرنوشت هلاکت بار کافران پیش از خود ، مورد سرزنش خدا قرار گرفتند .

ألم یروا کم أهلكنا قبلهم من القرون

4 - سرنوشت کافران هلاک شده گذشته ، مایه عبرت و پندآموزی است .

ألم یروا کم أهلكنا قبلهم من القرون أنهم إلیهم لایرجعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - 36 - 62 - 6

6 - لزوم تعقل و خردورزی در وسوسه های گمراه کننده شیطان و درس آموزی از سرنوشت شوم قربانیان فریب وی

و لقد أضلّ منکم جبلاً کثیراً أفلم تکنوا تعقلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 123 - 2

2 - سرگذشت الیاس پیامبر ، درس آموز و تسلی بخش برای پیامبر اسلام و مؤمنان

وإنّ الیاس لمن المرسلین

برداشت یاد شده به خاطر این نکته است که یادآوری سرگذشت الیاس (ع) و قوم او برای پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان - که در شرایط سخت مکه قرار داشتند و با مخالفت های مشرکان رویه رو بودند - در واقع به منظور درس آموزی و دلداری آنان بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 133 - 2

2 - سرگذشت لوط پیامبر ، درس آموز و تسلی بخش پیامبر اسلام و مؤمنان

وإنّ لوطاً لمن المرسلین

یادآوری سرگذشت لوط(ع) برای پیامبر اسلام و مؤمنان در شرایط دشوار مکه، بیانگر مطلب یادشده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 138 - 3,4,5,7

3 - سرگذشت قوم لوط ، مایه عبرت و درس آموز برای همگان

ص: 274

ثمّ دَمَرْنَا الْأَخْرِينَ . وَإِنكُمْ لَتَمْرُون عَلَيْهِمْ ... أَفَلَا تَعْقِلُونَ

4- لزوم خردورزی در تاریخ گذشتگان و درس آموزی از آن

ثمّ دَمَرْنَا الْأَخْرِينَ . . . أَفَلَا تَعْقِلُونَ

سرزنش بر تعقل نکردن در تاریخ پیشینیان، گویای برداشت بالا است.

5- تعقل و خردورزی در تاریخ پیشینیان، موجب عبرت و درس آموزی است.

ثمّ دَمَرْنَا الْأَخْرِينَ . . . أَفَلَا تَعْقِلُونَ

7- تاریخ و آثار باقی مانده از اقوام و ملل پیشین، درس آموز و بستری برای شناخت حقایق

ثمّ دَمَرْنَا الْأَخْرِينَ . وَإِنكُمْ لَتَمْرُون عَلَيْهِمْ ... أَفَلَا تَعْقِلُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 139 - 2

2- سرگذشت یونس پیامبر، درس آموز و تسلی بخش پیامبراسلام و ایمان آورندگان به آن حضرت

وَإِنَّ يُونُسَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ

برداشت بالا، به خاطر این نکته است که یادآوری سرگذشت یونس (ع) و قومش، برای پیامبر و مؤمنان - که در شرایط سخت مکه قرار داشتند و با مخالفت های مشرکان روبه رو بودند - در واقع به منظور درس آموزی و دلداری به آنان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 148 - 5

5- ایمانِ ثمربخش قوم یونس و فرجام نیک آنان، مایه عبرت و موجب دلداری به پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان

ف- اَمِنُوا فَمَتَّعْنَاهُمْ اِلَى حِينٍ

برداشت یاد شده از آن جا است که آیه شریفه درصدد دلداری به پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنانی است که در شرایط سخت و طاقت فرسای مکه قرار داشتند. در واقع این آیه، آنان را (همچون یونس (ع)) به ادامه رسالت الهی فرا می خواند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- نابودی امت ها و ملت های کفرپیشه تاریخ ، درس عبرتی برای همه کفرپیشگان است .

کم أهلكنا من قبلهم من قرن

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که آیه شریفه با یادآوری نابودی کافران گذشته، درصدد تهدید کفرپیشگان و اخطار به آنان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - به یاد آوردن بندگان خالص ، شکیبیا ، نیرومند و پرمراجعه به خداوند ، سازنده و درس آموز است .

اصبر . . . و اذکر عبدنا داود ذا الأید إنه أواب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 275

2 - ماجرای گروه شکایت کننده و متخاصم در نزد داوود (ع) ، درس آموز برای پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله)

و هل أتیک نبؤا الخصم

از تشویق شدن پیامبر (صلی الله علیه و آله) به مطالعه در این ماجرا، برداشت یاد شده استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 29 - 10، 11

10 - قرآن ، برای بیداری و پندگیری صاحبان خرد ناب است .

کتب أنزلنه .. ليتذکر أولوا الألب

«لَبّ» به معنای عقل خالص و خرد ناب است.

11 - تدبر و اندیشه کردن در قرآن ، زمینه بیداری و پندگیری از آن کتاب الهی است .

کتب ... لیذبّروا ... و ليتذکر

با توجه به تقدم ذکر تدبر در قرآن بر بیداری و پندپذیری از آن، برداشت یاد شده استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 31 - 3

3 - ماجرای سان دیدن سلیمان (ع) از اسب های خود ، ماجرای آموزنده و مهم

إذ عرض علیه بالعشی الصفت الجیاد

از توصیه خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله) مبنی بر یادآوری داستان سان دیدن سلیمان (ع) از اسبان خود، برداشت یاد شده به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 41 - 2

2 - سرگذشت ایوب (ع) درس آموز و سازنده برای پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان

و اذکر عبدنا ایوب

توصیه خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله)، مبنی بر یاد کردن سرگذشت ایوب (ع) می تواند به منظور درس آموزی و سازندگی باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 43 - 11

11 - بازگشت و دو چندان شدن خانواده ایوب (ع) ، مایه تذکر و بیداری صاحبان خرد ناب

و وهبنا له أهله .. رحمة منا و ذکری لأولی الألب

«لُب» به معنای عقل خالص و خرد ناب است (مفردات راغب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 45 - 2،2

2 - سرگذشت ابراهیم ، اسحاق و یعقوب (علیهم السلام) ، درس آموز و سازنده برای پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان

و اذکر عبدنا ابرهیم و اسحق و یعقوب

توصیه خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله)، مبنی بر یادآوری سرگذشت حضرت ابراهیم (ع) و .. می تواند به منظور درس آموزی و

سازندگی

ص: 276

باشد.

2 - سرگذشت ابراهیم ، اسحاق و یعقوب (علیهم السلام) ، درس آموز و سازنده برای پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان

و اذکر عبدنا ابرهیم و اسحق و یعقوب

توصیه خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله)، مبنی بر یادآوری سرگذشت حضرت ابراهیم (ع) و .. می تواند به منظور درس آموزی و سازندگی باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 48 - 2

2 - سرگذشت اسماعیل ، الیسع و ذالکفل (علیهم السلام) ، درس آموز و سازنده برای پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان

و اذکر اسمعیل و الیسع و ذالکفل

توصیه خدا به پیامبر (صلی الله علیه و آله) مبنی بر یادآوری سرگذشت اسماعیل (ع) و .. می تواند به منظور درس آموزی و سازندگی باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 21 - 16

16 - مطالعه و نگاه عمیق به طبیعت (جریان نزول باران ، چشمه سارها و پیدایش کشت ها) ، مایه بیداری و پندگیری صاحبان عقل و خرد است .

ألم تر أن الله أنزل من السماء ماء .. إن في ذلك لذكرى لأولی الألب

«ذکری» اسم برای «تذکیر» و «تنبیه» (بیداری و پندگیری) است و «ألب» (مفرد «ألباب») به معنای عقل و خرد می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 25 - 6

6 - سرنوشت شوم و هلاکت بار تکذیب کنندگان پیامبران در گذشته ، عبرت آموز برای دیگران

كذب الذين من قبلهم فأتتهم العذاب من حيث لا يشعرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- سرگذشت هلاکت بارقشر مرفه و ناسپاس جوامع پیشین ، مایه عبرت و درس آموزی است .

قد قالها الذین من قبلهم فما أغنی عنهم ما كانوا یکسبون

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که آیه شریفه، در مقام موعظه و درس آموزی می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 5 - 12

12 - عقوبت دنیایی مردم حق ناپذیر و ستیزه جواز اقوام گذشته (چون قوم نوحو . . .) مجازاتی سخت ، شگفت آور و درس آموز

فأخذتهم فکیف کان عقاب

برداشت یاد شده از استفهام تعجیبی «کیف» استفاده می شود.

ص: 277

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 13 - 10

10 - درس آموزی و هوشیاری ، فلسفه ارائه آیات الهی از سوی خداوند

هو الذی یریکم ءایته . . . و ما یتذکر إلا من ینیب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 21 - 2

2 - تاریخ گذشتگان ، حاوی درس های عبرت برای آیندگان

أولم یسیروا فی الأرض فینظروا کیف کان عقبه الذین کانوا من قبلهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 24 - 11

11 - داستان فرعون ، هامان و قارون ، عبرت آموز و نمونه ای از سرگذشت انسان های بدفرجام و نابودشده

أولم یسیروا فی الأرض فینظروا کیف کان عقبه الذین کانوا من قبلهم . . . فأخذهم ال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 30 - 4,3

3 - تشویق و ترغیب شدن فرعونیان از سوی مؤمن آل فرعون ، به عبرت گیری و درس آموزی از سرگذشت هلاکت بار اقوام و احزاب کافر

پیشین

و قال الذی ءامن یقوم إتی أخاف علیکم مثل یوم الأحزاب

4 - سرگذشت اقوام و احزاب کافر پیشین ، درس آموز و مایه عبرت

و قال الذی ءامن یقوم إتی أخاف علیکم مثل یوم الأحزاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 31 - 8,9

8 - سرگذشت قوم نوح، عاد، ثمود و اقوام پس از آنان، حاوی درس های عبرت انگیز برای همه ملت ها

مثل دأب قوم نوح . . . و الذین من بعدهم

9 - تشویق و ترغیب شدن مردم عصر فرعون از سوی مؤمن آل فرعون، به عبرت گیری و درس آموزی از سرگذشت هلاکت بار قوم نوح، عاد، ثمود و اقوام پس از آنان

مثل دأب قوم نوح . . . و الذین من بعدهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 54 - 2

2 - هدایت، بیدار سازی، پند آموزی و احیای خردناب، قلمرو رسالت موسی (ع) و کتاب آسمانی او (تورات)

هدی و ذکری لأولی الألب

ص: 278

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 69 - 2

2 - سرنوشت شوم مجادله گران و ستیزه جویان با آیات الهی ، درس آموز و عبرت انگیز است .

الم تر إلى الذين يبدلون في آيات الله أتى يصرفون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 82 - 2

2 - تاریخ گذشتگان ، حاوی درس های عبرت آموز برای آیندگان

أفلم يسيروا في الأرض فينظروا كيف كان عقبه الذين من قبلهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 13 - 11، 7

7 - تاریخ پیشینیان ، در بر دارنده درس عبرت برای آیندگان

فإن أعرضوا فقل أندر تكم صعقه مثل صعقه عاد و ثمود

11 - توجه دادن مردم به سرنوشت شوم کفرپیشگان گذشته و بیان تاریخ عبرت آموز آنان ، از وظایف مبلغان الهی است .

فإن أعرضوا فقل أندر تكم صعقه مثل صعقه عاد و ثمود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 8 - 8

8 - توجه به هلاکت و انقراض تمدن های با شکوه گذشته ، مایه عبرت قدرتمندان

فأهلكننا أشدّ منهم بطشاً

یادآوری نابودی جوامع پیشین به مردم مکه، می تواند در راستای تنبه و عبرت آموزی آنان باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 25 - 10، 9، 7

7- سرنوشت شوم و ناگوار تکذیب کنندگان پیامبران ، مایه عبرت برای همگان

فانتقمنا منهم فانظر کیف کان عقبه المکذبین

9- تاریخ امت های پیشین ، درس آموز برای انسان ها

فانظر کیف کان عقبه المکذبین

10- مخالفان و تکذیب کنندگان انبیای الهی ، در زندگی دنیایی نیز دارای فرجامی بد و عبرت آموزانند .

فانتقمنا منهم فانظر کیف کان عقبه المکذبین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 26 - 2

2- داستان مبارزه حضرت ابراهیم (ع) با شرک و بت پرستی ، داستانی زنده و درس آموز برای همیشه تاریخ

و إذ قال إبرهیم

کلمه «إذ» در محل نصب و مفعول به برای فعل محذوف است؛ یعنی، «واذکر إذ قال...».

ص: 279

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 56 - 6، 1

1 - سرنوشت فرعونیان در تاریخ ، مایه عبرت برای آیندگان

فجعلنهم سلفاً و مثلاً للأخیرین

6 - انتقام و عذاب الهی ، براساس ملاک و در راستای عبرت آموزی بشر

انتقمنا منهم .. فجعلنهم سلفاً و مثلاً للأخیرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 57 - 6

6 - یادکرد داستان عیسی (ع) در قرآن ، اقدامی هدایتگرانه و مثلی درس آموز

و لَمَّا ضَرَبَ ابْنُ مَرْيَمَ مَثَلًا

با توجه به کاربرد واژه «مَثَل» - که داستان عیسی(ع) را به عنوان نمونه و سمبل ذکر کرده است - برداشت بالا به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 59 - 11

11 - چگونگی تولد و زندگی عیسی (ع) ، پیامدار آموزه هایی چند برای بنی اسرائیل

و جعلنه مثلاً لبنی إسرائیل

برداشت یاد شده بدین احتمال است که مراد از «مَثَل» قرار گرفتن عیسی(ع)، نحوه خلقت و آفرینش آن حضرت باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 17 - 2

2- قوم فرعون ، از جمله امت های آزموده شده از سوی خداوند و دارای سرنوشتی عبرت آموز

و لقد فتنّا قبلهم قوم فرعون

«فتنه» (مصدر «فتنّا») در اصل به معنای گداختن در آتش است و مقصود از آن در آیه بالا، آزمودن می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 28 - 2

2- مکيان ستيزه گر ، به سرنوشت عبرت آموز فرعونيان هشدار داده شدند .

بل هم في شكّ يلعبون . . . كذلک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 37 - 1

1- سرنوشت قوم « تبع » و اقوام قبل از آن ، پیامدار عبرت و هشدار برای مشرکان مکه

أهم خير أم قوم تبع و الذين من قبلهم

ص: 280

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جایه - 45 - 4 - 5

5- پراکندگی، کثرت و تنوع موجودات زنده در زمین، شایان تأمل و درس آموزی

و ما یبث من دابه

تعبیر «یبث من دابه» کثرت، تنوع و پراکندگی را می‌رساند و تصریح به آن، اهمیت موضوع را افاده می‌کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جایه - 45 - 5 - 9

9- تغییر و تحول در حرکت بادها، امری الهی و در راستای درس آموزی بشر

و تصریف الریح

با توجه به واژه «تصریف» - که به معنای تغییر و دگرگونی از حالتی به حالتی دیگر است - برداشت بالا به دست می‌آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جایه - 45 - 23 - 18

18 - لزوم عبرت آموزی مردمان از گمراهی هواپرستان

أفریت من اتخذ إلهه هویه .. أفلاتذکرون

«أفلاتذکرون» می‌تواند به مجموع آیه نظر داشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 21 - 2

2- لزوم یادکرد سرگذشت پیامبران، برای درس آموزی و پندگیری

و اذکر أخواعاد

از آخر آیه شریفه (إتی أخواف علیکم..)، استفاده می‌شود که یادکرد در جهت پندگیری است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10- سرنوشت شوم حق ستیزی قوم عاد ، درسی برای مجرمان همیشه تاریخ

كذلك نجزي القوم المجرمين

تعبیر «كذلك» و به رخ کشیدن سنت، در حقیقت اشاره به مطلب بالا دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 10 - 1,2

1- توبیخ کافران از سوی خداوند ، به خاطر عبرت نگرفتن از سرنوشت شوم کافران گذشته تاریخ

أفلم یسیروا فی الأرض فینظروا کیف کان عقبه الذین من قبلهم

2- لزوم سیر در زمین و بررسی تاریخ ملت ها ، برای عبرت آموزی

أفلم یسیروا فی الأرض فینظروا

ص: 281

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 13 - 10

10- تاریخ، پیامدار درس های عبرت برای جوامع کفرپیشه

و کأین من قریه .. . أهلکنهم فلاناصر لهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 20 - 18

18 - رخداد جریان حدیبیه و ثمرات آن، الگویی برای مؤمنان در جهت پیشبرد اهداف اسلام*

و لتكون آیه للمؤمنین و یهدیکم صراطاً مستقیماً

مراد از «صراط مستقیم» شیوه درست حرکت جهادی و تبلیغی دین است؛ یعنی، مسلمانان می توانند از جریان حدیبیه نتیجه بگیرند که چگونه استواری بر حمایت از رهبری و تدبیر صحیح در پذیرش صلح در شرایط نابرابری قوا، می تواند زمینه را برای پیروزی های آینده هموار سازد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 9 - 4

4- پیدایش بوستان ها و کشتزار ها در پی نزول باران، درسی برای خداجویان

و نزلنا من السماء ماء مبرکاً فأنبثنا به جنت و حبّ الحصد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 10 - 5,6

5- دستیابی خوشه های خرما بر بلندای قامت نخل به عنصر حیاتی آب، شایان تأمل و درس آموزی*

أفلم ینظروا .. . و النخل باسقت لها طلع نضید

برداشت بالا بدان احتمال است که تعبیر «باسقات»، از آن جهت در آیه قید شده باشد که رسیدن «آب» از زمین به خوشه های خرما در ارتفاع بالا، از فرایندی پیچیده و شایان تأمل برخوردار است.

6- چیش دانه های خرما در خوشه های انبوه نخل، شایان تأمل و پندآموزی

لها طلع نصید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 37 - 1

1 - تاریخ ، دارای درس های عبرت آموز برای بشر

إنّ فی ذلک لذکری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 1 - 3

3 - مظاهر طبیعت ، ارزشمند ، درس آموز و شایان مطالعه و تأمل

والذریّت ذرّوا

قسم، معمولاً به شیء ارزشمند تعلق می گیرد و از آن جا که همه اشیا در برابر ذات حق یکسان اند، این ارجمندی در مقایسه

ص: 282

با نیازها و زندگی آدمی خواهد بود. گفتنی است که سوگند، انسان را به تأمل درباره متعلقات قسم فرا می خواند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 23 - 3

3 - آسمان و زمین ، تحت ربوبیت الهی و تدبیر یگانه آن ، شایان تأمل و درس آموزی

فَوَرَّبَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ

اهمیت ربوبیت الهی نسبت به آسمان و زمین، از آن جهت می باشد که مورد قسم قرار گرفته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 24 - 1

1 - سرگذشت ابراهیم (ع) و میهمانان گرامی او ، شایان شنیدن و درس آموزی

هل أتیک حدیث ضیف إبرهیم المکرمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 37 - 6، 1

1 - برجا ماندن نشانه ای از قوم هلاک شده لوط ، به اراده الهی ، برای عبرت دیگران

و ترکنا فیها ءایه للذین یخافون

6 - سرگذشت قوم لوط ، عبرتی برای بیمناکان از عذاب دردناک کفر و گناه

و ترکنا فیها ءایه للذین یخافون العذاب الألیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 41 - 1

1 - سرگذشت کفر آلود قوم عاد و سرنوشت شوم آنان ، عبرت آموز برای آدمیان

وفی عاد إذ أرسلنا علیهم

سیاق آیات شریفه در بیان سرنوشت عبرت آموز ملت های حق ستیز و نمایانگر نشانه های قدرت و قهر الهی است. بنابراین عبارت «و فی

عاد» مانند «و فی موسی» عطف بر جمله «ترکنا فیها آیه» و به تقدیر «و فی عاد آیه» می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 43 - 1

1 - سرگذشت قوم ثمود و سرنوشت شوم آنان ، عبرت آموز برای آدمیان

و فی ثمود

«فی ثمود» عطف بر «ترکنا فیها آیه» است؛ یعنی ، «و فی ثمود آیه. ...».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 46 - 2

2 - عبرت نیاموختن قوم لوط ، عاد ، ثمود و فرعونیان از سرنوشت شوم قوم نوح

و قوم نوح من قبل

ص: 283

خداوند سرگذشت قوم نوح را پس از قوم لوط و .. ذکر کرده است؛ با این که سرگذشت این قوم از نظر زمانی قبل از آنها واقع شده است. این نکته می تواند بیانگر معنای بالا باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 49 - 3،7

3 - حاکمیت قانون زوجیت بر موجودات جهان ، به تدبیر الهی و شایان تأمل و درس آموزی

و من کلّ شیء خلقنا زوجین لعلکم تذکرون

7 - طرح مسائل طبیعی در قرآن ، به منظور خداشناسی و پندآموزی است .

و السماء بنینها بأیّد و إنّنا لموسعون ... و من کلّ شیء خلقنا زوجین لعلکم تذک

طرح مسائل مربوط به طبیعت و قوانین حاکم بر آن (مانند توسعه نظام آسمان ها و حاکمیت قانون زوجیت بر جهان)، در سلسله آیاتی که درصدد بیان قدرت و تدبیر خداوند بر جهان و در مقام پندآموزی به انسان ها است، می تواند بیانگر حقیقت یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 54 - 4،5

4 - بیان سرگذشت عبرت انگیز اقوام نابودشده تاریخ ، در صحف موسی و ابراهیم (ع)

أم لم ینبأ بما فی صحف موسی . و ابرهیم ... و أنّه اهلک ... فغشّیها ما غشّی

برداشت یاد شده بنابراین نکته است که آیات شریفه، در ادامه بیان مطالبی باشد که خداوند از صحف موسی و ابراهیم(ع) نقل کرده است.

5 - بشر در همه ادوار تاریخی ، نیازمند تذکر و عبرت آموزی از سرگذشت پیشینیان

و أنّه اهلک عادًا الأولى

برداشت یاد شده در صورتی است که این آیات در صحف موسی و ابراهیم(ع) آمده باشد؛ چنان که برخی از مفسران گفته اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 9 - 1

1 - قوم نوح ، نمونه ای عبرت انگیز از اقوام تکذیب کننده وحی و رسالت در طول تاریخ

من الأنبياء ما فيه مزدجر .. كذبت قبلهم قوم نوح

با توجه به ارتباط این آیه با آیه «من أنبياء ما فيه مزدجر»، استفاده می شود که بیان کفر قوم نوح، از جمله اخبار هشداردهنده قرآن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 15 - 3,4,5

1 - برجای ماندن کشتی نوح - برای چندی - در زمین ، به عنوان نشانه الهی و به منظور عبرت آموزی خلق

و لقد تركنها آية فهل من مدكر

واژه «آیه» در معانی «علا-مت»، «معجزه» و «عبرت» به کار می رود. گفتنی است برداشت یاد شده بر این احتمال است که ضمیر «ترکناها» به «ذات ألواح» بازگردد.

3 - طوفان نوح و ثبت آن در تاریخ ، تدبیری الهی برای معرفت و عبرت آدمیان

ص: 284

و لقد تركنها آيه فهل من مدكر

در صورتی ضمیر «ترکناها»، مربوط به قصه نوح و طوفان باشد - چنان که برخی برآند - به دست می آید که مقصود از آن، ثبت آن قصه در تاریخ می باشد که به وسیله وحی صورت گرفته است.

4 - دعوت خداوند از خلق، برای پندگیری از آیات او و رخداد طوفان نوح

و لقد تركنها آيه فهل من مدكر

تعبیر «فهل من مدكر» برای انگیزش است.

5 - بالا بردن معرفت و عبرت آموختن بشر، فلسفه و قلمرو داستان سرایی های قرآن

كذبت قبلهم قوم نوح . . . و لقد تركنها آيه فهل من مدكر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 8 - 2

2 - حاکمیت توازن بر کل ساختار جهان، درس آموز آدیان در پابندی به موازین و معیار های الهی

و وضع الميزان . ألا تطغوا في الميزان

از ارتباط این آیه با «وضع المیزان» و نیز با آیات پیشین استفاده می شود که خداوند همه چیز را به حساب و بر اساس موازین آفرید، تا آدمی نیز از آن درس گیرد و پایبند موازین باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 25 - 3

3 - خداوند، خواهان توجه انسان به شگفتی حرکت کشتی های عظیم بر دریا و درس آموزی از آن

وله الجوار المنشآت في البحر كالأعلام . فبأي آلاء ربكماتكذبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 84 - 2

2 - صحنه احتضار و جان کندن انسان ها، صحنه ای هشداردهنده و درس آموز

وَأَنْتُمْ حِينْتُمْ تَنْظُرُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 5 - 6

6 - فرجام ذلت بار دشمنان خدا و پیامبران در طول تاریخ ، درس عبرتی برای مخالفان اسلام

إِنَّ الَّذِينَ يَحَادُّونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ... كَمَا كَبَتِ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 2 - 21, 24

21 - فرجام تلخ یهود بنی نضیر ، مایه عبرت و درس آموزی برای اهل بینش

هُوَ الَّذِي أَخْرَجَ... يَخْرِبُونَ بُيُوتَهُمْ... فَاعْتَبِرُوا يَا أُولِيَ الْأَبْصَارِ

24 - تاریخ ، بستر پند ها و عبرت ها برای انسان

هُوَ الَّذِي أَخْرَجَ الَّذِينَ كَفَرُوا... فَاعْتَبِرُوا يَا أُولِيَ الْأَبْصَارِ

ص: 285

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 5 - 1

1 - داستان گفتگوی موسی (ع) با قوم خویش و آزار های آنان نسبت به آن حضرت ، در بردارنده درس های سازنده و عبرت آموز

و إذ قال موسی لقومه یقوم لم تؤذوننی

فرمان الهی به یاد کرد گفتگوی موسی(ع) با قومش و .. نشانه مشتمل بودن آن بر درس های سازنده برای امت اسلام است. ضمناً باید توجه داشت که کلمه «إذ» در «إذ قال»، مفعول برای فعل محذوف (أذکر) است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 6 - 3

3 - داستان رسالت عیسی (ع) و بر خورد بنی اسرائیل با آن حضرت ، در بردارنده درس های سازنده و عبرت آموز

و إذ قال عیسی ابن مریم .. فلما جاءهم بالبینت قالوا هذا سحر مبین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 5 - 8

8 - سرنوشت شوم اقوام کافر پیشین ، درس آموز و عبرت انگیز است .

ألم یأتکم نبؤا الذین کفروا من قبل .. لهم عذاب ألیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 18 - 5

5 - عذاب شدن اقوام و ملت های پیشین ، درس عبرت برای همگان و آیتی از نشانه های قدرت خداوند

ءأمنتم من فی السماء .. و لقد کذب الذین من قبلهم فکیف کان نکیر

جمله استفهامیه «فکیف کان نکیر»، برای برانگیختن مردم به تفکر و تأمل و عبرت آموزی از تاریخ است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 8 - 3

3 - ترغیب خداوند ، به مطالعه سرگذشت تکذیب گرانی همچون قوم عاد و ثمود و درس آموزی از آن

فهل تری لهم من باقیه

مطلب یاد شده، از تعبیر «فهل تری» استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 12 - 1,3

1 - غرق شدن قوم نوح و نجات مؤمنان ، ماجرای درس آموز و پنددهنده

لنجعلها لكم تذکره

3 - نقل داستان و سرگذشت پیشینیان در قرآن ، در چارچوب درس آموزی و پنددهی است .

لنجعلها لكم تذکره و تعیها اذن وعیه

ص: 286

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 42 - 5

5 - پندگیری و درس آموزی مردم از تعالیم قرآن ، در نیمه نخست رسالت بسیار ناچیز و اندک بود .

قلیلاً ما تذکرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 48 - 5، 1، 4

1 - قرآن ، کتابی است بیداربخش و پندآموز .

وإنه لتذکره للمتّقین

4 - بیداربخشی و پندآموزی ، فلسفه نزول قرآن و قلمرو موضوعات آن

وإنه لتذکره للمتّقین

5 - بیداری در پرتو تعالیم قرآن و پندآموزی از آن ، دارای مراتب و مراحل است .

وإنه لتذکره للمتّقین

تردیدی نیست که تقوایبندگان، از رهنمودهای قرآن بهره منداند؛ چون بدون این بهره مندی «تقوا» حاصل نخواهد شد. بنابراین مراد از «لتذکره للمتّقین»، تذکره ای است والاتر از آنچه که تقوایبندگان حایز آن هستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 31 - 22

22 - یادآوری دوزخ و مسائل آن ، مایه پند و بیداری

و ما هی إلاّ ذکری للبشر

مفسران، درباره مرجع ضمیر «هی» چند احتمال مطرح کرده اند که مهم ترین آنها، «سقر» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 49 - 4

4- قرآن، کتابی است بیدارگر و پندآموز.

عن التذکره معرضین

به گفته مفسران، مقصود از «تذکره» در این آیه، قرآن کریم است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 15 - 2، 1

1 - سرگذشت موسی (ع)، قابل دقت و مایه عبرت حتی برای پیامبر (صلی الله علیه و آله)

هل أتیك حدیث موسی

«حدیث»؛ یعنی، خبر. (لسان العرب)

2 - خداوند، برانگیزاننده همگان به آگاهی از داستان موسی (ع) و عبرت گیری از آن

هل أتیك حدیث موسی

استفهام در «هل أتاك...» برای ترغیب به شنیدن پاسخ است. نقل داستان موسی (ع) در قرآن، نشانه آن است که گرچه

ص: 287

ضمیر «هل أتاک» در خطاب به پیامبر (صلی الله علیه و آله) به کار رفته است؛ ولی مراد گزارش سرگذشت موسی (ع) به تمام مردم است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 26 - 1, 2, 3, 4, 5

1 - فرجام فرعون، درس عبرتی بزرگ برای کسانی که نگران عاقبت دنیا و آخرت خویش اند.

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَعِبْرَةً لِمَن يَخْشَى

متعلق «یخشی»، به قرینه «الأخره و الأولی» در آیه قبل، می تواند فرجام انسان در دنیا و آخرت باشد.

2 - تنها خدا ترسان از هلاکت و مجازات فرعون پند می گیرند و خود را از گرفتاری به فرجامی نظیر آن برحذر می دارند.

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَعِبْرَةً لِمَن يَخْشَى

مراد از خشیت در «یخشی»، می تواند خشیت از خداوند باشد، جمله «و أهدیک إلی ربک فتخشی» (در آیات پیشین) مؤید این احتمال است. اختصاص یافتن «عبرت» به «من یخشی» - با آن که هلاکت فرعون برای همگان درس عبرت است - بیانگر این نکته است که تنها، خدا ترسان از این عبرت بهره می گیرند.

3 - پندآموزی، از اهداف نقل داستان گذشتگان در قرآن

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَعِبْرَةً لِمَن يَخْشَى

4 - ضرورت مطالعه تاریخ گذشتگان و عبرت گرفتن از آن

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَعِبْرَةً لِمَن يَخْشَى

5 - شکست نهایی فرعون در مبارزه با موسی (ع)، درس عبرتی برای مخالفان پیامبر (صلی الله علیه و آله) و منکران معاد

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَعِبْرَةً لِمَن يَخْشَى

نقل داستان موسی (ع) و فرعون - پس از بیان شبهات منکران معاد و نیز خطاب به پیامبر (صلی الله علیه و آله) با جمله «هل أتاک...» - بیانگر این است که مراد از توصیف داستان مزبور به عبرت، تهدید منکران معاد و مخالفان پیامبر (صلی الله علیه و آله) است که چه بسا آنان نیز در نهایت، همچون فرعون به عذاب الهی گرفتار شوند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 11 - 2

کلاً إنّها تذکره

مراد از ضمیر در «إنّها»، آیات قرآن است که با توجّه به بیان اوصاف آنها در آیات بعد، تصریح به مرجع ضمیر لزومی نداشته است. «تذکره» اعم از «دلالت» (راهنمایی) و «اماره» (نشانه) است و به هر چیزی که با آن تذکر حاصل شود، اطلاق می گردد (مفردات راغب). «تذکیر» (مرادف تذکره) به معنای موعظه کردن و «ذکری» (اسم مصدر آن) به معنای عبرت است (قاموس); بنابراین مراد از «تذکره» بودن قرآن، راهنمایی، موعظه کردن و مایه عبرت بودن آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بروج - 85 - 17 - 1

1 - اخبار پیشینیان ، دارای نکاتی آموزنده و عبرت آور ، حتی برای رسول خدا (صلی الله علیه و آله)

هل أتیک حدیث الجنود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 288

20 - بروج - 85 - 18 - 5

5- فرجام فرعون و قوم ثمود، داستانی آشنا برای اهل مکه و مایه عبرت برای همه مردمان

هل أتيك .. فرعون و ثمود

سوره «بروج» از سوره های مکی است و نام بردن امت هایی مخصوص برای عبرت گرفتن مکیان از فرجام آنها، بیانگر آگاهی آنان از تاریخ اجمالی آن امت ها است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اعلی - 87 - 10 - 3

3 - خشیت، عاملی مؤثر در پیدایش پندپذیری برای انسان است .

سیدکر من یخشی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 6 - 4

4- فرجام هلاکت بار امت های پیشین، درس عبرت برای آیندگان

الم تر کیف فعل ربک بعاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 8 - 6

6- عبرت گرفتن از قوم عاد و دل خوش نبودن به نیروی جسمی در برابر تهدید های الهی، نشان خردورزی است .

لذی حجر .. التی لم یخلق مثلها فی البلد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 9 - 3

3- فرجام قوم ثمود، درس عبرت برای همگان

الم تر .. و ثمود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 10 - 3

3 - فرجام فرعون ، درس عبرت برای همگان

و فرعون ذی الأوتاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 23 - 10

10 - کوبیده و نرم شدن زمین ، احساس حضور در پیشگاه خداوند و صفوف فرشتگان و مشاهده جهنم ، برطرف سازنده غفلت های انسان و احیاگر حس پندپذیری در او است .

إذا دكَّت الأرض .. یومئذ یتذکر الإنسان

«یومئذ»، بدل برای «إذا» در «إذا دكَّت الأرض ..» و جمله «یتذکر الإنسان» جزا برای آن است.

ص: 289

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکاثر - 102 - 2 - 6

264- عوامل عبرت از آیات خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 13 - 8

8 - تنها کسانی که با توبه و اخلاص به سوی خدا روی می آورند ، شایسته درس آموختن و هوشیار شدن از آیات الهی اند .

هو الذی یریکم ءایته . . . و ما یتذکر إلاّ من ینیب

«إنابه» (مصدر «ینیب») به معنای رجوع است و انابه به درگاه خداوند، به معنای بازگشت به او با توبه و اخلاص است (بر گرفته از مفردات راغب).

265- عوامل عبرت اولوا الالباب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 54 - 1

1 - تورات ، مایه هدایت و وسیله پندآموزی و بیداری صاحبان عقل سلیم و خرد ناب از قوم بنی اسرائیل

و أورثنا بنی اسرائیل الکتب . هدی و ذکری لأولی الألباب

«لب» (مفرد «الباب») به معنای عقل خالص و خرد ناب است.

266- عوامل عبرت اهل بصیرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 44 - 2

2 - گردش و جابه جایی شب و روز و تحولات ناشی از آن ، درس عبرتی است برای صاحبان بصیرت و روشن دلی .

یقَلِّبُ اللّهُ الَّیْلَ و النَّهَارَ إِنَّ فِی ذَلِکَ لَعِبْرَةً لِّأُولِی الْأَبْصَرِ

267- عوامل عبرت بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 54 - 1

1 - تورات ، مایه هدایت و وسیله پندآموزی و بیداری صاحبان عقل سلیم و خرد ناب از قوم بنی اسرائیل

و أورثنا بنی اسرائیل الکتب . هدی و ذکرى لأولى الألب

ص: 290

«لب» (مفرد «الباب») به معنای عقل خالص و خرد ناب است.

268- عوامل عبرت فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 61 - 11

11 - موسی (ع) ، با یادآوری ناکامی اهل افترا در امت های پیشین ، آن را درس عبرتی برای فرعونیان خواند .

و قد خاب من افتری

جمله «قد خاب..» خبر از حال گذشتگان است و به منظور عبرت گیری حاضران در صحنه مبارزه موسی و فرعون، بیان شده است.

269- عوامل عبرت ناپذیری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 46 - 8

8 - کوردلی ، موجب محرومیت از فهم حقایق و ناپذیری

أفلم یسیروا .. فإتھا لاتعمی الأبصر و لکن تعمی القلوب التی فی الصدور

270- عوامل عبرت ناپذیری مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 40 - 8

8 - ناباوری و ناامیدی مشرکان به حیات اخروی ، عامل عبرت نگرفتن آنان از سرگذشت شوم اقوام پیشین چون قوم لوط

أفلم یكونوا یرونھا بل كانوا لایرجون نشورًا

برداشت فوق، با توجه به این نکته است که «بل» برای اضطراب انتقالی است؛ یعنی، این طور نیست که آنان به خاطر ندیدن آثار به جا مانده از قوم هلاک شده قوم لوط، از آن عبرت نگرفته اند بلکه چون آنان اعتقاد و امیدی به روز رستاخیز ندارند از چنین حادثه ای عبرت نیاموخته اند.

271- کمی عبرت از قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- پندگیری و درس آموزی مردم از تعالیم قرآن ، در نیمه نخست رسالت بسیار ناچیز و اندک بود .

قلیلاً ما تذکرون

ص: 291

272- محمد (صلی الله علیه و آله) و عبرت ناپذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اعلی - 87 - 9 - 6

6 - پیامبر (صلی الله علیه و آله)، در مورد کسانی که پند و اندرز به آنان بیهوده است، تکلیفی ندارد.

فذکر إن نفعت الذکری

273- مراتب عبرت از قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 48 - 5

5 - بیداری در پرتو تعالیم قرآن و پندآموزی از آن، دارای مراتب و مراحل است.

وإنه لتذکره للمتّقین

تردیدی نیست که تقوایبندگان، از رهنمودهای قرآن بهره منداند؛ چون بدون این بهره مندی «تقوا» حاصل نخواهد شد. بنابراین مراد از «لتذکره للمتّقین»، تذکره ای است والاتر از آنچه که تقوایبندگان حایز آن هستند.

274- منشأ عبرت از قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 56 - 4

4 - بیداری و پندگیری از قرآن به توفیق الهی است.

و ما یذکرون إلا أن یشاء الله

آیه شریفه می رساند که خواست انسان وابسته به خواست خداوند است. در ضمن می فهماند که پندگرفتن و متذکر شدن از قرآن نیز، به توفیق الهی است.

275- موانع عبرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 30 - 11

11 - حسد و هوای نفس آدمی ، جلوگیری از پندپذیری و عاقبت اندیشی

انی اخاف الله رب العلمین انی ارید . . . فطوعت له نفسه قتل اخیه فقتله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 292

11 - زندگی دنیا عامل فریب خوردن کافران در نپذیرفتن آیات و پند نگرفتن از انذار انبیا

و غرتهم الحیوه الدنیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 40 - 8

8 - ناباوری و ناامیدی مشرکان به حیات اخروی ، عامل عبرت نگرفتن آنان از سرگذشت شوم اقوام پیشین چون قوم لوط

أفلم یكونوا یرونها بل كانوا لایرجون نشورًا

برداشت فوق، با توجه به این نکته است که «بل» برای اضراب انتقالی است؛ یعنی، این طور نیست که آنان به خاطر ندیدن آثار به جا مانده از قوم هلاک شده قوم لوط، از آن عبرت نگرفته اند بلکه چون آنان اعتقاد و امیدی به روز رستاخیز ندارند از چنین حادثه ای عبرت نیاموخته اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 4 - 3

3 - هواپرستی ها ، مانع عبرت آموزی و متأثر شدن انسان از پیام های هشداردهنده وحی

و اتَّبِعُوا أهواءهم .. . ولقد جاءهم من الأنباء ما فیه مزدجر

276- موانع عبرت پذیری کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 36 - 4

4 - لجاجت و عناد ، مانع درس آموزی کافران از آفرینش هستی

أم خلقوا السموت والأرض بل لایوقنون

عبارت «بل لایوقنون» بیانگر این نکته است که موضع گیری ناباورانه کافران درباره قرآن و پیامبر (صلی الله علیه و آله) برخاسته از یقین علمی آنان نیست؛ بلکه صرفاً از روی ستیزه جویی و لجبازی می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - سطحی نگری و توجیه‌گری کافران، نسبت به آیات هشداردهنده الهی، مانع عبرت‌آموزی آنان است.

وإن یروا کسفاً من السماء ساقطاً یقولوا سحاب مرکوم

از این که کافران، با وجود مشاهده نشانه‌های عینی عذاب، آن را پدیده‌ای طبیعی و بی‌خطر می‌انگارند؛ استفاده می‌شود که حتی نمایاندن نمودهای اعجازی، مایه عبرت‌آنان نخواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بروج - 85 - 19 - 4

4 - اصرار کافران بر تکذیب تهدیدهای الهی، مانع عبرت‌گیری آنان از فرجام هلاکت بار پیشینیان

ص: 293

هل أتیک . . . بل الذین کفروا فی تکذیب

277- موجبات عبرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 38 - 8,9

8 - بریدن دست دزد ، عقوبتی بازدارنده و عبرت آموز

نکلا من الله

«نکال» به عقوبتی گفته می شود که برای بازداشتن مجرم از تکرار گناه و عبرت دیگران انجام گیرد.

9 - ضرورت اجرای حد سرقت به شیوه ای عبرت انگیز

فاقطعوا ایدیهما . . . نکلا من الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 74 - 6

6 - مطالعه سرنوشت پیشینیان ، تأثیری بسزا در پندگیری انسان دارد .

إذ جعلکم خلفاء من بعد عاد

278- نشانه عبرت از قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اعلی - 87 - 15 - 8

8 - ذکر نام خدا و روی آوردن به نماز ، نشانه پندپذیری از قرآن ، ترس از خداوند و مایه دوری از آتش دوزخ است .

سیدّکر من یخشی . و یتجنّبها الأشقی . الذی یصلی النار ... قد أفلح من ... فصلی

279- نشانه های عبرت ناپذیری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 46 - 4

4- تكذيب پیامبران الهی و مبارزه با آنان ، نشانه پندناپذیری و کوردلی است .

وإن يكذبوك.. فتكون لهم قلوب يعقلون... القلوب التي في الصدور

280- نیاز به عبرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 294

5- بشر در همه ادوار تاریخی ، نیازمند تذکر و عبرت آموزی از سرگذشت پیشینیان

وَأَنَّهُ أَهْلَكَ عَادًا الْأُولَى

برداشت یاد شده در صورتی است که این آیات در صحف موسی و ابراهیم(ع) آمده باشد؛ چنان که برخی از مفسران گفته اند.

عبرت پذیران

281- آرامش اخروی عبرت پذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 40 - 5

5- درس آموزان از آیات الهی ، برخوردار از امنیت و آرامش در صحنه قیامت

إِنَّ الَّذِينَ يَلْحَدُونَ... خَيْرٌ أَمْ مَنْ يَأْتِي ءَامِنًا يَوْمَ الْقِيَمَةِ

282- اقلیت عبرت پذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 58 - 6

6- هوشیاری و پندآموزی مردم ستیزه جو و کافر ، از مواعظ و آیات الهی ، بسیار اندک است .

إِنَّ الَّذِينَ يَجْدُلُونَ فِي ءَايَاتِ اللَّهِ... وَمَا يَسْتَوِي الْأَعْمَى وَالْبَصِيرَ... قَلِيلًا مَا تَت

283- امنیت اخروی عبرت پذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 40 - 5

5- درس آموزان از آیات الهی ، برخوردار از امنیت و آرامش در صحنه قیامت

إِنَّ الَّذِينَ يَلْحَدُونَ... خَيْرٌ أَمْ مَنْ يَأْتِي ءَامِنًا يَوْمَ الْقِيَمَةِ

284- اهمیت هدایت عبرت پذیران

2- رهبران الهی، باید همواره به ارشاد پندپذیران ادامه دهند و هیچگاه آنان را، از پند ها و اندرز های خود محروم نسازند.

فَذَكِّرْ... إِلَّا مِنْ تَوَلَّى وَ كَفَرَ

استثنا در «إِلَّا مِنْ تَوَلَّى...»، ناظر به تکرار تذکر است. بنابراین فرمان «ذکر»، درباره کسانی که اعراض و کفر ندارند،

ص: 295

همچنان باقی است.

285- پاکى عبرت پذيران

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

20 - اعلى - 87 - 14 - 2

2- مردمان تذکرپذیر و اهل خشیت، انسان هایی پاک، و رستگارانند.

سیدگر من یخشی . . . قد أفلح من تزکی

مصدق مورد نظر از «من تزکی» - به قرینه آیات پیشین - همان مصادیق «من یخشی» است.

286- رستگاری عبرت پذيران

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

20 - اعلى - 87 - 14 - 2

2- مردمان تذکرپذیر و اهل خشیت، انسان هایی پاک، و رستگارانند.

سیدگر من یخشی . . . قد أفلح من تزکی

مصدق مورد نظر از «من تزکی» - به قرینه آیات پیشین - همان مصادیق «من یخشی» است.

287- سعادت عبرت پذيران

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

20 - اعلى - 87 - 11 - 5

5 - خدا ترسان و پندپذیران، سعادت‌مندانند.

سیدگر من یخشی . و يتجنّبها الأشقی

این آیه با آیه قبل، دارای «احتباك» (از وجوه بلاغت) است؛ یکی از «خشیت» سخن گفته و دیگری از «شقاوت» و بیان نقطه مقابل هر یک را به قرینه بودن دیگری موكول کرده است؛ بدین معنا که اهل خشیت، نقطه مقابل «شقاوت»؛ یعنی، سعادت را دارند و اهل «شقاوت» گرفتار نقطه مقابل «خشیت»؛ یعنی، گستاخی هستند.

288- عبرت پذيران و قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اعلی - 87 - 10 - 7

7 - تعالیم قرآن ، برای انسان های پندپذیر سودمند است .

إن نفعت الذکری . سیدّکر من یخشی

ص: 296

مراد از جمله «سیدگر...» - به قرینه «إن نفع الذكری» (در آیه قبل) - «سیدگر و ینتفع» است؛ یعنی، پذیرش پند قرآن، ملازم با سود بردن از آن است.

عبرت پذیری

289- آثار عبرت پذیری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 9 - 18، 19

18 - داشتن روح پندپذیری و حق جویی، شرط بهره جستن و تأثیر پذیرفتن از سخنان به حق قرآن

إنّما یتذکرُ أولوا الألباب

19 - پندپذیری، نشانه عقل سلیم و خردناب است.

إنّما یتذکرُ أولوا الألباب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 28 - 9

9 - بیداری و روح پندپذیری، زمینه ساز تقوایبشگی است.

لعلّهم یتذکرون... لعلّهم یتقون

برداشت یاد شده از تقدم ذکرى تذکر بر تقوایبشگی به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عصر - 103 - 3 - 10

10 - امر به معروف، پنددهی و پندپذیری، از خصلت های برجسته انسان های کامیاب

لفی خسر. إلا الذین... تواصوا بالحق و تواصوا بالصبر

«تواصوا»، از باب تفاعل و بیانگر آن است که مؤمنان، در کنار توصیه به دیگران، از توصیه های آنان نیز بهره می برند.

290- تشویق به عبرت پذیری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 73 - 4

4 - پندپذیری و حرف شنوی ، از اوصاف پسندیده و مورد تشویق خداوند

والذین إذا ذكروا بآيت ربهم لم يخروا عليها صمًا وعميانًا

291- زمینه عبرت پذیری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 297

10 - بیداری ، پندپذیری و دستیابی به تقوایبشگی ، برای تمامی انسان ها - از همه طیف های فکری و اجتماعی - میسر و ممکن است .

لقد ضربنا للناس فی هذا القرآن من کلّ مثل لعلّهم یتذکّرون .. لعلّهم یتّقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - غاشیه - 88 - 21 - 2

2 - تأمل در نشانه های قدرت خداوندی در پهنه هستی ، زمینه ساز پذیرش پند و اندرز های دینی است .

أفلا ینظرون إلی .. فذکّر

حرف «فاء»، فرمان به تذکر را بر آیات پیشین - که از نشانه های قدرت خداوند سخن گفته بود - تفریع کرده است؛ یعنی، «حال که چنین است به تذکر اقدام کن».

292- عبرت پذیری اولوا الالباب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 111 - 2

2- تنها خردمندان از سرگذشت های پندآموز پیامبران بهره می گیرند و عبرت می آموزند .

لقد کان فی قصصهم عبره لأولی الألباب

روشن است که داستان پیامبران برای همگان می تواند عبرت باشد. بنابراین اختصاص دادن آن به خردمندان ، برای رساندن این حقیقت است که ایشان از داستان پیامبران درس می گیرند و دیگران محرومند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 52 - 10

10- قرآن برای بیداری و پندپذیری صاحبان خرد ناب نازل گردید .

هذا بلغ للناس .. و لیذکّر أولوا الألباب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - قرآن ، برای بیداری و پندگیری صاحبان خرد ناب است .

کتب أنزلنه . . . ليتذکر أولوا الألب

«لب» به معنای عقل خالص و خرد ناب است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 9 - 17

17 - تنها صاحبان عقل سلیم و خردناب ، پندپذیر و حق جو هستند .

إتّما يتذکر أولوا الألب

ص: 298

«لَبَّ» (مفرد «أَلْبَابِ») به معنای عقل خالص و خردناب است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 21 - 17

17 - تنها صاحبان عقل و خرد ، گروه حق جو و پندپذیراند .

ألم تر أن الله أنزل من السماء ماء .. إن في ذلك لذكرى لأولى الألباب

293- عبرت پذیری بندگان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 63 - 4

4 - بندگان خالص خدای رحمان ، مردمی پندپذیر و سپاس گزار در برابر نعمت های الهی

لمن أراد أن يذكر أو أراد شكورًا . و عباد الرحمن الذين يمشون على الأرض هونًا

برداشت فوق بر این اساس است که آیه شریفه مرتبط با آیه قبل و درصدد بیان اوصاف کسانی باشد که در جمله «لمن أراد أن يذكر أو أراد شكورًا» از آنان یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 73 - 2

2 - پندپذیری و درس آموزی از آیات الهی ، از اوصاف بندگان خالص خدا

و الذين إذا ذكروا بآيت ربهم لم يخروا عليها صمًا وعميانًا

294- عبرت پذیری حق طلبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 3 - 7

7 - داستان موسی و فرعون ، دربردارنده درس عبرت برای انسان های مؤمن و حق پذیر

نتلوا عليك من نبي موسى و فرعون بالحقّ لقوم يؤمنون

295- عبرت پذیری خداترسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 26 - 2

2 - تنها خداترسان از هلاکت و مجازات فرعون پند می گیرند و خود را از گرفتاری به فرجامی نظیر آن برحذر می دارند .

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَعِبْرَةً لِمَن يَخْشَى

مراد از خشیت در «یخشی»، می تواند خشیت از خداوند باشد، جمله «و أهدیک إلی ربِّک فتخشی» (در آیات پیشین) مؤید

ص: 299

این احتمال است. اختصاص یافتن «عبرت» به «من یخشی» - با آن که هلاکت فرعون برای همگان درس عبرت است - بیانگر این نکته است که تنها، خداترسان از این عبرت بهره می گیرند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اعلی - 87 - 10 - 6

6 - عاقبت اندیشان و اهل خشیت ، تأثیرپذیر از تذکرات و پند های قرآن

فذکر . . . سیدّکر من یخشی

296- عبرت پذیری علما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 9 - 20

20 - پندپذیر و حقیقت جو بودن عالمان ، دلیل برتری آنان بر جاهلان است .

هل یتوی الذین یعلمون و الذین لایعلمون إنّما یتذکر أولوا الألب

جمله «إنّما یتذکر أولوا الألب»، در مقام تعلیل برای جمله پیشین (هل یتوی الذین یعلمون. ..) است؛ یعنی، عالمان با نادانان برابر نیستند؛ زیرا صاحبان خردناب - که همان عالمان اند - پندپذیر و حقیقت جو هستند.

297- عبرت پذیری محمد(صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 41 - 2

2- سرگذشت ایوب (ع) درس آموز و سازنده برای پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان

و اذکر عبدنا ایوب

توصیه خداوند به پیامبر(صلی الله علیه و آله)، مبنی بر یاد کردن سرگذشت ایوب(ع) می تواند به منظور درس آموزی و سازندگی باشد.

298- عبرت پذیری مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 3 - 7

7- داستان موسی و فرعون ، دربردارنده درس عبرت برای انسان های مؤمن و حق پذیر

تتلوا علیک من نیا موسی و فرعون بالحقّ لقوم یؤمنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 41 - 2

2- سرگذشت ایوب (ع) درس آموز و سازنده برای پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان

ص: 300

توصیه خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله)، مبنی بر یاد کردن سرگذشت ایوب (ع) می تواند به منظور درس آموزی و سازندگی باشد.

299- موانع عبرت پذیری کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 36 - 4

4- لجاجت و عناد، مانع درس آموزی کافران از آفرینش هستی

أم خلقوا السموت والأرض بل لایوقنون

عبارت «بل لایوقنون» بیانگر این نکته است که موضع گیری ناباورانه کافران درباره قرآن و پیامبر (صلی الله علیه و آله) برخاسته از یقین علمی آنان نیست؛ بلکه صرفاً از روی ستیزه جویی و لجبازی می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 44 - 2

2- سطحی نگری و توجیه گری کافران، نسبت به آیات هشداردهنده الهی، مانع عبرت آموزی آنان است.

وإن یروا کسفاً من السماء ساقطاً یقولوا سحاب مرکوم

از این که کافران، با وجود مشاهده نشانه های عینی عذاب، آن را پدیده ای طبیعی و بی خطر می انگارند؛ استفاده می شود که حتی نمایاندن نمودهای اعجازی، مایه عبرت آنان نخواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بروج - 85 - 19 - 4

4- اصرار کافران بر تکذیب تهدید های الهی، مانع عبرت گیری آنان از فرجام هلاکت بار پیشینیان

هل أتیک... بل الذین کفروا فی تکذیب

عبرت ناپذیران

300- بی عقلی عبرت ناپذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - کسانی که از سرنوشت اقوام پیشین عبرت نمی گیرند ، از خرد بی بهره اند .

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّأُولِي النُّهَى

301- جاودانگی عذاب عبرت ناپذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 301

1 - كسانى كه از تذكرات قرآن ، فاصله گرفته ، آن را نپذيرند ، به بزرگ ترين و سوزان ترين آتش ها ، گرفتار شده و در آن باقى خواهند ماند .

ويتجنّبها الأشتى . الذى يصلى النار الكبرى

زجاج گفته است: «صلى»؛ يعنى ، ملازم و همراه شد (لسان العرب) و «صلى النار»؛ يعنى ، حرارت آتش را به سختى چشيد. (قاموس).
«كبرى»؛ يعنى ، بزرگ تر و بزرگى آتش به گستردگى و افروخته تر بودن آن است.

302- سرزنش عبرت ناپذيران

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

9 - ابراهيم - 14 - 45 - 1

1- سرزنش خداوند از ستمگرانى كه از كيفر ستم پيشگان پيش از خود و مثل هاى الهى ، پند نگرفتند و درس نياموختند .

وسكنتم فى مسكن الذين ظلموا أنفسهم و تبين لكم كيف فعلنا بهم و ضربنا لكم الأمثا

303- محمد (صلى الله عليه و آله) و عبرت ناپذيران

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

20 - اعلى - 87 - 9 - 6

6 - پيامبر (صلى الله عليه و آله) ، در مورد كسانى كه پند و اندرز به آنان بيهوده است ، تكليفى ندارد .

فذکر إن نفعت الذکری

عبرت ناپذیری

304- آثار عبرت ناپذیری

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

18 - قمر - 54 - 51 - 7

7 - غفلت از پيام هاى عبرت آموز پيامبران و تاريخ ، دور نمايه گرايش به كفر

فهل من مدکر

از این که خداوند، کفرپیشگان را به هشیاری و بیداری فراخواهنده است؛ استفاده می شود که مشکل اصلی کافران در غفلت ایشان است.

305- آثار عبرت ناپذیری انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 302

8- امکان ابتلای انسان به عذاب و هلاکت دنیوی، پس از عبرت نیاموختن از هشدار های خداوند

فلَمَّا نَجَّكُمْ إِلَى الْبَرِّ أَعْرَضْتُمْ... أم أمتنم أن يعيدكم فيه... فيغرفكم بما كفرتم

306- آثار عبرت ناپذیری قوم ثمود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 30 - 3

3- قوم ثمود، گرفتار عذاب الهی، در پی درس نگرفتن از انذار های مکرر پیامبر خویش

كذّبت ثمود بالنذر... فكيف كان عذابي و نذر

عطف «نذر» بر «عذابی»، ممکن است بیانگر این معنا باشد که عذاب الهی در حق ثمودیان، بدون انذارهای مکرر و اتمام حجت نبوده است.

307- آثار عبرت ناپذیری قوم عاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 18 - 4

4- قوم عاد، گرفتار عذاب الهی، در پی درس نگرفتن از انذار های مکرر پیامبر خویش

كذّبت عاد فكيف كان عذابي و نذر

308- آثار عبرت ناپذیری کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 10 - 1

1- توبیخ کافران از سوی خداوند، به خاطر عبرت نگرفتن از سرنوشت شوم کافران گذشته تاریخ

أفلم يسيروا في الأرض فينظروا كيف كان عقبه الذين من قبلهم

309- زمینه عبرت ناپذیری از تعالیم دین

3 - حق گریزی و کفر ، از میان برنده زمینه های تأثیر پذیری از تعالیم دین و پند های آن است .

فذکر . . . إلا من تولی و کفر

استثنای اعراض کنندگان کافر از مجموعه کسانی که پیامبر (صلی الله علیه و آله) به تذکر دادن آنان مکلف شده است، نشانگر بی اثر بودن

تذکرات آن حضرت، در آنان است.

310- سرزنش عبرت ناپذیری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 82 - 4

4 - کاوش نکردن در سرگذشت امت های گذشته و عبرت نگرفتن از آنها ، مورد سرزنش خداوند است .

أفلم یسیروا فی الأرض فینظروا کیف کان عقبه الذین من قبلهم

استفهام در «أفلم یسیروا» برای توبیخ می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 100 - 4

4 - پندناپذیری مردم از عاقبت شوم گذشتگان ، امری نابخردانه و شگفت آور

أو لم یهد للذین یرثون .. أن لو نشاء أصبنهم

همزه استفهام در «او لم یهد» برای تعجب است. یعنی عقل اقتضای پندپذیری دارد و از انسان مدعی عقل شگفت آور است که پند نگیرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 128 - 4

4 - درس نگرفتن از تاریخ و هلاکت امت های پیشین ، امری سزاوار توبیخ و سرزنش

أفلم یهد لهم کم أهلکنا قبلهم

استفهام یاد شده در «أفلم ..» برای انکار توبیخی است. فاعل «لم یهد» «اهلاک» است که از «کم أهلکنا» فهمیده می شود و به دلیل متعدی شدن «لم یهد» به حرف لام، معنای تبیین نیز در آن تضمین شده و مفاد جمله این است که آیا نبود ساختن بسیاری از امت های گذشته، برای مشرکان روشن نساخت که نباید مانند آنان عمل کنند؟!

311- سرزنش عبرت ناپذیری از تاریخ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 21 - 4

4 - کاوش نکردن در سرگذشت امت های گذشته و عبرت نگرفتن از آن ، مورد سرزنش خداوند

أولم يسيروا في الأرض فينظروا كيف كان عقبه الذين كانوا من قبلهم

استفهام در «أولم يسيروا...» برای توبيخ می باشد.

ص: 304

312- شگفتی عبرت ناپذیری کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 6 - 6

6- اطلاع کافران از عاقبت شوم کفرپیشگان گذشته و عبرت نگرفتن از آنان ، مایه تعجب و شگفتی و نشانه بی خردی آنان است .

و يستعجلونك بالسيئه قبل الحسنه و قد خلت من قبلهم المثلث

آیه شریفه در مقام تعجب و بیان سخافت رأی و خرد کفرپیشگان است و جمله حالیه (و قد خلت . .) به منزله دلیل برای اثبات آن می باشد. از این رو باید آنان از گرفتار شدن امتهای کفرپیشه گذشته به عقوبتهای الهی مطلع باشند.

313- عبرت ناپذیری از اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 128 - 12

12 - کسانی که از سرنوشت اقوام پیشین عبرت نمی گیرند ، از خرد بی بهره اند .

إنّ فی ذلك لآیت لأولی النهی

314- عبرت ناپذیری از هلاکت امت ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بروج - 85 - 19 - 4

4- اصرار کافران بر تکذیب تهدید های الهی ، مانع عبرت گیری آنان از فرجام هلاکت بار پیشینیان

هل أتیک . . بل الذین کفروا فی تکذیب

315- عبرت ناپذیری بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 9 - 6

6- موسی (ع) قوم خود را به دلیل عبرت نگرفتن از سرگذشت پیشینیان ، سرزنش کرد .

ألم يأتكم نبؤا الذين من قبلكم قوم نوح و عاد و ثمود

316- عبرت ناڤڊیری سرمستان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 37 - 7

ص: 305

7 - نشانه های عبرت آموز الهی بر پهنه زمین ، بی تأثیر در مردمان غافل و سرمست *

ءایه للذین یخافون العذاب الالیم

اختصاص یافتن «آیه» به «للذین یخافون..»، بیانگر این حقیقت است که اگر مایه های ابتدایی معرفت، در درون فرد وجود نداشته باشد و او در غفلت و سرخوشی فرو رفته باشد، از آیات الهی ره به مقصد و مقصود نخواهد برد.

317- عبرت ناپذیری غافلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 37 - 7

7 - نشانه های عبرت آموز الهی بر پهنه زمین ، بی تأثیر در مردمان غافل و سرمست *

ءایه للذین یخافون العذاب الالیم

اختصاص یافتن «آیه» به «للذین یخافون..»، بیانگر این حقیقت است که اگر مایه های ابتدایی معرفت، در درون فرد وجود نداشته باشد و او در غفلت و سرخوشی فرو رفته باشد، از آیات الهی ره به مقصد و مقصود نخواهد برد.

318- عبرت ناپذیری فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 131 - 4

4 - هشدار های الهی با نزول بلا ها و مصیبت ها بر فرعونیان بی تأثیر در هدایت و تذکریابی آنان

و لقد أخذنا .. قالوا لنا هذه و إن تصبهم سیئه یطیروا بموسی و من معه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 46 - 2

2 - عبرت نیاموختن قوم لوط ، عاد ، ثمود و فرعونیان از سرنوشت شوم قوم نوح

و قوم نوح من قبل

خداوند سرگذشت قوم نوح را پس از قوم لوط و .. ذکر کرده است؛ با این که سرگذشت این قوم از نظر زمانی قبل از آنها واقع شده است. این نکته می تواند بیانگر معنای بالا باشد.

319- عبرت ناپذیری قارون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 78 - 13

13 - نکوهش قارون از سوی خدا، به خاطر درس نگرفتن از فرجام شوم زراندوزان پیش از خود

أولم يعلم أنّ الله قد أهلك من قبله من القرون من هو أشدّ منه قوّه و أكثر جمعاً

ص: 306

320- عبرت ناپذیری قوم ثمود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 46 - 2

2 - عبرت نیاموختن قوم لوط ، عاد ، ثمود و فرعونیان از سرنوشت شوم قوم نوح

و قوم نوح من قبل

خداوند سرگذشت قوم نوح را پس از قوم لوط و .. ذکر کرده است؛ با این که سرگذشت این قوم از نظر زمانی قبل از آنها واقع شده است. این نکته می تواند بیانگر معنای بالا باشد.

321- عبرت ناپذیری قوم عاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 46 - 2

2 - عبرت نیاموختن قوم لوط ، عاد ، ثمود و فرعونیان از سرنوشت شوم قوم نوح

و قوم نوح من قبل

خداوند سرگذشت قوم نوح را پس از قوم لوط و .. ذکر کرده است؛ با این که سرگذشت این قوم از نظر زمانی قبل از آنها واقع شده است. این نکته می تواند بیانگر معنای بالا باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 18 - 2

2 - عبرت نگرفتن قوم عاد ، از سرگذشت هلاکت بار قوم نوح (ع)

كذبت قبلهم قوم نوح .. فهل من مدكر . كذبت عاد

با توجه به این که مؤخر آمدن ذکر قوم عاد، دلیل تقدم تاریخی قوم نوح بر آنان می باشد؛ تکذیب انبیا از سوی آنان، نشان می دهد که آن قوم از سرگذشت قوم نوح عبرت نگرفته بودند.

322- عبرت ناپذیری قوم لوط

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - عبرت نیاموختن قوم لوط ، عاد ، ثمود و فرعونیان از سرنوشت شوم قوم نوح

و قوم نوح من قبل

خداوند سرگذشت قوم نوح را پس از قوم لوط و .. ذکر کرده است؛ با این که سرگذشت این قوم از نظر زمانی قبل از آنها واقع شده است. این نکته می تواند بیانگر معنای بالا باشد.

ص: 307

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 6 - 1,4

1 - توییح کافران به آیات الهی به جهت تدبر نکردن در تاریخ و درس نگرفتن از سرنوشت هلاکتبار امتهای گذشته

ألم یروا کم أهلکنا من قبلهم من قرن

4 - کافران به تحلیل صحیح تاریخ پرداخته و از آن پند نمی گیرند.

ألم یروا کم أهلکنا

استفهام توییحی «ألم یروا» بیانگر این است که تاریخ گذشتگان قابلیت پندآموزی و عبرت گرفتن دارد، ولی کافران در پی آن نیستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 126 - 8

8 - درس نگرفتن از آزمون ها و ابتلائات الهی ، از ویژگی های منافقان و کافران

ماتوا و هم کفرون. أو لا یرون أنهم یفتنون فی کل عام ... ثم لا یتوبون و لا هم یدک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 31 - 18

18- «عن أبي جعفر (ع) فی قوله: «و لا یزال الذین کفروا تصیبهم بما صنعوا قارعه» و هی النقمه «أوتحلّ قریباً من دارهم» فتحلّ بقوم غیرهم فیرون ذلک و یسمعون به و الذین حلّت بهم عصاه کفار مثلهم و لا یتعظ بعضهم ببعض و لن یزالوا کذلک « حتی یأتی وعد الله» الذی وعد المؤمنین من النصر و یخزی الله الکافرین ;

از امام باقر(ع) درباره سخن خداوند: «و لا یزال ..» روایت شده است که: آن [قارعه] عقوبت است و [درباره] «أوتحلّ قریباً من دارهم» [یعنی] عقوبت بر قومی دیگر فرود می آید و آنان می بینند و می شنوند و آنهایی که عقوبت بر آنان وارد شده، مانند ایشان گناهکار و کافرند و [لیکن] برخی از برخی دیگر پند نمی گیرند و همواره چنین هستند تا وعده خدا فرارسد و، حتی یأتی وعد الله، همان وعده ای که به مؤمنان داده است که آنان را پیروز کند و خداوند کافران را خوار می سازد».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 44 - 13

13- عبرت نگرفتن کافران از مشاهده مرگ و میر آدمیان و انقراض جوامع و تمدن ها

أفلايرون أتا نأتى الأرض ننتقصها من أطرافها

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

14 - سجده - 32 - 26 - 13، 7، 3

3- کافران ، از فرجام امت های پیشین (هلاکت شان) ، عبرت نگرفتند .

أولم يهد لهم كم أهلکنا من قبلهم من القرون

همزه در «أولم يهد..» انکاری است. بنابراین، معنا چنین می شود: «آنان، از هلاکت امت های پیشین هدایت نگرفتند».

7- کافران ، از سوی خدا به خاطر عبرت نگرفتن از هلاکت کافران پیشین ، توبیخ شدند .

أولم يهد لهم كم أهلکنا من قبلهم من القرون .. أفلايسمعون

ص: 308

همزه «أفلايسمعون» تقریری و همراه با توبیخ است.

13 - تاریخ عبرت آموز گذشتگان ، تأثیری در کفرپیشگان ندارد .

أولم يهد لهم .. أفلايسمعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 58 - 6

6 - هوشیاری و پندآموزی مردم ستیزه جو و کافر ، از مواعظ و آیات الهی ، بسیار اندک است .

إنّ الذین یجدلون فی آیت اللّہ .. و ما یتوی الأعمی والبصیر ... قلیلاً ما تت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بروج - 85 - 19 - 4، 2

2 - کفرپیشگان ، بر تکذیب وعده ها و تهدید های الهی ، اصرار ورزیده و از فرجام پیشینیان عبرت نمی گیرند .

بل الذین کفروا فی تکذیب

حرف «فی»، ظرفیه و بیانگر غوطهور بودن کافران در تکذیب است. متعلق تکذیب به قرینه «بل هو قرآن مجید» - در آیات بعد - قرآن است که وعده ها و تهدیدهایی که در آیات قبل آمده بود، بخشی از آن است.

4 - اصرار کافران بر تکذیب تهدید های الهی ، مانع عبرت گیری آنان از فرجام هلاکت بار پیشینیان

هل أتیک .. بل الذین کفروا فی تکذیب

324- عبرت ناپذیری کافران صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 46 - 1

1 - توبیخ و سرزنش کفرپیشگان و تکذیب کنندگان صدر اسلام ، به خاطر عبرت نگرفتن از سرنوشت اقوام هلاک شده پیشین و پند نیاموختن از آثار به جا مانده از شهر ها و سرزمین های متروک و ویران شده آنها

فکأین من قریه أهلکنها .. أفلم یسیروا فی الأرض

استفهام در جمله «أفلم یسیروا فی الأرض» استفهام توییحی است و «سیر» (مصدر «یسرون») به معنای سیاحت و گردش می باشد. «ال» در «الأرض» عهد حضوری و «أرض» به معنای سرزمین است و ضمیر فاعل در «یسرون» به مشرکان حق ستیز و تکذیب گر صدر اسلام باز می گردد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 31 - 2

2 - کافران و مشرکان صدر اسلام، به دلیل عبرت نگرفتن از سرنوشت هلاکت بار کافران پیش از خود، مورد سرزنش خدا قرار گرفتند.

ألم یروا کم أهلكنا قبلهم من القرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 309

2- کافران صدر اسلام، مردمی لجوج و پندناپذیر بودند.

وإذا قيل لهم اتقوا ما بين أيديكم و ما خلفكم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 49 - 1

1 - کافران مخالف پیامبر (صلی الله علیه و آله) در صدر اسلام، مردمی پندناپذیر و لجوج بودند.

فما لهم عن التذکره معرضین

325- عبرت ناپذیری مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 40 - 5

5- مشرکان، علی رغم مشاهده بقایای شهر ویران شده قوم لوط، از آن عبرت نگرفتند.

و لقد أتوا علی القریه التي أمطرت مطر السوء أفلم یکنونوا یرونها

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که استفهام در «أفلم یکنونوا» انکاری و برای توییح است؛ یعنی، آنان آثار به جا مانده از قوم هلاک شده لوط را دیدند؛ ولی از آن عبرت نگرفتند.

326- عبرت ناپذیری مشرکان صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 46 - 6

6- مشرکان تکذیب گر و حق ستیز عصر بعثت، مردمی پندناپذیر و کوردل

وإن یكذبوک... أفلم یسیروا فی الأرض... القلوب التي فی الصدور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - کافران و مشرکانِ صدراسلام ، به دلیل عبرت نگرفتن از سرنوشت هلاکت بار کافران پیش از خود ، مورد سرزنش خدا قرار گرفتند .

ألم يروا كم أهلكنا قبلهم من القرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 155 - 2

2 - مشرکان صدراسلام ، مردمی غافل و پندناپذیر بودند .

أفلاتذكّرون

ص: 310

327- عبرت ناپذیری مکذبان محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 49 - 3

3 - پندناپذیری کافران مخالف پیامبر (صلی الله علیه و آله)، امری شگفت آور است.

فما لهم عن التذکره معرضین

برداشت یاد شده، بر این اساس است که اسم استفهام «ما» برای افاده تعجب باشد.

328- عبرت ناپذیری مکذبان معاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 26 - 9

9 - منکران معاد و فرعون صفتان عصر بعثت، محروم از خشیت الهی و بی تفاوت در برابر عبرت های تاریخ

يقولون أءنا... هل أتیک... إن فی ذلک لعبره لمن یشی

تصریح به «من یشی» برای اشاره به نبود خشیت در وجود منکران معاد است.

329- عبرت ناپذیری منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 126 - 8, 5

5 - منافقان صدر اسلام، علی رغم امتحانات مکرر الهی، متنبه نگشته و توبه نمی کردند.

أولا یرون أنهم یفتنون... ثم لا یتوبون ولا هم یدکرون

8 - درس نگرفتن از آزمون ها و ابتلائات الهی، از ویژگی های منافقان و کافران

ماتوا و هم کفرون. أولاً یرون أنهم یفتنون فی کل عام... ثم لا یتوبون ولا هم یدکرون

330- عوامل عبرت ناپذیری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8- كوردلى ، موجب محروميت از فهم حقايق و پندپذيرى

أفلم يسيروا .. فإتھا لاتعمى الأبصر و لكن تعمى القلوب التى فى الصدور

ص: 311

331- عوامل عبرت ناپذیری مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 40 - 8

8 - ناباوری و ناامیدی مشرکان به حیات اخروی، عامل عبرت نگرفتن آنان از سرگذشت شوم اقوام پیشین چون قوم لوط

أفلم یکنوا یرونها بل کانوا لایرجون نشورًا

برداشت فوق، با توجه به این نکته است که «بل» برای اضراب انتقالی است؛ یعنی، این طور نیست که آنان به خاطر ندیدن آثار به جا مانده از قوم هلاک شده قوم لوط، از آن عبرت نگرفته اند بلکه چون آنان اعتقاد و امیدی به روز رستاخیز ندارند از چنین حادثه ای عبرت نیاموخته اند.

332- نشانه های عبرت ناپذیری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 46 - 4

4 - تکذیب پیامبران الهی و مبارزه با آنان، نشانه پندناپذیری و کوردلی است .

وإن یکذبوک... فتکون لهم قلوب یعقلون... القلوب التي فی الصدور

ص: 312

4- عبودیت

1- عبودیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 64 - 1

1 - نفی پرستش غیر خدا، نفی شرک و عدم پذیرش حاکمیت غیر خداوند، وجه اشتراک ادیان الهی

یا اهل الكتاب تعالوا الی کلمه سواء بیننا و بینکم الا نعبد الا الله و لا نشکر ب

2- آثار اخلاص در عبودیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 41 - 3

3 - عبودیت خالص برای خدا، موجب بهره مند شدن از رزق و روزی ویژه و ممتاز الهی

إلا عباد الله المخلصین . أولئک لهم رزق معلوم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 42 - 3

3 - عبودیت خالص برای خدا، موجب برخوردار شدن از اکرام و گرامی داشت خداوند

إلا عباد الله المخلصین . .. هم مکرمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 128 - 4

4 - عبودیت خالصانه برای خدا، موجب نجات از بازخواست و عذاب الهی در قیامت

فإنهم لمحضرون . إلا عباد الله المخلصین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 160 - 4

4- عبودیت خالصانه برای خدا، موجب رهایی و معافیت از احضار شدن برای کیفر و مجازات در قیامت

إِنَّهُمْ لَمُحْضِرُونَ... إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمَخْلَصِينَ

ص: 313

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 17 - 9

9- عبودیت و بندگی خالصانه خدا، زمینه ساز قدرت و توانمندی انسان است.

و اذکر عبدنا داود ذا الاید

از تقدم وصف عبودیت (عبدنا) بر نیرومندی (ذا الاید) برداشت یاد شده استفاده می شود.

3- آثار عبودیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 172 - 10

10 - لازمه بندگی خدا و توحید در عبادت و اطاعتش، حلال دانستن حلال های خدا و حرام دانستن حرام های خداست.

كلوا من طيبت ما رزقنكم . . . إن كنتم إياه تعبدون

هر یک از دو جمله «كلوا» و «اشکروا» می تواند حاکی از جواب شرط «إن كنتم . . .» باشد. برداشت فوق ناظر به این است که جمله نخست به منزله جواب شرط گرفته شود. قابل ذکر است که چون عبادت، شرط برای امر؛ یعنی، «كلوا» و «اشکروا» قرار گرفته است، متضمن معنای اطاعت نیز می باشد. تقدیم «إياه» بر «تعبدون» دلالت بر حصر دارد و لذا توحید در عبادت و اطاعت از آن استفاده شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 77 - 9

9- پیدایش روحیه عبادت و بندگی خدا در جامعه ایمانی، از شرایط لازم برای جهاد و مبارزه

قیل لهم کفوا ایدیکم و اقیموا الصلوه و اتوا الزکوه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 88 - 5

5- عبودیت به درگاه خداوند، زمینه و شرط رهیایی به صراط مستقیم است.

ذلک هدی الله یهدی به من یشاء من عباده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 40 - 2

2- بندگی خداوند و نداشتن هیچ گونه ناخالصی ، شرط رهایی از اغواگری ابلیس

إلاّ عبادک منهم المخلصین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 42 - 4

4- عبودیت و بندگی ، عامل تقرب به خداوند و موجب رهایی از سلطه ابلیس

ص: 314

إن عبادی لیس لک علیهم سلطن

اضافه شدن «عباد» به یای متکلم ممکن است به منظور ذکر بندگان خاص باشد. بنابراین، ذکر «عباد» (بندگان) به جای هر واژه دیگری که مقصود را برساند می تواند اشاره به حقیقت یاد شده بکند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 2 - 7

7- عبودیت خداوند، زمینه ساز شایستگی انسان برای دریافت وحی الهی *

ینزل الملئکه بالروح من أمره علی من یشاء من عباده

تبین «من یشاء» به وسیله «من عباده» و آوردن واژه «عباد» به جای واژه هایی چون: «ناس»، «خلق» و... می تواند مشعر به نکته فوق باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 53 - 3

3- لازمه عبودیت انسان برای خدا، داشتن برخورد نیک با دیگر بندگان اوست .

قل لعبادی یقولوا التی هی أحسن

ذکر وصف «عبادی» می تواند اشاره به مطلب فوق باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 65 - 5

5- عبودیت و بندگی خداوند، بیمه کننده و نیروبخش آدمیان در برابر وسوسه ها و لشکرکشی های شیطان

لأحتنکن ذرئته .. إن عبادی لیس لک علیهم سلطن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 65 - 10، 7

7- عبودیت و بندگی ویژه به درگاه خداوند، زمینه برخورداری از رحمت خاص وی است .

عبدًا من عبادنا آتینه رحمه من عندنا

10- بندگی به درگاه خدا، زمینه برخورداری از علم و معارف الهی است. *

عبدًا من عبادنا .. و علمنه من لدنا علمًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 2 - 4

4- عبادت و بندگی به درگاه خدا وسیله جلب رحمت او است .

رحمت ربّك عبده

«عبده» مفعول است برای «رحمت». تقدیم آن بر نام زکریا و توصیف آن حضرت به عبودیت، اشاره به نقش آن در جلب رحمت های خداوند دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 315

8- بندگی خداوند ، مرتبتی والا و موجب ورود به بهشت

جنت عدن التي وعد الرحمن عباده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 26 - 9

9- عبودیت ، عامل دستیابی به مقام کرامت و قرب الهی است .

بل عباد مکرمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 1 - 25

10 - عبودیت و بندگی ، مقامی بس ستوده و ارزشمند و زمینه ساز برخورداری از فیوضات الهی

علی عبده

اختصاص به ذکر یافتن صفت «عبد» برای پیامبر (صلی الله علیه و آله)، می تواند گویای دو نکته باشد: 1- صفت «عبودیت» از جایگاه و ارزش ویژه ای برخوردار است. 2- همین صفت، موجب شایستگی پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) برای دریافت وحی گردیده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 63 - 5، 12

5- تواضع و فروتنی و رفق و مدارا ، از آثار بندگی خدای رحمان و ایمان به او

و عباد الرحمن الذین یمشون علی الأرض هوناً

آغاز شدن آیه شریفه با عنوان «عباد» (بندگان) و سپس طرح مسأله فروتنی و مدارا، می تواند گویای این نکته باشد که فروتنی و مدارای بندگان خدا، ناشی از ناتوانی و یا ترس آنان نیست؛ بلکه برخاسته از ایمان آنان به خدای رحمان است.

12 - برخورد کریمانه و شایسته با گفتار جاهلانه و به دور از ادب و منطق ، از آثار بندگی خدای رحمان و ایمان به او است .

و عباد الرحمن الذین .. . و إذا خاطبهم الجاهلون قالوا سلماً

آغاز شدن آیه شریفه با عنوان «عباد» (بندگان) و سپس طرح شدن مسأله برخورد کریمانه و شایسته با گفتار جاهلانه و... می تواند گویای برداشت یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 81 - 5

5 - ارزش احسان و نیکوکاری ، به توأم بودن آن با عبودیت و ایمان به خداوند است .

إِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ . إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ

توصیف نوح(ع) به عابد و مؤمن بودن، افزون بر محسن بودن آن حضرت، می رساند که صرف احسان، موجب تقرب و منزلت به پیشگاه خداوند نمی شود؛ بلکه افزون بر آن باید متصف به صفت عبودیت و ایمان نیز بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 111 - 5

5 - ارزش احسان و نیکوکاری ، به توأم بودن آن با عبودیت و ایمان به خداوند است .

ص: 316

كذلك نجزي المحسنين . إته من عبادنا المؤمنين

توصيف ابراهيم(ع) به عابد و مؤمن بودن، افزون بر محسن بودن آن حضرت، می رساند که صرف احسان، موجب تقرب و منزلت یافتن در پیشگاه خداوند نیست؛ بلکه افزون بر آن باید متصف به صفت عبودیت و ایمان بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 122 - 5

5 - ارزش احسان و نیکوکاری ، به توأم بودن آن با عبودیت و ایمان به خداوند است .

إتّا كذلك نجزي المحسنين . إتهما من عبادنا المؤمنين

توصيف موسى و هارون (عليهما السلام) به عابد و مؤمن بودن - افزون بر محسن بودن - می رساند که صرف احسان، موجب تقرب و منزلت در پیشگاه خدا نمی شود؛ بلکه افزون بر آن، باید متصف به صفت عبودیت و ایمان بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 132 - 5

5 - ارزش احسان و نیکوکاری ، به توأم بودن آن با عبودیت و ایمان به خداوند است .

إتّا كذلك نجزي المحسنين . إته من عبادنا المؤمنين

توصيف الياس پیامبر، به عابد و مؤمن بودن - افزون بر محسن بودن - می رساند که صرف احسان، موجب تقرب و منزلت یافتن، در پیشگاه خداوند نمی شود؛ بلکه افزون بر آن، باید متصف به صفت عبودیت و ایمان بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 171 - 4

4 - عبودیت و بندگی خدا ، زمینه ساز دستیابی به درجات و مراتب عالی معنوی است .

و لقد سبقتمنا لعبادنا المرسلين

برداشت بالا از آن جا است که رسول خدا بودن، مقام معنوی بزرگی است. بنابراین تقدم صفت بنده خدا بودن (عبادنا) بر رسول خدا بودن، می تواند بیانگر این حقیقت باشد که انسان، آن گاه به این مقام می رسد که به عبودیت و بندگی خدا تن داده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- عبودیت و بندگی، زمینه ساز جلب نصرت خداوند در عرصه های گوناگون زندگی

و لقد سبقت کلمتنا لعبادنا .. إنيهم لهم المنصورون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 83 - 3

3- عبودیت خالصانه خدا، موجب رهایی و مصونیت از وسوسه ها و اغواگری های شیطان

لأغوينهم .. إلاّ عبادك منهم المخلصين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 317

3 - دستیابی به بهشت و نعمت های فراوان آن ، منوط به عبودیت و بندگی انسان به درگاه خداوند است .

يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا

ذکر کلمه «عباد»، می تواند اشعار به این داشته باشد که عبودیت بندگان صالح، موجب برخورداری آنان از بهشت و نعمت های آن شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 59 - 4

4 - عبودیت و بندگی خداوند ، زمینه ساز دستیابی انسان به موهبت های خاص الهی است .

اِنَّ هُوَ اِلَّا عَبْدٌ اَنْعَمْنَا عَلَيْهِ

از این که خداوند در ابتدا مسأله عبودیت عیسی(ع) و سپس اعطای نعمت به ایشان را مطرح می کند، مطلب یاد شده قابل استفاده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 68 - 6

6 - عبودیت و تقوای الهی ، موجب امنیت روحی و آرامش روانی انسان در قیامت

الْمُتَّقِيْنَ . يٰۤعِبَادِ لَا خَوْفٌ عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ وَلَا اَنْتُمْ تَحْزَنُوْنَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 70 - 7

7 - ورود به بهشت ، تنها در پرتو عبودیت و بندگی خداوند میسر است .

يٰۤعِبَادِ ... ادْخُلُوا الْجَنَّةَ اَنْتُمْ وَاَزْوَاجِكُمْ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 19 - 6

6 - مقام بندگی و عبودیت ، مقتضی کرنش و طلب آمرزش و اظهار نیاز به درگاه خداوند

فاعلم أنه لا إله إلا الله واستغفر لذنبك

از ارتباط «لا إله إلا الله» با «استغفر»، استفاده می شود که مقام الوهیت خدا و عبودیت انسان، مستلزم آن است که حتی شخصی همچون پیامبر (صلی الله علیه و آله) - که از گناهان، مصون می باشد - با طلب آمرزش از خداوند در برابر او کرنش کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 29 - 22

22- منافات نداشتن عبادت خالصانه ، با تمنای نعمت از درگاه خداوند

تريهم ركعاً سجداً يبتغون فضلاً من الله

تعبیر «ركعاً سجداً»، اشاره به عبادت و خضوع مؤمنان و تعبیر «يبتغون فضلاً» بیانگر تمنای نعمت ها از درگاه الهی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 318

6 - شکر ، عصاره ایمان و روح بندگی انسان به درگاه خداوند

کذلک نجزی من شکر

از این که به جای هر وصف دیگری برای خاندان مؤمن لوط، وصف شکرگزاری آورده شده، می توان مطلب بالا را استفاده کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تحریم - 66 - 10 - 5

5 - بنده صالح و شایسته بودن ، مایه اصلی رسیدن پیامبران (نوح ، لوط و . . .) به مقام نبوت

عبدین من عبادنا صلحین

توصیف حضرت نوح و لوط(ع)، به صفت «عبدصالح» - در میان دیگر اوصاف والای انسانی و الهی آنان - گویای مطلب یاد شده است.

4- آثار عبودیت ابراهیم(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 111 - 3

3 - عبودیت و ایمان ابراهیم (ع) ، موجب دستیابی آن حضرت به پاداش هایی چونان پاداش های محسنان از سوی خداوند

کذلک نجزی المحسنین . إله من عبادنا المؤمنین

برداشت یاد شده به خاطر این نکته است که جمله «إله من عبادنا المؤمنین» تعلیل برای جمله «کذلک نجزی المحسنین» است؛ یعنی،

چون ابراهیم(ع) از مؤمنان و بندگان خالص خدا بود، به او چونان پاداش محسنان، پاداش دادیم (مقصود فرزنددار شدن و برجا ماندن نام

نیک آن حضرت می باشد.)

آثار عبودیت الیاس(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 132 - 3

3 - عبودیت و ایمان الیاس پیامبر (ع) ، موجب دستیابی او به پاداش هایی همچون پاداش های محسنان از سوی خداوند

إِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ . إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ

برداشت یاد شده به خاطر این نکته است که جمله «إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ» تعلیل برای «إِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ» است؛ یعنی، چون الیاس پیامبر از مؤمنان و بندگان خالص خدا بود، به او همانند پاداش محسنان، پاداش دادیم . مقصود از آن باقی ماندن نام و آوازه نیک او می باشد.

5- آثار عبودیت انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 59 - 8

ص: 319

8- عبودیت و بندگی خدا، نردبان عروج پیامبران به مقام « برگزیدگی »

و سلم علی عباده الذین اصطفی

توصیف پیامبران به «عباد» پیش از توصیف ایشان به «اصطفاء» بیانگر مطلب یاد شده است.

6- آثار عبودیت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 106 - 2

2- عبودیت و بندگی خداوند، شرط بهره مندی از معارف قرآن

إِنَّ فِي هَذَا لَبَلَاغًا لِقَوْمٍ عَابِدِينَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 105 - 9

9- نقش عبودیت خداوند و صلاح و درست کاری در دستیابی به حاکمیت زمین

یرثها عبادی الصالحون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - علق - 96 - 11 - 3

3 - بندگی خداوند و برگزاری نماز، زمینه ساز دست یابی به هدایت است.

عَبْدًا إِذَا صَلَّى . أَرَأَيْتَ إِنْ كَانَ عَلَى الْهُدَى

7- آثار عبودیت قریش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قریش - 106 - 3 - 6

6 - سپاس قریش از خداوند در برابر نعمت امنیت، به پذیرش بندگی او بود.

أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِأَصْحَابِ الْفِيلِ . . . فليعبدوا

8- آثار عبودیت محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 1 - 18

18- عبودیت پیامبر (صلی الله علیه و آله)، رمز شایستگی آن حضرت برای مشاهده آیات مهم الهی

أسرى بعبدہ . . . لنریہ من ایتنا

توصیف پیامبر (صلی الله علیه و آله) به «عبدہ» از میان سایر اوصاف، می تواند بیانگر نقش این صفت در انتخاب آن حضرت برای معراج باشد؛

ص: 320

یعنی، چون پیامبر (صلی الله علیه و آله) عبد خاص خدا بود، این شایستگی را پیدا کرد که برای دیدن آیات خاص خداوند، به معراج برود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 1 - 7

7- نقش عبادت و عبودیت پیامبر (صلی الله علیه و آله)، در نایل شدن آن حضرت به مقام رسالت و نزول قرآن برایشان

أنزل علی عبده الکتب

وصف و یاد کردن از پیامبر (صلی الله علیه و آله) به عنوان «بندی خداوند» در بیان نازل کردن قرآن بر او، می تواند این معنا را برساند که: «بنده خدا» بودن و او را بندگی و عبادت کردن، از زمینه های مهم برای تحمّل رسالت و دریافت وحی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 9 - 4

4- نقش عبودیت حضرت محمد (صلی الله علیه و آله)، در دستیابی آن حضرت به مقام نبوت و دریافت پیام وحی از جانب خداوند

هو الذی ینزل علی عبده

تعبیر «عبده» درباره پیامبر (صلی الله علیه و آله) - به جای هر تعبیر دیگر - می تواند حاکی از مطلب یاد شده باشد.

9- آثار عبودیت ملائکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 26 - 8

8- عبودیت فرشتگان، مایه قرب و کرامت آنان به درگاه الهی است.

بل عباد مکرمون

از توصیف فرشتگان به «عباد» (بندگان) برداشت یاد شده به دست می آید.

10- آثار عبودیت موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 122 - 3

3 - عبودیت و ایمان موسی و هارون (علیهما السلام) موجب دستیابی آنان به پاداش هایی همچون پاداش های محسنان از سوی خداوند

إِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ . إِنَّهُمَا مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ

برداشت یاد شده به خاطر این نکته است که جمله «إِنَّهُمَا مِنْ عِبَادِنَا ..» تعلیل برای جمله «إِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ» است؛ یعنی، چون موسی و هارون (علیهما السلام) از مؤمنان و بندگان خالص خدا بودند، به آنان چونان پاداش محسنان، پاداش دادیم. مقصود نجات از اندوه بزرگ و باقی ماندن نام و آوازه نیک آنان در تاریخ می باشد.

ص: 321

11- آثار عبودیت نوح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 81 - 3

3- عبودیت و ایمان نوح (ع)، موجب دستیابی او به پاداش هایی همانند پاداش های محسنان از سوی خداوند

إِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ . إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ

برداشت یاد شده به خاطر این نکته است که جمله «إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا ..» تعلیل برای جمله «إِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ» است؛ یعنی، چون نوح(ع) از مؤمنان و بندگان خالص خدا بود، به او همانند پاداش محسنان، پاداش دادیم. گفتنی است که مقصود از آن، اجابتِ دعا، نجاتِ از مشکلاتِ اندوه بار و باقی ماندن نسل و نام نیک آن حضرت در تاریخ می باشد.

12- آثار عبودیت هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 122 - 3

3- عبودیت و ایمان موسی و هارون (علیهما السلام) موجب دستیابی آنان به پاداش هایی همچون پاداش های محسنان از سوی خداوند

إِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ . إِنَّهُمَا مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ

برداشت یاد شده به خاطر این نکته است که جمله «إِنَّهُمَا مِنْ عِبَادِنَا ..» تعلیل برای جمله «إِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ» است؛ یعنی، چون موسی و هارون (علیهما السلام) از مؤمنان و بندگان خالص خدا بودند، به آنان چونان پاداش محسنان، پاداش دادیم. مقصود نجات از اندوه بزرگ و باقی ماندن نام و آوازه نیک آنان در تاریخ می باشد.

13- اجتناب از عبودیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 172 - 12

12 - سرپیچی از بندگی خدا از سر تکبر و خودبرتربینی، در پی دارنده مجازات های الهی

وَمَنْ يَسْتَكْفِرْ عَنِ عِبَادَتِهِ وَيَسْتَكْبِرْ فَسِيحْشِرْهُمْ إِلَيْهِ جَمِيعًا

در برداشت فوق «واو» در «و یستکبر» واو جمع گرفته شده است.

14- اختیار در عبودیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 3 - 17

17 - ضرورت اختیار بندگی و پرستش خداوند یکتا

ذلکم اللہ ربکم فاعبدوه

ص: 322

15- اخلاص در عبودیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 238 - 8

8 - لزوم حرکت برای خداوند ، توأم با خضوع و اطاعت در برابر وی

و قوموا لله قانتین

چنانچه گذشت، «قنوت»، اطاعتی است همراه خضوع و خشوع.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 29 - 10

10 - استناد به سنن پیشینیان در تعیین ارزشها، مخالف اخلاص در عبودیت خداوند است.

قالوا وجدنا عليها اباؤنا.. و ادعوه مخلصین له الدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 83 - 3

3 - عبودیت خالصانه خدا ، موجب رهایی و مصونیت از وسوسه ها و اغواگری های شیطان

لأغویٰنهم... إلاّ عبادک منهم المخلصین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 29 - 2

2 - بندگی خالص خداوند ، مایه رسیدن به مقامی والاتر از رتبه انسان های مطمئن ، راضی و مورد پسند خداوند

فادخلی فی عبدی

انتساب بندگان به خداوند در «عبادی»، انتساب تشریفی است و این که به صاحبان دل آرام، اذن ملحق شدن به آنان داده می شود، بیانگر

برتری رتبه آنان است.

16- ارزش عبودیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 23 - 3

3 - عبد و بنده خدا بودن از ارزش های والای انسانی است .

مما نزلنا علی عبدنا

از اینکه پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) به بندگی خدا توصیف شده، معلوم می شود: عبد و بنده خدا بودن از ارزشهای والای انسانی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 172 - 6

6 - عبادت و بندگی خداوند، مقامی والا و مورد ترغیب او

ص: 323

لن يستنكف المسيح ان يكون عبداً لله ولا الملكة المقربون

بیان این حقیقت که پیامبر عظیم الشان چون مسیح(ع) و فرشتگانی بلند مرتبه، همواره بندگی خدا را می کنند و از آن ابایی ندارند، می تواند به منظور ترغیب انسانها به بندگی خدا و اشاره به بلندی این مقام باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 3 - 10

10- عبودیت و شکرگزاری به درگاه خداوند ، از اهمیت و ارزش والایی برخوردار است .

إنه كان عبداً شكوراً

آیه فوق - که در مقام توصیف حضرت نوح(ع) است - تنها به دو صفت یاد شده اکتفا کرده است؛ این بیانگر اهمیت و ارزش والای آن دو صفت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 65 - 4

4- عبودیت انسان برای خدا ، شایسته ترین مشخصه وی ، در بینش الهی است .

عبداً من عبادنا

خداوند، از میان همه صفات حضرت خضر(ع) عبودیت وی را به عنوان نخستین و بارزترین صفت وی یادآور شده است. این گزینش، گویای برتری این صفت بر دیگر ویژگی ها است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 30 - 8

8 - بندگی شایسته خدا ، مقامی بس والا برای بشر

نعم العبد إنّه أواب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 15 - 36

36- نیایش به درگاه خداوند و تأکید در توبه و اظهار بندگی ، دارای ارزشی والا

قال رب أوزعنى . . . إني تبت إليك وإني من المسلمين

بیان گزارش گونه آیه شریفه، در حقیقت ترسیمی از انسان ایده آل و کامل است و تعبیر «إني تبت إليك» و «إني من المسلمين» بیانگر تأکید و الحاح است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تحریم - 66 - 10 - 6

6 - عبودیت و بنده صالح خدا بودن ، مقامی بس والا برای آدمیان

عبدین من عبادنا صالحین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 19 - 3

ص: 324

3- بندگی خدا، از مهم ترین ارزش ها و برجسته ترین اوصاف انسان ها در نگاه وحی

قام عبد الله يدعوه

یاد کردن از پیامبر (صلی الله علیه و آله) - که برترین و مقرب ترین انسان ها است - با وصف «عبدالله»، می تواند گویای حقیقت یاد شده باشد.

17- ارزش عبودیت محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 1 - 10

10- عبودیت پیامبر (صلی الله علیه و آله) نزد خداوند، صفتی بس مهم و ارزشمند برای او

أسرى بعبدہ لیلاً من المسجد الحرام

آوردن صفت «عبد» از میان سایر اوصاف پیامبر (صلی الله علیه و آله) می تواند بدان جهت باشد که این صفت بسیار ارزشمند و بالاست.

18- ارزش مقام عبودیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 1 - 8

8- عبودیت و بندگی انسان، مقام و منزلتی بالاست.

أسرى بعبدہ لیلاً

آوردن صفت «عبد» از میان سایر صفات پیامبر (صلی الله علیه و آله) می تواند بدان جهت باشد که این صفت بسیار ارزشمند و بالاست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 65 - 4

4- عبودیت و بندگی خدا، مقامی بس والا و جایگاهی مستحکم

إن عبادی لیس لک علیهم سلطان

به کار رفتن واژه «عبادی» به جای هر وصف دیگری و نیز تذکر سلطه نیافتن شیطان بر انسانهای واجد این صفت، بیانگر برداشت فوق است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 26 - 10

10- عبودیت ، مقامی ارجمند و جایگاهی رفیع

بل عباد مکرمون

خداوند متعال در توصیف، تمجید و تکریم فرشتگان، عبودیت آنان را یادآور شده است و این مطلب می رساند که عبودیت، مقامی رفیع و ارجمند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 325

10 - عبودیت و بندگی ، مقامی بس ستوده و ارزشمند و زمینه ساز برخورداری از فیوضات الهی

علی عبده

اختصاص به ذکر یافتن صفت «عبد» برای پیامبر (صلی الله علیه و آله)، می تواند گویای دو نکته باشد: 1- صفت «عبودیت» از جایگاه و ارزش ویژه ای برخوردار است. 2- همین صفت، موجب شایستگی پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) برای دریافت وحی گردیده است.

19- استقامت در عبودیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 11 - 2

2 - پایبندی بر بندگی خدا در حال غنا ، تنگدستی ، کامیابی و ناکامی ، نشانه قوت ، ثبات و استحکام ایمان است .

و من الناس من یعبد الله علی حرف . . انقلب علی وجهه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 13 - 5

5- راه حق و بندگی خدا ، دارای سختی ها و مشکلات و نیازمند پایداری و استقامت

قالوا ربنا الله ثم استقموا

واژه استقامت، نشان دهنده دشواری راه و نیازمندی به پایداری است.

20- استهزای عبودیت عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 57 - 2

2 - تأکید قرآن بر بندگی و عبودیت عیسی (ع) در برابر خداوند ، مورد تمسخر و استهزای مشرکان

و لما ضرب ابن مریم مثلاً إذا قومك منه يصدون

برداشت یاد شده بنابراین نکته است که مراد از «لما ضرب ابن مریم مثلاً» تکیه قرآن بر بندگی عیسی باشد؛ به قرینه این که در آیات بعد (إن هو إلا عبد) بر این مسأله تکیه شده است.

21- اظهار عبودیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - حمد - 1 - 6 - 3

3- ستایش خدا و اظهار عبودیت به درگاه او از آداب دعاست .

الحمد لله رب العلمین .. إهدنا الصراط المستقیم

از اینکه دعا به درگاه خدا و درخواست از او (اهدنا الصراط المستقیم)، پس از حمد و ستایش الهی و اظهار عبودیت در پیشگاه

ص: 326

وی ذکر شده، می توان به برداشت فوق دست یافت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 23 - 6

6 - اعتراف به خطا و اظهار تذلّل و عبودیت به درگاه خداوند، از آداب استغفار است.

ربنا ظللنا أنفسنا و إن لم تغفر لنا و ترحمنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 120 - 4

4 - ضرورت اظهار عبودیت در برابر خداوند به هنگام توجه به عظمت او و مشاهده آیات بزرگ وی

و ألقى السحرة سجدین

از اهداف بیان سجده ساحران به هنگام مشاهده آیات الهی و توجه یافتن به عظمت خدا، تعلیم همگانی است به اینکه پس از مشاهده آیات الهی و توجه به عظمت او شایسته است که در برابر او کرنش کنند و سر تعظیم فرود آورند.

22- اقرار به عبودیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 48 - 8

8 - اعتراف مستکبران در دوزخ، به بندگی خود و حاکمیت مطلق خداوند

إنّ الله قد حکم بین العباد

23- اهمیت عبودیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 41 - 14

14 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) بنده کامل خداوند و دارای مقامی بس ارجمند در پیشگاه او

و ما أنزلنا علی عبدنا

مراد از «عبدنا» پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) است و توصیف خداوند از او به «بنده ما»، اشاره به خلوص کامل وی در بندگی خداوند دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 3 - 17

17 - ضرورت اختیار بندگی و پرستش خداوند یکتا

ذلکم اللّٰه ربکم فاعبدوه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 327

9 - حجر - 15 - 41 - 1

1- عبودیت و پاک بودن از هرگونه ناخالصی ، صراط مستقیم الهی است .

إلّا عبادک منهم المخلصین . قال هذا صراط علیّ مستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 1 - 10

10- عبودیت پیامبر (صلی الله علیه و آله) نزد خداوند ، صفتی بس مهم و ارزشمند برای او

أسرى بعده لیلاً من المسجد الحرام

آوردن صفت «عبده» از میان سایر اوصاف پیامبر (صلی الله علیه و آله) می تواند بدان جهت باشد که این صفت بسیار ارزشمند و والاست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 3 - 10

10- عبودیت و شکرگزاری به درگاه خداوند ، از اهمیت و ارزش والایی برخوردار است .

إنه کان عبداً شکوراً

آیه فوق - که در مقام توصیف حضرت نوح(ع) است - تنها به دو صفت یاد شده اکتفا کرده است؛ این بیانگر اهمیت و ارزش والای آن دو صفت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 65 - 1

1- بندگان مقرب خدا ، مصون از سلطه شیطان هستند .

إن عبادی لیس لک علیهم سلطن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 31 - 9

9- نماز و زکات ، (اظهار بندگی و انفاق) در بین تکالیف الهی ، از اهمیت ویژه ای برخوردار است .

سفارش مستقیم خداوند در مورد نماز و زکات، گویای اهمیت و نقش مهم آن دو در نیل به کمال است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 64 - 9

9 - عبودیت و بندگی انسان به درگاه پروردگار یگانه ، تنها راه مستقیم و طریق رستگاری است .

فاعبدوه هذا صراط مستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 56 - 1,7

1 - هدف خداوند ، از آفرینش جن و انس ، رسیدن آنان به مرتبه عبودیت و معرفت او است .

و ما خلقت الجنّ و الإنس إلاّ ليعبدون

ص: 328

واژه «لِيعْبُدُونَ» - به دلالت التزامی - اشاره به حقیقت معرفت دارد؛ زیرا اصولاً عبودیت واقعی و ستایش حق، جز در پرتو معرفت تحقق نمی یابد.

7 - پرستش خداوند ، عالی ترین مرتبه تکامل جن و انس

و ما خلقت . . . إلا ليعبدون

«لام» در «لِيعْبُدُونَ» برای بیان غایت است. با توجه به این که افعال الهی و اهداف او، گزاف نیست و کمال را به دنبال دارد، مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 9 - 6

6 - مقام عبودیت و بندگی خداوند ، مقامی بس مهم و والا برای انسان

قوم نوح فکذبوا عبدا

24- اهمیت عبودیت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 18 - 7

7- پیام موسی (ع) برای انسان ها ، عبودیت آنان به درگاه خدا و پایبندی به وظایف بندگی است .

أَنْ أَدُّوا إِلَيَّ عِبَادَ اللَّهِ

«عباد الله» ممکن است منادا به حذف حرف ندا باشد و نه مفعول به برای «أدوا».

25- اهمیت عبودیت محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 1 - 10

10- عبودیت پیامبر (صلی الله علیه و آله) نزد خداوند ، صفتی بس مهم و ارزشمند برای او

أسرى بعده ليلاً من المسجد الحرام

آوردن صفت «عبده» از میان سایر اوصاف پیامبر (صلی الله علیه و آله) می تواند بدان جهت باشد که این صفت بسیار ارزشمند و والاست.

26- اهمیت مقام عبودیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 26 - 10

10- عبودیت ، مقامی ارجمند و جایگاهی رفیع

بل عباد مکرمون

خداوند متعال در توصیف، تمجید و تکریم فرشتگان، عبودیت آنان را یادآور شده است و این مطلب می رساند که عبودیت،

ص: 329

مقامی رفیع و ارجمند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 44 - 15

15 - بندگی شایسته خدا ، مقامی بس والا برای بشر

نعم العبد إله أواب

27- بداهت عبودیت انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 36 - 6

6- لزوم عبودیت در برابر پروردگار ، وظیفه ای بی نیاز از هرگونه استدلال

وإنَّ اللهَ رَبِّي وَرَبَّكُمْ فَاعْبُدوه

در کلام عیسی (ع) این موضوع که «هرکس ربّ باشد، سزاوار پرستش است»، اصلی پذیرفته شده تلقی شده است.

28- پاداش عبودیت نوح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 3 - 9

9- نجات نوح (ع) و همراهان او ، پاداش عبودیت و شکرگزاری مداوم وی بود .

ذَرِيهٍ مِنْ حَمَلِنَا مَعَ نُوْحٍ اِنَّهٗ كَانَ عَبْدًا شَكُوْرًا

«ذَرِيه . . .» اشاره به نجات همراهان نوح (ع) از غرق شدن دارد و جمله «اِنَّهٗ كَانَ عَبْدًا شَكُوْرًا» می تواند تعلیل برای آن نجات باشد؛ یعنی،

چون حضرت نوح (ع) عبدی شاکر بود، او و همراهانش را نجات بخشیدیم.

29- تداوم عبودیت ابراهیم (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 73 - 15

15- عبادت و بندگی مداوم و مخلصانه، از اوصاف حضرت ابراهیم، اسحاق و یعقوب (ع)

و كانوا لنا عبدین

فعل «کون» - که مفید استقرار وصف است - بیانگر دائمی بودن عبادت ابراهیم(ع) است و تقدم جار و مجرور (لنا)، نشانگر انحصار عبادت آنان، برای خداوند متعال است که از آن به خالصانه بودن یاد می شود.

ص: 330

30- تداوم عبودیت اسحاق (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 73 - 15

15- عبادت و بندگی مداوم و مخلصانه، از اوصاف حضرت ابراهیم، اسحاق و یعقوب (ع)

و کانوا لنا عبدین

فعل «کون» - که مفید استقرار وصف است - بیانگر دائمی بودن عبادت ابراهیم(ع) است و تقدم جار و مجرور (لنا)، نشانگر انحصار عبادت آنان، برای خداوند متعال است که از آن به خالصانه بودن یاد می شود.

31- تداوم عبودیت نوح(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 3 - 8

8- عبودیت و شکرگزاری زیاد و مداوم به درگاه خدا، از ویژگی های مهم حضرت نوح (ع) بود .

إنه كان عبداً شكوراً

از میان اوصاف گوناگون حضرت نوح(ع) تنها عبودیت و سپاسگزاری او را یادآور شد و این بیانگر برجستگی آن دو صفت در آن حضرت است. گفتمی است تداوم عبودیت و شکرگزاری از جمله اسمیه «إنه كان...» - که دلالت بر ثبوت و استمرار دارد - استفاده می شود.

32- تداوم عبودیت یعقوب(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 73 - 15

15- عبادت و بندگی مداوم و مخلصانه، از اوصاف حضرت ابراهیم، اسحاق و یعقوب (ع)

و کانوا لنا عبدین

فعل «کون» - که مفید استقرار وصف است - بیانگر دائمی بودن عبادت ابراهیم(ع) است و تقدم جار و مجرور (لنا)، نشانگر انحصار عبادت آنان، برای خداوند متعال است که از آن به خالصانه بودن یاد می شود.

33- ترک عبودیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 173 - 13

13 - خداوند ، هرگز مستکبران روگردان از عبادت را ، در قیامت یاری نخواهد کرد .

و لا یجدون لهم من دون الله ولیاً و لا نصیراً

ص: 331

34- ترک عبودیت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - علق - 96 - 10 - 4

4 - وادار ساختن مردم به ترک نماز ، نادیده انگاشتن عبودیت آنان برای خداوند است .

أرءیت الذی ینهی . عبداً إذا صلی

انتخاب کلمه «عبد»، بیانگر دلیل تعجیبی است که استفهام «أرءیت» بر آن دلالت داشت؛ یعنی، کسی که بندگان را به ترک نماز فرا می خواند، چرا به بنده بودن آنان توجه نمی کند؟

35- تشویق به عبودیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 173 - 17

17 - تشویق و تهدید ، از روش های قرآن برای هدایت انسان ها به عبادت و بندگی خدا

فاما الذین ءامنوا .. واما الذین استنکفوا و استکبروا فیعذبهم

36- حقیقت عبودیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 69 - 2

2 - ایمان به آیات الهی و تسلیم بودن در برابر خداوند ، حقیقت عبودیت و بندگی است .

یعباد .. الذین ءامنوا بآیتنا و کانوا مسلمین

37- خضوع در عبودیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 238 - 10، 8

8 - لزوم حرکت برای خداوند ، توأم با خضوع و اطاعت در برابر وی

وقوموا لله قانتين

چنانچه گذشت، «قنوت»، اطاعتی است همراه خضوع و خشوع.

10 - طاعت و خضوع در برابر خداوند، ملاکی برای ارزشگذاری رفتار آدمی

وقوموا لله قانتين

از اینکه خداوند امر می کند که قیام، همراه «قنوت» باشد، معلوم می شود که حرکت و عمل برای خدا آنگاه که خالی از خضوع در برابر او باشد، فاقد ارزش است.

ص: 332

38- درخواست عبودیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 19 - 18

18 - دعای سلیمان به درگاه خدا ، برای قرار گرفتن در زمره بندگان صالح

و أدخلنی برحمتک فی عبادک الصالحین

39- دعوت به عبودیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 117 - 6

6 - دعوت مردمان به بندگی خداوند ، اصلی بنیادین در رسالت پیامبران الهی

ما امرتني به ان اعبدوا الله

40- دلایل عبودیت قریش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قریش - 106 - 3 - 4

4 - فراهم آمدن زمینه مناسب از جانب خداوند ، برای کوچ های زمستانی و تابستانی قریش ، حجتی کامل بر لزوم روی آوردن آنان به عبادت خداوند

لایلف قریش . ایلفهم رحله الشتاء و الصيف . فلیعبدوا

«لام» در «لایلاف» چه متعلق به سوره «فیل» باشد و چه به «فلیعبدوا» (در این آیه) برداشت یاد شده استفاده می شود.

41- دلایل عبودیت موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 94 - 4

4- سلطه خداوند بر همه موجودات و برشمردن و ضبط دقیق تعداد آنها ، نشانگر عبودیت کامل موجودات برای خداوند است .

ءاتى الرحمن عبداً . . . وعدهم عدداً

این آیه، به منزله شاهد بر مدعای آیه قبل است.

42- روش عبودیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 128 - 4

ص: 333

4- تسلیم خدا بودن ، راه و روش بندگی کردن اوست .

ربنا واجعلنا مسلمین لك و من ذریتنا أمة مسلمة لك

43- زمینه اقرار به عبودیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 93 - 5

5- اعتراف به رحمانیت خداوند ، مستلزم پذیرش بندگی او است .

ءاتی الرحمن عبداً

44- زمینه عبودیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 21 - 6

6- باور به خالقیت و ربوبیت خدا ، عامل گرایش انسان به بندگی اوست .

اعبدوا ربکم الذی خلقکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 172 - 11، 13

11 - علم و ایمان حضرت عیسی (ع) و فرشتگان مقرب الهی به قیامت و محشور شدن به پیشگاه خداوند ، مانع استکبار آنان از بندگی خدا

لن یستکف المسیح ان یکون عبداً لله و لا الملائکة .. فسیحشرهم إلیه جمیعاً

جمله «و من ..» جمله حالیه و بیان علت از جمله سابق است. یعنی امکان ندارد مسیح و فرشتگان از عبادت خدا امتناع کنند ؛ چون حشر انسان و ملائکه به سوی خدا حتمی است و مسیح و فرشتگان از آن آگاهند.

13 - علم و ایمان در قیامت و حضور در پیشگاه خداوند ، مانع از استکبار و بازماندن از عبادت خدا

لن یستکف المسیح .. و من یستکف عن عبادته و یتکبر فسیحشرهم إلیه جمیعاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 112 - 4

4- توبه ، هموارکننده راه عبادت و عبودیت انسان برای خدا *

التَّابُونَ الْعِبَادُونَ

تقدیم «التائبون» بر «العابدون» می تواند اشاره به مطلب فوق داشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- یونس - 10 - 3 - 22

22- توجه به خالقیت ، حاکمیت ، ربوبیت و مدبر بودن خدا ، زمینه پیدایش روح بندگی و پرستش

ص: 334

اللّٰه الذی خلق . . . ثم استوی ... یدبر الأمر ... اللّٰه ربکم فاعبدوه أفلا تذکرون

از حرف «فاء» در «فاعبدوه» که فاء تقریعیه است و دلالت می کند بر اینکه ما بعد فاء، برگرفته از ما قبل می باشد، برداشت فوق به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 77 - 6

6 - اقتضای ایمان و قبول پروردگاری خداوند ، بنده او شدن و دستورات او را بی چون و چرا و از سر تسلیم انجام دادن است .

يَأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا .. و اعبدوا ربکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 19 - 9

9 - شکرگزاری و بندگی به درگاه خدا ، نیازمند امداد الهی

ربّ أوزعنی أن أشکر نعمتک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 61 - 5

5 - پرهیز از شرک و رهایی از وسوسه های شیطان ، مقدمه و پیش شرط ورود به آستان بندگی خدا و گام نهادن در صراط مستقیم الهی است .

ألم أعهد إلیکم بینی ءادم أن لاتعبدوا الشیطن . . . و أن اعبدونی هذا صراط مستقیم

از تقدم توصیه خداوند به پرهیز از اطاعت شیطان، بر فرمان به عبادت خالص خدا و دعوت به صراط مستقیم، می توان برداشت یاد شده را به دست آورد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 61 - 4

4 - منافات نداشتن عمل برای نیل به بهشت جاودانه ، با اخلاص و رسیدن به مقام شامخ عبودیت

إلّا عباد اللّٰه المخلصین . . . و ما نحن بمعذبین . إنّ هذا لهو الفوز العظیم . لم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 30 - 7

7 - رجوع و توجه همواره به خدا در زندگی ، موجب دستیابی انسان به مقام والای عبودیت الهی

نعم العبد إله أواب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 19 - 5

5 - توجه به رحمت گسترده الهی ، زمینه ساز گرایش به عبودیت و بندگی او *

الملئکه الذین هم عبد الرحمن

با الغای خصوصیت از فرشتگان، مطلب بالا استفاده می شود.

ص: 335

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 11 - 5

5- بهره‌وری خلق از روزی خداوند ، مقتضی سر نهادن آنان به بندگی او *

فأنتنا به .. و النخل باسقت ... رزقاً للعباد

برداشت یادشده بدان احتمال است که آمدن «للعباد»، به جای هر عنوان دیگری (مانند «للخلق»، «للناس» یا «لکم») بیانگر وجود رابطه مستحکم میان رزاقیت خدا و عبودیت انسان باشد.

45- زمینه عبودیت ایوب (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 44 - 13

13 - رجوع و توجه همواره ایوب (ع) به خداوند در زندگی ، موجب دستیابی او به مقام عبودیت الهی

نعم العبد إنه أواب

برداشت یاد شده به خاطر این نکته است که جمله «إنه أواب» در مقام تعلیل برای «نعم العبد» است؛ یعنی، چون ایوب (ع) بسیار متوجه خدا و پر مراجعه به او بود؛ عبد شایسته شناخته شد و به این مقام دست یافت.

46- زمینه عبودیت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 106 - 4

4- تأثیر اعتقاد به حاکمیت نهایی صالحان بر زمین ، در عبودیت و بندگی خدا

و لقد كتبنا فی الزبور .. إنّ فی هذا لبلغاً لقوم عبدين

برداشت یاد شده بنابراین نکته است که «هذا» اشاره به مسأله حاکمیت صالحان داشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بینه - 98 - 5 - 5

5 - انجام دادن وظیفه بندگی در برابر خداوند ، در گرو منحصر دانستن شریعت ، به ادیان آسمانی است .

«دين»، اسم تمام کارهایی است که خداوند با آن عبادت می‌شود. این کلمه، در معانی دیگر؛ از قبیل «جزاء»، «اسلام»، «عادت»، «عبادت» و «طاعت» (قاموس) و به صورت استعاره در معنای شریعت (مفردات راغب) نیز استعمال شده است. سیاق آیه با معانی عبادت، طاعت و شریعت تناسب بیشتری دارد.

47- زمینه مقام عبودیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 27 - 11

11- دستیابی به مقام عبودیت و کرامت ، در پرتو تسلیم محض در برابر خداوند است .

مکر مون . لایسبقونه بالقول و هم بامرهم یعملون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 44 - 14

14 - رجوع بسیار و توجه همواره به خدا در زندگی ، موجب دستیابی انسان به مقام والای عبودیت الهی

نعم العبد إله أواب

48- سختی عبودیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 75 - 7

7- قرار گرفتن در زمره بندگان خالص خدا (عبادالرحمان) و همچون آنان به مرتبه عالی کمال و رشد رسیدن ، کاری دشوار و نیازمند صبر و شکیبایی است .

و عباد الرحمن الذين یمشون علی الأرض هوناً .. أولئك یجزون الغرفه بما صبروا

49- شرایط عبودیت مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 169 - 2

2 - ادعای مشرکان ، مبنی بر پذیرش آیین توحیدی و بندگی خالصانه خدای یکتا ، در صورت آگاه شدن شان از سرنوشت خوب و سعادت‌مندان مؤمنان و یکتاپرستان گذشته

لو أنَّ عندنا ذکراً من الأولین . لکنّا عباد الله المخلصین

توضیح مربوط به برداشت بالا، در ذیل برداشت شماره 5 در آیه قبل (168) آمد.

50- عبودیت ابراهیم (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 111 - 1,2

1 - حضرت ابراهیم (ع)، از بندگان مؤمن خدا

إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ

2 - حضرت ابراهیم (ع)، از بندگان برجسته و مقرب خداوند

ص: 337

برجسته و مقرب بودن ابراهیم(ع) از اضافه «عباد» به ضمیر جلاله «نا» به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 45 - 3

3- ابراهیم ، اسحاق و یعقوب (علیهم السلام) ، از بندگان حقیقی و بلندمرتبه خداوند

عبدنا ابرهیم و اسحق و یعقوب

تصریح به عبد بودن ابراهیم، اسحاق و یعقوب (ع) - با آن که همه انسان ها عبد هستند - و نیز اضافه آن به ضمیر جلاله (نا)، می تواند گویای برداشت یاد شده باشد.

51- عبودیت اسحاق(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 45 - 3

3- ابراهیم ، اسحاق و یعقوب (علیهم السلام) ، از بندگان حقیقی و بلندمرتبه خداوند

عبدنا ابرهیم و اسحق و یعقوب

تصریح به عبد بودن ابراهیم، اسحاق و یعقوب (ع) - با آن که همه انسان ها عبد هستند - و نیز اضافه آن به ضمیر جلاله (نا)، می تواند گویای برداشت یاد شده باشد.

52- عبودیت الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- آل عمران - 3 - 113 - 7

7- ارزش والای اطاعت و بندگی خدا، تلاوت آیات الهی (قرآن و . . .) به هنگام شب و در حال سجده به درگاه وی

یتلون آیت الله انا الیل و هم یسجدون

بنابر اینکه جمله «و هم یسجدون»، حال باشد.

53- عبودیت الیاس(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 132 - 1

1 - الیاس (ع)، از بندگان مؤمن خدا

إنّہ من عبادنا المؤمنین

ص: 338

54- عبودیت امام حسن (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 6 - 7

7 - حضرت علی ، فاطمه ، حسن و حسین (ع) ، از مظاهر عبودیت خدا و از مصادیق بارز بندگان خالص او می باشند .

عیناً یشرّب بها عباد الله یفجّرونها تفجیراً

مطابق روایات وارده در کتاب های شیعه و سنی ، این آیه و قبل و بعد آن ، درباره آن بزرگواران نازل شده است . (مجمع البیان)

55- عبودیت امام حسین (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 6 - 7

7 - حضرت علی ، فاطمه ، حسن و حسین (ع) ، از مظاهر عبودیت خدا و از مصادیق بارز بندگان خالص او می باشند .

عیناً یشرّب بها عباد الله یفجّرونها تفجیراً

مطابق روایات وارده در کتاب های شیعه و سنی ، این آیه و قبل و بعد آن ، درباره آن بزرگواران نازل شده است . (مجمع البیان)

56- عبودیت امام علی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 6 - 7

7 - حضرت علی ، فاطمه ، حسن و حسین (ع) ، از مظاهر عبودیت خدا و از مصادیق بارز بندگان خالص او می باشند .

عیناً یشرّب بها عباد الله یفجّرونها تفجیراً

مطابق روایات وارده در کتاب های شیعه و سنی ، این آیه و قبل و بعد آن ، درباره آن بزرگواران نازل شده است . (مجمع البیان)

57- عبودیت انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 90 - 9

9 - پیامبران ، از زمره بندگان خداوند هستند .

من یشاء من عباده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 52 - 1

1 - یکی بودن شیوه زندگی همه پیامبران ، در بهره گیری سالم و حلال از نعمت های الهی ، کردار نیک و پرستش خدای یگانه

يَأْتِيهَا الرِّسَلُ كُلُّهَا مِنَ الطَّيِّبَاتِ . . . وَإِنَّ هَذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَأَنَا رَبُّكُمْ

ص: 339

«هذه» اشاره به طریقه زندگی است که از سوی خدا به یکایک پیامبران توصیه شده بود (یا أَيُّهَا الرِّسَالُ كُلُوا مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَاعْمَلُوا صَالِحاً).
«أُمَّه» نیز به معنای طریقه، شیوه و آیین است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 59 - 7

7 - پیامبران ، بندگان خدا و برگزیدگان از جانب او

و سلم علی عباده الذین اصطفی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 171 - 3

3 - عبودیت و بندگی خدا ، برجسته ترین صفت رسولان الهی

و لقد سبقت کلمتنا لعبادنا المرسلین

یاد کردن از پیامبران با صفت «عبادنا» پیش از صفت «مرسلین»، گویای برداشت یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 59 - 6

6 - بندگی خدا ، بارزترین ویژگی پیامبران الهی

إن هو إلا عبد أنعمنا علیه

با الغای خصوصیت از مورد آیه شریفه، مطلب بالا به دست می آید.

58- عبودیت انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 172 - 8

8 - اشتراک فرشتگان و انسان ها در عبودیت و بندگی خداوند

لن یستنکف المسیح ان یکون عبداً لله و لا الملائکه المقربون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 118 - 2

2 - تمامی انسان ها بنده و مملوک خداوند هستند .

ان تعذبهم فانهم عبادک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 85 - 8

8 - انسان از گذشته های دور تاریخ برخوردار از روحیه پرستش بود .

قال يقوم اعبدوا الله ما لکم من إله غیره

ص: 340

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 172 - 5

5 - خداوند پس از شناساندن خود به انسان ها از آنان خواست تا بر ربوبیت خدا و عبودیت خویش گواه باشند .

و أشهدهم علی أنفسهم ألت برکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 92 - 6

6- بشر ، مأمور پرستش و عبودیت خداوند واحد است .

و أنا ربکم فاعبدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 62 - 4

4 - انسان ها ، بندگان خدایند .

اللّه یسط الرزق . . من عباده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 39 - 5

5 - مردم ، بنده خداوند هستند .

یسط الرزق لمن یشاء من عباده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 30 - 4

4 - همه انسان ها ، عبد و بنده خدایند .

یحسره علی العباد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- انسان ، حتی پس از برخورداری از روحیه عبودیت و خداجویی ، نیازمند بینش یابی و تذکر

تبصره و ذکری لکلّ عبد منیب

تعبیر «لکلّ عبد منیب»، می رساند که انسان حتی با داشتن روحیه عبودیت و انابه، باز نیازمند تبصره (بینش یابی) و تذکر است. از این رو خداوند، مظاهر طبیعت را به گونه ای قرار داده تا مایه بینش و تذکر آنان باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 57 - 2

2 - عبادت و بندگی خلق به درگاه خداوند ، فاقد کمترین سود برای ذات بی نیاز او

و ما خلقت . . . إلاّ لیعبدون . ما أريد منهم من رزق

ص: 341

تعبیر «ما أريد..» - در پی «إلا ليعبدون» - می رساند که حتی عبادت خلق نیز به خاطر آن نیست که نیازی از خدا را برآورده می سازد.

59- عبودیت انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 17 - 4

4 - همه انسان ها ، بنده خدا هستند ولو به آن معتقد و معترف نباشند .

أضللتكم عبادی

برداشت یاد شده، به خاطر این نکته است که خداوند مشرکانی را که معبودهای گوناگونی می پرستند بندگان خدا خوانده است (عبادی).

60- عبودیت ایوب (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 41 - 4

4 - ایوب (ع) ، بنده حقیقی و بلندمرتبه خداوند

واذکر عبدنا ایوب

تصریح به عبد بودن ایوب (ع) - با آن که همه انسان ها عبد خدا هستند - و نیز اضافه آن به ضمیر جلاله (نا)، می تواند گویای برداشت یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 44 - 11

11 - ایوب (ع) ، بنده شایسته خدا بود .

نعم العبد

61- عبودیت برگزیدگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 126 - 6

6 - انسان های برگزیده خداوند ، با همه ارجمندی و شرافت ، بنده و مملوک اویند .

واتخذ الله إبراهيم خلیلاً. ولله ما فی السموت و ما فی الأرض

جمله «لله ما فی السموت . . .» می تواند به منظور پاسخ به سؤالی باشد که ممکن است از گزینش ابراهیم به دوستی پیش آید. یعنی میپندارید که خداوند، ابراهیم(ع) را برای رفع نیاز به دوستی برگزید. بلکه ابراهیم(ع) و تمامی هستی ملک اوست.

ص: 342

62- عبودیت پیروان انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 74 - 4

4- پیامبران الهی ، همواره در بستر تاریخ ، برخوردار از پیروانی مخلص و اهل بندگی خدا

و لقد أرسلنا فيهم منذرين . فانظر كيف كان عقبه المنذرين . إلاّ عباد الله المخلص

63- عبودیت خانواده نوح(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 76 - 6

6- نوح (ع) و خاندانش ، از بندگان مخلص و برگزیده خدا بودند .

إلاّ عباد الله المخلصين . و لقد نادينا نوح... و نجّينه و أهله من الكرب العظيم

ذکر داستان نوح(ع) و خاندانش پس از یاد کردن از بندگان خالص خدا در طول تاریخ، می تواند به منظور بیان الگو و نمونه ای از آن بندگان مخلص باشد.

64- عبودیت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 64 - 13

13 - بندگی خدا ، نفی شرک و طرد حاکمیت غیر خداوند ، از ویژگی های مسلمانان

فقولوا اشهدوا بانّا مسلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 79 - 7,10

7- پیامبران ، مردم را تنها به بندگی خدا دعوت می کردند .

ما كان لبشر . . . ثم يقول للناس كونوا عباداً لي من دون الله و لكن كونوا ربّاتين

10 - عبودیت برای خداوند و نفی آن از غیر او محور اصلی دعوت انبیا

ما کان لبشر . . . ثم یقول للناس کونوا عباداً لی من دون الله و لکن کونوا ربّانین

ربانی کسی است که با ربّ ارتباط شدید داشته و او را بسیار عبادت کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 43 - 16

16- بندگی خدای یکتا، راه راست، معتدل و به دور از افراط و تفریط است.

أهدک صراطاً سوياً

ص: 343

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 64 - 5

5- تنها خداوندی که ربوبیت جهان هستی را عهده دار است ، شایسته عبادت و پرستش می باشد .

إِنَّ اللَّهَ هُوَ رَبِّي وَرَبَّكُمْ فَاعْبُدُوهُ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 62 - 3

3- سجده ، نمود بارز کرنش در برابر خداوند و اظهار عبودیت و بندگی در پیشگاه او

فاسجدوا لله واعبدوا

با توجه به این که سجده، خود نوعی عبادت است، اختصاص به ذکر یافتن آن نشانگر مطلب بالا است.

65- عبودیت خضر (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 65 - 2,3

2- هدف موسی (ع) و همراه وی از سفر جستوجوگرانه خود ، یافتن بنده ای از بندگان خاص الهی و دارای علم لدنی بود .

فارتدنا .. فوجدنا عبداً من عبادنا ... و علمنه من لدنا

واژه «وجدنا» بیان کننده یافتن چیزی است که موسی و همراه اش در جستوجوی آن بودند و نه دیداری اتفاقی و غیر مترقبه. «لدنا» دلالت می کند که علم حضرت «خضر(ع)» دانش عادی و معمولی نبوده، بلکه از افاضات خاص ربّانی بوده است.

3- حضرت « خضر » (ع) بنده خاص خداوند و برخوردار از رحمت و عنایت ویژه الهی بود .

ءاتينه رحمه من عندنا

66- عبودیت داود(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 17 - 7

7- داوود (ع)، بنده خالص و ارجمند خدا

عبدنا داود

از اضافه «عبد» به ضمیر «نا» (اللّه) - که اضافه تشریفیه و مفید تکریم است - برداشت یاد شده به دست می آید.

67- عبودیت در بی نیازی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 11 - 2

ص: 344

2- پایبندی بر بندگی خدا در حال غنا، تنگدستی، کامیابی و ناکامی، نشانه قوت، ثبات و استحکام ایمان است.

و من الناس من یعبد الله علی حرف . . . انقلب علی وجهه

68- عبودیت در جامعه اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 77 - 8

8- اقامه نماز، عبودیت و بندگی خدا و انجام کار های نیک، مشخصه های جامعه اسلامی

یأیها الذین ءامنوا . . . و افعلوا الخیر

69- عبودیت در فقر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 11 - 2

2- پایبندی بر بندگی خدا در حال غنا، تنگدستی، کامیابی و ناکامی، نشانه قوت، ثبات و استحکام ایمان است.

و من الناس من یعبد الله علی حرف . . . انقلب علی وجهه

70- عبودیت زکریا (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 2 - 1

1- زکریا، بنده شایسته خدا و برخوردار از رحمت خاص او

ذکر رحمت ربک عبده زکریا

71- عبودیت سلیمان (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 30 - 3,6

3- سلیمان (ع)، بنده شایسته خدا بود.

نعم العبد

6- رجوع و توجه همواره سلیمان (ع) به خدا در زندگی، موجب دستیابی او به مقام عبودیت الهی

نعم العبد إله أواب

برداشت یاد شده به خاطر این نکته است که جمله «إله أواب» در مقام تعلیل برای «نعم العبد» است؛ یعنی، چون سلیمان بسیار متوجه خدا و پرمراجعه به او بود؛ بهترین عبد شناخته شد و به این مقام دست یافت.

ص: 345

72- عبودیت صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 105 - 10

10- صالحان ، بندگان خاص خداوند

عبادی الصلحون

بنابراین که «الصالحون» قید توضیحی برای «عبادی» باشد برداشت یاد شده به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 23 - 2

2- اهل ایمان و عمل صالح ، بندگان خاص و مقرب خداوند

ییشّر الله عباده الذین ءامنوا و عملوا الصلحت

از اضافه «عباده» به ضمیر راجع به «الله» - که اضافه تشریفیه است - برداشت یاد شده استفاده می شود.

73- عبودیت صحابه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 29 - 25

25- آثار سجده و عبادت ، آشکار در چهره یاران پیامبر (صلی الله علیه و آله)

سیماهم فی وجوههم من أثر السجود

74- عبودیت عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 172 - 3,5 - 1

1 - حضرت مسیح ، معترف به بندگی خویش برای خداوند در تمامی مراحل زندگی

لن یستکف المسیح ان یکون عبداً لله

«استتکاف» به معنای امتناع کردن است.

3 - حضرت مسیح از آنجا که هرگز از بندگی خدا ابایی نداشت نه خداست و نه فرزند او .

لن يستكف المسيح ان يكون عبداً لله

جمله «لن يستكف» تعلیل و احتجاج دیگری است بر اینکه مسیح(ع) نه خداست و نه فرزند او یعنی او خود را از بندگان خدا می داند چگونه ممکن است خدا یا فرزند او و یا یکی از اقانیم ثلاثه باشد.

5 - شخصیت والای مسیح (ع) و مقام بلند فرشتگان ، مانع آنها از بندگی خداوند نیست .

لن يستكف المسيح ان يكون عبداً لله ولا الملائكة المقربون

ص: 346

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 117 - 8

8 - اعتراف علنی عیسی (ع) به بندگی خداوند ، دلیل وی بر پوچی ادعای مسیحیان مشرک (همتایی وی با خداوند)

ءانت قلت . . . ما قلت لهم الا ما امرتني به ان اعبدوا الله ربي وربكم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 30 - 2,4

2- بندگی خداوند ، اولین اعتراف عیسی (ع) و بالاترین مقام در دیدگاه آن حضرت

قال إني عبدالله

تقدیم وصف بندگی، حتی بر نبوت و داشتن کتاب آسمانی، نشانه این است که در دیدگاه عیسی(ع)، این وصف برتر از سایر مقام های او بود.

4- حضرت عیسی (ع) در خردسالی ، خود را بنده خدا ، صاحب کتاب آسمانی و پیامبری الهی معرفی کرد .

قال إني عبدالله آتيني الكتب و جعلني نبياً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 37 - 4

4- آنان که عیسی (ع) را فرزند مریم (س) ، بنده خدا و پیامبر او نمی دانند ، کافراند .

فاختلف الأحزاب من بينهم فويل للذين كفروا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 59 - 1

1 - عبودیت و بندگی خداوند ، بارزترین ویژگی حضرت عیسی (ع)

إن هو إلا عبد أنعمنا عليه

75- عبودیت غیر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 23 - 6

6 - اطاعت و پیروی مطلق از هوای نفس ، به منزله شرک و پرستش غیر خداوند است .

أَفْرءِیتَ منَ اتَّخَذَ إلهه هویه

از آن جا که اطاعت مردمان از هوای نفس خویش، با هدف عبودیت و پرستش صورت نمی پذیرد؛ خداوند با تعبیر هشداردهنده آیه شریفه، به این نکته تذکر می دهد که تبعیت و پیروی مطلق از هوا و هوس، به منزله شرک و عبودیت غیر خداوند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 347

1 - خداوند ، هرگز به شرک و بندگی غیر او فرمان نداده است .

و ما أمروا إلا ليعبدوا الله

76- عبودیت فاطمه (س)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 6 - 7

7 - حضرت علی ، فاطمه ، حسن و حسین (ع) ، از مظاهر عبودیت خدا و از مصادیق بارز بندگان خالص او می باشند .

عیناً یشرّب بها عباد الله یفجّرونها تفجیراً

مطابق روایات وارده در کتاب های شیعه و سنی ، این آیه و قبل و بعد آن ، درباره آن بزرگواران نازل شده است . (مجمع البیان)

77- عبودیت قریش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قریش - 106 - 3 - 1,3

1 - قریش ، باید خود را به عبادت خداوند و بندگی نکردن غیر او ، ملزم می ساختند .

فلیعبدوا ربّ هذا البیت

3 - مالکیت خداوند بر کعبه و سیطره ربوبیت و تدبیر او بر آن ، برهان الزام قریش به عبادت او است .

فلیعبدوا ربّ هذا البیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قریش - 106 - 4 - 9

9 - امنیت بخشیدن خداوند به قریش و از بین بردن ترس آنان ، عبادت او را بر آنان الزامی ساخت .

فلیعبدوا .. الذی ... وءامنهم من خوف

78- عبودیت لوط (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تحریم - 66 - 10 - 4

4 - حضرت نوح و لوط (ع)، دو بنده صالح و شایسته خداوند

عبدین من عبادنا صالحین

ص: 348

79- عبودیت متقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 68 - 1

1 - تقوایندگان، بندگان خاص و راستین خداوند

إِلَّا الْمُتَّقِينَ . يعباد لا خوف

از این که خداوند، متقین را بنده خود خوانده است (یا عباد)، مطلب بالا استفاده می شود.

80- عبودیت مجاهدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 112 - 2

2 - توبه، عبادت، حمد، تلاش در راه بندگی، رکوع، سجود، امر به معروف و نهی از منکر و حفظ حدود الهی، از صفات مجاهدان راه خدا

إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ .. التَّابُونَ ... وَالْحَفْظُونَ لِحُدُودِ اللَّهِ

81- عبودیت محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 23 - 2

2 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) عبد خدا و دارای مقامی والا در بندگی اوست .

مما نزلنا علی عبدنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 90 - 8

8 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) از بندگان خدا، و بهره مند از فضل و بخشش خاص او

أَنْ يَنْزِلَ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ عَلَى مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 41 - 14

14 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) بنده کامل خداوند و دارای مقامی بس ارجمند در پیشگاه او

و ما أنزلنا علی عبدنا

مراد از «عبدنا» پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) است و توصیف خداوند از او به «بنده ما»، اشاره به خلوص کامل وی در بندگی خداوند دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 123 - 6

ص: 349

6- پرستش خداوند و توکل بر او ، از توصیه های الهی به پیامبر (صلی الله علیه و آله)

فاعبده و توکل علیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 99 - 1

1- دستور خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله) به عبادت پروردگار تا پایان عمر

و اعبد ربک حتی یأتیک الیقین

برداشت فوق مبتنی بر این است که مقصود از «یقین»، مرگ باشد؛ چنان که در آیه 47 از سوره «مدثر» از مرگ به «یقین» تعبیر شده است. گفتنی است تعبیر «آمدن» (یأتی) به جای «تحصیل یقین» می تواند مؤید همین مطلب باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 1 - 7

7- پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) در عین رفعت مقام و عروج به معراج ، عبد و بنده خدا بود .

أسرى بعبده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 1 - 6

6- پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) ، بنده خدا و مفتخر به عبودیت او است .

أنزل علی عبده الکتب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 1 - 9

9 - پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) بنده خدا است .

علی عبده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - پیامبر (صلی الله علیه و آله)، بنده برجسته و مقرب خداوند

أليس الله بكاف عبده

برداشت یاد شده از اضافه «عبد» به ضمیر اسم جلاله - که از نوع اضافه تشریفی است - استفاده می شود.

4 - عبودیت پیامبر (صلی الله علیه و آله)، برجسته ترین صفت آن حضرت

أليس الله بكاف عبده

توصیف پیامبر (صلی الله علیه و آله) به صفت عبودیت و انتخاب این صفت از میان دیگر اوصاف آن حضرت، می تواند گویای برداشت یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 52 - 11

ص: 350

11 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، بنده برگزیده خدا و بهره مند از هدایت ویژه قرآن

و لکن جعلنه نورًا نهدی به من نشاء من عبادنا

با توجه به لفظ «لکن» - که برای استدراک جمله قبل (ما کنت تدری ما الکتاب و لا الإیمان) است - می توان گفت که عبارت «من نشاء من عبادنا» گر چه عام است؛ ولی پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) از مصادیق بارز آن می باشد. به ویژه که در قسمت پایانی آیه شریفه آن حضرت را هدایتگر دیگر مردمان به راه حقیقت معرفی می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 10 - 4

4 - «عبودیت» ، عالی ترین عنوان پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، در اوج تقرب به خداوند

ثم دنا فتدلی . . . فأوحی إلی عبده ما أوحی

به کار رفتن وصف «عبد» برای پیامبر (صلی الله علیه و آله) - در پی ترسیم جایگاه قرب آن حضرت - بیانگر مطلب یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 9 - 3

3 - پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) ، عبد خدا و بنده او بود .

هو الذی ینزل علی عبده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 19 - 2

2 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، بنده حقیقی و خالص خداوند

عبد الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - علق - 96 - 10 - 1

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، بنده ارجمند خداوند

براساس شأن نزول های متعدد، مراد از «عبدًا» - که به جهت بیان عظمت، نکره آورده شده - پیامبر (صلی الله علیه و آله) است.

82- عبودیت مسلمانان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 139 - 7

7- مسلمانان، خداوند را از داشتن شریک منزه دانسته و تنها او را پرستش می کنند.

و نحن له مخلصون

ص: 351

83- عبودیت معبودان باطل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 42 - 8

8- در صورت وجود معبودهایی جز خدای صاحب عرش در عالم ، همه آنها در جست و جوی راهی برای قرب به خداوند و بندگی در برابر او خواهند بود .

لو كان معه . . . إذا لآبتغوا إلى ذی العرش سبیلاً

برداشت فوق، بر این اساس است که مقصود از راه یابی به خداوند، درگیری و نزاع نباشد؛ بلکه مقصود، راه تقرب به او باشد. آیه 44 که می فرماید: «همه موجودات و پدیده های جهان هستی، تسبیح گوی خداوندند، ولی شما درک نمی کنید» نیز قرینه بر این نکته است.

84- عبودیت مقربان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 172 - 4

4- هیچیک از فرشتگان الهی حتی مقربان آنها از بندگی خدا ابایی ندارند .

لن یستکف المسیح ان یکون عبداً لله و لا الملئکه المقربون

کلمه «مقربون» در برداشت فوق صفت احترازی گرفته شده است، و چون فرشتگان مقرب از عبادت خدا ابایی ندارند فرشتگان دیگر نیز بی تردید چنان هستند.

85- عبودیت ملائکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 172 - 4,5,8

4- هیچیک از فرشتگان الهی حتی مقربان آنها از بندگی خدا ابایی ندارند .

لن یستکف المسیح ان یکون عبداً لله و لا الملئکه المقربون

کلمه «مقربون» در برداشت فوق صفت احترازی گرفته شده است، و چون فرشتگان مقرب از عبادت خدا ابایی ندارند فرشتگان دیگر نیز بی تردید چنان هستند.

5- شخصیت والای مسیح (ع) و مقام بلند فرشتگان ، مانع آنها از بندگی خداوند نیست .

لن يستنكف المسيح ان يكون عبداً لله و لا الملائكة المقربون

8- اشتراک فرشتگان و انسان ها در عبودیت و بندگی خداوند

لن يستنكف المسيح ان يكون عبداً لله و لا الملائكة المقربون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبياء - 21 - 26 - 7

7- فرشتگان ، بندگان مقرب و مکرم خداوند هستند .

بل عباد مکرمون

ص: 352

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 15 - 4

4 - فرشتگان ، بندگان خدا هستند ؛ نه فرزندان او .

و جعلوا له من عباده جزءاً

مراد از «عباد» - به قرینه فرازهای بعد - فرشتگان هستند که شرک پیشه گان عصر بعثت، آنان را فرزندان خدا می پنداشتند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 19 - 2

2 - بندگی خداوند ، ویژگی اصلی فرشتگان

الذین هم عبد الرحمن

از این که خداوند در مقام معرفی فرشتگان، صفت عبودیت را به آنان نسبت داده است، مطلب بالا استفاده می شود.

86- عبودیت موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 93 - 1

1- تمامی موجودات شعورمند آسمان ها و زمین ، بندگان خدا و مملوک اویند .

أَنْ يَتَّخِذَ وَلَدًا . إِنَّ كُلَّ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ ... آتَى الرَّحْمَنَ عَبْدًا

«آتی» اسم فاعل است و زمان در آن ملحوظ نیست و مراد از «اتیان» معنای مجازی آن است. مقصود آیه این است که موجودات هستی، در برابر خداوند اظهار وجودی جز عبودیت ندارند؛ همگان مملوک اویند و از خود استقلالی ندارند.

87- عبودیت موجودات آسمان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 93 - 1

1- تمامی موجودات شعورمند آسمان ها و زمین ، بندگان خدا و مملوک اویند .

أَنْ يَتَّخِذَ وَلَدًا . إِنَّ كُلَّ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ ... آتَى الرَّحْمَنَ عَبْدًا

«آتی» اسم فاعل است و زمان در آن ملحوظ نیست و مراد از «اتیان» معنای مجازی آن است. مقصود آیه این است که موجودات هستی، در برابر خداوند اظهار وجودی جز عبودیت ندارند؛ همگان مملوک اویند و از خود استقلال ندارند.

88- عبودیت موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 353

1 - موسی و هارون (علیهما السلام)، از بندگان مؤمن خدا

إِنَّهُمَا مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ

2 - موسی و هارون (علیهما السلام)، از بندگان برجسته و مقرب خداوند

إِنَّهُمَا مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ

برجسته و مقرب بودن موسی و هارون(علیهما السلام)، از اضافه «عباد» به ضمیر «نا» به دست می آید.

89- عبودیت مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 112 - 5

5 - مؤمنان راستین، دارای حرکت و جنب و جوش در راستای بندگی خدا و نه مردمی راكد و زمین گیر

السَّحُونَ

گاهی واژه «السَّاح» درباره آبی به کار می رود که همواره در گذرگاهی جاری باشد، توصیف اهل ایمان به این صفت می تواند بیانگر مطلب فوق باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 56 - 2

2 - مؤمنان، بندگان خاص خداوند.

یعبادی الذین ءامنوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 23 - 2

2 - اهل ایمان و عمل صالح، بندگان خاص و مقرب خداوند

يَبْشُرُ اللَّهُ عِبَادَهُ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ

از اضافه «عباده» به ضمیر راجع به «اللّه» - که اضافه تشریفیه است - برداشت یاد شده استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 29 - 26

26- آثار روح عبودیت و اعمال ارزشی ، آشکار در سیمای اهل ایمان

سیماهم فی وجوههم من أثر السجود

سجده، مظهر روحیه بندگی و نیایش انسان به درگاه الهی است و این روحیه در پرتو مظاهر آن، در اندام ظاهری انسان (چهره) تأثیر می گذارد.

ص: 354

90- عبودیت مؤمنان صالح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 61 - 9

9- مؤمنان دارای عمل صالح ، به مقام عبودیت خداوند نائل شده اند .

من ... ءامن و عمل صلحاً فأولئك يدخلون الجنة ... جنت عدن التي وعد الرحمن عباد

91- عبودیت نوح(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 76 - 6

6- نوح (ع) و خاندانش ، از بندگان مخلص و برگزیده خدا بودند .

إلّا عباد الله المخلصين . ولقد نادينا نوح... ونجّيناه وأهله من الكرب العظيم

ذکر داستان نوح(ع) و خاندانش پس از یاد کردن از بندگان خالص خدا در طول تاریخ، می تواند به منظور بیان الگو و نمونه ای از آن بندگان مخلص باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 81 - 2, 1

1 - حضرت نوح ، از بندگان مؤمن خدا

إنّه من عبادنا المؤمنين

2- نوح پیامبر ، از بندگان برجسته و مقرب خداوند

إنّه من عبادنا

برجسته و مقرب بودن نوح(ع)، از اضافه «عباد» به ضمیر جلاله «نا» به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 9 - 5

5 - مقام عبودیت و بندگی خداوند ، از اوصاف عالی حضرت نوح (ع)

فَكَذَّبُوا عَبْدَنَا

وصف «عبدنا» در مقام یادکرد از تلاش های نوح(ع)، بیانگر مطلب یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تحریم - 66 - 10 - 4

4 - حضرت نوح و لوط (ع) ، دو بنده صالح و شایسته خداوند

عبدین من عبادنا صالحین

ص: 355

92- عبودیت هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 122 - 1, 2

1 - موسی و هارون (علیهما السلام)، از بندگان مؤمن خدا

إِنَّهُمَا مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ

2 - موسی و هارون (علیهما السلام)، از بندگان برجسته و مقرب خداوند

إِنَّهُمَا مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ

برجسته و مقرب بودن موسی و هارون (علیهما السلام)، از اضافه «عباد» به ضمیر «نا» به دست می آید.

93- عبودیت یعقوب (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 45 - 3

3 - ابراهیم، اسحاق و یعقوب (علیهم السلام)، از بندگان حقیقی و بلندمرتبه خداوند

عَبْدَنَا إِبْرَاهِيمَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ

تصریح به عبد بودن ابراهیم، اسحاق و یعقوب (ع) - با آن که همه انسان ها عبد هستند - و نیز اضافه آن به ضمیر جلاله (نا)، می تواند گویای برداشت یاد شده باشد.

94- عوامل اظهار عبودیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 120 - 3

3 - توجه و آگاهی به عظمت خداوند، وادارکننده آدمی به پرستش او و اظهار عبودیت به درگاه وی

وَأَلْقَى السَّحْرَةَ سَاجِدِينَ

مجهول آوردن فعل «ألقى» حکایت از آن دارد که ساحران با دیدن معجزه موسی (ع) پی به عظمت خداوند برده و بی اختیار به درگاه او به سجده افتادند.

95- عوامل تقویت عبودیت محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 65 - 11

11- نزول آیات تاریخ پیامبران و یگانه پرستی آنان ، به امر خداوند و در جهت منظور تقویت بندگی و یکتاپرستی پیامبر (صلی الله علیه و آله) بود .

و ما نتنزل إلا بأمر ربك . . فاعبدہ واصطبر لعبدته

ارتباط دو آیه اخیر با آیات پیشین - که بیانگر تاریخ انبیا بود - گویای نکته یاد شده است.

ص: 356

96- عوامل عبودیت ملائکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 19 - 3

3 - توجه فرشتگان به رحمت گسترده الهی ، عامل عبادت همیشگی آنان به درگاه حق *

الملئکه الذین هم عبد الرحمن

ذکر «عباد الرحمان» به جای «عباد الله» و امثال آن، می تواند نشانگر این نکته باشد که ملائکه با توجه به رحمت گسترده خداوند، به عبادت او روی آورده اند.

97- مراتب عبودیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 73 - 16

16- اخلاص در عبادت و استمرار آن ، از مراتب کمال عبودیت و بندگی برای خداوند

و كانوا لنا عبدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 38 - 8

8 - تسبیح و تنزیه مستمر خداوند ، والاترین مرتبه عبودیت و بندگی است .

فإن استكبروا فالذین عند ربك یسبحون له باللیل والنهار

خداوند در برابر استکبار مشرکان از عبادت او، به بیان عبادت مستمر و مداوم فرشتگان می پردازد. از این مطلب فهمیده می شود که استمرار و تداوم تسبیح و تنزیه، بالاترین مرتبه بندگی است.

98- مشکلات عبودیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 13 - 5

5- راه حق و بندگی خدا، دارای سختی ها و مشکلات و نیازمند پایداری و استقامت

قالوا ربنا الله ثم استقموا

واژه استقامت، نشان دهنده دشواری راه و نیازمندی به پایداری است.

ص: 357

99- مقام عبودیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 1 - 8

8- بندگی برای خدا، از شریف ترین و عزیزترین مرتبه ها، برای انسان است.

أنزل علی عبده الکتب

استفاده از عنوان «عبد» برای معرفی پیامبر (صلی الله علیه و آله)، نشان دهنده جایگاه بلند این رتبه و منزلت، در قاموس کمالات و فضیلت های انسانی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 61 - 8

8- بندگی خداوند، مرتبتی والا و موجب ورود به بهشت

جنت عدن التي وعد الرحمن عباده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 19 - 19

19 - عبودیت و بندگی خدا، شرف و مقامی والا در بینش سلیمان (ع)

و أدخلنی برحمتک فی عبادک الصالحین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 30 - 8

8 - بندگی شایسته خدا، مقامی بس والا برای بشر

نعم العبد إنّه أواب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 36 - 5

5- عبودیت خداوند ، مقامی است بس ارجمند .

أليس الله بكاف عبده

100- منشأ عبودیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 64 - 6

6- عبودیت و بندگی ، نماد و نتیجه حق شناسی انسان در برابر پروردگاری خداوند است .

إِنَّ اللَّهَ هُوَ رَبِّي وَرَبَّكُمْ فَاعْبُدُوهُ

از تفریح «فاعبدوه» بر «إِنَّ اللَّهَ رَبِّي وَرَبَّكُمْ» می توان استفاده کرد که باور به ربوبیت یگانه الهی، آدمی را به مسؤولیت و وظیفه عبودیت و بندگی رهنمون می سازد.

ص: 358

101- موانع عبودیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 172 - 5

5- شخصیت والای مسیح (ع) و مقام بلند فرشتگان ، مانع آنها از بندگی خداوند نیست .

لن يستنكف المسيح ان يكون عبداً لله ولا الملائكة المقربون

102- نشانه عبودیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 70 - 15

15 - پیشانی بر خاک نهادن ، از دیرباز نشانه خضوع و فروتنی در برابر خداوند و جلوه بارز بندگی او بوده است .

فألقى السحرة سجداً

103- نشانه های عبودیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - حمد - 1 - 1 - 12

12 - حسن بن فضال گوید : « سألت الرضا (ع) (ع) عن « بسم الله » ، فقال : معنى قول القائل « بسم الله » اسم على نفسى سمه من سمات الله عز وجل وهى العباده . . . » ;

امام رضا(ع) در پاسخ سؤال از معنای «بسم الله» فرمود: معنای سخن کسی که می گوید «بسم الله» این است که یکی از نشانه های بندگی خدای عز و جل را بر خود می نهم . . .».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 172 - 11

11 - سپاسگزاری به درگاه الهی ، نشانه بندگی و توحید در عبادت و اطاعت خداوند است .

واشكروا لله إن كنتم إياه تعبدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - ایمان به وحدانیت خدا و قیامت و انجام اعمال صالح ، نشانه عبودیت و بندگی خدا

و یتکبر فسیحشرهم إلیه جمیعاً. فاما الذین ءامنوا و عملوا الصلحت

خداوند از کسانی که استتکاف نمی کنند و او را عبادت می کنند، به مؤمنان دارای اعمال صالح تعبیر کرد. متعلق ایمان به دلیل آیات گذشته، قیامت (فسیحشرهم) و وحدانیت خدا (انما الله اله واحد) است.

ص: 359

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 120 - 5

5 - به خاک افتادن و سجده کردن ، از دیرباز جلوه بارز بندگی ، پرستش و تسلیم بوده است .

و ألقى السحرة سجدین

ظاهراً مراد از «سجده» پیشانی بر خاک ساییدن است. بنابراین کلمه «سجدین» بیانگر این است که اظهار خضوع با پیشانی بر خاک نهادن (سجده) سابقه طولانی داشته و آیه بعد «ءامنا برب العلمین» دلالت می کند که این عمل برای اظهار بندگی بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 14 - 11

11 - اقامه نماز ، بارزترین جلوه عبودیت در برابر خداوند است .

فاعبدنی و أقم الصلوه

تردیدی نیست که اقامه نماز، خود عبادت است. ذکر نماز پس از امر به عبادت، حکایت از نقش نماز در تحقق بخشیدن به بندگی خداوند دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 27 - 9

9- انقیاد کامل در برابر خداوند ، جلوه عبودیت در برابر او است .

بل عباد مکرمون . لایسبقونه بالقول و هم بأمره یعملون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 109 - 7

7 - استغفار و دعا برای جلب رحمت الهی ، از مشخصات عبودیت و ایمان

إِنَّهٗ كَانَ فَرِيقٌ مِّنْ عِبَادِي يَقُولُونَ رَبَّنَا ءَامِنَّا فَاعْفُرْ لَنَا وَارْحَمْنَا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - سجده ، جلوه بارز بندگی ، پرستش و تسلیم در میان ملت ها در طول تاریخ

فألقى السحرة سجدين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - تسلیم شدن در برابر خدا ، تبلور عبودیت و بندگی انسان در پیشگاه او

أمرت أن أعبد ربّ هذه. .. وأمرت أن أكون من المسلمين

بر این فرض که «أمرت أن أكون. ..» عطف تفسیری بر «أمرت أن أعبد...» باشد، می توان مطلب یاد شده را به دست آورد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 92 - 4

4 - تلاش برای هدایت خلق با پیام وحی ، تبلور روحیه عبودیت و تسلیم در برابر خدا

إِنَّمَا أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ .. وَأُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ . وَأَنْ أَتْلُوا الْقُرْآنَ

با توجه به ارتباط «وَأَنْ أَتْلُوا» با آیه قبل، می توان مطلب یاد شده را استفاده کرد. ضمناً از تعبیر «فمن اهتدى...» استفاده می شود که تلاوت مزبور، تلاوت شخصی نیست؛ بکله تلاوتی است در راستای تبلیغ و هدایت مردمان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 37 - 14

14 - سجده ، اصلی ترین نماد و نمود عبودیت

لَا تَسْجُدُوا .. وَاسْجُدُوا ... إِنْ كُنْتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 23 - 4

4 - ایمان و عمل صالح ، تجلی عبودیت و بندگی انسان به درگاه خداوند است .

عِبَادَةُ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ

توصیف بندگان خداوند به مؤمنان دارای عمل صالح، حکایت از آن دارد که ایمان و عمل صالح، تبلوری از عبودیت و بندگی او است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 29 - 16,27

16- رکوع و سجود (نماز) ، عالی ترین جلوه نیایش و عبودیت خلق در برابر خدا

تَرِيهَم رُكْعًا سَجْدًا

از این که رکوع و سجود به عنوان ارکان نماز، از میان همه عبادات، اختصاص به ذکر یافته است؛ ویژگی و اهمیت آن استفاده می شود.

27- سجده ، مظهر بندگی و خضوع به درگاه خداوند

سیماهم فی وجوههم من أثر السجود

از میان همه عبادات و مظاهر عبادی، «سجده» اختصاص به ذکر یافته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 62 - 3

3 - سجده، نمود بارز کرنش در برابر خداوند و اظهار عبودیت و بندگی در پیشگاه او

فاسجدوا لله و اعبدوا

با توجه به این که سجده، خود نوعی عبادت است، اختصاص به ذکر یافتن آن نشانگر مطلب بالا است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 29 - 3

ص: 361

3 - رسیدن به مقام اطمینان ، رضایت از کار های خداوند و مورد پسند خدا بودن ، از نشانه های رسیدن به مقام عبودیت است .

يَأْتِيهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ .. رَاضِيَةً مَرْضِيَّةً . فادخلى فى عبدى

حرف «فاء»، برای تفریع ما بعد بر قبل است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - علق - 96 - 10 - 3

3 - نماز ، جلوه عبودیت انسان است .

عبدًا إذا صَلَّى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - علق - 96 - 19 - 9, 16

9 - سجده ، تجلّی گاه عبودیت انسان و نمای برجسته نماز

عبدًا إذا صَلَّى .. و اسجد

16 - قصد قربت ، نشانه عبودیت و از اجزای نماز

ینهی . عبدًا إذا صَلَّى ... لاتطعه ... و اقترب

104- نشانه های عبودیت ایوب (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 41 - 11

11 - ندای ایوب (ع) به درگاه الهی ، جلوه ای از عبودیت او است .

و اذکر عبدنا أيوب إذ نادى ربّه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 44 - 16

16 - صبر ایوب (ع) ، جلوه ای از عبودیت و خداخواهی او

و اذکر عبدنا ایوب . . نعم العبد إنه أواب

105- نشانه های عبودیت سلیمان (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 31 - 5

5- ماجرای سان دیدن سلیمان (ع) از اسب ها ، جلوه ای از بندگی و خداخواهی او

نعم العبد إنه أواب . إذ عرض عليه بالعشيّ الصفت الجیاد

برداشت یاد شده مبتنی بر این دیدگاه است که «إذ» متعلق به «أواب» باشد که در این صورت، آیه شریفه درصدد بیان مصداق و نمونه ای از صفت «أواب» بودن سلیمان(ع) است.

ص: 362

1- احکام عتق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 39 - 5

5 - « دخل ابن أبي سعيد المكارى على الرضا (ع) . . . فقال : رجل قال عند موته : كلّ مملوك لى قديم فهو حرّ لوجه الله فقال (ع) : . . . إنّ الله - تبارک و تعالی - يقول فى كتابه « حتّى عاد كالعرجون القديم » فما كان من ممالیکه أتى له ستة أشهر فهو قديم حرّ . . . »

ابن أبی سعیدمکاری می گوید: بر امام رضا(ع) وارد شدم . . . وگفتم: شخصی به هنگام مرگ خود می گوید: تمام بندگان قدیم من در راه خدا آزادند. امام فرمود: ... خداوند - تبارک و تعالی - در کتاب خود می فرماید: «حتّى عاد كالعرجون القديم». پس هر کدام از بندگان او که شش ماه از مملوک بودنش گذشته باشد، قدیم و آزاد است...».

2- ارزش عتق برده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 13 - 2

2 - آزادسازی بردگان و سهیم شدن در آزادی آنان ، وظیفه ای سنگین ، پرارزش و نیازمند همتی والا است .

و ما أدريک ما العقبه . فکّ رقبه

فعل «فکّ»؛ یعنی، آزاد و رها کرد. گفته شده است: مراد از «فکّ رقبه»، کمک به پرداخت قیمت بردگان است (مصباح). بنابراین «فکّ»، شامل «عتق عبد»، «کتابه»، «تدبیر» و پرداخت بخشی از قیمت عبد نیز می شود.

3- اهمیت عتق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 3 - 6,7

6 - آزاد کردن بنده ، سفارش خداوند به ظاهرکننده

ذلکم توعظون به

مشارالیه «ذلکم»، «فتریر رقبه» می باشد و ضمیر «به» به «ذلکم» بازمی گردد. «وعظ» (مصدر «توعظون») به معنای

توصیه به اطاعت است (مصباح المنیر).

7- آزاد کردن بنده، وظیفه ای مهم بر عهدهظهارکننده است و او نباید آن را سرسری گرفته و به آن بی توجهی کند.

فتحیر رقبه . . . ذلکم توعظون به

توصیه خداوند به آزاد کردن بنده - پس از این که در «فتحیر رقبه» فرمان آن را داده است - شاید بدان منظور است کهظهارکننده می تواند آن را جدی نگیرد و احیاناً با بی توجهی از کنار آن بگذرد.

4- اهمیت عتق برده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 60 - 15، 2

2- وجوب صرف صدقات بر تألیف قلوب، آزادی بردگان، بدهکاران، راه خدا و در راه ماندگان

إنما الصدقات . . . والمؤلفه قلوبهم وفي الرقاب والغرمین وفي سبیل اللّٰه وابن ال

15- تلاش جدی و پیگیر اسلام در جهت آزادی هر چه بیشتر بردگان

إنما الصدقات للفقراء . . . وفي الرقاب

تعیین بخشی از صدقات، برای آزادی بردگان، رسای به برداشت فوق است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12- نور - 24 - 33 - 13

13- حمایت اسلام از آزادی بردگان

الذین یتغون الکتب ممّا ملکت أیمنکم فکاتبوهم إن علمتم فیهم خیرًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20- بلد - 90 - 13 - 6، 3، 2، 1

1- آزادسازی بردگان و هزینه کردن ثروت در این راه، خواسته خداوند از ثروتمندان است.

فکّ رقبه

جمله «يقول أهلكت مالا لبدا» در آیات پیشین، بیانگر این است که روی سخن در این آیات با ثروتمندان است. «رقبه»؛ یعنی، گردن و کنایه از تمام بدن است؛ زیرا با به بند کشیده شدن گردن، تمام بدن اسیر می شود.

2 - آزادسازی بردگان و سهیم شدن در آزادی آنان ، وظیفه ای سنگین ، پرارزش و نیازمند همتی والا است .

و ما أدريك ما العقبه . فكّ رقبه

فعل «فكّ»؛ یعنی، آزاد و رها کرد. گفته شده است: مراد از «فكّ رقبه»، کمک به پرداخت قیمت بردگان است (مصباح). بنابراین «فكّ»، شامل «عتق عبد»، «کتابه»، «تدبیر» و پرداخت بخشی از قیمت عبد نیز می شود.

3 - مالکان برده ، در کمک های اقتصادی به جامعه ، باید آزادسازی بردگان خویش را در اولویت قرار دهند .

يقول أهلكت مالا لبدا .. فلاقتحم العقبه ... فكّ رقبه

مفاد این آیه - با توجه به آیات پیشین - این است که مدعیان انفاق، اگر همچنان بردگان خویش را در بند نگه دارند، روشن می شود که آنان در ادعای انفاق گری، صداقت ندارند.

6 - خداوند ، حق آزاد شدن را از هیچ برده ای سلب نکرده و کسی را به بردگی همیشگی ، محکوم نکرده است .

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 14 - 6

6 - «عن الرضا (ع) : . . . علم الله عزوجل أن كل أحد لا يقدر على فك رقبه فجعل إطعام اليتيم و المسكين مثل ذلك ;

از امام رضا(ع) روایت شده که فرمود: . . . خدای عزوجل می دانست که تمامی افراد، توانایی آزاد کردن بنده را ندارند. پس غذا دادن به یتیم و مسکین را همسان آزاد کردن بنده قرار داد».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 17 - 3

3 - ایمان آوردن و تشویق یکدیگر به صبر و ترحم، برتر از اقدام به آزادسازی بردگان و تغذیه یتیمان و مساکین است .

ثمّ كان من الذين

حرف «ثمّ» برای تراخی رتبی است و دلالت دارد که آنچه بعد از آن آمده، در مرتبه ای والاتر از کارهای قبل است.

5- برکت اخروی ولای عتق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 18 - 1

1 - آزادکنندگان برده و غذادهندگان به یتیمان و مستمندان، در صورت ایمان آوردن و توصیه به صبر و رحمت، در آخرت قرین نیک بختی و سرشار از خیر و برکت خواهند بود .

أولئك أصحاب الميمنه

«يُمنن» و «ميمنه» به معنای برکت است (قاموس). مصاحبت با برکت، کنایه از سرشاری و تداوم آن است.

6- پاداش عتق برده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 13 - 8

8 - «إن أعرابياً قال لرسول الله (صلى الله عليه وآله) علّمني عملاً يدخلني الجنة؟ قال : أعتق النّسمه و فكّ الرقبه . قال : أو ليستا بواحدة؟

قال له : إنَّ عتق الرقبة أن تفرّد بعنتقها و فكّ الرقبة أن تُعين في عتقها . . . ;

مردی بادیه نشین به رسول خدا(صلی الله علیه و آله) عرض کرد: عملی را به من تعلیم ده که مرا به بهشت ببرد. رسول خدا(صلی الله علیه و آله) فرمود: «أَعْتَقِ النَّسْمَةَ وَفُكِّ الرِّقْبَةَ» آن مرد گفت: آیا «عتق نسمة و فكّ رقبة» هر دو، به یک معنا (آزاد کردن برده) نیست؟ فرمود: نه؛ «عتق رقبة» آن است که به تنهایی برده را آزاد کنی و «فكّ رقبة» آن است که در آزادی برده ای کمک کنی».

ص: 365

7- توصیه به عتق برده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 13 - 1

1 - آزادسازی بردگان و هزینه کردن ثروت در این راه ، خواسته خداوند از ثروتمندان است .

فکّ رقبه

جمله «يقول أهلكت مالا- لبدأ» در آیات پیشین، بیانگر این است که روی سخن در این آیات با ثروتمندان است. «رقبه»؛ یعنی، گردن و کنایه از تمام بدن است؛ زیرا با به بند کشیده شدن گردن، تمام بدن اسیر می شود.

8- حق عتق برده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 13 - 6

6 - خداوند ، حق آزاد شدن را از هیچ برده ای سلب نکرده و کسی را به بردگی همیشگی ، محکوم نکرده است .

فکّ رقبه

9- روش عتق برده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 33 - 16، 12

12 - صلاحیت برای آزادی ، شرط لزوم تنظیم سند آزادی با بردگان از سوی مالکان آنان

الذین یتغون الکتب ممّا ملکتم فکاتبوهم إن علمتم فیهم خیراً

16 - قرارداد بردگان با مالکانشان جهت باز خرید خویش ، یکی از راه های آزادی آنان است .

الذین یتغون الکتب ممّا ملکتم فکاتبوهم

10- سرزنش اعراض از عتق برده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - حذف آزادسازی بندگان از فهرست کمک های مالی به جامعه ، شیوه ای مطرود در نظام انفاق های خدایسند

يقول أهلكم مالاً لبدأ . . . فلاقتحم العقبه . . . فكّ رقبه

11- سعادت اخروی ولای عتق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 366

1 - آزادکنندگان برده و غذادهندگان به یتیمان و مستمندان ، در صورت ایمان آوردن و توصیه به صبر و رحمت ، در آخرت قرین نیک بختی و سرشار از خیر و برکت خواهند بود .

أُولَئِكَ أَصْحَابُ الْمِيمَنَةِ

«يُمْنٌ» و «مِيمَنَةٌ» به معنای برکت است (قاموس). مصاحبت با برکت، کنایه از سرشاری و تداوم آن است.

12- شرایط عتق برده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 33 - 12

12 - صلاحیت برای آزادی ، شرط لزوم تنظیم سند آزادی با بردگان از سوی مالکان آنان

الذین يبتغون الكتب ممّا ملكت أيمنكم فكاتبوهم إن علمتم فيهم خيرًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 39 - 5

5 - « دخل ابن أبي سعيد المكارى على الرضا (ع) . . . فقال : رجل قال عند موته : كلّ مملوك لى قديم فهو حرّ لوجه الله فقال (ع) : . . . إن الله - تبارك و تعالی - يقول فى كتابه « حتّى عاد كالعرجون القديم » فما كان من ممالیکه اتى له سته أشهر فهو قديم حرّ . . . »

ابن ابى سعیدمکارى مى گوید: بر امام رضا(ع) وارد شدم . . . و گفتم: شخصی به هنگام مرگ خود مى گوید: تمام بندگان قدیم من در راه خدا آزادند. امام فرمود: ... خداوند - تبارک و تعالی - در کتاب خود مى فرماید: «حتّى عاد کالعرجون القديم». پس هر کدام از بندگان او که شش ماه از مملوک بودنش گذشته باشد، قدیم و آزاد است...».

13- عتق برده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 177 - 11، 5

5 - ایمان به خدا ، قیامت ، فرشتگان ، کتاب های آسمانی و پیامبران و پرداخت مال (انفاق) برای رفع نیاز مستمندان و آزادی بردگان از مسائل اساسی دین است .

ليس البر أن تولوا وجوهكم . . . و لكن البر من آمن بالله ... و آتى المال على حبه

ولكن البر من ءامن . . . وءاتى المال على حبه ... فى الرقاب

«رقاب» جمع رقبه و به معنای بردگان می باشد و «فى الرقاب» عطف بر «ذوی القربی» است. وجود حرف «فى» در عنوان بردگان - بر خلاف دیگر عناوین یاد شده - گویای این است که: مقصود از «ءاتى المال على حبه ... فى الرقاب» پرداخت مال برای آزاد کردن آنان است نه پرداخت مال به خود آنان.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 367

10 - استقلال قوم موسی (ع) و خارج شدنشان از بردگی فرعونیان ، از نعمت های بزرگ خداوند بر آنان

و جعلکم ملوکاً

چون همه قوم موسی نمی توانند ملک (پادشاه) باشند، بنابراین مراد از ملک، با توجه به سابقه بردگی آنان برای فرعونیان، این است که آنها به استقلال رسیدند و سرنوشتشان به دست فرعونیان رقم نمی خورد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 89 - 7،8،12،14

7 - تغذیه ده مسکین و یا تهیه پوشاک برای آنان و یا آزاد کردن یک برده کفاره شکستن سوگند

فکفرتہ اطعام عشره مسکین . . . اهلکم او کسوتهم او تحریر رقبه

8 - شکننده قسم ، مخیر در برگزیدن هر یک از انواع سه گانه کفاره قسم (تغذیه مساکین ، تهیه پوشاک برای آنان و آزاد کردن برده)

فکفرتہ اطعام عشره مسکین . . . او کسوتهم او تحریر رقبه

تفریع جمله «فمن لم یجد» بر جملات پیشین تصریح به این دارد که مکلف در انتخاب هر یک از موارد سه گانه مخیر است چنانچه فرموده بود «او صیام ثلثه ایام» احتمال لزوم مراعات ترتیب بین آن موارد وجود داشت.

12 - نجات بردگان از بردگی ، مورد توجه دین اسلام

او تحریر رقبه

14 - کفاره شکستن سوگند - در صورت ناتوانی از اطعام ده مسکین و یا تهیه پوشاک برای آنان و یا آزاد کردن برده - ، سه روز روزه گرفتن است .

فمن لم یجد فصیام ثلثه ایام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 33 - 20

20 - برده دارانی که با کمک مالی خویش ، به روند آزادگی بردگان تسریع بخشند ، مورد تشویق و تحسین خدا هستند .

فکاتبوهم . . . وءاتوهم من مال اللّٰه الذی ءاتیکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 3 - 5

5 - کفارہ ظہار ، ابتدا آزاد کردن یک بنده است .

فتح‌ریر رقبه من قبل آن یتما سنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 4 - 1

1 - ظہارکننده ، در صورتی که آزاد کردن بنده برایش مقدور نباشد ، باید دو ماه روزه بگیرد .

فمن لم یجد فصیام شهرین

ص: 368

14- عتق درظهار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 3 - 7

7 - آزاد کردن بنده ، وظیفه ای مهم بر عهدهظهارکننده است و او نباید آن را سرسری گرفته و به آن بی توجهی کند .

فتحیر رقبه . . . ذلکم توعظون به

توصیه خداوند به آزاد کردن بنده - پس از این که در «فتحیر رقبه» فرمان آن را داده است - شاید بدان منظور است کهظهارکننده می تواند آن را جدی نگیرد و احیاناً با بی توجهی از کنار آن بگذرد.

15- عتق زید بن حارثه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 37 - 4

4 - زیدبن حارثه ، برده آزاد شده پیامبر (صلی الله علیه و آله) بود .

و إذ تقول للذی . . . و أنعمت علیه

این که «مراد از «أنعمت علیه» چیست؟»، نوع مفسران بر آن اند که مراد، آزاد شدن زید از سوی پیامبر (صلی الله علیه و آله) است.

16- فرجام اخروی معرضان از عتق برده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 19 - 1

1 - منکران آیات الهی که به بردگان ، یتیمان و مسکینان خدمتی نکرده و صبر و ترحم ، را رواج ندهند ، در آخرت گرفتار فرجامی شوم و نکبت بار خواهند شد .

و الذین کفروا بایتنا هم أصحاب المشئمه

«مشأمه» از «شؤم»، نقطه مقابل یؤمن (صحاح) گرفته شده است. (العین)

17- فضایل اخروی ولای عتق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - گروه سمت راست در آخرت ، مجموعه ای سامان یافته از مؤمنانی که حامی بردگان و یتیمان و مسکینان بوده و مردم را به صبر و تَرَحُّم ترغیب کرده اند .

و ما أدريک ما العقبه . . . أولئک أصحاب الميمنه

«أَيْمَن» و «مِيمَنه»، نقطه مقابل «أَيْسَر» و «مَيْسَره» (سمت چپ) است (صحاح اللغه). تقابل این دسته با «أصحاب المشأمه» - با توجه به این که «مشأمه» در یک احتمال به معنای «مَيْسَره» است (صحاح) - بیانگر آن است که قرار گرفتن در سمت راست یا چپ در آخرت، نشانگر فرجام افراد است.

ص: 369

18- فضیلت عتق برده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 13 - 5

5- فضیلت آزادسازی بردگان ، ویژه نوع خاصی از آنان نیست .

فکّ رقبه

واژه «رقبه»، نکره ای است که به هیچ خصوصیتی مقید نشده است. بنابراین بر هر برده ای قابل تطبیق است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 14 - 5

5- فضیلت آزادسازی بردگان ، برتر از تغذیه گرسنگان جامعه است . *

فکّ رقبه . أو إطعم

تقدیم «فکّ رقبه»، بیانگر برداشت یاد شده است.

کیفر اخروی اعراض از عتق برده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 20 - 3

3- انکار آیات الهی ، آزاد نکردن بردگان و غذا ندادن به گرسنگان یتیم و مسکین و توصیه نکردن به صبر و ترحم ، مایه گرفتاری به آتش فراگیر و گریزناپذیر

فکّ رقبه . . . و الذین کفروا ... علیهم نار مؤصده

19- مراد از عتق برده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 13 - 8

8- « إِنَّ أَعْرَابِيًّا قَالَ لِرَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وآله) عَلَّمَنِي عَمَلًا يَدْخُلُنِي الْجَنَّةَ ؟ قَالَ : أَعْتَقَ النَّسَمَةَ وَفُكَّ الرِّقْبَةَ . قَالَ : أَوْ لَيْسَتْ بَوَاحِدَةٍ ؟ قَالَ لَهُ : إِنَّ عَتَقَ الرِّقْبَةَ أَنْ تَفْرَدَ بَعْتَقَهَا وَفُكَّ الرِّقْبَةَ أَنْ تُعِينَ فِي عَتَقِهَا . . . » ;

مردی بادیه نشین به رسول خدا(صلی الله علیه و آله) عرض کرد: عملی را به من تعلیم ده که مرا به بهشت ببرد. رسول خدا(صلی الله علیه و آله) فرمود: «أَعْتَقِ النَّسَمَةَ وَفُكِّ الرِّقَبَةَ» آن مرد گفت: آیا «عتق نسمة و فک رقبه» هر دو، به یک معنا (آزاد کردن برده) نیست؟ فرمود: نه؛ «عتق رقبه» آن است که به تنهایی برده را آزاد کنی و «فک رقبه» آن است که در آزادی برده ای کمک کنی».

ص: 370

20- معرضان از عتق برده در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 19 - 2

2 - سمت چپ در آخرت ، جایگاه استقرار کسانی است که به آیات الهی کفر ورزیده و از آزادسازی بردگان ، غذا دادن به یتیمان و مستمندان و توصیه یکدیگر به صبر و ترحم ، امتناع کرده اند .

فکّ رقبه . . . و الذین کفروا بایتنا هم أصحاب المشئمه

چنانچه «مشأمه» به معنای «سمت چپ» باشد - که در «صحاح» از جمله معانی آن شمرده شده است - برداشت یاد شده استفاده می شود. کلمه «أصحاب»، بیانگر حضور طولانی «اصحاب المشأمه» در سمت چپ است به گونه ای که با آن مصاحبت داشته و از آن فاصله نمی گیرند.

ص: 371

6- عثمان بن سعد

1- عثمان بن سعد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 155 - 15

15 - فرار عقبه بن عثمان و عثمان بن سعد از رویارویی با دشمن در جنگ احد ، در اثر وسوسه های شیطان

انّ الذین تولّوا منکم یوم التقی الجمعان انّما استزلّهم الشیطان ببعض ما کسبوا

امام باقر و یا امام صادق (ع) درباره «انّما استزلّهم الشیطان ببعض ما کسبوا . . .» فرمودند: فهو فی عقبه بن عثمان و عثمان بن سعد.

تفسیر عیاشی، ج 1، ص 201، ح 156؛ تفسیر برهان، ج 1، ص 322، ح 1.

2- عثمان بن عفان

تبلیغ عثمان بن عفان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 6 - 5

5 - عثمان بن عفان ، از حاضران مجلس پیامبر (صلی الله علیه و آله) در ماجرای ابن ام مکتوم و ارشاد کننده کافران مکه در عصر بعثت *

أمّا من استغنی . فأنت له تصدّی

در شأن نزول آیه شریفه از تفسیر قمی نقل شده که فرد مورد نظر از ضمیر خطاب در «أنت له تصدّی»، عثمان بوده است. او در صدد مسلمان ساختن حاضران مجلس - که از چهره های برجسته قریش بودند - برآمده بود.

3- عثمان بن عفان در مجلس محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 6 - 5

5 - عثمان بن عفان ، از حاضران مجلس پیامبر (صلی الله علیه و آله) در ماجرای ابن ام مکتوم و ارشاد کننده کافران مکه در عصر بعثت *

أَمَّا مِنْ اسْتِغْنَى . فَأَنْتَ لَهُ تَصَدَّى

در شأن نزول آیه شریفه از تفسیر قمی نقل شده که فرد مورد نظر از ضمیر خطاب در «أنت له تصدی»، عثمان بوده است. او

ص: 372

در صدد مسلمان ساختن حاضران مجلس - که از چهره های برجسته قریش بودند - برآمده بود.

عثمان بن مظعون

4- زهد عثمان بن مظعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 87 - 22

22 - تصمیم و عزم برخی از اصحاب پیامبر (صلی الله علیه و آله) (علی (ع)، ابوذر، ابوبکر، سلمان، معقل بن مقرن و عثمان بن مظعون و...) برای دوری جستن از برخی مواهب دنیوی

یا ایها الذین ءامنوا لاتحرموا طیب ما احل الله لکم

برداشت فوق بر اساس شأن نزولی است که در برخی تفاسیر همانند مجمع البیان و در المنثور آمده است.

ص: 373

7- عجب

1- عجب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 188 - 3

3 - خودپسندی و شهرت طلبی عالمان اهل کتاب

لا تحسبنّ الذّین یفرحون بما آتوا و یحبّون ان یحمدوا بما لم یفعلوا

2- آثار عجب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 213 - 32

32 - حسد و خودخواهی (بغی) عالمان ناشایسته ، ریشه اختلافات دینی

و ما اختلف .. بغیاً بینهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 155 - 5,7

5 - خودخواهی و دنیاپرستی برخی مجاهدان احد ، موجب نفوذ شیطان در آنان و گریزشان از صحنه کارزار

قد اهتمّتهم انفسهم .. انّ الذّین تولّوا .. انّما استزلّهم الشّیطان ببعض ما کسبو

خودمحوری و دنیاطلبی، که معنای جمله «قد اهتمّتهم انفسهم» است، می تواند مصداق روشن و مورد نظر از جمله «ببعض ما کسبوا» باشد.

7 - خودمحوری و دنیاپرستی انسان ، زمینه نفوذ شیطان برای فرار از کارزار و ترک جهاد

قد اهتمّتهم انفسهم .. انّ الذّین تولّوا .. انّما استزلّهم الشّیطان ببعض ما کسبو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 27 - 16

16 - حسد و خودخواهی ، ریشه و آغاز برادرکشی در تاریخ

قال لاقتلنک

ص: 374

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 25 - 9

9 - غرور و اعتماد به نیروی رزمی خود و غفلت از امداد های الهی ، زمینه ساز شکست است .

إذ أعجبتمكم أكثر تكلم... ثم وليتم مدبرين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 24 - 9

9 - غرور و خودپسندی ملت ها ، مایه محرومیت آنان از هدایت و ره یابی به حق

وزین لهم الشیطن أعملهم... فهم لایهتدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 8 - 12

12 - عجب و خودپسندی ، جلوه گمراهی

أفمن زین له سوء عمله فرءاه حسناً فإنّ الله یضللّ من یشاء و ینهدی من یشاء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 15 - 9

9 - خودبینی و خدافراموشی ، عامل استکبار آدمی در برابر دین

قالوا من أشدّ متآقوه أولم یروا أنّ الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 23 - 5

5 - عجب و خودپسندی ، زمینه صفت فخر فروشی است .

و الله لایحبّ کلّ مختال فخور

تقدیم «مختال» بر «فخور»، می تواند بیانگر مطلب یاد شده باشد.

1 - تبختر و به خودبالیدن ، از نشانه های کفر و از اوصاف کافران است .

ثم ذهب إلى أهله يتمطي

مفسران واژه «یتمّطی» را به معنای «تبختر» دانسته اند؛ زیرا این واژه یا از ماده «مط» (کشیدن پاها و گام ها) است و یا از ماده «مطا» (پشت). در هر دو صورت، مقصود تبختر و فخرفروشی است.

2 - تبختر و خودبینی ، از موانع پذیرش حقایق الهی

ولكن كذب وتولى . ثم ذهب إلى أهله يتمطي

توصیف کافران تکذیب گر، به انسان های خودبین و مغرور، می تواند اشاره به علت تکذیب آنان داشته باشد.

3- آثار عجب کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 8 - 35 - 11

11 - خودپسندی و زیبا دیدن رفتار زشت خویش ، جلوه گمراهی کافران

أفمن زین له سوء عمله .. فَإِنَّ اللَّهَ يَضِلُّ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که جمله «فإنَّ الله يضلُّ..» در مقام تعلیل برای «أفمن زین...» است؛ یعنی، از آن جایی که آنان رفتار زشت خود را زیبا می دیدند و به خود پسندی گرفتار آمدند؛ خداوند هر کسی را که بخواهد - مانند این دسته - گمراه خواهد ساخت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 52 - 4

4 - غرور و خودخواهی کافران ، عامل مخالفت آنان با قرآن و پیامبر (صلی الله علیه و آله)

بل یرید کلّ امریء منهم أن یوتی صحفًا منشره

4- اجتناب از عجب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 17 - 3

3 - خداوند با بیان نقش اصلی خویش در پیروزی جنگ بدر زمینه ساز پرهیز پیکارگران بدر از اعجاب و غرور به خاطر پیروزی در آن نبرد

فلم تقتلوهم ... و ما رمیت إذ رمیت

از اهداف آیه مورد بحث، که پیروزی مؤمنان را برخاسته از اراده خدا دانسته، این است که پیکارگران بدر پیروزی را نعمتی از جانب خداوند بدانند و از آن قدرت خویش نشمارند تا به غرور و اعجاب مبتلا نگردند.

5- خطر عجب ثروتمندان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 15 - 7

7- عجب و خودپسندی، خطری در کمین ثروت مندان؛ حتی کسانی که نعمت‌ها را وابسته به خداوند دیده و به ربوبیت او ایمان دارند.

رَبِّي أَكْرَمُنِ

واژه «رَبِّي»، نشانگر مؤمن بودن گوینده آن به ربوبیت خداوند است. بنابراین گرچه «الإنسان» مطلق است؛ ولی سخن درباره خداپرستان است.

ص: 376

6- خطر عجب مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 15 - 7

7- عجب و خودپسندی، خطری در کمین ثروت مندان؛ حتی کسانی که نعمت‌ها را وابسته به خداوند دیده و به ربوبیت او ایمان دارند.

رَبِّي أَكْرَمَن

واژه «رَبِّي»، نشانگر مؤمن بودن گوینده آن به ربوبیت خداوند است. بنابراین گرچه «الإنسان» مطلق است؛ ولی سخن درباره خداپرستان است.

7- سرزنش عجب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 188 - 1

1 - ناپسندی عجب و شادمانی انسان از اعمال خویش

لا تحسبنّ الذين يفرحون بما آتوا .. فلا تحسبنّهم بمفازة من العذاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 5 - 3

3- خودبزرگ بینی و افتخار به قدرت، مذموم و مورد نکوهش خداوند

أیحسب أن لن يقدر عليه أحد

8- عجب ابو جهل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 75 - 33 - 4

4- ابو جهل، فردی مغرور و فخر فروش در میان کسان خویش

ثمّ ذهب إلى أهله يتمطّی

9- عجب انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 15 - 6

6- انسان ها ، هنگام برخورداری از نعمت و رفاه ، خود را نزد خداوند ، عزّت مند و با کرامت می پندارند .

فَأَمَّا الْإِنْسَانُ إِذَا .. نَعْمَةً يَقُولُ رَبِّي أَكْرَمَن

اکرام در فعل های «أكرم» و «أكرمن»، به یک معنا نیست؛ زیرا لحن آیه شریفه گوینده «رَبِّي أَكْرَمَن» را نکوهش کرده؛ با

ص: 377

آن که اکرام را در «اُکرمه» پذیرفته است. بنابراین در «اُکرمه» مراد «رساندن نفع بدون خواری و ذلت» است - که در «مفردات راغب» از معانی اکرام شمرده شده - و در «اُکرمین» مقصود «با عظمت شمردن و بی عیب دانستن» است که در «قاموس» آمده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 5 - 1

1 - رفتار برخی از انسان ها ، بسان کسی است که خود را شکست ناپذیر و تواناترین موجود می پندارد .

أیحسب أن لن یقدر علیه أحد

فاعل «یحسب» ضمیری است که به «الإنسان» در آیه قبل برمی گردد و به قرینه آیات بعد، روی سخن با مؤمنان حقیقی نیست؛ بلکه کافران و یا آنها و منافقان مورد نظر هستند. بنابراین باید گفت: عموم «الإنسان»، یا عموم عرفی است و مراد بیشتر مردمی است که در زمان نزول این آیات، در مکه بوده و از زمره مؤمنان حقیقی نبودند و یا ارجاع ضمیر به آن، به صورت استخدام بوده و تنها بخشی از افراد مرجع ضمیر، مقصود هستند.

10- عجب اهل کتاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 188 - 3

3 - خودپسندی و شهرت طلبی عالمان اهل کتاب

لا تحسبنّ الذّین یفرحون بما آتوا و یحبّون ان یحمدوا بما لم یفعلوا

11- عجب ثروتمندان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 6 - 1

1 - به رخ کشیدن انفاق اموالی انبوه و مباحات به آن ، ورد زبان قلدر مآبان گردنکش

یقول أهلکت مالاً لبدًا

«یقول» مضارعی است که استمرار را می رساند. فاعل آن کسی است که در آیه قبل، به «فریفته قدرت خویش» توصیف شده است. «لبدًا»؛ یعنی، انباشته (مفردات راغب). مفاد آیه شریفه این است که گوینده این سخن، اهل انفاق بوده است؛ ولی به دلیل تفاخر یا ریاکاری و یا اتلاف نامیدن انفاق، مورد مذمت قرار گرفته است و یا این که او به دروغ، ادعای انفاق می کند. آیه بعد نیز با این احتمال ها سازگار است.

12- عجب ظالمان

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

20 - بلد - 90 - 6 - 1

ص: 378

1 - به رخ کشیدن انفاق اموالی انبوه و مباحات به آن ، ورد زبان قلدر مآبان گردنکش

يقول أهلكت مالا لبداً

«يقول» مضارعی است که استمرار را می رساند. فاعل آن کسی است که در آیه قبل، به «فریفته قدرت خویش» توصیف شده است. «لبداً»؛ یعنی، انباشته (مفردات راغب). مفاد آیه شریفه این است که گوینده این سخن، اهل انفاق بوده است؛ ولی به دلیل تقاخر یا ریاکاری و یا اتلاف نامیدن انفاق، مورد مذمت قرار گرفته است و یا این که او به دروغ، ادعای انفاق می کند. آیه بعد نیز با این احتمال ها سازگار است.

13- عجب علما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 213 - 32

32 - حسد و خودخواهی (بغی) عالمان ناشایسته ، ریشه اختلافات دینی

و ما اختلف ... بغياً بينهم

14- عجب عمرو بن عبدود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 6 - 5

5 - «عن أبي جعفر (ع) في قوله «يقول أهلكت مالا لبداً» قال : هو عمرو بن عبدود حين عرض عليه علي بن أبي طالب (ع) الإسلام يوم الخندق وقال : فأين ما أنفقت فيكم مالا لبداً و كان أنفق مالا في الصدّ عن سبيل الله فقتله علي (ع) ;

امام باقر(ع) درباره سخن خداوند «يقول أهلكت مالا لبداً» روایت شده که فرمود: گوینده این سخن عمرو بن عبدود بود، آن زمان که حضرت علی بن ابی طالب(ع) در روز [غزوه] خندق، اسلام را بر او عرضه کرد؛ وی گفت: کجا رفت آن اموال زیادی که در مورد شما خرج کردم؟ و او اموال [زیادی] را در راه جلوگیری از راه خدا صرف کرده بود پس حضرت علی(ع) او را کشت».

15- عجب فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 51 - 12

12 - فرعون ، معتقد به حق بی بدیل و بی شریک خود نسبت به حکومت بر مصر

أليس لي ملك مصر

16- عجب فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 49 - 8

8 - غرور و تبختر فرعونیان، در اوج درماندگی و احساس نیاز به موسی (ع)

وقالوا یاٰیٔه السّاحر ادع لنا ربّک

17- عجب کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 122 - 13

13 - رضایت از عملکرد خویش، از ویژگیهای کافران است.

کذلک زین للکفرین ما کانوا یعملون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 24 - 5

5 - تکیه غرورآمیز کافران دین ستیز، بر مال و منال و نیروی انسانی خویش

فسیعلمون من أضعف ناصراً و أقلّ عدداً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 75 - 33 - 1

1 - تبختر و به خودبالیدن، از نشانه های کفر و از اوصاف کافران است.

ثمّ ذهب إلى أهله يتمطی

مفسّران واژه «یتمطی» را به معنای «تبختر» دانسته اند؛ زیرا این واژه یا از ماده «مط» (کشیدن پاها و گام ها) است و یا از ماده

«مط» (پشت). در هر دو صورت، مقصود تبختر و فخرفروشی است.

18- عجب کافران صدر اسلام

6- کافران عصر بعثت ، فریفته وضعیت بهتر اقتصادی و هم نشینان به ظاهر آراسته خویش بودند .

أَيُّ الْفَرِيقَيْنِ خَيْرٌ مَقَامًا وَأَحْسَنُ نَدِيًّا

افتخار به محفل، در حقیقت افتخار به حاضران در آن است و مراد از اهل محفل به قرینه «من هو. .. أضعف جنداً» - در آیات بعد - هم فکran و یاوران کافران است.

19- عجب مسلمانان صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 25 - 5

5 - حضور گسترده مسلمانان در جنگ حنین ، مایه اعجاب و غرورشان شده بود .

و یوم حنین إذ أعجبکم کثرتکم

20- عجب مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 23 - 9

9 - مشرکان ، مردمی خودبین ، هواپرست و منفعت طلب

أَلْکُم الذَّکْرَ وَ لَه الأُنْثَى .. . إِنْ یَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَ مَا تَهْوَى الأَنْفُسُ

با توجه بدین نکته که حتی شرک مشرکان، برخاسته از هواپرستی و منفعت خواهی آنان است، مطلب بالا استفاده می شود. گفتنی است که در آیه «أَلْکُم الذَّکْرَ...»، نمودی از این خودبینی ارائه شده است.

21- عجب مکذبان آخرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 24 - 4

4- منکران معاد ، مدعیان روشنفکری و بالا بودن سطح فکری خویش

فَالذِّینَ لَا یُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ .. . إِذَا قِيلَ لَهُمْ مَاذَا أُنزِلَ رَبِّکُمْ قَالُوا أَسْطُرُ الْأَوَّلِینَ

22- عجب مکذبان محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 52 - 2

2 - کافران مخالف پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مردمی مغرور و خودخواه بودند .

بل یرید کلّ امریء منہم أن یوتی صحفًا منشّره

این که کافران برای هر یک از خودشان، در انتظار ارسال نامه ای جداگانه از سوی خدا بودند، نشانه غرور و خودخواهی آنان است.

23- عجب منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 381

3 - آل عمران - 3 - 168 - 12

12 - خودمحموری و خودپسندی، از ویژگی های منافقان

لو اطاعونا ما قتلوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 58 - 9

9 - منافقان، انسانهایی سودجو، خودبین و بی انصاف

و منهم من يلمزك في الصدقت . . . و إن لم يعطوا منها إذا هم يسخطون

24- عجب یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 155 - 10

10 - غرور علمی یهود در برابر دعوت انبیا، موجب گرفتاری آنان به لعنت خداوند

و قولهم قلوبنا غلف

کلمه «قولهم» عطف بر «نقضهم» است، بنابراین متعلق به فعل محذوف «لعناهم» است. یعنی «بقولهم ... لعناهم».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 62 - 6 - 3، 2

2 - قوم یهود، تنها خود را اولیا و دوستان خداوند می پنداشتند .

إن زعمتم أنكم أولياء لله

3 - یهود، قومی نژاد پرست و خودبرترین

إن زعمتم أنكم أولياء لله من دون الناس

25- عوامل عجب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 25 - 5

5 - حضور گسترده مسلمانان در جنگ حنین ، مایه اعجاب و غرورشان شده بود .

و یوم حنین إذ أعجبکم کثرتکم

26- کيفر عجب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 188 - 11

ص: 382

11 - عذاب دردناک الهی در انتظار خودپسندان و علاقه مندان به ستایش بیجا و چاپلوسی

لا تحسبنّ الذین یفرحون . . . و یحبّون . . . بمفازة . . . و لهم عذاب الیم

27- موانع عجب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 189 - 3

3 - توجه به مالکیت و فرمانروایی مطلق خداوند ، زمینه پرهیز از شکستن میثاق ، کتمان حقایق ، دین فروشی و خودپسندی

و اذ اخذ الله میثاق الذین اوتوا الکتب لتبیننه . . . و لا تکتمونه . . . و اشتروا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 90 - 9

9 - توجه به نقش اساسی مشیت الهی در تضعیف روحیه دشمنان (منافقان و کافران) ، زمینه پرهیز از غرور و خودبینی

و لو شاء الله لسلطهم علیکم فلقاتلوکم

28- ناپسندی عجب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 75 - 33 - 3

3 - تبختر و به خودبالیدن در میان کسان خویش ، عملی ناپسند و مذموم

ثم ذهب إلى أهله يتمطی

برداشت یاد شده، به سبب این نکته است که آیه شریفه، در صدد محکومیت و نکوهش کسانی است که چنین خصلتی را داشتند.

عُجِب

29- آثار عجب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 135 - 22

22 - خودخواهی ، وابستگی فامیلی و ملاحظه فقر و غنای افراد ، ریشه بسیاری از بی عدالتی ها و شهادت های نابحق و تهدیدی برای عدالت اجتماعی است .

كونوا .. شهداء لله و لو على أنفسكم او الولدين و الاقربین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 103 - 5

ص: 383

5- غرور و خودپسندی مردمان ، از ریشه های ایمان نیاوردن آنان به پیامبر (صلی الله علیه و آله) و قرآن *

و ما أكثر الناس و لو حرصت بمؤمنین

آیه مورد بحث می تواند به عنوان یکی از نتایج نقل داستان یوسف و برادرانش مطرح باشد و در آن داستان بیان شد که یکی از علل برخورد برادران یوسف با وی غرور و خودبرتربینی آنان بود (و نحن عصبه) بنابراین «ما أكثر الناس» پس از نقل آن داستان اشاره به این معنا دارد که از علل ایمان نیاوردن مردم مکه به پیامبر (صلی الله علیه و آله) غرور و خودبرتربینی ایشان بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 22 - 6

6- استکبار و خود برترینی ، مانع از ایمان آوردن به عالم آخرت است .

فالذین لا يؤمنون بالأخـره . . . و هم مستكبرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 59 - 6,7

6 - خود برترینی و بزرگ منشی ، منشأ کفر و حق ناپذیری و سبب تکذیب آیات الهی

قد جاءتك آيتي فكذبتها واستكبرت و كنت من الكافرين

«استکبار» (مصدر «استکبرت») به معنای خود را برتر از آنچه هست، دیدن و نشان دادن است.

7 - کفر برخاسته از خود برترینی و بزرگ منشی ، عامل اصلی عذاب الهی

من قبل أن يأتيكم العذاب . . . قد جاءتك آيتي فكذبتها واستكبرت و كنت من الكف

از آن جایی که آیه شریفه درصدد بیان احتجاج خداوند با عذاب شدگان می باشد، در واقع بیانگر دلیل ابتلای آنان به عذاب الهی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 61 - 4

4 - تکبر و خودبرتربینی ، ناسازگار با تقوای پیشگی

و استكبرت . . . جهنم مثوى للمتكبرين . و ينجي الله الذين اتقوا بمفازتهم

آیه شریفه درصدد توصیف کسانی است که در مقابل گروه مستکبر و متکبر قرار دارند که در آیات پیشین از آنان یاد شده است.

30- اجتناب از عجب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 18 - 10

10 - مؤمنان راستین با وجود برخورداری از ایمان و اعمال شایسته ، تنها باید امیدوار به هدایت و ره یافتگی خویش باشند نه مطمئن و مغرور به آن .

من ءامن بالله .. فعسى أولئك أن يكونوا من المهتدين

ص: 384

31- اهمیت اجتناب از عجب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 65 - 7

7 - مؤمنان نباید به خاطر عبادت و رفتار خوب خود، به عجب و غرور گرفتار آیند و خویشان را بی نیاز از تضرع و دعا بیندارند .

والذین یبیتون لربهم .. یقولون ربنا اصرف عنا عذاب جهنم انّ عذابهاکان غراماً

32- زمینه عجب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 55 - 4

4 - برخورداری از امکانات مادی فراوان، زمینه ساز خودپسندی و حق گریزی است .

کلّ حزب بما لدیهم فرحون .. ایحسبون أنّما نمدهم به من مال و بنین

ذکر مال و فرزند، می تواند بدان جهت باشد که این دو، در پیدایش فرقه گرایی و حق ناپذیری مؤثر بوده است.

33- زیان عجب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 104 - 8

8- عجب و غرور و فریفتگی در برابر اعمال خویش، امری نکوهیده و زیانبار است .

الأخسرین أعمالاً .. و هم یحسبون أنّهم یحسنون صنعا

34- سرزنش عجب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 104 - 8

8- عجب و غرور و فریفتگی در برابر اعمال خویش، امری نکوهیده و زیانبار است .

الأخسرین أعمالاً .. و هم یحسبون أنّهم یحسنون صنعا

35- عَجَب اشراف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 385

6 - دولتمندان و اشراف تنها خود را شایسته کرامت و ارزشمندی در نزد خدا می دانند.

ليقولوا أهؤلاء منّ الله عليهم من بيننا

36- عَجَب بَنِي إِسْرَائِيل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 4 - 4

4- هشدار خداوند به بنی اسرائیل به خاطر سرکشی و برتری طلبی بزرگ آنان

وقضینا إلی بنی اسرائیل . . . ولتعلنّ علوّاً کبیراً

مراد از «لتعلنّ» به قرینه «لتفسدنّ فی الأرض» و نیز به قرینه آیه بعد - که در آن عکس العمل خداوند با این عمل بنی اسرائیل بیان شده است - برتری طلبی است و نه برتری یافتن اجتماعی.

37- عَجَب مَسْرِفَان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 12 - 14

14 - مرفهان اسراف پیشه ، مردمانی خودپسند ، از خود راضی و حق ناپذیر

کذلک زینّ للمسرفین ما کانوا یعملون

38- نَاطِسْنَدِی عَجَب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 15 - 9

9- جبران کردن نقیصه شخصیتی با خود آراستن و بزرگ دیدن فرهنگ و عقیده باطل خود (عُجَب) ، ناپسند است .

قالوا إن أتمّ إلّا بشر مثلنا تریدون أن تصدّونا عمّا کان یعبء أبائنا . . . قال ال

«عنید» به معنای خوشایندی شخص به چیزی که دارد (المعجب بما عنده) آمده است و طبق قرینه های موجود، که بحث از افکار و عقاید است، می تواند عقاید کافران باشد.

1- آثار ذکر عجز انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 34 - 5

5- توجه به قدرت برتر خداوند و عجز و ناتوانی خلق، بازدارنده آنان از کفر و تکذیب

لاتتفدون إلاّ بسلطن . فبأیّ آلاء ربکما تکذبان

ارتباط دو آیه، نشانگر آن است که غفلت جن و آدمیان از قدرت خداوند، زمینه ساز تکذیب گری آنان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 19 - 5

5- توجه انسان به دوران نطفه بودن و ناتوانی های خویش در آغاز پیدایش، از میان برنده احساس بی نیازی از رهنمود های خداوند است

أما من استغنی . . من آیّ شیء خلقه . من نطفه خلقه

2- آثار ذکر عجز انسانها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 37 - 5

5- توجه انسان به ضعف و ناتوانی خویش در برابر مظاهر طبیعت، زداینده غرور و تکبر وی است .

ولاتمش فی الأرض مرحاً إنک لن تخرق الأرض ولن تبلغ الجبال طولاً

جمله «إنک لن تخرق ..» در مقام تعلیل برای جمله «لاتمش» است؛ یعنی، ای انسان چون نمی توانی با گامهای خود زمین را بشکافی یا قامت خود را به کوهها برسانی، پس نباید مغرور و سرمست شوی. توجه دادن به این ضعف و ناتوانی، می تواند بازدارنده از غرور و تکبر آدمی شود.

3- آثار ذکر عجز جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- توجه به قدرت برتر خداوند و عجز و ناتوانی خلق، بازدارنده آنان از کفر و تکذیب

لا تتفدون إلا بسُلطان . فبأئِءِ الأِءِءِ ربِّكمَا تكذِّبان

ارتباط دو آیه، نشانگر آن است که غفلت جن و آدمیان از قدرت خداوند، زمینه ساز تکذیب گری آنان است.

4- آثار ذکر عجز معبودان باطل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 76 - 4

4- توجه به ناتوانی معبود های ادعایی و عقیده به قدرت مطلق خداوند، موجب تسلی خاطر و دل گرمی مبلغان اسلام و مدافعان عقیده توحیدی

و اتَّخذوا من دون الله ءالهه لعلَّهم ينصرون . لا يستطيعون نصرهم... فلا يحزنك قولهم

جمله «فلا يحزنك قولهم» جواب برای شرط مقدر است؛ یعنی، «إذا كان هذا حالهم مع ربهم حيث اتَّخذوا رجاء النصر ءالهه من دون الله لا يقدرون نصرهم فلا تحزن بسبب قولهم...»؛ وقتی وضعیت آنان چنین است که به امید یاری، معبودهای دیگری جز خدا را - که توانای بر یاری رسانی ندارند - برگزیدند، پس تو از سخنان شان محزون مباش...».

5- آثار عجز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 21 - 11

11- ضعف و ناتوانی، علت پیروی کورکورانه از مستکبران

فقال الضعفؤا للذین استکبروا إنا کنا لکم تبعًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 46 - 9

9- ناتوانی در مقابل عذاب الهی، موجب تسلیم شدن در برابر عذاب استیصال

أو يأخذهم فی تقلِّبهم فما هم بمعجزین

«فا» در «فماهم» برای تعلیل است.

6- آثار عجز اخروی مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 26 - 3

3 - ناتوانی کامل مشرکان در عرصه قیامت ، موجب انقیاد و تسلیم شدن آنان در برابر خداوند

ما لکم لاتناصرون . بل هم المستسلمون

ص: 388

ارتباط میان این آیه و آیه قبل (طرح مسأله تسلیم مشرکان پس از موضوع ناتوانی کامل آنان)، می تواند گویای این حقیقت باشد که تسلیم آنان از روی ناتوانی و از موضع ضعف است.

7- آثار عجز از فهم قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مطففین - 83 - 14 - 3

3 - روی گردانی کافران از قرآن، به دلیل ناتوانی آنان از درک مفاهیم آن است و افسانه دانستن آن، بهانه ای بیش نیست.

قال أسطير الأولين . كلاً بل ران علی قلوبهم

8- آثار عجز انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 53 - 3

3- انسان ها به محض احساس ضعف و دچار شدن به رنج و زحمت، با تضرع و التماس به درگاه خداوند روی می آورند.

ثم إذا مسكم الضرّ فالیه تجئرون

«ضرّ» به معنای کسالت روحی و بدنی و کمبود اقتصادی است و «تجئرون» (از مصدر جؤار) به معنای زیادت در تضرع آمده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 32 - 14

14 - ضعف و فتور طبیعی انسان، عامل مغفرت بی کران الهی نسبت به وی

إن ربك وسع المغفرة هو أعلم بكم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 36 - 3

3 - مقهور بودن انسان در برابر اراده خداوند، مقتضی پرهیز از کفر و تکذیب

یرسل علیکما شواظ . . . فبأیء الآء ربکما تکذبان

خداوند متعال در آیه قبل، قاهریت خویش را به خلق یادآوری کرده تا از تکذیب دست بردارند.

9- آثار عجز بت ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 56 - 10

10- خالق نبودن بت ها و معبود های مشرکان ، دلیل ناشایستگی آنها برای عبادت و تقدیس انسان ها

ص: 389

ما هذه التماثيل . . قال ربكم رب السموت والأرض الذى فطرهنّ

حضرت ابراهیم(ع)، برای ابطال عقیده مشرکان و بت پرستان و اثبات توحید ربوبی برای خداوند، به خالقیت او تمسک کرد. نکته یاد شده بیانگر این حقیقت است که تنها خالق جهان، شایسته تقدیس و عبادت است، نه چیز دیگر.

10- آثار عجز سست ایمانان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 20 - 13

13- ناتوانی منافقان و افراد سست ایمان ، از توجیه آیات جهاد ، تنگ کننده عرصه حیات بر آنان *

فإذا أنزلت سوره محكمه و . . ينظرون إليك نظر المغشى عليه من الموت

از ارتباط «سوره محكمه» با «ينظرون إليك نظر المغشى عليه من الموت»، می توان استفاده کرد که انسان های سست ایمان یا منافق، در سایر تکالیف - که به گونه ای قابل توجیه است - با ترفندی، خویش را آسوده می کنند؛ اما در مورد جهاد چون آیاتش محکم، قاطع و توجیه ناپذیر است، خود را در بن بست دیده و شدیداً نگران می شوند.

11- آثار عجز فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 101 - 12

12- فرعون ، به خاطر ناتوانی از مقابله با معجزات موسی (ع) و احساس خطر از آن ، او را متهم به جادوگری کرد .

و لقد آتینا موسی تسع آیت بیئت . . فقال له فرعون إني لأظنك يموسى مسحورًا

احتمال دارد «مسحور» اسم مفعول جانشین اسم فاعل «ساحر» شده و به همان معنای فاعل باشد. به قرینه معجزه های موسی(ع) که بیشتر با اتهام ساحری سازگار است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 103 - 3

3- روی آوردن فرعون به اعمال قهرآمیز علیه موسی (ع) در پی ناتوانی از رودرروی منطقی و فرهنگی با او

و لقد آتینا موسی تسع آیت بیئت . . فقال له فرعون إني لأظنك يموسى مسحورًا

12- آثار عجز معبودان باطل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 99 - 1

1- عجز و ناتوانی معبود های مشرکان در گریز از جهنم ، دلیل عدم الوهیت آنان است .

ماتعبدون من دون الله حصب جهنم . . . لو كان هؤلاء الهه ما وردوها

ص: 390

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 22 - 6

6 - عدم توانایی بر پاسخ گویی به خواسته های مشرکان ، دلیل بطلان خدایان ادعایی آنان است .

قل ادعوا الذين زعمتم من دون الله لا يملكون مثقال ذره

13- آثار عجز منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 20 - 13

13- ناتوانی منافقان و افراد سست ایمان ، از توجیه آیات جهاد ، تنگ کننده عرصه حیات بر آنان *

فإذا أنزلت سورة محكمة و... ينظرون إليك نظر المغشى عليه من الموت

از ارتباط «سوره محکمه» با «ینظرون إليك نظر المغشى عليه من الموت»، می توان استفاده کرد که انسان های سست ایمان یا منافق، در سایر تکالیف - که به گونه ای قابل توجیه است - با ترفندی، خویش را آسوده می کنند؛ اما در مورد جهاد چون آیاتش محکم، قاطع و توجیه ناپذیر است، خود را در بن بست دیده و شدیداً نگران می شوند.

14- آثار غفلت از عجز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 37 - 6

6- غفلت از ضعف و ناتوانی خویش ، زمینه گرفتار آمدن به خصلت های ناپسند است .

و لاتمش فی الأرض مرحًا إنک لن تخرق الأرض ولن تبلغ الجبال طولاً

15- ادعای عجز موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 52 - 8

8 - فرعون ، مدعی ناتوانی موسی (ع) از بیان مقاصد و اثبات مطالب خویش

و لایکاد یبین

16- اظهار عجز مستکبران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 48 - 2

2 - اظهار ناتوانی کردن مستکبران در دوزخ ، از برآوردن درخواست مستضعفان پیرو خود ، مبنی بر کاستن از عذاب آنان

ص: 391

فهل أنتم مغنون عتًا نصيبًا من النار . قال الذين استكبروا إنا كلّ فيها

این که مستکبران می گویند: «ما و شما گرفتار عذابیم»، در واقع پاسخ منفی آنان به درخواست مستضعفان و اظهار ناتوانی کردن است؛ زیرا کسی که خود در آتش می سوزد، نمی تواند نجات دهنده دیگران از آن باشد و گرنه خود را نجات می داد.

17- اظهار عجز منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 43 - 2، 1

1 - عتاب محبت آمیز خدا به پیامبر (صلی الله علیه و آله) در پی اجازه دادن آن حضرت به برخی از مسلمانان (منافقان) برای شرکت نکردن در جنگ تبوک ، به مجرد اظهار ناتوانی آنان

عفا الله عنک لم أذنت لهم

2 - اجازه گرفتن بهانه جویان (منافقان) از پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، برای شرکت نکردن در جنگ تبوک با اظهار دروغین عجز و ناتوانی خود

لم أذنت لهم حتی یتبین لک

مقصود از «اذن» در آیه فوق - به قرینه آیه قبل (لو استطعنا ..) و شأن نزولها - اذن دادن به کسانی است که از شرکت در جهاد، خود را معذور می دانستند.

18- افشای عجز معبودان باطل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 73 - 11

11 - بر ملا شدن ضعف و ناتوانی معبود ها (اصنام) و جهل و نادانی پرستندگان آنها با ضرب المثل خداوند ، برای همگان

ضعف الطالب و المطلوب

«ضد عافه» (مصدر «ضعف») به معنای ناتوان شدن است؛ یعنی، طالب و مطلوب هر دو ناتوان شدند. ظاهراً مقصود این است که با دلایل قاطع و غیرقابل انکاری که ارائه شد، نه تنها ضعف و ناتوانی بت ها؛ بلکه جهل و نادانی پرستندگان آنها نیز بر همگان آشکار شد.

19- اقرار به عجز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- انسان ها ، به هنگام گرفتاری ورنج فراگیر ، به ناتوانی خود و قدرت و یاری خداوند اذعان می کنند .

وإذا مسّ الإنسان الضرّ دعانا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 392

5- انسان ها ، به هنگام گرفتاری و رنج ، به ناتوانی خود و قدرت یاری رسانی خداوند پی برده و اعتراف می کنند .

وإذا مسَّ الإنسانُ ضرًّا دعا ربَّهُ منيبًا إليه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 13 - 13

13 - اعتراف به عجز و ناتوانی خویشتن در برابر خداوند ، نمودی از روحیه شکر و سپاس در انسان

سبحن الذی سخَّر لنا هذا و ما کنا له مقرنین

20- اقرار به عجز بتها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 74 - 3

3 - اقرار ضمنی قوم ابراهیم به ناتوانی بت ها

قال هل یسمعونکم . . . قالوا بل وجدنا ءاباءنا کذلک یفعلون

21- اهمیت ذکر عجز انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 34 - 4

4- خداوند ، خواهان توجه خلق به قدرت مطلق او و عجز و ناتوانی خویش

إن استطعتم أن تنفذوا . . . فبأیّ ءالآء ربکمما تکذبان

22- اهمیت ذکر عجز جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 34 - 4

4- خداوند ، خواهان توجه خلق به قدرت مطلق او و عجز و ناتوانی خویش

إن استطعتم أن تنفذوا .. فبأيّ آلاء ربكمما تكذّبان

23- پندار عجز خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 75 - 3 - 2، 1

ص: 393

1 - انکار قیامت ، برخاسته از پندار کافران به ناتوان بودن خداوند بر گردآوری استخوان های مردگان و احیای مجدد آنها

أیحسب الإنسان أن نجمع عظامه

مقصود از انسان در این آیه - برابر نظر مفسران و به قرینه مقام - انسان کافر است؛ نه همه انسان ها.

2 - پندار عدم توانایی خداوند بر جمع آوری استخوان های مردگان و زنده کردن آنها ، باطل و بی اساس است .

أیحسب الإنسان أن نجمع عظامه

24- تذکر عجز اخروی مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 25 - 3

3 - یادآوری ناتوانی و ذلت مشرکان و منکران معاد و نیز بطلان عقاید آنها در موقف و پیش از ورود به دوزخ ، از عذاب های دیگر روحی آنان

ما لکم لاتتصرون

25- تذکر عجز اخروی مکذبان معاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 25 - 3

3 - یادآوری ناتوانی و ذلت مشرکان و منکران معاد و نیز بطلان عقاید آنها در موقف و پیش از ورود به دوزخ ، از عذاب های دیگر روحی آنان

ما لکم لاتتصرون

26- تذکر عجز بتها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 4 - 1

1- پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مأمور به تذکر ضعف و ناتوانی بت ها به مشرکان

قل أرءیتم ما تدعون . . . ماذا خلقوا

27- جبرئیل و عجز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 20 - 2

2 - جبرئیل ، به دور از هرگونه نقص و ناتوانی در ابلاغ پیام خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله)

ص: 394

مراد از «قوه» ممکن است نیروی لازم برای انجام رسالت باشد. در این صورت به معنای فراموش کار نبودن و توانمندی جبرئیل بر دریافت کامل قرآن و حفاظت از آن، تا مرحله رساندن به پیامبر (صلی الله علیه و آله) است.

28- حنمیت عجز کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 57 - 2

2- ناتوانی کافران در به شکست کشاندن جبهه حق و نیروی الهی، جای هیچ گونه شک و تردیدی ندارد.

لاتحسبنّ الذین کفروا معجزین فی الأرض

تعبیر «لاتحسبنّ» (گمان مبر) - با آن که گمان امری غیر اختیاری است و چیزی نیست که به پرهیز از آن توصیه شود - می رساند که جای چنین گمانی نیست و نباید کسی به خود تردید راه دهد.

29- خدا و عجز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 71 - 25

25 - وعده الهی به شمول رحمتش بر مؤمنان، نشأت یافته از حکمت اوست نه عجز از افاضه رحمت فعلی.

أولئک سیرحمهم الله إن الله عزیز حکیم

جمله «إن الله ..» می تواند تعلیلی برای پرسش مقدر باشد، که چرا خداوند نزول رحمت به مؤمنان را موکول به آینده کرده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 11 - 17

17- برخورداری زکریا (ع) از فرزند در کهن سالی، نشانگر منزه بودن خداوند از هرگونه کاستی و ناتوانی است.

أن سبّحوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 104 - 5

5- مهلت خداوند به کافران حق ستیز صدراسلام، ناشی از رحمت و لطف او بود؛ نه برخاسته از ضعف و ناتوانی وی.

و ما کان اکثرهم مؤمنین . و إنّ ربّک لهُوَ العزیز الرحیم

یادکرد سرگذشت حضرت ابراهیم(ع) و فرجام اخروی مشرکان، هشدار است به شرک پیشگان صدراسلام که اگر بر آنان عذاب نازل نمی شود، نه از ناتوانی حق تعالی است؛ بلکه از باب رحمت او بر مردمان است و چون زمینه آن به پایان برسد، عزّت و قهر الهی گریز ناپذیر خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 395

7 - تلاش گران بر ضد آیات خدا - به زعم خود - در صدد ناتوان جلوه دادن خدا هستند .

الذین سَعَوْ فِی ءَايَاتِنَا مُعْجِزِينَ

از جمله معنایی که برای «معجزین» ذکر شده، این است که افراد یاد شده در این آیه، به گمان خود تلاش می کنند تا خدا را از ایجاد قیامت ناتوان جلوه دهند (مفردات راغب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کسانی که تلاش می کنند تا خداوند را - به زعم خود - ناتوان جلوه دهند ، هرگز بر این کار قادر نخواهند بود .

الذین سَعَوْ فِی ءَايَاتِنَا مُعْجِزِينَ .. العزیز الحمید

آوردن صفت «عزیز» (شکست ناپذیر) در پایان این آیه، احتمال دارد اشاره به آیه قبل باشد که در آن بیان شده است که: «کسانی در صددند تا خداوند را عاجز و ناتوان در کارش - برپایی قیامت - جلوه دهند».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - تلاش گران بر ضد آیات الهی ، در صدد ناتوان جلوه دادن خدا هستند .

و الذین یسعون فی ءَايَاتِنَا مُعْجِزِينَ

متعلق «معجزین» ذکر نشده و به قرینه «آیاتنا» می تواند خدا باشد؛ یعنی، آنان بر ضد آیات الهی تلاش می کنند تا از آنها برای اثبات ناتوانی خداوند استفاده کنند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1- راه نیافتن عجز و خستگی در خداوند ، به خاطر آفرینش موجودات

أَفْعِينَا بِالْخَلْقِ الْأَوَّلِ

از استفهام انکاری (أَفْعِينَا بِالْخَلْقِ)، مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 60 - 3,4

3 - ساحت خداوند ، مبرا از عجز و ناتوانی

و ما نحن بمسبوقین

4 - خداوند ، مغلوب کسی یا چیزی واقع نمی شود .

و ما نحن بمسبوقین

30- دلایل عجز انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 396

15- آگاهی گسترده خداوند و مراقبت او بر همه چیز، دلیل عجز همگان از آسیب رسانی به اوست .

و لاتضرونه شيئاً إن ربی علی کل شیء حفیظ

جمله «إن ربی . . .» تعلیل است برای جمله «لاتضرونه شيئاً».

31- دلایل عجز معبودان باطل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 109 - 4

4- مطالعه در تاریخ اقوام مشرک و توجه به فرجام شوم آنان، راهی برای پی بردن به بطلان شرک و نبود توان و نیرو در معبود های ساختگی است .

فلاتک فی مریه مما یعبدهؤلاء

32- دلایل عجز موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 44 - 13

13 - علم و توانایی خداوند، دلیل بر ناتوانی قدرت ها از بازداشتن تحقق اراده الهی است .

و ما کان الله لیعجزه من شیء . . . إنه کان علیماً قدیداً

جمله «إنه کان علیماً قدیداً» در مقام تعلیل برای جمله پیشین است؛ یعنی، از آن جایی که خداوند دانا و توانا است، هیچ نیرویی توانایی بازداشتن تحقق اراده الهی را ندارد.

33- دلایل عجز موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 68 - 2

2- خضر (ع) بی اطلاعی موسی از زوایای کردار وی را، دلیل ناتوانی موسی از تحمّل عملکرد وی دانست .

إنک لن تستطیع . . . و کیف تصبر علی ما لم تحط به خیراً

34- ذکر عجز انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 5 - 7

7 - توجه به عجز انسان در برابر قدرت خداوند ، مانع انکار معاد

ص: 397

أیحسب أن لن یقدر علیه أحد

جمله «أهلکت مالا لبدأ» (در آیه بعد)، می تواند حاکی از آن باشد که گوینده آن، به این دلیل انفاق ها را اتلاف مال می داند که منکر پاداش پس از مرگ است. در این صورت آیه شریفه، ریشه آن پندار را می زند و می گوید: مگر انسان گمان می کند که کسی قادر نیست او را حیات بخشیده و به او پاداش دهد که می گوید: انفاق هایم مایه اتلاف اموالم شد؟ آری خداوند بر اعاده او قدرتمند است؛ گرچه انفاق های چنین شخصی در آن روز پاداشی نخواهد داشت.

35- ذکر عجز موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 34 - 5

5 - توجه به قدرت برتر خداوند و عجز و ناتوانی خلق، بازدارنده آنان از کفر و تکذیب

لا تتفزون إلاّ بسلطن . فبأیّ الاء ربکما تکذبان

ارتباط دو آیه، نشانگر آن است که غفلت جن و آدمیان از قدرت خداوند، زمینه ساز تکذیب گری آنان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 20 - 10

10 - توجه به ناچیز بودن همه موجودات در برابر علو خداوند، زمینه ساز خلوص نیت و قصد تقرب به او در انفاق ها است .

یؤتی ماله . . . ابتغاء وجه ربّه الاعلی

36- رد پندار عجز خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 75 - 4 - 1

1 - رد پندار منکران معاد (پندار عدم توانایی خدا بر گردآوری استخوان های مردگان و احیای مجدد آنها) از سوی خداوند

أیحسب الإنسان . . . بلی قدرین

37- رد عجز خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - اعتقاد به آفریننده بودن خداوند ، ناسازگار با پندار عجز برای او در برابر انسان

خلقنا الإنسن . . . أیحسب أن لن یقدر علیه أحد

ص: 398

38- رؤیت عجز امت ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 28 - 4

4- اضطرار و ناتوانی همه امت ها در روز قیامت ، امری نمایان و قابل مشاهده

و تری کلّ أمّه جائیه

تعبیر «تری» مشهود بودن آن صحنه را افاده می کند و «جائیه» می تواند کنایه از اضطرار و ناتوانی باشد.

39- زمینه ظهور عجز غیر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 31 - 10

10 - مصیبت های بزرگ زندگی انسان ، میدان بروز ناتوانی عوامل مادی و زمینه ساز توجه انسان به مبدأ یگانه فیض و رحمت (خدا)

و ما أصبکم من مصیبه . . . و ما لکم من دون اللّٰه من ولیّ و لا نصیر

برداشت بالا بنابراین نکته است که نکره آمدن «مصیبه» اشاره به مشکلات خاص و بزرگ داشته باشد که رفع آنها از عوامل بشری و مادی میسر نیست.

40- ساقی پادشاه مصر و عجز معبران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 45 - 3

3- ساقی پادشاه (هم بند یوسف در زندان) با مشاهده در ماندگی خواب گزاران از تعبیر رؤیای پادشاه ، یوسف (ع) و دانش او از تعبیر رؤیا را به یاد آورد .

و قال الذی نجا منهما وادّکر بعد أمّه

«ادّکر» (به یاد آورد) از ماده «ذکر» و در اصل «ادتکر» بوده که بر اساس قواعد صرفی ، «ادّکر» شده است. «أمّه» در آیه شریفه ، به معنای مدت و زمان است.

41- شگفتی عجز زکریا (ع) از تکلم

7- ناتوانی زکریا (ع) از سخن گفتن با مردم، امری اعجازی بود، نه معلول نقصی در زبان یا جسم او.

قال ۱۰ ایتک الّا تکلم الناس ثلث لیال سوياً

«سوياً» به کسی گفته می شود که اخلاق و خلقت او در حد اعتدال باشد، نه کمبودی داشته باشد و نه از حد تجاوز کرده باشد (مفردات راغب) و براین مبنی که «سوياً» حال باشد، برای فاعل «تکلم» که زکریا است، مفاد آیه این می شود. «تو در

حالی که سالم هستی، با مردم سه شبانه روز سخن نخواهی گفت».

42- ظهور عجز انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 75 - 27 - 3

3 - ظهور و بروز ناتوانی انسان ها ، در مقابل قدرت خداوند در آستانه مرگ

وقیل من راق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 75 - 30 - 3

3 - لحظه مرگ ، لحظه بروز ناتوانی کامل انسان و حاکمیت تام خداوند بر سرنوشت او

إلی ربّک یومئذ المساق

از آن جایی که قیامت روز حساب و مجازات است، سوق دادن انسان به درگاه خداوند در آن روز، می تواند نشانگر این حقیقت باشد که سرنوشت انسان ها (بهشتی یا جهنمی شدن آنان)، در آن تعیین خواهد شد.

43- عبرت از عجز انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 37 - 7

7- توجه به استحکام مظاهر طبیعت و ضعف خویش در برابر آنها ، مایه عبرت و پندگیری است .

لن تخرق الأرض ولن تبلغ الجبال طولاً

ذکر «لن تخرق الأرض و...» در واقع توجه دادن به استحکام مظاهر طبیعت و متقابلاً ضعف انسان است که می تواند برای آدمی، عبرت آموز باشد.

44- عجز ابلیس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 42 - 2,5

2- ابلیس ، هیچ گونه سلطه ای بر بندگان خداوند ندارد و نمی تواند آنان را به اجبار به گمراهی بکشاند .

إن عبادی لیس لک علیهم سلطن

«سلطان» دست یافتن به چیزی از طریق قهر و اجبار است.

5- ابلیس ، از سلطه بر بندگان خالص و مقرب خدا ، ناتوان است .

إلاَّ عبادک منهم المخلصین . . . إن عبادی لیس لک علیهم سلطن

برداشت فوق، بر این اساس است که مقصود از «عبادی» همان «عباد مخلص» باشد که در جمله «إلاَّ عبادک منهم

ص: 400

المخلصين» آمده است که خداوند در پاسخ ادعای ابلیس بر اغوا نکردن بندگان خالص می فرماید: «او اصلاً توانایی انجام چنین کاری را ندارد».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 62 - 15، 12

12- ابلیس ، علی رغم سوگند و تصمیم قطعی بر گمراه کردن ذریه آدم (ع) ، بر ناتوانی خویش از تسلط بر گروه اندکی از آنان اعتراف کرد .

لأحتنكن ذريته إلا قليلاً

15- شیطان ، ناتوان و ناامید از به دام افکندن آدم (ع) و گمراه ساختن او

لأحتنكن ذريته إلا قليلاً

تأکید ابلیس بر گمراه ساختن ذریه آدم(ع) و به میان نیاوردن نامی از خود او، می تواند مشعر به مطلب فوق باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 95 - 4

4 - ابلیس ، به تنهایی توانا بر فریب و گمراهی انسان ها نیست .

و جنود ابلیس أجمعون

وجود سپاهیان بسیار برای ابلیس - که بر گمراه ساختن انسان ها سوگند یاد کرده - گواه مطلب یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 83 - 2

2- ابلیس ، ناتوان از گمراه کردن بندگان منخلص خدا و معترف به آن

لأغوينهم أجمعين . إلا عبادك منهم المخلصين

45- عجز اخروی امت ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 28 - 4

4- اضطرار و ناتوانی همه امت ها در روز قیامت ، امری نمایان و قابل مشاهده

و تری کلّ أمّه جائیه

تعبیر «تری» مشهود بودن آن صحنه را افاده می کند و «جائیه» می تواند کنایه از اضطرار و ناتوانی باشد.

46- عجز اخروی انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 33 - 3

3 - آدمیان و جنیان ، فاقد هرگونه توانایی و قدرت در گریز از عذاب الهی در روز رستاخیز

ص: 401

برداشت یاد شده بنابراین نکته است که «لاتنفذون . . .» تأکید فراز اول آیه باشد؛ بدان معنا که گریز از مجازات الهی نیازمند قدرت و توان است و شما فاقد هرگونه قدر تید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 35 - 3

3 - خلق ، ناتوان از یاری رسانی به یکدیگر و عاجز از عکس العمل دفاعی در مقابل سختی های محشر

یرسل علیکما . . . فلاتتصران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 36 - 1

1 - سختی های محشر و ناتوانی مجرمان جن و انس ، در گریز از صحنه آخرت ، نعمتی الهی در خدمت اجرای عدالت

یرسل علیکما شواظ من نار و نحاس . . . فبأیّ آلاء ربکما تکذبان

از اطلاق «آلاء» بر مفاد آیه قبل ، مطلب یاد شده قابل برداشت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - طارق - 86 - 10 - 5, 3, 1

1 - در قیامت ، انسان هیچ قدرتی در برابر خواست خداوند و کیفر های او ندارد .

فما له من قوّه

3 - قیامت روز بی ثمر ماندن نیرو های درونی و بیرونی انسان ، در برابر حسابرسی کار های پنهانی او است .

فما له من قوّه و لا ناصر

5 - « عن أبی بصیر فی قوله : « فما له من قوّه و لا ناصر » قال : [و الظاهر أنّ القائل أبو عبد الله (ع)] ما له قوّه یقوّی بها علی خالقه و لا ناصر من الله ینصره إن أراد به سوءاً ؛

از ابی بصیر [ظاهراً از امام صادق(ع)] درباره سخن خداوند «فما له من قوّه و لا ناصر» روایت شده که فرمود: [یعنی] آن انسان هیچ نیرویی ندارد که با آن بر آفریدگارش چیره گردد و اگر خداوند درباره او اراده بدی داشته باشد؛ یاوری نخواهد داشت که او را در برابر خدا یاری

47- عجز اخروی انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 28 - 1

1 - ناتوانی ، هراس و وحشت همه گروه ها و مجموعه ها ، در روز قیامت

و تری کلّ أمّه جائیه

«جُئُو» (مصدر «جائیه») به معنای به زانو نشستن است و در این جا می تواند کنایه از هراس، دلهره و تسلیم باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 402

4- ناتوانی همگان ، از مقاومت در برابر سختی های قیامت

یوم یفر المرء

فرار مردان - با توجه به این که ترجیح فرار بر قرار به ویژه برای مرد تحمل نوعی زبونی و حقارت است - نشانگر سنگینی مشکلات قیامت و ناتوانی همه انسان ها از تحمل آن است.

48- عجز اخروی جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 33 - 3

3- آدمیان و جنیان ، فاقد هرگونه توانایی و قدرت در گریز از عذاب الهی در روز رستاخیز

لاتنفذون إلاّ بسلطن

برداشت یاد شده بنابراین نکته است که «لاتنفذون . . .» تأکید فراز اول آیه باشد؛ بدان معنا که گریز از مجازات الهی نیازمند قدرت و توان است و شما فاقد هرگونه قدرتید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 35 - 3

3- خلق ، ناتوان از یاری رسانی به یکدیگر و عاجز از عکس العمل دفاعی در مقابل سختی های محشر

یرسل علیکما . . . فلاتنتصران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 36 - 1

1- سختی های محشر و ناتوانی مجرمان جن و انس ، در گریز از صحنه آخرت ، نعمتی الهی در خدمت اجرای عدالت

یرسل علیکما شواظ من نار و نحاس . . . فبأیّ آلاء ربکما تکذبان

از اطلاق «آلاء» بر مفاد آیه قبل ، مطلب یاد شده قابل برداشت است.

49- عجز اخروی ظالمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 43 - 2

2- ستمگران بر اثر وحشت روز قیامت ، از حرکت پلک های چشم ناتوان و دلشان تهی از تدبیر و چاره جویی خواهد بود .

يعمل الظلمون . . . لا یرتدّ الیهم طرفهم و أفندتہم هوآء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 44 - 11

11 - عجز و پشیمانی ستمکاران در قیامت ، آشکار و نمایان است .

ص: 403

و تری الظلمین . . . یقولون

از واژه های «تری» و «یقولون»، استفاده می شود که ظالمان ندامت و آرزوی بازگشت را پنهان نمی دارند.

50- عجز اخروی کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 29 - 14

14- آتش قیامت ، همانند سراپرده ای فراگیر ، راه گریز را بر کافران خواهد بست .

نارًا أحاط بهم سردقتها

«سرادق» معرب «سراطاق» و به معنای خیمه و پرده سرا است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 39 - 1

1- کافران ، در روز رستاخیز در احاطه آتشی فراگیر بوده و از دفع آن از چهره و قفای خود ناتوان خواهند بود .

لویعلم الذین کفروا حین لایکفون عن وجوههم النار ولا عن ظهورهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 40 - 3

3- کافران دوزخی ، از دفع و برگردانیدن عذاب الهی ، کاملاً ناتوان اند .

فلایستطیعون ردّها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 65 - 2, 1

1 - در قیامت بر دهان کافران مهر زده شده و آنان از هرگونه سخن گفتن ناتوان خواهند شد .

الیوم نختم علی أفوههم

مقصود از مهر خوردن دهان کافران، ناتوان شدن آنان از هر گونه سخن گفتن است.

2- کافران در قیامت، از هرگونه دفاع از خود در برابر محکومیتشان به دوزخ، ناتوان خواهند بود.

هذه جهنم الّتی کنتم توعدون .. الیوم نختم علی أفوههم

مهر خوردن دهان کافران، به قرینه آیه قبل - که سخن از محکومیت آنان به دوزخی شدن بود - می تواند کنایه از ناتوانی آنان در دفاع از خود، در برابر دوزخی شدن خویش باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 24 - 2

2- تلاش مذبحخانه و بی ثمر کافران و مشرکان دوزخی، در جهت دفع عذاب الهی از خود

أفمن ینتقمی بوجهه سوء العذاب یوم القیمه

ص: 404

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 42 - 3

3 - کافران و مشرکان در عرصه قیامت به سجده فرا خوانده می شوند؛ ولی آنان از این کار ناتوان اند.

و یدعون إلی السجود فلا یستطیعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مطففین - 83 - 15 - 6

6 - قلب های تیره کافران، در قیامت نیز از درک حقیقت و شناخت خداوند و جلوه های ربوبیت او، ناتوان خواهند بود.*

إِثْمَ عَنْ رَبِّهِمْ یَوْمَئِذٍ لَمَحْجُوبُونَ

محجوب بودن از «رب» - چنانچه از ارتباط این آیه با آیه قبل بر می آید - ممکن است به معنای محجوب ماندن قلب، از هرگونه ارتباط با خداوند باشد. در نتیجه کافران، در قیامت نیز خداوند را نخواهند شناخت و به او ایمان قلبی نمی آورند.

51- عجز اخروی مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 53 - 6

6- مشرکان، در قیامت، راهی برای نجات خود از آتش نخواهند یافت.

فَظَنُّوا أَنَّهُم مَّوَاقِعُهَا وَلَمْ یَجِدُوا عَنْهَا مَصْرِفًا

«مواقع» در مورد جنگ به کار می رود (مفردات راغب) و مفاد آیه، این است که مشرکان، برای دور ساختن آتش از خود و چیره شدن بر آن، تلاش می کنند ولی راه گریزی نخواهند یافت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 19 - 3

3 - مشرکان در قیامت، ناتوان از دفاع از خویش در برابر عذاب الهی و یافتن هرگونه یار و ناصری برای خود

فَمَا تَسْتَطِيعُونَ صَرْفًا وَلَا نَصْرًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 42 - 3

3 - کافران و مشرکان در عرصه قیامت به سجده فرا خوانده می شوند؛ ولی آنان از این کار ناتوان اند.

و یدعون إلى السجود فلا يستطيعون

52- عجز اخروی معبودان باطل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 92 - 3

3 - ناتوانی معبود های مشرکان از نجات گمراهان ، از دوزخ و دفاع از آنان در برابر عذاب

ص: 405

و برزت الجحیم للغاوين . و قيل لهم أين ما كنتم تعبدون

پرسش از مکان معبودها - به قرینه آیه قبل که سخن از رخ نمودن دوزخ برای گمراهان است - پرسش از موقعیت آنها برای نجات گمراهان از دوزخ و هرگونه دفاع از آنان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 93 - 3

3 - عناصر مورد اتکای مشرکان ، خود گرفتار در قیامت و ناتوان از یاری رساندن به دیگران و دفاع از خویش

هل ینصرونکم أو ینتصرون

«نصر» (مصدر «ینصرون») برای دفاع از دیگران و «انتصار» (مصدر «ینتصرون») به معنای دفاع از خود به کار می رود. ضمیرهای فاعل در دو فعل یاد شده، به معبودها بازمی گردد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 42 - 1

1 - در روز قیامت معبود های مشرکان ، نمی توانند هیچ سود و زیانی را برای کسی عهده دار شوند .

فالیوم لایملک بعضکم لبعض نفعاً و لا ضرراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 75 - 3

3 - معبود های ادعایی به روز رستاخیز ، در حالی که همچون سپاه آماده به خدمت برای مشرکان اند ، از هرگونه یاری رسانی به آنان ناتوان خواهند بود .

لایستطیعون نصرهم و هم لهم جند محضون

برداشت یاد شده مبتنی بر این دیدگاه است که ضمیر «هم» به معبودها و ضمیر «لهم» به مشرکان بازگردد و این جمله حال برای ضمیر غایبی در «لایستطیعون» باشد. بر این اساس، این ترکیب از باب مبالغه آمده است؛ زیرا متمرکز کردن تمامی نیروها در قالب یک سپاه آماده به خدمت و در عین حال ناتوان بودن از یاری رسانی، نشان دهنده اوج ناتوانی معبودها می باشد. گفتنی است بر اساس این نظر، آیه شریفه ناظر به روز قیامت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - معبود های مشرکان ، محو و ناپیدا و فاقد کارایی در صحنه قیامت

و ضلّ عنهم ما كانوا يدعون من قبل

«ضلّ» هرگاه با «عن» متعدی شود، به معنای گم شدن خواهد بود. گفتنی است که در آیه کنایه از سودمند نبودن و کارایی نداشتن می باشد.

3 - ناکارآمدی معبود های مشرکان در قیامت ، گواه نادرستی کرنش و عبادت در برابر آنها در دنیا

و ضلّ عنهم ما كانوا يدعون من قبل

ص: 406

53- عجز اخروی مکذبان قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 15 - 2

2 - تکذیب کنندگان قیامت ، ناتوان از توجیه تکذیب گری های خود به هنگام مشاهده آتش دوزخ

أفسحر هذا أم أنتم لا تبصرون

54- عجز اخروی موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 93 - 1

1 - هر تکیه گاهی جز خدا ، فاقد قدرت و کارایی در قیامت

أین ما کنتم تعبدون . من دون الله هل یصرونکم أو ینتصرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 58 - 4

4- قیامت ، روز ظهور حاکمیت مطلقه خداوند و بروز ناتوانی غیر او

لیس لها من دون الله کاشفه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 2 - 4

4- عذاب کافران در قیامت ، امری قطعی و غیرقابل دفع از سوی کسی

بعذاب واقع . للکفرین لیس له دافع

برداشت یاد شده، مبتنی بر این است که مراد از عذاب در آیه شریفه، عذاب اخروی باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 13 - 2

2 - امدادگران و پناه دهندگان در دنیا ، ناتوان از نجات دادن انسان مجرم از عذاب الهی در آخرت

و فضیلته الّتی تویه

مطلب یاد شده، از وصف و قید «الّتی تویه» (آنان که به او پناه می دادند) استفاده می شود.

55- عجز ادیان غیر آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 53 - 7

7 - مکاتب غیر الهی ، عاجز و ناتوان در تعیین راه صحیح و درست برای جوامع انسانی

صرط مستقیم . صرط الله الذی

ص: 407

از این که «صراط مستقیم» به صراط خداوند، تعبیر شده است، می توان استفاده کرد که اندیشه شرک و دیگر مکاتب غیر الهی، نمی تواند راه صحیح را به انسان ارائه دهد.

56- عجز از اجابت دعای مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 5 - 3

3- ناتوانی بت ها از شنیدن و اجابت نیایش مشرکان، دلیلی واضح بر بیهودگی عبادت آنها

و من أضلّ ممّن يدعو... من لا يستجيب... و هم عن دعائهم غفلون

57- عجز از احیای مردگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 21 - 4

4- عجز و ناتوانی خدایان مشرکان از احیای مردگان

أم اتّخذوا ءالهیة من الأرض هم ینشرون

برداشت یاد شده با توجه به این مطلب است که جمله «هم ینشرون» جمله استثنافیه است و یا در محل نصب و صفت برای «آلهه» می باشد. در هر دو صورت همزه استفهامیه انکاری، پیش از آن در تقدیر است و انکار هم از نوع انکار وقوعی است؛ یعنی، احیای مردگان توسط معبودهای مشرکان محال است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 75 - 3 - 2، 1

1 - انکار قیامت، برخاسته از پندار کافران به ناتوان بودن خداوند بر گردآوری استخوان های مردگان و احیای مجدد آنها

أیحسب الإنسان أنّ نجّمع عظامه

مقصود از انسان در این آیه - برابر نظر مفسران و به قرینه مقام - انسان کافر است؛ نه همه انسان ها.

2 - پندار عدم توانایی خداوند بر جمع آوری استخوان های مردگان و زنده کردن آنها، باطل و بی اساس است .

أیحسب الإنسان أنّ نجّمع عظامه

58- عجز از ادراک بهشت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 35 - 7

7- آدمیان در حیات دنیا از تصور و درک صحیح بهشت و ویژگی های آن ، ناتوانند .

مثل الجنة التي وعد المتقون

برخی برآند که کلمه «مثل» در آیه شریفه به معنای شبیه و مانند می باشد و به این نکته اشاره دارد که آنچه در بیان

ص: 408

بهشت ذکر می شود به عنوان مشابه است و گرنه واقعیت و حقیقت آن چیز دیگری است که نمی توان آن را توصیف کرد؛ زیرا بشر در تنگنای حیات دنیا از ادراک آن ناتوان است.

59- عجز از ادراک عوامل شکست

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 26 - 11

11- توطئه گران ، از درک عوامل شکست و ناکامی خود در توطئه علیه دین ، عاجزند .

قد مکر الذین من قبلهم ... و أتهم العذاب من حیث لایشعرون

60- عجز از ارائه کتاب هدایتگر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 50 - 1

1 - منکران قرآن و تورات ، ناتوان از پاسخ دادن به پیشنهاد پیامبر (صلی الله علیه و آله) (ارائه کتابی هدایتگرتر از قرآن و تورات)

قالوا سحران تظهرا ... فإن لم یستجیبوا لک

61- عجز از امداد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انفطار - 82 - 19 - 1

1 - هیچ کس در قیامت ، برای انجام دادن کاری به نفع دیگران ، از خود اختیار و مالکیتی ندارد .

یوم لا تملک نفس لنفس شیئاً

62- عجز از امداد اخروی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انفطار - 82 - 19 - 11، 5

5 - ناتوانی انسان ها از یاری رسانی به یکدیگر ، از حوادث بزرگ و وصف ناپذیر قیامت

و ما أدريک . . . ثم ما أدريک ما يوم الدين . يوم لاتملک نفس لنفس شيئاً

11 - ناتوانی انسان ها از یاری رسانی به یکدیگر در قیامت ، جلوه ای از حاکمیت مطلقه خداوند بر رخداد های آن است .

يوم لاتملک نفس لنفس شيئاً و الأمر يومئذ لله

ارتباط صدر و ذیل آیه شریفه، گویای برداشت یاد شده است.

ص: 409

63- عجز از امداد در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انفطار - 82 - 19 - 11

11 - ناتوانی انسان ها از یاری رسانی به یکدیگر در قیامت ، جلوه ای از حاکمیت مطلقه خداوند بر رخداد های آن است .

یوم لاتملک نفس لنفس شیئاً و الأمر یومئذ لله

ارتباط صدر و ذیل آیه شریفه، گویای برداشت یاد شده است.

64- عجز از بازگرداندن روزی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 21 - 7

65- عجز از بازگشت به خانواده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 50 - 2

2 - با فرارسیدن زمان برپایی قیامت بر اثر صیحه و فریاد مرگ بار ، انسان ها از مراجعه به کسان خود ناتوان خواهند بود .

صیحه وحده تأخذهم . . . فلا یستطیعون توصیه و لا إلی أهلهم یرجعون

66- عجز از پناه به کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 28 - 6

6 - هیچ کس و هیچ نیرویی ، توانایی پناه دادن به کافران در برابر عذاب دردناک الهی را ندارد .

فمن یجیر الکفرین من عذاب أليم

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که استفهام در «فمن یجیر...» انکاری است.

67- عجز از تأمین خانواده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 91 - 3

3 - عدم قدرت بر تأمین نیازهای ضروری خانواده، در صورت رفتن به جهاد، سبب معافیت از جنگ است.

ص: 410

و لا علی الذین لا یجدون ما ینفقون حرج

منظور از انفاق در «ینفقون» می تواند انفاق بر افراد تحت تکفل و واجب النفقه باشد.

68- عجز از تأمین نیازها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 5 - 2

2- عجز و ناتوانی معبود های مشرکان ، از اجابت خواسته ها و بر آوردن نیاز های ایشان

من دون الله من لا یتجیب له الی یوم القیمه و هم عن دعائهم غفلون

69- عجز از تحقق آرزو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 24 - 1

1 - عجز و ناتوانی انسان ، در دستیابی به تمامی تمنیات و آرزو های خویش

أم للإنسن ما تمنی

استفهام در عبارت «أم للإنسن» انکاری است؛ یعنی، «لیس للإنسن ماتمنی».

70- عجز از تدبیر آسمانها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 4 - 4

4- ناتوانی بت ها و معبود های مشرکان ، از آفرینش موجودات زمینی و مشارکت در خلقت و تدبیر امور آسمانها

ماذا خلقوا من الأرض أم لهم شرك فی السموت

71- عجز از تکذیب عمل ناپسند

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 65 - 6

6 - کافران و مجرمان از انکار رفتار و کردار ناپسند خود ناتوان خواهند بود .

تکلمنا ایدیهیم و تشهد ارجلهم بما کانوا یکسبون

گواهی دادن دست و پا، می تواند کنایه از این نکته باشد که کافران از هرگونه انکار رفتار زشت خویش ناتوان خواهند بود.

ص: 411

72- عجز از تکذیب معاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 32 - 8

8 - منکران قیامت ، ناتوان از ارائه دلیلی قطعی بر نفی معاد و معترف به امکان وقوع آن

قلتم ما ندری ما الساعه . . . و ما نحن بمستیقنین

از آیه شریفه استفاده می شود که منکران معاد، با ادعای «ما ندری» و «إن نظنّ. . .» درصدد انکار معاداند؛ لیکن براین دعوی هیچ دلیل اثباتی و قطعی ندارند؛ بلکه به گونه ضمنی امکان آن را معترف اند (و ما نحن بمستیقنین).

73- عجز از تکلم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 92 - 3

3 - مشرکان عصر ابراهیم ، پرستشگر معبودهایی ناتوان از خوردن و گفتوگو کردن

فقال ألا تأکلون . ما لکم لاتنطقون

74- عجز از تکلم در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 18 - 6

6 - قیامت ، دارای غم و اندوه کشنده و زجر آور ، به گونه ای که کسی نای سخن گفتن و فریاد زدن ندارد .

إذ القلوب لدی الحناجر کظمین

«کاظم» (مفرد «کاظمین») اسم فاعل از «کظم» به معنای فردی است که نفسش در گلو حبس شده باشد. «کاظمین»؛ یعنی، کسانی که ساکت اند و قادر به سخن گفتن نیستند.

75- عجز از توجیه آیات جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 20 - 13

13- ناتوانی منافقان و افراد سست ایمان، از توجیه آیات جهاد، تنگ کننده عرصه حیات بر آنان *

فإذا أنزلت سورة محكمة و... ينظرون إليك نظر المغشى عليه من الموت

از ارتباط «سوره محكمه» با «ينظرون إليك نظر المغشى عليه من الموت»، می توان استفاده کرد که انسان های سست ایمان یا منافق، در سایر تکالیف - که به گونه ای قابل توجیه است - با ترفندی، خویش را آسوده می کنند؛ اما در مورد جهاد چون آیاتش محکم، قاطع و توجیه ناپذیر است، خود را در بن بست دیده و شدیداً نگران می شوند.

ص: 412

76- عجز از توصیف خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 160 - 2

2 - تمامی انسان ها، به جز بندگان مخلص خدا، از توصیف شایسته او ناتوان هستند .

سبحن الله عمّا یصفون . إلاّ عباد الله المخلصین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 82 - 6،7

6 - بینش شرک آلود، ناتوان از توصیف بایسته خدا

سبحن ربّ السموت . . . عمّا یصفون

7 - پروردگار گستره هستی، فراتر از دسترسی اندیشه بشر و منزه از توصیف های خلق

سبحن ربّ السموت و الأرض ربّ العرش عمّا یصفون

برداشت یاد شده بنابراین نکته است که «سبحان . . . عمّا یصفون» نظر به همه خلق داشته باشد و از آن جهت که عام است، شامل مشرکان نیز بشود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 83 - 5

5 - فرورفتگان در زندگی مادی و سرمستان بازی و بیهودگی، ناتوان از توصیف بایسته پروردگار

سبحن . . . عمّا یصفون . فذرهم یخوضوا و یلعبوا

با توجه به ارتباط دو آیه، می توان استفاده کرد که اهل بازی و بیهودگی، قادر به توصیف حق نیستند. در این صورت وصف «یخوضوا و یلعبوا» می تواند مشعر به علیت باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انفطار - 82 - 19 - 10

10 - سیطره حاکمیت خداوند بر تمام امور قیامت ، حقیقتی وصف ناپذیر و تصوّر آن بیرون از طاقت علمی بشر است .

و ما أدریک . . . ثمّ ما أدریک ما یوم الدین ... و الأمر یومئذ لله

بیان حاکمیت مطلقه خداوند - پس از اشاره به فوق تصور بودن قیامت - نشانه آن است که بشر، از درک حقیقت حاکمیت اخروی خدا ناتوان است.

77- عجز از توصیف قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انفطار - 82 - 17 - 1

1 - شناخت حقیقت قیامت ، برای همگان میسر نیست .

و ما أدریک ما یوم الدین

استفهام «ما أدراک» (چه چیز تو را دانا ساخت)، حاکی از محرومیت عموم مردم از ابزار شناخت قیامت است.

ص: 413

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انفطار - 82 - 18 - 1

1 - انسان ، فاقد ابزار شناخت برای تصور قیامت و پی بردن به حقیقت آن

ثم ما أدريک ما یوم الدین

78- عجز از توصیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 50 - 1

1 - با فرارسیدن زمان برپایی قیامت بر اثر صیحه و فریاد مرگ بار ، انسان ها از هرگونه توصیه و اندک سفارشی ، ناتوان خواهند شد .

صیحه وحده تأخذهم .. فلا یستطیعون توصیه

نکره آمدن «توصیه» می تواند برای تقلیل باشد.

79- عجز از جمع استخوانهای مردگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 75 - 3 - 1

1 - انکار قیامت ، برخاسته از پندار کافران به ناتوان بودن خداوند بر گردآوری استخوان های مردگان و احیای مجدد آنها

أیحسب الإنسان أنن نجمع عظامه

مقصود از انسان در این آیه - برابر نظر مفسران و به قرینه مقام - انسان کافر است; نه همه انسان ها.

80- عجز از جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 23 - 8

8- بیمار دلان منافق ، ناتوان از درک خیر واقعی خویش و پیمودن راه صدق و جهاد

فلو صدقوا الله لکان خیراً لهم .. أولئک ... فأصمّهم و أعمی أبصرهم

با توجه به ارتباط آیات، ممکن است به میان آوردن «أصم» و «أعمى» - در پی «فلو صدقوا الله لكان خيراً لهم» - بیانگر این معنا باشد که صداقت با خدا و دستورات او، تضمین‌گر منافع آدمی است؛ اما افسوس که بیماردلان در نتیجه کوری باطنی عاجز از درک مصالح آن‌اند.

ص: 414

81- عجز از چاره اندیشی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 39 - 1

1 - در ماندگی تکذیب گران روز جزا در قیامت ، از هر گونه چاره اندیشی برای رهایی خویش از عذاب الهی

فإن كان لکم کید فکیدون

82- عجز از حقایق آفرینش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 20 - 3

3 - انسان ، بدون روشننگری های وحی ، ناتوان از درک عمیق بسیاری از حقایق هستی

هذا بصائر للناس

83- عجز از حمایت مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 59 - 9

9 - ناتوانی معبود های باطل از حمایت مشرکان در قبال عذاب الهی ، درسی بزرگ برای سایر شرک پیشگان

ءالله خیر أمّا یشرکون

84- عجز از خلقت موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 4 - 4

4- ناتوانی بت ها و معبود های مشرکان ، از آفرینش موجودات زمینی و مشارکت در خلقت و تدبیر امور آسمان ها

ماذا خلقوا من الأرض أم لهم شرك فی السموت

85- عجز از خوردن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 91 - 2

2- استهزای معبود های مشرکان در بتکده از سوی ابراهیم (ع)، با توجه به ناتوانی آنان از خوردن بود .

فراغ إلى ءالهتم فقال ألا تأكلون

استفهام در «ألا تأكلون» برای استهزا است.

ص: 415

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 92 - 3

3 - مشرکان عصر ابراهیم ، پرستشگر معبودهایی ناتوان از خوردن و گفتوگو کردن

فقال ألا تأكلون . ما لكم لاتنطقون

86- عجز از درک اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - کافرون - 109 - 6 - 8

8 - برخی کافران ناتوان از درک دین پیامبر (صلی الله علیه و آله) و ارزش آن و نالایق برای استفاده از آن

ولی دین

87- عجز از درک خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مطفین - 83 - 15 - 6

6 - قلب های تیره کافران ، در قیامت نیز از درک حقیقت و شناخت خداوند و جلوه های ربوبیت او ، ناتوان خواهند بود . *

إنهم عن ربهم يومئذ لمحجوبون

محجوب بودن از «رب» - چنانچه از ارتباط این آیه با آیه قبل برمی آید - ممکن است به معنای محجوب ماندن قلب، از هرگونه ارتباط با خداوند باشد. در نتیجه کافران، در قیامت نیز خداوند را نخواهند شناخت و به او ایمان قلبی نمی آورند.

88- عجز از درک خیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 23 - 8

8- بیمار دلان منافق ، ناتوان از درک خیر واقعی خویش و پیمودن راه صدق و جهاد

فلو صدقوا الله لكان خيراً لهم . . . أولئك ... فأصمهم وأعمى أبصرهم

با توجه به ارتباط آیات، ممکن است به میان آوردن «أصم» و «أعمى» - در پی «فلو صدقوا الله لكان خيراً لهم» - بیانگر این معنا باشد که صداقت با خدا و دستورات او، تضمین‌گر منافع آدمی است؛ اما افسوس که بیماردلان در نتیجه کوری باطنی عاجز از درک مصالح آن‌اند.

ص: 416

89- عجز از درک عزت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - منافقون - 63 - 8 - 13

13 - درک عزتمندی خدا، پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان، بیرون از توان ذهنی منافقان جاهل

و لله العزّه .. ولكن المنفقين لا يعلمون

90- عجز از درک عزت محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - منافقون - 63 - 8 - 13

13 - درک عزتمندی خدا، پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان، بیرون از توان ذهنی منافقان جاهل

و لله العزّه .. ولكن المنفقين لا يعلمون

91- عجز از درک عزت مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - منافقون - 63 - 8 - 13

13 - درک عزتمندی خدا، پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان، بیرون از توان ذهنی منافقان جاهل

و لله العزّه .. ولكن المنفقين لا يعلمون

92- عجز از درک مقدرات خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 10 - 2

2 - ناتوانی مؤمنان جن، از درک صحیح تقدیر الهی در ممنوعیت آنان از استراق سمع آسمان

وَأَنَّا لَآئِدْرِي أُشْرُّ أُرِيدُ بِمَنْ فِي الْأَرْضِ أَمْ أَرَادَ بِهِمْ رَبُّهُمْ رَشَدًا

93- عجز از دفع خشکسالی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 30 - 3

3 - هیچ کس و هیچ نیرویی ، توانایی مبارزه با خشکسالی و بازگرداندن آب های فرورفته در زمین به امر خداوند را ندارد .

قل أریتم إن أصبح ماؤکم غورًا فمن یأتیکم بماء معین

ص: 417

94- عجز از دفع عذاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 30 - 4,7

4- همگان ، ناتوان از دفع کیفر های خداوند و عاجز از یاری کردن گرفتاران به عذاب الهی اند .

من ینصرنی من الله

استفهام در جمله «من ینصرنی ..» استفهام انکاری است. «نصر» به معنای یاری کردن است و چون در آیه با حرف «من» متعدی شده، معنای نجات و خلاص در آن تضمین شده است. بنابراین معنای «من ینصرنی ...» چنین می شود: هیچ کس نمی تواند مرا از عقاب الهی نجات دهد اگر آنان را طرد کنم.

7- ناتوانی همه موجودات از دفع عذاب الهی ، حقیقتی که همگان به درک و فهم آن توانایند .

من ینصرنی من الله .. أفلاتذکرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 43 - 6

6- مرد مشرک ، از دفع عذاب از خویش ، ناتوان بود .

و ما کان منتصرًا

«انتصار» به معنای «حفظ خود از ظلم و تعدی» است (لسان العرب). در مورد آیه، به معنای «حفظ خود از عذاب» است؛ یعنی، ثروت مند مغرور، راهی برای دفع عذاب و نجات از مخمصه ای که بدان گرفتار شده بود، نداشت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 40 - 4

4- بهت زدگی کافران در برابر عذاب ناگهانی ، بازدارنده آنان از هر گونه اقدام دفاعی است .

بل تأتیهم بغتة فتبهتهم فلا یستطعیون ردها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 51 - 9

9- ناتوانی انسان ها در دنیا، از دفع عذاب الهی و پیامد های هلاکت بار ستم خویش

و الذين ظلموا من هؤلاء سيصيهم سيئات ماكسبوا و ما هم بمعجزين

95- عجز از رؤیت بهشتیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 62 - 1,2

1 - طاغیان و دوزخیان، در جهنم از دیدن بهشتیان ناتوان خواهند بود.

وقالوا ما لنا لانرى رجالاً كنا نعدّهم من الأشرار

مقصود از «رجال» در آیه شریفه، مؤمنان و تقوایپیشگان اند که در بهشت جای دارند.

ص: 418

2 - اظهار تعجب و حسرت طاغیان و دوزخیان ، از ناتوانی شان در دیدن مؤمنان و جایگاه آنان

وقالوا ما لنا لانی رجلاً کتّا نعدّهم من الأشرار

استفهام در «ما لنا..» برای تعجب و تحسر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 63 - 2

2 - طاغیان در دوزخ ، خود را از دیدن بهشتیان و مؤمنان ناتوان خواهند دید .

أم زاعت عنهم الأبصر

96- عجز از شفاعت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 23 - 3

3 - معبود ها ، ناتوان از شفاعت کردن به درگاه خداوند برای پرستندگان خویش

ءالهه إن یردن الرحمن بضرّ لائغن عنّی شفعتهم شیئاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 41 - 2

2 - معبود های ادعایی مشرکان ، ناتوان از شفاعت برای مجرمان و یکسان کردن سرنوشت آنان با مسلمانان

أم لهم شركاء فلیأتوا بشركائهم إن كانوا صدقین

97- عجز از شفاعت اخروی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 86 - 2

2 - معبود های دروغین مشرکان ، ناتوان از شفاعت و یاری رساندن به آنان در آخرت

و لا یملک الذین یدعون من دونه الشفعه

«دعا» (مصدر «یدعون») در این آیه به معنای پرستش است.

98- عجز از شکر نعمت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 18 - 2

2- انسان ها ، توان شکرگزاری مطلوب و ادای حق نعمت های بی شمار خداوند را ندارند .

وإن تعدّوا نعمه الله لاتحصوها إن الله لغفور رحيم

ص: 419

از اینکه خداوند پس از بیان نعمتهای بی شمار بر بندگان، خود را با صفت «غفور» (آمرزنده) توصیف می کند، می توان استفاده کرد که انسانها از عهده شکر نعمتهای فراوان الهی بر نخواهند آمد.

99- عجز از شناخت ذات خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اخلاص - 112 - 1 - 9

9- ذات خداوند، حیرت افزا و غیر قابل شناخت است.

اللّٰه

«أَلِهٌ»؛ یعنی، متحیر مانند. برخی اهل لغت در کلمه «اللّٰه»، این معنا را مقصود می دانند. (مفردات)

100- عجز از صداقت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 23 - 8

8- بیمار دلان منافق، ناتوان از درک خیر واقعی خویش و پیمودن راه صدق و جهاد

فلو صدقوا اللّٰه لكان خیراً لهم . . . أولئک ... فأصمّهم و أعمی أبصرهم

با توجه به ارتباط آیات، ممکن است به میان آوردن «أصمّ» و «أعمی» - در پی «فلو صدقوا اللّٰه لكان خیراً لهم» - بیانگر این معنا باشد که صداقت با خدا و دستورات او، تضمین گر منافع آدمی است؛ اما افسوس که بیمار دلان در نتیجه کوری باطنی عاجز از درک مصالح آن اند.

101- عجز از صعود به آسمان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 10 - 7

7- بشر، ناتوان از صعود کامل به تمامی آسمان ها و دستیابی به همه حقایق عالم

فلیرتقوا فی الأسباب

«سبب» (مفرد «أسباب») به معنای ریسمانی است که به وسیله آن فرد از درخت خرما و مانند آن بالا می رود و مقصود از آن می تواند وسیله صعود به آسمان ها باشد. برداشت یاد شده نیز مبتنی بر این احتمال است. گفتنی است: امر «لیرتقوا» در تعجیز به کار رفته است؛

یعنی، به دنبال وسیله های صعود بروید؛ ولی هرگز نمی توانید.

102- عجز از فهم اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 420

1 - دل و قلب یهودیان عصر بعثت ، ناتوان از درک معارف اسلام بود .

وقالوا قلوبنا غلف بل لعنهم الله بکفرهم فقلیلا

«غلف» جمع اغلف است و «اغلف» به چیزی گفته می شود که دارای پوشش باشد. بنابراین «قلوبنا غلف»؛ یعنی، قلبهای ما دارای پوشش و حجاب است. منظور یهودیان را به دو گونه می توان تفسیر کرد: 1- قلب ما حجاب دارد و لذا توان درک معارف اسلام را ندارد پس ای پیامبر! چه انتظار داری که پیامهای تو را پذیرا باشیم پیش از آنکه آنها را دریابیم. 2- قلب ما حجاب دارد و به گونه ای نیست که هر سخنی را بپذیرد؛ بلکه فقط آنچه که حقیقت دارد در می یابد. برداشت فوق بر اساس احتمال اول است.

2 - یهودیان عصر بعثت ، بر ناتوانی خویش از درک معارف اسلام معترف بودند .

وقالوا قلوبنا غلف

کلمه «قالوا» دلالت بر اعتراف دارد.

103- عجز از فهم تسبیح موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 44 - 13، 12

12- آدمیان ، از درک عمیق و فهم کامل تسبیح همه موجودات هستی برای خداوند ، ناتوانند .

و لکن لاتفقهون تسبیحهم

بنابر اینکه مخاطب آیه، همان گونه که از ظاهر آن برمی آید، انسانها باشد، برداشت فوق به دست می آید.

13- مشرکان تسبیح و ثناگویی موجودات برای خداوند را درک نمی کنند .

و لکن لاتفقهون تسبیحهم

بنابر اینکه این آیه، ادامه قول پیامبر (صلی الله علیه و آله) باشد که خداوند خطاب به آن حضرت فرمود: «به مشرکان بگو. ...»، برداشت فوق استفاده می شود.

104- عجز از فهم دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 63 - 2

2 - دل های گرفتار غفلت ، ناتوان از درک و پذیرش پیام پیام آوران الهی

بل قلوبهم فی غمره من هذا

105- عجز از فهم قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مطنفین - 83 - 14 - 8

ص: 421

8 - انکار قیامت ، برخاسته از قلب سیاه و درک ناتوان است .

الذین یکذبون بیوم الدین . . . کلاً بل ران علی قلوبهم

106- عجز از گمراهگری مهندین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 37 - 2

2- ناتوانی همگان ، از گمراه کردن هدایت یافته الهی

و من یهد الله فما له من مضلّ

107- عجز از مبارزه با قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 51 - 6

6 - کافران ، ناتوان از رویارویی با قرآن و مبارزه با تعالیم آن

لَمَّا سَمِعُوا الذِّكْرَ وَقَوْلُونَ إِنَّهُ لَمَجْنُونٌ

کافران، به هنگام شنیدن آیات قرآن به جای مبارزه با آن و یا نقد و رد تعالیم آن، به متهم ساختن آورنده آن (پیامبراسلام) روی آوردند. از این نکته می توان به مطلب یاد شده پی برد.

عجز از مبارزه با موسی(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 40 - 2

2- ناتوانی فرعونیان در مبارزه با موسی (ع) و منحصر شدن تمام قدرت و تدبیر نظام فرعونی در وجود ساحران

لَعَلَّنَا نَتَّبِعَ السِّحْرَ إِن كَانُوا هُمُ الْغَالِبِينَ

با این که در نظام فرعونی تلاش بر حذف همه نیروها و منحصر دانستن فرعون در جایگاه رهبری بوده است؛ اما ناتوانی او از مقابله با موسی(ع) و نیاز وی به کارآیی ساحران، سبب گشت تا به جای فرعون، ساحران پیشوای مردم قلمداد شوند.

108- عجز از معجزه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 78 - 5

5 - پیامبران ، بدون اذن پروردگار ، توانایی آوردن هیچ معجزه ای را ندارند .

و ما كان لرسول أن يأتي بأية إلا بإذن الله

مقصود از «آیه» در این جا معجزه است.

ص: 422

109- عجز از نجات محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 47 - 1

1 - ناتوانی همگان از نجات پیامبر (صلی الله علیه و آله) از کیفر الهی ، در صورت دروغ بستن آن حضرت بر خداوند

فما منکم من أحد عنہ حجزین

110- عجز از هدایت گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 36 - 13

13 - ناتوانی همگان از هدایت گمراه شده الهی

و من یضلل اللّٰه فما له من هاد

111- عجز اشراف قوم نوح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 28 - 8

8- سران و اشراف قوم نوح ، کوردلانی ناتوان از درک دلایل نبوت و فهم و معارف الهی

أرءیتم إن .. آتئی رحمہ من عنده فعمّیت علیکم

تعمیه (مصدر عمّیت) به معنای کور ساختن است و آن گاه که به «علی» متعدی شود ، به معنای مخفی کردن می باشد. بنابراین «فعمّیت علیکم»؛ یعنی ، آن بیّنه و رحمتی که خداوند به من عطا کرده است ، بر شما مخفی مانده و از درکش ناتوانید.

112- عجز اصحاب ایکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 185 - 6

6 - مخالفان شعیب ، ناتوان از مقابله منطقی با وی

قالوا إنّما أنت من المسحّرين

ص: 423

113- عجز اصحاب كهف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 19 - 8

8- اصحاب كهف از برآورد دقیق مدت زمان خواب خویش ناتوان بودند .

قالوا لبثنا یوماً أو بعض یوم قالوا ربکم أعلم بما لبثتم

114- عجز امت ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- یونس - 10 - 49 - 10

10 - هیچ امت و جامعه ای توانایی پیش یا پس انداختن اجل محتوم خود را ندارد .

لكل أمة أجل إذا جاء أجلهم فلا يستأخرون ساعة ولا يستقدمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- حجر - 15 - 5 - 3، 1

1- هیچ امتی ، نمی تواند اجل خود را به جلوتر از وقت تعیین شده ، تغییر دهد .

ما تسبق من أمة أجلها

3- هیچ امتی ، توان به تأخیر انداختن اجل معین شده خود را ندارد .

ما تسبق من أمة أجلها و ما يستأخرون

115- عجز انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - حمد - 1 - 5 - 15

15 - انسان در عین دارا بودن اختیار در عبادت خدا ، بدون اعانت او بر انجام آن توانا نیست .

إياك نعبد و إياك نستعين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - حمد - 1 - 6 - 6

6 - انسان بدون یاری شدن از جانب خدا ، از راهیابی به صراط مستقیم ناتوان است .

إهدنا الصراط المستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 24 - 1،2

1 - انسان ها در همه ادوار و اعصار از آوردن همانند حتی برای سوره ای از سوره های قرآن ناتوانند .

فأتوا بسوره... فإن لم تفعلوا ولن تفعلوا

ص: 424

حرف «لن» برای نفی همیشگی و ابدی است، لذا «لن تفعلوا» (هرگز همانند برای قرآن نمی آورید) دلالت بر این دارد که: بشر در هیچ عصری نمی تواند همانند برای قرآن بیاورد.

2- ناتوانی انسان ها از آوردن همانند برای قرآن، از پیشگویی های قرآن است.

ولن تفعلوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 128 - 11

11 - انسان در هر مقام و منزلتی، ناتوان از ادای وظایف الهی خویش است.

و تب علینا

از آن جا که ابراهیم و اسماعیل (ع) از گناه و معصیت منزهند، ولی در عین حال به درگاه خدا توبه می کنند و تقاضای پذیرفته شدن آن را دارند نکاتی به دست می آید؛ از جمله اینکه: انسان در هر منزلتی - هر چند منزلت پیامبران باشد - نمی تواند وظیفه عبودیت خویش را به درگاه خدا ادا کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 134 - 3

3 - آدمی توان جلوگیری از تحقق وعده ها و برنامه های خداوند و گریز از آن را ندارد.

إن ما توعدون لأت و ما أنتم بمعجزین

در لسان العرب آمده است: «معنی الاعجاز الغوث و السبق». یعنی اعجاز فرو نهادن و پیشی گرفتن است. «معجزه» اسم فاعل آن، به معنی فروگذارنده و پیشی گیرنده است. یعنی شما نمی توانید از بروز قیامت و وعده های خداوند جلوگیری کنید و یا بر آن پیشی گیرید و از شمول آن خارج گردید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 53 - 6

6 - دفع عذاب استیصال، به هنگام وقوع آن، در توان هیچ کس نیست.

قل ای وریبى إنه لحق و ما أنتم بمعجزین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 34 - 8

8- ناتوانی انسان از شناخت همه نعمت های الهی

وإن تعدوا نعمت الله لاتحصوها

ناتوانی انسان از شمارش نعمتهای الهی ممکن است به این دلیل باشد که او از شناخت بسیاری از نعمتهای الهی عاجز است، تا چه رسد به شمارش همه آنها.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 46 - 3

3- انسان ها ، هر چند از همه امکانات و استعداد های خویش بهره جویند ، باز در برابر قدرت نامحدود خداوند ناتوانند .

وقد مکروا مکرمهم وعند الله مکرمهم وإن کان مکرمهم لتزول منه الجبال

ص: 425

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 84 - 4

4- انسان در برابر اراده خداوند ، موجودی ناتوان است .

فما أغنى عنهم ما كانوا يكسبون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 46 - 8

8- توانایی های انسان در برابر عذاب الهی ، فاقد کارایی است .

أو يأخذهم في تقلبهم فما هم بمعجزين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 37 - 3

3- انسان ها ، ناتوان تر از آنند که با غرور و گردن فرازی ، بتوانند رخنه ای در زمین ایجاد کنند و یا قامت خود را به کوه ها برسانند .

و لا تمش في الأرض مرحًا إنك لن تخرق الأرض ولن تبلغ الجبال طولاً

«لن» برای نفی ابدی است و دلالت بر تعجیز دارد و در این آیه، حکایت از آن دارد که: انسان، از شکافتن زمین با گامهای سرمستانه خود و عاجز و ناتوان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 44 - 12

12- آدمیان ، از درک عمیق و فهم کامل تسبیح همه موجودات هستی برای خداوند ، ناتوانند .

و لكن لا تفقهون تسبيحهم

بنابر اینکه مخاطب آیه، همان گونه که از ظاهر آن برمی آید، انسانها باشد، برداشت فوق به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 88 - 1,3,4,8

1- مأموریت پیامبر (صلی الله علیه و آله) به اعلام ناتوانی انس و جن در آوردن همانند قرآن

قل لئن اجتمعت الإنس و الجنّ . . . لایأتون بمثله

3- قرآن، حاوی حقایق، آموزه ها و معارفی است که انس و جن هرگز توان دست یافتن به آن حقایق را، بدون وحی پیدا نخواهند کرد.

قل لئن اجتمعت الإنس و الجنّ علی أن یأتوا بمثل هذا القرآن لایأتون . . . ظهیراً

ناتوانی انسانها و جنیان از آوردن همانندی برای قرآن، مطلق است و شامل معارف و آموزه های آن نیز می شود.

4- نیروهای بشری و جنی، حتی در صورت پشتیبانی و همیاری یکدیگر، از آوردن همانند قرآن و هموردی با آن، عاجزند.

قل لئن اجتمعت . . . ولو کان بعضهم لبعض ظهیراً

8- عجز انسان از آوردن همانند قرآن، بیانگر دانش و توان اندک وی در برابر خداست.

و ما أوتیتم من العلم إلاّ قليلاً . . . قل لئن اجتمعت . . . لایأتون بمثله

ص: 426

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 23 - 5

5- حوادث آینده ، از علم و قدرت قطعی انسان خارج است .

و لا تقولنّ لشيءٍ إني فاعل ذلك غداً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 41 - 5

5- انسان ، از مقابله با اراده ناتوان است .

فتصبح صعيداً زلقاً . أو يصبح ماؤها غوراً فلن تستطيع له طلباً

«لن» برای نفی همیشگی است. جمله «لن تستطيع له طلباً» یعنی، اگر خداوند بخواهد آب ها را فرو ببرد، کسی نمی تواند در جست و جوی آن برآمده و موفق به یافتن آن گردد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مريم - 19 - 78 - 4

4- اسباب و علل اعطای مال و اولاد ، از امور غیبی بوده و از حیظه آگاهی انسان ها بیرون است .

أطلع الغيب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبياء - 21 - 46 - 4

4- عذاب الهی بسیار سخت و انسان در برابر آن ، بسیار ناتوان است .

و لئن مستهم نفحه من عذاب ربك ليقولنّ يويلنا

این که کافران لجوج، با لمس و احساس اندک عذاب الهی، اعتراف به حق می کنند، بیانگر شدت عذاب الهی و ضعف انسان در برابر آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- بشر، بدون هدایت وحی، ناتوان از شناخت و پیمودن راه درست

وإنا لندعوهم إلى صراط مستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 21 - 17

17 - هیچ کس بیرون از مشیت خدا و بدون برخورداری از فضل و رحمت او، قادر بر مخالفت با شیطان و اجتناب از فحشا و منکرات نیست .

لا تَتَّبِعُوا خُطُوتَ الشَّيْطَانِ... وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ مَا زَكَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ أَبَدًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 427

16 - ذات خداوند ، حقیقتی دست نایافتنی و غیر قابل شناخت برای بشر

اللّٰهُ نُورِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ مِثْلُ نُورِهِ كَمِشْكُوهٍ . . . نُورِ عَلِيِّ نُورِ

برداشت یاد شده، بر اساس این دو نکته ای است که در «تشبیه نور خدا» وجود دارد: 1- به جای تشبیه ذات خدا، یکی از اوصاف او - که نور باشد - مورد تشبیه قرار گرفت در حالی که آیه شریفه، در مقام معرفی خود خداوند است. 2- نور خدا - که امری نامحسوس است - به چند چیز محسوس و قابل شناخت برای همگان تشبیه شده است. بنابراین ذات خدا، شناختنی نیست و آنچه قابل شناخت است، صفات او می باشد. این شناخت نیز در محدوده شناخت محسوسات میسر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 60 - 8

8 - فرایند رویش درختان در دامان طبیعت ، خارج از قلمرو توان بشر

ما کان لکم أن تنبتوا شجرها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 49 - 12

12 - بشر ، ناتوان از ارائه کتابی برتر و هدایت کننده تر از قرآن و تورات

قل فأتوا بكتب . . . هو أهدي . . . إن كنتم صدقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 68 - 5

5 - بشر ، فاقد صلاحیت گزینش پیامبر و تشریح قانون برای مردم

وربّك . . . یختار ما کان لهم الخیره

«خیره» به معنای «تخیر» (اختیار کردن) است؛ مانند «طیره» که به معنای «تطیر» می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 22 - 1

1 - انسان ها ، هیچ گاه ، قدرت ناتوان کردن خداوند را ندارند .

و ما أنتم بمعجزین فی الأرض و لا فی السماء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 68 - 3

3 - انسان ، در جلوگیری از تحلیل و سستی قوای خویش به هنگام پیری ، ناتوان است .

و من نعمّره ننگسه فی الخلق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 10 - 8، 7، 2

2 - بشر از فرمانروایی بر جهان هستی ، محروم و ناتوان است .

ص: 428

أم لهم ملك السموت و الأرض و ما بينهما

7- بشر ، ناتوان از صعود کامل به تمامی آسمان ها و دستیابی به همه حقایق عالم

فلیرتقوا فی الأسباب

«سبب» (مفرد «أسباب») به معنای ریسمانی است که به وسیله آن فرد از درخت خرما و مانند آن بالا می رود و مقصود از آن می تواند وسیله صعود به آسمان ها باشد. برداشت یاد شده نیز مبتنی بر این احتمال است. گفتنی است: امر «لیرتقوا» در تعجیز به کار رفته است؛ یعنی، به دنبال وسیله های صعود بروید؛ ولی هرگز نمی توانید.

8- بشر ، ناتوان از دستیابی به حقایق مربوط به گزینش پیامبران و برگزیدن رسولان الهی به انتخاب خود

فلیرتقوا فی الأسباب

برداشت یاد شده مبتنی بر این دیدگاه است که امر «فلیرتقوا» مربوط به انتخاب پیامبران باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 51 - 10، 9

9- ناتوانی انسان ها در دنیا ، از دفع عذاب الهی و پیامد های هلاکت بار ستم خویش

و الذین ظلموا من هؤلاء سیصیبهم سیئات ما کسبوا و ما هم بمعجزین

10 - انسان ها ، مقهور اراده و قدرت خدا هستند .

و ما هم بمعجزین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 3 - 7

7- مفاهیم وحی ، قبل از نزول در قالب واژگان عرب ، مفاهیمی فراتر از عقل بشر بوده است .

إنا جعلناه قرآناً عربیاً لعلکم تعقلون

از این که فلسفه عربی بودن قرآن، خردورزی در آن قرار داده شده است، مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - دستاورد های بشری در زمینه تسخیر طبیعت و موجودات ، مرهون توفیق و امداد الهی است ; نه توانایی انسان .

و ما کنا له مقرنین

«إقران» (مصدر «مقرنین»)، به معنای قدرت داشتن و توانا بودن بر چیزی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 82 - 7

7 - پروردگار گستره هستی ، فراتر از دسترسی اندیشه بشر و منزّه از توصیف های خلق

سبحن ربّ السموت و الأرض ربّ العرش عمّا یصفون

برداشت یاد شده بنابراین نکته است که «سبحان .. عمّا یصفون» نظر به همه خلق داشته باشد و از آن جهت که عام است، شامل مشرکان نیز بشود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 429

4- انسان بی اتکا به پروردگار ، ناتوان از مبارزه با ظلم و کفر

وإني عذت برّبي وربكم

موسی(ع) با این که در سیر دعوت به توحید و رهایی بندگان برای رفع استثمار و ترویج توحید، از «سلطان مبین» برخوردار بود؛ با این حال خویش را در برابر هجوم دشمنان نیازمند به حمایت و امداد پروردگار می دید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 2 - 4

4 - ناتوانی بشر از ارائه کتاب ، برنامه و معارفی فراتر از قرآن و یا همانند آن

تنزیل الکتب من الله العزیز

برداشت بالا- با توجه به دو نکته زیر به دست می آید: الف) از ارتباط میان «تنزیل الکتب» با وصف «العزیز» نوعی تحدی استفاده می شود. ب) مطرح ساختن عزت و شکست ناپذیری خداوند در مورد قرآن، در ابعاد مختلفی تصویر می شود؛ از جمله در بُعد محتوایی و لفظی آن.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 20 - 3

3 - انسان ، بدون روشنگری های وحی ، ناتوان از درک عمیق بسیاری از حقایق هستی

هذا بصائر للناس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 2 - 4

4- ناتوانی بشر از ارائه کتاب ، برنامه و معارفی فراتر از قرآن

تنزیل الکتب من الله العزیز

از ارتباط میان «تنزیل الکتب» با وصف «العزیز» نوعی تحدی استفاده می شود طرح عزت و شکست ناپذیری خداوند در زمینه نزول قرآن در ابعاد مختلفی تصویر می شود و از جمله در بُعد محتوایی و لفظی آن.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 26 - 10

10- توانمندی های فکری و مادی بشر ، بی اثر در مقابله با عذاب محتوم الهی

و لقد مکّنهم... فما أغنى عنهم سمعهم ولا أبصرهم ولا أفندتهم من شيء

واژه «مکّنّا» اشاره به توانمندی مادی و واژه های «سمع»، «أبصار» و «أفنده» اشاره به ابزار علمی و معرفتی است که هیچ یک از اینها برای قوم عاد ثمر نبخشید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 34 - 4،3

3- بشر ، ناتوان از آوردن سخنی نو و پرتراوت چون قرآن

فلیأتوا بحديث مثله

ص: 430

امر در «فلیأتوا» برای تعجیز و بیان ناتوانی بشر از آوردن سخنی مانند قرآن است.

4 - عجز آدمیان از آوردن سخنی همچون قرآن ، برترین گواه بر الهی بودن آن

فلیأتوا بحديث مثله إن كانوا صدقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 16 - 3

3 - اندیشه بشر ، ناتوان از درک برخی حقایق عالم

إذ یغشی السدره ما یغشی

از این که پوشش «سدره المنتهی»، به صورت مبهم (آنچه می پوشاند) آمده است؛ مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 24 - 1

1 - عجز و ناتوانی انسان ، در دستیابی به تمامی تمنیات و آرزوهای خویش

أم للإنسن ما تمنی

استفهام در عبارت «أم للإنسان» انکاری است؛ یعنی، «لیس للإنسان ماتمنی».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 35 - 2

2 - علم غیب و آگاهی به فرجام امور ، غیرقابل دسترسی برای انسان

أعنده علم الغیب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 69 - 1

1 - تشکیل دادن ابر و ریزاندن باران از آن ، خارج از قلمرو توانایی بشر

ءأنتم أنزلتموه من المزن

«مزن» به معنای ابر است. استفهام در «ءأنتم...» استفهام انکاری و معادل حرف نفی است؛ یعنی، شما نمی توانید آبی را که می نوشید، از ابر فرود آورید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 72 - 1

1 - ایجاد و آفرینش درخت آتش زنه ، خارج از قلمرو توانایی بشر

ءأنتم أنشأتم شجرتها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 78 - 2

2 - لوح محفوظ ، کتابی غیر قابل دسترسی برای بشر

فی کتب مکنون

ص: 431

«مکنون» به معنای نهفته و پنهان است. مقصود از آن، پنهان بودن محتویات لوح محفوظ از دید بشر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 85 - 3

3 - انسان ، ناتوان از مشاهده و درک حضور خداوند و فرشتگان در کنار محتضر

و نحن أقرب إليه منكم و لكن لا تبصرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 86 - 6

6 - ناتوانی انسان برای گریز از مرگ ، نشانه آن است که او تحت قیمومت و تدبیر خداوند قرار دارد .

فلولا إن كنتم غير مدينين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ممتحنه - 60 - 4 - 22

22 - ناتوان بودن همگان ، حتی پیامبران ، از مصونیت بخشیدن به انسان در برابر عذاب الهی

و ما أملك لك من الله من شيء

با توجه به این که استغفار برای رفع عذاب صورت می گیرد؛ جمله «و ما أملك..» می رساند که چنانچه استغفار، مورد پذیرش خداوند قرار نگیرد، من در برابر عذاب الهی کار دیگری نمی توانم انجام دهم.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 3 - 2

2 - شناخت ژرفای حقیقت و عظمت قیامت ، بس دشوار و دست نیافتنی برای بشر

و ما أدريك ما الحاقه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 22 - 5

5- هیچ کس، توانایی پناه دادن به انس و جن در برابر عذاب الهی را ندارد.

ولن أجد من دونه ملتحداً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 11 - 5

5- ناتوانی و نادانی انسان، در آغاز تولد

ذرنی و من خلقت وحیداً

کلمه «وحیداً» می تواند حال برای مفعول محذوف باشد؛ یعنی، «خلقتت مفرداً». بر این اساس و به قرینه آیات بعد (و جعلت له مالا ممدوداً...)، مقصود از «خلقت وحیداً»، ناتوانی و ناداری انسان در آغاز تولد است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 432

2 - شناخت حقیقت دوزخ ، بس دشوار و دست نیافتنی برای بشر

و ما ادریک ما سقر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 3 - 3

3 - آگاهی از صالح یا ناصالح بودن افراد ، برای همگان مقدور نیست .

و ما یدریک

«ما» برای استفهام است و جمله «ما یدریک..» (چه چیز تو را آگاه می سازد)، نشانگر بسته بودن راه آگاهی برای مخاطب است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 29 - 4

4 - انسان ، بدون خواست خداوند ، حتی از خواستن و تصمیم گرفتن نیز عاجز است .

و ما تشاءون إلا أن یشاء الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 14 - 2

2 - هیچ کس ، قدرت فرار از عذاب های الهی را ندارد .

ألم تر کیف فعل .. إن ربک لبالمرصاد

کمین زدن خداوند در راه خطاکاران، کنایه از نبود هیچ راه گریزی از تهدیدهای او است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 5 - 5

5 - توجه به همراه بودن زندگانی با سختی ها ، مایه پی بردن انسان به ضعف خویش در برابر خداوند

فی کبد . أیحسب أن لن یقدر علیه أحد

9 - ذات خداوند ، حیرت افزا و غیر قابل شناخت است .

الله

«أَلِهٌ»؛ یعنی، متحیر مانند. برخی اهل لغت در کلمه «الله»، این معنا را مقصود می دانند. (مفردات)

17 - « قال الباقر (ع) معنی قوله « الله أحد » المعبود الذي ياله الخلق عن ادراكه و الإحاطه بكيفيته فرد بالهيته متعال عن صفات خلقه ;

امام باقر(ع) فرمود: .. معنای قول خدا «الله أحد»، [این است که او] معبودی است که مخلوقات از درک حقیقت او و احاطه بر چگونگی او حیران و سرگردان اند. او در اله بودن خود یکتا است و بالاتر از صفات مخلوقات خود است».

ص: 433

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 38 - 6

6 - ناتوانی بشر از آوردن سوره ای همانند یکی از سوره های قرآن ، نشانه بارز آسمانی بودن قرآن است .

قل فأتوا بسوره مثله و ادعوا من استطعتم من دون الله إن كنتم صدقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 49 - 1

1 - هیچ کس حتی پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) ، جدا از مشیت خداوند ، توانایی جلب منفعت و دفع ضرر از خویشان را ندارد .

قل لاأملك لنفسی ضرراً ولا نفعاً إلا ما شاء الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 50 - 1

1 - راه نجات به هنگام وقوع عذاب استیصال بسته است و هیچ کس را توانایی دفع آن نیست .

قل أرءیتم إن أتیکم عذابه بیتاً أو نهاراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 3 - 10

10- انسان ، ناتوان از تشخیص زمان مرگ خویش و پایان زندگانی بشر در دنیا

یمتعکم متعاً حسناً إلى أجل مسمی

نکره آمدن «أجل» اشاره به این دارد که: پایان زندگی انسانها، هر چند مشخص و معین است، ولی برای آنان ناشناخته می ماند و راهی برای آگاهی به آن ندارند. قابل ذکر است که مراد از «أجل» می تواند پایان زندگی هر فرد باشد و محتمل است مقصود از آن، پایان زندگانی مجموعه انسانها در دنیا باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1- انسان ها و معبود های دروغینشان ، ناتوان از آوردن ده سوره هم طراز قرآن

قل فاتوا بعشر سور مثله . . . فإلم يستجیوا لکم

ظاهر این است که خطاب در «لکم» و «اعملوا» - به قرینه «فهل أنتم مسلمون» - متوجه مشرکان باشد. براین اساس، ضمیر فاعلی در «یستجیوا» به «من استطعتم» باز می گردد؛ یعنی، [ای پیامبر! به مشرکان بگو: اگر کسی و از جمله معبودهایتان، برای آوردن همانند قرآن - به خاطر عجزشان - دعوت شما را اجابت نکردند . . .

6- قرآن ، به دلیل ناتوانی همگان از آوردن کتابی همسان آن ، نشانه یکتایی خدا و نبود هیچ معبودی شایسته پرستش جز او

فإلم يستجیوا لکم فاعلموا . . . أن لا إله إلا هو

«أن لا إله إلا هو» - که حاکی از یکتایی خدا و ضرورت توحید عبادی است - عطف بر «أنما أنزل . . .» می باشد لذا جزای شرط (فإلم يستجیوا) خواهد بود و حکایت از آن دارد که قرآن، به دلیل ناتوانی بشر از آوردن همانند برای آن، خود نشانه ای

بر توحید است.

9- ناتوانی همگان ، از آوردن همانند برای قرآن ، دلیل لزوم پذیرش اسلام و تسلیم شدن در برابر خداست .

فِإِلْمِ يَسْتَجِيبُوا لَكُمْ . . . فِهَلْ أَنتُمْ مُسْلِمُونَ

برداشت فوق ، با توجه به حرف «فاء» که جمله «هل أنتم . . .» را بر «فِإِلْمِ يَسْتَجِيبُوا . . .» تفریع کرده است ، استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 30 - 4

4- همگان ، ناتوان از دفع کیفر های خداوند و عاجز از یاری کردن گرفتاران به عذاب الهی اند .

من ینصرنی من الله

استفهام در جمله «من ینصرنی . . .» استفهام انکاری است. «نصر» به معنای یاری کردن است و چون در آیه با حرف «من» متعدی شده، معنای نجات و خلاص در آن تضمین شده است. بنابراین معنای «من ینصرنی . . .» چنین می شود: هیچ کس نمی تواند مرا از عقاب الهی نجات دهد اگر آنان را طرد کنم.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 33 - 5

5- هیچ کس ، توان ایستادگی در برابر مشیت الهی را ندارد .

إنما یأتیکم به الله إن شاء و ما أنتم بمعجزین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 63 - 12

12- همگان از دفع کیفر های خداوند و یاری گرفتاران به عذاب های او ناتوانند .

فمن ینصرنی من الله إن عصیته

فعل «ینصر» به دلیل آنکه با «من» متعدی شده ، متضمن معنای «ینجی» (نجات می دهد) است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12- همگان ، از دفع کیفرها و عذاب های الهی ناتوانند .

إن ربك هو القوی العزیز

بیان اقتدار و شکست ناپذیری خداوند ، با جمله ای که حاوی حصر است و قدرت و اقتدار را از دیگران نفی می کند ، اشاره به این حقیقت دارد که: هیچ کس در برابر اراده خداوند ، تاب مقاومت نخواهد داشت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- آدمیان ، ناتوان از ضربه زدن به فرشتگان حتی در صورتی که آنان ، به شمایل انسان ها باشند .

یلوط إنا رسل ربك لن یصلوا إلیك

ص: 435

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 21 - 24

24- اکثریت مردم به جریان امور به تدبیر خدا و توان او بر انجام مشیتهایش و ناتوانی همگان در برابر او، ناآگاهند.

و الله غالب على أمره و لكن أكثر الناس لا يعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 34 - 10

10- خواست انسان ها و تلاش آنان در برابر اراده خداوند، شکست خورده و بی ثمر است.

فصرف عنه كيدهنّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 67 - 11

11- هیچ کس و هیچ تدبیر و برنامه ای نمی تواند از اجرای تقدیرها، مشیت ها و فرمان های تکوینی خدا جلوگیری کند.

ما أغنى عنكم من الله من شيء إن الحكم إلا لله

«اغناء» (مصدر أغنى) از غنا و به معنای کفایت کردن و منع نمودن است (برگرفته شده از لسان العرب). «من شيء» مفعول برای «ما أغنى» و «من الله» حال برای «شيء» می باشد. بنابراین جمله «ما أغنى عنكم...» چنین معنا می شود: من [با تدبیر خویش] کفایت نمی کنم و باز نمی دارم چیزی (بلا و مصیبتی) را که از ناحیه خداوند [مقدّر] باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 68 - 7

7- تقدیرها و مشیت های الهی، حاکم بر تدبیر بندگان است.

و لما دخلوا من حيث أمرهم أبوهما ما كان يغنى عنهم من الله من شيء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 34 - 3

3- هیچ کس نمی تواند از نزول عذاب الهی جلوگیری کند .

و ما لهم من الله من واق

«واق» اسم فاعل از «وقایه» است و «وقایه» به معنای مصون داشتن و محافظت کردن است. مقصود از «من الله» به قرینه جمله های قبل «من عذاب الله» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 35 - 7

7- آدمیان در حیات دنیا از تصور و درک صحیح بهشت و ویژگی های آن ، ناتوانند .

مثل الجنة التي وعد المتقون

برخی برآنند که کلمه «مثل» در آیه شریفه به معنای شبیه و مانند می باشد و به این نکته اشاره دارد که آنچه در بیان بهشت ذکر می شود به عنوان مشابه است و گرنه واقعیت و حقیقت آن چیزدیگری است که نمی توان آن را توصیف کرد؛ زیرا بشر در تنگنای حیات دنیا از ادراک آن ناتوان است.

ص: 436

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 22 - 14

14- بشر ، هیچ گاه قادر به خزینه کردن آب در آسمان (ابرها) نیست .

و ما أنتم له بخزین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 18 - 2

2- انسان ها ، توان شکرگزاری مطلوب و ادای حق نعمت های بی شمار خداوند را ندارند .

وإن تعدوا نعمة الله لا تحصوها إن الله لغفور رحيم

از اینکه خداوند پس از بیان نعمتهای بی شمار بر بندگان، خود را با صفت «غفور» (آمرزنده) توصیف می کند، می توان استفاده کرد که انسانها از عهده شکر نعمتهای فراوان الهی بر نخواهند آمد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 110 - 6,7

6 - هیچ کس ، توان احاطه یافتن بر علم و معلومات خداوند را ندارد .

يعلم ما .. و لا يحيطون به علمًا

مراد از احاطه علمی به خداوند، به قرینه صدر آیه، احاطه به دانسته ها و اسرار نهفته در کارهای او است.

7 - آدمیان ، از وقوف بر همه اسرار و ملاک های افعال خداوند ناتوان اند .

و لا يحيطون به علمًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 50 - 4,2,1

1 - با فرارسیدن زمان برپایی قیامت بر اثر صیحه و فریاد مرگ بار ، انسان ها از هرگونه توصیه و اندک سفارشی ، ناتوان خواهند شد .

صیحه وحده تأخذهم .. فلا يستطيعون توصیه

نکره آمدن «توصیه» می تواند برای تقلیل باشد.

2- با فرارسیدن زمان برپایی قیامت بر اثر صیحه و فریاد مرگ بار ، انسان ها از مراجعه به کسان خود ناتوان خواهند بود .

صیحه وحده تأخذهم . . . فلا یستطیعون توصیه و لا إلی أهلهم یرجعون

4- انسان ها به وقت شنیدن صیحه و فریاد سهمگین در آستانه برپایی قیامت ، از هرگونه تحرک و عملی ناتوان خواهند بود .

صیحه وحده . . . فلا یستطیعون توصیه و لا إلی أهلهم یرجعون

برداشت یاد شده بر این اساس استوار است که ناتوانی انسان ها از توصیه و مراجعه به کسان خود، به عنوان مثال و مصداق آمده و مقصود اصلی بیان ناتوانی کامل بشر در برابر مشیت خداوند به برپایی قیامت باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 66 - 6

6- انسان ها ، در برابر مشیت و اراده الهی ناتوان اند .

ص: 437

و لو نشاء لطمسنا على أعينهم .. فأتى بيصرون

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

15 - يس - 36 - 67 - 4

4 - انسان ها در برابر مشيت خداوند ناتوان اند .

و لو نشاء لمسخنهم على مكائتهم ... ولا يرجعون

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

15 - صافات - 37 - 160 - 2

2 - تمامی انسان ها ، به جز بندگان مخلص خدا ، از توصيف شايسته او ناتوان هستند .

سبحن الله عما يصفون . إلا عباد الله المخلصين

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

16 - زمر - 39 - 36 - 13

13 - ناتواني همگان از هدايت گمراه شده الهی

و من يضل الله فما له من هاد

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

16 - زمر - 39 - 37 - 2

2 - ناتواني همگان ، از گمراه کردن هدايت یافته الهی

و من يهد الله فما له من مضلّ

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

16 - زمر - 39 - 49 - 5

5 - انسان ها ، هنگام گرفتاری و رنج ، به ناتواني خود و قدرت ياری رسانی خداوند پی برده و اعتراف می کنند .

فإذا مسّ الإنسان ضرّاً دعانا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 29 - 7

7 - هیچ قدرتی ، توانایی دفاع کردن از مردم در برابر عذاب الهی را ندارد .

فمن ینصرنا من بأس اللّٰه إن جاءنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 33 - 6

6 - هیچ کس ، توانایی هدایت کردن گمراه شدگان الهی را ندارد .

و من یضلل اللّٰه فما له من هاد

ص: 438

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 10 - 5

5 - انسان ها بدون استمداد از شریعت الهی ، از حل اختلافات خویش ناتوان اند .

و ما اختلفتم فیه من شیء فحکمہ الی اللہ

چنانچه جمله «فحکمہ ..» در مقام انشا باشد از ارجاع حکم به خداوند، مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 31 - 1, 2

1 - انسان ها ، هیچ گونه راه فرار و گریزی در برابر قدرت الهی ندارند .

و ما أنتم بمعجزین فی الأرض

کلمه «معجزین» (از ماده «عجز») به معنای به عجز در آوردن است؛ اما این کلمه در بسیاری از آیات قرآن به معنای فرار کردن از حیطة قدرت الهی و از چنگال عذاب او آمده است (که لازمه معنای لغوی آن می باشد).

2 - انسان ها ، ناتوان از سلطه همه جانبه بر زمین و به کنترل در آوردن همه عوامل طبیعت

و ما أنتم بمعجزین فی الأرض

به عجز در آوردن، ملازم با سلطه یافتن و کنترل داشتن بر شیء است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 7 - 12

12 - ناتوانی مردم از درک بعضی از مصالح اجتماعی خویش و نیاز آنان به رهبری الهی

لو یطیعکم فی کثیر من الأمر لعنتم

تعبیر «لعنتم» می رساند که مردم، تمایلاتی دارند که اگر بنا باشد رهبری جامعه از تمایلات آنان پیروی کند، خود مردم به مشقت می افتند و این نیست مگر از آن جهت که تمایلات و آرای آنان، در چنین مواردی، غیر واقع بینانه و مخالف مصالح واقعی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- زمان برپایی رستاخیز، خارج از قلمرو دانش بشر

و ننشئکم فی ما لاتعلمون

«ما»ی موصوله در «فیما»، می تواند کنایه از کیفیت خلقت اخروی و یا کنایه از زمان حیات مجدد یافتن انسان در آخرت باشد. برداشت بالا بر پایه احتمال دوم است؛ یعنی، ما مرگ را بر این اساس مقدر کردیم که در زمانی که نمی دانید، شما را بار دیگر ایجاد کنیم.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 47 - 1

1 - ناتوانی همگان از نجات پیامبر (صلی الله علیه و آله) از کیفر الهی، در صورت دروغ بستن آن حضرت بر خداوند

فما منکم من أحد عنہ حجزین

ص: 439

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 14 - 1

1 - شناخت ژرفای حقیقت و عظمت روز قیامت (روز داوری میان اهل حق و باطل) ، بس دشوار و دست نیافتنی برای بشر

و ما أدریک ما یوم الفصل

از تعبیر «و ما أدراک..» (چه چیز آگاه ساخت تو را...) استفاده می شود: قیامت، حقیقتی بس بزرگ و عمیق است که کسی به درستی و شایستگی از آن آگاه نیست و تنها در پرتو وحی الهی، قابل شناخت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 39 - 3

3 - ظهور ناتوانی کامل بشر ، در برابر خداوند در عرصه قیامت

فإن کان لکم کید فکیدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 37 - 11

11 - ناتوانی همگان ، از گفتگوی خودسرانه با خداوند در قیامت

لا یملکون منه خطاباً

مرجع ضمیر فاعلی «لا یملکون»، موجودات عاقلی است که از «ما بینهما» دانسته می شود. «منه» حال برای «خطاباً» و حرف «من» برای اتصال و ارتباط است. مفاد آیه این است که در رابطه با خداوند، هیچ سخنی برای آنان مقدور نیست. به قرینه آیه بعد، می توان گفت: مراد کلام نادرست و شفاعت غیر مأذون است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انفطار - 82 - 16 - 2

2 - انسان ها در قیامت ، مقهور نظام کیفری خداوند و ناتوان از هرگونه استتار و مقاومت

و ما هم عنها بغائبین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - شناخت حقیقت قیامت ، برای همگان میسر نیست .

و ما أدریک ما یوم الدین

استفهام «ما أدراک» (چه چیز تو را دانا ساخت)، حاکی از محرومیت عموم مردم از ابزار شناخت قیامت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - انسان ، فاقد ابزار شناخت برای تصور قیامت و پی بردن به حقیقت آن

ثمّ ما أدریک ما یوم الدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - هیچ کس در قیامت، برای انجام دادن کاری به نفع دیگران، از خود اختیار و مالکیتی ندارد.

یوم لاتملک نفس لنفس شیئاً

5 - ناتوانی انسان ها از یاری رسانی به یکدیگر، از حوادث بزرگ و وصف ناپذیر قیامت

و ما أدریک .. ثم ما أدریک ما یوم الدین . یوم لاتملک نفس لنفس شیئاً

11 - ناتوانی انسان ها از یاری رسانی به یکدیگر در قیامت، جلوه ای از حاکمیت مطلقه خداوند بر رخداد های آن است.

یوم لاتملک نفس لنفس شیئاً و الأمر یومئذ لله

ارتباط صدر و ذیل آیه شریفه، گویای برداشت یاد شده است.

117- عجز اهل انطاکیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 18 - 8

8 - ناتوانی مردم انطاکیه در برابر دعوت به حق و پیام روشن پیامبران خود

و ما علینا إلاّ البلغ المبین . قالوا ... لنرجمنکم و لیمسنکم منّا عذاب أليم

تهدید به سنگسار و شکنجه کردن پیامبران، در برابر سخن به حق و پیام روشن آنان، گویای حقیقت یاد شده است.

118- عجز باغدار متکبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 41 - 4

4- مرد مؤمن، با بیان ناتوانی ثروت مند مغرور از دسترسی به آب فرو رفته، او را به وابستگی نعمت ها به مشیت الهی، آگاه ساخت.

لولا .. قلت ما شاء الله ... أو یصبح ماؤها غورًا فلن تستطیع له طلبًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 43 - 6

6- مرد مشرک، از دفع عذاب از خویش، ناتوان بود.

و ما کان منتصرًا

«انتصار» به معنای «حفظ خود از ظلم و تعدی» است (لسان العرب). در مورد آیه، به معنای «حفظ خود از عذاب» است؛ یعنی، ثروت مندِ مغرور، راهی برای دفع عذاب و نجات از مخمصه ای که بدان گرفتار شده بود، نداشت.

119- عجز بت پرستی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 441

4- آیین شرک و بت پرستی ، آیینی ایستا و ناتوان از پیشرفت و توسعه و فراگیر شدن

ما أنتم علیه بفتنن

از لحن آیه شریفه استفاده می شود که خداوند در صدد بیان آینده آیین شرک و سرنوشت این آیین ساختگی است؛ نه این که تنها در صدد بیان وضعیت مشرکان در صدر اسلام باشد.

120- عجز بت ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- انعام - 6 - 71 - 3

3- ناتوانی بتها از رساندن نفع و ضرر، نشانه خردمندانه نبودن پرستش آنهاست.

قل أندعوا من دون الله ما لا ينفعنا و لا يضرنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- اعراف - 7 - 195 - 4, 3, 2

2- اعضای تعبیه شده در بت ها ، فاقد کمترین توان و اثر مطلوب

ألهم أرجل يمشون بها .. أم لهم اذان يسمعون بها

3- فقدان اثر مطلوب در اعضای تعبیه شده در بت ها ، دلیل ناتوانی بیشتر آنها از عبادتگرا نشان

ألهم أرجل يمشون بها .. أم لهم اذان يسمعون بها

جمله «عباد أمثالکم» به همسانی بتها با پرستشگرا نشان در نیازمندی و ناتوانی اشاره کرد و آیه مورد بحث با توجه دادن مشرکان به اینکه بتها از اعضای تعبیه شده در آنها هیچ بهره ای نمی برند این نکته را به آنان یادآور می شود که بتها و معبودان دروغین حتی از پرستشگرا نشان عاجزتر و ناتوانترند.

4- خداوند با تشریح ناتوانی بت ها ، مشرکان را به بطلان شرک و باورهایشان رهنمون ساخت .

ألهم أرجل يمشون بها .. أم لهم اذان يسمعون بها

7- پیامبر (صلی الله علیه و آله) از جانب خدا مأمور شد تا برای اثبات ناتوانی بت ها ، مشرکان را به تحدی و مبارزه علیه خویش دعوت

کند .

قل ادعوا شركاءكم ثم كيدون فلاتنظرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 55 - 4,5,6

4- آشکار شدن عجز بت ها و تأثیر نداشتن آنها در امور آدمیان و نیز روشن شدن ناتوانی قوم عاد در برابر خواست خداوند ، هدف هود (ع) از فراخوانی مردم ، به مبارزه و توطئه علیه خویش

فکیدونی جمعاً ثم لاتنظرون

«کیدوا» فعل امر از مصدر «کَیْدٌ» (مکر کردن) است. امر در جمله فوق - به تناسب مورد - امر تعجیزی است؛ یعنی ، درخواستی است برای نشان دادن عجز و ناتوانی مخاطب از انجام کار.

5- عجز و ناتوانی قوم عاد و خدایانشان ، برای از میان بردن هود (ع) ، دلیل و آیتی بر حقانیت رسالت او

ص: 442

فکیدونی جمیعاً ثم لاتنظرون

«فاء» در «فکیدونی» فصیحه و حاکی از جمله ای مقدر است. آن جمله به قرینه «إن نقول إلاّ-اعتریک...» چنین است: «إن کان کما تقولون فکیدونی...»؛ اگر بتها چنین نیرویی دارند پس شما و آنها با من به مبارزه برخیزید و کار را یکسره کنید».

6- ناتوانی بت ها برای از میان بردن هود (ع) ، علی رغم بیزاری جستن علنی او از آنها ، نشانه حقیقت نداشتن ادعای قوم عاد (ابتلای هود به جنون از ناحیه بت ها)

إن نقول إلاّ اعتریک بعض ءالهتنا بسوء .. فکیدونی جمیعاً ثم لاتنظرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 101 - 8

8- بت ها و خدایان پنداری ، هرگز به فریاد پرستشگران خویش نمی رسند و نمی توانند حتی اندکی از عذاب های الهی را از آنان دور سازند .

فما أعتت عنهم ءالهتهم التي يدعون من دون الله من شیء لما جاء أمر ربک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 42 - 5,6

5- آزر ، پرستشگر بت هایی فاقد شنوایی و بینایی و کارآیی و ناتوان از دفع آسیب ها

ما لایسمع و لایبصر و لایغنی عنک شیئاً

6- فقدان ادراک بت ها و ناتوانی آنها در برآورده ساختن نیاز ها و جلوگیری از گزند ها ، استدلال ابراهیم (ع) بر نارو بودن بت پرستی

یأبت لِمَ تعبد ما لایسمع و لایبصر و لایغنی عنک شیئاً

«إغناء» (مصدر «لایغنی») به معنای کفایت کردن و بازداشتن است. (برگرفته از «لسان العرب») و جمله «لایغنی عنک شیئاً»، یعنی از تو چیزی را دفع نکرده و تو را از آن کفایت نمی کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 58 - 5

5- باقی ماندن بت بزرگ به وسیله ابراهیم (ع) ، برای مراجعه بت پرستان به آن و درک عجز بت ها بود .

فجعلهم جذذاً إلاكبيراً لهم لعلمهم إليه يرجعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 59 - 3

3- قوم ابراهیم ، پس از مشاهده در هم شکسته شدن بت ها ، به عجز و ناتوانی آنها پی بردند .

الإكبيراً .. إليه يرجعون . قالوا من فعل هذا بالهتنا

از این که قوم ابراهیم، بت ها را مورد سؤال قرار ندادند و به دنبال عاملی غیر از آنها بودند، می توان برداشت یاد شده را به دست آورد. به ویژه اگر ضمیر در «إليه» به «كبيراً» (بت بزرگ) بازگردد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 443

5- بت ها ، فاقد قدرت نطق و کلام ، حتی در اعتقاد بت پرستان

فلسوهم إن كانوا ينطقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1- قوم بت پرست ابراهیم ، پس از آگاه شدن از ناتوانی بت ها از سخن گفتن ، به خود آمده و به تفکر و اندیشه در عقیده خویش فرو رفتند .

فرجعوا إلى أنفسهم

برداشت یاد شده مبتنی براین است که مقصود از «فرجعوا إلى أنفسهم» به خود آمدن و رجوع هر یک از بت پرستان به وجدان و ضمیر خود و به فکر فرو رفتن آنان باشد.

2- قوم بت پرست ابراهیم پس از آگاه شدن از ناتوانی بت ها از سخن گفتن ، به یک دیگر مراجعه کرده و به سرزنش هم پرداختند .

فرجعوا إلى أنفسهم فقالوا إنكم الظلمون

برداشت، براساس این احتمال است که مقصود از «أنفسهم» رجوع هر یک از بت پرستان به یک دیگر باشد که با مخاطب قرار دادن هم دیگر (فقالوا إنكم أنتم.. ..) به ملامت هم پرداختند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- اعتراف قوم بت پرست ابراهیم ، به بی بهرگی بت ها از نطق ، کلام ، علم و عقل

لقد علمت ما هؤلاء ينطقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- حضرت ابراهیم (ع) برای اثبات توحید و بطلان شرک از شیوه آگاه کردن بت پرستان به ناتوانی بت ها و به اعتراف واداشتن آنان بر این حقیقت استفاده کرد .

فلسوهم إن كانوا ينطقون .. لقد علمت ما هؤلاء ينطقون . قال أفتعبدون من دون الل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 72 - 2

2- یادآوری ابراهیم (ع) به قوم خویش مبنی بر ناتوانی بت ها حتی از شنیدن دعای آنان

قال هل یسمعونکم إذ تدعون

استفهام در «هل یسمعونکم» انکاری است. بنابراین مفاد سؤال ابراهیم(ع) چنین می شود: با این که بت ها درخواست های شما را نمی شنوند، چگونه به درگاه آنها نیایش می کنید؟

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 73 - 1

ص: 444

1 - یادآوری ابراهیم (ع) به قوم خویش ، مبنی بر ناتوانی بت ها در رساندن سود یا زیان به انسان ها

أو ينفعونكم أو يضرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 80 - 3

3 - تذکر ابراهیم (ع) به نقش نداشتن بت ها در بیماری و شفایابی انسان

و إذا مرضت فهو يشفين

تعبیر «فهو يشفين» تأکید بر این حقیقت است که تنها خدا در بهبود و شفای انسان مؤثر است. و چون مخاطب این تأکید بت پرستانند، در حقیقت تأکید ابراهیم (ع) بر سلب هرگونه تأثیر بت ها در سلامتی انسان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 91 - 2

2 - استهزای معبود های مشرکان در بتکده از سوی ابراهیم (ع) ، با توجه به ناتوانی آنان از خوردن بود .

فراغ إلى الهتهم فقال ألا تأكلون

استفهام در «ألا تأكلون» برای استهزا است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 92 - 1,3

1 - استهزای معبود های مشرکان از سوی ابراهیم (ع) ، با توجه به ناتوانی آنها از سخن و گفتگو

ما لكم لا تنطقون

3 - مشرکان عصر ابراهیم ، پرستشگر معبودهایی ناتوان از خوردن و گفتگو کردن

فقال ألا تأكلون . ما لكم لا تنطقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 4 - 4

4- ناتوانی بت ها و معبود های مشرکان ، از آفرینش موجودات زمینی و مشارکت در خلقت و تدبیر امور آسمان ها

ماذا خلقوا من الأرض أم لهم شرك في السموت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 5 - 3

3- ناتوانی بت ها از شنیدن و اجابت نیایش مشرکان ، دلیلی واضح بر بیهودگی عبادت آنها

و من أضلّ ممّن يدعو... من لا يستجيب... و هم عن دعائهم غفلون

121- عجز بت های قوم ابراهیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 445

4- ابراهیم (ع) با درخواست از بت پرستان برای بازجویی از بت ها ، عجز و ناتوانی آنها را برای آنان به نمایش گذاشت .

فسلوهم إن كانوا ینطقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- قوم ابراهیم ، چیزهایی را مورد پرستش قرار می دادند که نه هیچ سودی به حال آنان داشت و نه زیانی .

قال أفتعبدون من دون الله ما لا ینفعکم شیئاً و لا یضرکم

122- عجز برادران یوسف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16- برادران یوسف از شنیدن و احساس کردن وحی الهی به او ، ناتوان بودند .

و أوحینا إلیه . . . و هم لایشعرون

برداشت فوق ، مبتنی بر این نکته است که عامل حال (و هم لایشعرون) فعل «أوحینا» باشد. بر این اساس مفاد «و هم لایشعرون» چنین می شود: آنان وحی ما را به یوسف (ع) نمی فهمیدند.

123- عجز بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- ناتوانی مشهود بنی اسرائیل از مقابله با سپاه فرعون

قال أصحاب موسی إنا لمدركون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- بنی اسرائیل ، گرفتار سلطه فرعونیان و ناتوان از رها ساختن خویش

أَنْ أَدُّوا إِلَيَّ عِبَادَ اللَّهِ

مصدق مورد نظر از «عبادالله» ممکن است بنی اسرائیل باشد.

124- عجز بیمار دلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 23 - 8

ص: 446

8- بیمار دلانِ منافق، ناتوان از درک خیر واقعی خویش و پیمودن راه صدق و جهاد

فلو صدقوا الله لكان خيراً لهم .. أولئك ... فأصمّهم و أعمى أبصرهم

با توجه به ارتباط آیات، ممکن است به میان آوردن «أصمّ» و «أعمى» - در پی «فلو صدقوا الله لكان خيراً لهم» - بیانگر این معنا باشد که صداقت با خدا و دستورات او، تضمین گر منافع آدمی است؛ اما افسوس که بیمار دلان در نتیجه کوری باطنی عاجز از درک مصالح آن اند.

125- عجز پیروان شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهیم - 14 - 22 - 15

15- شیطان در قیامت به ناتوانی خویش و پیروانش برای یاری و فریادرسی یکدیگر اعتراف می کند .

وقال الشیطن .. ما أنا بمصرخکم و ما أنتم بمصرخی

«صرخ» به معنای فریاد و «أصرخ» به معنای پاسخ گویی به آن است. بنابراین مراد از «مصرخ» فریادرس و نجات دهنده است.

126- عجز جادوگران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- یونس - 10 - 77 - 8

8 - جادوگران ، از رسیدن به پیروزی و دستیابی به آرزوهای خود ناتوانند .

لا یفلح السحرون

127- عجز جادوگران فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 70 - 4

4 - جاذبه نیرومند معجزه موسی ، توان هرگونه درنگ و مقاومت را از ساحران فرعون سلب کرد .

فألقى السحره

فعل «ألقى» مجهول است و دلالت دارد که ساحران وادار به سجده شدند، به گونه ای که گویا عاملی آنها را بر سجده مجبور ساخته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 447

3- عناصر ناآگاه و جاهل به وحی ، فاقد طرح و برنامه ای ثمربخش در برابر فرمان و برنامه خداوند

إِنَّهُمْ لَن يَغْنُوا عَنْكَ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا

129- عجز جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 88 - 1,3,4

1- مأموریت پیامبر (صلی الله علیه و آله) به اعلام ناتوانی انس و جن در آوردن همانند قرآن

قل لئن اجتمعت الإنس و الجنّ . . . لایأتون بمثلہ

3- قرآن ، حاوی حقایق ، آموزه ها و معارفی است که انس و جن هرگز توان دست یافتن به آن حقایق را ، بدون وحی پیدا نخواهند کرد .

قل لئن اجتمعت الإنس و الجنّ علی أن یأتوا بمثل هذا القرآن لایأتون . . . ظهیرًا

ناتوانی انسانها و جنیان از آوردن همانندی برای قرآن، مطلق است و شامل معارف و آموزه های آن نیز می شود.

4- نیرو های بشری و جنی ، حتی در صورت پشتیبانی و همیاری یکدیگر ، از آوردن همانند قرآن و هموردی با آن ، عاجزند .

قل لئن اجتمعت . . . و لو کان بعضهم لبعض ظهیرًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 12 - 1,2,3

1 - اعتراف مؤمنان جن ، به ناتوانی جن از عاجز ساختن خداوند و حرکت در جهت خلاف مقررات الهی

وَأَنَا ظَنُّنَا أَنْ لَن نَعْجِزَ اللَّهَ فِي الْأَرْضِ

2 - اعتراف مؤمنان جن ، به ناتوانی جن از فرار از سیطره الهی و ناتوان ساختن خداوند از دستیابی به آنان

و لَن نَعْجِزُهُ هَرَبًا

3 - نزول قرآن ، موجب معرفت جن نسبت به جایگاه خداوند در جهان هستی و شناخت موقعیت ضعیف و پوچ خود

وَأَنَا ظَنُّنَا أَنْ لَن نَعْجِزَ اللَّهَ فِي الْأَرْضِ وَ لَن نَعْجِزُهُ هَرَبًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 22 - 5

5- هیچ کس ، توانایی پناه دادن به انس و جن در برابر عذاب الهی را ندارد .

ولن أجد من دونه ملتحداً

130- عجز جنندگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 56 - 9

9- هیچ جنبنده ای - چه انسان و چه حیوان - بدون خواست خداوند ، توانا بر ضرررسانی به دیگری نیست .

ص: 448

ثم لا تتظرون. إني توكلت على الله ... ما من دابة إلا هو آخذ بناصيتها

مقصود از بیان سلطه خداوند بر همه جانداران، به دلیل وقوع آن پس از مبارزه طلبی هود(ع) و توکل بر خداوند، این معناست که: همه چیز مقهور خواست خداوند است و بدون رخصت او، هیچ جاننداری - چه رسد به پتهای بی جان - توانا بر ضرر رسانی نیست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 60 - 2, 1

1 - بسیاری از جانداران، توان تهیه روزی خود را ندارند.

و کأئن من دابة لاتحمل رزقها

«حماله» مصدر «تحمل» به معنای «کفالت و برعهده گرفتن» است.

2 - خیلی از جنبندگان، توان ذخیره سازی مواد غذایی خود را ندارند.

و کأئن من دابة لاتحمل رزقها

در این که «مراد از «لاتحمل رزقها» چیست؟»، دو احتمال وجود دارد: یکی، تأمین روزی است و دیگر حمل و ذخیره سازی آن است. برداشت بالا بنا بر احتمال دوم است.

131- عجز جنیان مؤمن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 10 - 2

2- ناتوانی مؤمنان جن، از درک صحیح تقدیر الهی در ممنوعیت آنان از استراق سمع آسمان

وَأَنَّا لَآئِدْرِي أَشْرَّ أُرِيدَ بَمَن فِی الْأَرْضِ أَمْ أَرَادَ بِهِمْ رَبُّهُمْ رَشْدًا

132- عجز جهنمیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 113 - 2

2- ناتوانی دوزخیان از برآورد دقیق مدت زندگی دنیوی خود، در مقایسه با حیات اخروی

قالوا لبثنا يوماً أو بعض يوم فسنل العادین

«عَدَّ و تعداد» (مصدر «عادین») به معنای حساب نمودن و شماره کردن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 62 - 1

1 - طاغیان و دوزخیان ، در جهنم از دیدن بهشتیان ناتوان خواهند بود .

وقالوا ما لنا لانی رجالاً کتّا نعدّهم من الأشرار

مقصود از «رجال» در آیه شریفه، مؤمنان و تقوایبشگان اند که در بهشت جای دارند.

ص: 449

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 63 - 2

2 - طاغیان در دوزخ ، خود را از دیدن بهشتیان و مؤمنان ناتوان خواهند دید .

أم زاعت عنهم الأبصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 24 - 1

1 - کافران و مشرکان دوزخی ، ناتوان از دفاع از خود در برابر عذاب الهی

أفمن یتقی بوجهه سوء العذاب یوم القیمه

«إتقاء» (مصدر «یتقی») به معنای سپر گرفتن جهت حفظ و دفاع از خود در برابر گزند است. دفاع از خود در برابر عذاب الهی به وسیله صورت - در حالی که اصولاً انسان ها برای دفاع از خود از دست و پا استفاده می کنند تا گزندی به صورتشان نرسد - بیانگر اوج ناتوانی دوزخیان از دفع عذاب از خویش است.

133- عجز حق ستیزان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 37 - 5

5 - حق ستیزان در اوج اقتدار و شکوه ، ناتوان از مقابله با عظمت و کبریایی خداوند

وله الکبریاء فی السموت و الأرض

یادکرد جلال و قدرت یگانه و برتر خداوند، در پی ذکر حق ستیزان کافر و ناباور به معاد، می تواند پیامی هشداردهنده برای آنان و نویدی آرامش بخش برای پیامبر(صلی الله علیه و آله) و مؤمنان باشد.

134- عجز حق ناپذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 24 - 2

2 - کافران لجوج و حق ناپذیر ، تنها به هنگام مشاهده نشانه های نزول عذاب الهی ، به ناتوانی و بی پناهی خود پی می برند .

حتّى إذا رأوا ما يوعدون فسيعلمون من أضعف ناصراً و أقلّ عدداً

135- عجز حكومت فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 40 - 5

5 - شکوه و اقتدار حکومت فرعونى ، امرى ناچیز و مقهور قدرت خداوند بود .

فنبذنهم فى الیمّ

ص: 450

136- عجز خبرگان امت ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 75 - 8

8- آگاهان جوامع شرک پیشه از اقامه برهان ، برای اثبات حقانیت شرک در قیامت ناتوان خواهند بود .

فقلنا هاتوا برهنکم فعلموا أنّ الحقّ لله و ضلّ عنهم ما كانوا یفترون

تعبیر «ضلّ عنهم ما كانوا یفترون» کنایه از این نکته است که آنان هیچ چیزی که بتواند موضوع شرک را توجیه کند، به خاطر نخواهد آورد.

137- عجز در وفای به سوگند

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 66 - 7,8

7- هنگام سوگند یاد کردن و پیمان بستن با خدا ، شایسته است صورت ناتوانی از پایبند بودن به پیمان و سوگند استثنا شود .

لتأتّنی به إلاّ أن یحاط بکم

کردن و پیمان بستن با خدا، شایسته است صورت ناتوانی از پایبند بودن به پیمان و سوگند استثنا شود.

8- وفا نکردن به عهد و قسم در صورت استثنای موارد عذر و ناتوانی ، پیامدی (عقوبت ، کفاره و . . .) نخواهد داشت .

لتأتّنی به إلاّ أن یحاط بکم . . . قال الله علی ما نقول وکیل

138- عجز در وفای به عهد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 66 - 7,8

7- هنگام سوگند یاد کردن و پیمان بستن با خدا ، شایسته است صورت ناتوانی از پایبند بودن به پیمان و سوگند استثنا شود .

لتأتّنی به إلاّ أن یحاط بکم

کردن و پیمان بستن با خدا، شایسته است صورت ناتوانی از پایبند بودن به پیمان و سوگند استثنا شود.

8- وفا نکردن به عهد و قسم در صورت استثنای موارد عذر و ناتوانی ، پیامدی (عقوبت ، کفاره و . . .) نخواهد داشت .

لنأتتني به إلا أن يحاط بكم . . . قال الله على ما نقول وكيل

ص: 451

139- عجز دشمنان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فیل - 105 - 5 - 5

5 - دشمنان خداوند ، هر چند مجهّز و نیرومند باشند ، از رویارویی با او ناتوان اند .

آلم تر کیف فعل ربّک . . . فجعلهم کعصف مأکول

140- عجز دشمنان دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 26 - 11

11- توطئه گران ، از درک عوامل شکست و ناکامی خود در توطئه علیه دین ، عاجزند .

قد مکر الذین من قبلهم . . . و أتهم العذاب من حیث لایشعرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جاثیه - 45 - 19 - 1

1 - ارائه دهندگان برنامه های ضد دینی ، ناتوان از حمایت نسبت به پیروان خویش در برابر عذاب خداوند

إنّهم لن یغنوا عنک من اللّٰه شیءاً

با توجه به این که «من اللّٰه» ممکن است به حذف مضاف باشد؛ یعنی، «من عذاب اللّٰه» و با الغای خصوصیت از مورد پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله)، مطلب بالا استفاده می شود.

141- عجز دنیا طلبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 83 - 5

5 - فرورفتگان در زندگی مادی و سرمستان بازی و بیهودگی ، ناتوان از توصیف بایسته پروردگار

سبحن . . . عمّا یصفون . فذرهم یخوضوا و یلعبوا

با توجه به ارتباط دو آیه، می توان استفاده کرد که اهل بازی و بیهودگی، قادر به توصیف حق نیستند. در این صورت وصف «یخوضوا و یلعبوا» می تواند مشعر به علیت باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 2 - 13

13 - انسان های مادی، ناتوان از درک گستره قدرت خداوند، در محاسبات خویش

ما ظننتم أن یخرجوا و ظنّوا .. فأتیهم اللّٰه من حیث لم یحسبوا

ص: 452

142- عجز رهبران شرک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 9 - 6

6 - سران کفر و شرک علی رغم به کار بردن شگرد های گوناگون تبلیغی علیه قرآن و پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، از دستیابی به اهداف خود ناتوان و ناکام بودند .

إن هذا إلا إفك .. قالوا مال هذا الرسول ... لولا أنزل إليه ملك ... إلا رج

مقصود از ناتوانی در یافتن راه، می تواند ناتوانی از دستیابی به راه موفق و مؤثر برای پیگیری اهدافشان باشد؛ یعنی، «فلا يستطيعون سبيلاً إلى إبطال أمرک...».

143- عجز رهبران کفر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 9 - 6

6 - سران کفر و شرک علی رغم به کار بردن شگرد های گوناگون تبلیغی علیه قرآن و پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، از دستیابی به اهداف خود ناتوان و ناکام بودند .

إن هذا إلا إفك ... قالوا مال هذا الرسول ... لولا أنزل إليه ملك ... إلا رج

مقصود از ناتوانی در یافتن راه، می تواند ناتوانی از دستیابی به راه موفق و مؤثر برای پیگیری اهدافشان باشد؛ یعنی، «فلا يستطيعون سبيلاً إلى إبطال أمرک...».

144- عجز رهبران مستکبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 21 - 15

15- رهبران مستکبر در جواب استمداد پیروانشان در قیامت ، خود را ناتوان دانسته و کمک به آنان را تعلیق به محال می کنند .

فقال الضعفاء .. فهل أنتم مغنون عنا ... قالوا لو هدينا الله لهدينكم

اینکه مستکبران در جواب استمداد پیروان خود در قیامت می گویند: اگر خداوند ما را هدایت کرده بود ما هم شما را هدایت می کردیم، در حالی که خداوند هم چنین کاری را هرگز انجام نداده است، در واقع برآوردن خواسته آنان را تعلیق به محال می کند.

145- عجز زکریا (ع) از تکلم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 10 - 5,6

5- ناتوانی زکریا (ع) از سخن گفتن با مردم به مدت سه شبانه روز کامل ، نشانه ای الهی بر زمان تحقق یافتن بشارت فرزند

ص: 453

بود .

قال آیتک ألاّ تکلم الناس ثلاث لیل سوياً

«سوياً» یا صفت برای «ثلاث لیل» است و یا حال برای فاعل «ألاّ تکلم» و در هر دو صورت مراد از «سه شب» سه شبانه روز است. آیه چهل و یکم سوره آل عمران شاهد این معنا است. فعل «ألاّ تکلم» فعل نفی است و مراد از آن، تکلیف زکریا به سکوت نیست، بلکه از صادر نشدن سخنی از زکریا خبر می دهد.

6- زکریا (ع) ، در روز های ناتوانی از سخن گفتن با مردم ، به عبادت و ذکر خداوند ، قدرت داشت .

ألاّ تکلم الناس ثلاث لیل سوياً

واژه «الناس» نشان می دهد که عجز زکریا، تنها از سخن گفتن با مردم بوده است و نه به طور مطلق.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 11 - 2

2- زکریا (ع) پس از سکوت سه روزه و ناتوانی از سخن گفتن با مردم ، از عبادتگاه بیرون آمد و نزد مردم حاضر شد .

فخرج علی قومه من المحراب

146- عجز زنان اشراف مصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 31 - 16

16- زنان اشراف با دیدن یوسف (ع) ، از خود بی خود شده و از ادراک هر چیز جز جمال او ناتوان گشتند .

فلما رأیته أكبرنه و قطعن أبیدیهنّ

147- عجز سپاه فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 24 - 8

8- قوای نظام فرعونی ، محکوم به نابودی و ناتوان از پایداری در برابر اراده الهی

و اترك البحر رهواً إنهم جند مغرقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 20 - 11

11- انسانِ منافق و سست ایمان ، ناتوان از پنهان داشتن همیشگی تزلزل درونی خویش

ينظرون إليك نظر المغشى عليه من الموت

از این که انسانِ بیمار دل سست ایمان، از آیات جهاد به وحشت می افتد و این نگرانی در سیمایش ظاهر می شود، مطلب بالا

ص: 454

به دست می آید.

149- عجز شرک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 162 - 2,4

2- ناتوانی آیین شرک و بت پرستی ، در مبارزه با آیین توحید و یکتاپرستی

ما أنتم علیه بفتنن

برداشت یاد شده از آن جا است که ناتوانی مشرکان از اغوای مردم از راه خدا، بیانگر ناتوانی آیین آنان در مبارزه با آیین توحیدی است.

4- آیین شرک و بت پرستی ، آیینی ایستا و ناتوان از پیشرفت و توسعه و فراگیر شدن

ما أنتم علیه بفتنن

از لحن آیه شریفه استفاده می شود که خداوند در صدد بیان آینده آیین شرک و سرنوشت این آیین ساختگی است؛ نه این که تنها در صدد بیان وضعیت مشرکان در صدر اسلام باشد.

150- عجز شفیعان مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 43 - 3

3- معبود ها و شفیعان مشرکان عصر پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، فاقد هرگونه توانایی و تعقل

قل أولو كانوا لا یملكون شیئا ولا یعقلون

151- عجز شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 211 - 2

2- نازل کردن قرآن ، خارج از توانایی شیاطین

و ما یستطیعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 8 - 1

1 - شیاطین ، ناتوان از شنود اخبار آسمان

لايَسْمَعُونَ إِلَى الْمَلَأِ الْأَعْلَى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 455

11 - شیطان ها ، ناتوان از شنود و دستیابی به اطلاعات و اخبار آسمان

و جعلنها رجوماً للشیطن

152- عجز شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 22 - 15

15- شیطان در قیامت به ناتوانی خویش و پیروانش برای یاری و فریادرسی یکدیگر اعتراف می کند .

وقال الشیطن .. ما أنا بمصرخکم و ما أتم بمصرخی

«صرخ» به معنای فریاد و «أصرخ» به معنای پاسخ گویی به آن است. بنابراین مراد از «مصرخ» فریادرس و نجات دهنده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 99 - 1

1- شیطان ، از هرگونه سلطه گری بر مؤمنان متوکل بر خدا ناتوان است .

الشیطن الرجیم . إنه لیس له سلطن علی الذین ءامنوا و علی ربّهم یتوکلون

لفظ «سلطان» چون با «تنوین» آمده و بعد از حرف نفی قرار گرفته است، دلالت بر نفی مطلق می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 10 - 7

7 - شیطان بدون اذن خداوند ، نمی تواند کمترین آسیبی به مؤمنان برساند .

و لیس بضارّهم شیئاً الاّ باذن الله

153- عجز طغیانگران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 62 - 1

1 - طاغیان و دوزخیان ، در جهنم از دیدن بهشتیان ناتوان خواهند بود .

وقالوا ما لنا لانی رجلاً کتّا نعدّهم من الأشرار

مقصود از «رجال» در آیه شریفه، مؤمنان و تقوایبشگان اند که در بهشت جای دارند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 63 - 2

2 - طاغیان در دوزخ ، خود را از دیدن بهشتیان و مؤمنان ناتوان خواهند دید .

أم زاغت عنهم الأبصر

ص: 456

154- عجز ظالمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 93 - 18، 17

17 - ظالمان نمی توانند خود را از مهلکه مردن و عذاب خوارکننده پس از آن رهایی بخشند.

و الملائکه باسطوا أيديهم أخرجوا أنفسكم اليوم تجزون عذاب الهون

جمله «أخرجوا أنفسكم» خطاب ملائکه به ظالمان است، که اگر می توانید خود را از این مهلکه نجات بخشید. این سخن ملائکه از سر استهزا و بیان عجز ظالمان است.

18 - جان کندن ستمگران، همراه با تمسخر ملائکه قبض روح نسبت به آنان و بیان عجز آنان برای رهایی از مرگ است.

أخرجوا أنفسكم اليوم تجزون عذاب الهون

155- عجز غافلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 125 - 3

3 - غافلان از یاد خدا، پس از حشر در قیامت، از شناخت راه نجات خویش ناتوان خواهند بود. *

قال ربّ لم حشرتني أعمى

ممکن است مراد از کوری آگاه نبودن به فضای موجود در قیامت و یافتن راه چاره برای رهایی از گرفتاری های آن باشد. براین اساس، گویندگان «قد کنت بصیراً» خود را کسانی می دانند که در دنیا همه چیز را خوب می فهمیدند و اندیشه ای عمیق داشتند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 63 - 2

2 - دل های گرفتار غفلت، ناتوان از درک و پذیرش پیام پیام آوران الهی

بل قلوبهم فی غمره من هذا

156- عجز غیر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8- غير خدا ، فاقد هرگونه نقش و قدرت ، در آغاز و نيز فرجام هستی است .

ما أشهدتہم خلق السموت والأرض . . . و یوم یقول نادوا ... فدعوہم فلم یتجیبوا لہم

ص: 457

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 103 - 1

1- تصمیم فرعون به محو موسی (ع) و بنی اسرائیل از صحنه زمین ، به دنبال احساس ناتوانی از مقابله با معجزات او

و لقد ءاتینا موسی تسع آیت .. فأراد أن يستفزهم من الأرض

برداشت فوق بنابرین نکته است که مراد از «الأرض» کره زمین باشد. در این صورت لازمه «استفزاز» (برکندن)، قتل و نابود کردن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 27 - 2

2- فرعون ، عاجز از مقابله با منطق موسی (ع)

قال إن رسولکم .. لمجنون

اقدام فرعون به متهم کردن موسی به جنون در مقابل منطق قوی او، نشانگر عجز و ناتوانی وی می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 29 - 1

1- روی آوری فرعون به تهدید موسی (ع) با احساس ناتوانی از مقابله با منطق او

قال لئن اتّخذت إلهًا غیری لأجعلنک من المسجونین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 35 - 8

8- فرعون ، از چاره اندیشی و پیدا کردن راه مبارزه با موسی (ع) - به تنهایی - احساس ناتوانی می کرد .

یرید أن یخرجکم من أرضکم بسحره فماذا تأمرون

مشورت و نظرخواهی فرعون از دیگران - در عین ادعای خدایی - بیانگر ناتوانی او در مبارزه با موسی (ع) می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- ناتوانی فرعون از نابود ساختن موسی (ع)، علی رغم خشم و دشمنی عمیق وی نسبت به او و آیینش

و أوحینا إلی موسی أن أسر بعبادی

مأموریت جدید موسی (ع)، نشانگر آن است که فرعون علی رغم تلاش برای نابودی آیین موسی (ع) نتوانست به خود وی آسیبی برساند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 39 - 8

8- قارون و فرعون و هامان، هیچ گاه، نتوانستند بر اراده و قضای خدا، پیشی گیرند.

وقرون و فرعون و هم-ن... و ما كانوا سبقین

به قرینه آیات پیش - که درباره عذاب اقوام مکذِّب انبیا است - و نیز آیه بعد - که درباره عقوبت قارون و فرعون و هامان است

ص: 458

- سبقت نگرفتن آنان، سبقت نگرفتن بر امر و قضای الهی در عذاب مکذبان است.

157- عجز فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 15 - 1

1 - اطمینان بخشیدن خداوند به موسی (ع)؛ مبنی بر ناتوانی فرعونیان از قتل وی

فَأَخَافُ أَنْ يَقْتُلُونِ . قَالَ كَلَّا

بنابراین احتمال که «کلا» پاسخ «أخاف أن يقتلون» است، برداشت یاد شده به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 40 - 2

2- ناتوانی فرعونیان در مبارزه با موسی (ع) و منحصر شدن تمام قدرت و تدبیر نظام فرعونی در وجود ساحران

لَعَلَّنَا نَتَّبِعَ السَّحْرَةَ إِنْ كَانُوا هُمُ الْغَالِبِينَ

با این که در نظام فرعونی تلاش بر حذف همه نیروها و منحصر دانستن فرعون در جایگاه رهبری بوده است؛ اما ناتوانی او از مقابله با موسی (ع) و نیاز وی به کارآیی ساحران، سبب گشت تا به جای فرعون، ساحران پیشوای مردم قلمداد شوند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 49 - 8

8 - غرور و تبختر فرعونیان، در اوج در ماندگی و احساس نیاز به موسی (ع)

وَقَالُوا يَا أَيُّهَ السَّاحِرِ ادْعُ لَنَا رَبَّكَ

158- عجز قارون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 81 - 9

9- خواری، ذلت، عجز و ناتوانی سخت قارون به هنگام فرورفتن در کام زمین

فما كان له من فئه ينصرونه من دون الله و ما كان من المنتصرين

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 39 - 8

8 - قارون و فرعون و هامان ، هیچ گاه ، نتوانستند بر اراده و قضای خدا ، پیشی گیرند .

و قرون و فرعون و هم-ن . . . و ما كانوا سبقين

به قرینه آیات پیش - که درباره عذاب اقوام مکذِّب انبیا است - و نیز آیه بعد - که درباره عقوبت قارون و فرعون و هامان است - سبقت نگرفتن آنان، سبقت نگرفتن بر امر و قضای الهی در عذاب مکذبان است.

ص: 459

159- عجز قوم ابراهیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 68 - 3

3- درماندگی و ناتوانی قوم ابراهیم ، از مقابله با منطق ابراهیم (ع)

قال أفتعبدون من دون الله ما لا ينفعكم .. قالوا حرّوه وانصروا الهتكم

بت پرستان در برابر سخنان منطقی و مواضع به حق حضرت ابراهیم(ع)، متوسل به زور و تهدید شدند. از این نکته می توان برداشت یاد شده را استفاده کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 97 - 3

3 - ناتوانی مشرکان از مقابله با منطق و استدلال ابراهیم (ع) بر بطلان شرک و بت پرستی

فی الجحیم

تصمیم مشرکان بر نابودی ابراهیم(ع) با سوزاندن آن حضرت - پس از شنیدن سخن منطقی و خردبرانگیزش - گویای برداشت یاد شده است.

160- عجز قوم ثمود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 67 - 8

8- صیحه و غرشی که قوم ثمود را فرا گرفت ، توان حرکت و بیرون آمدن از خانه ها را از آنان سلب کرد .

و أخذ الذین ظلموا الصیحه فأصبحوا فی دیرهم جثمین

«فی دیارهم» متعلق به «جاثمین» است و دلالت بر این دارد که قوم ثمود در خانه هایشان به هلاکت رسیدند. بیان این معنا حکایت از آن دارد که: صیحه و غرش مهیب آن چنان بود که قوم ثمود، نتوانستند از خانه های خویش - که طبعاً آدمی در این گونه موارد از خانه خارج می شود - بیرون آیند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - مخالفان صالح (ع)، ناتوان از مقابله منطقی با وی

قالوا إنما أنت من المسحّرين

اقدام ثمودیان به وارد کردن اتهام جنون به صالح(ع) در برابر اندرزهای خیرخواهانه وی، بیانگر مطلب یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 45 - 1

1 - ناتوانی و بی پناهی کامل قوم ثمود، در برابر صاعقه عذاب

فما استطعوا من قیام و ما كانوا منتصرین

ص: 460

161- عجز قوم عاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 55 - 4,5

4- آشکار شدن عجز بت ها و تأثیر نداشتن آنها در امور آدمیان و نیز روشن شدن ناتوانی قوم عاد در برابر خواست خداوند ، هدف هود (ع) (از فراخوانی مردم ، به مبارزه و توطئه علیه خویش

فکیدونی جمیعاً ثم لاتنظرون

«کیدوا» فعل امر از مصدر «کَیْدٌ» (مکر کردن) است. امر در جمله فوق - به تناسب مورد - امر تعجیزی است؛ یعنی ، درخواستی است برای نشان دادن عجز و ناتوانی مخاطب از انجام کار.

5- عجز و ناتوانی قوم عاد و خدایانشان ، برای از میان بردن هود (ع) ، دلیل و آیتی بر حقانیت رسالت او

فکیدونی جمیعاً ثم لاتنظرون

«فاء» در «فکیدونی» فصیحه و حاکی از جمله ای مقدر است. آن جمله به قرینه «إن نقول إلاّ اعتریک ...» چنین است: «إن کان کما تقولون فکیدونی ...»؛ اگر بتها چنین نیرویی دارند پس شما و آنها با من به مبارزه برخیزید و کار را یکسره کنید».

162- عجز قوم نوح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 71 - 9

9 - حضرت نوح (ع) ، قومش را بر قتل خود تحدی کرد و عدم توانایی آنان را بر انجام این کار ، شاهد درستی ادعای نبوت خود ، اعلام نمود .

إن کان کبر علیکم مقامی ... فأجمعوا أمرکم ... ولا تنظرون

جمله «فعلی الله توکلت» بیانگر شکست ناپذیری حضرت نوح (ع) به علت متکی بودنش به قدرت لایزال الهی و جمله «أجمعوا أمرکم و شرکاءکم» بیان ناچیزی قدرت قومش می باشد.

163- عجز کاشفان اصحاب کهف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 21 - 28,30

28- گروهی از بازدیدکنندگان از اصحاب کهف، ماجرای آنان را مبهم و خود را از تحلیل آن ناتوان دیدند.

فقالوا ابنوا علیهم بنیناً ربهم أعلم بهم

جمله «ربهم أعلم بهم» گویای این است که گویندگان آن، به حقیقت ماجرای اصحاب کهف، پی نبردند و علم آن را به خداوند احاله کردند.

30- برتری آگاهی خداوند بر سرگذشت حقیقی اصحاب کهف، مورد اعتراف کسانی بود که از کشف حقیقت ماجرا اظهار عجز

ص: 461

می کردند .

فقالوا ابنوا عليهم بنينا ربهم اعلم بهم

164- عجز کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 26 - 9

9- ناتوانی کافران از آوردن همانند برای قرآن ، منشأ اعتراض ها و ایراد های آنان به مثل های قرآن

فان لم تفعلوا و لن تفعلوا .. إن الله لا يستحي أن يضرب مثلا ما ... و أما الذين

بیان اشکال تراشی کافران به برخی تمثیلهای قرآن - پس از دعوت آنان به تحدی (فأتوا بسوره) و بیان ناتوانی آنان از آوردن همانند برای قرآن (و لن تفعلوا) - اشاره به ریشه بهانه جوییهای کافران دارد؛ یعنی، چون نتوانستند برای قرآن همانند بیاورند به بهانه گیری و اشکال تراشی پرداختند (ماذا أراد الله بهذا مثلا)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 171 - 3,4,6

3 - کافران به قرآن از حق شنوی ، حق گویی و حق بینی ، ناتوانند .

و مثل الذين كفروا .. صم بكم عمی

«صم» و «بکم» و «عمی» به ترتیب: جمع اصم (کر) و ابکم (لال) و اعمی (کور) می باشند. به نظر می رسد متعلق «کفروا» به قرینه آیه قبل «ما أنزل الله» باشد، یعنی: مثل الذين كفروا بما أنزل الله.

4- ناتوانی کفرپیشگان از دیدن و شنیدن حقایق دینی و بازگویی آنها ، ایشان را از درک معارف دین و حقایق قرآن ، محروم کرده است .

صم بكم عمی فهم لا یعقلون

مفعول «لا یعقلون» معارف الهی و حقایق قرآن (ما أنزل الله) است.

6 - کفرپیشگان بر اثر ترک پرسش و جستجو از حقایق و معارف دین ، از درک آنها ناتوان و محرومند .

بکم .. فهم لا یعقلون

تفریع جمله «فهم لا یعقلون» بر لال بودن کفرپیشگان می تواند اشاره به این باشد که: از ابزار شناخت حقیقت، جستجوی آن با پرسش و

تحقیق است و کفرپیشگان از این ابزار محرومند؛ یعنی، در پی یافتن حقیقت نیستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 120 - 9

9 - ناتوانی جبهه کفر در برابر جامعه ایمانی، آنگاه که مؤمنان به دستورهای الهی (امر به معروف و نهی از منکر) عمل کنند.

کنتم خیر امه... لن یضروکم الا اذی و ان یقتلوکم یولوکم الادبار... ضربت عل

در برداشت فوق، تقوا به معنای عمل به دستورات الهی گرفته شده که خداوند در آیات پیش به برخی از آنها (امر به معروف، ایمان واقعی و...) اشاره کرده است. یعنی آنگاه کید دشمنان بی اثر است که تقوا داشته باشند و به دستورات الهی عمل کنند.

ص: 462

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 25 - 12

12 - ناتوانی کافران از مقابله با قرآن و پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله)

حتى إذا جاءوك يجدلونك يقول الذين كفروا إن هذا إلا أسطير الأولين

پناه بردن مشرکان به جدل و اتهام، گویای این است که هیچ راه منطقی و صحیحی برای مقابله با قرآن و پیامبر (صلی الله علیه و آله) وجود نداشته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 19 - 8،9

8 - نیروهای شرک و کفر هر چند فراوان باشند، توان شکست اهل ایمان را ندارند.

و لن تغنی عنکم فتنکم شیئا و لو کثرت

9 - توان نیروهای شرک و کفر هر چند فراوان باشند، در برابر خدا پوچ و بی اثرند.

و لن تغنی عنکم فتنکم شیئا و لو کثرت و أن الله مع المؤمنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 59 - 4،3،2

2 - کافران هرگز قادر نخواهند بود خداوند را ناتوان ساخته و مانع تحقق اراده وی شوند.

إنهم لا يعجزون

برداشت فوق بر این اساس است که مفعول محذوف از «لا يعجزون»، الله باشد. اعجاز (مصدر يعجزون) به معنای ناتوان ساختن است.

3 - کافران هرگز با نقض پیمان و خیانت به رسول اکرم (صلی الله علیه و آله) نخواهند توانست بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) پیشی گیرند و وی را از ادامه رسالت ناتوان سازند.

و إما تخافن من قوم خيانه .. و لا يحسبن الذين كفروا سبقوا إنهم لا يعجزون

برداشت فوق مبتنی بر این است که مفعول «سبقوا» و «لا يعجزون» پیامبر (صلی الله علیه و آله) باشد.

4- کافران همواره مقهور خداوند هستند .

و لا يحسبن الذين كفروا سبقوا انهم لا يعجزون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 66 - 10

10 - توان رزمی و نیروی مقاومت هر مسلمان ، حتی پس از گراییدن جامعه ایمانی به ضعف ، بیش از دو چندان هر کافر است .

و علم أن فيكم ضعفا فإن يكن منكم مائة صابرة يغلبوا مائتين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 8 - 8

8- کفرپیشگان ، در صورت مواجه شدن با عذاب های الهی ، از نجات دادن خویش ناتوان خواهند بود .

ص: 463

و حاق بهم ما كانوا به يستهزءون

جمله «لیس مصروفاً عنهم» بیان می دارد که عذاب از کفرپیشگان بازگردانده نمی شود و جمله «حاق بهم ..» به این نکته اشاره می کند که آنان نیز نمی توانند از عذاب بگریزند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 20 - 1

1- کفرپیشگان در هیچ کجای زمین ، نمی توانند خود را از سیطره و حاکمیت خداوند خارج سازند .

أولئك لم يكونوا معجزين في الأرض

عجاز (مصدر معجزین) به معنای از دسترس خارج بودن است. بنابراین و با توجه به اینکه مفعول «معجزین» الله است ، جمله «أولئك لم يكونوا...» چنین معنا می شود: آنان هیچ گاه از دسترس خدا (حاکمیت و سلطه او) خارج نبوده اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 33 - 8

8- کفرپیشگان نه می توانند از نزول عذاب الهی جلوگیری کنند و نه قادرند از گرفتار شدن به آن ، خود را رهایی بخشند .

إنما يأتيكم به الله .. و ما أنتم بمعجزين

عجاز (مصدر معجزین) به معنای فرار کردن و از دسترس خارج شدن است. بنابراین «ما أنتم بمعجزین»؛ یعنی ، [پس از نزول عذاب] نمی توانید فرار کنید و خود را از عذاب برهانید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 47 - 6

6- متهم کردن پیامبر (صلی الله علیه و آله) به سحرشدهگی ، نمودی از مستوری قلب کافران و ناتوانی آنان از درک حقایق است .

و جعلنا في قلوبهم آتة أن يفقهوه و في آذانهم وقراً و .. إذ يقول الظلمون إن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبياء - 21 - 40 - 4

4- بهت زدگی کافران در برابر عذاب ناگهانی ، بازدارنده آنان از هر گونه اقدام دفاعی است .

بل تأتیهم بغتہ فنبہتہم فلا یستطعیون ردھا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 57 - 3، 1

1 - کافران ، از شکست دادن و به سستی کشاندن نیروی الهی و جبهه حق - در هر جای دنیا- ناتوانند .

لاتحسبنّ الذین کفروا معجزین فی الأرض

در آیه شریفه، متعلق «معجزین» (این که کافران چه چیز را به ناتوانی می کشانند - ذکر نشده است؛ ولی با توجه به این که کافران، همواره در صدد تضعیف جبهه حق و دین الهی اند، مقصود از آن نیروی الهی و جبهه حق است. گفتنی است ظرف «فی الأرض» می رساند که این ناتوانی در همه جای دنیا وجود دارد.

3 - کافران ، از جلوگیری از تحقق وعده الهی مبنی بر حاکمیت فراگیری اهل ایمان و پیروزی و امنیت آنان در هر جای دنیا ، ناتوانند .

ص: 464

وعد الله الذين آمنوا... ليستخلفنهم في الأرض... لتحسين الذين كفروا معجزين

برداشت فوق، از ارتباط میان این آیه و دو آیه قبل، استفاده شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 50 - 6

6 - ذهن و اندیشه کافران، ناتوان از درک مکر خدا و تدبیر الهی علیه آنان

و مکرنا مکرًا و هم لا يشعرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 66 - 1

1 - دانش و معرفت درباره آخرت، خارج از محدوده توان کافران

بل ادرك علمهم في الآخرة

«تدارک» (مصدر «ادارک») عبارت است از پیوستن اجزای شیء به آن شیء به گونه ای که از آن اجزاء، چیزی باقی نمانده باشد. «ادارک علمهم فی الآخرة»؛ یعنی، آنها (کافران) دانششان مصروف جای دیگری شده و چیزی از آن باقی نمانده است تا بتوانند آن را درباره آخرت به کار برند. بنابراین آنان نه مجال آن را دارند که با دلایل علمی، آخرت را رد کنند و نه مجال آن را دارند که با برهان های یقینی آن را اثبات کنند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 78 - 11

11 - ناتوانی کافران از زیان رساندن به خدا و مقهور ساختن او با کفرورزی و حق ستیزی خویش

إن ربك يقضى بينهم بحكمه و هو العزيز العليم

طرح عزت و قاهریت شکست ناپذیر الهی، تعریفی است به آنان که با حق ستیزی به مبارزه با خدا برخاستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 24 - 8

8 - کافران، هیچ گریزی از حیطة قهر و قدرت خداوند، ندارند.

نصطرهم إلى عذاب غليظ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 22 - 7

7 - کافران لجوج ، مانند مردگان در قبرها ، از شنیدن سخن حق ناتوان بوده و هیچ راهی برای هدایتشان نیست .

و ما أنت بمسمع من فی القبور

در این آیه کافران لجوج و حق ناپذیر صدراسلام درمکه، به مردگان در قبرها تشبیه شده اند که هیچ راهی برای هدایتشان نیست و آنان نیز هیچ زمینه ای برای پذیرش ندارند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 65 - 6

ص: 465

6 - کافران و مجرمان از انکار رفتار و کردار ناپسند خود ناتوان خواهند بود .

تکلمنا ایدیهیم و تشهد ارجلهم بما کانوا یکسبون

گواهی دادن دست و پا، می تواند کنایه از این نکته باشد که کافران از هرگونه انکار رفتار زشت خویش ناتوان خواهند بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 67 - 1

1 - توانایی خداوند بر مسخ کردن کافران ، به گونه ای که آنان آن چنان زمین گیر شوند که از برخاستن از جای خود و حرکت به پیش و عقب ناتوان شوند .

و لو نشاء لمسخنهم علی مکانتهم فما استطعوا مضیاً و لایرجعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 24 - 1

1 - کافران و مشرکان دوزخی ، ناتوان از دفاع از خود در برابر عذاب الهی

أفمن یتقی بوجهه سوء العذاب یوم القیمه

«إتقاء» (مصدر «یتقی») به معنای سپر گرفتن جهت حفظ و دفاع از خود در برابر گزند است. دفاع از خود در برابر عذاب الهی به وسیله صورت - در حالی که اصولاً انسان ها برای دفاع از خود از دست و پا استفاده می کنند تا گزندی به صورتشان نرسد - بیانگر اوج ناتوانی دوزخیان از دفع عذاب از خویش است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 44 - 11

11 - عجز کافران ، از درک معارف و مفاهیم بلند قرآن

و الذین لایؤمنون فی اذانهم وقر و هو علیهم عمی

جمله «فی اذانهم وقر» (در گوش های کافران سنگینی است) و نیز جمله «هو علیهم عمی» (کوری کافران نسبت به قرآن است) کنایه از ناتوانی کافران نسبت به درک مفاهیم قرآن می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- جوامع کفر پیشه ، با تمامی امکانات و قوا ، بی دفاع در برابر کیفر الهی
و کائین من قریه هی اشدّ قوه من قریتک الّتی أخرجتک أهلکنهم فلاناصر لهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1- کافران ، با کفر و حق ستیزی و مخالفتشان با پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، ناتوان از رسانیدن کمترین زیان به خداوند

إنّ الذین کفروا و .. لن یضروا الله شیئاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - اطمینان بخشی خداوند به مؤمنان ، در ناتوانی کافران از غلبه بر ایشان ، پس از فتح خیبر و صلح حدیبیه

و لو قتلکم الذین کفروا لولوا الأذیر

برداشت بالا بر این اساس است که «لوقاتلکم...» نظر به آینده داشته باشد؛ یعنی، شما در آینده، همواره پیروز خواهید بود و هر که با شما بجنگد، منهزم خواهد شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 25 - 11

11- شدیدترین تهدیدها از جانب کافران و مشرکان ، ناتوان از خاموش ساختن نور ایمان در قلب های مستعد

و لولا رجال مؤمنون ... لم تعلموهم

محیط مکه با آن که مسخر مشرکان بود و مؤمنان ناگزیر به هجرت شده بودند؛ ولی خداوند از وجود مردان و زنان مؤمن در آن خبر داده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 30 - 4

4 - کافران ، مایوس و ناتوان از مقابله با پیامبر (صلی الله علیه و آله) و پیشگیری از دعوت آن حضرت

نترّص به ریب المنون

پناه بردن کافران به آرزو و دل بستن به حادثه، نشانه یأس آنان از مقابله کارساز با پیامبر(صلی الله علیه و آله) است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 34 - 5

5 - ناتوانی کافران از هموردی با قرآن ، نشانگر بی صداقتی آنان در اتهام هایشان

إن کانوا صدقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 45 - 2

2- ناتوانی جبهه کفر با تجهیز تمامی امکانات ، برای غلبه بر اراده خداوند و جبهه ایمان

سیهزم الجمع و یولون الدبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 14 - 10، 1

1 - اطمینان بخشی خدا به مؤمنان درباره ناتوانی منافقان و کافران از رویارویی مستقیم با آنان

لا یقتلونکم جمیعاً إلا فی قرّی محصّنه

ضمایر فاعل «یقاتلون» به منافقان و کافران (یهود) - که در آیات قبل مورد اشاره قرار گرفته اند - باز می گردد و «جمیعاً» نظر به اجتماع این دو گروه دارد.

10 - کافران ، در نبرد های قومی و قبیله ای خود جنگاور و سخت کوش ؛ ولی در برابر جبهه حق ، ضعیف و ناتوان

بأسهم بینهم شدید . . . وقلوبهم شتی

برداشت یاد شده در صورتی است که واژه «بأسهم» اشاره به جنگ هایی باشد که در میان قبایل خود کافران آن روزگار

ص: 467

متداول بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 44 - 8

8 - کافران تکذیب گر ، ناتوان از رهانیدن خود از سقوط و مبارزه با عوامل آن

سنستدرجهم من حیث لایعلمون

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که چون عوامل و زمینه های سقوط، برای کافران ناشناخته و غافل گیرانه است؛ قهراً رهایی از آن نیز برای آنان ناممکن خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 51 - 6

6 - کافران ، ناتوان از رویارویی با قرآن و مبارزه با تعالیم آن

لَمَّا سَمِعُوا الذِّكْرَ وَيَقُولُونَ إِنَّهُ لَمَجْنُونٍ

کافران، به هنگام شنیدن آیات قرآن به جای مبارزه با آن و یا نقد و رد تعالیم آن، به متهم ساختن آورنده آن (پیامبراسلام) روی آوردند. از این نکته می توان به مطلب یاد شده پی برد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 24 - 2

2 - کافران لجوج و حق ناپذیر ، تنها به هنگام مشاهده نشانه های نزول عذاب الهی ، به ناتوانی و بی پناهی خود پی می برند .

حَتَّىٰ إِذَا رَأَوْا مَا يُوعَدُونَ فَيَسْئَلُونَ مَنْ أَضْعَفُ نَاصِرًا وَاَقْلَّ عَدَدًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مظفین - 83 - 14 - 3

3 - روی گردانی کافران از قرآن ، به دلیل ناتوانی آنان از درک مفاهیم آن است و افسانه دانستن آن ، بهانه ای بیش نیست .

قال أسطير الأولين . كلاً بل ران علی قلوبهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - کافرون - 109 - 6 - 8

8 - برخی کافران ناتوان از درک دین پیامبر (صلی الله علیه و آله) و ارزش آن و نالایق برای استفاده از آن

ولی دین

165- عجز کافران مکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 36 - 3

3- ناتوانی و درماندگی کافران و مشرکان مکه ، در مبارزه با اسلام و منطق پیامبر (صلی الله علیه و آله)

ص: 468

و إذا رءاك الذين كفروا إن يتخذونك إلهزواً

از این که کافران و مشرکان، به گونه ای مستمر به استهزای پیامبر (صلی الله علیه و آله) می پرداختند، برمی آید که آنان در توسل به منطق و دلیل و برهان ناتوان بودند و هیچ راهی جز این نداشتند.

166- عجز گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 75 - 17

17- گمراهان ، به هنگام عذاب الهی و یا مرگ ، به تیره بختی و موقعیت بد خویش آگاه خواهند شد .

فسیعلمون من هو شرّ مكاناً

به نظر می رسد عبارت «شرّ مكاناً» در برابر «خیر مقاماً» و عبارت «أضعف جنداً» در برابر «أحسن ندیاً» (در دو آیه قبل) باشد؛ یعنی، همان کسانی که خود را دارای موقعیت برتر و امکانات و نفرت بیشتر می دانستند، با رسیدن عذاب و مرگ، خود را در نقطه مقابل آن می یابند.

167- عجز گوساله سامری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 89 - 1

1 - گوساله سامری ، پیکره ای عاجز از پاسخ گویی و ناتوان از نفع و ضرر رسانی

أفلا یرون الّایرجع إلیهم قولاً و لا یملک لهم ضرراً و لا نفعاً

«رجوع» در کلام فصیح عرب به صورت متعدی نیز استعمال می شود (مصباح) و «لایرجع...»؛ یعنی گوساله، گفته ای را به آنان باز نمی گرداند و به آنان پاسخی نمی دهد و «لایملک...»؛ یعنی، گوساله، مالک نفع و ضرر آنان نیست.

168- عجز لوط (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 33 - 6

6 - حضرت لوط (ع) ، در دفاع از میهمانان اش در صورت تعرض قوم اش به آنها ، ناتوان بود .

و لَمَّا أَن جَاءت رَسَلْنَا لَوْطًا سَيِّئًا بِهَمِّهِمْ وَ ضَاقَ بِهِمْ ذَرْعًا

احساس ناتوانی لوط(ع) و تنگ دیدن عرصه بر خود، احتمال دارد به خاطر نکته یاد شده باشد.

169- عجز مأجوج

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 469

2- یا جوج و مأجوج ، از صعود بر بالای سد ذوالقرنین و نیز ایجاد رخنه و نقب در آن ، ناتوان بودند .

فما استطعوا أن يظهره و ما استطعوا له نقباً

«ظهور» به معنای «علو» و بالا رفتن است «فما استطعوا أن يظهره» یعنی: «اقوام مهاجم، نتوانستند از آن بالا روند.» «نقب» به معنای «سوراخ و تونل» است و «ما استطعوا له نقباً» یعنی: «نتوانستند که در دیوار سد، تونل و یا معبر ایجاد کنند.»

170- عجز مجرمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 65 - 6

6 - کافران و مجرمان از انکار رفتار و کردار ناپسند خود ناتوان خواهند بود .

تکلمنا أیدیههم و تشهد أرجلهم بما كانوا یکسبون

گواهی دادن دست و پا، می تواند کنایه از این نکته باشد که کافران از هرگونه انکار رفتار زشت خویش ناتوان خواهند بود.

171- عجز محمد(صلی الله علیه و آله) از شاعری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 69 - 6

6 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، از گفتن شعر ناتوان بود .

و ما علّمناه الشعر و ما ینبغی له

برخی از مفسران بر آنند که مقصود از «ما ینبغی له» ناتوان بودن پیامبر(صلی الله علیه و آله) از سرودن شعر و یا مشکل بودن آن برای ایشان است؛ زیرا خداوند درصدد نفی کامل و قطعی شعر بودن قرآن است و بانفی توانایی شعر گفتن از پیامبر(صلی الله علیه و آله)، این منظور بهتر حاصل می شود.

172- عجز مخالفان دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - علق - 96 - 18 - 1

1 - خداوند، دارای مأمورانی سرسخت برای خنثی ساختن تلاش مخالفان دین و راندن آنها به سوی جهنم

سندع الزبانیه

«زُبَيْيَه» (مفرد «زبانیه» از ریشه «زَبُن» به معنای «دفع»); به معنای «شدید» و «پلیس» (یاور سلطان) است (قاموس). اطلاق «زبانیه» بر مأموران الهی، به این جهت است که آنها اهل آتش را به سوی آن سوق می دهند. (مصباح)

ص: 470

173- عجز مخالفان نماز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - علق - 96 - 18 - 2

2 - مخالفان نماز و تکذیب گران دین ، هر چند فراوان و سازمان یافته باشند ، از مقاومت در برابر مأموران الهی عاجزانند .

ینهی . عبداً إذا صلی ... کذب و تولی ... فلیدع نادیه . سندع الزبانیه

174- عجز مردم شمال سرزمین ذوالقرنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 94 - 8

8- همجواران یاجوج و ماجوج ، خود از ایجاد سدّی محکم و غیرقابل نفوذ در برابر هجوم آن متجاوزان ، ناتوان بودند .

فهل نجعل لك خرجاً علی أن تجعل بیننا و بینهم سدّاً

175- عجز مردم مغرب سرزمین ذوالقرنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 86 - 9

9- ساحل نشینان مناطق غربی سرزمین ذی القرنین ، از رویارویی با نیروهای او ناتوان بودند و در برابر تصمیمات او ، قدرت مقاومت نداشتند .

وجد عندها قومًا قلنا ید ذا القرنین إنا أن تعدّب

176- عجز مسیحیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 32 - 6

6 - ناتوانی یهود و نصارا از مغلوب ساختن و نابود کردن اسلام ، در پرتو تبلیغات بی امان خویش

یریدون أن یطفئوا نور الله بأفوههم و یأبی الله إلا أن یتیم نوره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 19 - 8,9

8 - نیروهای شرک و کفر هر چند فراوان باشند ، توان شکست اهل ایمان را ندارند .

ولن تغنی عنکم فتنکم شیئا و لو کثرت

ص: 471

9- توان نیروهای شرک و کفر هر چند فراوان باشند، در برابر خدا پوچ و بی اثرند.

و لن تغنی عنکم فتنکم شیئا و لو کثرت و أن الله مع المؤمنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 3 - 10

10- اعلام قدرت بی انت های خداوند به عموم مشرکان صدر اسلام و هشدار به بی نتیجه بودن مقاومت در برابر او

و إن تولیتم فاعلموا أنکم غیر معجزی الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- یونس - 10 - 39 - 1

1- مشرکان، آیاتی از قرآن را که حامل معارفی بلند بوده و در ظرف کوچک ذهن آنان جای نمی گرفت، انکار می کردند.

أم یقولون افتریه . . . بل کذبوا بما لم یحیطوا بعلمه

برداشت فوق مبتنی بر این است که «ما» در «بما لم یحیطوا . . .» اشاره به دسته ای از آیات قرآن باشد و مای محذوف در «لما یأتهم تأویله» - که عطف بر «لم یحیطوا» و به تقدیر «و کذبوا بما لما یأتهم تأویله» است - اشاره به دسته ای دیگر از آیات باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- یونس - 10 - 54 - 9

9- ستم پیشگان مشرک، به هنگام مشاهده عذاب، زبانشان بند آمده، توانایی اظهار ندامت از کرده های گذشته خویش را نخواهند داشت.

و لو أن لكل نفس ظلمت . . . و أسروا الندامه لما رأوا العذاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10- اسراء - 17 - 44 - 13

13- مشرکان تسبیح و ثناگویی موجودات برای خداوند را درک نمی کنند.

و لکن لاتفقهون تسبیحهم

بنابر اینکه این آیه، ادامه قول پیامبر(صلی الله علیه و آله) باشد که خداوند خطاب به آن حضرت فرمود: «به مشرکان بگو. ...»، برداشت فوق استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 5 - 6

6- مشرکان ، در مقابله با قرآن و اعلان موضع روشن در برابر آن ، سرگردان و ناتوان بودند .

بل قالوا أضغث أحلم بل . . . بل هو شاعر

«بل» در آیه شریفه، برای اضراب انتقالی است. این حرف در مواردی به کار می رود که گوینده در صدد بیان نکته ای دیگر بوده و از نکته اول صرف نظر کرده باشد. تکرار این حرف در یک کلام نشان دهنده اضطراب، تردید و دودلی گوینده و یا ناتوانی وی در تصمیم گیری است.

ص: 472

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 34 - 4

4- مشرکان از مقابله و رویارویی با دعوت پیامبر اسلام، ناتوان بودند.

و ما جعلنا .. أفاین متّ فهم الخلدون

از این که مشرکان در انتظار مرگ پیامبر (صلی الله علیه و آله) و نابودی شریعت وی بودند به دست می آید که در مقابل دعوت پیامبر (صلی الله علیه و آله) عاجز بودند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 11 - 7

7 - مشرکان، از ارائه مخلوقی برای معبودان خویش، ناتوان اند.

فأرونی ماذا خلق الذین من دونه بل الظلمون فی ضلل مبین

امر «أرونی» برای تعجیز است و «بل» اضراب، برای انتقال از غرضی به غرض دیگری است. جمله بعد از «بل» اشعار دارد به این که آنان، نه تنها از درخواست ارائه مخلوق برای معبودی، ناتوانند بلکه آن چنان در بیراهه اند که هیچ گاه چنین کاری از آنان ساخته نیست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 24 - 8

8 - مشرکان، از پاسخ گویی به سؤال « منشأ روزی کیست » ناتوان اند.

قل من یرزقکم .. قل اللّٰه

تکرار «قل» در آیه شریفه و این که پیامبر (صلی الله علیه و آله) خود متصدی شد که پاسخ دهد «خداوند منشأ روزی است» نشان می دهد که آنان به رغم اعتقادشان به خدایانی غیر از خدا، در جواب این سؤال که «منشأ روزی کیست» خدایان خود را معرفی نکرده و سکوت اختیار می کنند. در نتیجه پیامبر (صلی الله علیه و آله)، خود باطن آنان را آشکار می سازد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 27 - 9

9 - مشرکان، ناتوان از ارائه تصویری درست و قابل قبول از حقیقت و جایگاه خدایان ادعایی خود

قل أروني الذين ألحقتهم به شركاء كلاً بل هو الله

از این که جوابی از سوی مشرکان نقل نشده و خود خداوند زعم و پندار آنان را رد کرده است، به دست می آید که آنان به خوبی می دانستند که حقیقت خدایان ادعایی شان قابل ارائه نیست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 25 - 1

1 - ناتوانی مشرکان و هم فکران و معبود های آنان از یاری یکدیگر

احشروا الذين ظلموا و أزوجهم . . . ما لكم لاتنصرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 161 - 2

ص: 473

2 - وانهاده شدن مشرکان و معبودهایشان به خود و ناتوانی آنان در برابر خداپرستان و حق جویان

فَاتِكُمْ و ما تعبدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 162 - 1

1 - مشرکان و معبودهایشان، از فریب دادن و گمراه کردن مردم و جلوگیری از پیشرفت دین خدا (توحید و یگانه پرستی) ناتوان اند.

ما أنتم علیه بفتنن

«فاتن» (اسم فاعل و مفرد «فاتنن») به معنای کسی است که می فریبد و به گمراهی فرا می خواند. گفتنی است طبق نظر بیشتر مفسران ضمیر «علیه» به «اللّه» بر می گردد و مقصود از آن راه خدا و دین او (اسلام) می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 24 - 1

1 - کافران و مشرکان دوزخی، ناتوان از دفاع از خود در برابر عذاب الهی

أفمن یتقی بوجهه سوء العذاب یوم القیمه

«إتقاء» (مصدر «یتقی») به معنای سپر گرفتن جهت حفظ و دفاع از خود در برابر گزند است. دفاع از خود در برابر عذاب الهی به وسیله صورت - در حالی که اصولاً انسان ها برای دفاع از خود از دست و پا استفاده می کنند تا گزندی به صورتشان نرسد - بیانگر اوج ناتوانی دوزخیان از دفع عذاب از خویش است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 82 - 6

6 - بینش شرک آلود، ناتوان از توصیف بایسته خدا

سبحن ربّ السموت... عمّا یصفون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 25 - 11

11 - شدیدترین تهدیدها از جانب کافران و مشرکان، ناتوان از خاموش ساختن نور ایمان در قلب های مستعد

و لولا رجال مؤمنون . . . لم تعلموهم

محیط مکہ با آن کہ مسخّر مشرکان بود و مؤمنان ناگزیر بہ ہجرت شدہ بودند؛ ولی خداوند از وجود مردان و زنان مؤمن در آن خبر دادہ است.

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

18 - نجم - 53 - 23 - 5

5- عجز و ناتوانی مشرکان، از ارائه ہرگونہ دلیل و سند الہی، بر خداوندگاری معبود ہای خویش

ما أنزل اللّٰہ بها من سلطن

«سلطان»، بہ معنای حجت و دلیل است.

ص: 474

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 40 - 3

3 - ناتوانی مشرکان ، بر تضمین درستی عقاید دینی خود

سلهم أیهم بذلک زعیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 41 - 3

3 - مشرکان ، ناتوان از اثبات توانایی معبود های ادعایی خویش ، بر شفاعت و تضمین سعادت اخروی برای آنان

أم لهم شركاء فليأتوا بشركائهم إن كانوا صدقین

امر در «فلیأتوا» برای تعجیز است؛ یعنی، مشرکان ناتوان از این کاراند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 47 - 3,4

3 - مشرکان ، ناآگاه از امور غیبی و ناتوان از ارتباط با عالم غیب

أم عندهم الغیب فهم یکتبون

4 - مشرکان ، از ارائه هر گونه شاهد عقلی و نقلی - چه از این جهان و چه از عالم غیب - بر راستی و درستی آیین شرک ناتوان اند .

أفنجعل المسلمین کالمجرمین .. أم لکم کتب فیه تدرسون ... أم لهم شركاء ... أم عن

از مجموع آیات مربوط به مشرکان - که به صورت پرسش و درخواست از آنان برای ارائه دلایل درستی آیین خویش مطرح شده است - برداشت یاد شده به دست می آید.

178- عجز مشرکان صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 41 - 4

4 - مشرکان صدر اسلام (مجرمان) ، برای اثبات یکسانی سرنوشت خویش با مسلمانان ، از ارائه شاهد و هم فکری از میان عقلای عالم

ناتوان بودند .

أم لهم شركاء فليأتوا بشركائهم إن كانوا صدقین

179- عجز مشرکان مکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 36 - 3

3- ناتوانی و در ماندگی کافران و مشرکان مکه ، در مبارزه با اسلام و منطق پیامبر (صلی الله علیه و آله)

و إذا رءاک الذین کفروا إن یتخذونک إلهزوا

از این که کافران و مشرکان، به گونه ای مستمر به استهزای پیامبر (صلی الله علیه و آله) می پرداختند، بر می آید که آنان در توسل به منطق و

ص: 475

دلیل و برهان ناتوان بودند و هیچ راهی جز این نداشتند.

180- عجز معبران پادشاه مصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 44 - 3, 2

2- خواب گزاران دربار ، تعبیر رؤیای مختلط و آشفته را خارج از قلمرو دانش خویش دانستند .

و ما نحن بتأویل الأحلم بعلمین

«ال» در «الأحلام» عهد ذکری است و اشاره به «أضغاث أحلام» دارد. بنابراین «ما نحن ...» ؛ یعنی: تأویل آن گونه از رؤیایها را که همانند بافه های چند رشته است ، نمی دانیم.

3- معبران دربار ، علی رغم اظهار ناتوانی خویش از تعبیر رؤیای پادشاه ، آن را دارای تعبیر و تأویل می دانستند .

قالوا .. ما نحن بتأویل الأحلم بعلمین

مفاد جمله «و ما نحن ...» این است که این گونه رؤیایها ، تعبیر و تأویل دارد و لکن ما بدان واقف نیستیم.

181- عجز معبودان باطل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 46 - 13, 5

5- اگر خداوند نعمت بینایی ، شنوایی و ادراکی انسان را سلب کند، معبودهای باطل قدرت بازگرداندن آنها را ندارند.

إن أخذ الله سمعکم . . . من إله غیر الله یأتیکم به

13 - عن أبی جعفر(ع) فی قوله: «قل أرأیتم إن أخذ الله سمعکم و أبصارکم و ختم علی قلوبکم» یقول: إن أخذ الله منکم الهدی من إله غیر الله یأتیکم به . . .

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 191 - 1

1 - مشرکان ، موجوداتی را شریک خدا می پنداشتند که از آفرینش کمترین چیزی ناتوان بودند .

ایشرکون ما لایخلق شیئا

کلمه «کمترین» در برداشت فوق از نکرده بودن «شیئا» استفاده شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 192 - 1،2،4

1 - مشرکان موجوداتی را می پرستیدند و شریک خدا می پنداشتند که بر یاری رسانی به ایشان ناتوان بودند .

ایشرکون ما .. لایستطیعون لهم نصرا

ضمیر فاعلی در «لایستطیعون» به «ما»ی موصوله در «ما لایخلق» بر می گردد و «هم» در «لهم» به مشرکان ارجاع می شود. یعنی معبودان اهل شرک توانایی یاری رسانی به پرستش کنندگان خود را ندارند.

2 - معبودان مشرکان حتی قادر به دفاع از خویش نبودند .

ص: 476

ایشرکون ما .. لا أنفسهم ينصرون

ضمیرهای «أنفسهم» و «ینصرون» به «ما لایخلق»، که همان معبودان اهل شرک است، برمی گردد. یعنی معبودان، خود را یاری نمی کنند. یاری از خود به معنای دفاع از خویشتن است.

4- عاجز بودن معبودان اهل شرک بر دفاع از خود و پرستشگران خویش، دلیل عدم لیاقت آنها برای ربوبیت و پرستش

ایشرکون ما .. لا یتطیعون لهم نصرا و لا أنفسهم ينصرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- اعراف - 7 - 193 - 1,2,4,5,6

1 - مشرکان هر چند خواستار رهنمودی از معبودانشان شوند، پاسخی از آنان دریافت نمی کنند .

وإن تدعوهم إلى الهدى لا يتبعوكم

برداشت فوق بر این اساس است که خطاب در «تدعوهم» متوجه مشرکان باشد. بر این مبنا ضمیر «هم» به معبودان برمی گردد و «إلی الهدی» به این معنا خواهد بود: «الی ان یهدیهم اصنامهم». بنابراین آیه چنین معنا می شود: اگر شما مشرکان از بتهای خویش بخواهید که شما را راهنمایی کنند، آنها از شما حرف شنوایی ندارند. جمله بعد، خصوصا کلمه «علیکم»، نه «علیهم»، مؤید این معنا می باشد.

2- معبودان اهل شرک، موجوداتی ناتوان از هدایتگری پرستش کنندگان خویش

وإن تدعوهم إلى الهدى لا يتبعوكم

4- ناتوانی معبودان اهل شرک از هدایت آنان و اجابت خواسته هایشان، دلیل بطلان شرک و شایسته نبودن آنها برای پرستش

وإن تدعوهم إلى الهدى لا يتبعوكم

5- درخواست کردن از معبودان دروغین برای درخواست کننده بی ثمر و با لب فرو بستن از درخواست مساوی است .

سواء علیکم أذعوتموهم أم أنتم صمتون

6- معبودان اهل شرک از برآوردن خواسته های پرستندگان خویش عاجزند .

سواء علیکم أذعوتموهم أم أنتم صمتون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- اعراف - 7 - 194 - 5,6,8

5 - توجه دادن اهل شرک به همسانی آنان با معبودانشان در ناتوانی و نیازمندی، زمینه ساز باور آنان به بطلان شرک و شایسته نبودن معبودان برای پرستش

إن الذین تدعون من دون الله عباد أمثالکم

6 - خداوند از مشرکان خواست تا برای آزمون توانایی معبودانشان، نیازهای خود را از آنان درخواست کنند.

فادعوهم فلیستجیبوا لکم

8 - ناتوانی معبودان از اجابت خواسته های پرستشگران خویش، افشاگر پندار باطل و دروغین مشرکان (پندار شریک برای خداوند)

فادعوهم فلیستجیبوا لکم إن کنتم صدقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 195 - 3,7,8

ص: 477

3 - فقدان اثر مطلوب در اعضای تعبیه شده در بت ها ، دلیل ناتوانی بیشتر آنها از عبادتگرا نشان

أَلْهَم أَرْجُلَ يَمْشُونَ بِهَا .. أَمْ لَهْمَ إِذَانٌ يَسْمَعُونَ بِهَا

جمله «عباد أمثالكم» به همسانی بتها با پرستشگران نشان در نیازمندی و ناتوانی اشاره کرد و آیه مورد بحث با توجه دادن مشرکان به اینکه بتها از اعضای تعبیه شده در آنها هیچ بهره ای نمی برند این نکته را به آنان یادآور می شود که بتها و معبودان دروغین حتی از پرستشگران نشان عاجز تر و ناتوانترند.

7 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) از جانب خدا مأمور شد تا برای اثبات ناتوانی بت ها ، مشرکان را به تحدی و مبارزه علیه خویش دعوت کند .

قل ادعوا شركاءكم ثم كيدون فلاتنظرون

8 - خداوند از مشرکان خواست اگر خدایانشان بر امری توانا هستند با کمک آنها علیه پیامبر (صلی الله علیه و آله) توطئه کنند و برای از میان بردن وی هیچ درنگی روا ندارند .

قل ادعوا شركاءكم ثم كيدون فلاتنظرون

«کیدون» مرکب از فعل امر «کیدوا» (از «کید»، به معنی فکر کردن و توطئه چیدن) و نون وقایه است. کسره نون دلالت بر حذف «یاء» متکلم دارد. بنابراین «کیدون» (کیدونی) یعنی علیه من توطئه کنید. «انظار» مصدر «لاتنظروا» به معنای مهلت دادن است. «لاتنظرون» نیز مرکب از فعل نهی و نون وقایه است ؛ یعنی: فلاتنظرونی، مرا مهلت ندهید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 197 - 6, 3, 2

2 - معبودان اهل شرک ، هرگز توان یاری ایشان را ندارند .

و الذین تدعون من دونه لا یستطیعون نصرکم

3 - معبودان مشرکان در برابر حوادث قادر به دفاع از خویشان نیستند .

و لا أنفسمهم ینصرون

6 - ناتوانی معبودان اهل شرک در دفاع از خود و دیگران ، دلیلی بر بطلان شرک است .

و لا یستطیعون نصرکم و لا أنفسمهم ینصرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - معبودان اهل شرک ناتوان از ارائه رهنمون به پرستشگران خود

وإن تدعوهم إلى الهدى لا يسمعوا

«تدعوا» جمع مخاطب از «یدعو» و خطاب در آن متوجه اهل شرک است. «هدی» مصدر و فاعل آن ضمیری است که به «الذین تدعون» در آیه قبل برمی گردد و مفعولش مشرکان می باشد. بنابراین «إلی الهدی» یعنی «إلی أن یهدوکم».

2 - معبودان اهل شرک عاجز از شنیدن سخنان عبادت کنندگان خویش

وإن تدعوهم... لا یسمعوا

4 - چشم های تعبیه شده در بت ها هرگز بر دیدن اشیا توانا نبودند .

وهم لا یصرون

ضمیرها در جمله «هم لا یصرون» به «الذین تدعون» برمی گردد.

8 - ناتوانی معبودان اهل شرک از اجابت درخواست ها ، شنیدن سخنان و دیدن اشیا ، دلیل بطلان شرک و ناروایی پرستش غیر خدا

و إن تدعوهم إلى الهدى لا يسمعون .. و هم لا يبصرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 14 - 1

1- انسان ها و معبود های دروغینشان ، ناتوان از آوردن ده سوره هم طراز قرآن

قل فأتوا بعشر سور مثله .. فإلّم يستجيبوا لكم

ظاهر این است که خطاب در «لکم» و «اعملوا» - به قرینه «فهل أنتم مسلمون» - متوجه مشرکان باشد. براین اساس، ضمیر فاعلی در «یستجیبوا» به «من استطعتم» باز می گردد؛ یعنی، [ای پیامبر! به مشرکان بگو: اگر کسی و از جمله معبودهایتان، برای آوردن همانند قرآن - به خاطر عجزشان - دعوت شما را اجابت نکردند ...

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 20 - 7

7- هیچ کس (معبودان اهل شرک) توان یاری کردن گرفتاران به عذاب الهی را نخواهد داشت .

و ما كان لهم من دون الله من أولياء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 101 - 8

8- بت ها و خدایان پنداری ، هرگز به فریاد پرستشگران خویش نمی رسند و نمی توانند حتی اندکی از عذاب های الهی را از آنان دور سازند .

فما أغنت عنهم آلهتهم التي يدعون من دون الله من شيء لما جاء أمر ربك

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 109 - 3

3- خدایان ساختگی اهل شرک ، فاقد هر گونه توان و نیرو برای دفاع از پرستشگران خویش

فلاتك في مريم مما يعبد هؤلاء

تفریع جمله «لاتک ..» بر داستانهای اقوام گذشته، گویای این نکته است که: حال که داستان مشرکان گذشته را شنیدی، این حقیقت برای

توروشن شد که خدایان اهل شرک نتوانستند پرستشگران خویش را از مهلکه ها نجات دهند؛ پس در این نکته شک و تردیدی به دل راه نده که خدایان اهل شرک در زمان تو نیز نمی توانند کاری برای پرستشگران خویش انجام دهند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 40 - 7

7- معبود های اهل شرک ، فاقد هرگونه اقتدار و سیطره اند .

ما أنزل الله بها من سلطان

برداشت فوق ، بر این مبناست که مراد از «سلطان» سیطره و اقتدار باشد. بر این مبنا ، ضمیر در «بها» به «أسماء» - که مراد از آن معبودهاست - بر می گردد.

ص: 479

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 14 - 4

4- خدایان دروغین ، از اجابت کردن درخواست ها ناتوانند .

والذین یدعون من دونه لایستجیبون لهم بشیء

مراد از ضمیر «یدعون» و «لهم» مشرکان است و ضمیری که باید به موصول (الذین) باز گردد محذوف می باشد. بنابراین «والذین یدعون...» ؛ یعنی ، آن چیزه او کسانی که مشرکان آنان را می خوانند، ایشان را اجابت نمی کنند به کمترین اجابتی.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 16 - 10

10- معبود های اهل شرک حتی از نفع رسانی به خویشان و از دفع ضرر از خود ناتوانند .

لایملکون لأنفسهم نفعاً و لا ضرراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 20 - 5, 6, 9, 1

1- خدایان ادعایی مشرکان ، قدرت آفرینش هیچ چیزی را ندارند .

و الذین یدعون من دون الله لایخلقون شیئاً

«یدعون» صله «الذین» است و ضمیر صله، ضمیر مفعولی است که حذف گردیده و مرجع آن الذین است. مراد از «الذین» به قرینه آیات قبل - که درباره خدایان ادعایی ناتوان بود - خدایان مشرکان است.

5- مشرکان ، موجودات فاقد قدرت و دست ساز را خدای خویش قرار می دادند .

و الذین یدعون من دون الله لایخلقون شیئاً و هم یخلقون

برداشت فوق، بر این اساس است که مراد از «یدعون» خواندن آن موجودات به عنوان خدا باشد.

6- موجودات دست ساز و فاقد هرگونه قدرت آفرینشگری ، لیاقت الوهیت ندارند و هرگونه عقیده ای به خدایی آنان ، باطل است .

و الذین یدعون من دون الله لایخلقون شیئاً و هم یخلقون

9- مشرکان ، معبودهایی را می پرستیدند که فاقد هرگونه قدرت بودند .

و الذین یدعون من دون الله لایخلقون شیئاً و هم یخلقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 73 - 7

7- خدایان مشرکان ، فاقد هرگونه توانایی و قدرت در جهانند .

و یعبدون من دون الله ما لایملک . . . و لایستطیعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 56 - 9، 2، 1

1- پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، موظف به اعلام خیالی بودن خدایان برگزیده مشرکان و ناتوانی کامل آنها در رفع هرگونه بیچارگی و درماندگی از مشرکان

ص: 480

قل ادعوا الذين زعمتم من دونه فلا يملكون كشف الضر عنكم

2- هر معبودی جز خدا، نیرویی خیالی و برای رفع بیچارگی و بدبختی مردم، فاقد قدرت است.

قل ادعوا الذين زعمتم من دونه فلا يملكون كشف الضر عنكم ولا تحويلاً

«الضر» به معنای بدحالی درونی و یا جسمانی است (مفردات راغب).

9- خدایان و معبودهای مشرکان، از دفع ضرر و نیز متوجه ساختن آن از فردی به فرد دیگر و یا تبدیل وضعیت محنت زا به حالت دیگر، ناتوانند.

قل ادعوا الذين زعمتم من دونه فلا يملكون كشف الضر عنكم ولا تحويلاً

مراد از «تحویلاً» می تواند رفع گرفتاری از کسی و متوجه ساختن آن به دیگری و یا تبدیل وضعیت ناگوار به وضعیت خوب باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 52 - 3,9

3- معبودان و شرکای پنداری مشرکان، در قیامت، هیچ پاسخی به کمک خواهی آنان نخواهند داد.

فدعوهم فلم يستجيبوا لهم

9- در قیامت، کارآمد نبودن معبودان مشرکان و بطلان شرک، آشکار خواهد شد.

فدعوهم فلم يستجيبوا لهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 102 - 12

12- اولیای پنداری کافران (معبودان باطل) از دفع عذاب الهی از آنان ناتوانند.

أَنْ يَتَّخِذُوا عِبَادِي مِنْ دُونِي أَوْلِيَاءَ إِنَّا أَعْتَدْنَا جَهَنَّمَ لِلْكَافِرِينَ نَزْلًا

همزه استفهام در «أفحسب» گویای آن است که گمان ولایت برای معبودان، گمانی خطا است؛ زیرا، عذاب جهنم مهیا است (إِنَّا أَعْتَدْنَا..) و از معبودان برای دفع آن کاری ساخته نیست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- قیامت، روز ظهور حقایق و بطلان شرکورزی و بروز ناتوانی معبود های ساختگی مشرکان از عزت بخشیدن به آنها

لیکونوا لهم عزًا .. سیکفرون بعبادتهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 21 - 4

4- عجز و ناتوانی خدایان مشرکان از احیای مردگان

أم اتّخذوا ءالهه من الأرض هم ینشرون

برداشت یاد شده با توجه به این مطلب است که جمله «هم ینشرون» جمله استثنافیه است و یا در محل نصب و صفت برای «آلهه» می باشد. در هر دو صورت همزه استفهامیه انکاری، پیش از آن در تقدیر است و انکار هم از نوع انکار وقوعی است؛ یعنی، احیای مردگان توسط معبودهای مشرکان محال است.

ص: 481

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 43 - 1,2,3

1- معبود ها و خدایان دروغین ، از ایمن ساختن مشرکان در برابر عذاب الهی ناتوان اند .

أَمْ لَكُمْ مِنَ اللَّهِ تَمَنَعُهُمْ مِنْ دُونِنَا

«أم» در آیه شریفه، از نوع منقطعه و مانند «بل» متضمن معنای استفهام انکاری است. «آلهه» (جمع «إله») نیز به معنای معبودها است.

2- معبود ها و خدایان دروغین مشرکان و هر نیرویی جز خداوند ، در حمایت از خود و حفظ و نگه داری خویش ناتوان اند .

لَا يَسْتَطِيعُونَ نَصْرَ أَنْفُسِهِمْ

جمله «لَا يَسْتَطِيعُونَ...» حال برای فاعل «تَمَنَعُهُمْ» است که خدایان و معبودها می باشند.

3- معبود های مشرکان از یاری رساندن به خود ناتوان و از یاری خدا محروم اند .

لَا يَسْتَطِيعُونَ نَصْرَ أَنْفُسِهِمْ وَلَا هُمْ مَتَّاءٌ يَصْحَبُونَ

«يَصْحَبُونَ» (از ریشه «صَحِبَ») به معنای «عاشِر» است و لازمه این معنا، نصرت و تأیید است؛ زیرا همنشین از دیگر همنشینان حمایت خواهد کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 44 - 15

15- ضعف و زبونی کافران و خدایان آنان در برابر اراده خداوند

أَفْهَمُ الْغَلْبُونَ

همزه در «أَفْهَمُ» برای استفهام انکاری است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 12 - 3

3 - مشرکان عصر بعثت ، چیزهایی را می پرستیدند که برای آنان نه نفعی داشت و نه ضرری .

يَدْعُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنْفَعُهُمْ وَمَا لَا يَضُرُّهُمْ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 73 - 10، 7

7 - عجز و ناتوانی خدایان اهل شرک - هر چند همگی گرد هم آیند - از آفریدن حتی یک مگس ، دلیلی است روشن و غیر قابل انکار بر پوچی اندیشه شرک .

إِنَّ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ لَنْ يَخْلُقُوا ذَبَابًا

10 - عجز و ناتوانی خدایان از بازپس گرفتن چیز ربه شده از آنان به وسیله موجود ناتوانی چون مگس ، یکی دیگر از دلایل بدیهی و غیر قابل انکار بر بی اساس بودن اندیشه و مرام مشرکان

وإن يسلبهم الذباب شيئاً لا يستنقذوه منه

«سَلْبٌ» (مصدر «يسلب») به معنای ربودن و «إستنقاذ» (مصدر «يستنقذون») به معنای رهانیدن و بازپس گرفتن است؛ یعنی، اگر همان مگس چیزی را از آنها بریاید، نمی توانند آن را از او بازپس گیرند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 482

3 - معبود های برگزیده مشرکان ، نه تنها توانا بر آفرینش هیچ چیزی نبودند ؛ بلکه خود نیز دست ساز دیگران بودند .

ءالهه لا یخلقون شیئاً و هم یخلقون

4 - معبود های مشرکان ، ناتوان از جلب هرگونه سود و نفعی برای خویش و دفع ضرر و زیان از خود

ءالهه. .. لا یملکون لأنفسهم ضرراً ولا نفعاً

5 - معبود های مشرکان ، هیچ نقشی در مرگ ، زندگی و برانگیختن پدیده های جهان ندارند .

ءالهه. .. و لا یملکون موتاً و لا حیوة و لا نشوراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - مشرکان ، در عصر بعثت ، موجوداتی را می پرستیدند که از رساندن نفع و یا دفع ضرر ، ناتوان بودند .

و یعبدون من دون الله ما لا ینفعهم و لا یضرهم

4 - معبود های مشرکان ، ناتوان از سودرساندن و یا دور کردن زیان از عبادت کنندگان خویش

و یعبدون من دون الله ما لا ینفعهم و لا یضرهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ناتوانی معبود های باطل از حمایت مشرکان در قبال عذاب الهی ، درسی بزرگ برای سایر شرک پیشگان

ءالله خیر اماً یشرکون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - معبودان مشرکان ، در روز قیامت توان شفاعت مشرکان را ندارند .

و لم یکن لهم من شرکائهم شفعا و كانوا بشرکائهم کفرین

8 - ناتوانی معبودان مشرکان از شفاعت آنها در پیشگاه خداوند ، از عوامل یأس و اندوه آنان در قیامت است .

و یوم تقوم الساعة یبلس المجرمون . ولم یکن لهم من شرکائهم شفعا

ذکر «و لم یکن لهم .. شفعا» پس از بیان ناامیدی مشرکان در قیامت، ممکن است برای اشاره به این نکته باشد که یأس آنان، ناشی از شفیع نداشتن شان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 11 - 5

5 - معبودان مشرکان ، هیچ آفریده ای ندارند .

هذا خلق الله فأرونی ماذا خلق الذین من دونه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 22 - 3،4،1

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مأمور فراخوان مشرکان به آزمودن ناتوانی خدایانشان از طریق دعای خود

ص: 483

قل ادعوا الذين زعمتم من دون الله لا يملكون مثقال ذرّة

3 - خدایان مشرکان ، قادر به پاسخ گویی به خواسته های آنان نیستند .

قل ادعوا الذين زعمتم من دون الله لا يملكون مثقال ذرّة

«لا يملكون» در مقام جواب واقع شده است. گویا عبارت این معنا را القا می کند که آنان پس از درخواست چه جوابی می دهند؟ پاسخ این است که جوابی نمی دهند، به دلیل عدم مالکیتشان.

4 - خدایان مشرکان ، مالک هیچ چیزی - حتی به اندازه یک ذرّه - در عالم نیستند .

قل ادعوا الذين زعمتم من دون الله لا يملكون مثقال ذرّة في السموت و لا في الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 14 - 1

1 - ناتوانی معبود های ادعایی مشرکان ، از شنیدن دعا و درخواست انسان ها و استجابات آن

إن تدعوهم لا يسمعوا دعاءكم و لو سمعوا ما استجابوا لكم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 23 - 11، 3، 4

3 - معبود ها ، ناتوان از شفاعت کردن به درگاه خداوند برای پرستندگان خویش

ءالهه إن یردن الرحمن بضراً لا نغن عنّی شفعتهم شیئاً

4 - معبود ها ، ناتوان از نجات پرستندگان شان از گرفتاری و رنج

ءالهه إن یردن الرحمن بضراً .. لا ینقذون

11 - ناتوانی معبود ها از شفاعت کردن به پیشگاه خداوند و نجات دادن پرستندگان خویش به هنگام گرفتاری ، دلیل ناشایستگی آنها برای

پرستش

ءالهه إن یردن الرحمن بضراً لا نغن عنّی شفعتهم شیئاً و لا ینقذون

برداشت یاد شده به جهت این نکته است که جمله «إن یردن الرحمن ..» در مقام تعلیل برای جمله «ءاتّخذ من دونه» می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 75 - 1

1 - معبود های ادعایی مشرکان ، از هرگونه نصرت و یاری به آنان ناتوان اند .

لایستطیعون نصرهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 25 - 1

1 - ناتوانی مشرکان و هم فکران و معبود های آنان از یاری یکدیگر

احشروا الذین ظلموا و أزوجهم . . . ما لكم لاتناصرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 38 - 4,5,6

ص: 484

4 - معبود های مورد پرستش مشرکان ، ناتوان از برطرف کردن هر گونه گزندى از انسان

قل أفرءيتم ما تدعون من دون الله إن أرادنى الله بضراً هل هنّ كسفت ضرّه أو أراد

5 - معبود های مورد پرستش مشرکان ، خود مقهور اراده خدا و ناتوان در برابر قدرت او هستند .

قل أفرءيتم ما تدعون من دون الله إن أرادنى الله .. برحمه هل هنّ ممسكت رحمته

6 - ناتوانى معبود های ادعایی مشرکان ، از رساندن سود به انسان ها و يا دفع گزند از آنان و نیز مقهور بودنشان در برابر اراده و قدرت خداوند ، با اندک تأمل و دقت نظر روشن می شود .

قل أفرءيتم ما تدعون من دون الله إن أرادنى الله .. برحمه هل هنّ ممسكت رحمته

طرح مسأله ناتوانى معبودها در قالب استفهام و سؤال، می تواند گویای حقیقت یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 43 - 5, 3

3 - معبود ها و شفیعان مشرکان عصر پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، فاقد هرگونه توانایی و تعقل

قل أولو كانوا لا يملكون شيئاً ولا يعقلون

5 - مأموریت پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، برای احتجاج با مشرکان و اثبات ناتوانی مطلق معبود ها و پوچی آیین شرک

قل أولو كانوا لا يملكون شيئاً ولا يعقلون

برداشت یاد شده از تصریح به ابلاغ حقیقت یاد شده (قل) استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 20 - 2

2 - ناتوانی معبود های ادعایی مشرکان از هرگونه قضاوت

والذین يدعون من دونه لا يقضون بشيء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 43 - 3

3- معبود های ادعایی مشرکان ، در دنیا و آخرت از استجاب دعا و درخواست انسان ها ناتوان اند .

لاجرم أنما تدعونني إليه ليس له دعوة في الدنيا ولا في الآخرة

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 86 - 2

2- معبود های دروغین مشرکان ، ناتوان از شفاعت و یاری رساندن به آنان در آخرت

و لا يملك الذين يدعون من دونه الشفعه

«دعا» (مصدر «يدعون») در این آیه به معنای پرستش است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 4 - 4،2

2- قرآن ، درصدد تحریک مشرکان ، برای اندیشیدن به پوچی و ناتوانی معبود های دروغینشان

قل أرأيتم ما تدعون من دون الله أروني ماذا خلقوا

ص: 485

تعبیر «أرأيتم» چه به معنای «أخبرونی» باشد و چه به معنای سؤال از نگرستن: دعوت برای اندیشیدن در ماهیت پوچ بت ها است.

4- ناتوانی بت ها و معبود های مشرکان ، از آفرینش موجودات زمینی و مشارکت در خلقت و تدبیر امور آسمان ها

ماذا خلقوا من الأرض أم لهم شرك في السموت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 5 - 2

2- عجز و ناتوانی معبود های مشرکان ، از اجابت خواسته ها و بر آوردن نیاز های ایشان

من دون الله من لا يستجيب له إلى يوم القيمة و هم عن دعائهم غفلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 28 - 1، 2

1- ناتوانی معبود های مشرکان ، از یاری آنان به هنگام نزول عذاب

فلولا نصرهم الذين اتخذوا من دون الله قرباناً للهه

ارتباط این آیه با آیات پیشین - که در زمینه نزول عذاب می باشد - گویای برداشت یاد شده است.

2- توییح مشرکان از سوی خداوند ، به خاطر پرستش موجوداتی ناتوان و بی تأثیر در سرنوشتشان

فلولا نصرهم الذين اتخذوا من دون الله قرباناً للهه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 41 - 2

2 - معبود های ادعایی مشرکان ، ناتوان از شفاعت برای مجرمان و یکسان کردن سرنوشت آنان با مسلمانان

أم لهم شركاء فليأتوا بشركائهم إن كانوا صدقین

182- عجز معبودان باطل مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 73 - 7

7- خدایان مشرکان ، فاقد هرگونه توانایی و قدرت در جهانند .

و یعبدون من دون الله ما لایملک . . . و لایستطیعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 10 - 5

5- معبود های دروغین مشرکان ، فاقد کارایی و تأثیر در نجات آنان از دوزخ

من ورائهم جهنم و لایغنی . . . و لا ما اتّخذوا من دون الله اولیاء

ص: 486

183- عجز معبودان قوم ابراهیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 17 - 6

6 - ابراهیم (ع) به قوم خود اعلام کرد که بت ها هیچ گونه توانی برای تأمین روزی آنان ندارند .

و ابرهیم إذ قال .. . إن الذین تعبدون من دون الله لایملکون لکم رزقاً

184- عجز معبودان مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 37 - 14

14 - مشرکان به هنگام مرگ به پوچی معبودان خویش پی خواهند برد و به کارساز نبودن آنان اعتراف خواهند کرد

قالوا ضلوا عنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 107 - 1

1 - معبود های مشرکین ، نه قدرت بر رساندن نفع و ضرر به انسان را دارند و نه توانایی دفع و جلوگیری از آن را .

و لاتدع من دون الله ما لاینفعک و لایضرک .. . و إن یمسک الله بصرّ فلا کاشف له

با توجه به اینکه آیه قبل، درباره عدم توانایی معبودها در رساندن نفع و ضرر به انسان است و در این آیه می فرماید اگر خداوند کسی را گرفتار رنج و مصیبت نماید یا نعمت دهد کسی را توانایی دفع آن نیست، برداشت فوق استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 34 - 4

4- معبود های اهل شرک ، ناتوان از رهانیدن آنان از عذاب های الهی

و ما لهم من الله من واق

چون روی سخن با مشرکان است ، مصداق مورد نظر برای «واق» معبودهای اهل شرک می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 28 - 1

1 - معبودان باطل و جعلی ، در مقایسه با خداوند ، همانند بردگان زرخرید در برابر مالک خویش اند .

هل لكم من ما ملكت أيمانكم من شركاء في ما رزقكم فأنتم فيه سواء

مثلی که در آیه آورده شده است، به قرینه آیات سابق - که درباره اثبات خداوند و وحدانیت بود - برای نفی معبودانی است که مشرکان، آنان را در برابر خداوند، انتخاب کرده بودند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 40 - 4

4 - هیچ یک از معبودان جعلی مشرکان ، هیچ گونه توانایی خلق و روزی رسانی و مرگ و بازآفرینی انسان ها را ندارند .

ص: 487

اللّٰهُ الَّذِي خَلَقَكُمْ ثُمَّ رَزَقَكُمْ ثُمَّ يَمِيتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ هَلْ مِنْ شُرَكَائِكُمْ مَنْ يَفْعَلُ مِثْلَ مَا

استفهام در آیه، انکاری است و آورده شدن «من» در «من شیء» برای استغراق نفی هر یک از موارد یاد شده است. اسم اشاره «ذلکم» به خلق، رزق، اماتة و احیاء - مصدرهای فعل های یاد شده در آیه - اشاره دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 11 - 8

8 - مشرکان ، به دلیل عبادت معبودانی عاجز از هرگونه آفرینندگی ، در گمراهی آشکارند .

ماذا خلق الذین من دونه بل الظلمون فی ضلل مبین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 161 - 2

2 - وانهاده شدن مشرکان و معبودهایشان به خود و ناتوانی آنان در برابر خداپرستان و حق جویان

فإنکم و ما تعبدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 162 - 1

1 - مشرکان و معبودهایشان ، از فریب دادن و گمراه کردن مردم و جلوگیری از پیشرفت دین خدا (توحید و یگانه پرستی) ناتوان اند .

ما أنتم علیه بفتنین

«فاتن» (اسم فاعل و مفرد «فاتنین») به معنای کسی است که می فریبد و به گمراهی فرا می خواند. گفتنی است طبق نظر بیشتر مفسران ضمیر «علیه» به «اللّه» برمی گردد و مقصود از آن راه خدا و دین او (اسلام) می باشد.

185- عجز معترض به عبدالله بن ام مکتوم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 3 - 5

5 - اعتراض کننده به حضور ابن ام مکتوم در مجلس پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، فردی ناآشنا به صفات نفسانی او و ناتوان از شناخت صالحان

أن جاءه الأعمى . و ما يدريك لعله يزكى

186- عجز معرضان از انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 32 - 1

1- اعراض کنندگان از دعوت پیامبران ، ناتوان از مبارزه با حق و گریز از عذاب الهی

و من لایجب داعی الله فلیس بمعجز فی الأرض

ص: 488

187- عجز معرضان از خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 125 - 3

3 - غافلان از یاد خدا، پس از حشر در قیامت، از شناخت راه نجات خویش ناتوان خواهند بود. *

قال ربّ لم حشرتني أعمى

ممکن است مراد از کوری آگاه نبودن به فضای موجود در قیامت و یافتن راه چاره برای رهایی از گرفتاری های آن باشد. براین اساس، گویندگان «قد کنت بصیراً» خود را کسانی می دانند که در دنیا همه چیز را خوب می فهمیدند و اندیشه ای عمیق داشتند.

188- عجز مکذبان انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 74 - 6

6 - اقوام تکذیب کننده پیامبران، به خاطر مهر شدن دلهایشان و با وجود معجزات و براهین روشن، توانایی پذیرش آنان را نداشتند.

فما كانوا لیؤمنوا بما کذبوا به من قبل کذلک نطبع علی قلوب المعتدین

تعبیر به «فما كانوا لیؤمنوا» به جای «فما آمنوا بما کذبوا به» بیانگر وجود نوعی مانع است که آنان را از ایمان آوردن باز می داشت. در جمله بعد، از آن مانع تعبیر به «نطبع علی قلوب» شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 79 - 5

5 - منکران دین و رسالت پیامبران، رودررو با اراده خداوند و ناتوان از مقابله با آن

أم ابرموا أمراً فإنا مبرمون

189- عجز مکذبان تورات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 50 - 1

1 - منکران قرآن و تورات، ناتوان از پاسخ دادن به پیشنهاد پیامبر (صلی الله علیه و آله) (ارائه کتابی هدایتگرتر از قرآن و تورات)

قالوا سحران تظہرا .. . فإن لم یستجیبوا لک

ص: 489

190- عجز مکذبان دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 79 - 5

5 - منکران دین و رسالت پیامبران ، رودررو با اراده خداوند و ناتوان از مقابله با آن

أم ابرموا أمراً فإنا مبرمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - علق - 96 - 18 - 2

2 - مخالفان نماز و تکذیب گران دین ، هر چند فراوان و سازمان یافته باشند ، از مقاومت در برابر مأموران الهی عاجزانند .

ینهی . عبداً إذا صلی ... کذب و تولی ... فلیدع نادیه . سندع الزبانیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - علق - 96 - 19 - 1

1 - تکذیب گران دین ، گرچه گروهی منسجم باشند ، از مانع شدن نمازگزاران ناتوان اند .

کلاً

حرف «کلاً» برای ردع و منع است و در آیه شریفه تکذیب گران دین را، از پندار موفقیت در باز داشتن مردم از نماز منع می کند.

191- عجز مکذبان قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 50 - 1

1 - منکران قرآن و تورات ، ناتوان از پاسخ دادن به پیشنهاد پیامبر (صلی الله علیه و آله) (ارائه کتابی هدایتگرتر از قرآن و تورات)

قالوا سحران تظھرا .. فإن لم یستجیبوا لک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 44 - 8

8 - کافران تکذیب گر ، ناتوان از رهانیدن خود از سقوط و مبارزه با عوامل آن

سنستدرجهم من حیث لایعلمون

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که چون عوامل و زمینه های سقوط، برای کافران ناشناخته و غافل گیرانه است؛ قهراً رهایی از آن نیز برای آنان ناممکن خواهد بود.

192- عجز مکذبان قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 103 - 4

ص: 490

4- ناباوران به قیامت از درک دلالت عذاب های دنیوی ، بر قیامت و عذاب های اخروی ناتوانند .

إن فی ذلک لآیه لمن خاف عذاب الآخره

روشن است که دلالت عذابهای دنیوی بر حقانیت قیامت، اختصاص به گروهی خاص ندارد. بنابراین لام در «لمن خاف...» لام انتفاع است و بیانگر این نکته می باشد که: هر چند آیت بودن عذابها اختصاص به کسی ندارد؛ ولی ناباوران به قیامت از فهم آن محرومند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 32 - 8

8 - منکران قیامت ، ناتوان از ارائه دلیلی قطعی بر نفی معاد و معترف به امکان وقوع آن

قلتم ما ندری ما الساعه . . و ما نحن بمستیقین

از آیه شریفه استفاده می شود که منکران معاد، با ادعای «ما ندری» و «إن نظنّ...» درصدد انکار معاداند؛ لیکن براین دعوی هیچ دلیل اثباتی و قطعی ندارند؛ بلکه به گونه ضمنی امکان آن را معترف اند (و ما نحن بمستیقین).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 39 - 1

1 - در ماندگی تکذیب گران روز جزا در قیامت ، از هر گونه چاره اندیشی برای رهایی خویش از عذاب الهی

فإن کان لکم کید فکیدون

193- عجز مکذبان معاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 66 - 3

3 - منکران معاد ، ناتوان از رد علمی و یقینی آن

بل ادرک علمهم فی الآخره

ضمیر «علیهم» به منکران معاد بازمی گردد. بنابراین خداوند در رد آنان می فرماید: انکار آنها، انکار علمی و مبتنی بر پایه برهان نیست و با همه دلایلی که به خیال خود می آورند، باز هم یقین به عدم قیامت پیدا نخواهند کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - کافران تکذیب گر، ناتوان از رهانیدن خود از سقوط و مبارزه با عوامل آن

سنستدرجهم من حیث لایعلمون

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که چون عوامل و زمینه های سقوط، برای کافران ناشناخته و غافل گیرانه است؛ قهراً رهایی از آن نیز برای آنان ناممکن خواهد بود.

ص: 491

194- عجز ملائکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 32 - 1

1 - فرشتگان ، ناگاه به حقایق عرضه شده بر آنان و ناتوان از بیان اسامی آنها

ثم عرضهم على الملائكة .. قالوا سبحك لا علم لنا إلا ما علمتنا

195- عجز منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 18 - 3،4

3 - منافقان ، از درک و تشخیص معارف الهی و حقایق دینی ناتوانند .

صم بکم عمی

4 - عجز و ناتوانی از شنیدن ، دیدن و گفتن حقایق ، ظلمتهایی است که منافقان در آن گرفتارند .

ترکهم فی ظلمت لایبصرون. صم بکم عمی

آیه مورد بحث می تواند تفسیری برای کلمه «ظلمات» و جمله «لایبصرون» در آیه قبل باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 20 - 2،5

2 - منافقان درعین درمانده شدن در برابر اسلام ، با فرصت طلبی در پی بهره برداری از مواهب آن هستند .

كلّما أضاء لهم مشوا فيه

5 - منافقان ، سزاوار محروم شدن از توانایی شناخت معارف الهی هستند .

و لو شاء الله لذهب بسمعهم و أبصرهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 48 - 4

4- ناتوانی متخلفان جنگ تبوک (منافقان) در به شکست کشانیدن جبهه اسلام

لقد ابتغوا الفتنة من قبل . . . حتى جاء الحق و ظهر أمر الله و هم كرهون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 87 - 7

7- ناتوانی منافقان از درک عمیق زشتی مواضع و عملکرد خویش و نیز ارزش جهاد در راه خدا

و طبع . . . فهم لا يفقهون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 101 - 5

5- منافقان ، با همه تردستی و پنهان کاری ، از حیثه علم الهی بیرون نخواهند بود .

ص: 492

و ممن حولکم ... لاتعلمهم نحن نعلمهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 20 - 11

11- انسانِ منافق و سست ایمان ، ناتوان از پنهان داشتن همیشگی تزلزل درونی خویش

ينظرون إليك نظر المغشى عليه من الموت

از این که انسانِ بیمار دل سست ایمان، از آیات جهاد به وحشت می افتد و این نگرانی در سیمایش ظاهر می شود، مطلب بالا به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 23 - 8

8- بیمار دلانِ منافق ، ناتوان از درک خیر واقعی خویش و پیمودن راه صدق و جهاد

فلو صدقوا الله لكان خيراً لهم ... أولئك ... فأصمهم و أعمى أبصرهم

با توجه به ارتباط آیات، ممکن است به میان آوردن «أصم» و «أعمى» - در پی «فلو صدقوا الله لكان خيراً لهم» - بیانگر این معنا باشد که صداقت با خدا و دستورات او، تضمین گر منافع آدمی است؛ اما افسوس که بیمار دلان در نتیجه کوری باطنی عاجز از درک مصالح آن اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 29 - 2

2- ناتوانی بیمار دلان منافق از غلبه بر اراده خداوند و پنهان داشتن چهره واقعی خود برای همیشه

يخرج الله أضغثهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 14 - 1

1 - اطمینان بخشی خدا به مؤمنان درباره ناتوانی منافقان و کافران از رویارویی مستقیم با آنان

لا يقتلونكم جميعاً إلا في قرى محصنه

ضمایر فاعل «یقاتلون» به منافقان و کافران (بهود) - که در آیات قبل مورد اشاره قرار گرفته اند - باز می گردد و «جمعاً» نظر به اجتماع این دو گروه دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - منافقون - 63 - 3 - 9

9 - منافقان ، بر اثر مُهر شدن دل هایشان از درک معارف دین ناتوان اند .

فطبح علی قلوبهم فهم لایفقهون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - منافقون - 63 - 7 - 14

14 - منافقان ، ناتوان از درک حکمت تنگدستی یاران پیامبر (صلی الله علیه و آله)

ص: 493

ولله خزائن السموت . . . ولكن المنفقين لا يفقهون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - منافقون - 63 - 8 - 13

13 - درک عزتمندی خدا، پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان، بیرون از توان ذهنی منافقان جاهل

ولله العزّه . . . ولكن المنفقين لا يعلمون

196- عجز موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 35 - 7

7 - غیر خدا، ذاتاً فاقد توانایی ره یابی به سوی حق بوده و نیازمند هدایت خداست .

أفمن يهدى إلى الحق أن يتبع أمن لا يهدى إلا أن يهدى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 37 - 4

4 - هیچ مخلوقی، توانایی آوردن کتابی همانند قرآن را ندارد .

وما كان هذا القراء أن يفتری من دون الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 38 - 7

7 - غیر خدا، توانایی ساختن سوره ای همانند کوچکترین سوره قرآن را ندارد .

قل فأتوا بسوره مثله و ادعوا من استطعتم من دون الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 107 - 2,4,5

2 - هیچ موجودی توانایی انجام کاری در جهت خنثی کردن کار خداوند را ندارد .

إن یمسک اللہ بضرّ فلا کاشف له إلا هو و إن یردک بخیر فلا راد لفضله

4- خداوند ، هرگاه کسی را به رنج و مصیبتی گرفتار فرماید ، هیچ موجودی توانایی دفع آن را ندارد .

إن یمسک اللہ بضرّ فلا کاشف له إلا هو

5- خداوند ، هرگاه خیر کسی را بخواهد ، هیچ موجودی توانایی سلب آن خیر را از وی نخواهد داشت .

و إن یردک بخیر فلا راد لفضله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 30 - 7

7- ناتوانی همه موجودات از دفع عذاب الهی ، حقیقتی که همگان به درک و فهم آن توانایند .

ص: 494

من ینصرنی من الله .. أفلا تذکرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 33 - 6

6- هیچ کس و هیچ چیز ، بر خداوند حاکمیتی ندارد .

فأتنا بما تعدنا .. قال إنما یأتیکم به الله إن شاء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 88 - 29

29- کارساز نبودن هیچ نیرویی جز خداوند در موفق ساختن آدمی ، دلیل لزوم توکل بر او و روی آوردن به درگاه اوست .

ما توفیقی إلا بالله علیه توکلت و إلیه أنیب

جمله های «علیه توکلت و إلیه أنیب» به منزله نتیجه ای برای «ما توفیقی ..» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 108 - 7

7- هیچ چیز و هیچ کس نمی تواند مانع نفوذ مشیت الهی شود .

خلدین فیها .. إلا ما شاء ربک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 21 - 22

22- هیچ چیز و هیچ کس ، توان جلوگیری از اراده و خواست خداوند را ندارد .

والله غالب علی أمره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 11 - 15

15- هیچ کس و هیچ چیز حتی فرشتگان محافظ نمی تواند گمراهان و گنه کاران را در برابر گزندگی که خداوند برای آنان تقدیر کرده ، یاری

رساند و آنان را مصون دارد .

و ما لهم من دونه من وال

جمله «فلامرّد له» می رساند که تقدیر الهی بر گزندرسانی بازگشتی نیست و جمله «و ما لهم ..» بیانگر آن است که پس از آمدن ، هیچ کس نمی تواند مضمولان آن را یاری دهد و ایشان را نجات بخشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 16 - 21

21- غیر خدا هیچ آفرینش و آفریده ای ندارد .

أم جعلوا لله شركاء خلقوا كخلقه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 495

8 - رعد - 13 - 33 - 2

2- هیچ کس و هیچ چیز (معبود های اهل شرک و . . .) هم پایه خداوند نبوده و به تدبیر امور انسان ها و قوام بخشیدن به آنان توانا نیست .

أفمن هو قائم على كل نفس بما كسبت

«من» در «أفمن هو . . .» مبتدأست و خبر آن شبه جمله ای همانند «کمن لیس کذلک» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 37 - 14

14- هیچ یاور و نگه دارنده ای نیست که بتواند مستحقان عذاب الهی را از گرفتار شدن به عقوبت رهایی بخشد .

مالک من الله من ولیّ ولا واق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 41 - 7

7- هیچ کس و هیچ چیز نمی تواند حکم و فرمان خدا در هستی را نقض کند و آن را بی اثر سازد .

لا معقب لحکمہ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 84 - 5

5- هیچ نیرویی توانایی دفع عذاب الهی را ندارد .

فما أغنى عنهم ما كانوا يكسبون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 74 - 3

3- توجه به مالکیت و قدرت مطلقه خدا و ناتوانی موجودات در برابر او ، مستلزم تشبیه نکردن او به غیر است .

و يعبدون من دون الله ما لا يملک . . . فلا تضربوا لله الأمثال

عمده ترین موضوعی که از آیات قبل استفاده شد، مالکیت و قدرت مطلق الهی و نفی هرگونه مالکیت و قدرت از خدایان دروغین مشرکان است و در این آیه خداوند، نتیجه و لازمه مطلب فوق را، تمثیل نکردن خدا به غیر او دانسته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 75 - 1

1- مخلوق در مقایسه با خدا، همانند برده ای مملوک که فاقد کمترین اراده و اختیار است .

ضرب الله مثلاً عبداً مملوگاً لایقدر علی شیء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 76 - 3,4

3- موجودات هستی، ناتوان و متکی به خداوند در حیات خویش

لایقدر علی شیء و هو کُلّ علی موله

ص: 496

4- همه پدیده های جهان بدون امداد و تدبیر خداوند ، ناتوان از سامان دادن به امور و ارائه راه خیر و کمالند .

لا یقدر علی شیء .. . اینما یوجّهه لایات بخیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 17 - 16

16- هیچ قدرت و اراده ای در مقابل اراده الهی ، مؤثر و کارساز نیست .

من یهد الله .. . و من یضلل فلن تجد له ولیاً مرشداً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 27 - 10

10- ناتوانی همگان از دگرگون ساختن قرآن و سخنان خداوند ، دلیل شایستگی آن برای پذیرش و اطاعت است .

واتل ما أحی الیک .. . لا مبدل لکلمته

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 92 - 3

3- مخلوقات - که جملگی رهین نعمت و رحمت خداوند هستند - نمی توانند در رتبه الوهیت قرار گرفته و فرزند او به شمار آیند .

و ما ینبغی للرحمن أن یتخذ ولداً

ذکر نام «رحمان» در این آیه، دربردارنده نوعی استدلال بر بطلان پندار فرزندگزینی خداوند است. یکی از وجوه این استدلال آن است که رابطه خداوند با موجودات، رابطه رحمت گستر و رحمت شده است و رحمت شده نمی تواند در رتبه رحمت گستر قرار گیرد؛ در نتیجه نمی تواند به عنوان «ولد» هم جنس والد بوده شانی از الوهیت را دارا شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 46 - 8

8 - موسی و هارون (ع) ، به قدرت برتر خداوند آگاه بودند و دیگران را از مقابله با خواست و اراده خدا ناتوان می دانستند .

إنتی معکما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 39 - 8

8- عناصر و قدرت های غیر الهی و مورد اتکای کافران ، فاقد هر گونه کارآیی در برابر اراده خداوند

لویعلم الذین کفروا .. و لا هم ینصرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 42 - 2

2- عجز و ناتوانی همه موجودات ، در برابر اراده الهی

قل من یکلؤکم .. من الرحمن

ص: 497

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 69 - 6

6- قدرت خداوند ، مطلق است و همه قدرت ها در برابر او ناتوان و بی اثراند .

قالوا حرّقوه .. قلنا ینار کونی برداً و سلماً علی إبرهیم

جمله «قلنا ینار ..» پاسخ به قدرت نمایی بت پرستان است (قالوا حرّقوه). بنابراین جمله یاد شده گویای این حقیقت است که انسان ها با همه توانایی هایشان در برابر اراده و قدرت خداوند ناتوان و مغلوب اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 71 - 4

4 - خداوند ، به هیچ موجودی ، هیچ گونه اقتداری برای تدبیر امور جهان ، عطا نکرده است .

و یعبدون من دون الله ما لم ینزل به سلطناً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 63 - 7

7 - ناتوانی غیر خدا از پدید آوردن علایم راهنما (چون ستارگان) و عوامل نویدبخش و رحمت آفرین (چون باد و باران) به گستردگی پهنه زمین

أمن ینهدیکم فی ظلمت البرّ و البحر .. أءله مع الله

از ارتباط «من ینهدی» با «أءله مع الله» استفاده می شود که تنها خداوند، قادر به ایجاد عواملی است که انسان را در ظلمت های شب در سراسر زمین (خشکی و دریا) هدایت کند و باران رحمت را در پی بادهای مژده دهنده به دورترین نقاط برساند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 71 - 10

10 - ایجاد روشنایی هم چون درخشش خورشید ، خارج از توان غیر خداوند است .

من إله غیر الله یأتیکم بضیاء

تئوین در «ضیاء» اصطلاحاً تئوین تفخیم نامیده می شود؛ یعنی، «ضیاء عظیم» و آن به درخشش بزرگ و خیره کننده خورشید اشاره دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 72 - 8

8 - ناتوانی غیر خدا، بر ایجاد شب، در صورت اراده خدا بر ثابت قرار دادن روز

قل أرءیتم إن جعل اللّٰه علیکم النهار سرمدًا . . من إله غیر اللّٰه یأتیکم بلیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 2 - 2، 1

1 - هیچ نیرویی، توانایی جلوگیری از رحمت آفرینی خداوند به بندگانش را ندارد.

ما یفتح اللّٰه للناس من رحمه فلا ممسک لها

2 - هیچ موجودی، توانایی جلب رحمت منع شده خداوند از مردم را ندارد.

ص: 498

و ما یمسک فلا مرسل له من بعده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 41 - 1

1 - تنها خداوند ، نگه دارنده نظم کنونی آسمان ها و زمین از زوال و پاشیدگی است و هیچ قدرت دیگری در آن نقش ندارد .

إِنَّ اللَّهَ يُمْسِكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ أَنْ تَزُولَا وَلَئِن زَالَتَا إِنْ أُمْسَكَهُمَا مِنْ أَحَدٍ مِنْ بَعْدِهِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 44 - 9

9 - هیچ نیرویی در جهان ، نمی تواند خداوند را از تحقق اراده اش ناتوان سازد .

و ما كان الله ليعجزه من شيء في السموات ولا في الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - يس - 36 - 43 - 5

5 - هیچ نیرویی توانایی ممانعت از تحقق اراده و مشیت خدا را ندارد .

وإن نشأ نغرقهم فلا صريخ لهم ولا هم ينقذون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 38 - 8

8 - هیچ چیز مانع از تحقق اراده خداوند جز خود او نیست .

أفرءيتم .. إن أرادني الله بضرٍ هل هنّ كاشفت ضرّه أو أرادني برحمة هل هنّ ممسك

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 44 - 6

6 - فرمانروایی مطلق خداوند بر جهان هستی ، دلیل در اختیار داشتن همه شفاعت ها در دست خدا و ناتوانی غیر او از هرگونه شفاعت خودسرانه

قل لله الشفعه جميعاً له ملك السموت و الأرض

جمله «له ملك السماوات..» در مقام تعلیل برای جمله پیش (لله الشفاعة جميعاً) است؛ یعنی، چون فرمانروایی جهان به دست خداوند است، پس شفاعت هم - که جزئی از فرمانروایی است - در اختیار او قرار خواهد داشت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 62 - 5

5 - نیاز تمامی پدیده های جهان، در بقا و تدبیر امورشان به خالق هستی (خداوند)

الله خلق كل شيء و هو على كل شيء وكيل

یادآوری حفاظت و تدبیر امور جهان از سوی خداوند - پس از ذکر خالقیت او - می تواند گویای برداشت یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 499

8- داوری نافذ الهی در قیامت و ناتوانی همه نیروها در قبال آن ، نمود عزت و اقتدار یگانه او است .

إنّ يوم الفصل . . . يوم لا يغني . . . إنّه هو العزيز الرحيم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 64 - 3

3 - نقش الهی در فرایند رشد دانه ها در زمین ، منحصر به فرد بوده و هیچ نیرویی توان چنین عملی را ندارد .

أم نحن الزرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 20 - 1

1 - هیچ نیرویی در عالم ، توانایی ایستادن در برابر اراده خداوند و مخالفت با آن را ندارد .

أمن هذا الذی هو جند لکم ینصرکم من دون الرحمن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 21 - 7

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 28 - 6

6 - هیچ کس و هیچ نیرویی ، توانایی پناه دادن به کافران در برابر عذاب دردناک الهی را ندارد .

فمن یجیر الکفرین من عذاب أليم

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که استفهام در «فمن یجیر. . .» انکاری است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 30 - 3

3 - هیچ کس و هیچ نیرویی ، توانایی مبارزه با خشکسالی و بازگرداندن آب های فرورفته در زمین به امر خداوند را ندارد .

قل أرءیتم إن أصبح ماؤکم غورًا فمن یأتیکم بماء معین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 2 - 3

3- در برابر عذاب الهی ، هیچ فردی و هیچ نیروی بازدارنده ای وجود ندارد .

لیس له دافع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بروج - 85 - 12 - 4

4- هیچ چیز نمی تواند در برابر خداوند ، به هنگام کیفر رساندن کافران ، مانع ایجاد کند .

إنّ بطش ربّک لشدید

ص: 500

واژه «بطش»، در خود معنای زور، قهر و غلبه را دارد و تأکید آن با کلمه «لشدید»، بر شدت قهر و غلبه در آن دلالت می‌کند. مراد از قاهر و غالب بودن خداوند، بی تأثیر بودن موانع در برابر کیفرسانی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - علق - 96 - 18 - 3

3 - مجموعه های سازمان یافته ، از هر گونه یاری رسانی به اعضای خویش در برابر عذاب آخرت ناتوان اند .

فلیدع نادیه . سندع الزبانیه

197- عجز موجودات هنگام عذاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 45 - 3

3 - عذاب الهی به هنگام نزول ، گریزناپذیر و غیرقابل دفاع برای انسان ها

فأخذتهم الصعقه . . . و ما كانوا منتصرین

198- عجز موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 67 - 1,2

1- خضر ، موسی (ع) را از تحمّل همراهی با وی ، برای فراگیری علوم ویژه ، ناتوان دید .

هل أتبعك . . . قال إنك لن تستطیع معی صبرًا

2- خضر (ع) به موسی (ع) توصیه کرد به دلیل نداشتن قدرت تحمّل ، از همراه شدن با او صرف نظر کند .

إنك لن تستطیع معی صبرًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 75 - 2

2- خضر (ع) بر ناتوانی موسی (ع) از تحمّل کار های خضر برای سومین بار تأکید کرد .

قال ألم أقل لك إنك لن تستطیع معی صبراً

خضر(ع) یک بار، در آغاز برخورد با موسی(ع) و بار دیگر، پس از ماجرای کشتی و مرتبه سوم در پی قتل نوجوان، جمله ای را به موسی(ع) یادآور شد که حاوی چندین تأکید است. (إنک لن تستطیع...).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 76 - 4

4- موسی (ع) به ناتوانی خود از تحمل کردار خضر (ع) و همراهی با وی پی برد .

قال . . . قد بلغت من لدنی عذراً

ص: 501

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 78 - 2

2- ناتوانی موسی (ع) از تحمل کارهای خضر (ع)، در پی سومین سؤال و اعتراض او، به اثبات رسید.

قال هذا فراق بيني وبينك سأتبئك بتأويل ما لم تستطع عليه صبراً

199- عجز هامان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 39 - 8

8 - قارون و فرعون و هامان، هیچ گاه، نتوانستند بر اراده و قضای خدا، پیشی گیرند.

وقرون و فرعون و هم-ن... و ما كانوا سبقين

به قرینه آیات پیش - که درباره عذاب اقوام مکذّب انبیا است - و نیز آیه بعد - که درباره عقوبت قارون و فرعون و هامان است - سبقت نگرفتن آنان، سبقت نگرفتن بر امر و قضای الهی در عذاب مکذبان است.

200- عجز هواپرستان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 44 - 10

10 - هواپرستان، در شناخت راه آدمیت و سعادت و گام زدن در آن، بسی ناتوان تر و گمراه تر از چهارپایان

إن هم إلا كالأنعم بل هم أضلّ سبيلاً

201- عجز يأجوج

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 97 - 2

2- يأجوج و مأجوج، از صعود بر بالای سد ذوالقرنین و نیز ایجاد رخنه و نقب در آن، ناتوان بودند.

فما استطعوا أن يظهره و ما استطعوا له نقباً

«ظهور» به معنای «علو» و بالا رفتن است «فما استطاعوا أن يظهروه» یعنی: «اقوام مهاجم، نتوانستند از آن بالا روند.» «نقب» به معنای «سوراخ و تونل» است و «ما استطاعوا له نقباً» یعنی: «نتوانستند که در دیوار سد، تونل و یا معبر ایجاد کنند.»

202- عجز یوسف (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 502

10- یوسف (ع) بدون امداد الهی، خویشتن را از مقاومت در برابر خواست نامشروع زلیخا و همپالگی های او ناتوان می دید.

وإلاّ تصرف عنی کیدهنّ أصب إلیهنّ

12- احساس ناتوانی یوسف (ع) از ترک گناه بدون امداد های الهی، جلوه ای از اعتقاد او به ربوبیت خدا

رب... و إلاّ تصرف عنی کیدهنّ أصب إلیهنّ

203- عجز یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 32 - 6

6 - ناتوانی یهود و نصارا از مغلوب ساختن و نابود کردن اسلام، در پرتو تبلیغات بی امان خویش

یریدون أن یطفئوا نور الله بأفوههم و یأبی الله إلا أن یتیم نوره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 14 - 2

2 - کافران (یهود)، پس از غزوه بنی نضیر، ناتوان از مقابله رویارو در میدان نبرد با مؤمنان *

لا یقتلونکم جمیعاً إلاّ فی قرّی محصّنه

این آیات، پس از آیات غزوه بنی نضیر، آمده است؛ از این رو می تواند ناظر به برنامه های آینده یهود باشد هر چند آنان در گذشته نیز قدرت رویارویی مستقیم نداشته اند. روشن است که در این احتمال، ضمیر فاعل «یقاتلون» تنها به یهودیان بازگردد؛ نه آنان و منافقان (چنان که در برداشت قبل آمده است).

204- عوامل عجز اخروی انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - طارق - 86 - 10 - 4

4 - حسابرسی و سنجش نهان کاری ها و نیت های انسان، مایه ناتوانی او از هرگونه دفاع و محرومیت او از کمترین یار و یاور در قیامت

یوم تبلی السرائر . فما له من قوه و لا ناصر

حرف «فاء» در «فمالة من...»، نبود قوت و ناصر را بر «تبلی السرائر» تفریع کرده و آن را نتیجه حسابرسی قرار داده است؛ یعنی، روز قیامت با متمایز شدن سریره های نیک و بد، راهی جز پذیرفتن جزای آن برای انسان باقی نمی ماند؛ زیرا نه او را یارای انکار است و نه کسی به حمایت از او برخواهد خاست.

205- عوامل عجز کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 503

11 - کافران بر اثر فقدان درک معارف الهی و ایمان نداشتن به حقایق دینی، مردمی ناتوان در پیکار با اهل ایمان

بأنهم قوم لا یفقهون

206- غفلت از عجز انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 34 - 1

1 - سرزنش شدن کافران و تکذیب گران جن و انس از سوی خداوند، بر بی توجهی آنان نسبت به قدرت مطلق الهی و عجز و ناتوانی خویش

إن استطعتم... لا تنفذون إلاّ بسلطن . فبأیّ ءالاء ربکمما تکذبان

با توجه به ارتباط این آیه با آیه قبل، از استفهام توییخی در «فبأیّ..» مطلب بالا استفاده می شود. گفتنی است که تشبیه آمدن «کما» و «تکذبان» به خاطر توجه خطاب به جن و انس است.

207- غفلت از عجز جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 34 - 1

1 - سرزنش شدن کافران و تکذیب گران جن و انس از سوی خداوند، بر بی توجهی آنان نسبت به قدرت مطلق الهی و عجز و ناتوانی خویش

إن استطعتم... لا تنفذون إلاّ بسلطن . فبأیّ ءالاء ربکمما تکذبان

با توجه به ارتباط این آیه با آیه قبل، از استفهام توییخی در «فبأیّ..» مطلب بالا استفاده می شود. گفتنی است که تشبیه آمدن «کما» و «تکذبان» به خاطر توجه خطاب به جن و انس است.

208- فلسفه عجز از رؤیت بهشتیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 62 - 3

3 - طاغیان و دوزخیان، در جستجوی علل و چرایی ناتوانی شان از دیدن مؤمنان و جایگاه آنان

وقالوا ما لنا لانی رجلاً

لام در «لنا» متضمن معنای علت است و «ما لنا..»؛ یعنی، به چه علت ما نمی توانیم مؤمنان را ببینیم؟ به سخن دیگر مقصود آیه شریفه، این نکته است که دوزخیان از علل و چرایی ناتوانی شان از دید بهشتیان پرسش می کنند؛ نه از خود دیدن.

ص: 504

209- فلسفه عجز جهنمیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 62 - 3

3 - طاغیان و دوزخیان ، در جستجوی علل و چرایی ناتوانی شان از دیدن مؤمنان و جایگاه آنان

وقالوا ما لنا لانرى رجالا

لام در «لنا» متضمن معنای علت است و «ما لنا ..»؛ یعنی، به چه علت ما نمی توانیم مؤمنان را ببینیم؟ به سخن دیگر مقصود آیه شریفه، این نکته است که دوزخیان از علل و چرایی ناتوانی شان از دید بهشتیان پرسش می کنند؛ نه از خود دیدن.

210- فلسفه عجز طغیانگران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 62 - 3

3 - طاغیان و دوزخیان ، در جستجوی علل و چرایی ناتوانی شان از دیدن مؤمنان و جایگاه آنان

وقالوا ما لنا لانرى رجالا

لام در «لنا» متضمن معنای علت است و «ما لنا ..»؛ یعنی، به چه علت ما نمی توانیم مؤمنان را ببینیم؟ به سخن دیگر مقصود آیه شریفه، این نکته است که دوزخیان از علل و چرایی ناتوانی شان از دید بهشتیان پرسش می کنند؛ نه از خود دیدن.

211- منشأ عجز موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 37 - 13

13 - ناتوانی همگان ، از اعمال نظر و دخالت در تصمیم گیری های جهان آخرت ، برخاسته از فراگیر بودن ربوبیت خداوند و گستردگی رحمت او است .

ربّ السموت والأرض و ما بينهما الرحمن لا يملكون منه خطاباً

212- موسی(ع) و عجز دشمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - موسی (ع)، به حقانیت راه خویش ایمان داشت و توانایی های دشمن را در مبارزه با خویش حقیر و ناچیز می شمرد.

فلما جاء السحره قال لهم موسی ألقوا ما أنتم ملقون

ص: 505

213- نشانه های عجز انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 5 - 6

6 - آمیخته بودن زندگانی انسان با رنج و سختی ، نشان برخوردار نبودن او از برترین قدرت

الإنسن فی کبد . أیحسب أن لن یقدر علیه أحد

ارتباط این آیه با آیه قبل، گویای آن است که بیان دشواری های زندگانی انسان، برای اثبات مقهور بودن وی و بی پایه بودن خود برترینی او است.

214- نشانه های عجز کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بروج - 85 - 18 - 4

4 - فرجام فرعونیان و قوم ثمود ، نشانگر حاکمیت اراده خداوند و ناتوانی سپاه کفر از رویارویی با او است .

فَعَال لَمَا یَرِید . . . فرعون و ثمود

ص: 506

1- آثار عجله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 11 - 8, 7, 6, 5

5- انسان بر اثر خصلت شتابزدگی برای نیل به خواسته های خود ، از ابزار و وسایل شرّ و ناپسند بهره می گیرد .

و يدع الإنسان بالشرّ دعاء بالخير و كان الإنسان عجولاً

برداشت فوق مبتنی بر این نکته است که بآء در «بالشرّ» و «بالخیر» برای استعانت باشد؛ یعنی، انسان عجول وسایل خیر و شرّ را مساوی می بیند؛ مثلاً برای رسیدن به رفاه زندگی، از ابزاری چون دزدی، استثمار و احتکار استفاده می کند.

6- شتابزدگی انسان ، عامل اشتباه وی در شناخت سود و زیان واقعی خود

و يدع الإنسان بالشرّ دعاء بالخير و كان الإنسان عجولاً

جمله «و كان الإنسان عجولاً» در مقام تعلیل برای «و يدع الإنسان...» است؛ یعنی، چون انسان عجول است، شر و خیر و سود و زیان خویش را یکسان می بیند و به دنبال هر دو می شتابد.

7- انکار آخرت ، نتیجه نقدطلبی و ناشکیبایی انسان است .

الذين لا يؤمنون بالأخرة... و يدع الإنسان بالشرّ... و كان الإنسان عجولاً

برداشت فوق مبتنی بر این نکته است که جمله «و يدع الإنسان...» برای بیان و تفسیر «الذين لا يؤمنون بالأخرة...» در آیه قبل بوده و الف و لام «الإنسان» برای عهد ذکری و اشاره به افرادی باشد که در همین جمله از آنان یاد شده است؛ یعنی، چون انسان عجول و ناشکیباست، به آخرت ایمان نمی آورد و به دنبال متاع نقد دنیا است.

8- عجله و شتابزدگی ، از آفات شناخت است .

و يدع الإنسان بالشرّ دعاء بالخير و كان الإنسان عجولاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 18 - 2

2- نقدطلبی ، شتابزدگی و نداشتن دوراندیشی ، ریشه دنیاخواهی و غفلت از آخرت است .

من کان یرید العاجله

کاربرد واژه «عاجله» از ماده «عجله» (چیزی را با عجله و شتاب خواستن) به جای «الدنیا» می‌رساند که نقد بودن متاع دنیا و امکان دستیابی سریع تر به آن، نقش عمده ای در دنیاخواهی دنیاطلبان دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 114 - 25

ص: 507

25 - تعجیل و شتاب ، از آفات تحصیل علم است .

و لاتعجل بالقرآن . . . و قل رب زدنی علماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 13 - 6

6 - از دست دادن بردباری در برابر مخالفان ، زمینه ساز فروهستن گفتار بایسته و مؤثر با آنان

إنّی أخاف أن یکذبون . و یضیق صدري و لا ینطلق لسانی

تقدم «أخاف أن یکذبون» بر «یضیق صدري» و تقدم این بر «لا ینطلق لسانی» می تواند حاکی از تقدم عینی و تأثیر تکذیب در ضیق صدر و نیز تأثیر این در عدم انطلاق زبان باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 75 - 20 - 3،2

2 - نقدطلبی و نداشتن دوراندیشی ، ریشه دل بستگی به دنیا و رها کردن آخرت

کلاً بل تحبّون العاجله

کاربرد واژه «عاجله» (از ماده «عجله») به جای «الدنیا» می رساند که نقد بودن متاع دنیا و امکان دستیابی سریع تر به آن، نقش عمده ای در دنیاخواهی و آخرت گریزی کافران دارد.

3 - دل بستگی به دنیا و نقدطلبی ، منشأ تمایل انسان به فسق و فجور

بل یرید الإنسن لیفجر أمامه . . . کلاً بل تحبّون العاجله

مطلب یاد شده، از ارتباط میان این آیه و آیه 5 استفاده می شود.

2- آثار عجله انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 38 - 6

6- خوی شتاب زدگی آدمی ، زمینه ساز درخواست کافران مکه برای تحقق وعده های الهی (عذاب ، برپایی قیامت و . . .)

خلق الإنسن من عجل . . . يقولون متی هذا الوعد إن كنتم صدقین

برداشت یاد شده مبتنی بر این است که جمله «(و يقولون متی . . .)» عطف بر جمله «(سأوریکم...» باشد و این دو جمله، با جمله «خلق الإنسن من عجل» - که بیان گر خصلت عمومی انسان ها است - مرتبط باشند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 11 - 5

5- انسان بر اثر خصلت شتابزدگی برای نیل به خواسته های خود، از ابزار و وسایل شرّ و ناپسند بهره می گیرد .

و یدع الإنسن بالشرّ دعاء بالخیر و كان الإنسن عجولاً

برداشت فوق مبتنی بر این نکته است که باء در «بالشرّ» و «بالخیر» برای استعانت باشد؛ یعنی، انسان عجول وسایل خیر و شرّ را مساوی می بیند؛ مثلاً برای رسیدن به رفاه زندگی، از ابزاری چون دزدی، استثمار و احتکار استفاده می کند.

ص: 508

3- آثار عجله در وفای به وعده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 84 - 6

6 - شتاب در کار خیر و تعجیل در وفای به وعده، موجب جلب رضایت خدا است.

و ما أعجلک... و عجلت إلیک ربّ لترضی

هر چند که موسی (ع) به جهت جدا شدن از مردم، مورد پرس و جوی خداوند قرار گرفت؛ ولی هدف او از این تعجیل، مورد نقد قرار نگرفته است؛ یعنی، تسریع در وفای به وعده و حضور در میقات، به خودی خود، کار مطلوبی بوده است.

4- آثار عجله موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 83 - 4

4 - موسی (ع)، به جهت پیشی گرفتن بر قوم خود در رسیدن به میقات، مورد پرس و جوی خداوند قرار گرفت.

و ما أعجلک عن قومک یموسی

5- اجتناب از عجله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 14 - 2

2 - دستیابی به اهداف دینی، محتاج به صبر و شکیبایی و پرهیز از حرکت های شتابزده است.

اللّٰه الذی سنّٰ لکم... و سنّٰ لکم ما فی السموت... قل للذین ءامنوا یغفروا

6- ترک عجله در عمل ناپسند

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 46 - 5

5 - تشویق قوم ثمود از سوی صالح (ع) به استغفار و آمرزش خواهی از خداوند، به جای شتابورزی در بدی ها

يقوم لم تستعجلون بالسيئه . . لولا تستغفرون الله

7- ترك عجله در قضاوت

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

ص: 509

6- لزوم تأمل و تفکر در سخنان ، به هنگام شنیدن آن و اجتناب از داوری شتابزده درباره آن

و کذب بالصدق إذ جاءه

8- زمینه عجله کافران مکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 38 - 6

6- خوی شتاب زدگی آدمی ، زمینه ساز درخواست کافران مکه برای تحقق وعده های الهی (عذاب ، برپایی قیامت و . . .)

خلق الإنسن من عجل . . . یقولون متی هذا الوعد إن کنتم صدقین

برداشت یاد شده مبتنی براین است که جمله «و یقولون متی . . .» عطف بر جمله «سأوریکم . . .» باشد و این دو جمله ، با جمله «خلق الإنسان من عجل» - که بیان گر خصلت عمومی انسان ها است - مرتبط باشند.

9- زیبایی عجله اخروی مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 12 - 6

6- منظره حرکت شتابان زنان و مردان مؤمن در قیامت ، به سوی بهشت با چهره هایی چونان چراغ فروزان ، بس زیبا و چشم نواز برای بینندگان

یوم تری المؤمنین و المؤمنت یسعی نورهم بین أیدیهم و بأیمنهم

در صورتی که مراد «تری» هر فرد بیننده باشد، به نظر می رسد آیه شریفه در مقام تصویر صحنه ای است که نظر هر بیننده ای را در آن روز به خود جلب می کند.

10- سرزنش عجله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 1 - 5

5- شتاب و بی صبری در مورد تحقق زودرس وعده های خداوند ، روا نیست .

أتى أمر الله فلا تستعجلوه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبياء - 21 - 37 - 9

9- عمل عجولانه و پیش از وقتِ مناسب - هر چند آن عمل خیر باشد - امری ناپسند و نکوهیده است .

خلق الإنسن من عجل .. فلا تستعجلون

ص: 510

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 57 - 8

8 - موضع گیری عجولانه و مسخره آمیز در برابر مسائل ، امری نکوهیده و ناپسند

و لَمَّا ضَرَبَ ابْنُ مَرْيَمَ مَثَلًا إِذَا قَوْمُكَ مِنْهُ يَصِدُّونَ

با توجه به واژه «إِذَا» استفاده می شود که مشرکان بدون تأمل و تعقل در برابر داستان عیسی (ع)، موضع گیری می کردند و خداوند این را مورد سرزنش قرار داده است.

11- عجله اخروی ظالمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 43 - 1

1- ستمگران ، در قیامت ، شتابان و با ترس و ذلت سر برافراشته و چشم دوخته ، محشور خواهند شد .

و لا تحسبنّ الله غفلاً عمّا يعمل الظالمون . . . مهطعين مقنعي رءوسهم

«اهطاع» به معنای حرکت سریع همراه با ترس است و «اقناع» به معنای سر برافراشتن و خیره شدن چشم به چیزی با حالت ذلت و خواری است (لسان العرب).

12- عجله اخروی مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 52 - 2

2- مشرکان ، در قیامت ، به پندار توان مندی معبودان شان بر یاری آنان ، عجولانه ، از آنان استمداد خواهند کرد .

و يوم يقول نادوا . . . فدعوهم

«فای تعقیب» در «فدعوهم» بر بی درنگ بودن کار آنان دلالت می کند. کاربرد فعل ماضی، برای کاری که در قیامت انجام می گیرد (دعوهم) نشانه آن است که - به مجرد فرصت یافتن مشرکان - باید استمداد را انجام یافته تلقی کرد.

13- عجله اخروی مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - شوق دیدار بهشت ، باعث حرکت شتابان مؤمنان در قیامت و دویدن آنان در مسیر منتهی به آن

یوم تری المؤمنین و المؤمنت یسعی نورهم بین أیدیهم

حرکت سریع و دوان دوان مؤمنان به سوی بهشت، حکایت از اشتیاق شدید آنان به دیدار آن و رساندن هر چه زودتر خود به آن جایگاه همیشگی دارد.

ص: 511

14- عجله انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 11 - 5

5- بشر در دستیابی به خواسته ها و تمایلات خود، موجودی عجول و ناشکیباست .

و لو يعجل الله للناس الشر استعجالهم بالخير

«الخير» به معنای هر چیز خوب و دلخواه است و «استعجال» منصوب به نزع خافض می باشد و تقدیر آن «کاستعجالهم بالخير» است؛ یعنی، اگر خداوند نیز همانند انسانها - که در رسیدن به خواسته های خود عجول و ناشکیبا هستند - بی درنگ به مجازات بزهکاران می پرداخت و . . .

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 11 - 4

4- سرشت انسان ، آمیخته با عجله و شتابزدگی است .

و كان الإنسان عجولاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبياء - 21 - 37 - 1

1- طبیعت آدمی ، بسیار عجول و شتابزده است .

خلق الإنسان من عجل

تعبیر «انسان از شتاب آفریده شده» کنایه از این است که شتاب در سرشت آدمی عجین شده است؛ وگرنه انسان از نطفه و .. آفریده شده است؛ نه از شتاب.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 8 - 1

1 - شتاب آدمیان در خروج از قبر ها ، برای اجابت منادی رستاخیز

يخرجون من الأجداث .. مهطعين إلى الداع

15- عجله برادران یوسف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 12 - 3

3- برادران یوسف در اجرای نقشه شوم خویش علیه او، تعجیل داشتند و درنگ را روا نمی دانستند.

أرسله معنا غداً

برداشت فوق، از تصریح برادران او به اینکه «فردا یوسف(ع) را به همراه ما بفرست» استفاده می شود.

ص: 512

16- عجله برای نماز جمعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 62 - 9 - 15، 14

14 - « عن جابر بن يزيد عن أبي جعفر (ع) قال : قلت له قول الله عز وجل : « فاسعوا إلى ذكر الله » قال : اعملوا وعجلوا فإنه يوم مضيق على المسلمين فيه ;

جابر بن يزيد گوید: به امام باقر(ع) گفتم: مراد از (سخن) خداوند عزوجل «فاسعوا إلى ذكر الله» چیست؟ فرمود: اعمال جمعه را با عجله انجام دهید [تا به نماز جمعه برسید] زیرا روز جمعه، [وقت] برای مسلمانان تنگ است [و اعمال مستحبّه زیاد است].».

15 - « عن عليّ أنّه سئل عن قول الله [تعالی] « يا أيّها الذين آمنوا إذا نودى للصلاه من يوم الجمعة فاسعوا إلى ذكر الله » قال : ليس السعي الإشتداد ;

از امام علی(ع) درباره سخن خداوند تعالی «یا ایّها الذین آمنوا إذا نودی للصلاه من یوم الجمعة فاسعوا إلى ذکر الله» سؤال شد، آن حضرت فرمود: مراد از «سعی» شدت در راه رفتن (دویدن) نیست.».

17- عجله در انحراف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 52 - 7

7 - محرومیت از هدایت الهی ، موجب شتاب در انحراف و گرایش به سوی باطل

إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ. فترى الذين فى قلوبهم مرض يسرعون فيهم

18- عجله در پاداش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 88 - 12

12- تسريع در پاداش و تأخير در مجازات ، امری لازم است . *

من ظلم فسوف نعذبه . . من ءامن ... فله جزاء الحسنی

ذکر «سوف نعذبه» با أدات استقبال، در قبال «فله جزاء الحسنی» به صورت قطعی و بدون أدات استقبال، می تواند اشاره به برداشت فوق باشد.

19- عجله در پرسش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 70 - 6

6- شتاب زدگی در پرسش، پیش از فرارسیدن زمینه آگاهی، دور از ادب تعلّم است.

فلاتسئلنی عن شیء حتی أحدث لک

ص: 513

20- عجله در خروج از قبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 8 - 1

1 - شتاب آدمیان در خروج از قبر ها ، برای اجابت منادی رستاخیز

یخرجون من الأجداث .. مهطعین إلى الداع

21- عجله در عمل ناپسند

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 46 - 2

2 - شتاب ثمودیان در اتخاذ روش های نادرست و بدفرجام

لم تستعجلون بالسیئه قبل الحسنه

22- عجله در غضب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 48 - 3

3 - هشدار خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مبنی بر شتاب نکردن در غضب و نفرین بر مردم و جدا شدن از آنان ، مانند شتاب

کردن یونس (ع) در این باره

و لاتکن کصاحب الحوت إذ نادى و هو مکظوم

مفسران بر آنند که این آیه، به داستانی از یونس(ع) اشاره دارد که در سوره «انبیا» (آیه 87) بیان شده است: «و ذاالنون إذ ذهب مغاضباً فظنّ

أن لن نقدر علیه فنادی فی الظلمات. ..».

23- عجله در نفرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 48 - 3

3 - هشدار خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مبنی بر شتاب نکردن در غضب و نفرین بر مردم و جدا شدن از آنان ، مانند شتاب

کردن یونس (ع) در این باره

و لا تکن کصاحب الحوت إذ نادى و هو مکظوم

مفسران بر آنند که این آیه، به داستانی از یونس (ع) اشاره دارد که در سوره «انبیاء» (آیه 87) بیان شده است: «و ذا النون إذ ذهب مغاضباً فظنّ أن لن نقدر علیه فنادی فی الظلمات...».

ص: 514

24- عجله در ورود به بهشت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 12 - 5,6

5 - شوق دیدار بهشت ، باعث حرکت شتابان مؤمنان در قیامت و دویدن آنان در مسیر منتهی به آن

یوم تری المؤمنین و المؤمنت یسعی نورهم بین ایدیهم

حرکت سریع و دوان دوان مؤمنان به سوی بهشت، حکایت از اشتیاق شدید آنان به دیدار آن و رساندن هر چه زودتر خود به آن جایگاه همیشگی دارد.

6 - منظره حرکت شتابان زنان و مردان مؤمن در قیامت ، به سوی بهشت با چهره هایی چونان چراغ فروزان ، بس زیبا و چشم نواز برای بینندگان

یوم تری المؤمنین و المؤمنت یسعی نورهم بین ایدیهم و بایمنهم

در صورتی که مراد «تری» هر فرد بیننده باشد، به نظر می رسد آیه شریفه در مقام تصویر صحنه ای است که نظر هر بیننده ای را در آن روز به خود جلب می کند.

25- عجله شقاوتمندان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اعلی - 87 - 11 - 8

8 - تیره بختان در روی گردانی از تعالیم قرآن ، درنگی نکرده و شتابزده خود را از آن دور می سازند .

سیدّکر... ویتجنّبها الأشقی

فعل «سیدّکر» در آیه قبل، تصمیم اهل خشیت بر پذیرش تذکرات قرآن را، به دور از شتاب زدگی و همراه با درنگ و تأمل، معرفی کرد و در این آیه فعل «یتجنّب» - بدون حرف «سین» - درباره شقاوتمندان آمد تا بر عجلولانه بودن واکنش آنان دلالت کند.

26- عجله عبدالله بن ام مکتوم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 8 - 1

1 - ابن ام مکتوم، با آن که از دیدن عاجز بود، برای رساندن خویش به مجلس وعظ و ارشاد پیامبر (صلی الله علیه و آله)، راه را با شتاب می پیمود.

من جاءک یسعی

ص: 515

27- عجله قوم نمود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 46 - 2

2 - شتاب ثمودیان در اتخاذ روش های نادرست و بدفرجام

لم تستعجلون بالسیئه قبل الحسنه

28- عجله کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 71 - 1

1 - شتابورزی استهزاآمیز کافران برای مشاهده عذاب الهی

و يقولون متی هذا الوعد ان کنتم صدقین

سیاق آیه نشان می دهد که درخواست کافران، از روی ناباوری و استهزا بوده است، و پاسخ خداوند به آنان در آیه بعد - که نظر به عذاب دنیوی دارد - می رساند که مراد از «وعد» وعده الهی به مجازات آنان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 176 - 2

2- سرزنش شدن مشرکان و کافران معاند از سوی خداوند ، به جهت شتاب آنان در نزول عذاب و شکست

أفبعذابنا یستعجلون

29- عجله لوط (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 81 - 24

24- فرشتگان ، با بیان نزدیک بودن زمان عذاب ، از لوط (ع) خواستند تا خروج خویش را به تأخیر نیندازد .

فأسر بأهلک . . . إن موعدهم الصبح ألیس الصبح بقرب

جمله «إن موعدهم الصبح . . .» به منزله تعلیل برای «فأسر بأهلك . . .» می باشد.

30- عجله محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 114 - 10،12

10 - پیامبر (صلی الله علیه و آله)، آیات قرآن را پیش از پایان یافتن وحی آن، به زبان جاری می ساخت و در تلاوت آن تعجیل داشت .

*

ولا تعجل بالقرآن من قبل أن یقضی الیک وحیه

12 - خداوند، پیامبر (صلی الله علیه و آله) را به شتاب نکردن در تلاوت آیات قرآن، پیش از پایان یافتن وحی آن، توصیه کرد .

ص: 516

و لاتعجل بالقرآن من قبل أن يقضى إليك وحيه

31- عجله مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 176 - 2

2- سرزنش شدن مشرکان و کافران معاند از سوی خداوند ، به جهت شتاب آنان در نزول عذاب و شکست

أفبعذابنا يستعجلون

32- عجله موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 83 - 5,3

3- موسی (ع) ، در رسیدن به میقات ، تعجیل کرده و بر قوم خود پیشی گرفته بود .

و ما أعجلک عن قومک یموسی

5- پرسش خداوند از موسی (ع) درباره تعجیل در آمدن به کوه طور ، نخستین سخن او با وی نبود .

و ما أعجلک

حرف «واو» در «و ما أعجلک» برای عطف بر محذوف است؛ یعنی، پس از حضور موسی(ع) در کوه طور، سخن یا سخنانی به میان آمد، آن گاه این پرسش مطرح شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 84 - 1,2,4

1- موسی (ع) ، سبقت گرفتن خود بر قومش در آمدن به میقات را ، به جهت اطمینان به قومش در پیروی از او و طی مسیر تا میقات دانست .

قال هم أولاء علی اثری

«أولاء» اسم اشاره به بعید است و «أثر» به معنای علامت باقی مانده از هر چیزی است. از همین رو به جای پا نیز «اثر» گفته می شود. «أثر» به معنای اتباع و دنباله روی نیز آمده است. (مقایس اللغه). مفاد آیه بالا این است که آنان همان جماعت اند که بر نشانه پای من به

سوی میقات روان اند و یا این که به دنبال من در حال آمدن به میقات هستند.

2- ورود موسی (ع) به میقات، اندکی پیش از ورود قومش به آن مکان بود.

و ما أعجلک .. قال هم أولاء علی اثری

مورد اشاره قرارگرفتن همراهان موسی از سوی آن حضرت، نشان می دهد که آنان در چشم انداز موسی (ع) بودند و برای رسیدن به میقات، زمان زیادی لازم نداشتند. بنابراین بین ورود موسی (ع) به میقات و ورود قوم او، چندان فاصله ای نبوده است.

4- موسی (ع)، حضور پیش از موعد خود و جلوتر از دیگران را در میقات موجب جلب رضایت خداوند می پنداشت.

و ما أعجلک .. و عجلت إلیک ربّ لترضی

ص: 517

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 85 - 9

9- اعتراض خداوند به موسی (ع) در مورد جدا شدن او از مردم و پیشی گرفتن بر آنان، به جهت بروز انحراف در آنان، در غیاب وی بوده است.

و ما أعجلک .. فإنا قد فتنا قومک من بعدک

33- عجله مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 1 - 3

3- دخالت عجولانه و بی مورد برخی از مؤمنان، در احکام خدا و رسول (صلی الله علیه و آله) *

يأئها الذين ءامنوا لاتقدموا بين یدی اللّٰه ورسوله

برداشت بالا بدان احتمال است که نهی در آیه شریفه، نظر به مواردی داشته باشد که قبل از آن صورت گرفته است؛ چنان که از شأن نزول ها چنین استفاده می شود.

34- عجله ولید بن مغیره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 22 - 2

2- چاره اندیشی عجولانه و شتاب آوردن ولید بن مغیره، علیه قرآن و پیامبر (صلی الله علیه و آله)

إنه فکّر و قدر .. ثمّ نظر . ثمّ عبس و بسر

35- عجله یونس (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 87 - 17

17- خضوع یونس (ع) به درگاه الهی و اعتراف وی به ظلم و نادرستی رفتار عجولانه خود

فنادی .. إني كنت من الظالمين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 48 - 3,4,5

3 - هشدار خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مبنی بر شتاب نکردن در غضب و نفرین بر مردم و جدا شدن از آنان ، مانند شتاب کردن یونس (ع) در این باره

و لا تکن کصاحب الحوت إذ نادى و هو مکظوم

مفسران بر آنند که این آیه، به داستانی از یونس(ع) اشاره دارد که در سوره «انبیاء» (آیه 87) بیان شده است: «و ذاالنون إذ

ص: 518

ذهب مغاضباً فظنّ أن لن نقدر عليه فنأدى في الظلمات...».

4- شتاب کردن یونس (ع) در نفرین علیه قومش، غیر قابل تحسین و الگوگیری برای پیامبر (صلی الله علیه و آله)

و لا تکن کصاحب الحوت إذ نادى و هو مکظوم

5- یونس (ع)، در غضب و نفرین کردن بر قوم خویش شتاب کرد.

و لا تکن کصاحب الحوت إذ نادى و هو مکظوم

36- عوامل عجله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 68 - 4

4- ناشکیبایی و بی صبری انسان در برابر بسیاری از مسائل، ناشی از جهل وی به اسرار و حقیقت امر است.

و کیف تصبر علی ما لم تحط به خیرًا

37- عوامل عجله کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 39 - 3

3- جهل کفار به سختی و شدت عذاب الهی، عامل تعجیل آنان برای تحقق عذاب است.

و یقولون متى هذا الوعد... لویعلم الذین کفروا حین لایکفون عن وجوههم النار...

برداشت یاد شده بر این اساس است که جواب مقدر «لو» جمله «لَمَّا استعجلوا العذاب أو قیام الساعة» (در نزول عذاب و یا در برپایی قیامت عجله نمی کردند) باشد.

38- عوامل عجله موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 84 - 5

5- شوق موسی (ع) به ملاقات و گفت و گوی با پروردگار و جلب رضایت او، موجب شتاب وی در آمدن به میقات بود.

وَعَجَلتْ إِلَيْك رَّبِّ لَتَرْضَى

ص: 519

10- عدالت

1- عدالت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 19 - 5

5 - ارتباط توحید و قسط و دین ، در نگرش قرآن

لا اله هو .. قائماً بالقسط ... انّ الدین

2- آثار ذکر عدالت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 71 - 15

15- توجه به حاکمیت عدل بر نظام کیفر و پاداش اخروی ، گرایش دهنده انسان ها به انجام اعمال و رفتار خوب و دارای پاداش

فمن أوتی کتبه بیمینه ... و لا یظلمون فنیلاً

از اینکه خداوند، نظام پاداش دهی خود را در قیامت، برای مردم تشریح می کند، می تواند به منظور تشویق انسانها به انجام اعمالی باشد که پاداش الهی را در پی دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 41 - 8

8 - توجه انسان به نظام عادلانه مجازات الهی ، تشویق کننده او در جدیت و تلاش

و أن لیس للإنسن إلا ما سعی . و أنّ سعیه سوف یری . ثمّ یجزیه الجزاء الأوفی

یادکرد مجازات الهی پس از تأکید بر اصل مسؤولیت فردی انسان در برابر عمل خویش، بیانگر مطلب یاد شده است.

3- آثار عدالت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 194 - 14

14 - رعایت تقوا در جنگ و حفظ عدالت در مقابله به مثل ، موجب جلب حمایت و امداد های الهی است .

و اتقوا الله و اعلموا ان الله مع المتقين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 8 - 14

14 - عدالت ، حتی نسبت به دشمنان ، نزدیکترین راه برای تحصیل تقوا

اعدلوا هو اقرب للتقوی

نزدیکتر بودن عدالت به تقوا، نسبت به سایر طاعات است. یعنی رعایت عدالت از دیگر طاعات برای نیل به تقوا نزدیکتر است، نه اینکه عدالت از بی عدالتی به تقوا نزدیکتر باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 90 - 4

4 - گرایش به توحید و رعایت عدل در خرید و فروش و امور اقتصادی ، مایه خسارت در دیدگاه اشراف کفرپیشه قوم مدین

لئن اتبعتم شعیباً إنکم إذا لخسرون

برداشت فوق با توجه به آیه 85، که بیانگر پیامهای شعیب است، به دست می آید.

4- آثار عدالت اقتصادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 85 - 31

31 - عدالت در امور اقتصادی و پرهیز از فسادگری ، تنها در صورت پرستش خدا و ایمان به یگانگی او سعادت آفرین است .

ذلکم خیر لکم إن کنتم مؤمنین

برداشت فوق مبتنی بر این است که مشارالیه «ذلکم»، معنایی باشد که از «اوفوا الکیل . . . و لاتفسدوا ...» استفاده می شود. در این صورت می توان گفت مراد از ایمان در «إن کنتم مؤمنین» ایمان به خدای یگانه و لزوم پرستش اوست. یعنی اگر به خدای یگانه ایمان داشته باشید و تنها او را بپرستید، عدالت در امور اقتصادی و پرهیز از فسادانگیزی متضمن خیر و صلاح شماست و اگر موحد نباشید رعایت این مسائل سعادت آفرین نخواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 88 - 23

23- اصلاح جوامع بشری ، در گرو گرایش آنان به توحید و یکتاپرستی و رعایت عدل و انصاف در مبادلات و امور اقتصادی است .

قال يقوم اعبدوا الله .. أوفوا المکیال و المیزان بالقسط ... إن أريد إلاّ الإص

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 35 - 4

4- رعایت عدل و انصاف اقتصادی ، در پی دارنده عاقبت و فرجامی نیک است .

ص: 521

ذلك خير و أحسن تأويلا

«تأويل» از مصدر «أول» به معنای بازگشت به اصل است و مراد از آن، غایتی است که منظور و مورد نظر است.

5- آثار عدالت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 39 - 18

18 - خداوند ، پاداش عمل مؤمنان را بر اساس تفضل خویش و کیفر کافران را بر پایه عدل می دهد .

رجال ... لیجزیهم الله أحسن ما عملوا و یزیدهم من فضله ... و الذین کفروا ... فوف

برداشت یاد شده، از مقایسه میان دو گونه برخورد خداوند با مؤمنان و کافران به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 90 - 7

7 - پاداش دهی خداوند براساس فضل و بخشش و مجازات او بر پایه عدل و داد

من جاء بالحسنة فله خیر منها.. و من جاء بالسيئة... هل تجزون إلا ما كنتم تعملو

خداوند در مورد حسنه می فرماید: «فله خیر منها» و این بیانگر تفضل است؛ ولی درباره سیئه می فرماید «هل تجزون إلا ما كنتم تعملون» و این بیانگر عدل و تطابق و تناسب کیفر با عمل است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 75 - 10

10 - همه خلائق در قیامت ، به خاطر قضاوت به حق و عادلانه خداوند ، به حمد و ستایش او خواهند پرداخت .

و قضی بینهم بالحقّ و قیل الحمد لله ربّ العلمین

برخی از مفسران بر این عقیده اند که حمد و ستایش خلائق در قیامت، به خاطر داوری به حق خداوند در میان آنان می باشد. از این رو این ستایش و حمد پس از قضاوت خداوند انجام خواهد گرفت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- عدل، تدبیر و قدرت الهی، مقتضی برپا ساختن قیامت

ثمَّ یجزیه الجزاء الأوفی . . . و أنّ علیه النشأه الأخری

عبارت «و أنّ علیه..» عطف است بر آنچه در آیات گذشته از عدل و تدبیر و قدرت خداوند بیان شده بود و در حکم نتیجه گیری از آن می باشد؛ یعنی، بایسته است خداوند با چنین صفاتی، قیامت را برای تحقق کامل عدل و اکمال آفرینش خویش برپا سازد.

6- آثار عدالت گواهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 522

6- نقش سازنده ایمان و عدالت شاهدان ، در گواهی صحیح و به حق آنان در میان مردم

و اشهدوا ذوی عدل منکم

7- آثار غفلت از عدالت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 21 - 2

2- بی توجهی به عدالت الهی در نظام حسابرسی ، از زمینه های گناه پیشگی است .

أم حسب الذین اجترحوا السیئات

پرسش انکارآمیز خداوند در زمینه پندار غلط گناه پیشگان، حکایت از این می کند که چنین پنداری در اهل گناه، وجود داشته و یا زمینه بروز دارد. لحن توبیخی و هدایت گرانه آیه شریفه، می رساند که این پندار، خود موجب انحراف است و برای از میان بردن انحراف، باید پندار را نقد و ابطال کرد.

8- اجتناب از اجرای عدالت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 135 - 28

28 - تهدید خداوند نسبت به کسانی که از اجرای عدالت سرباز زنند و یا در اجرای آن کوتاهی کنند .

کونوا قومین بالقسط شهداء لله .. فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا

برداشت فوق بر این مبناست که متعلق «تلوا» و «تعرضوا»، اقامه قسط باشد. یعنی اگر از اقامه قسط منحرف شدید یا از اجرای آن سرباز زدید خداوند بدان آگاه خواهد بود و ...

9- اجرای عدالت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 59 - 9

9- ادای امانت (واگذاری مقام به اهل آن) و تحقق عدالت ، در پرتو اطاعت از خدا ، رسول و اولوالامر است .

انّ الله يأمرکم ان تؤدّوا الامانات الی اهلها و اذا حکمتکم بین الناس ان تحکموا ب

گویا این آیه، اشاره به چگونگی تحقق فرمانهای مطرح شده در آیه قبل است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 135 - 17،23

17 - اجرای عدالت ، در گرو پیروی نکردن از هوا و هوس و تمایلات نفسانی است .

فلا تتبعوا الهوی ان تعدلوا

ص: 523

بنابر اینکه «ان تعدلوا» از عدل به معنای عدالت، و مفعول له برای «لاتتبعوا» باشد. یعنی خداوند از پیروی هوا و هوس نهی کرد تا عدالت را اجرا کنید.

23 - شانه خالی کردن از اجرای عدالت اجتماعی، نشأت گرفته از هوا های نفسانی است .

كونوا قومين بالقسط شهداء لله .. فلا تتبعوا الهوى ان تعدلوا

10- ارزش عدالت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 279 - 12، 13، 14

12 - عدالت، بنیان نظام اقتصادی اسلام

فلکم رؤس اموالکم لا تظلمون و لا تُظلمون

جمله «لا- تظلمون ..» به منزله علت برای مالکیت شخصی بر سرمایه و نفی آن نسبت به بهره های ربوی است. و چون علت همواره عهده دار بیان یک قاعده کلی است، بنابراین ظلم نکردن و مظلوم نشدن (عدالت مطلق)، پایه و اساس نظام اقتصادی مورد پذیرش اسلام است.

13 - نفی نظام اقتصاد ربوی و ایجاد و بسط نظام اقتصاد عادلانه، از جمله اهداف والای انبیا

فان لم تفعلوا فاذنوا بحرب من الله ورسوله .. لا تظلمون و لا تُظلمون

اعلام جنگ از سوی خدا و رسول به هدف «لا تظلمون و لا تُظلمون» صورت می گیرد؛ بنابراین عدالت اقتصادی در جامعه از اهداف خدا و رسول اوست.

14 - عدالت، بنیان وضع قوانین در اسلام

لا تظلمون و لا تُظلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 115 - 11

11 - راستی و عدل از ملاکها و مفاهیم اساسی و ارزشی اسلام است.

و تمت کلمت ربک صدقا و عدلا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 5 - 4

4 - باید قسط و عدالت ، ملاک اظهار نظر و سخن گفتن باشد .

ادعوهم لأبائهم هو أقسط عند الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 31 - 9

9 - جزای عادلانه به بدکرداران و پاداش برتر و افزون بر استحقاق به نیکوکاران ، عملی ارزشمند و خداپسندانه

ليجزى الذين أسـوا بما عملوا ويجزى الذين أحسنوا بالحسنى

ص: 524

11- ارزیابی با عدالت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 75 - 8

8 - تمامی رفتار و کردار آدمی در دنیا ، باید بر پایه حق و مطابق با عدل باشد .

و قضی بینهم بالحقّ

تذکر خداوند بر این که داوری میان مردم در قیامت بر پایه حق و عدل خواهد بود؛ در واقع توصیه ای است به بندگان که رفتار خود را مطابق عدل و بر پایه حق بنا نهند؛ زیرا در قیامت رفتار آنان بر همین اساس سنجیده و جزا داده خواهد شد.

12- اقرار به عدالت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 34 - 7

7- عدل الهی در کیفر کافران ، مورد اقرار خود آنان ، در قیامت

ألیس هذا بالحقّ قالوا بلی وربّنا

«هذا» اشاره به عذاب کافران است و مصداق بارز «حقّ» در زمینه مجازات، «عدل» است.

13- انحراف از عدالت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 8 - 12

12 - احساسات ، زمینه انحراف از عدالت

و لایجر منکم شنتان قوم علی الا تعدلوا

14- اهمیت اجرای عدالت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 8 - 3

3 - مؤمنان باید همواره مجریان عدالت باشند .

كونوا قومين لله شهداء بالقسط

بر مبنای باب تنازع می توان گفت که «بالقسط» علاوه بر تعلق به کلمه «شهداء»، به کلمه «قومین» نیز ارتباط دارد. آیه 135 از سوره نساء، این معنا را تأیید می کند.

ص: 525

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 124 - 22

22 - ایمان و عدالت ، از شرایط احراز مقام امامت و رهبری است .

لاینال عهدی الظلمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 182 - 10، 9، 6، 5، 2، 1

1 - اگر وصیت های مالی ناعادلانه باشد و موجب مشاجره میان صاحبان منفعت شود ، می توان وصیت کننده را به تغییر وصیتش واداشت .

فمن خاف من موص جنفاً أو إثمًا فاصلح بينهم فلا إثم عليه

«جنف» به معنای ستم و میل به باطل است - که به مناسبت مورد - مقصود وصیت غیر متعارفی است که در حق بازماندگان ستم محسوب می شود. مراد از «إثمًا» نیز همین معناست و مقصود از «فأصلح بينهم»: واداشتن وصیت کننده است. به اینکه وصیت ناعادلانه خویش را بگونه ای تغییر دهد که احتمال مشاجره و نزاعی که ممکن است بر اثر آن وصیت ناعادلانه پیش بیاید، منتفی گردد.

2 - در جواز تغییر وصیت های ناعادلانه و ترغیب وصیت کننده به تغییر آن ، تفاوتی میان صورت عمد و سهو نیست .

فمن خاف من موص جنفاً أو إثمًا فاصلح بينهم فلا إثم عليه

چنانچه گذشت مقصود از «جنفاً» و «إثمًا» وصیت ناعادلانه است. این تقسیم حاوی این نکته است که: وصیت ناعادلانه چه عمدی باشد - که در این صورت وصیت کننده گنهکار است - و چه سهوی و بدون توجه، شایسته تغییر و تبدیل است.

5 - واداشتن وصیت کننده به تغییر وصیت های ناعادلانه ، مصداق حرمت تبدیل وصیت نبوده و وادار کننده ، گنهکار نیست .

فمن بدله .. فإنما إثمه على الذین یبدلونه ... فمن خاف ... فلا إثم عليه

6 - تغییر وصیت های ناعادلانه میت ، جایز و تغییر دهنده گنهکار نیست .

فمن خاف من موص جنفاً أو إثمًا فاصلح بينهم فلا إثم عليه

می توان آیه شریفه را در فرض حیات وصیت کننده تصویر کرد و نیز می توان زمان آن را پس از مرگ وی دانست. برداشتهای قبلی بر مبنای نخست و برداشت فوق، بر اساس فرض دوم است.

9 - عمل به وصیت های ناعادلانه میت واجب نیست .

فمن خاف من موص جنفاً أو إثمًا فاصلح بينهم فلا إثم عليه

10 - وصی میت ، دارای حق ولایت در تغییر و اصلاح وصیت های ناعادلانه میت

فمن خاف من موص جنفاً أو إثمًا فاصلح بينهم فلا إثم عليه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 190 - 9

9 - لزوم رعایت عدل حتی در گرفتن انتقام از دشمنان

و قتلوا فی سبیل اللّٰه الذین یقتلونکم و لاتعتدوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 194 - 9

ص: 526

9 - مسلمانان ، موظف به رعایت عدالت حتی در جنگ با دشمنان

فمن اعتدی علیکم فاعتدوا علیه بمثل ما اعتدی علیکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 228 - 20

20 - عدالت ، اساس وضع قوانین الهی برای زندگی زناشویی

و لهن مثل الذی علیهنّ بالمعروف و للرجال علیهنّ درجه

جمله «للرجال ...» ، قیدی است متمم «لهنّ ...» یعنی حقوق همانند زن و شوهر به معنای تساوی مطلق نیست؛ چون مردان بر حسب آفرینش ویژگیهایی دارند که بر اساس آن، حقوقی ویژه خواهند داشت. بر این اساس، عدالت فیما بین رعایت می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 282 - 19،20،35،38،39

19 - لزوم رعایت عدالت از سوی اولیا و سرپرستان ، در شؤون افراد تحت ولایت خود

فلیملل ولیّه بالعدل

20 - نفوذ املا و اعمال ولایت ولیّ ، در صورت رعایت عدالت از سوی وی

فلیملل ولیّه بالعدل

35 - ثبت دیون و مدت آن و ثبت حقوق - کم باشد و یا زیاد - ، از عادلانه ترین اعمال نزد خداوند و استوارترین و مددکارترین چیز برای اقامه شهادت

ذلکم اقسط عند الله و اقوم للشّهاده

38 - تأمین و گسترش عدالت ، تحکیم در ادا و اقامه شهادت و پیشگیری از بروز شک و بدبینی ، از جمله حکمت های لزوم ثبت و تنظیم اسناد مبادلاتی

ذلکم اقسط عند الله . . و ادنی الا ترتابوا

39 - مراعات نکردن عدالت در حقوق افراد جامعه و بی ثباتی در تعیین حدود روابط اقتصادی ، از عوامل مفسده انگیز در روابط اجتماعی

ذلکم اقسط عند الله و اقوم للشّهاده و ادنی الا ترتابوا

چون «ذلکم اقسط . . .» بیان علت احکام ذکر شده است، نشانگر یک قاعده کلی است. یعنی عدالت اجتماعی و ثبات حدود و روابط اقتصادی، یک اصل و قانون است که با عدم رعایت آن، جامعه رو به فساد خواهد رفت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 3 - 13، 8، 7، 1

1 - ممنوعیت ازدواج با دختران یتیم، در صورت ترس از بی عدالتی نسبت به آنان

و ان خفتم الا تقسطوا فی الیتامی فانکحوا ما طاب لکم من النساء

جزای شرط «ان خفتم» حذف شده و «فانکحوا»، جانشین آن جزاست. یعنی: «ان خفتم الا تقسطوا فی الیتامی فلا تنکحوهن و انکحوا». و این نهی بنابر آنچه در شأن نزول آمده ناظر به ازدواج برخی از مردم با یتیمان، بدون پرداخت مهریه مناسب به آنان است.

7 - اهمیت رعایت عدالت در روابط خانوادگی

ص: 527

و ان خفتم الا تقسطوا فان خفتم الا تعدلوا فواحد

8 - تعدد زوجات ، لغزشگاهی برای انحراف از عدالت

فانكحوا .. مثنی و ثلث و رباع فان خفتم الا تعدلوا فواحد

13 - جواز تعدد همسران ، مشروط به رعایت عدالت در نفقه آنها

فان خفتم الا تعدلوا فواحد

امام صادق (ع) درباره «فان خفتم الا تعدلوا» در آیه فوق فرمود: یعنی فی النفقه.

کافی، ج 5، ص 363، ح 1؛ نورالثقلین، ج 1، ص 439، ح 36.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 58 - 21، 8، 5، 4

4 - وجوب مراعات عدالت و قضاوت

ان الله يأمرکم .. و اذا حکمتکم بین الناس ان تحکموا بالعدل

5 - اهمیت خاص عدل و داد در قضاوت ها و داوریها

ان الله يأمرکم .. و اذا حکمتکم بین الناس ان تحکموا بالعدل

8 - مراعات عدل و داد در قضاوت ، حق تمامی انسانها

و اذا حکمتکم بین الناس ان تحکموا بالعدل

21 - حاکمان ، عهده دار اجرای عدالت در جامعه

و اذا حکمتکم بین الناس ان تحکموا بالعدل

امام باقر (ع) درباره آیه فوق فرمود: .. انهم هم الحکام او لا ترى انه خاطب بها الحکام.

167 ; الدر المنثور، ج 2، ص 571.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 129 - 16

16 - عدم رعایت عدالت نسبی بین همسران ، گناه و آمرزش آن در گرو بازگشت به عدالت و رعایت تقواست .

و لن تستطيعوا ان تعدلوا بين النساء .. و ان تصلحوا و تتقوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 135 - 1،28

1 - تمامی مؤمنان ، موظف به اقامه قسط و عدل و رعایت آن در روابط اجتماعی خویشند .

يأيتها الذين ءامنوا كونوا قومين بالقسط

قیام به قسط، به معنای عمل به عدل و نگرهبانی و مواظبت بر عدالت است.

28 - تهدید خداوند نسبت به کسانی که از اجرای عدالت سرباز زنند و یا در اجرای آن کوتاهی کنند .

كونوا قومين بالقسط شهداء لله .. فإن الله كان بما تعملون خبيراً

برداشت فوق بر این مبناست که متعلق «تلوا» و «تعرضوا»، اقامه قسط باشد. یعنی اگر از اقامه قسط منحرف شدید یا از اجرای آن سرباز زدید خداوند بدان آگاه خواهد بود و ...

ص: 528

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 2 - 32

32 - لزوم رعایت عدالت در انتقام

و لایجر منکم .. ان تعتدوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 8 - 10،13،14،16،22

10 - اهتمام اسلام به لزوم اجرای عدالت و قسط ، حتی در مورد دشمنان

شهداء بالقسط و لایجر منکم شئان قوم علی الا تعدلوا اعدلوا هو اقرب للتقوی

13 - احساسات باید تحت الشعاع عدالت باشد .

و لایجر منکم شئان قوم علی الا تعدلوا اعدلوا

14 - عدالت ، حتی نسبت به دشمنان ، نزدیکترین راه برای تحصیل تقوا

اعدلوا هو اقرب للتقوی

نزدیکتر بودن عدالت به تقوا، نسبت به سایر طاعات است. یعنی رعایت عدالت از دیگر طاعات برای نیل به تقوا نزدیکتر است، نه اینکه عدالت از بی عدالتی به تقوا نزدیکتر باشد.

16 - عدالت ، جلوه و نشانه ای از تقوا

اعدلوا هو اقرب للتقوی

22 - هشدار الهی به مؤمنان نسبت به عدم اجرای عدالت ، حتی در مورد دشمنان

اعدلوا .. و اتقوا الله ان الله خبیر بما تعملون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 42 - 17،20

17 - ضرورت اجرای عادلانه قانون درباره پیروان تمامی ادیان

وإن حکمت فاحکم بینهم بالقسط

20 - داوری بر پایه عدل و داد ، مایه جلب محبت خداوند

فاحکم بینهم بالقسط إن الله یحب المقسطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 115 - 8

8 - صدق و عدل معیار و مبنای قوانین و سنتهای خداوند در نظام هستی است.

و تمت کلمت ربک صدقا و عدلا

اگر مراد از «کلمت رب» قوانین و سنتهای جاری خداوند باشد، صدق و عدل دو ویژگی شاخص آن سنتها خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 152 - 13

13 - انسان باید به هنگام سخن گفتن (شهادت دادن، داوری کردن و ...) به عدالت سخن گوید.

ص: 529

و إذا قلمتم فاعدلوا

جمله «و لو كان ذاقربی» می تواند بیانگر این باشد که مراد از سخن در اینجا سخنی است که زمینه نفع و ضرر را برای خود و یا دیگران در بر داشته باشد؛ مانند شهادت، داوری و . . .

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 29 - 1,2,3

1 - خداوند به رعایت قسط (عدل و انصاف) فرمان داده، نه به ارتکاب فحشا و زشتی

إن الله لا یأمر بالفحشاء . . . قل أمر ربی بالقسط

2 - کردارهای زشت و شنیع، خارج از دایره قسط

قل إن الله لا یأمر بالفحشاء . . . قل أمر ربی بالقسط

3 - فرمان به قسط، فرمانی برخاسته از ربوبیت خداوند

قل أمر ربی بالقسط

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 159 - 6

6 - هدایتگری و عدالت پیشگی، وظیفه ای بر عهده همگان

یهدون بالحق و به یعدلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 90 - 1,2,6,7,16

1 - خداوند به رعایت عدل، احسان و بخشش به خویشاوندان، فرمان می دهد .

إن الله یأمر بالعدل و الإحسن و إیتای ذی القربی

2 - عدل، احسان و صله رحم، از مهم ترین دستورات هدایتی قرآن است .

و نزلنا علیک الکتب . . . إن الله یأمر بالعدل و الإحسن و إیتای ذی القربی

خداوند، پس از معرفی قرآن به مسأله عدل، احسان و بخشش به خویشاوندان پرداخته است. ارتباط این دو موضوع، می تواند گویای برداشت فوق باشد.

6- خداوند، علاوه بر رعایت عدالت، خواهان حاکمیت روح احسان بر روابط اجتماعی انسان است.

إن الله يأمر بالعدل والإحسان

7- رعایت عدالت، بایسته تر و اولی تر از احسان به مردم و بخشش به خویشاوندان است.

إن الله يأمر بالعدل والإحسان وإيتاء ذی القربی

از تقدم ذكری «عدل» بر «احسان» و «بخشش به خویشاوندان» می توان تقدم رتبی را استفاده کرد؛ زیرا رعایت عدالت تکلیفی همگانی و بدون اغماض است و بدون رعایت آن، احسان و بخشش بی ارزش خواهد بود.

16- رعایت عدالت، احسان، ادای حق خویشاوندان و دوری از فحشا، اعمال زشت و ستم، از موعظه های خداوند به انسان است.

إن الله يأمر بالعدل... وینهی عن الفحشاء... یعظکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 530

1- لزوم رعایت عدالت و انصاف ، در مقابله به مثل با دشمنان

و إن عاقبتهم فعاقبوا بمثل ما عوقبتم به

2- لزوم رعایت تساوی همه جانبه در قصاص و مقابله به مثل

و إن عاقبتهم فعاقبوا بمثل ما عوقبتم به

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 33 - 13، 5

5- احکام الهی ، در جهت اجرای حق و عدل و حمایت از مظلوم است .

و لا تقتلوا ... إلا بالحقّ و من قتل مظلومًا فقد جعلنا لولیه سلطانًا

13- لزوم رعایت حق و عدل ، حتی در مورد متجاوزان به جان انسانها

جعلنا لولیه سلطانًا فلا یسرف فی القتل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 10 - 7

7 - مبارزه با ظلم و احیای عدالت ، دارای اولویت نخست در مبارزه اجتماعی و در رأس مسائلی که رهبران الهی باید به آن بپردازند .

و إذ نادى ربّك موسى أن ائت القوم الظالمين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 69 - 13

13 - تمامی رفتار و کردار آدمی در دنیا ، باید بر پایه حق و مطابق با عدل باشد .

و قضی بینهم بالحقّ و هم لا یظلمون

تذکر خداوند به این که داوری میان مردم در قیامت، بر پایه حق و عادلانه خواهد بود، در واقع توصیه ای است به بندگان که رفتار خود را مطابق عدل و بر پایه حق بنا نهند؛ زیرا در قیامت رفتار آنان بر همین اساس سنجیده و جزا داده خواهد شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 15 - 18

18 - برپایی عدالت ، از اهداف اصلی دعوت پیامبر (صلی الله علیه و آله)

فادع . . . و أمرت لأعدل بینکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 40 - 2

2 - انسان ، در مسیر یاری مؤمنان و مظلومان ، نباید از جاده عدالت و اعتدال خارج شود .

والذین إذا أصابهم البغی هم ینتصرون . و جزؤا سیئه سیئه مثلها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 531

9- ضرورت رعایت عدل و انصاف، در ایجاد صلح میان دو گروه مؤمن متخاصم

فأصلحوا بينهما بالعدل

11 - خداوند، خواهان رعایت عدل و انصاف و از بین بردن ظلم در همه زمینه ها

فأصلحوا بينهما بالعدل وأقسطوا إن الله يحبّ المقسطين

تعبیر «و أقسطوا..» پس از «بالعدل»، یا تأکید بر لزوم رعایت عدالت و یا فرمان به از بین بردن ظلم است. در صورت دوم «اقساط» از ریشه «قسط» (ظلم و جور) و در معنای ازاله جور و ستم به کار رفته است. بیانگر مطلب بالا است.

12 - میانجی گری برای ایجاد صلح، بیش از هر چیز نیازمند عدل و انصاف است.

فأصلحوا بينهما بالعدل وأقسطوا إن الله يحبّ المقسطين

تأکید «عدل» با «أقسطوا» و جمله «إن الله يحبّ المقسطين» اهمیت موضوع را در روند برقراری صلح می نمایاند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 8 - 5

5 - توصیه به دور نشدن از قوانین و موازین عادلانه در زندگی، برخوردار از جایگاهی ویژه در بین توصیه ها و آموزه های الهی و قرآنی

الآتطغوا في الميزان

مطلب یاد شده با توجه به این نکته است که سفارش به دور نشدن از قوانین و موازین عادلانه، نخستین توصیه الهی در این سوره قرار گرفته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 25 - 8

8 - عدالت، موضوعی بسیار مهم و مورد عنایت ویژه خداوند

و أنزلنا معهم الكتب و الميزان

«عدالت» موضوعی است که یقیناً در هر یک از کتاب های آسمانی به آن پرداخته شده است و مردم به آن توصیه شده اند. بنابراین اختصاص به ذکر یافتن آن پس از «کتاب»، نشان دهنده اهمیت بسیار آن در نگرش الهی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ممتحنه - 60 - 8 - 6 - 5

5 - رفتار نیک و عادلانه، امری شایسته در بینش الهی، حتی نسبت به کافران

لا ینهیکم اللّٰه .. أن تبرّوهم و تقسطوا إلیهم

6 - اسلام، طرفدار روابط مسالمت آمیز و عادلانه میان امت اسلام و سایر ملّت ها

لا ینهیکم اللّٰه عن الذین لم یقتلوکم

16- اهمیت عدالت اجتماعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 532

6 - شریعت های الهی برای رفع اختلاف میان مردم و برقراری قسط و عدل بوده است .

فإذا جاء رسولهم قضی بینهم بالقسط

برداشت فوق مبتنی بر این است که مقصود از «بینهم» اختلاف موجود بین افراد امت با یکدیگر باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 71 - 7

7- سنت الهی در تفاوت روزی انسان ها ، به معنای عدم لزوم رعایت مساوات و عدالت اجتماعی ، از سوی آنان نیست . *

والله فضل .. فما الذین فضلوا برادی رزقهم علی ما ملکت أیمانهم فهم فیه سواء

برداشت فوق بر اساس این نکته است که جمله "فما الذین فضلوا .." در مقام توییح از کسانی باشد که مساوات را میان خود مراعات نمی کنند و با توجه به صدر آیه، می توان چنین برداشت کرد: خداوند گرچه انسانها را در روزی متفاوت قرار داده است؛ ولی این بدان معنا نیست که مردم مساوات را میان خود رعایت نکنند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 10 - 5

5- مبارزه باظلم و ظالمان و ایجاد عدالت اجتماعی ، در رأس وظایف موسی (ع) قرار داشت .

وإذ نادى .. أن ائت القوم الظالمین

تعبیر «أن ائت القوم الظالمین» به جای «ائت فرعون و قومه» نشان می دهد که هدف الهی از رسالت موسی، مبارزه با ظلم و بی عدالتی است که جامعه فرعونى گرفتار آن شده بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 182 - 4

4 - قسط اقتصادی و عدالت اجتماعی ، از اهداف اصیل و دیرین ادیان آسمانی

أوفوا الكیل و لا تكونوا من المخرسین . وزنوا بالقسطاس المستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - رسالت پیامبران ، در راستای رفع تبعیض ها و ایجاد عدالت در جامعه بشری

شرع لکم . . . فلذلک فادع ... و أمرت لأعدل بینکم

با توجه به وحدت شریعت های آسمانی که از آیه «شرع لکم . . .» استفاده می شود - مطلب بالا قابل برداشت است.

20 - تلاش برای تحقق و برپایی عدالت ، وظیفه دینی یکتاپرستان

و أمرت لأعدل بینکم

برداشت یاد شده با توجه به اصل اولیه اشتراک احکام دینی بین پیامبر(صلی الله علیه و آله) و دیگران است.

21 - تفاوت نگذاشتن بین طبقات مختلف اجتماعی در مقام تبلیغ و هدایت و اجرای شریعت ، از وظایف پیامبر(صلی الله علیه و آله)

و أمرت لأعدل بینکم

بنابراین که «أمرت لأعدل بینکم» مربوط به نحوه اجرای دعوت و اقامه دین به وسیله پیامبر(صلی الله علیه و آله) باشد، برداشت بالا به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 25 - 11

11 - هدف رسالت پیامبران ، در مرحله نخست تربیت انسان های عادل و ساختن جامعه عدالت خواه بود ؛ نه اجرای اجباری عدالت در جامعه

و أنزلنا معهم الكتب و الميزان ليقوم الناس بالقسط

نسبت داده شدن «اقامه» به مردم - نه به پیامبران - و نیز غایت قرار گرفتن خیزش خود مردم برای رعایت عدل و انصاف (لقوم الناس بالقسط) می تواند گویای برداشت یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 7 - 7

7 - اهتمام دین به برقراری عدالت اجتماعی ، از طریق تشریح قوانین

ما أفاء الله على رسوله .. كي لا يكون دولة بين الأغنياء منكم

17- اهمیت عدالت اقتصادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 85 - 26, 27

26 - قوم شعیب برخوردار از دلیلی روشن برای التزام به عدالت در امور اقتصادی و پرهیز از فسادگری در زمین بودند .

قد جاء تكم بينه من ربكم فأوفوا الكيل و الميزان ... و لا تفسدوا في الأرض

تفریع جمله «اوفوا الكيل» بر جمله «قد جاء تكم بينه» بیانگر این است که بینه ارائه شده به قوم شعیب به گونه ای بوده است که باور به آن در پی دارنده رعایت عدالت در امور اقتصادی و پرهیز از فسادگری در زمین بوده است.

27 - گرایش طبیعت مردم به صلاح و رعایت عدالت در امور اقتصادی است .

و لا تفسدوا في الأرض بعد إصلاحها

آنچه در برداشت فوق آمده احتمالی است که درباره «بعد إصلاحها» گفته شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - استفاده از ترازوی دقیق در معاملات و رعایت عدالت اقتصادی، از رهنمود های شعیب (ع) به مردم

وزنوا بالقسطاس المستقیم

«زَنَهُ وَوَزَنَ» (مصدر «زنوا») به معنای سنجیدن و «قسطاس» (مرادف «میزان») به معنای ترازو است. «مستقیم» نیز معادل درست می باشد؛ یعنی، «و با ترازوی درست وزن کنید».

4 - قسط اقتصادی و عدالت اجتماعی، از اهداف اصیل و دیرین ادیان آسمانی

أوفوا الكيل ولا تكونوا من المخسرین . وزنوا بالقسطاس المستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 534

3 - اهتمام اسلام به تصحیح روابط اقتصادی جامعه و رعایت عدل

وَأَقِيمُوا الْوِزْنَ بِالْقِسْطِ وَلَا تَخْسَرُوا الْمِيزَانَ

برداشت بالا با توجه به این نکته است که خداوند در این آیه و آیه قبل، برای فراخواندن انسان ها به عدل، با سه تعبیر تأکید کرده است.

4 - اهمیت عدالت اقتصادی، در قوام جامعه و برخورداری از رحمت الهی *

الرحمن . . . وَأَقِيمُوا الْوِزْنَ بِالْقِسْطِ وَلَا تَخْسَرُوا الْمِيزَانَ

برداشت یاد شده بدین احتمال است که ارتباط این آیه با آیات پیشین - که در زمینه قانون مندی نظام جهان و نیز رحمانیت خداوند بود - بیانگر مطلب بالا باشد؛ یعنی، اگر قانون مندی شرط قوام هستی است و در پرتو این قوانین، رحمت الهی شامل بشر شده، رعایت قوانین اقتصادی نیز شرط استواری جامعه است و آنان در پرتو همین اصل از رحمت عام الهی (شکوفایی اقتصادی و رابطه صحیح اجتماعی) برخوردار خواهند شد.

18- اهمیت عدالت اقتصادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - اهتمام اسلام به تصحیح روابط اقتصادی جامعه و رعایت عدل

وَأَقِيمُوا الْوِزْنَ بِالْقِسْطِ وَلَا تَخْسَرُوا الْمِيزَانَ

برداشت بالا با توجه به این نکته است که خداوند در این آیه و آیه قبل، برای فراخواندن انسان ها به عدل، با سه تعبیر تأکید کرده است.

4 - اهمیت عدالت اقتصادی، در قوام جامعه و برخورداری از رحمت الهی *

الرحمن . . . وَأَقِيمُوا الْوِزْنَ بِالْقِسْطِ وَلَا تَخْسَرُوا الْمِيزَانَ

برداشت یاد شده بدین احتمال است که ارتباط این آیه با آیات پیشین - که در زمینه قانون مندی نظام جهان و نیز رحمانیت خداوند بود - بیانگر مطلب بالا باشد؛ یعنی، اگر قانون مندی شرط قوام هستی است و در پرتو این قوانین، رحمت الهی شامل بشر شده، رعایت قوانین اقتصادی نیز شرط استواری جامعه است و آنان در پرتو همین اصل از رحمت عام الهی (شکوفایی اقتصادی و رابطه صحیح اجتماعی) برخوردار خواهند شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

26 - قوم شعيب بر خوردار از دليلی روشن برای التزام به عدالت در امور اقتصادی و پرهیز از فسادگری در زمین بودند .

قد جاء تکم بينه من ربکم فأوفوا الکیل و المیزان . . . و لاتفسدوا فی الأرض

تفریح جمله «اوفوا الکیل» بر جمله «قد جاء تکم بينه» بیانگر این است که بینه ارائه شده به قوم شعيب به گونه ای بوده است که باور به آن در پی دارنده رعایت عدالت در امور اقتصادی و پرهیز از فسادگری در زمین بوده است.

27 - گرایش طبیعت مردم به صلاح و رعایت عدالت در امور اقتصادی است .

و لاتفسدوا فی الأرض بعد إصلاحها

آنچه در برداشت فوق آمده احتمالی است که درباره «بعد إصلاحها» گفته شده است.

ص: 535

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 182 - 4، 1

1 - استفاده از ترازوی دقیق در معاملات و رعایت عدالت اقتصادی ، از رهنمود های شعیب (ع) به مردم

وزنوا بالقسطاس المستقیم

«زَنَهُ وَوَزَنَ» (مصدر «زنوا») به معنای سنجیدن و «قسطاس» (مرادف «میزان») به معنای ترازو است. «مستقیم» نیز معادل درست می باشد؛ یعنی، «و با ترازوی درست وزن کنید».

4 - قسط اقتصادی و عدالت اجتماعی ، از اهداف اصیل و دیرین ادیان آسمانی

أوفوا الكيل ولا تكونوا من المخسرین . وزنوا بالقسطاس المستقیم

19- اهمیت عدالت در انتقام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 40 - 4

4 - لزوم رعایت عدالت ، حتی در انتقام گرفتن از متجاوزان ستمگر

إذا أصابهم البغی هم ینتصرون . و جزؤا سیئه سیئه مثلها

20- اهمیت عدالت در قضاوت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 42 - 16

16 - ضرورت رعایت قسط و عدالت در داوری میان مردم

فاحکم بینهم بالقسط

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 47 - 10

10 - رعایت قسط در قضاوت و داوری ، لازم و ضروری است .

21- برپایی عدالت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 284 - 2

2 - توجّه به مالکیت مطلقه الهی ، زمینه اجرای عدل و قسط و اجرای احکام او در روابط مالی و اقتصادی

اذا تداینتم بدین . . . و ان کنتم علی سفر . . . لله ما فی السموات و ما فی الارض

ص: 536

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 127 - 23

23 - رعایت حقوق زنان ، یتیمان ، مستضعفان و اقامه قسط ، از مصادیق بارز خیرات و نیکیها

و ما تفعلوا من خیر فإنّ الله کان به علیماً

«من خیر» می تواند اشاره به تکالیفی باشد که در آیه آمده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 8 - 18, 23, 6

6 - شهادت به قسط و تلاش در جهت برپایی عدالت ، باید برای جلب رضایت خداوند باشد . *

کونوا قومین لله شهداء بالقسط

در برداشت فوق کلمه «لله» برای «شهداء»، به قرینه «قومین لله»، در تقدیر گرفته شده است.

18 - قیام برای خدا ، شهادت به حق و برپا داشتن قسط ، نشانه و جلوه ای از تقوا

کونوا قومین لله شهداء بالقسط . . . و اتقوا الله

23 - اعتقاد به آگاهی خدا از اعمال انسان ، زمینه قیام برای خدا ، شهادت به قسط ، اجرای عدالت و تحصیل تقواست .

کونوا قومین لله شهداء بالقسط . . . و اتقوا الله إنّ الله خبیر بما تعملون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 9 - 4

4 - قیام برای خدا ، شهادت به قسط و اجرای عدالت ، از مصادیق عمل صالح

کونوا قومین لله شهداء بالقسط . . . و عملوا الصلحت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 10 - 3

3 - انکار لزوم برپایی عدالت و عدم اجرای آن ، حتی نسبت به دشمنان ، از مصادیق کفر و تکذیب آیات الهی است . *

و لایجر منکم شننان . . . و الذین کفروا و کذبوا

22- بی عدالتی اقتصادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 25 - 9

9- استثمار و بی عدالتی اقتصادی، از مشکلات عمده و اساسی جوامع در طول تاریخ

لقد أرسلنا رسلنا . . . و أنزلنا معهم الكتب و المیزان

با توجه به این که «میزان» (ترازو) ابزاری است که در مبادلات اقتصادی به کار می رود و با آن کالاها را توزین می کنند؛ می توان گفت که: این واژه در آیه شریفه استعاره از خصوص عدالت اقتصادی است. بنابراین، پیام عدالت اقتصادی - که در این آیه به عنوان رسالت همه پیامبران برشمرده است - نشان می دهد که موضوع استثمار توده ها و ظلم و اجحاف اقتصادی به آنان،

ص: 537

در تاریخ بشر ریشه داشته است و همه جوامع با آن مشکل دست به گریبان بوده اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 85 - 21

21 - ابتلای قوم شعیب به کمفروشی و بی عدالتی در امور اقتصادی ، بارزترین انحراف اجتماعی - اقتصادی آنان بود .

فأوفوا الكيل و الميزان و لا تبخسوا الناس أشياءهم

23- حاکمیت عدالت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 15 - 7

7- عدل الهی ، بر نظام جزای اعمال حاکم است .

و لاتزر وازره وزر آخری

24- دعوت به عدالت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 85 - 22

22 - دعوت مردم به سلامت اقتصادی و رعایت عدالت در خرید و فروش ، از مهمترین رسالت های شعیب برای قوم خویش پس از

دعوت به توحید

يقوم اعبدوا الله .. فأوفوا الكيل و الميزان و لا تبخسوا الناس أشياءهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 76 - 10، 9، 7

7- دعوت به عدل ، مهم ترین اثر و نشان انسان ارزشمند

و ضرب الله مثلاً رجلین أحدهما أبکم لایقدر علی شیء .. هل یستوی هو و من یأمر بال

9- خداوند ، دعوت کننده انسان ها به عدل

هل یستوی هو و من یأمر بالعدل

برداشت فوق، بر این اساس است که ضرب المثل آیه را در جهت نفی شرک بدانیم؛ یعنی، انسان لالِ ناتوان، مثلی باشد برای مخلوقات و امر کننده به عدل، مثلی باشد از خداوند.

10- تنها انسان درست کردار و ایستاده بر صراط مستقیم، شایستگی دعوت دیگران به عدل را دارد.

و من یأمر بالعدل و هو علی صراط مستقیم

توصیف امر کننده به عدل به اینکه خود در صراط مستقیم باشد، در حقیقت بیان شرط شایستگی برای چنین مسؤلیت است.

12- دعوت به عدالت و بر صراط مستقیم بودن، منشأ قدرت، استقلال و خیرات برای جامعه است.

أحدهما أبکم لایقدر علی شیء... هل یستوی هو و من یأمر بالعدل و هو علی صراط مستقیم

برداشت فوق، از تقابل «من یأمر بالعدل...» و «أحدهما أبکم... لایأت بخیر» به دست آمد.

ص: 538

25- دعوت به عدالت اقتصادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 85 - 2,4

2- شعيب (ع)، دعوت کننده مردم به برقرار ساختن قسط و عدالت در معاملات خویش

و يقوم أوفوا المكيال و الميزان بالقسط

4- شعيب (ع)، از قوم خویش خواست تا به هنگام خرید، اجناس مردم را کم تعدادتر و کم ارزش تر از آنچه هست، جلوه ندهند.

و لاتبخسوا الناس أشياءهم

«بخس»؛ یعنی، کم کردن و عیب گرفتن (المصباح المنير).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 88 - 9

9- برخورداری شعيب (ع) از مقام نبوت، برانگیزنده او به فراخوانی مردمان به توحید و رعایت عدل و انصاف در مبادلات

قالوا يشعيب أصلوتك تأمرک .. قال يقوم أرىتم إن كنت علی بينه من ربی و رزقنی

سخنان شعيب(ع) در آیه مورد بحث، پاسخی است به تحلیل استهزاآمیز قومش (أصلوتك). شعيب(ع) با جمله «أرىتم ...» بیان می دارد که منشأ مخالفت وی با آرا و عقاید آنان و عملکرد ناصوابشان، مسؤلیتی است که خداوند برعهده او قرار داده است.

26- دلایل عدالت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 56 - 18

18- به قدرت رسیدن یوسف (ع) در سرزمین مصر، دلیلی روشن بر ضایع نشدن اجر نیکوکاران از ناحیه خداوند است.

و كذلك مکنا لیوسف فی الأرض ... و لانضیع أجر المحسنین

27- دین و عدالت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 19 - 5

5- ارتباط توحید و قسط و دین ، در نگرش قرآن

لا اله هو .. قائماً بالقسط ... انّ الدین

ص: 539

28- زمینه رعایت عدالت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 29 - 15

15 - توجه به معاد، پشتوانه رعایت قسط و اخلاص در دین

أمر ربی بالقسط . . . مخلصین له الدین كما بدأكم تعودون

29- زمینه عدالت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 135 - 4,29

4 - شهادت به حق و برای خدا، زمینه تأمین عدالت اجتماعی است .

يأيها الذين ءامنوا كونوا قومين بالقسط شهداء لله

ظاهراً «شهداء لله»، که در حقیقت شهادت دادن به حق است، به عنوان راهی برای دستیابی به اقامه قسط معرفی شده است.

29 - توجه به آگاهی خداوند از اعمال آدمیان، زمینه اقامه عدل، پرهیز از شهادت های دروغ و کتمان شهادت

كونوا قومين بالقسط شهداء لله . . . فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بما تعملون خبيراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 17 - 7

7 - دستیابی انسان به حق و عدل، در پرتو بهره گیری از قرآن و به کارگیری آن

أنزل الكتب بالحقّ و المیزان

بنابراین که «المیزان» عبارت دیگری از «الکتاب» باشد و با توجه به این که «میزان» ابزار اجرای عدالت است، برداشت یاد شده به دست می آید.

30- زمینه عدالت اجتماعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

24 - ربوبیت الهی بر همگان ، مقتضی اجرای عدالت در میان همه آنان

أمرت لأعدل بینکم اللّٰه ربّنا وربّکم

جمله «اللّٰه ربّنا» می تواند تعلیل برای «أمرت لأعدل» باشد.

31- زمینه عدالت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 49 - 18،19

ص: 540

18- مبرّا بودن خداوند از هرگونه ظلم و بی عدالتی ، مقتضای ربوبیت او است .

و لا یظلم ربّک أحدًا

19- حساب رسی و سنجش عادلانه اعمال آدمیان در قیامت ، لازمه ربوبیت خدا است .

و وضع الکتب ... و لا یظلم ربّک أحدًا

32- زمینه عدالت در پاداش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 22 - 5

5 - هدفمندی و حقانیت نظام جهان ، مستلزم برپایی نظام عادلانه کیفر و پاداش

خلق ... بالحقّ و لتجزی ... و هم لا یظلمون

در آیه شریفه پس از طرح حقانیت نظام هستی، به عدل الهی در نظام کیفر و پاداش اشاره شده است. از این نکته استفاده می شود که عدل در مجازات، لازمه حقانیت آفرینش است.

33- زمینه عدالت در کیفر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 22 - 5

5 - هدفمندی و حقانیت نظام جهان ، مستلزم برپایی نظام عادلانه کیفر و پاداش

خلق ... بالحقّ و لتجزی ... و هم لا یظلمون

در آیه شریفه پس از طرح حقانیت نظام هستی، به عدل الهی در نظام کیفر و پاداش اشاره شده است. از این نکته استفاده می شود که عدل در مجازات، لازمه حقانیت آفرینش است.

34- شک در عدالت محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 50 - 7

7 - گمان ناعادلانه بودن حکم خدا و رسول او ، از نشانه های نفاق و اوصاف منافقان

أَمْ يَخَافُونَ أَنْ يَحِيفَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَرَسُولَهُ

35- عدالت اجتماعی

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

2 - بقرہ - 2 - 254 - 14

ص: 541

14 - انفاق ، از عوامل بسط عدالت

انفقوا .. و الكافرون هم الظالمون

چون ترک انفاق ظلم است ؛ پس انفاق عاملی است در جهت رفع ظلم (ایجاد عدالت).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 135 - 3

3 - اسلام ، خواهان اجرای عدالت در تمام ابعاد زندگی است .

يأيها الذين ءامنوا كونوا قومين بالقسط

حذف متعلق قسط، دلالت بر تعمیم و شمول دارد، یعنی باید در تمامی صحنه ها عدالت رعایت شود.

36- عدالت اخروی خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 49 - 17

17- حضور نفس اعمال انسان در قیامت ، پشتوانه اجرای عدالت و نفی کمترین ظلم از ساحت خداوند است .

و وجدوا ما عملوا حاضرًا و لا يظلم ربك أحدًا

بیان حضور اعمال و تجسم آن، علاوه بر ثبت و ضبط در نامه اعمال، جملگی تأکیدی بر دقیق بودن احکام صادره بر قیامت و عادلانه بودن عقوبت های است و گویای این است که اسناد و مدارک کافی و غیر قابل انکاری در قیامت عرضه خواهد شد.

37- عدالت اقتصادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 279 - 12، 13

12 - عدالت ، بنیان نظام اقتصادی اسلام

فلکم رؤس اموالکم لا تظلمون و لا تُظلمون

جمله «لا- تظلمون ..» به منزله علت برای مالکیت شخصی بر سرمایه و نفی آن نسبت به بهره های ربوی است. و چون علت همواره عهده دار بیان یک قاعده کلی است، بنابراین ظلم نکردن و مظلوم نشدن (عدالت مطلق)، پایه و اساس نظام اقتصادی مورد پذیرش اسلام

است.

13 - نفی نظام اقتصاد ربوی و ایجاد و بسط نظام اقتصاد عادلانه ، از جمله اهداف والای انبیا

فان لم تفعلوا فأذنوا بحرب من الله ورسوله . . لا تظلمون ولا تُظلمون

اعلام جنگ از سوی خدا و رسول به هدف «لا تظلمون و لا تُظلمون» صورت می گیرد؛ بنابراین عدالت اقتصادی در جامعه از اهداف خدا و رسول اوست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 90 - 4

4 - گرایش به توحید و رعایت عدل در خرید و فروش و امور اقتصادی ، مایه خسارت در دیدگاه اشراف کفرپیشه قوم مدین

ص: 542

لئن اتبعتم شعيباً إنكم إذا لخسرون

برداشت فوق با توجه به آیه 85، که بیانگر پیامهای شعیب است، به دست می آید.

38- عدالت اقتصادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 90 - 4

4- گرایش به توحید و رعایت عدل در خرید و فروش و امور اقتصادی، مایه خسارت در دیدگاه اشراف کفرپیشه قوم مدین

لئن اتبعتم شعيباً إنكم إذا لخسرون

برداشت فوق با توجه به آیه 85، که بیانگر پیامهای شعیب است، به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 279 - 12، 13

12 - عدالت، بنیان نظام اقتصادی اسلام

فلکم رؤس اموالکم لا تظلمون و لا تُظلمون

جمله «لا تظلمون...» به منزله علت برای مالکیت شخصی بر سرمایه و نفی آن نسبت به بهره های ربوی است. و چون علت همواره عهده دار بیان یک قاعده کلی است، بنابراین ظلم نکردن و مظلوم نشدن (عدالت مطلق)، پایه و اساس نظام اقتصادی مورد پذیرش اسلام است.

13 - نفی نظام اقتصاد ربوی و ایجاد و بسط نظام اقتصاد عادلانه، از جمله اهداف والای انبیا

فان لم تفعلوا فاذنوا بحرب من الله ورسوله... لا تظلمون و لا تُظلمون

اعلام جنگ از سوی خدا و رسول به هدف «لا تظلمون و لا تُظلمون» صورت می گیرد؛ بنابراین عدالت اقتصادی در جامعه از اهداف خدا و رسول اوست.

39- عدالت با پیروان ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 42 - 17

17 - ضرورت اجرای عادلانه قانون درباره پیروان تمامی ادیان

وإن حکمت فاحکم بینهم بالقسط

40- عدالت با ظالمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 40 - 4

4 - لزوم رعایت عدالت ، حتی در انتقام گرفتن از متجاوزان ستمگر

ص: 543

إذا أصابهم البغي هم ينتصرون . و جزؤا سيئه سيئه مثلها

41- عدالت با کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ممتحنه - 60 - 8 - 5، 1

1 - اجازه خداوند به مؤمنان ، برای رفتار نیک و عادلانه با کافران غیر معاند با دین

لاينهيكم الله عن الذين لم يقتلوكم في الدين

5 - رفتار نیک و عادلانه ، امری شایسته در پیش الهی ، حتی نسبت به کافران

لاينهيكم الله .. أن تبرّوهم و تقسطوا إليهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ممتحنه - 60 - 10 - 15

15 - حق مالکیت کافران غیر محارب ، محترم و رعایت عدل درباره ایشان ضروری است .

و ءاتوهم ما أنفقوا

از شأن نزول آیه، استفاده می شود که حکم پرداخت مهریه و نیز احترامی که اسلام برای مالکیت کافران قائل است، مربوط به کافران غیر محارب است؛ چنان که آیه شریفه مسائل پس از صلح حدیبیه را بیان می کند. بنابراین رعایت این عدل با آنچه از مفهوم «أن تبرّوهم و تقسطوا...» - که نهی از قسط درباره کافران حربی بود - منافات ندارد.

42- عدالت با متجاوزان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 40 - 4

4 - لزوم رعایت عدالت ، حتی در انتقام گرفتن از متجاوزان ستمگر

إذا أصابهم البغي هم ينتصرون . و جزؤا سيئه سيئه مثلها

43- عدالت بین همسران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - مردان ، ناتوان از رعایت عدالت کامل میان همسران متعدد خویش

ولن تستطيعوا ان تعدلوا بين النساء

2 - مراعات عدالت در محبت قلبی به همسران متعدد ، خارج از توان و اختیار مردان

ولن تستطيعوا ان تعدلوا بين النساء ولو حرصتم

جمله «ولو حرصتم» (هر چند تمایل شدید به رعایت عدالت داشته باشید)، می رساند که مراد از عدالت در جمله «ولن

ص: 544

تستطيعوا ان تعدلوا» عدالتی است که از اختیار و توان آدمی خارج است، بنابراین می توان گفت عدالت در مورد محبت و مودت و نظایر آن می باشد. برداشت فوق را فرمایش امام صادق(ع) تأیید می کند که در توضیح آیه فوق فرمود: یعنی فی الموده ... .

کافی، ج 5، ص 362، ح 1؛ نورالثقلین، ج 1، ص 558، ح 601.

3- بی ثمر بودن تلاش شوهر برای رعایت عدالت کامل، میان همسران خویش

و لن تستطيعوا ان تعدلوا بين النساء ولو حرصتم

4- شوهران نباید - به بهانه امکان نداشتن رعایت عدالت کامل بین همسران - به برخی همسران خویش گرایش کامل و از دیگری اعراض کنند .

و لن تستطيعوا ان تعدلوا بين النساء .. فلا تميلوا كل الميل

8- لزوم رعایت عدالت در حد توان، میان همسران

و لن تستطيعوا ان تعدلوا بين النساء ولو حرصتم فلا تميلوا كل الميل

16- عدم رعایت عدالت نسبی بین همسران، گناه و آمرزش آن در گرو بازگشت به عدالت و رعایت تقواست .

و لن تستطيعوا ان تعدلوا بين النساء .. و إن تصلحوا و تتقوا

44- عدالت پادشاه مصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8- یوسف - 12 - 42 - 2

2- پادشاه مصر در دیدگاه یوسف (ع)، انسان ستمگری نبود که نتوان به عدل و انصاف او امید داشت .

اذکرني عند ربك

از اینکه یوسف(ع) از ساقی پادشاه می خواهد که داستان مظلومیت او را نزد پادشاه بیان کند، معلوم می شود یوسف(ع) به دادخواهی وی امید داشته است.

45- عدالت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 134 - 11

11 - عدل الهی ، در رسیدگی به اعمال انسان ها و پاداش دهی به ایشان

لها ما کسبت و لکم ما کسبتم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 141 - 11

11 - عدل الهی در رسیدگی به اعمال انسان ها و پاداش دهی به آنان

لها ما کسبت و لکم ما کسبتم

ص: 545

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 272 - 16

16 - انفاق کننده در راه خدا ، بهره مند از پاداش کامل انفاق ، بی هیچ ستمی در حقّ وی

و ما تنفقوا من خیر یوفّ الیکم و انتم لا تظلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 162 - 14

14 - تفاوت فرجام آدمیان بر مبنای عملکرد آنان ، نمودی از عدل خداوند

توفّی کلّ نفس ما کسبت و هم لا یظلمون. افمن اتّبع رضوان الله کمن بآء بسخط من الل

در برداشت فوق جمله «افمن اتّبع . . .» دلیل و تعلیل عدل الهی در پاداش و جزا گرفته شده است ؛ یعنی باید هر نفسی پاداش و جزای کامل خویش را ببیند ؛ چرا که هیچ وجدانی نمی تواند بپذیرد که انسانهای نیکوکار همسنگ بزهکاران باشند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 182 - 7

7 - عدالت خداوند و دوری ساحت وی از ظلم ، مقتضی مجازات بخیلان و قاتلان انبیا

و لا یحسبنّ الذّین ینخلون . . . ذوقوا عذاب الحریق ... و انّ الله لیس بظلامّ للعب

جمله «و انّ الله . . .» عطف بر «ما قدّمت» می باشد. بنابراین دلیل دیگری برای گرفتار شدن بخیلان و قاتلان انبیا به دوزخ است. یعنی عدالت خداوند اقتضا می کند که ستمگران را عذاب کند، ورنه به ستمدیده ظلم شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 40 - 5

5 - مجازات های الهی ، عادلانه و به دور از هر گونه ظلم

انّ الله لا یظلم مثقال ذره و ان تک حسنه یضاعفها

جمله «و ان تک حسنه» عطف بر جمله ای مقدر است ؛ یعنی «ان تک سیئه فلا یجزی الا مثلها و ان تک حسنه . . .».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 49 - 10

10 - خداوند ، ذره ای ستم به کسی روا نمی دارد .

و لا یظلمون فتیلاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 95 - 7

7 - اعطای درجه و اجر و پاداش از سوی خداوند بر اساس نظامی عادلانه

فضّل الله المجاهدون باموالهم و انفسهم علی القاعدین درجه و کلاً . . . اجراً عظیماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 51 - 2

ص: 546

2 - کیفر الهی در مورد گنهکاران ، عادلانه و به دور از هر گونه ظلم

ذلک بما قدمت أیدیکم و أن اللّٰه لیس بظلم للعبید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 4 - 12

12 - کیفر و پاداش الهی در قیامت ، بر پایه قسط و عدل است

ثم یعیده لیجزی ... بالقسط

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 27 - 2

2 - خداوند در قیامت ، در کیفر دادن بدکاران به عدل و در پاداش دادن به نیکوکاران به فضل ، رفتار خواهد کرد .

للذین أحسنوا الحسنی و زیاده .. و الذین کسبوا السیئات جزاء سیئه بمثلها

تعبیر «الحسنی» و «زیاده» - در مورد پاداش نیکوکاران - بیانگر فضل و عبارت «جزاء سیئه بمثلها» - در مورد کیفر بدکاران - بیانگر عدالت و نفی ظلم است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 47 - 11

11 - نزول عذاب استیصال ، بر اساس قسط و عدل است و در آن بر کسی ستم نمی شود .

قضی بینهم بالقسط و هم لایظلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 54 - 11، 13

11 - قضاوت و داوری خداوند درباره ستمگران ، قضاوتی است بر پایه قسط و عدل .

ولو أن لكل نفس ظلمت .. و أسروا الندامه لما رأوا العذاب و قضی بینهم بالقسط

13 - در نظام جزایی خداوند ، حتی به ستمگران هم ظلم نخواهد شد .

و لو أن لكل نفس ظلمت . . . قضى بينهم بالقسط و هم لا يظلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 3 - 13

13- عدالت خداوند در پاداش دهی

و يؤت كل ذی فضل فضله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 15 - 5

5- عدل الهی در اعطای حق به صاحبان آن

نوفّ إليهم أعمالهم و هم فيها لا يبخسون

ص: 547

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 45 - 6

6- حکم و قضاوت خداوند ، متقن ترین و عادلانه ترین حکم ها و قضاوتهاست .

و أنت أحکم الحکمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 56 - 14

14- « عن علی ابن ابی طالب (ع) فی قوله « إن ربی علی صراط مستقیم » یعنی انه علی حق یجزی بالإحسان إحساناً و بالسّیء سیئاً و یعفو عن یشاء و یغفر سبحانه و تعالی ؛

از علی(ع) درباره قول خدای تعالی «إن ربی علی صراط مستقیم» روایت شده که معنای آیه این است: پروردگار بر طریق حق است، نیکی را به نیکی و بدی را به بدی پاداش می دهد و او - که منزّه و بلند مرتبه است - از هر کس بخواهد می گذرد و او را می آمرزد».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 117 - 2

2- رفتار عادلانه و بدون کمترین ستم ، سنت خداوند با بندگان خویش

و ما کان ربک لیهلک القرى بظلم

ترکیبهایی نظیر «ما کان لیفعل کذا» (نبوده است که چنین کند) دلالت بر این دارد که صدور فعل از این فاعل شدنی نیست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 56 - 15، 18

15- خداوند در اعطای پاداش به نیکوکاران ، ذره ای از پاداش آنان نمی کاهد .

و لانضیع أجر المحسنین

18- به قدرت رسیدن یوسف (ع) در سرزمین مصر ، دلیلی روشن بر ضایع نشدن اجر نیکوکاران از ناحیه خداوند است .

و كذلك مکّنا لیوسف فی الأرض . . . و لانضیع أجر المحسنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 112 - 4

4 - خداوند در مؤاخذه بندگان ، هرگز از حق تجاوز نمی کند .

فلا يخاف ظلماً ولا هضماً

در باره فرق «ظلم» و «هضم» احتمالاتی داده شده است؛ از جمله این که ظلم؛ یعنی، بیش از حق مطالبه کردن و هضم؛ یعنی، از حق کم گذاشتن.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 47 - 4

4- حسابرسی دقیق و عادلانه خداوند ، فراگیر تمامی اعمال خُرد و کلان انسان

و نضع الموزین القسط لیوم القیمه . . . من خردل

ص: 548

«حَبَّه» به معنای یک دانه از گندم، جُو و مانند آن است و «خردل» به معنای بذره‌های بسیار ریز است. «مَثَقَال حَبَّه مِنْ خَرْدَلٍ» مثلی است برای بیان هر چیز دقیق و کوچک و مقصود از آن در این آیه، تمامی اعمال خُرد و کلان انسان‌ها است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 112 - 4

4- داوری عادلانه و برحق خداوند ، از شؤون ربوبیت او است .

رَبِّ احْكَمْ بِالْحَقِّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 10 - 3,5

3 - کیفر های الهی در آخرت ، برپایه عدل و بدون کمترین ظلمی در حق کیفر شوندگان

أَنَّ اللَّهَ لَيْسَ بِظَلَمٍ مَّ لِلْعَبِيدِ

5 - خدا ، پروردگاری عادل و مبرا از ستم کردن به بندگان خود

وَأَنَّ اللَّهَ لَيْسَ بِظَلَمٍ مَّ لِلْعَبِيدِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 62 - 6,7

6 - نظام حسابرسی خداوند ، مبرا از کمترین ظلم به آدمیان

وَلَدِينَا كَتَبَ . . . وَهُمْ لَا يَظْلَمُونَ

7 - ثبت دقیق اعمال انسان‌ها ، تضمینی است بر روا نشدن کمترین ظلم بر آنان .

وَلَدِينَا كَتَبَ . . . وَهُمْ لَا يَظْلَمُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 25 - 3,13

3 - کیفر های الهی در روز رستاخیز ، بر پایه حق و عدل و به دور از هر شایبه ظلم و بی دادگری

«الحق» در جمله «دینهم الحق» صفت برای «دین» است؛ یعنی، جزای عادلانه و به حق.

13 - گواهی اعضا و جوارح بر گفتار و رفتار انسان ها و جزای کامل و عادلانه خدا به آنان ، موجب آگاهی آنان به حقانیت خداوند است .

یوم تشهد علیهم ألسنتهم . . . یومئذ یوقیهم الله دینهم الحق و یعلمون أنّ الله ه

جمله «و یعلمون . . .» عطف بر «یوقیهم» است و مقصود از «یومئذ» - به قرینه آیه قبل (یوم تشهد . . .) - همان روزی است که اعضای بدن علیه انسان گواهی می دهند. بنابراین معنای آیه چنین می شود: روزی که اعضای بدن انسان، بر رفتار وی گواهی می دهند و مردم به جزای کامل و عادلانه خود می رسند، در چنین روزی است که مردم خواهند فهمید که خدا حق است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 50 - 6،9

ص: 549

6 - منافقان صدر اسلام ، با علم به این که احکام و فرمان های خدا و رسول او ، به دور از ظلم و احجاف بود ، به آنها تن در نمی دادند .

أم یخافون أن یحیف الله علیهم ورسوله

برداشت یاد شده، مبتنی بر این است که «بل» در «بل أولئک...» برای اضراب ابطالی باشد؛ یعنی، منافقان این گونه نبودند که گمان کنند که خدا و رسول او، به آنان ظلم می کنند؛ بلکه می دانستند که خدا و رسولش، عادلانه حکم می کنند.

9 - خدا و رسول او ، در داوری و حکمشان به احدی ، حتی منافقان ، ستم روا نمی دارند .

أم یخافون أن یحیف الله علیهم ورسوله بل أولئک هم الظلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 78 - 6

6 - قضاوت و داوری خدا درباره کافران و حق ستیزان ، متکی بر موازین حق و عدل و به دور از کمترین سستی و کاستی

إن ربک یقضی بینهم بحکمه

با این که واژه «یقضی» معنای حکم و داوری را می رساند، آمدن قید «بحکمه» نشانگر این حقیقت است که قضاوت الهی مخصوص به او است به گونه ای که کمترین خلل در آن راه ندارد و بر موازین عدل و حق استوار است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 90 - 6

6 - نظام کیفری خداوند ، به دور از هرگونه ظلم و بی عدالتی

هل تجزون إلا ما کنتم تعملون

پرسش انکاری «هل تجزون...» درصدد بیان این نکته است که: گمان نشود جزای اخروی بدکاران، سنگین و ظالمانه است؛ بلکه جزای عین عمل آنان و هم طراز با آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 84 - 2

2 - پاداش الهی در جهان آخرت ، براساس فضل و احسان و کیفر او ، برپایه عدل و انصاف خواهد بود .

من جاء بالحسنه فله خیر منها و من جاء بالسیئه فلا یجزی .. إلا ما کانوا یعملون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 54 - 2

2 - کیفر و پاداش الهی در قیامت ، عادلانه بوده و ذره ای به کسی ستم نخواهد شد .

فالیوم لاتظلم نفس شیئاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 39 - 3

3 - مجازات های الهی در قیامت ، عادلانه و متناسب با اعمال و رفتار خود انسان ها است .

و ما تجزون إلا ما كنتم تعملون

ص: 550

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 24 - 13

13 - نظام جزا و کیفر الهی، عادلانه است.

ذوقوا ما کنتم تکسبون

خداوند، عذاب قیامت را برابر و نتیجه دستاوردهای خود انسان دانسته است. این بیان گویای این حقیقت است که عذاب قیامت - هر چند سخت است - ولی چون نتیجه رفتار و کردار خود انسان است، عادلانه و به دور از ظلم و اجحاف می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 69 - 3

3 - تابش نور عدل و قسط الهی بر اهل زمین در قیامت

و أشرفت الأرض بنور ربّها

بسیاری از مفسران گفته اند: مقصود از نور در این آیه، به قرینه جمله های بعدی - که درباره نامه اعمال و داوری به حق خداوند سخن گفته است - نور عدل و قسط الهی است؛ چنان که در فرهنگ عرب، به پادشاهی که عادل باشد گفته می شود (أشرفت الأفاق بعدلک و أضائت الدنيا بقسطک).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 70 - 2

2 - تناسب و مطابقت کامل کیفر و پاداش الهی، با رفتار و کردار بندگان

و وقيت كلّ نفس ما عملت

حذف مضاف در «ماعملت» - که در اصل «جزاء ماعملت» است - می تواند گویای این نکته باشد که جزای الهی، آن چنان با رفتار بندگان تناسب و مطابقت دارد که گویا، آنچه داده می شود خود عمل است نه جزای آن.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 31 - 11، 12

11 - عذاب قوم نوح، عاد، ثمود و اقوام پس از آنان از سوی خداوند کاملاً عادلانه و به دور از هر گونه ستم

مثل دأب قوم نوح . . . و ما الله يريد ظلماً للعباد

یادآوری این مسأله که خداوند به کسی ظلم نمی کند - پس از بیان سرگذشت اقوام یادشده - می تواند گویای مطلب بالا باشد.

12 - عذاب شدن مخالفان پیامبران در دنیا از سوی خداوند ، کاملاً مطابق با عدل و داد است .

و ما الله يريد ظلماً للعباد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 40 - 1، 10

1 - جزا و کیفر الهی در قیامت ، عادلانه و متناسب با رفتار زشت انسان است .

من عمل سيئه فلا يجزي إلا مثلها

مقصود از مجازات به مثل ، عادلانه بودن جزای الهی و متناسب بودن آن با رفتار انسان ها است.

10 - خداوند با کافران بدکردار در قیامت ، بر مبنای عدل و با مؤمنان نیک کردار براساس فضل و لطف خویش برخورد خواهد

ص: 551

کرد .

من عمل سیئه فلا یجزی إلاّ مثلها و من عمل صلحاً .. و هو مؤمن ... یرزقون فیها ب

برداشت یاد شده از آن جا است که مجازات گناه کاران، تنها به میزان گناه آنان است؛ ولی پاداش مؤمنان نیک کردار، بی شمار و افزون بر استحقاق آنان می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 60 - 7

7 - مجازات پروردگار ، عادلانه و متناسب با نوع رفتار و کردار آدمی است .

إنّ الذین یستکبرون عن عبادتی سیدخلون جهنّم داخرین

مجازات شدن متکبران خود برترین به خواری و ذلت، گویای حقیقت یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 46 - 5

5 - عدالت در نظام مجازات و پاداش ، از شوون ربوبیت الهی است .

و ما ربک بظلم للعبید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 15 - 11، 2

2 - نظام کیفر و پاداش الهی ، نظامی عادلانه و براساس عملکرد نیک و بد خود انسان

لیجزی قومًا بما کانوا یکسبون . من عمل صلحًا فلنفسه و من أساء فعلیها

11 - فلسفه معاد ، تحقق عدالت الهی و رسیدن انسان به نتیجه عملکرد خود

ثمّ إلی ربکم ترجعون

مسأله قیامت - که از «إلی ربکم ترجعون» استفاده می شود - پس از اصل بازیابی نتایج اعمال، یاد شده است. از این مطلب فهمیده می شود که برپایی قیامت نیز در راستای اجرای عدالت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 22 - 8

8- عدل الهی ، متجلی در نظام کیفر و پاداش

و لتجزی کلّ نفس بما کسبت و هم لایظلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 19 - 7،13

7- عدل الهی ، در نظام کیفر و پاداش

و لیوفّیهم أعمالهم و هم لایظلمون

13- عدل الهی ، در محاسبه اعمال ، بشارتی به مؤمنان و هشداری به کافران

و لکلّ درجت ممّا عملوا .. و هم لایظلمون

«لکلّ» می تواند اشاره به هر گروه از مؤمن و کافر داشته باشد. براین اساس تعبیر «هم لایظلمون» برای مؤمنان نیک کردار،

ص: 552

نویدی است که اعمالشان ضایع نخواهد شد و برای منکران معاد، هشدار است که ستمهایشان بی پاسخ نخواهد ماند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 31 - 6

6 - رعایت عدالت ، در نظام کیفر و جزای الهی

لیجزی الذین أس--وا بما عملوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 36 - 1

1 - سختی های محشر و ناتوانی مجرمان جن و انس ، در گریز از صحنه آخرت ، نعمتی الهی در خدمت اجرای عدالت

یرسل علیکم شواظ من نار و نحاس . . . فبأی آء ربکم تکذبان

از اطلاق «آء الاء» بر مفاد آیه قبل ، مطلب یاد شده قابل برداشت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 36 - 3

3 - « عن حمّاد بن عثمان ، قال : سمعت أبا عبد الله (ع) يقول : فی قول الله تبارک و تعالی : « و لایؤذن لهم فیعتذرون » فقال : الله أجلّ

و أعدل [و أعظم] من أن یكون لعبده عُذرٌ ، لایدعه یعتذر به ، و لكنّه فلیج فلم یکن له عذر ؛

از حمّاد بن عثمان روایت شده که گفت: از امام صادق (ع) شنیدم که درباره سخن خداوند تبارک و تعالی: «و لایؤذن لهم فیعتذرون» می

فرمود: خداوند بزرگوارتر و عادل تر [و بزرگ تر] از آن است که بنده اش عذری داشته باشد و نگذارد عذر خود را بیان کند؛ لکن آن بنده در

قیامت «هنگام احتجاج» مغلوب می شود و عذری ندارد».

46- عدالت داود(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 22 - 12، 6

6 - نزاع کنندگان و شاکیان ، از داوود خواستند که براساس حق و به دور از هرگونه افراط و ستمی درباره شان داوری کند .

فاحکم بیننا بالحقّ و لاتشطط

«شطط» در اصل به معنای تجاوز از حد و اندازه است و بیشترین کاربرد آن در معنای افراط، زیاده روی و ستم می باشد.

12 - داوود (ع)، داوری عادل، راهنمایی مطمئن در زندگی و مرجعی صالح برای رسیدگی به امور اجتماعی در نظر مردم عصر خود

هل أتیک نبؤا الخصم... إذ دخلوا علی داود... خصمان بغی بعضنا علی بعض فاحکم بینن

47- عدالت در انتقام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 190 - 9

ص: 553

9- لزوم رعایت عدل حتی در گرفتن انتقام از دشمنان

و قتلوا فی سبیل اللّٰه الذین یقتلونکم و لاتعتدوا

48- عدالت در ارزیابی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 114 - 9

9- لزوم رعایت عدالت در برآورد شخصیت انسان ها و احترام به ارزش های متعالی انسانی آنان

لیسوا سواء من اهل الکتب امه .. یؤمنون باللّٰه

با اینکه افراد مذکور در آیه اهل کتاب هستند، در بررسی کارهای آنان، رعایت عدالت شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 13 - 26

26- لزوم رعایت عدالت ، در ارزیابی افراد و گروهها

لاتزال تطلع علی .. إلا قليلا منهم

اعتراف قرآن به پاکی گروهی از یهودیان در ارزیابی آنان، درسی است برای مسلمانان که باید در ارزیابی افراد و گروهها، بر محور عدالت و انصاف قضاوت کنند.

49- عدالت در ازدواج

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 3 - 11، 6

6- مشروعیت تعدد زوجات ، در گروه اطمینان به اجرای عدالت میان آنان

فانکحوا ما طاب لکم من النّساء مثنی و ثلث و رباع فان خفتم الا تعدلوا فواحد

11 - اکتفا به یک همسر یا بهره گیری از کنیزان ، بهترین و نزدیکترین راه برای منحرف نشدن از عدالت در مورد زنان

فواحد او ما ملکتم ایمانکم ذلک ادنی الا تعولوا

«ذلک»، اشاره به «واحدہ او ما ملک ایمانکم» است. و «الّا تعولوا»، از مادہ «عول» به معنی کجروی و ستم می باشد.

50- عدالت در اعطای حقوق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 15 - 5

5- عدل الہی در اعطای حق به صاحبان آن

نوفّ إليهم أعمالهم و هم فيها لا يبخسون

ص: 554

51- عدالت در انتقام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 2 - 32

32 - لزوم رعایت عدالت در انتقام

و لایجرمنکم .. ان تعتدوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 128 - 7

7- رعایت عدل و انصاف در انتقام گرفتن از دشمن ، از مصداق های تقوایبشگی است .

وإن عاقبتهم فعاقبوا بمثل ما عوقبتم .. إن الله مع الذين اتقوا

52- عدالت در اهل کتاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 15 - 31

31 - رعایت عدالت میان گروه های مختلف اهل کتاب ، برنامه الهی پیامبر (صلی الله علیه و آله)

وَأْمُرْتُ لِأَعْدَلُ بَيْنَكُمْ

برداشت یاد شده بر این پایه است که مخاطبان پیامبر (صلی الله علیه و آله) اهل کتاب باشند.

53- عدالت در بحران اقتصادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 59 - 10

10- عدالت در داد و ستد به ویژه در شرایط بحرانی و کمبود ، امری نیکو و ارزشمند است .

أَلَا تَرَوْنَ أَنِّي أَوْفِي الْكَيْلِ

در آیه 62 (اجعلوا بضاعتهم ..) معلوم می شود که یوسف (ع) سهمیه افراد را در برابر بهای آن پرداخت می کرد. از این رو در برداشتها ،

معامله و داد و ستد آورده شد.

54- عدالت در پاداش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 134 - 11

11 - عدل الهی ، در رسیدگی به اعمال انسان ها و پاداش دهی به ایشان

ص: 555

لها ما کسبت و لکم ما کسبتم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 141 - 11

11 - عدل الهی در رسیدگی به اعمال انسان ها و پاداش دهی به آنان

لها ما کسبت و لکم ما کسبتم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 40 - 3

3 - آگاهی کامل خداوند به ناچیزترین اعمال ، تضمین کننده عدالت در مجازات ها و پاداش های الهی

كان الله بهم عليماً. انّ الله لا يظلم مثقال ذره

ظاهراً جمله «ان الله . . .»، نتیجه ای است مترتب بر آگاهی خداوند. یعنی چون خداوند آگاه به تمامی جهات است، ظلم نمی کند. زیرا از ریشه های ظلم، جهل است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 124 - 3,8

3 - زنان و مردان ، همسان در بهره مندی از پاداش ایمان و عمل صالح خویش

و من يعمل من الصلحت من ذکر او انثی و هو مؤمن فأولئك يدخلون الجنة

8 - در نظام جزا و پاداش الهی کمترین ستمی راه ندارد .

من يعمل سوءاً یجز به . . . فأولئك يدخلون الجنة و لا یظلمون نقیراً

«نقیر» به فرو رفته گی در هسته خرما گفته می شود و کنایه از چیز اندک و حقیر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 60 - 14

14 - تأمین کمترین هزینه جهاد ، در پی دارنده پاداش عادلانه الهی

و ما تنفقوا من شىء فى سبيل الله يوف إليكم و أنتم لا تظلمون

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

8 - هود - 11 - 3 - 13

13- عدالت خداوند در پاداش دهی

و يؤت كل ذی فضل فضله

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

10 - اسراء - 17 - 71 - 14، 15

14- کمترین ظلم و بی عدالتی در محاسبه اعمال و نیز در پاداش اخروی سعادت‌مندان وجود ندارد .

فمن أوتى كتبه بیمینه . . . و لا یظلمون فتیلاً

15- توجه به حاکمیت عدل بر نظام کیفر و پاداش اخروی ، گرایش دهنده انسان ها به انجام اعمال و رفتار خوب و دارای

ص: 556

فمن أوتى كتبه بيمينه . . . و لا يظلمون فتيلاً

از اینکه خداوند، نظام پاداش دهی خود را در قیامت، برای مردم تشریح می کند، می تواند به منظور تشویق انسانها به انجام اعمالی باشد که پاداش الهی را در پی دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 112 - 5

5- پاداش اعمال در قیامت، عادلانه و به دور از هرگونه نقص و کاستی است .

و من يعمل . . . فلا يخاف ظلماً و لا هضمًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 70 - 3، 2

2- تناسب و مطابقت کامل کیفر و پاداش الهی، با رفتار و کردار بندگان

و وقّیت کلّ نفس ما عملت

حذف مضاف در «ماعملت» - که در اصل «جزاء ماعملت» است - می تواند گویای این نکته باشد که جزای الهی، آن چنان با رفتار بندگان تناسب و مطابقت دارد که گویا، آنچه داده می شود خود عمل است نه جزای آن.

3- پاداش و کیفر مطابق و متناسب با رفتار، پاداش و کیفری است عادلانه و به حق .

و هم لا یظلمون . و وقّیت کلّ نفس ما عملت

برداشت یاد شده از آن جا است که آیه شریفه، به منزله بیان برای جمله «و هم لا یظلمون» می باشد؛ یعنی، ظلم نشدن در حق بندگان به این خاطر است که هر کسی مطابق آنچه انجام داده، جزا خواهد دید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 46 - 5

5- عدالت در نظام مجازات و پاداش، از شؤون ربوبیت الهی است .

و ما ربّك بظلمٍ - م للعبيد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 13 - 4,5

4 - در دیدگاه مؤمنان جن ، ایمان آورندگان به ربوبیت خدای یکتا ، از نقصان حق خویش و یا ستم شدن در مجازات ، بیم نداشته و در امان اند .

فمن يؤمن برّبه فلا يخاف بخسًا ولا رهقًا

«رَهَق» در معانی «سفاهت»، «گناه»، «کذب» و «ظلم» به کار می رود؛ ولی در این آیه معنای اخیر مراد است.

5 - پاداش مؤمنان ، عادلانه و بی کم و کاست داده می شود .

فمن يؤمن برّبه فلا يخاف بخسًا ولا رهقًا

ص: 557

55- عدالت در پاداش اخروی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 4 - 12

12 - کیفر و پاداش الهی در قیامت ، بر پایه قسط و عدل است

ثم یعیده لیجزی . . . بالقسط

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 70 - 1

1 - هرکس جزای اعمال خویش را در قیامت به طور کامل و بی کم و کاست ، دریافت خواهد کرد .

و وقيت كل نفس ما عملت

«توفیه» (مصدر «وقیت») به معنای دادن کامل و بی کم و کاست چیزی است.

56- عدالت در پاداشهای خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 70 - 9

9 - علم برتر و همه جانبه خداوند ، پشتوانه داوری و جزای عادلانه او است .

وقضى بينهم بالحقّ و هم لا یظلمون . . . و هو أعلم بما یفعلون

57- عدالت در تجارت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 86 - 1,2

1- منافع به دست آمده از کسب و تجارت عادلانه و بدون اجحاف ، منافی حلال و نیکوست .

بقیت الله خیر لکم

سخن از مبادله و رعایت قسط در معاملات ، می تواند قرینه بر این باشد که مراد از «بقیت» (باقی مانده) سودهایی باشد که از معاملات و

مبادلات عادلانه برای فروشندگان باقی می ماند.

2- منافع حلال و به دست آمده از تجارت های عادلانه و خالی از ظلم و اجحاف ، عطای الهی است .

بقیة الله خیر لکم

برداشت فوق ، از اضافه شدن «بقیة» به «الله» استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 59 - 10

10- عدالت در داد و ستد به ویژه در شرایط بحرانی و کمبود ، امری نیکو و ارزشمند است .

ألا ترون أنى أوفى الكيل

در آیه 62 (اجعلوا بضاعتهم ..) معلوم می شود که یوسف(ع) سهمیه افراد را در برابر بهای آن پرداخت می کرد. از این رو در

ص: 558

برداشتها، معامله و داد و ستد آورده شد.

58- عدالت در تشریح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 18 - 5

5 - عدل الهی در نظام تکوین و تشریح، مورد مشاهده فرشتگان و دانشمندان *

شهد الله... و الملئکه و اولوا العلم قائماً بالقسط

«قائماً بالقسط» می تواند متعلق شهادت باشد یعنی: عالمان و ملائکه علاوه بر شهادت به یگانگی خداوند، شهادت به عدالت او نیز می دهند، گفتنی است تعمیم قسط به نظام تشریح از آیه بعد استفاده شده است.

59- عدالت در تکوین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 18 - 5، 7، 8

5 - عدل الهی در نظام تکوین و تشریح، مورد مشاهده فرشتگان و دانشمندان *

شهد الله... و الملئکه و اولوا العلم قائماً بالقسط

«قائماً بالقسط» می تواند متعلق شهادت باشد یعنی: عالمان و ملائکه علاوه بر شهادت به یگانگی خداوند، شهادت به عدالت او نیز می دهند، گفتنی است تعمیم قسط به نظام تشریح از آیه بعد استفاده شده است.

7 - حاکمیت قسط و عدل بر نظام آفرینش

شهد الله... قائماً بالقسط

8 - حاکمیت قسط و عدل بر نظام تکوین، دلیل دانشمندان و ملائکه برای گواهی بر وحدانیت خدا *

شهد... الملئکه و اولوا العلم قائماً بالقسط

به نظر می رسد «قائماً بالقسط» که حال برای «الله» است، اشاره به علت گواهی ملائکه و اولوا العلم باشد. و بدین جهت، مؤخر آمده است.

60- عدالت در توزین

1 - فرمان الهی به رعایت کامل عدل در سنجش اشیا به هنگام داد و ستد

و أقيموا الوزن بالقسط

تعبیر «أقيموا الوزن بالقسط» دلالت بر لزوم رعایت کامل و همه جانبه عدل در داد و ستد اشیا دارد.

ص: 559

61- عدالت در جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 58 - 21

21 - حاکمان ، عهده دار اجرای عدالت در جامعه

و اذا حکمتکم بین الناس ان تحکموا بالعدل

امام باقر (ع) درباره آیه فوق فرمود: ... انهم هم الحکام او لا ترى انه خاطب بها الحکام.

غیبت نعمانی، ص 25، باب ما جاء فی الامامه و الوصیه ; تفسیر برهان، ج 1، ص 380، ح 5 ; تفسیر عیاشی، ج 1، ص 247، ح 154، 167 ; الدر المنثور، ج 2، ص 571.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 8 - 7

7 - لزوم نظارت مؤمنان بر اجرای قسط در جامعه *

کونوا قومین لله شهداء بالقسط

«شاهد» در لغت به معنای حاضر آمده است. بنابراین حضور مؤمنان به قسط، به معنای نظارت آنان بر اجرای قسط است.

62- عدالت در جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 194 - 9

9 - مسلمانان ، موظف به رعایت عدالت حتی در جنگ با دشمنان

فمن اعتدی علیکم فاعتدوا علیه بمثل ما اعتدی علیکم

63- عدالت در حسابرسی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - سنجش اعمال در قیامت، حق و بر اساس عدل است.

و الوزن يومئذ الحق

برداشت فوق بر این اساس است که «الوزن» به معنای مصدری، یعنی سنجیدن باشد و «الحق» صفت برای خبر محذوف، که تقدیر آن چنین می شود: «الوزن يومئذ الوزن الحق». یعنی: سنجیدن در آن روز، سنجشی حق و بر اساس عدل است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 47 - 1

1 - حسابرسی مردم در قیامت بر میزان قسط و عدالت است .

و نضع الموزین القسط لیوم القیمه

ص: 560

برداشت یاد شده مبتنی بر این است که لام در «لیوم القیامه» برای ظرفیت و به معنای «فی»، یا «عند» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 7 - 11

11 - حسابرسی اعمال بندگان ، عادلانه خواهد بود .

و لاتزر وازره وزر أُخری

64- عدالت در حسابرسی اخروی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 71 - 14

14- کمترین ظلم و بی عدالتی در محاسبه اعمال و نیز در پاداش اخروی سعادتمندان وجود ندارد .

فمن أوتی کتبه بیمینه . . . و لا یظلمون فتیلاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 47 - 5، 4، 2

2- حسابرسی اعمال بندگان بر مبنای قسط و عدل ، از فلسفه های برپایی قیامت

و نضع الموزین القسط لیوم القیمه

برداشت یاد شده بر مبنای این است که لام در «لیوم القیامه» برای تعلیل باشد. بر این اساس پیام آیه چنین می شود: ترازوهای قسط و داد را به خاطر برپایی قیامت، بنا می نهیم.

4- حسابرسی دقیق و عادلانه خداوند ، فراگیر تمامی اعمال خُرد و کلان انسان

و نضع الموزین القسط لیوم القیمه . . . من خردل

«حَبّه» به معنای یک دانه از گندم، جُو و مانند آن است و «خردل» به معنای بذره‌های بسیار ریز است. «مثقال حَبّه من خردل» مثلی است برای بیان هر چیز دقیق و کوچک و مقصود از آن در این آیه، تمامی اعمال خُرد و کلان انسان ها است.

5- حسابرسی خداوند در قیامت به گونه ای است که به هیچ کس اندکی ظلم نمی شود .

و نضع الموزين . . . فلا تظلم نفس شيئاً

65- عدالت در حقوق زن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 127 - 28

28 - تشویق خداوند به نیکی درباره زنان ، یتیمان و مستضعفان ، افزون بر رعایت قسط نسبت به آنان

و ما تفعلوا من خیر فإنّ الله کان به علیماً

ص: 561

66- عدالت در حقوق مستضعفان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 127 - 28

28 - تشویق خداوند به نیکی درباره زنان ، یتیمان و مستضعفان ، افزون بر رعایت قسط نسبت به آنان

و ما تفعلوا من خیر فإنّ الله کان به علیماً

67- عدالت در حقوق یتیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 127 - 19,28

19 - لزوم رعایت قسط ، درباره یتیمان

وإن تقوموا للیتیمی بالقسط

28 - تشویق خداوند به نیکی درباره زنان ، یتیمان و مستضعفان ، افزون بر رعایت قسط نسبت به آنان

و ما تفعلوا من خیر فإنّ الله کان به علیماً

68- عدالت در خانواده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 3 - 7

7 - اهمیت رعایت عدالت در روابط خانوادگی

وإن خفتم الا تقسطوا فان خفتم الا تعدلوا فواحدة

69- عدالت در روابط اجتماعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 90 - 6

6- خداوند ، علاوه بر رعایت عدالت ، خواهان حاکمیت روح احسان بر روابط اجتماعی انسان است .

إن الله يأمر بالعدل والإحسان

70- عدالت در روابط بین الملل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 8 - 11

11 - لزوم رعایت عدالت در روابط خارجی

ص: 562

و لایجر منکم شننان قوم علی الا تعدلوا

71- عدالت در زندگی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 135 - 3

3 - اسلام ، خواهان اجرای عدالت در تمام ابعاد زندگی است .

يأیها الذین ءامنوا کونوا قومین بالقسط

حذف متعلق قسط، دلالت بر تعمیم و شمول دارد، یعنی باید در تمامی صحنه ها عدالت رعایت شود.

72- عدالت در سخن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 64 - 3

3 - توحید عبادی ، نفی شرک و ردّ حاکمیت غیر خداوند ، گفتاری عادلانه و منصفانه

تعالوا الی کلمه سواء بیننا . . و لا یتخذ بعضنا بعضاً ارباباً من دون اللّٰه

«سواء»، به معنی «عدل» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 153 - 2

2 - نیکی به پدر و مادر، عدالت در داد و ستد، پایبند بودن به پیمانهای الهی و به عدل سخن گفتن، راهی است راست برای حرکت به سوی خدا.

و بالولدین إحساناً . . و أن هذا صرطی مستقیماً

73- عدالت در عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 29 - 9

9- انقطاع کامل از غیر خدا و پایبندی خالصانه به دین، از مصادیق قسط در عبادت و پرستش

قل أمر ربی بالقسط و اقیموا وجوهکم عند کل مسجد و ادعوه مخلصین له الدین

74- عدالت در عذاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 563

7 - یونس - 10 - 54 - 12

12 - عذاب ستمگران ، مجازاتی بر پایه قسط بوده و بر آنان ستمی روا نمی شود .

و لو أن لكل نفس ظلمت . . . و أسروا الندامه لما رأوا العذاب و قضی بینهم بالقسط و ه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 41 - 4

4 - عذاب استیصال ، کیفری بر اساس حق و به دور از کمترین بی عدالتی نسبت به کافران و تکذیب گران

فأخذتهم الصیحه بالحقّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 31 - 11

11 - عذاب قوم نوح ، عاد ، ثمود و اقوام پس از آنان از سوی خداوند کاملاً عادلانه و به دور از هر گونه ستم

مثل دأب قوم نوح . . . و ما اللّٰه یرید ظلماً للعباد

یادآوری این مسأله که خداوند به کسی ظلم نمی کند - پس از بیان سرگذشت اقوام یادشده - می تواند گویای مطلب بالا باشد.

75- عدالت در قصاص

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 126 - 2

2- لزوم رعایت تساوی همه جانبه در قصاص و مقابله به مثل

و إن عاقبتهم فعاقبوا بمثل ما عوقبتهم به

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 33 - 13

13- لزوم رعایت حق و عدل ، حتی در مورد متجاوزان به جان انسانها

جعلنا لولیّه سلطناً فلا یسرف فی القتل

76- عدالت در قضاوت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 58 - 4، 5، 8، 9، 10، 11

4 - وجوب مراعات عدالت و قضاوت

انّ الله يأمرکم . . . و اذا حکمتم بین الناس ان تحکموا بالعدل

5 - اهمیّت خاص عدل و داد در قضاوت ها و داوریها

انّ الله يأمرکم . . . و اذا حکمتم بین الناس ان تحکموا بالعدل

ص: 564

8 - مراعات عدل و داد در قضاوت ، حق تمامی انسانها

و اذا حکمتم بین الناس ان تحکموا بالعدل

9- لزوم تشکیل حکومت و برقراری نظام قضایی عادلانه در جامعه اسلامی *

انّ الله یأمرکم ان تؤدّوا الامانات الی اهلها و اذا حکمتم بین الناس ان تحکموا ب

لازمه ادای امانت به اهلش و سپردن مسؤلیتها به افراد لایق و قضاوت عادلانه در میان مردم، وجود تشکیلات حکومتی و قضایی میان مردم است.

10 - ادای امانت به صاحبان آن و رعایت عدالت در قضاوت ، از مصادیق اعمال صالح

و الذین امنوا و عملوا الصالحات . . انّ الله یأمرکم ان تؤدّوا الامانات الی اهلها

ظاهراً جمله «انّ الله» پس از جمله «عملوا الصالحات»، اشاره به برخی از مصادیق اعمال صالح دارد که همان ادای امانت و قضاوت عادلانه می باشد.

11 - فرمان به ادای امانت به اهل آن و قضاوت عادلانه ، از مواعظ بسیار نیکوی الهی به مردم

انّ الله یأمرکم . . انّ الله نعمًا یعظکم به

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 105 - 8

8 - برقراری نظام قضایی عادلانه و برحق در جامعه بشری ، از اهداف نزول قرآن

إنّا انزلنا الیک الکتب بالحق لتحکم بین الناس

توصیف قرآن به حق بودن، بیانگر این است که قضاوت نیز، که از اهداف نزول قرآن است، همواره قرین حق و عادلانه خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 152 - 13

13 - انسان باید به هنگام سخن گفتن (شهادت دادن، داوری کردن و ...) به عدالت سخن گوید.

و إذا قلتم فاعدلوا

جمله «و لو كان ذاقربي» می تواند بیانگر این باشد که مراد از سخن در اینجا سخنی است که زمینه نفع و ضرر را برای خود و یا دیگران در بر داشته باشد؛ مانند شهادت، داوری و . . .

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 181 - 5

5- باید گروهی از انسان ها و جنیان عهده دار هدایت همنوعان خویش باشند و به عدالت در میان آنان داوری کنند .

و ممن خلقنا أمه يهدون بالحق و به يعدلون

برداشت فوق بر این اساس است که جمله های «یهدون» و «یعدلون» به صورت انشا ایراد شده باشد. بر این مبنا آیه شریفه حاوی دستوری است به انسانها و جنیان که گروهی از آنان باید عهده دار هدایتگری و عدالت گستری باشند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 26 - 9

9- داور ماجرای یوسف (ع) و زلیخا، علی رغم خویشی او با زلیخا، بی طرفی کامل را رعایت کرد، و قضاوتی بر حق ارائه

ص: 565

نمود .

و شهد شاهد من أهلها إن كان قميصه قد من قبل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 76 - 6

6- انتقاد از خود و انصاف در قضاوت نسبت به خویشان و پذیرش مسؤولیت عملکرد خود ، از صفات ارزشمند و شایسته است .

إن سألتك عن شيء بعدها فلا تصحبنى قد بلغت من لدنّى عذراً

موسى(ع) با وجود آن که در مرحله قبل، عذر نسیان را مطرح کرد، ولی در این مرحله، اولاً، مسؤولیت عمل خود را بر عهده گرفت و ثانیاً، در مورد خود، رأیی منصفانه صادر کرد و خضر(ع) را در جدا شدن از او، محق دانست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 50 - 9

9 - خدا و رسول او ، در داوری و حکمشان به احدی ، حتی منافقان ، ستم روا نمی دارند .

أم يخافون أن يحيف الله عليهم ورسوله بل أولئك هم الظالمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 46 - 14

14 - قدرت و علم همه جانبه خداوند ، پشتوانه داوری عادلانه او در میان بندگان

قل اللهم فاطر السموت . . . علم الغيب و الشهده أنت تحكم

ذکر داوری خداوند، پس از یاد کردن از خالقیت و علم همه جانبه او، می تواند گویای مطلب یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 75 - 7

7 - داوری میان مردم در قیامت ، بر پایه حق و عادلانه خواهد بود .

وقضى بينهم بالحق

77- عدالت در قضاوت اخروی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 69 - 12

12 - داوری میان مردم در قیامت ، عادلانه بوده و به کسی ستم نخواهد شد .

و هم لایظلمون

ص: 566

78- عدالت در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 161 - 12، 13، 14

12 - در قیامت به حق هیچ کس ظلمی نخواهد شد .

و هم لا یظلمون

13 - پاداش و جزای کردار آدمی در قیامت بر اساس عدل

ثم توفی کل نفس ما کسبت و هم لا یظلمون

14 - ضرورت برپایی قیامت و معاد برای دریافت تمامی جزاها و پاداش های اعمال *

و من یغلل یأت بما غلّ یوم القیمه ثم توفی کل نفس ما کسبت و هم لا یظلمون

جمله «و هم لا یظلمون» (عدالت الهی)، پس از جمله «توفی کل نفس ما کسبت»، بیانگر این است که ستم نشدن بر انسانها در گرو دریافت کامل جزا و پاداش اعمال آنان می باشد؛ و این معنا تنها در قیامت تحقق می یابد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 185 - 4

4 - محاسبه دقیق اعمال انسان و جزای عادلانه آن در قیامت

و انما توفون اجورکم یوم القیمه

«توفون» (اعطای پاداش کامل و تمام در مقابل عمل)، حکایت از محاسبه دقیق اعمال دارد و نیز حاکی از عدالت در پرداخت پاداش است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 281 - 9

9 - در قیامت به کسی ستم نمی شود . (نه از ثواب او کاسته و نه بر عقاب او افزوده می گردد .)

توفی کل نفس ما کسبت و هم لا یظلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 24 - 8

8 - گروهی از اهل کتاب ، قائل به وجود تبعیض در رستاخیز و کیفر های الهی بودند . *

لن تمسنا النار الا اياماً

زیرا نسبت به خودشان عذاب اندکی را باور داشتند، ولی نسبت به دیگران چنین پنداری را نداشتند؛ یعنی تبعیض در رستاخیز و کیفرهای آن.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 25 - 13

13 - قیامت روزی که به انسان ظلم نخواهد شد .

و هم لا یظلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 567

12- هیچ انسانی در قیامت نسبت به کیفر و پاداش اعمال خویش ، ظلم و بی عدالتی نخواهد دید .

یوم . . . توفی کل نفس ما عملت و هم لایظلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 112 - 5

5- پاداش اعمال در قیامت ، عادلانه و به دور از هرگونه نقص و کاستی است .

و من یعمل . . . فلا یخاف ظلماً و لاهضماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 103 - 5

5- بازتاب عادلانه عملکرد دنیوی انسان ها در آخرت

فمن ثقلت موازینه فأولئك هم المفلحون . و من خفت موازینه . . . فی جهنم خلدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 19 - 6,9

6- روا نشدن ظلم به انسان ها ، در جهان آخرت

و هم لایظلمون

9- برخورداری هر فرد ، از نتایج اعمال خویش و برقراری عدالت کامل ، از اهداف معاد و برپایی قیامت

و لكلّ درجت ممّا عملوا و لیوفّیهم عملهم و هم لایظلمون

لام در «لیوفّیهم»، بیانگر غایت و هدف است و این که با «واو» آمده است (و لیوفّیهم) نشان می دهد که اهداف چندی برای وجود معاد در کار است که به ذکر یکی از آنها اکتفا شده است و آن نفی ظلم در نظام پاداش و کیفر و برخورداری انسان ها از نتایج اعمال است.

79- عدالت در کتابت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 282 - 5

5- عدالت در نویسندگی ، شرط گزینش نویسنده برای ثبت اسناد دین و مطالبات

و لیکتیب بینکم کاتب بالعدل

بنابراینکه کلمه «بالعدل» قیدی برای نویسنده سند باشد.

80- عدالت در کفالت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 282 - 19،20

ص: 568

19 - لزوم رعایت عدالت از سوی اولیا و سرپرستان ، در شؤون افراد تحت ولایت خود

فلیملل ولیّه بالعدل

20 - نفوذ املا و اعمال ولایت ولیّ ، در صورت رعایت عدالت از سوی وی

فلیملل ولیّه بالعدل

81- عدالت در کیفر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 40 - 5, 3

3 - آگاهی کامل خداوند به ناچیزترین اعمال ، تضمین کننده عدالت در مجازات ها و پاداش های الهی

كان الله بهم عليماً. انّ الله لا يظلم مثقال ذره

ظاهراً جمله «ان الله . . .» ، نتیجه ای است مترتب بر آگاهی خداوند. یعنی چون خداوند آگاه به تمامی جهات است، ظلم نمی کند. زیرا از ریشه های ظلم، جهل است.

5 - مجازات های الهی ، عادلانه و به دور از هر گونه ظلم

انّ الله لا يظلم مثقال ذره و ان تک حسنه يضاعفها

جمله «و ان تک حسنه» عطف بر جمله ای مقدر است ؛ یعنی «ان تک سیئه فلا یجزی الا مثلها و ان تک حسنه . . .».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 123 - 11, 6

6 - نظام کیفر و جزای الهی ، دور از هرگونه تبعیض و بی عدالتی است .

من یعمل سوءاً یجز به

11 - ضرورت پرهیز از هرگونه تبعیض ، در اجرای مقررات و قوانین جزایی

من یعمل سوءاً یجز به

جمله «من یعمل . . .» دارای مضمونی عام و کلی است و شامل کیفرهای دنیوی نیز می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 124 - 8

8 - در نظام جزا و پاداش الهی کمترین ستمی راه ندارد .

من يعمل سوءاً یجز به .. فأولئك یدخلون الجنة و لا یظلمون نقیراً

«نقیر» به فرورفته گی در هسته خرما گفته می شود و کنایه از چیز اندک و حقیر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 160 - 3,6

3 - عقوبتهای خدا عادلانه و پاداشهای وی جلوه ای از فضل اوست.

من جاء بالحسنه فله عشر أمثالها و من جاء بالسیئه فلا یجزی إلا مثلها

6 - کیفر دادن گنهکاران به اندازه گناهشان ستم بر آنان نیست.

ص: 569

و من جاء بالسيئه فلا يجزى إلا مثلها و هم لا يظلمون

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

6 - انفال - 8 - 51 - 2

2- كيفر الهى در مورد گنهكاران ، عادلانه و به دور از هر گونه ظلم

ذلك بما قدمت ايدىكم و أن الله ليس بظلم للعبيد

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

7 - يونس - 10 - 54 - 13

13 - در نظام جزايى خداوند ، حتى به ستمگران هم ظلم نخواهد شد .

و لو أن لكل نفس ظلمت . . . قضى بينهم بالقسط و هم لا يظلمون

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

8 - هود - 11 - 40 - 16

16- لزوم پرهيز از ملاحظه نسب و حسب انسان ها در اجراى كيفر ها و مجازات هاى مطرح شده در دين

و أهلك إلا من سبق عليه القول

بيان اين بخش از داستان نوح(ع) (احمل فيها. .. أهلك إلا من سبق عليه القول) رساننده اين پيام است كه: نبايد به خاطر خويشى
خطاكاران حتى با افراد برجسته اى چون پيامبران ، از كيفر آنان چشم پوشيد.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

8 - هود - 11 - 81 - 21

21- در اجراى كيفر ها و مجازات تعيين شده براى گنه كاران ، نبايد حسب و نسب آنان را ملاحظه كرد .

إلا امرأتك إنه مصيبتها ما أصابهم

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

10 - اسراء - 17 - 71 - 15

15- توجه به حاکمیت عدل بر نظام کیفر و پاداش اخروی، گرایش دهنده انسان ها به انجام اعمال و رفتار خوب و دارای پاداش

فمن أوتی کتبه بیمینه . . . و لایظلمون فتیلاً

از اینکه خداوند، نظام پاداش دهی خود را در قیامت، برای مردم تشریح می کند، می تواند به منظور تشویق انسانها به انجام اعمالی باشد که پاداش الهی را در پی دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 112 - 5

5- پاداش اعمال در قیامت، عادلانه و به دور از هرگونه نقص و کاستی است .

و من یعمل . . . فلا یخاف ظلماً و لاهضماً

ص: 570

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 39 - 2

2 - عذاب دردناک دوزخ، کیفری عادلانه و متناسب با رفتار شرک آلود و استکبار در برابر حق

العذاب الیم . و ما تجزون إلا ما کنتم تعملون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 70 - 3, 2

2 - تناسب و مطابقت کامل کیفر و پاداش الهی، با رفتار و کردار بندگان

و وقیت کل نفس ما عملت

حذف مضاف در «ماعملت» - که در اصل «جزاء ماعملت» است - می تواند گویای این نکته باشد که جزای الهی، آن چنان با رفتار بندگان تناسب و مطابقت دارد که گویا، آنچه داده می شود خود عمل است نه جزای آن.

3 - پاداش و کیفر مطابق و متناسب با رفتار، پاداش و کیفری است عادلانه و به حق .

و هم لایظلمون . و وقیت کل نفس ما عملت

برداشت یاد شده از آن جا است که آیه شریفه، به منزله بیان برای جمله «و هم لایظلمون» می باشد؛ یعنی، ظلم نشدن در حق بندگان به این خاطر است که هر کسی مطابق آنچه انجام داده، جزا خواهد دید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 40 - 10

10 - خداوند با کافران بدکردار در قیامت، بر مبنای عدل و با مؤمنان نیک کردار براساس فضل و لطف خویش برخورد خواهد کرد .

من عمل سیئه فلا یجزی إلا مثلها و من عمل صلحاً . . . و هو مؤمن ... یرزقون فیها ب

برداشت یاد شده از آن جا است که مجازات گناه کاران، تنها به میزان گناه آنان است؛ ولی پاداش مؤمنان نیک کردار، بی شمار و افزون بر استحقاق آنان می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 46 - 5

5- عدالت در نظام مجازات و پاداش ، از شؤون ربوبیت الهی است .

و ما رَبِّكَ بظُلْمٍ-م للعبید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 40 - 5

5- قصاص و مجازات بدی و خطا ، باید مطابق و مماثل با خطا باشد ; نه متفاوت با آن

و جزؤا سیئنه سیئنه مثلها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 34 - 7

7- عدل الهی در کیفر کافران ، مورد اقرار خود آنان ، در قیامت

ص: 571

أليس هذا بالحقِّ قالوا بلى وربِّنا

«هذا» اشاره به عذاب کافران است و مصداق بارز «حقّ» در زمینه مجازات، «عدل» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 31 - 9

9 - جزای عادلانه به بدکرداران و پاداش برتر و افزون بر استحقاق به نیکوکاران ، عملی ارزشمند و خداپسندانه

ليجزى الذين أسـوا بما عملوا ويجزى الذين أحسنوا بالحسنى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 49 - 3

3 - مجازات های سخت مجرمان در قیامت ، براساس محاسبه و سنجشی عادلانه و به دور از گزاف و ظلم است .

يوم يسحبون . . . إنا كلُّ شيء خلقناه بقدر

با توجه به ارتباط این آیه با آیه قبل - که در زمینه مجازات سخت مجرمان در قیامت است - برداشت یاد شده به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 13 - 4

4 - در دیدگاه مؤمنان جن ، ایمان آورندگان به ربوبیت خدای یکتا ، از نقصان حق خویش و یا ستم شدن در مجازات ، بیم نداشته و در امان اند .

فمن يؤمن برّبه فلا يخاف بخسًا ولا رهقًا

«رَهَق» در معانی «سفاهت»، «گناه»، «کذب» و «ظلم» به کار می رود؛ ولی در این آیه معنای اخیر مراد است.

عدالت در کیفر اخروی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 4 - 12

12 - کیفر و پاداش الهی در قیامت ، بر پایه قسط و عدل است

ثم يعيده ليجزى . . . بالقسط

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 27 - 2

2 - خداوند در قیامت ، در کیفر دادن بدکاران به عدل و در پاداش دادن به نیکوکاران به فضل ، رفتار خواهد کرد .

للذين أحسنوا الحسنى وزيادة .. . والذين كسبوا السيئات جزاء سيئه بمثلها

تعبیر «الحسنى» و «زیاده» - در مورد پاداش نیکوکاران - بیانگر فضل و عبارت «جزاء سيئه بمثلها» - در مورد کیفر بدکاران - بیانگر عدالت و نفی ظلم است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 572

3 - کیفر های الهی در روز رستاخیز ، بر پایه حق و عدل و به دور از هر شایبه ظلم و بی دادگری

یومئذ یوقیهم الله دینهم الحق

«الحق» در جمله «دینهم الحق» صفت برای «دین» است؛ یعنی، جزای عادلانه و به حق.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 84 - 5

5 - هر عمل نیک در جهان آخرت ، دارای پاداش افزون و هر عمل بد دارای کیفر متناسب با آن خواهد بود .

من جاء بالحسنة . . . و من جاء بالسئنة

«ال» در «الحسنة» و «السئنة» برای جنس و مفید استغراق است. بنابراین «من جاء بالحسنة»؛ یعنی، «هر کس هر عمل نیک بیاورد» و «من

جاء بالسئنة»؛ یعنی، هر کس هر عمل بد بیاورد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 70 - 1

1 - هرکس جزای اعمال خویش را در قیامت به طور کامل و بی کم و کاست ، دریافت خواهد کرد .

و وقّیت کلّ نفس ما عملت

«توفیه» (مصدر «وقّیت») به معنای دادن کامل و بی کم و کاست چیزی است.

82- عدالت در گواهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 8 - 23، 5، 6، 4

4 - لزوم رعایت قسط و عدالت به هنگام ادای شهادت

کونوا قومین لله شهداء بالقسط

5 - شهادت به قسط ، در گرو عادت آدمی به انجام اعمال برای خداوند است .

کونوا قومین لله شهداء بالقسط

تقدیم ذکری «قومین» بر «شهداء» اشاره به این حقیقت دارد که شهادت به قسط، متفرع بر قیام لله است.

6- شهادت به قسط و تلاش در جهت برپایی عدالت، باید برای جلب رضایت خداوند باشد. *

کونوا قومین لله شهداء بالقسط

در برداشت فوق کلمه «لله» برای «شهداء»، به قرینه «قومین لله»، در تقدیر گرفته شده است.

23- اعتقاد به آگاهی خدا از اعمال انسان، زمینه قیام برای خدا، شهادت به قسط، اجرای عدالت و تحصیل تقواست.

کونوا قومین لله شهداء بالقسط . . . و اتقوا الله إنَّ الله خبير بما تعملون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 9 - 4

4- قیام برای خدا، شهادت به قسط و اجرای عدالت، از مصادیق عمل صالح

ص: 573

كونوا قومين لله شهداء بالقسط . . . و عملوا الصلحت

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

4 - مائده - 5 - 95 - 5,6

5 - نظر و گواهی دو مرد مسلمان عادل ، مرجع تشخیص همسانی صید با جریمه و كفاره آن

یحکم به ذوا عدل منکم

ضمیر در «به» به «مثل» بر می گردد از کلمه «ذوا» که تثنیه ذواست مرد بودن و دو نفر بودن به دست می آید و از «منکم» مسلمان بودن آنها معلوم می شود.

6 - اعتبار نظر و گواهی دو مرد مسلمان و عادل در تعیین موضوعات

یحکم به ذوا عدل منکم

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

4 - مائده - 5 - 106 - 2,4

2 - ابراز وصیت در حضور دو مرد مسلمان عادل ، توصیه ای از جانب خداوند به هر فرد مسلمان

یایها الذین ءامنوا شهده بینکم . . . حین الوصیه اثنان ذوا عدل منکم

4 - شهادت دو مرد مسلمان عادل ، طریقی برای اثبات وصیت و حدود آن

شهده بینکم . . . حین الوصیه اثنان ذوا عدل منکم

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

4 - مائده - 5 - 107 - 8

8 - شاهدان جایگزین در امر وصیت باید در سوگند خویش بیان دارند که هرگز با شهادتشان ستمی را روا نداشته اند .

فیقسمان بالله . . . ما اعتدینا

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

4 - مائده - 5 - 108 - 1

1 - قوانین و شرایط شهادت بر وصیت (عادل بودن شاهدان ، ضمیمه قسم در موارد شک و . . .) بهترین قوانین و شرایط برای تحقق شهادت ها به درستی و راستی

ذلک ادنی ان یأتوا بالشهده علی وجهها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 152 - 13

13 - انسان باید به هنگام سخن گفتن (شهادت دادن، داوری کردن و . . .) به عدالت سخن گوید.

و إذا قلتم فاعدلوا

جمله «و لو کان ذاقربی» می تواند بیانگر این باشد که مراد از سخن در اینجا سخنی است که زمینه نفع و ضرر را برای خود و یا دیگران در بر داشته باشد؛ مانند شهادت، داوری و . . .

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 574

12 - پذیرش شهادت شاهد ، مشروط به عادل بودن او است .

والذین یرمون المحصنت ... و لاتقبلوا لهم شهده أبداً و أولئک هم الفسقون

83- عدالت در مجازات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 40 - 16

16- لزوم پرهیز از ملاحظه نسب و حسب انسان ها در اجرای کیفر ها و مجازات های مطرح شده در دین

و أهلک إلا من سبق علیه القول

بیان این بخش از داستان نوح(ع) (احمل فیها.. أهلک إلا- من سبق علیه القول) رساننده این پیام است که: نباید به خاطر خویشی خطاکاران حتی با افراد برجسته ای چون پیامبران ، از کیفر آنان چشم پوشید.

84- عدالت در مزد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 15 - 10

10- لزوم پرداخت دستمزد و ثمره کار افراد ، بدون هیچ کم و کاست

نوفّ إلیهم أعمالهم و هم فیها لایبخسون

جمله حالیه «و هم فیها لایبخسون» بیانگر علت التزام خداوند بر اعطای کامل ثمره کارها و تلاشهاست؛ یعنی ، چون روا نیست که در اعطای حق دیگران کم و کاست شود ، خداوند نتیجه اعمال انسانها را به طور کامل به آنها ادا می کند.

85- عدالت در معامله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 152 - 12، 11

11 - مراعات کردن عدالت در مبادلات و انتخاب سودمندترین روش برای تصرف در اموال آنها بیش از توان متعارف واجب نیست.

إلا بالتی هی أحسن .. و أوفوا الکیل ... لانکلف نفسا إلا وسعها

بیان این حقیقت که «خداوند انسان را بیش از توانش تکلیف نمی کند» پس از فرمانهای یاد شده، اشاره به این دارد که مکلفان برای رعایت آن فرمانها لازم نیست خود را به مشقت اندازند. چرا که انجام تکلیف تا حد قدرت متعارف فرض است و نه بیش از آن.

12 - تجاوز نکردن به اموال یتیمان و رعایت عدالت در مبادلات از تکالیفی است که انسانها بر انجام آن توانا هستند. *

و لا تقربوا مال الیتیم . . و أوفوا الکیل و المیزان بالقسط لانکلف نفسا إلا وسعها

برخی بر آنند که هدف از جمله «لا تکلف . . .» تذکر این معناست که فرمانهای یاد شده در حد توان انسانهاست تا مبادا به

ص: 575

گمان اینکه این اوامر مشقتبار و طاقت شکن است، از پذیرش آنها سرباز زنند.

20 - ضایع نساختن اموال یتیمان، عدالت در داد و ستد، پرهیز از سخنان نابحق و پایبند بودن به پیمانهای الهی، از توصیه های خداوند به انسانها

و لا تقربوا مال الیتیم .. ذلکم وصیکم به

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 153 - 2

2 - نیکی به پدر و مادر، عدالت در داد و ستد، پایبند بودن به پیمانهای الهی و به عدل سخن گفتن، راهی است راست برای حرکت به سوی خدا.

و بالولدین إحساناً .. و أن هذا صرطی مستقیماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 85 - 22

22 - دعوت مردم به سلامت اقتصادی و رعایت عدالت در خرید و فروش، از مهمترین رسالت های شعیب برای قوم خویش پس از دعوت به توحید

يقوم اعدوا الله .. فأوفوا الكيل و الميزان و لا تبخسوا الناس أشياءهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 90 - 4

4 - گرایش به توحید و رعایت عدل در خرید و فروش و امور اقتصادی، مایه خسارت در دیدگاه اشراف کفرپیشه قوم مدین

لئن اتبعتم شعیباً إنکم إذا لخسرون

برداشت فوق با توجه به آیه 85، که بیانگر پیامهای شعیب است، به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 9 - 1

1 - فرمان الهی به رعایت کامل عدل در سنجش اشیا به هنگام داد و ستد

وَأَقِيمُوا الْوِزْنَ بِالْقِسْطِ

تعبیر «أَقِيمُوا الْوِزْنَ بِالْقِسْطِ» دلالت بر لزوم رعایت کامل و همه جانبه عدل در داد و ستد اشیا دارد.

86- عدالت در مقابله به مثل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 194 - 14

14 - رعایت تقوا در جنگ و حفظ عدالت در مقابله به مثل ، موجب جلب حمایت و امداد های الهی است .

و اتقوا الله و اعلموا أن الله مع المتقين

ص: 576

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 126 - 1,2

1- لزوم رعایت عدالت و انصاف ، در مقابله به مثل با دشمنان

و إن عاقبتهم فعاقبوا بمثل ما عوقبتم به

2- لزوم رعایت تساوی همه جانبه در قصاص و مقابله به مثل

و إن عاقبتهم فعاقبوا بمثل ما عوقبتم به

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 128 - 3

3- رعایت عدالت در مقابله به مثل و یا گذشت از آن ، نشانه تقوایبشگی و احسان و موجب جلب حمایت خداوند است .

و إن عاقبتهم فعاقبوا بمثل ما عوقبتم به و لئن صبرتم ... إن الله مع الذين اتقوا و

87- عدالت در نظام کیفری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 22 - 4

4- همانندی و یک سانی مجازات و کیفر زنان و مردان مشرک و کافر در قیامت

احشروا الذين ظلموا و أزوجهم

برداشت یاد شده از آن جا است که اختصاص به ذکر یافتن «ازواج» (همسران)، می تواند برای از بین بردن این توهم باشد که زنان مشرک و کافر از کیفر الهی معاف اند.

88- عدالت در نفقه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 3 - 13

13 - جواز تعدد همسران ، مشروط به رعایت عدالت در نفقه آنها

فان خفتم ألا تعدلوا فواحدہ

امام صادق (ع) درباره «فان خفتم ألا تعدلوا» در آیه فوق فرمود: یعنی فی النفقہ.

کافی، ج 5، ص 363، ح 1؛ نورالثقلین، ج 1، ص 439، ح 36.

89- عدالت رهبری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقرہ - 2 - 124 - 22

ص: 577

22 - ایمان و عدالت ، از شرایط احراز مقام امامت و رهبری است .

لاینال عهدی الظلمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 35 - 9

9- « عن الصادق (ع) فی قول الله جلّوعزّ: «... ووزنوا بالقسطاس المستقیم» قال: «... أمّا القسطاس المستقیم فهو الإمام و هو العدل من الخلق أجمعین و هو حکم الأئمه...»

از امام صادق(ع) درباره سخن خدای جلّوعزّ «... ووزنوا بالقسطاس المستقیم» روایت شده است که فرمود: «... اما قسطاس مستقیم مقصود امام است و او مظهر عدل در میان همه خلق می باشد و قضاوت ائمه بر آن اساس است...».

90- عدالت سلیمان (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 18 - 7

7 - آگاهی مورچه به مقام معنوی و عدالت سلیمان

لا یحطمنکم سلیمین و جنوده و هم لایشعرون

تعبیر «و هم لایشعرون» بیانگر این نکته است که آن مورچه می دانست که سلیمان در صورت توجه، نخواهد گذاشت که مورچگان مورد ستم قرار گیرند و پایمال شوند.

91- عدالت عزیز مصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 28 - 13

13- عدالت و انصاف عزیز مصر ، در قضاوت و ابلاغ نظر خویش در ماجرای یوسف (ع) و زلیخا

فلما رءا قمیصه... قال إنه من کیدکنّ إن کیدکنّ عظیم

92- عدالت غیر مسلمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - امکان عدالت در افراد غير مسلمان

ذوا عدل منكم

برداشت فوق بر اين اساس است كه قيد «منكم» قيدي احترازي باشد.

ص: 578

93- عدالت قاضی قصه یوسف (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 27 - 3

3- داور ماجرای یوسف (ع) و زلیخا، شخصی فرزانه، کاردان و عادل بود.

و شهد شاهد... و هو من الصدقین

پی بردن به حقیقت ماجرا با نحوه پارگی پیراهن، دلالت بر هوشیاری و کاردانی داور دارد، و از آن جایی که حق را، علی رغم خویشی با زلیخا کتمان نکرد، عدالت و حق پویی او به خوبی روشن می شود.

94- عدالت گواهان طلاق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 65 - 2 - 8

8 - برخورد شایسته با زنان مطلقه، ادای حق آنان و انتخاب دو شاهد عادل بر امر طلاق یا رجوع، از موعظه های الهی به مردان و زنان مؤمن

لاتخرجنهنّ من بیوتهنّ... و أقیموا الشّهده لله ذلکم یوعظ به

«ذلک» اشاره به مجموعه رهنموهای الهی در دو آیه این سوره است.

95- عدالت محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 50 - 6,9

6 - منافقان صدر اسلام، با علم به این که احکام و فرمان های خدا و رسول او، به دور از ظلم و احجاف بود، به آنها تن در نمی دادند.

أم یخافون أن یحیف الله علیهم ورسوله

برداشت یاد شده، مبتنی بر این است که «بل» در «بل أولئک..» برای اضرار ابطالی باشد؛ یعنی، منافقان این گونه نبودند که گمان کنند که خدا و رسول او، به آنان ظلم می کنند؛ بلکه می دانستند که خدا و رسولش، عادلانه حکم می کنند.

9 - خدا و رسول او، در داوری و حکمشان به احدی، حتی منافقان، ستم روا نمی دارند.

أَمْ يَخَافُونَ أَنْ يَحِيفَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَرَسُولَهُ بَلْ أُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 51 - 12

12 - همسران پیامبر ، به موضع و تصمیم عادلانه آن حضرت درباره تأخیر و تقدیم همخوابگی با هر یک از آنان ، اطمینان خاطر داشتند .

ذَلِكْ أَدْنَىٰ أَنْ تَقْرَءَ أَعْيُنُهُنَّ وَلَا يَحْزَنَّ وَيَرْضَيْنَ بِمَا آتَتْهُنَّ كُلَّهنَّ

از این که خداوند، در فلسفه واگذاری اختیار تصمیم گیری در همخوابگی با همسران و یارد و قبول زنانی که خود را به آن حضرت هبه می کنند، به پیامبر (صلی الله علیه و آله) گفته است: «چنین حقی، به خاطر جلب رضایت همسران است» حکایت می کند که

ص: 579

آنان، پیامبر(صلی الله علیه و آله) را در تصمیم و موضع گیری اش در قبال آنان، عادل می دانسته اند.

96- عدالت مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 24 - 6

6- تنها، مؤمنان نیکوکار از ظلم در حق شریکان و معاشرین خود پرهیز می کنند .

وإنّ كثيراً من الخطاء لیبغی بعضهم علی بعض إلاّ الذین ءامنوا و عملوا الصلحت

97- عدالت یوسف(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 59 - 6,8,9

6- یوسف (ع) سهمیه و جیره افراد را همواره عادلانه و بدون کمترین نقصی به آنان پرداخت می کرد .

ألا ترون أنى أوفى الكیل

کیل (پیمانانه کردن) مصدر است و در آیه شریفه، به معنای اسم مفعول (مکیل) می باشد و مراد از آن آذوقه و غلات است. «ایفاء» (مصدر اوفی) به معنای پرداختن به طور کامل و بدون نقص و کاستی است. آوردن فعل مضارع (اوفی) به جای فعل ماضی «وفیت» اشاره به روش مستمر یوسف(ع) در ایفای کیل دارد.

8- یوسف (ع) از برادرانش به نیکی پذیرایی کرد و سهمیه ایشان را از خوار و بار به طور کامل پرداخت نمود .

ألا ترون أنى أوفى الكیل و أنا خیر المنزلین

9- یوسف (ع) با توجه دادن برادرانش به عدالت خویش در معامله و پذیرایی نیکویش از مهمانان، آنان را به آوردن بنیامین ترغیب کرد .

اتتونی بأخ لکم من أیکم ألا ترون أنى أوفى الكیل و أنا خیر المنزلین

جمله «ألا- ترون . . .» (آیا ملاحظه نمی کنید که...) پس از «اتتونی بأخ لکم» بیانگر هدف یوسف(ع) (ترغیب به آوردن بنیامین) از توجه دادن برادرانش به مهمان نوازی و عدالتش در معامله است.

98- عمومیت عدالت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - تساوی پیامبر (صلی الله علیه و آله) با دیگر مردمان در برابر قانون الهی و در پیشگاه عدل خداوند در قیامت

إِنِّي أَخَافُ أَنْ عَصَيْتَ رَبِّيَ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ

ص: 580

99- عوامل عدالت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 254 - 14

14 - انفاق ، از عوامل بسط عدالت

انفقوا .. و الكافرون هم الظالمون

چون ترک انفاق ظلم است ؛ پس انفاق عاملی است در جهت رفع ظلم (ایجاد عدالت).

100- قضاوت عدالت پیشگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 181 - 4

4 - عدالت پیشگان همواره حق را میزان قضاوت های خویش قرار داده و بر اساس آن داوری می کنند .

و به يعدلون

«به» متعلق به «يعدلون» و «باء» در آن برای استعانت است.

101- کافران و عدالت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 1 - 14

14 - عن أبي ابراهيم قال: .. «ثم الذين كفروا بربهم يعدلون» قال: يعدلون بين الظلمات والنور وبين الجور والعدل.

امام کاظم (ع) درباره آیه «ثم الذين كفروا بربهم يعدلون» فرمود: (کافرانی که برای خدا انباز می گیرند)، ظلمت و نور و ظلم و عدل را برابر قرار می دهند.

102- مبارزه برای عدالت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 21 - 14، 12

12 - وجود عدالتخواهانی در امت های گذشته ، که در راه عدالت از جان گذشتند .

و يقتلون الذين يأمرون بالقسط

14 - خطر کشته شدن در راه عدالتخواهی ، مانع از جواز امر به معروف و مبارزه با منکر نیست .

و يقتلون الذين يأمرون بالقسط

زیرا لحن آیه، ستایش و مدح نسبت به کشته شدگانی است که امرکنندگان به معروف در مسیر عدالتخواهی هستند.

ص: 581

103- محدوده عدالت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 135 - 3

3 - اسلام ، خواهان اجرای عدالت در تمام ابعاد زندگی است .

يأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا كُونُوا قَوْمِينَ بِالْقِسْطِ

حذف متعلق قسط، دلالت بر تعمیم و شمول دارد، یعنی باید در تمامی صحنه ها عدالت رعایت شود.

104- مفهوم عدالت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 90 - 22

22- « قال على (ع) في قوله تعالى : « إن الله يأمر بالعدل والإحسان » العدل : الإنصاف والإحسان : التفضل ;

از حضرت علی(ع) روایت شده است که درباره سخن خدا «إن الله يأمر بالعدل والإحسان» فرمود: عدل به معنای انصاف و احسان به معنای تفضل است».

105- ملاک عدالت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 60 - 19

19 - پرداخت مزد کار ها به کمتر از مقدار استحقاق ، ستمکاری است .

يُوفِ إِلَيْكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تَظْلَمُونَ

«توفیه» مصدر «یوف» به معنای پرداخت کامل و تمام است و جمله «أَنْتُمْ لَا تَظْلَمُونَ» حال برای ضمیر در «إِلَيْكُمْ» است. مفهوم این دو جمله همان است که در برداشت فوق آمده است.

106- منافقان و عدالت محمد(صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 58 - 2

2 - تشکیک منافقان در عدالت پیامبر (صلی الله علیه و آله)

و منهم من یلمزک فی الصدقت

عیب جوئی و انتقاد منافقان از پیامبر (صلی الله علیه و آله) در مورد صدقات، به معنای زیر سؤال بردن عدالت پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) است.

ص: 582

107- منشأ عدالت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 18 - 13

13 - اقتدار و حکمت الهی ، اساس قسط و عدل اوست .

قائماً بالقسط لا اله الا هو العزيز الحكيم

108- منشأ عدالت اجتماعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 32 - 13

13 - حفظ سلامت و تعادل اجتماعی ، در پرتو به کارگیری توانایی ها و استعداد های مختلف نیرو های انسانی

نحن قسمنا بينهم .. ليتخذ بعضهم بعضاً سخرياً

از حکمت الهی و برتری خداوند در برنامه ریزی - که به طور غیر مستقیم از آیه استفاده می شود - می توان مطلب بالا را نتیجه گرفت.

109- منشأ غفلت از عدالت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جاثیه - 45 - 23 - 5

5 - هواپرستی مایه پوچ انگاشتن نظام هستی و نادیده گرفتن عدل الهی

و خلق الله .. بالحق و لتجزى ... و هم لا يظلمون . أفرأيت من اتخذ إلهه هويه

خداوند پس از بیان هدفمندی هستی و عدل حاکم بر نظام مجازات با تعبیر «أفرأيت من اتخذ إلهه هواه» در حقیقت تقابل میان هواپرستی و باور به هدفمندی هستی و عدل الهی را یاد آور شده است.

110- موارد عدالت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 29 - 9

9- انقطاع کامل از غیر خدا و پایبندی خالصانه به دین، از مصادیق قسط در عبادت و پرستش

قل أمر ربی بالقسط و اقیموا وجوهکم عند کل مسجد و ادعوه مخلصین له الدین

111- موارد نقض عدالت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 583

20 - مقدم داشتن مصالح خویش ، والدین و بستگان بر شهادت به حق ، هواپرستی و عدالت شکنی است .

کنونا قومین بالقسط شهداء لله و لو علی أنفسکم .. فلا تتبعوا الهوی

112- موانع عدالت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 135 - 18

18 - پیروی از هوا و هوس مانع اجرای عدالت

فلا تتبعوا الهوی ان تعدلوا

نهی خداوند از تبعیت هوای نفس در پی فرمان به اقامه عدل، می رساند که هوای نفس از بارزترین موانع عدالتخواهی است و خداوند، با صراحت بدان هشدار داده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 8 - 8

8 - دشمنی و کینه با یک گروه ، نباید مانع اجرای عدالت نسبت به آنان گردد .

و لایجر منکم شنئان قوم علی الا تعدلوا

در برداشت فوق مصدر (شنئان) اضافه به مفعول (قوم) گرفته شده و فاعل آن حذف شده است. یعنی شنئانکم لقوم.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 133 - 7

7 - نیازمندی و قساوت دو عامل گرایش به ظلم و رعایت نکردن عدل است.

لکل درجت مما عملوا .. وربک الغنی ذو الرحمه

ذکر دو صفت غنا و رحمت، پس از بیان عدم ظلم خداوند در پاداش بندگان، بیانگر این است که ظلم برخاسته از نیاز و یا شقاوت و قساوت است که در مورد خدا این دو منتفی است.

113- موانع عدالت اجتماعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 135 - 22,23

22 - خودخواهی ، وابستگی فامیلی و ملاحظه فقر و غنای افراد ، ریشه بسیاری از بی عدالتی ها و شهادت های نابحق و تهدیدی برای عدالت اجتماعی است .

كونوا .. شهداء لله و لو على أنفسكم او الولدين و الاقربین

23 - شانه خالی کردن از اجرای عدالت اجتماعی ، نشأت گرفته از هوا های نفسانی است .

كونوا قومين بالقسط شهداء لله .. فلا تتبعوا الهوى ان تعدلوا

ص: 584

114- موجبات عدالت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 135 - 5

5- اجرای عدالت و شهادت به حق ، مقتضای ایمان است .

يأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا كُونُوا قَوْمِينَ بِالْقِسْطِ شُهَدَاءَ لِلّٰهِ

115- ناپسندی شک در عدالت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 10 - 4

4- ناروا بودن تردید در عدالت خداوند نسبت به انسان ها

وَأَنَّ اللّٰهَ لَيْسَ بِظَلَمٍ-مَّ لِلْعَبِيدِ

این عبارت از آیه، مؤکد به دو تأکید است: «أَنَّ» و «بَاء» زاید. بنابراین معنای آن چنین می شود: خدا به بندگانش ستم نمی کند و هیچ کس نباید در این تردید کند.

116- نشانه های عدالت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 49 - 20

20- برپایی قیامت و نظام های آن ، جلوه ای از عدالت خداوند است .

ووضع الكتب . . . ولا يظلم ربك أحداً

سخن از مبرّا بودن خداوند از ظلم، پس از ذکر آیات مربوط به قیامت، می تواند این نکته را نیز افاده کند که این نظام و صحنه ها، از آن رو است که خداوند، به هیچ کس، ظلم و ستمی را روا نمی دارد و برای برقراری عدالت، قیامت و صحنه های آن را برپا کرده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 62 - 9

9- تکالیف آسان و در حد توان ، نمودی از مبرّا بودن نظام تشریح الهی از هرگونه ظلم

و لَانْكَلَّفْ نَفْسًا اِلَّا وَسْعَهَا .. وَ هُمْ لَا يَظْلَمُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 209 - 5

5- اتمام حجت الهی بر جوامع کافر پیش از نابودی آنان ، جلوه ای از عدالت خداوند است .

و ما اهلکنا من قریه .. و ما کنا ظلمین

ص: 585

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 35 - 10

10- اعطای پاداش کامل به مؤمنان جهادگر ، نمودی از امداد و عدل الهی درباره ایشان

و لن یترکم أعملکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 41 - 4

4 - مجازات انسان با عملکرد تجسم یافته خویش ، تجلی عدالت الهی در نظام جزا

وَأَنَّ سَعِيه . . . ثُمَّ يَجْزِيه الْجَزَاء الْأَوْفَى

با توجه به این که ضمیر مفعولی در «یجزاه» به «سعی» بازمی گردد، می توان استفاده کرد که عادلانه بودن نظام مجازات الهی، نتیجه آن است که کیفر و پاداش در قیامت، چیزی جز عمل خود انسان نیست.

117- نقش عدالت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 17 - 10

10 - « عن عبدالرحمن بن الحجاج عن أبي ابراهيم (ع) في قول الله عزَّوجلَّ « يحيى الأرض بعد موتها » قال : ليس يحييها بالمطر و لكن يبعث الله رجلاً فيحيون العدل فتحى الأرض لإحياء العدل . . . » ;

عبدالرحمان بن حجاج از امام کاظم (ع) درباره سخن خداوند عزوجل «يحيى الأرض بعد موتها» روایت نموده است: این احیای زمین به بارش باران نیست؛ بلکه خداوند مردانی را مبعوث می کند که عدالت را در زمین احیا کنند. پس زمین به احیای عدالت احیا می شود...».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 25 - 13

13 - دین و عدالت ، مایه قوام و سلامت جامعه است .

و أنزلنا معهم الكتب و الميزان ليقوم الناس بالقسط

118- نقش عدالت اقتصادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 25 - 12

12 - نقش بنیادین عدالت اقتصادی در قوام، سلامت و بالندگی جامعه

و أنزلنا معهم . . . و المیزان ليقوم الناس بالقسط

«قسط» به معنای عدل است و مراد از آن - به قرینه «المیزان» - عدالت در روابط و مناسبات اقتصادی است.

ص: 586

119- {عدالت پیشگان}

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 181 - 1

1 - گروهی از انسان ها و جنیان ، هدایتگر و عدالت پیشه اند .

و ممن خلقنا أمه يهدون بالحق و به يعدلون

برداشت فوق از ظاهر آیه - که حکایت از وجود چنین افرادی در میان انسانها و جنیان دارد - استفاده شده است، بر این مبنا و با توجه به اینکه هدایتگران ملازم حق دانسته شده اند، معلوم می شود مقصود هدایتگرانی هستند که از جانب خداوند برای هدایت مردم برگزیده شده اند. قابل ذکر است که مراد از «ممن خلقنا» به قرینه آیه 179 انسانها و جنیان است.

120- قضاوت عدالت پیشگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 181 - 4

4 - عدالت پیشگان همواره حق را میزان قضاوت های خویش قرار داده و بر اساس آن داوری می کنند .

و به يعدلون

«به» متعلق به «يعدلون» و «باء» در آن برای استعانت است.

عدالتخواهان

121- خدمات عدالتخواهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 21 - 19

19 - تأمین سعادت جامعه در پرتو ایمان ، خدمات انبیا و تلاش عدالتخواهان است .

انّ الذّین یکفرون .. فبشرهم بعذاب الیم

نبود ایمان، انبیا و مصلحان در جوامع موجب رنج و بدبختی است، معلوم می شود وجود آنها زمینه ساز سعادت خواهد بود.

122- عدالتخواهان در تاریخ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 21 - 12

12 - وجود عدالتخواهانی در امت های گذشته ، که در راه عدالت از جان گذشتند .

و یقتلون الذین یأمرون بالقسط

ص: 587

123- فضایل عدالتخواهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 42 - 18,19,21

18 - خداوند ، دوستدار عدالت پیشگان

إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسَطِينَ

19 - تنها عدالت پیشگان شایسته مهر و محبت هستند .

إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسَطِينَ

21 - توجه به خشنودی خداوند از عدالت پیشگان ، بر انگیزاننده داوران به رعایت قسط و عدل

فاحكم بينهم بالقسط إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسَطِينَ

124- قتل عدالتخواهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 21 -

3,4,5,6,7,10,11,13,16

3 - کفر به آیات الهی ، منشأ قتل انبیا و عدالتخواهان

انّ الذين يكفرون . . . و يقتلون النّبیین . . . و يقتلون الذين يأمرون بالقسط

4 - تهدید کافران از سوی خداوند ، نسبت به قتل پیامبران و مردمان عدالتخواه

انّ الذين يكفرون . . . و يقتلون النّبیین . . . فبشرهم بعذاب الیم

5 - وجود منکران آیات الهی ، قاتلان پیامبران و عدالتخواهان ، در میان اهل کتاب و مشرکان

قل للذين اتوا الكتاب و الامّیین . . . انّ الذين يكفرون بايات الله و يقتلون الن

6 - همسانی گناه کفر به آیات الهی ، با قتل انبیا و مردمان عدالتخواه

انّ الذين يكفرون . . . و يقتلون النّبیین . . . و يقتلون

همسانی گناه، از همگون بودن کيفر، استفاده شده است.

7 - همسانی سرنوشت شوم کافران ، با قاتلان پیامبران و عدالتخواهان

انّ الذين يكفرون .. فيشرهم بعذاب اليم

10 - کافران با توجیه و تظاهر به حقّ ، انبیای الهی و عدالتخواهان را به قتل می رساندند .

انّ الذين يكفرون .. و يقتلون النّبيّين بغير حق و يقتلون الذين يأمرون بالقسط

تأکید و تصریح به «بغير حق»، بیانگر توجیه و حق نمایی کافران است.

11 - بسیاری از پیامبران و عدالتخواهان ، به دست کافران به قتل رسیدند .

انّ الذين يكفرون .. و يقتلون النّبيّين بغير حق و يقتلون الذين يأمرون بالقسط

13 - شدت غضب خداوند ، از کشتن انبیا و عدالتخواهان *

و يقتلون النّبيّين بغير حق و يقتلون الذين يأمرون بالقسط

بنظر می رسد تکرار کلمه «يقتلون» برای بیان مبعوضیّت قتل باشد.

16 - کشتن انبیای الهی و عدالتخواهان ، موجب گرفتاری جامعه به مشکلات توانفرساست .

و يقتلون التَّيِّبِينَ بِغَيْرِ حَقِّ . . . فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابِ الِئِمِّ

بنابراینکه «فبشِّرْهم بعذاب الِئِمِّ»، نظر به مشکلات دنیوی و اخروی داشته باشد؛ به قرینه آیه بعد که می فرماید: «حَبَطَتِ اَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَ الْآخِرَةِ».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 22 - 10، 4، 2، 1

1 - حَبَطَ وَ تَبَاهَى اَعْمَالُ كَافِرَانٍ وَ قَاتِلَانِ رِئِمْبِرَانٍ وَ عَدَالْتِخَوَاهَانِ ، در دنیا و آخرت

انّ الذین یکفرون . . . اولئک الذین حبطت اَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَ الْآخِرَةِ

2 - کفر و کشتن پیامبران و عدالتخواهان ، گناه بزرگی است که همه اعمال نیک را می زداید و تباه می کند .

انّ الذین یکفرون . . . اولئک الذین حبطت اَعْمَالُهُمْ

4 - اعمال کافران ، قاتلان انبیا و قاتلان عدالتخواهان ، فاقد اعتبار و ارزش اجتماعی *

انّ الذین یکفرون . . . حبطت اَعْمَالُهُمْ

به نظر می رسد حبط عمل در دنیا، به معنای عدم اعتبار آن اعمال و نتایجش باشد.

10 - کفر ، و نیز قتل انبیا و عدالتخواهان ، عامل محرومیت از یاری شفاعت کنندگان

انّ الذین یکفرون . . . وَ مَا لَهُمْ مِنْ نَاصِرِينَ

به نظر می رسد جمله «و ما لهم من ناصرین»، وجود یاری دهندگانی (شافعین) را برای جبران برخی اعمال فرض کرده است؛ و لیکن شامل اشخاص مذکور در آیه نمی گردد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 23 - 9

9 - پیامبران و عدالتخواهانی که به دست کافران کشته شدند ، خواهان حاکمیت کتب آسمانی بودند . *

يُدْعُونَ اِلَى كِتَابِ اللّٰهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ

بنابراینکه فاعل محذوف «یدعون»، همان کشته شدگان مذکور در آیه قبل باشند؛ یعنی: یدعوهُم المقتولون الی کتاب اللّٰه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 25 - 1

1 - تهدید اهل کتاب از سوی خداوند ، به لحاظ کفرشان به آیات الهی ، قتل پیامبران و عدالتخواهان و افترایشان در دین

قالوا لن تمسنا النار . . . فكيف اذا جمعناهم

125- کيف قتل عدالتخواهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 22 - 8،9

8 - کافران و قاتلان پیامبران و عدالتخواهان ، هیچگونه یاور و شفيعی در برابر اراده خداوند نسبت به حبط اعمال خود ندارند .

انّ الذين يكفرون . . . حبطت اعمالهم ... و ما لهم من ناصرين

9 - کافران و قاتلان انبیا و عدالتخواهان ، راه نجاتی ندارند .

ص: 589

انّ الذين يكفرون . . . و ما لهم من ناصرين

126- محبوبیت عدالتخواهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 9 - 14

14 - خداوند ، دوستدار انصاف پیشگامانِ عدالت خواه

إنّ الله يحبّ المقسطين

127- مقام عدالتخواهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 21 - 17، 15

15 - عدالتخواهان جانباخته در طریق عدل ، رتبه ای پس از پیامبران را دارا هستند .

و يقتلون النّیین بغیر حق و يقتلون الذین یأمرون بالقسط من الناس فیشرهم بعذاب ال

بیان یک گونه عذاب برای قاتلین انبیا و عدالتخواهان، دلالت بر نزدیکی رتبه عدالتخواهان با انبیا دارد. و تقدیم انبیا بر عدالتخواهان حاکی از فضیلت افزونتر آنان است.

17 - ارجمندی عدالتخواهی و عدالتخواهان ، نزد خداوند

و يقتلون النّیین . . . و يقتلون الذین یأمرون بالقسط

مستفاد از ذکر عدالتخواهان در پی ذکر انبیای الهی و تهدید قاتلان آنان به عذاب دردناک.

128- نجات عدالتخواهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 135 - 10

10- تنها پیروان راه اعتدال و هدایت یافتگان به حقیقت ، از عذاب رهایی خواهند یافت .

و لو أنّ أهلکنهم بعذاب . . . فستعلمون من أصحاب الصرط السویّ و من اهتدی

129- آثار عدالتخواهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 135 - 6

6 - تحقق شهادت به حق در گرو داشتن ملکه عدالتخواهی

ص: 590

يأيتها الذين ءامنوا كونوا قومين بالقسط شهداء لله

برداشت فوق بر این اساس است که نظر اصلی آیه بر شهادت دادن به حق باشد، بنابراین اقامه قسط به منزله مقدمه ای برای رسیدن به شهادت به حق، خواهد بود. یعنی شهادت به حق در صورتی میسر است که ملکه قیام به قسط، در وجود آدمی ایجاد شده باشد.

130- آثار عدالتخواهی شعيب (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 186 - 5

5- پیام عدالت خواهی و حق جوئی شعيب (ع) ، مایه انکار رسالت وی از سوی مفسدان سودجوی آیکه

أوفوا الكيل . . . و لاتعتوا فی الأرض مفسدين ... و إن نظنك لمن الكذبين

131- ارزش عدالتخواهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 21 - 17، 15

15 - عدالتخواهان جانباخته در طریق عدل ، رتبه ای پس از پیامبران را دارا هستند .

و يقتلون التَّيِّبِينَ بغير حق و يقتلون الذين يأمرون بالقسط من الناس فبشرهم بعذاب ال

بیان یک گونه عذاب برای قاتلین انبیا و عدالتخواهان، دلالت بر نزدیکی رتبه عدالتخواهان با انبیا دارد. و تقدیم انبیا بر عدالتخواهان حاکی از فضیلت افزونتر آنان است.

17 - ارجمندی عدالتخواهی و عدالتخواهان ، نزد خداوند

و يقتلون التَّيِّبِينَ . . . و يقتلون الذين يأمرون بالقسط

مستفاد از ذکر عدالتخواهان در پی ذکر انبیای الهی و تهدید قاتلان آنان به عذاب دردناک.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 76 - 13

13- انسان فاقد روحیه عدالت خواهی ، انسانی گنگ و بی ارزش در بینش الهی *

أحدهما أبکم . . . و من يأمر بالعدل

از تقابل «یامر بالعدل» با «أبکم» مطلب فوق استفاده می شود.

132- اهمیت عدالتخواهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 135 - 2

2 - عدالتخواهی ، باید منش همیشگی مؤمنان باشد .

ص: 591

يأيتها الذين ءامنوا كونوا قومين بالقسط

«قوم»، صيغه مبالغه از «قيام» است؛ يعنى برپا دارنده دايمي عدل و قسط در حد كمال و تمام.

133- تبليغ عدالتخواهي

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

13 - شعراء - 26 - 227 - 9

9- تبليغ ياد خدا، ارزش هاي عقيدتي و عملي و عدالت خواهی، اصیل ترین محتوای شعر ارزشی

و الشعراء يتبعهم الغاوان... إلا الذين ءامنوا... وانتصروا من بعد ما ظلموا

134- عدالتخواهي اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

16 - شوری - 42 - 40 - 9

9- قوانين جزايی اسلام، برخوردار از روح عدالت و تعادل

و جزؤا سيئه... و اصلح فأجره على الله

برداشت ياد شده با توجه به اين نکته است كه از يك سو به حقّ مظلوم توجه گشته و به او اجازه مقابله به مثل داده شده است. از سوي ديگر برای اصلاح خطاكار اصل عفو و اغماض مورد تمجيد قرار گرفته است.

135- عدالتخواهي انبيا

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

18 - حدید - 57 - 25 - 6

6- رسولان الهی، پیام آوران عدالت برای جوامع و ارائه دهندگان موازين و معيار هاي حق و باطل

و أنزلنا معهم الكتب و الميزان

«ميزان» اسم آلت و ابزار سنجش اشيا است. فرستادن ميزان از سوي خداوند، به معنای ارائه معيارها و ملاك ها، برای رعايت حق و عدل می باشد.

136- عدالتخواهي انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 90 - 18

18- عدل و احسان و بخشش به خویشاوندان ، از تمایلات فطری انسان

يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَاءِ ذِي الْقُرْبَىٰ . . . لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ

ص: 592

برداشت فوق بر این اساس است که خداوند امر به عدل و .. را مواعظی در جهت تذکر آدمیان می شمارد و در واژه «تذکر» این معنا نهفته است که: اصل گرایش به ارزشهای مذکور، در نهاد همگان موجود است و در صورت غفلت نیازمند یادآوری می باشد.

137- عدالتخواهی در شعر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 227 - 9

9- تبلیغ یاد خدا، ارزش های عقیدتی و عملی و عدالت خواهی، اصیل ترین محتوای شعر ارزشی

و الشعراء يتبعهم الغاوان... إلا الذين ءامنوا... و انتصروا من بعد ما ظلموا

138- عدالتخواهی محمد(صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 15 - 31

31- رعایت عدالت میان گروه های مختلف اهل کتاب، برنامه الهی پیامبر (صلی الله علیه و آله)

وَأْمُرْ لِأَعْدَلٍ بَيْنَكُمْ

برداشت یاد شده بر این پایه است که مخاطبان پیامبر(صلی الله علیه و آله) اهل کتاب باشند.

139- عدالتخواهی مسلمانان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 14 - 5

5- عدالت خواهی و حق طلبی، از اوصاف مسلمانان و پیروقرآن و ظلم و انحراف از مسیر حق، از اوصاف کافران

وَأَنَا مِّنَ الْمَسْلُومِينَ وَمِنَّا الْقَاسِطُونَ

با توجه به معنای «قَسْطٌ» (جور) و نیز تقابل «قاسطون» با «مسلمون»، مطلب یاد شده به دست می آید.

140- عوامل عدالتخواهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - یاد خدا و عدالت خواهی از بارزترین نمود های ایمان و عمل صالح

إلّا الذین ءامنوا و عملوا الصلحت و ذکروا اللّٰه کثیرًا و انتصروا من بعد ما ظلمو

ص: 593

1- احکام عِدَّة

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 228 - 1,2,3,4,7,9,13

1 - حرمت ازدواج زنان مطلقه قبل از به پایان رسیدن سه طهر (عِدَّة)

و المطلقات یتربصن بانفسهنّ ثلاثه قروء

بنابراینکه «قرء»، به معنای طهر باشد.

2 - عِدَّة به مدت سه طهر و یا سه حیض، مخصوص زنانی است که حیض می بینند.

و المطلقات یتربصن بانفسهنّ ثلاثه قروء

مفروض آیه، ظاهراً زنانی هستند که حائض می شوند؛ چون عِدَّة را سه طهر و یا سه حیض قرار داد؛ لذا این حکم شامل زنان صغیره، یائسه و نظایر آنها نخواهد بود.

3 - عِدَّة زنان مطلقه، سه حیض است.

و المطلقات یتربصن بانفسهنّ ثلاثه قروء

بنابراینکه «قرء»، به معنای حیض باشد.

4 - زنان مطلقه نباید به منظور کم و زیاد کردن مدّت عِدَّة خویش، جنین و یا حیض خود را کتمان کنند.

ولا یحلّ لهنّ ان یتکتمن ما خلق الله فی ارحامهنّ

کلمه «ما خلق» دارای مفهومی وسیع است که می تواند شامل هر نوع خلقی شود که تأثیر در مدّت عِدَّة دارد؛ همانند جنین، حیض و طهر.

7 - ادّعیای زنان در مورد بارداری، طهر و حیض خود، پذیرفته است.

ولا یحلّ لهنّ ان یتکتمن ما خلق الله فی ارحامهنّ

اگر گفته زنان درباره طهر، حیض، بارداری و هر آنچه دخیل در مدت حیض است، پذیرفته نباشد، حرمت کتمان، لغو می شود.

9 - حق رجوع شوهر به زن مطلقه خویش در مدت عِدَّة

و بعولتهنّ احق بردهن فی ذلک

ذلک، اشاره به تربص است؛ یعنی سه طهری که زمان عدّه می باشد.

13 - حق رجوع مرد به همسر مطلقه خود، با انقضای مدّت عدّه ساقط می شود.

و بعولتهنّ احق بردهن فی ذلک

از مفهوم کلمه «فی ذلک» استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 594

1 - هیچکس - حتی خویشاوندان و اولیا - ، حق جلوگیری از ازدواج زن با شوهر سابق یا دیگری را پس از انقضای عده ندارد .

و اذا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَبَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَلَا تَعْضُلُوهُنَّ أَنْ يَنْكِحْنَ أَزْوَاجَهُنَّ

«فبلغن اجلهن» در این آیه به معنای پایان مدّت عده است؛ به قرینه «ان ینکحن». چون پس از انقضای عده، زن می تواند ازدواج کند؛ نه قبل از آن.

2 - جواز و صحت ازدواج زن با شوهر سابق پس از انقضای عده ، در صورت توافق آنها بر اساس موازین عقل ، شرع و عرف

فَلَا تَعْضُلُوهُنَّ أَنْ يَنْكِحْنَ أَزْوَاجَهُنَّ إِذَا تَرْضَوْنَ بَيْنَهُم بِالْمَعْرُوفِ

ظاهراً مراد از «ازواجهن»، شوهر سابق باشد.

3 - از بین رفتن علقه زوجیت با انقضای عده ، و احتیاج به عقد مجدد برای ادامه زندگی با شوهر سابق

و اذا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَبَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَلَا تَعْضُلُوهُنَّ أَنْ يَنْكِحْنَ

با توجه به اینکه در آیات قبل، از ادامه زندگی قبل از انقضای عده، تعبیر به «امساک» و «ردّ» شده و در این آیه تعبیر «نکاح» آمده است، معلوم می شود با انقضای عده، علقه زوجیت تمام می شود.

4 - زنان مطلقه پس از انقضای عده ، احتیاج به اذن ولیّ در ازدواج ندارند .

فَلَا تَعْضُلُوهُنَّ أَنْ يَنْكِحْنَ أَزْوَاجَهُنَّ

بعید به نظر می رسد علی رغم پذیرش ولایت ولیّ، وی را از مداخله در امر ازدواج نهی کند؛ بنابراین حرمت جلوگیری از ازدواج مطلقه، حاکی از عدم ولایت ولیّ بر ازدواج اوست.

5 - شوهر ، حقّ جلوگیری از ازدواج زن مطلقه خویش را پس از انقضای عده ندارد .

و اذا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَبَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَلَا تَعْضُلُوهُنَّ

بنابراینکه «فلا تعضلوهن» خطاب به شوهر سابق باشد، بر این مبنا مراد از «ازواجهن» نیز مردی غیر از شوهر سابق خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - عده وفات برای زنان شوهر مرده ، چهار ماه و ده شبانه روز است .

و الذین یتوفون منکم . . . یتربصن بانفسهنّ اربعه اشهر و عشرأ

گفته شده تمیز عدد آنگاه که مذکور نباشد قانون مطابقت و عدم مطابقت لازم نیست؛ بنابراین مذکر بودن کلمه «عشرأ» نه دلالت بر تقدیر خصوص لیل (شب) دارد و نه حاکی از کلمه روز است. بنابراین، تقدیری که طبرسی در مجمع البیان دارند (شبانه روز) به ذهن نزدیکتر است.

2- ازدواج مجدد زنان شوهر مُرده ، مشروط به گذشتن عده وفات (چهار ماه و ده شبانه روز)

و الذین یتوفون منکم . . . یتربصن بانفسهنّ اربعه اشهر و عشرأ

4- عده وفات ، مخصوص زنی است که شوهرش مسلمان باشد .

و الذین یتوفون منکم

مخاطب کلمه «منکم» مسلمانان هستند؛ بنابراین عده وفات به مدّت ذکر شده ویژه زنانی است که شوهرانشان مسلمانان باشند. اما نسبت به مطلق زنان، این شرط مطرح نیست.

7- آغاز عده وفات ، زمان اطلاع همسر از مرگ شوهر است . *

یتربصن بانفسهنّ

«تربص» به معنای خودنگاهداری است و تحقّق این معنا زمانی است که همسر از فوت شوهر آگاه شود؛ چون قبل از آگاهی،

ص: 595

خود را شوهردار تصور می کند و «تربّص» برای او فرض ندارد.

8 - پس از عده وفات، زن در گرفتن هر تصمیم شایسته برای خویش آزاد است.

فاذا بلغن اجلهنّ فلا جناح علیکم فیما فعلن فی انفسهنّ بالمعروف

9 - عدم لزوم نظارت بر زنان شوهر مُرده، پس از انقضای عده وفات شوهر

فلا جناح علیکم فیما فعلنّ

10 - جلوگیری از حقوق متعارف زنان شوهر مُرده - مانند ازدواج - پس از انقضای عده وفات، جایز نیست.

فلا جناح علیکم فیما فعلن فی انفسهنّ بالمعروف

11 - پس از عده وفات، زن در انتخاب شوهری شایسته آزاد است.

فلا جناح علیکم فیما فعلن فی انفسهنّ

مراد از «فیما فعلن»، به قرینه جمله «یتربّصن» که ممنوعیت ازدواج در زمان عده است، انتخاب شوهر خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 235 - 1,2,4,7,8,9,10,11

1 - جواز خواستگاری تلویحی، از زنانی که در عده طلاق و یا وفات هستند.

و لا جناح علیکم فیما عرضتم به من خطبه النّساء

الف و لام در کلمه «النّساء» عهد است؛ یعنی زنانی که در آیات سابق مورد بحث (زنان دارای عده طلاق یا عده وفات) بودند.

2 - عدم ممنوعیت تمایل مرد به اینکه پس از انقضای عده، با زنی که در عده بسر می برد ازدواج کند.

او اکننتم فی انفسکم

4 - جواز خواستگاری تلویحی از زنان در عده، تسهیلی بر مردان در گرایش های طبیعی آنان

لا جناح ... علم الله انکم ستذکرونهنّ

7 - حرمت وعده و قرار پنهانی با زنانی که در حال عده هستند.

و لکن لا تواعدوهنّ سرّاً

8 - جواز گفتگوی مردان با زنان در عده، به گونه ای متعارف و شایسته (دور از گستاخی و فریب)

لا تواعدوهنَّ سرّاً الا ان تقولوا قولاً معروفاً

9 - عدم جواز خواستگاری صریح از زنان در عده آشکارا و یا پنهانی

لا جناح علیکم فیما عرضتم . . . و لکن لا تواعدوهنَّ سرّاً

10 - جواز خواستگاری تلویحی از زنان در عده، مجوز وعده پنهانی با آنان برای ازدواج پس از عده نیست .

لا جناح . . . و لکن لا تواعدوهنَّ سرّاً

بنابراینکه استثناء در «الا ان تقولوا . . .»، منقطع باشد، کلمه «لکن» استدراک از جمله «لا جناح علیکم» است. یعنی اگر چه می توانید به صورت کنایه خواستگاری کنید، و لکن نباید این خواستگاری در قرارهای پنهانی صورت گیرد زیرا قرار پنهانی با آنان تجویز نشده است.

11 - حرمت انعقاد پیمان ازدواج با زنان در عده، قبل از پایان عده آنان

ولا تعزموا عقده النکاح حتی يبلغ الكتاب اجله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 49 - 3، 2، 1

1 - زنانی که به همسری مردانی درآمده اند و شوهرانشان پیش از تماس با آنان، ایشان را طلاق داده اند، عده ندارند .

ص: 596

يَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِذَا نَكَحْتُمُ الْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ طَلَقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمْسُوهُنَّ فَمَا لَكُمْ

2- لازم است که زنان مطلقه ای که شوهران شان با آنان تماس داشته اند ، عده نگه دارند .

إِذَا نَكَحْتُمُ الْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ طَلَقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمْسُوهُنَّ فَمَا لَكُمْ عَلَيْهِنَّ مِنْ عَدَّةٍ

3- عده طلاق ، از آثار و توابع آمیزش مرد و زن است ، نه تابع عقد .

إِذَا نَكَحْتُمُ الْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ طَلَقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمْسُوهُنَّ فَمَا لَكُمْ عَلَيْهِنَّ مِنْ عَدَّةٍ تَعْتَدُ

2- اهمیت عده وفات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 234 - 6

6- اهمیت رعایت عده وفات ، و تأکید خداوند بر آن

وَالَّذِينَ يَتُوفَّوْنَ... يَتَرَبَّصْنَ

«یتربصن» انشاء است به لفظ خبر و دلالت بر تأکید دارد.

3- خواستگاری در عده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 235 - 1،4،7،9،10

1 - جواز خواستگاری تلویحی ، از زنانی که در عده طلاق و یا وفات هستند .

و لا جناح علیکم فیما عرضتم به من خطبه النساء

الف و لام در کلمه «النساء» عهد است؛ یعنی زنانی که در آیات سابق مورد بحث (زنان دارای عده طلاق یا عده وفات) بودند.

4 - جواز خواستگاری تلویحی از زنان در عده ، تسهیلی بر مردان در گرایش های طبیعی آنان

لا جناح... علم الله انکم ستذکرونهنّ

7 - حرمت وعده و قرار پنهانی با زنانی که در حال عده هستند .

ولکن لا تواعدوهنّ سرّاً

9 - عدم جواز خواستگاری صریح از زنان در عده آشکارا و یا پنهانی

لا جناح علیکم فیما عرضتم . . . و لکن لا تواعدوهنّ سرّاً

10 - جواز خواستگاری تلویحی از زنان در عده، مجوّز وعده پنهانی با آنان برای ازدواج پس از عده نیست.

لا جناح . . . و لکن لا تواعدوهنّ سرّاً

بنابراینکه استثناء در «الا ان تقولوا . . .»، منقطع باشد، کلمه «لکن» استدراک از جمله «لا جناح علیکم» است. یعنی اگر چه می توانید به صورت کنایه خواستگاری کنید، و لکن نباید این خواستگاری در قرارهای پنهانی صورت گیرد زیرا قرار پنهانی با آنان تجویز نشده است.

ص: 597

4- عده طلاق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 228 - 3,4

2 - عده به مدت سه طهر و یا سه حیض ، مخصوص زنانی است که حیض می بینند .

و المطلقات یتربصن بانفسهنّ ثلثه قروء

مفروض آیه، ظاهراً زنانی هستند که حائض می شوند؛ چون عده را سه طهر و یا سه حیض قرار داد؛ لذا این حکم شامل زنان صغیره، یائسه و نظایر آنها نخواهد بود.

3 - عده زنان مطلقه ، سه حیض است .

و المطلقات یتربصن بانفسهنّ ثلثه قروء

بنابراینکه «قُراء»، به معنای حیض باشد.

4 - زنان مطلقه نباید به منظور کم و زیاد کردن مدّت عده خویش ، جنین و یا حیض خود را کتمان کنند .

ولا یحلّ لهنّ ان یمتنّ ما خلق الله فی ارحامهنّ

کلمه «ما خلق» دارای مفهومی وسیع است که می تواند شامل هر نوع خلقی شود که تأثیر در مدّت عده دارد؛ همانند جنین، حیض و طهر.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 231 - 1

1 - شوهر در آستانه پایان عده زن ، می تواند به او رجوع کند و یا او را رها سازد .

و اذا طلقتم النساء فبلغن اجلهنّ فامسکوهنّ بمعروف او سرحوهنّ بمعروف

مراد از «فبلغن اجلهنّ» در این آیه، نزدیک شدن پایان عده است؛ نه تمام شدن آن. چون کلمه «بلوغ» همان گونه که در پایان مهلت استعمال می شود، در آستانه پایان نیز استعمال می شود. (المیزان)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 241 - 8

8- لزوم پرداخت کالای شایسته به زنان مطلقه در حدّ توانایی مرد، پس از انقضای مدّت عدّه

و للمطلقات متاع بالمعروف

امام صادق (ع) درباره آیه «و للمطلقات . . .» فرمود: متاعها بعد ما تنقضی عدّتها «علی الموسع قدره و علی المقتر قدره»

کافی، ج 6، ص 105، ح 3؛ نورالثقلین، ج 1، ص 240، ح 956 و 957.

5- عدّه وفات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 234 -

1،2،4،7،8،9،10،11،14،16

1 - عدّه وفات برای زنان شوهر مرده، چهار ماه و ده شبانه روز است.

و الذین یتوفون منکم . . . یتربصن بانفسهنّ اربعه اشهر و عشرأ

گفته شده تمیز عدد آنگاه که مذکور نباشد قانون مطابقت و عدم مطابقت لازم نیست؛ بنابراین مذکر بودن کلمه «عشرأ» نه

ص: 598

دلالت بر تقدیر خصوص لیل (شب) دارد و نه حاکی از کلمه روز است. بنابراین، تقدیری که طبرسی در مجمع البیان دارند (شبانه روز) به ذهن نزدیکتر است.

2- ازدواج مجدد زنان شوهر مُرده، مشروط به گذشتن عده وفات (چهار ماه و ده شبانه روز)

و الذین یتوفون منکم . . . یتربصن بانفسهنّ اربعه اشهر و عشرأ

4- عده وفات، مخصوص زنی است که شوهرش مسلمان باشد.

و الذین یتوفون منکم

مخاطب کلمه «منکم» مسلمانان هستند؛ بنابراین عده وفات به مدّت ذکر شده ویژه زنانی است که شوهرانشان مسلمانان باشند. اما نسبت به مطلق زنان، این شرط مطرح نیست.

7- آغاز عده وفات، زمان اطلاع همسر از مرگ شوهر است. *

یتربصن بانفسهنّ

«تربص» به معنای خودنگاهداری است و تحقّق این معنا زمانی است که همسر از فوت شوهر آگاه شود؛ چون قبل از آگاهی، خود را شوهردار تصور می کند و «تربص» برای او فرض ندارد.

8- پس از عده وفات، زن در گرفتن هر تصمیم شایسته برای خویش آزاد است.

فاذا بلغن اجلهنّ فلا جناح علیکم فیما فعلن فی انفسهنّ بالمعروف

9- عدم لزوم نظارت بر زنان شوهر مُرده، پس از انقضای عده وفات شوهر

فلا جناح علیکم فیما فعلنّ

10- جلوگیری از حقوق متعارف زنان شوهر مُرده - مانند ازدواج - پس از انقضای عده وفات، جایز نیست.

فلا جناح علیکم فیما فعلن فی انفسهنّ بالمعروف

11- پس از عده وفات، زن در انتخاب شوهری شایسته آزاد است.

فلا جناح علیکم فیما فعلن فی انفسهنّ

مراد از «فیما فعلن»، به قرینه جمله «یتربصن» که ممنوعیت ازدواج در زمان عده است، انتخاب شوهر خواهد بود.

14- خداوند بر کردار زنان در زمان عده وفات و پس از آن، و عمل مسلمین در نظارت بر حفظ حدود الهی آگاه است.

و الذین یتوقّون . . . و اللّٰه بما تعملون خبیر

16 - مسؤولیت جامعه ایمانی در مراقبت از قانون عده وفات

فاذا بلغن اجلهنّ فلا جناح علیکم

مفهوم «فاذا بلغن . . .» با توجه به خطاب در کلمه «علیکم» حاکی از مسؤولیت جامعه ایمانی در مورد جلوگیری از ازدواج زنان شوهر مُرده در زمان عده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 240 - 7

7 - جواز خروج زن از خانه شوهر وفات یافته ، پیش از اتمام سال

غیر اخراج فان خرجن فلا جناح علیکم

6 - فلسفه عده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 599

11 - عده، فرصتی برای بازسازی مجدد خانواده *

و المطلقات یتربصن... و بعولتهن احق بردهن فی ذلک ان ارادوا اصلاحاً

با توجه به اینکه متعاقب حکم تربص ایام عده، سخن از رجوع برای اصلاح در آن ایام به میان آمده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 49 - 4

4 - عده نگه داشتن زنان مطلقه، به نفع مردان، و از حقوق آنان است.

فما لکم علیهنّ من عده

مخاطب «لکم» در آیه، مردانی اند که زنانی را به ازدواج درآورده و آنها را مطلقه کرده اند. قرار دادن عده برای آنان، به مصلحت و سود آنان است.

7- فلسفه عده وفات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 234 - 5

5 - حرمت نهادن به مرد مسلمان، از حکمت های عده وفات *

و الذین یتوفون منکم

چون عده وفات مخصوص زنی است که شوهرش مسلمان باشد، به نظر می رسد از فلسفه های عده، احترام به مرد مسلمان باشد.

ص: 600

بسمه تعالی

هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

آیا کسانی که می دانند و کسانی که نمی دانند یکسانند؟

سوره زمر / 9

آدرس دفتر مرکزی:

اصفهان - خیابان عبدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آباده ای - کوچه شهید محمد حسن توکلی - پلاک 129/34 - طبقه اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: 03134490125

دفتر تهران: 021 - 88318722

بازرگانی و فروش: 09132000109

امور کاربران: 09132000109

مرکز تحقیقات رایانگی

اصفهان

گامی

WWW

برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی

www.Ghaemiyeh.com

www.Ghaemiyeh.net

www.Ghaemiyeh.org

www.Ghaemiyeh.ir

مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.

۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹

